

28389

[12136]

c

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Research Library, The Getty Research Institute

Donum et memoria eruditi iuvenij Dominici
Valentini Septempedani, datum mihi Ra-
phaeli Mecenate

Leonis Baptistae Alberti Florentini viri
 clarissimi **Libri De re aedificatoria decem**. Opus
 integrum et absolutum: diligenterque recognitum.
Distinctum est autem nuper opus ipsum totum / quod antea
 per uia legebatur oratione **per capita** / nonnullis e textu reb⁹
 insignibus depromptis / et in margine annotatis.
Facta est etiam capitum ipsorum non inelegans **tabula** cum dictionum
 et ipsarum rerum scitu dignarum quae in margine sunt // **indice**
admodum luculento.

Venduntur Parrhisijs **In Sole aureo** vici sancti Iacobi.
 Et in intersignio **trium coronarum** e regione diui **Benedicti.**

Baptista Sicul⁹ in auctoris persona Ad Lectore.

Ingenuum superesset opus nunc Dedale: si me
Legiffes: validis volitare per aera pennis
Vidiffes teneri trepidantia brachia nati.
Possit et Archimedes totum qua verteret orbem
Inuenta gaudere basi: curaq; solutus
Siquis hyperboreos ardet discindere montes:
Aemulus assiduo superet Babylona labore:
Condat et excelsa pendentia culmina olympo
Velificatus Athos narratur: iungere terras
Pontib⁹ humana instruxit sollertia: sed te
Non minus ista iuuent volumus quæ pagina signat:
Pugnabit nostra hæc armatos machina muros
Cautius: hac poterit sese hostis ab hoste tueri:
Terrigenisq; minus nocuissent tæla tonantis:
Frustra et trînacrij sudassent brachia fabri:
Enceladus sicula nec iam præmeretur harena.
Quo priuata domus: quo regia tecta struantur
Ordine: quo loca sacra deû ornes: quoue prophana
Certus eris: quo rura colas: q̄ fertilis illinc
Surgat ager: læta vt capiant vix horrea messes:
Inde opta vitia emendes qua regula: quemue
Quisq; modum rebus tandem proponat agendis
Accedit post hæc romanę gratia linguæ:
Si te forte iuuat: nulla pallefcere culpa
Ore loqui: eloquiũ hic est: quodq; imiteris habebis.
Et quę nulla tibi veterum monumenta dederę:
Hic nosces: lecturę meas si voluere carthas
Non pigeat: oculisq; tenax si parcere auaris
Dediscas: largas si bibliopola sonanti
Impleat ære manus. nostros legisse labores
Non te pœniteat: celeri quos callidus arte
Impressor doctę perstrixit robore dextre.

FINIS.

Godofred⁹ Torin⁹ Bituric⁹ Philiberto Baboo &
Ioanni Alemano Iuniori viris ornatissimis.

S. P. D.

Aiores nostros sua probitate cōtētos modū suū ædificandi parua cū arte et elegantia quōdā exercuisse (vir singulari virtute cumulatissimi) nemo est q̄ nesciat.

Contētū siquidē ipsa mediocritate domos et habitacula magno sine luxu et splēdore cōstruebāt et inhabitabant. Eo tādē est peruētum: vt ingenijs plusculū iā expergefactis fiāt et adstruant ædificia passim nō incelebraria. Nēpe ab illo tpe quo magnanim⁹ ille Rex toti⁹ Italię terror Carol⁹ Octau⁹ nō sine magna glia victor Neapoli redijt ars ipsa ædificandi sane quāve nusta / Dorica et Ionica / Itē Italica totā hic apud Galliā exerceri cœpit bellissime. Ambasię / Gallioni / Turonię / Blesis / Parrhisij et alijs cētū nobilib⁹ locis publice et puate cōspicua iā ædificia cernere licet antiq̄lia. Licet iquā adēo nitida et ad vnguē exculpta dispicere multa: vt non mō Italos / imo Dores et Iones Itatorū magistros ipsi Galli vincere videātur et iudicent mani festissime. Reb⁹ huiusmōi et ingenijs tā excellēter florentibus optimū esse duxi / rē admodū vtilē nō ingrat⁹ obferre / diligēsq; superaddere. Leo Baptista Albert⁹ author in architectura et familiaris et luculent⁹ apud me q̄si sopit⁹ delitescibat. Visus est dignissimus qui tēpestiue iā pro claris et meliorib⁹ ingenijs oblectandis et adiuuādis in Gallia dare ipressioni. Dignissim⁹ in quā visus est mihi / et eo maxie / qd et libri ipsi decē / quib⁹ totū op⁹ cōstat / per capita sunt distincti. Ipsa capita vir bonis literis erudit⁹ Robertus Duræus Fortunatus me⁹ apud suū collegiū Plesseiacū Parrhisij quatuor annos qb⁹ docebā olī primari⁹ / accurate et diligēter digessit. mihi exscribēda nō grauate dono dedit. Exscripti / opusq; totū insuper elimaui / mendis q̄ plurimis defecauit / succū text⁹ in margine trāscripsi. Chalcographo ipriū mēdū dedi. Sinite oro viri Biturigū celeberrimi op⁹ egregiū in honorū oīm igeniorū et studiosorū manus sub noīe vestro mihi semp excolendo fœliciter exire / haberi / legi.

Valete patriæ columina et ornāmēta speciosissima.

Parrisij e regiōe collegij Coq̄retici. xv. kal. septēbres. M. D. xij.

CIVIS.

Commēdatio in authorem per Angelum Politianum Ad Laurentium Medicem.

Baptista Leo Florētinus e clarissima Albertorū familia/vir ingenij elegantis/acerrimi iudicij/exquisitissimæq; doctrinæ/cū plura alia egregia monimēta posteris reliquisset/tum libros elucubrauit de architectura decem/quos propemodum emendatos/perpolitosq; editurus iam in lucē ac tuo dedicatur⁹ nomini/fato est functus. Huius frater Bernardus homo prudēs/tuiq; inter primos studiosus/vt vna opera tanti viri memoriæ volūtatiq; cōsuleret/et tuis in se meritis gratiam referret/descriptos eos ex archetypis/atq; in volumen redactos tibi repræsentat Laurenti Medices. Et cupiebat ille quidē vt ipsum apud te munus/autorēq; numeris Baptistam ornare verbis. Quod ego mihi nulla ratione statui faciendum/ne tā absoluti operis/tanq; excellētis viri laudes culpa deterrerē ingenij. Namq; operi quidē ipsi maius multo ex lectiōne præconium accedet/ q̄ quantū ego vllis verbis consequi possim. Authoris autē laudes/nō solum epistolę angustias/sed nostræ omnino paupertatē orationis reformidant. Nullæ quippe hunc hominē latuerūt quamlibet remotæ literæ/quamlibet reconditæ disciplinæ. Dubitare possis vtrum ad oratoriam magis an ad poeticen factus. Vtrum grauior illi sermo fuerit/an vrbanior. Ita perscrutatus antiquitatis vestigia est/vt omnē veterum architectandi rationem et deprehenderit et in exemplum reuocauerit. Sic vt non solum machinas et pegmata autominataq; permulta/sed formas quoq; ædificiorū admirabilis excogitauerit. Optimus præterea et pictor et statuarius est habitus. Cum tamen interim ita ex amullim teneret omnia vt vix pauci singula. Quare ego de illo vt de Carthagię Salustius/Tacere satius puto q̄ pauca dicere. Huic autem libro Laurenti cum vel præcipuum locum in tua bibliotheca velim attribuas/tum eum et ipse legas diligenter/et legendum vulgo/publicandūq; cures. Nam et ipse dignus est qui volitet docta per ora virū/et in te iam vno propemodū recumbit/desertū ab alijs patrociniū literarum. Vale.

Index librorū & capitū.

Leonis Baptistę Alberti Florentini De reędificatoría in libros decem Index.

Authoris p̄fatio rei ędificatorię necessitatem/ vtilitatē suscepti operis causas et ordinem continens.

¶ Libro Primo de Lineamentis.

- Lineamētorum vis & ratio. quidq; lineamētum. Folio. iij. fa. j. Capl̄m. j.
Sediū seu ędificiorę p̄mordia partes sex. Regio/ Area/ Partitio/ Capl̄m. ij
Pariēs/ Tectū/ Apertio. Tria harū cuiq; partiū cōferentia. Sa
lubritas/ Firmitas/ Amenitas. fo. iij. fa. ij.
De regione/ Cœlo/ seu aere/ sole et ventis aerem ipsū euarian Capi. iij.
tibus. fo. iij. fa. j.
Quęnam regio optima et percōmoda ex his quę sub aspectu & Capi. iij.
propalam sunt. fo. v. fa. ij.
Seligēde regionis indicia subtiliora/ ex fructuū copia/ senū mul Capi. v.
titudine/ iuuenū formositate/ partuū sine mōstris itegritate.
Mēbroę amplitudine. Tonitruī/ Fulguris/ Inundationū: &
Terremotus raritudine. Longa obseruatione. Et aliorum lo
corum similitudine probata. fo. vij. fa. ij
Alia regionis occultiora cōmoda & incōmoda/ seu diuinit⁹ na Capi. vj.
tura/ vel fortuito locis indita ad quę sapiens beneq; conside
ratus inspiciat. fo. viij. fa. ij.
De area/ deq; linearum speciebus. fo. ix. fa. j. Ca. vij.
Arearum species formę atq; figurę/ et quęnam earū vtiliores Capi. viij
ac firmiores. fo. x. fa. j.
De partiōe/ deq; partium seu mēbrorū ad totum et inter se con Capi. ix.
gruitate/ modestia/ compactaq; varietate. fo. xj. fa. ij
De parietum et columnarum formis lōgitudine/ crassitudine/ Capl̄m. x
dimensione/ figuris & coadiacētibus. fo. xij. fa. ij.
De vtilia tecta sint: tum incolis ipsīs: tum ceteris ędificiorū par Capi. xj.
tibus/ eorūq; species et formę diuersę. fo. xiiij. fa. j.
De apertionib⁹: fenestris scz hostijs & alijs quę totam parietis Capi. xij.
crassitudinē nō peruadūt: quales: quot: & quātę. fo. xiiij. fa. ij
De scalis et earū generib⁹. Graduū impari numero/ quātitate/ Capi. xiiij
interiectis areolis/ fumi & aquarū exitu/ foci/ gulis puteorū/
& cloacarum situ & apertione. fo. xvj. fa. ij

¶ Libro secundo qui de materia inscribitur.

Sepe et multū animo/ menteq; anteuoluendū & asserula/ tabel Capl̄m. j.

Index libroꝝ & capitū.

la/seu quauis alia re/modulis totū opus & singulas ei⁹ ptes
impune addēdo/seu minuēdo pꝛefigurandū quod/ quale/ &
quātū futurū sit ēdificiū: ne re pꝛacta te facti peniteat: ac tibi
dicendū. Hoc noluisse. Illud maluisse. fo. xvij. fa. ij.

Caplm. ij Ne quid supravires/aut pꝛeter naturā: sed quis tu/quid et quo
in loco agas. fo. xvij. fa. ij.

Capi. iij. Peritorū cōsilio & exēplo tibi cōstet imprimis vnde sumpt⁹ oī
bus q̄ ad opus ipm p̄ficiendū necessaria pꝛparatis. fo. xix. fa. ij

Capi. iij. Quēnā ædificiorū pꝛæparāda sit materia/ quē fabri/ quē habita
tionū seu domiciliorū primordia/ antiquoꝝ & pꝛæteritorum
de cedendis arboribus sententia. fo. xx. fa. j.

Capi. v. Qualiter cesis arborib⁹ materies ipsa custodiā vbi melius cō
seruetur et diutius duratura aptius collocetur. fo. xxj. fa. ij.

Capi. vj. Ædificijs arbores cōmodissimē quē ad quid quib⁹ locis æternio
res/firmiores et durationis q̄ maxime. fo. xxii. fa. i.

Ca. vij. De arborib⁹ iterum summatim et in genere. fo. xxiii. fa. i.

Capi. viij De lapidib⁹ quādo eximendi/ & in opus reponendi qui facilio
res tolerantiores/meliores/et durabiliores. fo. xxv. fa. i.

Capi. ix. Nonnulla de lapidibus memoravi digna quē veteres memine
runt. fo. xxvi. fa. i.

Caplm. x De lateribus vnde/ quādo/ qualiter formandi/ et eorū cōmodi
tates. fo. xxvii. fa. i.

Capi. xj. Calcis et gypsi variē species & naturē cōueniētiē et differentiē:
et circa hęc nōnulla scitu haud indigna. fo. xxviii. fa. j.

Capi. xij. Harenarum tria genera: diuersa quoq; varijs in locis ædificādi
materia. fo. xxix. fa. ij.

Capi. xiiij An inchoandorum ædificiorū tēporis obseruātia cōducat quis
busq; pꝛæcibus augurijs seu veneratione captandū sit initiū.
folio. xxx. fa. ij.

¶ Libro tertio qui de opere inscribit cōtentorū index.

Caplm. j. Operis astruēdi ratio structurę partes quot/ quē/ quib⁹ indigēt
fundamentū structuræ partem esse minime et vbi iaciēdum
prius mature delineandum esse. fo. xxxj. fa. ij.

Caplm. ij Fundamēta lineis pꝛesignanda circa quē grauius q̄ ceteris qui
busq; partib⁹ peccatū fuerit nisi in solido potissimum funda
ueris. fo. xxxij. fa. ij.

Capi. iij. Varia locorū genera nec vlli fidendum ilico verum imprimis
cisterne/ puteiq; fodiēdi palustribus in locis inuerse/ pꝛusteq;

Index librorū & capitū.

- fudes et pali maleis haud grauiorib⁹ sed ic̄tu crebro aduſq̄
 ſublime figendi. fo. xxxiii. fa. ii.
- De lapidū natura/ forma/ habitudine calcis & fulcturę glutino Ca. iij.
 et alligamētis quę ad rem faciunt breuiſcula recollectio. fo.
 xxxiiii. fa. ii.
- Pedamentorū ad areā vſq; cōplendorū ex veterū & monumē- Capi. v.
 tis/ & exēplis nōnulla dogmata. fo. xxxv. fa. j.
- Eſtuaria ſeu ſpiramēta craſſiorib⁹ muris ab imo ad ſummū lin Capi. vj.
 quēda quid inter pedamentū et parietē interſit parietis ptes
 primarię. Structure ḡna: podij materia & foſa. fo. xxxvj. fa. i
- De lapidū p̄textu atq; p̄nexu q̄ firmiores aut debiliores creatio Ca. vij.
 ne ſeu ḡnatione/ deq; parietū angulis & aſſib⁹. fo. xxxvii. fa. i
- De cōplementi partib⁹/ corticibus/ infarcinamētis et eorum ge Ca. viij.
 neribus. fo. xxxvii. fa. ii.
- De lapidum p̄cinctu/ nexu/ coronis quoq; ſultu lapides pluri- Capi. ix.
 mi in parietis ſoliditatem cogantur. fo. xxxix. fa. ii.
- De legitimo parietis aſtruendi genere quoquidē attollatur la- Capi. x.
 pide/ & induratū calce reddat. fo. xxxix. fa. ii.
- De illiniēdo pariete necnō corticib⁹ ſiue cruſtulis veſtiēdo ar- Ca. xj.
 chitectorū vetuſtiſſima lege velut oraculum obſeruanda nō
 nullis ad fulminis (forte) depulſionē adiunctis. fo. xl. fa. ii.
- De tectis trabibus & tignis quorum ſeu lignea ſiue lapidea fue Ca. xij.
 rint nunq̄ ab oſſib⁹ oſſa diſiungenda. fo. xli. fa. ii.
- De flexilineis tectis arcub⁹/ eoꝝ d̄tia & extructiōe. fo. xliii. fa. j. Ca. xiiij.
 Teſtudinū genera quę/ quot/ qualia/ qualiterq; rectius et vtili⁹ Ca. xiiij.
 cōſumentur. fo. xliiii. fa. i.
- De tectorū cruſtis et eorū vtilitate/ tegularū generibus/ formis Capi. xv.
 et materia/ imbricib⁹ et ſtillicidiis. fo. xlvi. fa. i.
- De pauimētis ex Plinii/ vitruuii/ et veterū diligētiori collectio Ca. xvj.
 ne/ variorūq; incipiendorū ac terminandorū operū tēporis/
 anni/ loci/ aeris/ modi & faciei annotatione. fo. xlvi. fa. ii.
- ¶ Quartus liber de vniuerſorū opere cōſcript⁹ hec p̄tinet.
- Edificia hominū cauſa cōſtituta ſiue ad vitę neceſſitatem vſus Capi. m. j.
 oportunitatē/ ſeu tēporū voluptatē definita. Cętus hominū
 partitiō varia vnde & ædificiorū quoq; diuerſitates adinuen
 tē/ & a quibus deniq; ordiendum. fo. xlviij. fa. i.
- Vrbis regio/ collocatio/ ſpecies/ locus/ ſitus/ cōmoda/ incōmo- Capi. 3. ii.
 da. An in mōtib⁹ in plano vel ad littora melius tam philo

Index librorū & capitū.

sophorum ac veterū q̄ propria autoritate/sententia/et exemplis diffusius. fo. l. fa. j.

Cap^l. iij. Urbis ambit⁹ spacū & amplitudo opidorū atq; murorū figurē riuales vrbiū vrbiatōes seu designatiōes / & formę. fo. liij. fa. ij

Capi. iij De mœnibus / ppugnaculis / turrib⁹ / et portis. fo. liij. fa. ij

Capi. v. Viarū tā militariū q̄ vrbanarū proinde & aliarū rerum magnitudo / forma / & ratio. fo. lv. fa. ij

Cap^l. vj. De ligneis / lapideisq; pontib⁹: eorū pilis / fornicib⁹ / arcubus / angulis / riparum subicib⁹ / cuneis / seu spinis / arcub⁹ / ansis / stratura / & fastigiacione. fo. lvj. fa. ij

Capi. vij. De cloacis earū vsū & specieb⁹: deq; fluminibus et fossis aquarijs nauigijs deseruientibus. fo. lxx. fa. j.

Ca. viij. De portibus: vbi & qualiter melius extruēdi: deq; plateis & locis publicis in vrbe partiūdis atq; linguendis. fo. lxx. fa. j

¶ Libro quinto (qui de singulorum operibus inscribit⁹) contentorum index.

Cap^l. m. j. Epilogo præmissa a digniorib⁹ ordiens. De regia & tyrannica munitione / seu habitatione: earūq; differētis & partib⁹ in genere non nihil adducit. fo. lxxj. fa. j.

Cap^l. m. ij De porticu / vestibulo / atrio / sala / scalis / itionib⁹ / apertionibus / aditibus vno vel plurib⁹ recessibus / celatiscq; diffugijs principum ac priuatorū ædium discrimine / principis quoq; & eius vxoris discreta cōiunctave habitatione. fo. lxxij. fa. j

Capi. iij. Porticus atrij: seu basilice cōcœnaculi æstiuales / aut hyemalis: locorū et specularū cōmoditates: regiarū quoq; ædium et tyrannorū arcibus structurā necessario diuersam. fo. lxxij. fa. ij.

Ca. iij. Vbi nam arx ipsa locanda percōmoda ei⁹ descriptio: seu maritima siue in plano sita fuerit. Deq; palis / fossis / pontibus & turribus eiusdem. fo. lxxiij. fa. ij

Capi. v. Excubiarū in arce statioes & fori / trabes / tecta / aq̄ / miles / arma / frumēta / penna / acetū / ligna / cisterna / loculi / adit⁹ / cuniculi / cloacę / abdita / cū cęteris monarchię desideratis. fo. lxxiij. fa. ij

Capi. vj. Quales / vbi rempublicā plures administrabūt / deceāt habitationes / et vbi. An semote curia / basilica / prætorium / castra / tēpla / delubra / sacella. fo. lxxv. fa. j.

Ca. vij. Pontificum claustra ad pietatem / et ex officio castra ad philosophiā / virtutē / veritatē & misericordiā. Claustrorū gñā / mariū videlicet & fœminarū: vel in vrbe / vel extra / Theatra / Circi /

Index librorū & capitū,

- et plateę concionandi gratia. fo. lxxvj. fa. j.
- De palestris/disputatorijsq; edificijs/publici auditorijs & scho Ca. viij.
lis/imbecillū locis & hospitarijs/egrorūq; tam mariū q̄ fœ-
minarum diuerforijs. fo. lxxvij. fa. j.
- Repetitione pręta dicendorū (seu ad sacra/seu prophana ptis Capi. ix.
neant) seriē aperit: de senatu scz senatoria/iudiciariaq; curia/
templo/prętorio/et his accōmodis. fo. lxxviii. fa. j.
- De terrestrib⁹ castris ponēdis & eorū triplici gñe: tēporario: sta Capi. x.
tario/sustētorio: & id qdē ex aliorū opiniōe poti⁹. fo. lxxviii. ij
- Terrestriū castrorū salubrior locus/magnitudo/forma/ fossę/ Ca. xj.
agger/vallum/pinnæ/cerui/turres/portę/ arx/ oppugnatio/
circūuallatio/repugnatio/præmunitio ex propria sententia
magis. folio. lxxix. fa. j.
- Maritima castra classis: portus: naues: nauium partes & figurę Ca. xij.
portuum quoq; munitiones. fo. lxxj. fa. j.
- De publicano et decumano questore/necnon id genus cōmea- Ca. xiiij.
tum magistratib⁹ quib⁹ horreū ærarium: armamentarium
emporium/ naualia: et equilia debētur. Deq; trib⁹ carceris ge-
nerib⁹ et eorum structuris locis et formis. fo. lxxij. fa. j.
- De priuatis domibus et vīlle summis rationib⁹/ loco / & situ. Ca. xiiij.
fo. lxxiiij. fa. j.
- Villarū tecta duplicia. Ingenuorū/& glebæ ascriptitiōe rustica Capi. xv.
norum instrumēta/cum inanima tū animata eorū loca repo-
sitoria/diuersoria/stabula/pręsepia. fo. lxxiiij. fa. j.
- Villici industria circa animantes: lepores/gallinas/palumbos/ Ca. xvj.
et minores auiculas/messes/ fructusq; colligendos atq; colē-
dos / aream quoq; conficiendam. fo. lxxv. fa. j.
- Herilis et ingenuorū villa/eiusq; structura/partes singulæ/ vbi Cap. xvij
quot/que/ qualia/et quāta hominum/iuūmētorum/ atq; fru-
ctuum loca diuersoria seu repositoria. fo. lxxvj. fa. j.
- Inter locupletiorū villam et vrbānum diuerforium discrimen: Ca. xviii.
tenuiorū ædificationes ad locupletiores quantū pro faculta-
tibus permittitur accedere debere: et æstiuis quidem q̄ hiber-
nis vsibus potius edificandū. fo. lxxix. fa. j.
- ¶ Libro sexto quo de ornamento differūtur contenta.
- Epilogus suscepti operis difficultas et ratio. De vitruuio et an Cap. l. m. j.
tiquis architecturę scriptorib⁹ iudiciū: et in scribendis quātū
studij: laboris ac diligentię sit impensum. fo. lxxx. fa. j.

Index librorū et capitū.

- Ca. ij. De ædificiorū dignitate/ gratia/ amœnitate/ pulchritudine/ et ornamento dicendum. quid sint/ quidq; inter se discrepēt certa artꝝ ratiōe edificandū: ip̄i⁹ deniq; artis parēs. fo. lxxxj. fa. j
- Cap. 3. iij. Aedificatorię adolescentia apud Asiaticos. Luxuria apud Gręcos. Florulentia vero apud Italos matura ab regib⁹ cura et administratiōe suscepta. Cui⁹ p̄cepta quędam vniuersalia quędam vero particularia. fo. lxxxii. fa. i.
- Cap. i. iij. Ab ingenio manu vel natura decor et ornatus omnis in reb⁹ / et quāq; manu / vel hominis ingenio regio ipsa vix decorari queat/ cōplura tamē alia & admiratione digna/ et creditu difficilia iuuari atq; ornari hoīs industria posse. fo. lxxxiii. fa. ii.
- Cap. v. De partitione repetitio breuiuscula: deq; partete/ tecto/ ac reliq; materia: cōpositione: ordine et mō exornādis. fo. lxxxv. fa. i.
- Cap. vj. Quęadmodū maximorū lapidū moles ac pondera facilius moueantur aliorum prius iudicio: et naturali quidem ac philosophico. fo. lxxxvi. fa. i.
- Ca. vij. De trocleis: vestibus: rotulis: rotis et earum partib⁹ magnitudine formis et figuris aptiorib⁹. fo. lxxxvii. fa. ii.
- Ca. viij. De troclea et eius anulis/ de ponderibus fune trahendis/ vecte pellendis/ rota vehendis/ vel seorsum vno dūtaxat horū modorū vel plurib⁹ simul artæ/ experiētia/ et exemplo: sensim tñ tantū atq; maturę aggrediendo. fo. lxxxviii. fa. ii.
- Cap. ix. In crustandis parietibus harenationum tunicę tres adminus. Earū officia et materia. Inductarum et adactarū crustationū species Calx paranda: pictorię crustationis inuentum nouū. folio. xc. fa. i.
- Cap. x. Adactę crustationes obtabulatę subtilius defecandi/ lenigandi/ et parietib⁹ affigendi marmoris industria: pultis colorib⁹ variis inficiendę modus haud illepidus. fo. xcj. fa. ii.
- Cap. xi. De testi contignationib⁹: testudinationib⁹ et subdualib⁹ crustationibus: et siue ex cedro: ære: plūboue tabulę fiant seu vi treatę sint tegulę qualiter et quid cōmodius. fo. xcii. fa. ii.
- Cap. xii. De apertionū ornamentis/ difficultatib⁹/ affictō ossib⁹ et colūnis erigendis ope affictō adherente et soluto. fo. xciii. fa. i.
- Ca. xiii. Primariū esse in columnis ornamētū earūdem lineę axis finitor circuli diametri loca pictura retractio: vēter nextrū: anulus. axis: ipsiusq; diametri ptes: et partiū pticulę. fo. xciiii. fa. i
- ¶ Liber septim⁹ de sacrorū ornamētis hęc habet.

Index librorū & capitulū,

- Resumptis architecturę diuisionib⁹ mœniū templorum et ba Cap^m.j.
silicę religionē sacram religiōis areę et vrbis honestatem et
gratiam exemplis et rationib⁹ ostendit. fo. xcv. fa. ii.
- De muroꝝ & tēploꝝ ap̄veteres ēdificatiōe p̄maria. f. xcvii. f. i Cap^m. ij
Quanto ingenio/ cura/ industria/ diligentia constituendū et ex Ca. iij.
ornādū sit tēplū: quibus diis/ vbi/ & q̄lia tēpla. fo. xcviij. fa. i.
- De templi partib⁹ forma/ & figura/ seu rotunda/ quadrangula/ Capi. iij.
seu polygonia fuerit. fo. xcix. fa. i.
- Templorum porticus: accessus: gradus: ipsiusq; porticus aptio Capi. v.
nes et interualla. fo. c. fa. ii.
- Columnæ: et colūnationū porticus partes: capitula: et capitulū Cap^l. vj.
lorum genera. fo. ci. fa. ii.
- De columnarum et earum partium lineamentis non inutilis Cap. viij.
repetitio. De basi/ choris/ orbiculis/ anulis / latastro. Linea-
mētōrū particulis/ fasceola/ gradu/ rude/ funiculo/ canalicu-
lo/ gulula/ vndula. fo. cii. fa. ii.
- De capitulo et eius partibus dorico: ionico: necnon corynthio Ca. viij.
more. fo. ciii. fa. i.
- De capitulorū trabe / tignis/ assibus/ fasciis/ modulis/ regulis Capi. ix.
imbricib⁹/ striis/ et aliis huiusmodi quę ad colūnationes per
tinēt. fo. cv. fa. ii.
- De templi pavimento interiorib⁹ spaciis areę loco parietibus Capi. x.
et parietum ornamentis. fo. cvii. fa. ii.
- Templorum tecta testudinata esse oportere quomin⁹ incendio Capi. xj.
veluti multa subiaceant. fastigiorum quoq; dignitas et stru-
ctura. fo. cix. fa. i.
- Templorū apertiones. fenestrę. hostia. valux. cum earum parti Capi. xii.
culis. rationibus et ornamentis. fo. cx. fa. i.
- Ara sacrificii any navel plures. de cœnę communione. optimo Capi. xiiij.
rū coniunctione. tēpli et sacrificiorū luminibus. candelabris
alacritate crateribus. cęterisq; nōnullis quibus egregię ornā
tur templa. fo. cxi. fa. ii.
- Basilicę primordia/ portus partes/ structura/ et quid nam a tē- Ca. xiiii.
plo discrepet. fo. cxii. fa. ii.
- De trabęatis et arcuatis colūnationib⁹ / q̄les basilicarū colūnæ Ca. xv.
coronęq; varię et earū sedes/ necnō fenestrarū altitudo/ lati-
tudo/ reticulatio/ de p̄tinuatiōe/ de ianuis et earum rōib⁹. fo.
cxiii. facie. ii.

Index librorū et capitū.

- Ca. xvj. De publicis rerum monumentis iucundiora nōnulla animi re
leuandi gratia sequēti libro præinserta. fo. cxv. fa. j.
- Ca. xvij. Aut statuę in tēplis ponēde/et q̄/ q̄les/ vbi/ quot. fo. cxvj. fa. ij.
- ¶ Libri octauū de publicis profani ornamentis index.
- Capl'm. j. De viarum publicarum siue militarium/ seu vrbānarum orna-
tu. & vbi sepellendū sit/ aut vrendum cadauer. fo. cxvij. fa. ij.
- Capl'm. ij De sepulchris/ et sepeliendi multis varijsq; ratiōibus et modis.
fo. cxvij. fa. j.
- Ca. iij. De sacellis/ pyramidibus/ columnis/ aris/ mole/ et alijs id ge-
nus sepulcorum monumētis. fo. cxx. fa. ij.
- Capi. iij. De sepulchorū titulis notis et sculpturis. fo. cxxij. fa. j.
- Capi. v. Speculæ et earum ornamenta. structuræ/ sacella/ nodi/ parietes
colūnæ/ gradus/ ignes/ et imagines. fo. cxxij. fa. ij.
- Cap. vj. Vrbium viæ digniores: vt portæ/ portæ/ pontes/ arcus/ triuia/
fores adornantur. fo. cxxv. fa. j.
- Ca. vij. De spectaculis theatri et curriculis adornādis quantaq; sit eo-
rum vtilitas. fo. cxxvij. fa. ij.
- Ca. viij. De Amphiteatri/ Circi/ ambulationū/ stationū/ et minorū/ iudi-
cium litigiosæ porticus ornamētis. fo. cxxxj. fa. ij.
- Capi. ix. De comitorum senatusq; curijs adornādis: lucis etiam et nata-
torijs libris/ bibliothecis. scolis. stabulis. nauū statiōib; in-
strumentisq; mathematicis vrbes exornari. fo. cxxxij. fa. j.
- Capi. x. De Thermis/ earum cōmoditatib; et ornatu. fo. cxxxij. fa. ij.
- ¶ Libro nono qui de priuatorum ornamentis cōtenta.
- Capl'm. j. Frugalitatē et parsimoniā in edificijs seruandā esse/ seu publi-
ca/ p̄uata/ regia/ senatoria/ p̄toria ve desideres. fo. cxxxv. fa. ij.
- Capl'm. ij Vrbānarum et non vrbānarū ædiū diuersus ornatu In subur-
banis tñ et villicum et vrbānū p̄babit ornamētū. f. cxxxvij.
facie. ij.
- Capi. iij. Edificiorum partes & membra tā natura q̄ specie differre/ va-
rioq; mōlineamentis et ornatu decorari debere. fo. cxxxvij.
facie. ij.
- Capi. iij. Quibus edes priuatę/ pauimēta/ porticus/ areę/ horti vtpote
picturis/ herbis plantis/ vel statuis ornentur. fo. cxl. fa. j.
- Capi. v. Edificiorū formā/ dignitatem/ venustatē/ velut in aīalibus ex
corporis partib; disquirendā esse vnde cōcinnitatis munus
assurgat: velut ex numeris parib; quidē aut iparib; finitiōe
musicis vocib; et tonis rerū naturæ cōsistūt. fo. cxlj. fa. ij.

Index librorū et capitū.

- Numerorum in dimetiēdis areis correspondentia/diffinitiois Ca. Vi.
ratio armonijs & corporib⁹ nō innata. fo. cxliiij. fa. i.
- De columnis mō et dimensione ponēdis : collocacione et finitōne. fo. cxlvi. fa. i.
- Summę quēdā et p̄breues annotationes/acveluti leges pro totius rei ēdificacione et exornacione. fo. cxlvii. fa. i.
- Quæ architectus cōsiderare debeat : quæ cōferant ac necessaria sint : quæquę ad eū pertineant. fo. cxlix. fa. i.
- ¶ Liber decim⁹ et vltim⁹ de operum istauratiōe hec cōtinet.
- De operum vitijs. Vnde pueniāt. Quæ ab architecto emendari possint/et quę non. Quænā coelū graue faciāt. fo. cli. fa. ii.
- Quæ ad vsū necessaria/ et imprimis aqua/quā et maiores nostri multi semp fecerūt/aquarū quoq; varietas. fo. cliii. fa. ii.
- Quattuor circa rem aquarū consideranda/ Et vnde generetur/ aut erumpat/quo ve defluat aqua. fo. cliiii. fa. ii.
- Inueniendę latētis aquę indicia/fossuracq; duplex. fo. clv. fa. ii.
- De aquarū vsib⁹/ q̄ salubriores: v̄ optimæ/v̄ p̄tra. fo. clvii. fa. ii.
- De aquarū ductu & vsib⁹ bellissime et aptissime. fo. clx. fa. i.
- Cisterna duplex / ad potū altera scilicet/ altera vero ad ceteros vsus. fo. clxii. fa. ii.
- De esca et veste q̄ in agricultura parāda : agriq; colēdi/ minusq; feraci regioni subueniendi modus. fo. clxiiii. fa. i.
- De fossis/ ne aquarū copia desit/ ne ve vsus ei⁹ ipediaf. fo. clxvi. fa. i.
- De in littore maris aggerib⁹ et corroboracione/ deq; portuum munitione et aquę fluij clusione. fo. clxvii. fa. i.
- Minutiora quēdā quæ ad ignis vsū cōferunt. fo. clxx. fa. ii.
- Quō serpētes/culices/cimices/ muscę/ mures/pulices/tineę/ et id genus molesta nocuaq; perdant et arceant. fo. clxx. fa. ii.
- De parietib⁹ auleis vestiendis/ et locis calefaciēdis / ipsorumq; parietū vitijs reformandis et emēdandis. fo. clxxi. fa. ii.
- De his quæ nō prouideri sed iā effecta emendari possint/ qualia sunt fissuræ/fundamēta/colūnæ/ossa ēdicularū/proclinaciones/parietes et pauimenta. fo. clxxii. fa. ii.

FINIS.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

Tabula dictionū et rerum
scitu dignarū in margine
annotatarū.

Bies. Picea & Pinn ⁹ qñ
cedendę. fo. xxi. fa. i.	Ambulatio. fo. lxxvj. fa. j.
Abies. fo. xxii. fa. ii.	Ambulationes. fo. cxxxij. fa. j.
Achara. fo. viii. fa. i.	Amcenitas. fo. iiii. fa. j.
Ad colūnæ & ossis debilitatē. fol.
clxxiii. fa. i.	Americi. fo. l. fa. j.
Adrianus. fo. clii. fa. ii.	Amurca. Pice. Oleo & visco. mate
ria est linēda. fo. xxj. fa. ij.
Aer purus habitandus. folio. iiii.
facie. j.	Amphitheatrū. fo. cxxvij. fa. ij
Aer. fo. iiii. fa. ij.	Amphitheatrū. fo. cxxxj. fa. ij
Aer pestifer qui. fo. iiii. fa. ij.	Amphitheatrales ludi. fo. cxxxj.
facie. ij.
Aer purus qui. fo. iiii. fa. ij	Angularis testudo spherica. folio
xliv. facie. j.
Affictorū operū duo genera. fol.
xciiij. fa. ij	Angulus. fo. ix. fa. ij
Agger fluuiatilis ex quib ⁹ cōstrui
debet. fo. clxvj. fa. ij	Anguli in muris an cōferant. fo.
lii. facie. ii.
Agefilai dictum. fo. cxxxvj. fa. j.	Angulorū positus. fo. x. fa. ii
Agrigētina tribus viris custodiri
poterat. fo. liij. fa. j.	Anguis viu ⁹ in vasto lapide spira
mentis obstrulo/ repertus. fol.
xxix. fa. i.
Alatri structura spectabilis. fo. xj.
facie. j.	Anni et aeris cōseruatio nō cōtēs
nenda. fo. xlviij. fa. i.
Albani. fo. cxix. fa. j.	Animi et manus vitia. fo. cli. fa. ii.
Alburnus. fo. xxiiij. fa. ij	Anulus in columnis. fo. xliii. fa. i.
Alexander. fo. v. fa. ij	Anſę in parietib ⁹ quę. fo. xli. fa. i.
Alexander. fo. xx. fa. j.	Anteridęs quomō excitandę. fo.
lv. fa. i.
Alexander. fo. cxv. fa. j.	Anthiochus. fo. clii. fa. ii.
Alexander. fo. cxv. fa. ij	Antoninus. fo. clii. fa. ii.
Alexander. fo. clij. fa. ij	Antiū. fo. liiii. fa. i.
Alexandrini. fo. cxx. fa. j.	Apertio. fo. iiii. fa. i
Alites aureę quattuor magicę. fo
lho. lxxxv. fa. j.	Apertiones. fo. xv. fa. ii.
Alnus. fo. xxij. fa. ij.	Apertiones. fo. lxii. fa. i.
Amasis. fo. cix. fa. ij	Apertionū genus quod parietem
non peruadit. fo. xvi. fa. i.
Amasis. fo. cxvj. fa. j.	Aqua fontiuālis/fluuiālis/puteas
lis. fo. clviii. fa. i.
	Aqua optima quę. fo. vii. fa. i.
	Aqua pluuiā. fo. clviii. fa. i.

Tabula dictionū & ipſarū ſcītū.

Aqua quibus ſignis perſcrutanda fo. clvi. fa. i.	Archades ludorū inuētores. fo. cxxvii. fa. ii.
Aqua quō coletur. fo. clxiii. fa. ii.	Archelai præfecti Mitridatis tur- ris aluminę illita. fo. xxii. fa. ii.
Aquę defluuīū quo artificio clau- dendū. fo. clxix. fa. i.	Archimedęs. fo. lxxxvi. fa. i.
Aquę fontiuales quō inter ſe dif- ferant. fo. clix. fa. i.	Archimedis dictū. f. lxxxvii. fa. j.
Aq̄ iueniēde modū. fo. clvi. fa. ii.	Archimedis ſepulchrū a Cicero- ne reptum. fo. cxxiii. fa. ii.
Aquę natura. fo. clv. fa. i.	Architectus qui. fo. i. fa. i.
Aquę nō depurate in potū aſſum- ptę icōmoda non pauca. fo. vi. facie. ii.	Architecti conſiliū quomodo im- partiendū. fo. cli. fa. i.
Aq̄ ſubliteſcentis indicia. fo. clvi. facie. i.	Architecti officiū. fo. cxlix. fa. i.
Aquę vtilitatem fo. cliii. fa. ii.	Architecto quę in primis ſunt ne- ceſſaria. fo. cl. fa. ii.
Aquarū ductus variū. fo. clxi. fa. ii.	Architectorū veterū norma. fol. xxxii. fa. i.
Aquarū gradaria q̄litas. fo. clviii. facie. i.	Architecture laus. fo. i. fa. ii.
Aqrū miracula. fo. cliiii. fa. i.	Architecture vtilitas. fo. i. fa. ii.
Aquarū ſeptū qua artę parādum. folio. clxviii. fa. i.	Arcula aurea. fo. xv. fa. i.
Aquarū ſpecies varię. fo. cliiii. fa. j	Arcus. fo. ix. fa. ii.
Aquarū ſtagnantiū q̄ peſſima. fo. clx. fa. i.	Arcus. fo. lviii. fa. ii.
Aquilo valitudinē reſtituit et cō- ſeruat. fo. v. fa. ii.	Arcus rectus. fo. xliii. fa. ii.
Ara. fo. cxxi. fa. ii.	Arcus triumphalis. folio. cxxvi. facie. ii.
Arabes. fo. viii. fa. i.	Area. fo. iii. facie. ii.
Arabes. fo. l. fa. i.	Area. fo. ix. fa. ii.
Araneę albanę. fo. vii. fa. i.	Area. fo. lxiii. fa. i.
Araneoli apud Apuleā venefici. fo. vii. fa. i.	Area. fo. lxxv. fa. ii.
Arbores q̄n ſunt cedendę. fo. xxi. facie. i.	Areę ad libellam coęquandę. fo. xi. facie. ii.
Arbores ſignis et tabulis faciūdis aptę. fo. xxiii. fa. i.	Arearum ratio. folio. cxliiii. fa. i.
Arbores vt ḡnecentur. fol. clxxii. facie. i.	Argonauę. fo. cxv. fa. i.
	Ariſtoteles. fo. xlix. fa. i.
	Arithmetica. fo. cxlv. fa. ii.
	Armonia. fo. cxliii. fa. ii.
	Aretina terra. fo. xxviii. fa. i.
	Artanax melæ fluuīi exitū ob- ſtruxit. fo. clxvi. facie. i.

Tabula dictionū & ípsarū scítu.

- Artaxerxes.** fo. clij. fa. ij
Artemisia Carię regía. fo. xlix. fa. j
Arx. fo. lxx. fa. j.
Arx amoniorę. fo. lxiiij. fa. ij
Arx vrbs postica. fo. lxiiiij. fa. j.
Asithia. fo. xxxv. fa. j.
Affirij. fo. l. fa. j.
Athenis tres port⁹ naturales. fo. lio. lx. fa. j.
Athenienses. fo. xlviiiij. fa. ij
Atheniēses acumine ingenij thebanis p̄stiterūt. fo. iiiiij. fa. j.
Atrium. fo. lxiiij. fa. j.
Atrium. fo. lxxvj. fa. j.
Atriū q̄latū esse debeat. fo. cxxxix facie. j.
Auernus lacus. fo. clxix. fa. ij
Augustus. fo. cxv. fa. ij
Augusti sepulchrū. fo. cxx. fa. ij
Aulea testudinea. fo. xliiiij. fa. ij.
Aurę quales a diuersis regionib⁹. fo. liij. fa. ij.
Auster noxius. fo. v. fa. ij
Auster v̄etus grauis & morosus. folio. liij. fa. ij.
Authores de re ědificatoria. folio xx. facie. ij.
Auxiliū dei implorandū in rebus inchoandis. fo. xxxj. fa. ij.
Axecla. fo. lxxxvij. fa. ij

Abylo. fo. liij. fa. j.
Babylo vrbs quadrangula. fo. liiiij. fa. j.
Baię. folio. lj. fa. j.
Balnearū metę. fo. cxxxv. fa. ij.
Balsamū sacrificijs incensum. fo. cxij. fa. ij.
Basilica. fo. lxiiij. facie. j.
Basilica. fo. cxiiij. fa. j.
Basilica quid differt a tēplo. fol. cxiiij. fa. j.
Basilicarū ianuę. fo. cxiiiij. fa. ij.
Basilicarū parietes. fo. cxiiij. fa. ij.
Basis pilarū quō astruēda. fo. lvij. facie. ij.
Basium partes. fo. cij. fa. ij
Bibliothecę olī copiosę. f. cxxxiiiiij facie. j.
Bibrias rex pōti. fo. lxxxiiiiij. fa. ij.
Biblus vrbs primo a Saturno muro cincta fuit. fo. l. fa. j.
Bisantio serpentes neminē ledūt. fo. lxxxiiiiij. facie. ij.
Bisseiū opidū tutū. fo. liij. fa. j.
Bosphorus. fo. viij. fa. j.
Britāni. folio. xlix. fa. j.
Buccides extremis tectorū imbricibus p̄sonas primus apposuit. folio. cx. fa. j.
Buxus. folio. xxiiij. fa. ij.

Admus. fo. cxvj. fa. j.
Calx. fo. xxvij. fa. j.
Calx quomodo paranda. fo. xcj. fa. j.
Calcis cōfectura. fo. xxvij. fa. ij.
Calcis maceratio & vtilitas. folio. xxxix. fa. ij
Calcis opera. fo. xxxiiiiij. fa. ij.
Callicula marmoreū eglē & eburneū p̄sepe habuit. f. cxlvij. fa. j.
Caligula. fo. v. fa. ij.
Calor & frigus duo mascula. fol. clvij. fa. ij.
Cambises. fo. cix. fa. j.
Canaliculus. fo. cij. fa. ij.
Canaliculi. fo. cvij. fa. j.

Tabula dictionū & ipfarū scitu.

Cādelabrū.fo.cxii.fa.ii.	Cheminius.fo.lxxxvi.fa.ii.
Capaquia.fo.clxiii.fa.j.	Cicleole.fo.lxxxviii.fa.i.
Capitulū doricum.fo.ciiii.fa.i.	Ciconia.fo.v.fa.ii.
Capitulum corynthis.fo.ciiii.fa.ii.	Cimatiū quid.fo.ciiii.fa.i.
Capitulum Ionicum.fo.ciiii.fa.i.	Cimicesvt depellas.fo.clxxi.fa.i.
Capitulū Italicum.fo.cv.fa.i.	Cigolū opidū tutissimū.fo.lii.f.i.
Capitulum tria gña. Doricū. Ionicum. Corinthiū.fo.cii.fa.i.	Circūuallatio.fo.lxx.fa.ij.
Capra nauticū istrm.f. clxxiiii.f.j	Circūuallatio theatri qd.f.cxxx.ij
Caprificus pietib ⁹ surd ⁹ est aries. fo.clxxii.fa.i.	Circus.fo.cxxviii.fa.ii.
Capua.fo.xcvi.fa.ii.	Circus.fo.cxxxii.fa.ii.
Carcer.fo.lxxii.fa.ii.	Cisterna.fo.clxiii.fa.i.
Carre.fo.liiit.fa.i.	Cisterna potoria.fo.clxiii.fa.i.
Carre vrbis egypti populosissima fo.lxi.fa.i.	Citrea materies. Castanea et Fic ⁹ egyptia quōdiant.fo.xxii. f.i.
Carina.fo.lxxi.fa.ii.	Ciuitas quō ponēda.fo. l.fa.ii.
Carthaginēsiū mos.fo. xcvi. fa.i.	Ciuitatis et dom ⁹ diffinitio philosophica.fo.xi.fa.ii.
Castellū in riuo quid.fo.clxii.fa.i.	Cyri epitaphiū modestissimū. fo. lio.cxxi. fa. i.
Castra maritima.fo.lxxi. fa.i.	Cyri sepulchrū.fo.cxxi. fa. i.
Castra terrestria et statua vbi et quō locanda.fo.lxix. fa.ii.	Clau in pietib ⁹ affixi. fo.xc. fa.ii.
Castrorum terrestriū tria gña. fo. lxviii. fa.ii.	Clau in tignis.fo.xlii. fa.ii.
Catulus.fo.xcii. fa.ii.	Clauiculi qui.fo.xli. fa. i.
Cauea.fo.cxxviii. fa.ii.	Claustorū gña.fo.lxvi. fa.ii.
Cauediū.fo.lxxvi. fa. i.	Clazomenē.fo.li. fa.ii.
Cedrus.fo.xxv. fa. i.	Cloaca quid.fo.lix. fa. i.
Cella vinaria.fo.lxxviii. fa.ii.	Cloacē diffusorie.fo.lix. fa. ii.
Celū quæ grauefaciāt.fo.cliii. fa. j.	Cloacē pficiende mod ⁹ .fo.xlviii. i.
Celū tecti pauimētū. fo. xliiii. fa. i	Cleopas.fo.lxxxvj. fa.ii.
Cœnatio.fo.lxxvi. fa. i:	Coclea quō ducenda.fo. ciiii. fa.ii.
Cœnaculū.fo.lxxvii. fa. i:	Coclea.fo.lxxxvii. fa.ii.
Cerannia.fo. viii. fa. i:	Collocatio.fo.cxlvi. fa.ii.
Cerrus.fo.xxiii. fa. ii:	Collossū v ^l ediculā a pclinatu vt subleuem ⁹ .fo.clxxiii. fa.ii.
Cerusa.fo.xci. fa.ii.	Columna quid.fo.xiii. fa. i.
Cesar dictator duas tabulas talē tis emit. xc.fo. cviii. fa. ii.	Columnē.fo.cxxi. fa.ii.
Centrum.fo.x. fa. i.	Colūnē in hortis.fo.cxxxvii. fa. i.
	Columnē quo spatio in porticib ⁹ cōstituende.fo.ci. fa. i.

Tabula dictionū & ipsarū scītu.

- Colūnationū capla. fo. c. j. fa. ij.
 Colūnationū partes. fo. c. j. fa. ij.
 Comitū. fo. cxxxiii. fa. j.
 Cōcenaculū. fo. lxxiii. fa. j.
 Conche margaritarū crustationi-
 bus immiste. fo. xcij. fa. j.
 Conclauē. fo. lxxiiii. fa. ij.
 Conclauē. fo. lxxviii. fa. j.
 Cōdēdorū ēdificiorū primi ortus
 folio. iiii. fa. ij.
 Cōparatio d arborib⁹. fo. xxiiii. ii.
 Cōpedes lacedemoniorū. f. cxv. ii.
 Cōsideranda q̄ sunt ante ēdifica-
 tionē. fo. cxlviii. fa. i.
 Cōtectū aedificio puteū nō pbāt.
 fo. clx. fa. ii.
 Cōtignatio. fo. cxiiii. fa. ii.
 Cōtra eurucas remediū. f. clxxj. ij.
 Cōtra solis ardores & hyemis se-
 uitiā. fo. clxxi. fa. ij.
 Cōtra stelliōes remediū. f. clxxj. ij.
 Contra vespertiliones & muscas
 remediū. fo. clxxi. fa. ij.
 Coquina. fo. lxxvii. fa. ii.
 Corinthia ratio. fo. ciii. fa. ii.
 Corda. fo. ix. fa. ii.
 Corona. fo. xxxvi. fa. i.
 Coronē cinnameū. fo. cix. fa. i.
 Coronices quē. fo. cv. fa. ii.
 Cornua formicarū. fo. cix. fa. j.
 Cratis philosophi celebre dictum
 fo. cxxiii. fa. i.
 Creta. fo. viii. fa. j.
 Crinia cyprius tegulam inuenisse
 fertur. fo. xlvi. fa. ij.
 Crotona. fo. viii. fa. i.
 Crusta ex cōchis & ostreis. f. cxl. ij.
 Crustē quomodo fiāt optime. fo.
 xlvii. fa. ij.
 Crustationes adaçtē. fo. xcj. fa. ij.
 Crustationes optime q̄. fo. cxl. f. j.
 Crustationes pictoriē. fo. xcj. fa. j.
 Crustationū species. fo. xc. fa. ij.
 Crustulē. fo. xli. fa. ii.
 Ctesiphon. fo. lxxxvi. fa. ii.
 Cubica radix. fo. cxlv. fa. j.
 Cubiculū. fo. lxxvi. fa. j.
 Cubilia p trabibus qualia esse des-
 bent. fo. xliij. fa. ij.
 Cubus. fo. cxlv. fa. j.
 Culina rustica. fo. lxxiiii. fa. j.
 Cuneorū in arcibus compositio:
 fo. xliiii. fa. j.
 Cupressus. fo. xxii. fa. ij.
 Curia senatoria. fo. lxxviii. fa. j.
 Curiarū duo ḡna. fo. cxxxiii. fa. j.
 Arius. fo. cxv. fa. j.
 David. fo. xx. fa. j.
 De aggere ad fluuiū faci-
 endo. fo. clxv. fa. j.
 De aquis varia. fo. clvij. fa. ij.
 De auiculis. fo. lxxv. fa. j.
 Decim⁹ numer⁹. fo. cxliij. fa. ij.
 De Crusta parieti aut pauimento
 inducenda. fo. clxxiiii. fa. j.
 De cuniculo fodiēdo. folio. clvij.
 facie. ij.
 Dedalus apud selinūtios probat⁹.
 fo. j. fa. ij.
 De dierū canicularium natura. fo.
 lio. clvj. fa. ij.
 De fluuiali fundo. fo. clxv. fa. ij.
 De fossura. fo. clvii. fa. j.
 Deioces medorū rex. fo. cxlviii. j.
 Delos. fo. viii. fa. j.
 Delphines. fo. v. fa. ij.
 Demetrii institutū. fo. viii. fa. ij.
 Derceta. fo. cxv. fa. ij.

Tabula dictionū & ipsarū scītu.

De trocleis. fo. lxxxviii. fa. ij
 De vrbe emēdāda. fo. clii. fa. j
 Diameter. fo. x. fa. j
 Diametrorū in colūna existentīū
 rationes. fo. xciiii. fa. j
 Dies natalis vrbis ponendę sub q̄
 signo esse debeat. fo. xxxi. fa. j
 Dimetiēdarū in colūna partiū do
 rica ratio. fo. cii. fa. ii.
 Dimenſiones ad colūnarū cōposi
 tionē. fo. cvii. fa. ii.
 Diogenis sepulchrū. fo. cxxiii. f. ij
 Directionis artificīū. fo. clxi. fa. i.
 Dolia. fo. lxxviii. fa. ii.
 Dom⁹ priuata. fo. lxxiiii. fa. i.
 Domus priuata quomodo p̄stitu
 enda. fo. lxxv. fa. j.
 Domus regia. fo. cxxxvi. fa. ii.
 Domus vrbana. fo. cxli. fa. i.
 Druidę. fo. xlvi. fa. ii.

Ecbatana vrbs muro se
 pteno & versicolori i
 cincta. fo. cxlviii. fa. i.
 E dē sacrā nullo adhibi
 to ferramēto ædificatā. fo. cl. f. j

Edificādi mos apud diuerſas gē
 tes. fo. xxx. fa. i.
Edificandi ratio. fo. cxli. fa. ii.
Edificādi ratio. fo. xii. fa. i.
Edificaturo q̄liter solū cōmodū
 esse debeat. fo. xxxii. fa. i.

Ediū cōtegenderū mos apud di
 uerſas gentes. fo. xlvi. fa. i.
Ediū exornādarū figurę tres. fo. l.
 cxlii. fa. ii

Eginitę. fo. cxv. fa. ii
Egyptus. fo. viii. fa. i.
Egyptiū. fo. xlix. fa. i.
Egyptiū mirifici. fo. cxyi. fa. i

Egyptii se primos hoīm creatos
 gloriabātur. fo. v. fa. i.

Egypti laus a positioe & aliis.
 folio. l. fa. ij

Egyptiorū mos. fo. cxix. fa. ii.
Elius Aristides. fo. cxxxvii. fa. ii.
Eliogaballus. fo. xix. fa. ii.

Eliogaballus. fo. cxxv. fa. i.
Eliogaball⁹ auro pauimenta stra
 uit. fo. cxlviii. fa. i.

Emilius. fo. clvi. fa. j
Epidaurorū mos. fo. xcvi. fa. ii.
Epigeniū sentētia. fo. clxiii. fa. ii

Epigrāma lepidū. fo. cxxiii. fa. i.
Epigrāmata qualia esse debēt. fo.
 cxxiii. fa. i.

Epimenidis de spectaculo senten
 tia. fo. cxxvii. fa. ii.
Erithrę sepulchrū. fo. cxx. fa. ii.

Esculus. fo. xxii. fa. ii.
Ethiopia. fo. viii. fa. i.
Ethiopum mos. fo. l. fa. i.

Etrusca disciplina de vrbū die
 natali. fo. liii. fa. ii
Eubolia insula. fo. lxxxiiii. fa. i.
Eurialus. fo. iiii. fa. ii.

Fagus. fo. xxii. fa. ii.
Fagus. fo. xxiii. fa. ii.
Familia. fo. lxxvi. fa. i.
Familix collocationem
 pulcherrimam. fo. lxxvij. fa. i.

Falceola. fo. clii. fa. ij
Fascia regia. fo. cvj. fa. ij
Fastigiatio. fo. lix. fa. j.

Fenestra accubās. fo. cxxxix. fa. ij
Fenestrę. fo. cxliii. fa. j.
Fenestrę quomodo faciendę. fo.
 xv. fa. j.

Fenestrę templorū. fo. cxj. fa. ij.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

Fœnix.fo.cix.fa.ij
 Fimo bouillo materia linēda.fo.
 xxj.facie.ij.
 Finitio quid.fo.cxlviij.fa.ij
 Firmitas.fo.iiij.fa.j.
 Fissi parietis remediū.fo.clxxij.ij.
 Fistulæ.fo.clxij.fa.j.
 Fistulę auscultatorię.fo.lxiiij.f.ij.
 Flumina pensilia.fo.clxj.fa.ij
 Fluuiorū duct⁹ mirabiles.f.cliiiij.j
 Focus.fo.lxxvii.fa.j.
 Folia arborū q̄ ad austrū spectant
 citius deficiunt.fo.xxxviiij.fa.j
 Fontes q̄ sunt optimi.fo.clx.fa.j
 Forma rotunda naturę q̄ gratissim
 ma.fo.xcix.fa.j
 Forma sexangula naturę gratissim
 ma.fo.xcix.fa.j
 Formicas vt extimines.fo.clxxj.j
 Fornices & arc⁹ pōtiū obfiriatiōe
 mtrifica substitui debēt.f.lviiij.j.
 Forum.fo.cxxvj.fa.j.
 Fossa aquaria.fo.clxvj.fa.j
 Fossa nauigabil⁹ ab Auerno vsq̄
 hostiā a nerone iſtituta.f.xix.j.
 Fossę p castris statuis.fo.lxix.f.ij
 Fossurę obliquitas quō cognoscē
 da.fo.clx.fa.ii.
 Fraxinus.fo.xxiii.fa.ij
 Fumi & aquarū exit⁹.fo.xvii.fa.j
 Fundamentum.fo.xxxij.fa.j
 Fundamēti diffiniēdi modus.fo.
 xxxii.fa.ij
 Funiculus.fo.ciiii.fa.ij
 Funis madefact⁹ ciccolis mouen
 dis aptę.fo.lxxxix.fa.ij
 Furtarię fissurę.fo.lxiiij.fa.j
 Futurę habitudinis cōiectura.fo.
 vij.fa.ij

Alatia.fo.viii.fa.j
 Galli.fo.xlviii.fa.ij
 Ganges riuis centies q̄
 ter & decies sex dedu
 ctus.fo.clxiii.fa.ij
 Garamātes.fo.v.fa.j
 Gellio.fo.iii.fa.ij
 Geli⁹ taxi⁹ luteū sibi astruxit edic
 ficium.fo.xx.fa.ij
 Germanorū solitudines.f.l.fa.j.
 Gētes oli sine vrbib⁹.fo.xlix.f.ij.
 Getarum mos.fo.cxix.fa.ij
 Giges.fo.cxii.fa.ij
 Gypsum.fo.xxviii.fa.ij
 Gypsum Arimium.fo.xxviii.fa.ij
 Gipsi confectura.fo.xxviii.fa.ij
 Glaucopis dicitur habēs oculos
 cæfios.fo.iiii.fa.ij
 Glutinū indelebile.fo.cxiiii.fa.ij.
 Gordianorū in structura luxuries
 fo.cxxxvj.fa.ij
 Grad⁹.fo.xvij.fa.j.&.fo.ciii.fa.ij.
 Gradus.fo.cxxix.fa.j
 Gręcorū mos.fo.xcvj.fa.ij
 Gulula.fo.ciii.fa.ij.

Abitationū q̄ sit haben
 da ratio.fo.xij.fa.j
 Harena.fo.xxix.fa.ij
 Harena ex limo fit.fo.l.
 clxvij.fa.ij
 Harenarū differētia.fo.
 Harenatio.fo.xc.fa.ij
 Haxus aspidē inebriat.fo.clxxj.ij
 Hebreorū de tēplis ponēdis insti
 tutum.fo.C.fa.ij
 Heliogabalus.fo.cxxxiiij.fa.ij.
 Hernici.fo.viii.fa.j
 Hiberus.fo.viii.fa.j.
 Hieroglyphica.fo.cxxiii.fa.j

Tabula dictionū & ipfarū scitu.

Hierosolima sinuosus anfractib ⁹ muroꝝ olī tutissima. fo. liiij. f. j	Iouis simulacrū ex vite indica. fo. xxiiij. fa. ij
Hipodam ⁹ . fo. xlix. fa. j.	Iphicrates. fo. clxvj. fa. j.
Hircan ⁹ pōtifex. fo. lxiij. fa. ij.	Italia. fo. l. fa. j.
Hoies apud meroem tādiu uiuere q̄diu volūt. fo. lxxxiiij. fa. j.	Itiones. fo. cxxix. fa. j.
Honor ⁹ pont. maxi. fo. xcij. fa. ij.	Iuglans. fo. xxij. fa. ii.
Horreum. fo. lxxviiij. fa. ij	Iulius cæsar ædē magno sumptu absolutā vt reficeret diruit. fo. l. xviii. fa. j.
Horreū & q̄rariū. fo. lxxij. fa. ij	 Acenarū mos. fo. l. cliiij. facie. j.
Horti pēsiles in syria. fo. xlvi. f. ij.	Lacus. fo. clix. fa. ii.
Horti suburbani. fo. cxxxviiij. fa. j	Lacus mira hoīm manu facti. fo. clxiiij. fa. ij
Hospitaria. fo. lxxvij. fa. j	Lacus suffossis mōtibus deducti. fo. clxiiii. fa. j.
Hostia. fo. xv. fa. ij	Lapis alb ⁹ ferratilis. fo. xxvj. fa. j.
Hydaspe. fo. viij. fa. j.	Lapis cāpanus. fo. xxvj. fa. j.
Hydra. fo. cliij. fa. j.	Lapis histricus. fo. xxvj. fa. j.
Hyperbius. fo. iiij. fa. ij	Lapis quo tēpore eximendus. fo. xxv. fa. j.
 Anua tēpli. fo. cx. fa. ij	Lapis volcīniensis. fo. xxvi. fa. i.
Ianuæ ornamentū. fo. l. cxj. fa. j.	Lapides a maris aqua gignuntur. fo. clxvii. fa. ii.
Iason. fo. cxv. fa. ij	Lapides spōte nascētes. fo. xxvj. ij
Ictyophagi. fo. cxix. fa. j	Lapidū diuersit as. fa. xxxiiij. fa. ij
Ignis venena purgat. fo. clxix. f. ij	Lapidū q̄lirates scitu nō indigne. fo. xxv. fa. ii.
Igne assiduo nō est vtendum. fo. lxxvij. fa. j.	Larex. fo. xxiii. fa. i.
Immunis vt fias ab iniuria serpē tum. fo. clxxj. fa. j	Latastrū quid. fo. cii. fa. ii.
Impleolē. fo. lxxxix. fa. ij	Lateres triangulares & eorū vtili tas. fo. xxvij. fa. ii.
Incile. fo. clx. fa. ij	Lateres vitro illiti. fo. xxvii. fa. j.
Indi. fo. xlix. fa. j.	Laterū tria genera. fo. xxvii. fa. ii.
Infarcinationū ductus q̄lis apud veteres. fo. xxxviiij. fa. ij	Laurū/ Aquilā/ Vitulū marinum fulgur nō petit. fo. xli. fa. ij.
Infima hæc oia tēpore senescere. fo. clij. fa. j.	Lex hebreorū de seminibus. fo. l. clviii. fa. i.
Infumibulum. fo. lxxvij. fa. ij	Leges pro parietibus astruendis.
Infodones. fo. viij. fa. j	
Iocus de terra & mari dict ⁹ . folio. clx. fa. ij	
Ionica ratio. fo. clij. fa. j.	
Iope. fo. l. fa. j.	

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

- fo. xli. fa. ij.
- Leges romanæ æneis tabulis insculptę. fo. cviii. fa. ii.
- Lemnos. fo. viii. fa. j.
- Liburnū. fo. clxix. fa. ii.
- Ligi. fo. l. fa. j.
- Limus quomodo exhauriendus. fo. clxix. fa. i.
- Linea. fo. ix. facie. ii.
- Lineamenta. fo. iii. fa. i.
- Locri. folio. viii. fa. i.
- Lubricādī gñā. fo. lxxxvii. fa. ii.
- Lucullī dictum. fo. lxxvii. fa. ii.
- Ludorū variorū varij inuētores. folio. cxxviii. fa. i.
- Luna quenā pcedendis arborib⁹ cōmedīssima. fo. xxi. fa. i.
- Lybia. fo. viii. fa. i.
- Lycurgi lex. fo. cxxxvi. fa. i.
- Acedo. fo. xx. fa. i.
- Machinē qd. fo. xc. fa. i.
- Man⁹ rustica. fo. lxxiiii. facie. i.
- Marcus Antonius. fo. vii. fa. i.
- Mariū reciprocatio in fluxu et refluxu. fo. clxvii. fa. ii.
- Marmora circūfecta. f. xcii. fa. j.
- Marmora excreſcere. fo. xxvi. fa. j.
- Marmora quibus rebus vitienē et maculentur. fo. xxxix. fa. ii.
- Materiarū q̄litas. fo. xxiiii. fa. ii.
- Maurelius mons florentin⁹. fo. l. xxxiiii. facie. i.
- Mazara. fo. cliii. fa. ii.
- Mecenas edificando insaniebat. fo. xix. fa. i.
- Mediocritas. fo. cxlv. fa. ij.
- Mediocritas geometrica. fo. cxlv. facie. ii.
- Mediocritas musica. fo. cxlv. f. ii.
- Mediocritatū captādarum moditres. fo. cxlv. fa. ii.
- Mel colchicum admirabile. folio. vii. fa. j.
- Memnō. fo. cxvi. fa. i.
- Memphis. fo. liii. fa. i.
- Mēphis vrbs triāgula. fo. liiii. fa. j.
- Mēphitic⁹ agery berrim⁹. fo. l. f. ij.
- Mœnia dñs dicata. fo. xc. fa. ii.
- Mœnia quāto lapide astruēda. folio. xcvi. fa. i.
- Meridianū mare accolentes duas solis patiūtur inuſtiones. fo. y. facie. ii.
- Metē circenses. fo. cxxxii. fa. i.
- Metellus. fo. clxx. fa. i.
- Micerinus. fo. cxx. fa. i.
- Mina rex. fo. lvij. fa. ii.
- Myris. fo. clxiii. fa. ii.
- Moyſis statutū. fo. cxxvii. fa. ii.
- Monagus ludorū inuētor. folio. cxxviii. fa. ii.
- Montiū p̄spectus ab oriēte & septentrione. fo. lxxvii. fa. i.
- Montium p̄spect⁹ a meridie. fo. lxxvi. fa. ii.
- Montiū p̄spectus a septentrione. fo. lxxvi. fa. ii.
- Monstrū raro oriē apud Gallias. fo. viii. facie. i.
- Morus. fo. xxiii. fa. ii.
- Mos antiqu⁹ epulādī. fo. cxii. fa. j.
- Mos antiquorū in vrbe assignanda. fo. liii. fa. i.
- Mos cesaris in pōtis astrucone. fo. lvi. fa. i.
- Muranū. fo. clxix. fa. ii.
- Murulus. fo. xui. fa. i.

Tabula dictionū & ipfarū scītu.

- Murus.fo.lxiiii.fa.i.
 Murus vrbis interior quō duci
 debet.fo.lxi.fa.ii.
 Muri gallici ex descriptione cęsa
 ris.fo.liiii.fa.ii.
 Muri plateenſes.fo.liiii.fa.ii.
 Muri quomodo sunt ponendi.f.
 liiii.facie.ii.
 Mutinensis terra.fo.xxviii.fa.i.
 Mutuli.fo.xlii.fa.i.

 Auale emporiū.f.lxxii.
 fa.ii.
 Naues onerarię.fo.lxxj
 fa.i.
 Nauis Traiani ex lacu Nemorę
 si eruta plus. mccc. ānos mersa
 iacuerat.fo.lxxi.fa.i.
 Nero.fo.xix.fa.i.
 Nero vrbē romā dilatatj viis ferui
 diorem reddidit.fo.lvi.fa.i.
 Nextrū quid.fo.xciii.fa.ii.
 Nexura in pariete.fo.clxxii.fa.ii.
 Nicorax.fo.clxvi.fa.ii.
 Nicoris regina.fo.lvii.fa.ii.
 Nicotrix.fo.clxv.fa.ii.
 Nigrigene⁹ architectus.fo.lxv.ii.
 Nilus puritate/ fluiuis oib⁹ p^{re}ſe
 rendus.fo.clx.fa.i.
 Ninie.fo.liii.fa.i.
 Nodus in specula quid.fo.cxxiiij
 fa.ii.
 Nodus in trabe repudiādu.fo.l.
 xlii.fa.i.
 Nomē ad rem faciēs dignitatem
 affert.fo.lxxxv.fa.i.
 Numa.fo.xlviii.fa.ii.
 Numa diē natalē cum vrbe roma
 fertur habuisse.fo.liii.fa.ii.
 Numidę regio optima subhume
 cta.fo.vi.fa.i.
 Nux euboica.fo.xxii.fa.ii.

 Belici mira quondā arte
 deueſti.fo.lxxxvi.fa.ii.
 Obuallandorū caſtrorū
 mores varii.fo.lxix.i.
 Octavianus.fo.lxx.fa.ii.
 Octonarius numerus.fo.cxl.iiij.
 Olea.fo.xxiii.fa.ii.
 Olea neptuni & mineruę. folio .
 lxxxiiii.fa.i.
 Olearia.fo.lxxviii.fa.ii.
 Oleaster.fo.xxiii.fa.ii.
 Oenoe inſula.fo.v.fa.ii.
 Operaria quadrupes.fo.lxxiiii.ii.
 Oppugnatio.fo.lxx.fa.i.
 Orbiculus.fo.cii.fa.ii.
 Organa motu aq̄ ſonantia.fo.clxj
 facie.ii.
 Ornamentorū in columna ptes.fo.
 ciii.fa.ii.
 Ornamentorū vitia.f.cxlvii.fa.ii.
 Oli nobile pauimentū.fo.cxl.fa.j
 Oſſa oſſib⁹ cōpingenda.fo.xliiii.j.
 Oſyris duo tēpla cōdidit aurea.f.
 lxxxv.fa.ii.
 Othonis ſepulchrū modicum ſed
 manſurum.fo.xix.fa.i.
 Oxus flui⁹ potui inſaluberrim⁹.
 fo.cly.ii.fa.ii.

 Allas.fo.iiii.fa.ii.
 Paleſtre.fo.lxvii.fa.i.
 Palma.fo.xxiii.fa.i.
 Palūbaria.fo.lxxxv.fa.j.
 Panthei.fo.xlviii.fa.ii.
 Pantheon.fo.xcii.fa.ii.
 Pantheon.fo.cvi.ii.fa.ii.
 Paries.fo.iii.fa.ii.
 Paries.fo.xiii.fa.ii.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

Paries.fo.xxxvi.fa.i.	facie.j.
Paries inhabitandus qualis. fol. clxx.fa.ii.	Pinus.fo.xxii.fa.ii.
Paries templi.fo.cyii. fa.i.	Pyramides.fo.cxxi.fa.i.
Parietis astruendi modus. fo. xl. facie.i.	Piscina.fo.lxxv.fa.ii.
Parietis ornamenta. folio. cxxii. fa.ij.	Plateę.fo.lx.fa.ii.
Parietē parietī applicare docet. f. clxxii. fa.ii.	Plato.fo.xlix.fa.i.
Parfimonia in pictura et simula- chris.fo.cxxxvi.fa.i.	Plato de vrbe cōstituēda.fo.xcvi. fa.i.
Partitio.fo.iii.fa.ii.	Platonis sententia de vicis vrbiū fo.lvi.fa.i.
Pauimēta.fo.xlvii.fa.i.	Plumbi vſus in subdiualibus cō- tignationib⁹.fo.xcii. fa.ii.
Pausanias.fo.cxy. fa.i.	Plute⁹.fo.cvi. fa.i.
Pedamentum.fo.xxxvi. fa.i.	Pluuia tonitrualis falſitudine im- pura.fo.clviii. fa.ii.
Pedamentorū veterū diuerſa gñā folio. xxxv. fa.i.	Pluuie primę poſt caniculā ama- re et peſtilentes.fo. clviii. fa.ii.
Pera.fo.viii. fa.ii.	Podiū.fo. xxxvi. fa.i.
Peras.fo.cxvii. fa.i.	Podiū arcis.fo. lxxiii. fa.i.
Perſę.fo. clii. fa.ii.	Poetarum triplex gen⁹.fo.cxxix. facie.ii.
Perſarum moſ.fo.cxl. fa.i.	Polycrates.fo.v. fa.ii.
Perſcriptio.fo. ix. fa.ii.	Polumbotra.fo. liiii. fa.i.
Peſtilens vapor quō in puteo ca- uendus.fo. clvii. fa.i.	Pomorum conſeruatio. f. lxxviii. facie.ij.
Peruſia.fo. liii. fa.i.	Pompeius.fo. cxv. fa.ii.
Pharus.fo. li. fa.i.	Pompei theatrū.fo. xix. fa. i.
Pharos ab alexandro designata: fo. liii. fa.ii.	Pondera duo per planū ſimul tra- hi.fo. lxxxix. fa. i.
Philippus arma et tabulas apud Themū confregit.fo. cix. fa. i.	Pons.fo. cxxv. fa. ii.
Phinius.fo. cxv. fa. ii.	Pons adriani.fo. cxxv. fa. ii.
Phiteonū vaſa lapidea trecēta. fo. cxli. fa. i.	Pons adriani.fo. clxv. fa. ii.
Phlegias.fo. cix. fa. ii.	Pons lapideus.fo. lvii. fa. i.
Picea.fo. xxii. fa. ii.	Pons vbi locandus.fo. lvi. fa. i.
Pictoris et architecti pſcriptio q̄ fol. xviii. fa. i.	Portę.fo. lv. fa. i.
Pile quib⁹ reb⁹ aſtruēde. fo. lviii.	Portę.fo. cxxv. fa. ii.
	Porticus.fo. lxxii. fa. i.
	Porticus.fo. lxxii. fa. i.
	Porticus.fo. lxxvi. fa. ii.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

Portic ⁹ agrippę.fo.xcii.fa.ii.	R Acemi bicubitales.fo.1.
Portic ⁹ forenses.fo.cxxvi.fa.ii.	facie.ii.
Porticus in templo quomodo et vbi ponēda.fo.C.fa.ii.	R Ratione/artiū cognitio ne:& fortunę p̄speri tate/hō a belua differt.fo.xlix.j
Portic ⁹ in theatro.fo.cxxx.fa.i.	Radices & potētīe quid in areis. fo.cxlv.fa.i.
Porticus litigiosa minorū iudicū fo.cxxxiii.fa.j	Radius.fo.x.fa.i.
Portus.fo.lx.fa.j	Rapinates.fo.cxyi.fa.i.
Portus.fo.cxxv.fa.ii.	Rauenna.fo.cliii.fa.ii.
Portus Adriani.fo.xix.fa.f.	Rauēnē vas lapideū pro tecto po situm.fo.x.fa.ii.
Portus Claudij.fo.xix.fa.i.	Regia.fo.lxiii.fa.ii.
Portus quō muniēd ⁹ .fo.clxviii.j	Regio.fo.iii.fa.ii.
Porfennę sepulchrū.fo.cxxi.fa.i.	Regula dorica.fo.xcvii.fa.ii.
Possidoni ⁹ mathematic ⁹ egregi ⁹ . fo.cxxxiiii.fa.ii.	Reipublice apud diuersas gentes varia diuisio.fo.xlviii.fa.ii.
Postica.fo.lxii.fa.ii.	Relentādi modus.fo.xlv.fa.ii.
Prętorium.fo.lxviii.fa.i.	Remediū ne aqua in cisterna pu trefcat.fo.clxiii.fa.i.
Priapus.fo.cxvii.fa.i.	Remediū p̄ptificis.fo.clxix.fa.ii.
Primaria vna excitāda ad arcem turris.fo.lxiiii.fo.ii.	Repugnatio.fo.lxx.fa.i.
Prochyta.fo.viii.fa.i.	Res ędificanda partib ⁹ sex cōstat. fo.iii.fa.ii.
Procinctus.fo.cxxvj.fa.i.	Rerū mouendarū rationes.folio. lxxxvii.fa.j.
Procinctus.fo.cxxix.fa.i.	Rhodope meretrix sepulchrū re gium sibi astruxit.fo.xix.fa.i.
Prora.fo.lxxi.fa.ii.	Riuus quō parādus.fo.clxi.fa.ii.
Prothogenis nepotes domicilia mortalib ⁹ excogitarūt.fo.xx.ij	Riui fructilī partes.fo.clxi.fa.ii.
Ptolomei specula.fo.cxxv.fa.i.	Robur.fo.xxii.fa.ii.
Pulchra de ornatu.fo.lxxxii.fa.i.	Roma febricosa.fo.viii.fa.i.
Pulchritudinis vis.fo.lxxxii.f.ii.	Romanorū mos p̄ castris muni endis.fo.lxix.fa.i.
Pulpitum.fo.cxxix.fa.ii.	Romulus.fo.xlviii.fa.ii.
Puluis rapillus.fo.xlvii.fa.ii.	Rota.fo.lxxxvii.fa.ii.
Pumex.fo.xci.fa.ii.	Rotulus.fo.lxxxvii.fa.ii.
Pumex testudinib ⁹ faciendis vti lissimus.fo.xlv.fa.i.	Rubigo ne innascat.fo.xli.fa.i.
Pumex Tharaconēf.fo.clxiii.ij	Rudens.fo.ciii.fa.ii.
Puppis.fo.lxxi.fa.ii.	
Purgatio fluminū.fo.clxviii.fa.i.	
Putei structura.fo.clvii.fa.i.	
Q uercus.fo.xxii.fa.ii.	

Tabula dictionū & ípsarū scítu.

- S**Abēi.fo.cxix.fa.i.
 Sacellū vnicō et integro lapide factū.f.lxxxv. facie.ii.
 Sacella.fo.cxx.fa.ii.
 Sacariū.fo.lxxvi.fa.ii.
 Sacrificiorum rit⁹ variū.fo.xcix.i.
 Sacrorū parietū varia ornāmēta.fo.cyii. fa.i.
 Sagitta.fo.ix.fa.ii.
 Sala vnde dicta.fo.lxii.fa.i.
 Salauces rex colchorū.fo.xcii.f.ij
 Saliariū.fo.lxxii.fa.ii.
 Salomō.fo.xx.fa.i.
 Salubritas.fo.iiii. fa.i.
 Samia terra.fo.xxviii. fa.i.
 Sarcophagus lapis.fo.cxx.fa.ii.
 Sarcophagus lapis mirabilis.fo. xxvi. fa.ii.
 Sardanapali sepulchrū. f.cxxiii.ij
 Saxa veronēsia.fo.xxix. fa.ii.
 Scalę.fo.xvi. fa.ii.
 Scythę.fo.cxix. fa.ii.
 Scola medicorū.fo.cxxxiiii. fa.i.
 Scolę.fo.lxvii. fa.i.
 Scorpiones et serpētes vt interi- mas.fo.clxxi. fa.i.
 Secādi marmoris rō.fo.xci. fa.ii.
 Seleucus.fo.cxv. fa.ii.
 Semiramis.fo.xx. fa.i.
 Semiramis.fo.clxvi. fa.ii.
 Semiramidis statua mirandę va- stitatis.fo.cxvii. fa.i.
 Senari⁹ numer⁹.fo.cxluii. fa.i.
 Senæ.fo.lix. fa.ii.
 Seosofis.fo.clii. fa.ii.
 Sepulchrū iouis in Creta. f.ii. f.i.
 Sepulturę loc⁹ apud romanos.f. cxviii. fa.i.
 Serpētes vt expellant. f.clxxi.f.j.
 Sesostris rex.fo.l. fa.i.
 Sesostris.fo.cxv. fa.i.
 Sessiones.fo.cxxxv. fa.ii.
 Seuerus.fo.clii. fa.ii.
 Sibaritę.fo.ix. fa.i.
 Signorū duo gña.fo.xci. fa.i.
 Simādi sepulchrū.fo.cxxiii. fa.ii.
 Simulachrū tralucidū.fo.lxxxv. fa.ii.
 Simulachra ex ligno. f.cxvii. f.i.
 Sinus.fo.lxxvi. fa.i.
 Siracusę.fo.iiii. fa.ii.
 Smyrna.fo.lix. fa.ii.
 Smirillus.fo.xci. fa.ii.
 Solon.fo.xlviii. fa.ii.
 Sosostris.fo.cxvi. fa.i.
 Spectacula.fo.cxxvii. fa.ii.
 Specula.fo.lxiii. fa.i.
 Specula babyloica mirabilis.fo. cxxiiii. fa.i.
 Speculę.fo.cxxiii. fa.ii
 Speculę decētissima descriptio. f. cxxiiii. fa.i.
 Squameola.fo.xxviii. fa.ii.
 Stabula elephātorū. f.cxxxiiii. f.
 Stagnū.fo.lxxv. fa.ii.
 Stagni spuma.fo.xci. fa.ii.
 Statuę ex sale et vitro.fo.cix. fa.ij
 Statuę immensę magnitudinis.f. cxvi. fa.i.
 Statuarū inuētores qui primi.fo. cxvi. fa.i.
 Statuarii.fo.cxvi. fa.i.
 Stasicrates seu dinocrates ex mō te Athos effigiē Alexādi se fa cturū pollicebatur. f.lxxxiiii. ii.
 Sterquilinia.fo.lxxviii. fa.ii.
 Strię.fo.cyii. fa.i.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

- Suber et alię arbores ad colūna-
 rum vsū aptę. fo. xxii. fa. ii.
 Subpeditare q̄ dñt in arcę. f. lxy. j
 Suggestū. fo. xxxvi. fa. i.
 Supstitiones veterū. fo. xxxi. fa. i.

 Abuleę. fo. cvi. fa. i.
 Tabule i tignis. f. xlii. ii.
 Tatius thermas cētū co-
 lūnis numidicis astru-
 ctas hostiensib⁹ donauit. folio.
 lxxxii. fa. ii.
 Talge. fo. l. fa. ii.
 Tarquin⁹. fo. xix. fa. i.
 Theatra. fo. xv. fa. ii.
 Teges. fo. lxxiiii. fa. ii.
 Tectū. fo. iiii. fa. i.
 Tectū. fo. xliii. fa. i.
 Tectura. fo. xliiii. fa. i.
 Telū cupidinis. fo. cxii. fa. ii.
 Termini finiū indię a libero prē
 deuictarū. fo. cxv. fa. i.
 Templū. fo. lxy. fa. ii.
 Templū apollinis in delo insula.
 fo. ii. fa. i.
 Templū milesiū. fo. xcvi. fa. ii.
 Templū samiū. fo. xcvi. fa. ii.
 Templum vaspasiani. fo. xxxvi. i.
 Tempa olim celebria cōcremata.
 fo. cix. fa. i.
 Tēpla q̄ primi posuerūt. fo. xcvi. ii.
 Tempa quib⁹ diis locis aptis po-
 nenda. fo. xcvi. fa. ii.
 Tempus rerū p̄sternator puicax.
 fo. clii. fa. i.
 Terebynt⁹. fo. lxxxiiii. fa. i.
 Terra apud indos et hyperboreos
 bifera. fo. l. fa. ii.
 Terra oīa vorat et cōsumit. fo. lix
 fa. ii.
 Terra plastica. fo. xxviii. fa. i.
 Terra quę laterib⁹ p̄ficiendis apta
 fo. xxvii. fa. i.
 Tessellulata marmora. fo. xcii. fa. j
 Testudo recta spherica. fo. xlvi. ii.
 Testudo sua etiam habet ornāmē
 ta. fo. cix. fa. ii.
 Testudinis recte spherice stabili-
 tas p̄tegra. fo. xlv. fa. i.
 Testudinū ḡna. fo. xliiii. fa. i.
 Theatri partes. fo. cxxviii. fa. ii.
 Thetra maxia et minora in quib⁹
 inter se differant. fo. cxxxi. fa. i.
 Thebe. fo. liii. fa. i.
 Theodor⁹ et thol⁹ egregii colum-
 narū artifices. fo. xciii. fa. i.
 Thermeę. fo. cxxxiiii. fa. ii.
 Thermarū māñiones. fo. cxxxv. i.
 Thesauri in sepulchro dauid. fol.
 lxii. facie. ii.
 Theseus. fo. xlvi. fa. ii.
 Thesiph⁹. fo. xxxv. fa. i.
 Thorus. fo. cli. fa. ii.
 Thrafo. fo. iii. fa. ii.
 Tiberius princeps. fo. xxi. fa. i.
 Tigna. fo. cv. fa. ii.
 Tiphinchī⁹. fo. ii. fa. ii.
 Titus. fo. xx. fa. i.
 Tyburtin⁹ lapis ab ouidio pumex
 viuus dictus. folio. cxl. fa. ii.
 Tygranes. fo. xcvi. fa. ii.
 Typho. fo. viii. fa.
 Tyranni sedes. fo. lxiii. fa. ii.
 Tyrtes quid. fo. clii. fa. ii.
 Tyrus. fo. li. fa. ii.
 Trabeationes arcuatę et colūnatę
 fo. cxiiii. fa. i.
 Trabs corynthia. fo. cvii. fa. i
 Trabs dorica et ei⁹ modul⁹. f. cv. ij

Tabula dictionū & ipsarū scītu.

Trabs Ionica. fo. cvi. fa. i.
 Tribunalia. fo. xcix. fa. ii.
 Tricliniū. fo. lxxvii. fa. i.
 Tripolea creta. fo. xci. fa. ii.
 Tritici & feminum p̄seruatio. fol.
 lxxviii. fa. i.
 Triuium. fo. cxxvi. fa. i.
 Troglodita. fo. viii. fa. i.
 Trogloditeꝝ. fo. cxix. fa. i.
 Turris mnestorea. fo. xxxiii. fa. ii.
 Turres fo. lv. fa. i. & fo. lxx. fa. i.

 Apor olī apud Seleucā
 pestilēs. fo. xv. fa. i.
 Varijs deis varię tēploꝝ
 formę ponēdeꝝ. folio.
 xcviii. fa. ii.
 Vasa et id genus alia tēplis olī di-
 cata p̄ciosissima. fo. cxii. fa. ii.
 Valua fluuij emissoria. fo. clxix. f. j
 Valueꝝ corio et ferro tegendę. fol.
 lv. fa. ij.
 Valueꝝ cupressineꝝ in tēplo. Dianeꝝ
 Ephesię quadringētos ānos p̄-
 durasse dicunt. fo. xxiii. fa. i.
 Valueꝝ. et earū pticulę. fo. cxi. fa. j.
 Valueꝝ eugenianeꝝ. fo. xxiii. fa. i.
 Valueꝝ ornamēta. fo. cxi. fa. ii.
 Vaticana facella. fo. xi. fa. i.
 Vellin⁹ mons. fo. xxix. fa. ii.
 Vermes in lapidib⁹. fo. xxix. fa. i.
 Vesta. fo. iii. fa. ii.
 Vesta. fo. xx. fa. ii.
 Vestibulū. fo. lxii. fa. j. & lxiii. fa. j
 Via aquatica. fo. clxiii. fa. ii.
 Via militaris. fo. lv. fa. ii.
 Via quō fieri possit cōmoda. fol.
 clxiii. fa. ii.
 Vię collaterales & minutiores. fo
 lvi. fa. i.

Vię interpretatio. fo. cxviii. fa. i.
 Vię latitudo ex xii. tabularū cōsti-
 tutione. fo. lv. fa. ii.
 Vię olī structura mirabilis. folio.
 cxxv. fa. i.
 Vicinia tetro odore vitāda. fo. v. j
 Vitiū areꝝ. fo. cxlvii. fa. i.
 Vitia ex aqua impura nascētia. fo
 lio. clviii. fa. j
 Vitia ī pietib⁹ emēdāda. f. clxxii. j
 Villa q̄lis eē debet. fo. cxxxviii. f. j
 Villa q̄ loco habēda. fo. lxxiii. f. ii.
 Vitis in prato ponēda. f. clxiii. fi.
 Vitis seculorum ęternitatē supat.
 fo. xxiii. fa. ii.
 Vitruui⁹. fo. liiii. fa. ii.
 Virtus et veritas. fo. lxxvi. fa. i.
 Vlms. fo. xxii. fa. ii.
 Vndula. fo. ciii. fa. ii.
 Volatterę. fo. lii. fa. i.
 Vrbs ponēda cuiusmōi agrū ha-
 bere debet. fo. li. fa. i.
 Vrbs quō ad mare ponēda. f. li. i.
 Vrbs quō plano in loco ponēda.
 fo. lii. fa. i.
 Vrbes longissime. fo. liiii. fa. i.
 Vrbes muris amplissimis cinctę.
 fo. liiii. fa. ii.
 Vrbiū quōdā ornamēta pulchra
 fo. cxxxiii. fa. i.
 Vt silua crescat. fo. clxiii. fa. i.
 Xerxis sepulchrū. fo. cxx. fa. ii
 Xerxes templa gręcię flāmis abj-
 sumpsit. fo. xcvi. fa. i.
 Xistus. fo. cxxxv. fa. i.
 Yolaus vrbs sp̄ libera. fo. ix. fa. i.
 Zarinę sepulchrū. fo. cxx. fa. ii.
 Zenodar⁹ artifex celebrj. f. xx. ii.
 Lausdeo.

Leo Baptista De Re ædificatoria. Fo. I.
LEONIS BAPTISTE ALBERTI DE
RE AEDIFICATORIA INCIPIT.
LEGE FOELICITER.

¶ Authoris Præfatio rei ædificatoriæ necessitatē / vtilitatē / su-
cepti operis causas et ordinem continens.

Vltas et varias artes que ad vitam bene / bea-
teq; agendā faciunt summa industria et dili-
gentia cōquisitas nobis maiores nostri tradi-
dere. Quæ oēs et si ferāt pre se: quasi certatim
huc tendere. Vt plurimum generi hominū p-
sint: tamē habere innatū atq; insitum eas in-
telligimus quippiam: quo singulæ singulos
præ ceteris diuersosq; polliceri fructus videant. Nāq; artes qui-
dem alias necessitate sectamur: alias pbamus vtilitate. Alię ve-
ro q; tm̄ circa res cognitu gratissimas versent in præcio sunt /
Quales autem hæ sint artes nō est vt psequar: in prōptu enim
sunt. Verū si repetas ex omni maximarū artium numero nullam
penitus inuenies quæ nō spretis reliquis suos quosdā et pprī-
os fines petat et cōtemplet. Aut si tādē cōperias vllā: quæ cū
huiusmodi sit: vt ea carere nullo pacto possis: tū et de se vtilita-
tem: voluptati / dignitatiq; cōiunctā præstet: meo iudicio ab ea-
rū numero excludendā esse: nō duces architecturā: nāq; ea qui-
dem siquidē rem diligētius pēsitaris et publice et priuatim cō-
modissima et vehemēter gratissima generi hominū est: dignita-
teq; inter primas nō postrema. Sed anteq; vltra progrediar: ex-
plicādū mihi censeo quēnam haberi velim architectū. Non enī
tignariū adducam fabrū: quē tu summis cæterarū disciplinarū
viris cōpares. Fabri enī manus architecto pro instrumēto est.
Architectū ego hunc fore cōstituum / qui certa admirabiliq; ra- Archite-
tione et via tum mēte animoq; diffinire: tum & opere absolue- ctus qui.
re didicerit quecūq; ex ponderū motu corporūq; cōpactione &
coaugmētatione dignissimis hominū vsibus bellissime cōmo-
dētur. Quæ (vt possit) cōprehensione et cognitione opus est re-
rum optimarū & dignissimarū. Itaq; huiusmodi erit architectus.
redeo ad rem. Fuere qui dicerent aquā aut ignē præbuisse prin-
cipia: quib⁹ effectum sit vt hominū cetus celebrarentur. Nobis
vero tecti / parietisq; vtilitatē atq; necessitatē spectātibus ad ho

Leonis Baptiste Alberti.

mines cōciliandos atq; vna cōtinendos / maiorē in modum vā
 Archite-
 & urę
 vtilitas. luiffe nimirum persuadebitur. Sed ne Architecto ea re solū de-
 bebamus / quod tuta optataq; diffugia p̄tra solis ardores Brumā
 pruinaſq; dederit: tam et si ipſuſ id haud quaſ minimū benefi-
 cium eſt: q̄ quod multa inuenerit priuati et publice: p̄culdubio
 longe vtilia: et ad vite vſū iterum atq; iterum accōmodatiſſima
 Quot familias honeſtiſſimas et noſtra et alię orbis vrbes tēpo-
 rum iniuria labefactatas funditus amiſiſſet / ni eos patrij lares /
 Dædalus
 apud Se-
 linūtijs
 probat⁹. quaſi in maiorū ſuorū gremio receptos cōfouiſſent. Dædalū ſua
 probarunt tēpora: vel maxime quod apud Selinuncios Antrū
 ædificari: ex quo tepens leniſq; vapor ita efflaret ac colligeret /
 vt ſudores grauiſſimos eliceret: corporaq; curaret ſūma cū vo-
 luptate. Quid alij q̄ multa iſtiusmodi excogitarunt: que ad bo-
 nam valitudinē faciunt geſtationes / natationes: thermas et hu-
 iuſmodi. Aut quid referam vehicula piſtrina horaria et minu-
 ta hæc: quæ tamē in vita degenda plurimūz momenti habent?
 Quid aquarū copias ex intimis reconditiſq; p̄ductas: vſibusq;
 tā varijs tāq; expeditiſ expōſitas: Quid trophea: delubra: fana:
 Archite-
 duræ
 laus. templa et eiufmodi: q̄ ad cultū religionis fructūq; poſteritatis
 adinuenit: Quid demū q; abſciſſis rupib⁹ / p̄foſſis montib⁹ / cō-
 pletis conuallib⁹ / coercitis lacu mariq; expurgata palude coędi-
 ficatis nauib⁹ / directis fluminib⁹ / expeditis hoſtijs / p̄ſtitut⁹ pō-
 ribus: portuq; non ſolū tēporarijs hoīm cōmodis p̄uidit. Ve-
 rum et aditus ad oēs orbis prouincias patefecit. Ex quo effectū
 eſt / vt fruges / aromata / gēmas / rerūq; peritias et cognitiones:
 et quæcunq; ad ſalutē & vitæ modū cōferant: hoīes hominib⁹
 mutuis officijs cōmunicarint. Adde hiſ tormenta / machinas /
 arces / et quæ ad patriaz / libertatē / rem / decuſq; ciuitatis tuendā
 augendamq; ad propagandū ſtabiliendūq; imperium valeant.
 Equidē ſic arbitror: quotquot a vetere hoīm memoria vrbes
 obſidione ſub aliorū imperiū venerit: ſi rogen̄ a quo debellatæ
 ſubactę ſint: non negaturas ab architecto. Armātū enim faci-
 le hoſtem contempſiſſe. Sed ingenij vim: et operum molem: &
 tormentorū impetum: quibus vrgeret / obrueret / preſſaretq; ar-
 chitectus tolerare diutius nequiuſſe. Et cōtra obſeſſis q̄ nunq;
 euenit: vt ſeſe alia re magis q̄ architecti ope et artibus ſatis fore
 tutos deputēt. ¶ Tum ſi habitas expeditiōes repetas / fortaliſſis
 reperies hui⁹ artibus et virtute victorias plures q̄ imperatoris

ductu auspicijsue partas: hostemq; sepius huius ingenio absq;
 illius armis/ q̄ illi⁹ ferro/ sine istius cōsilio succubuisse. Et quod
 maxime prestat/ parua manu saluoq; vincit milite architectus.
 De vtilitate hactenus. ¶ Vero grata & q̄ penit⁹ insideat ani
 mis ædificādi cura et ratio cum aliunde/ tū hinc apparet/ q̄ ne
 minē reperias modo adlint facultates/ qui non tot⁹ ad quippiā
 coædificandū pendeat. Et siquid ad rē ædificatoriā excogitarit/
 volens aclubens nō pferat: et quasi iubente natura vsui hoīm
 propalet. ¶ Et q̄ sepe euenit: vt etiā reb⁹ alijs occupati nequea
 mus nō facere/ quin mente et animo aliquas ædificationes cō
 mentemur. Et aliorum spectato ædificio singulas ilico dimen
 siones lustramus ac pensitam⁹: proq; ingenij virib⁹ disquirim⁹
 quid nā adimi/ addi inutari ve possit: quo id opus reddatur ele
 gantius/ vltroq; monem⁹. Siquid vero bene diffinitum recteq;
 absolutuz sit: quis id nō spectet cū sūma voluptate atq; ilarita
 te? Iā vero q̄rum ciues domi forisq; nō iuuerit modo atq; dele
 ctarit architectura/ sed multo quidē honestarit. qd est quod re
 feram? Quis non sibi laudi ascribat q̄ ædificarit? Priuatis etiā
 q̄ habitemus ædibus paulo accuratius cōstructis gloriā? Bo
 ni viri q̄ parietem aut porticū duxeris lautissimā. Qz ornamen
 ta postium columnarū tectiq; imposueris et tuā & suam vicē cō
 probant et congratulantur. Velea re maxime quod intelligūt
 quidē te fructu hoc diuitiarum tibi/ familię/ posteris vrbicq; plu
 rimū decoris et dignitatis adauxisse. ¶ Cretā insulā in p̄mis te
 pulcrum iouis nobilitauit: nec tantū Apollinis oraculo Delo/ sepulchre
Iouis in
 q̄ forma et specie vrbis tēpliq; maiestate colebat. Quantū vero Creta.
 auctoritati iperij et nomīs latini ptulerit ædificatio nichil plus Tēplū ap
pollinis i
 dico q̄ nos ex his bustis et residuis veteris magnificentie: quæ Delo in
sula.
 passim videm⁹ multa historicis credere didicisse: q̄ alioquin for
 tasse min⁹ credibilia videbant. Preclare igit apud Tucididē pru
 dentia veterū cōprobatur: qui ita vrbē omni ædificiorū gñe pa
 rassent/ vt lōge q̄ erant potentiores viderent. Et qs fuit sūmō
 ac sapiētissimōꝝ p̄cipū/ quin inter primas ppagādi nomīs &
 posteritatis curas rē habuerit ædificatoriā? Sed de his hacten⁹.
 ¶ Demū hoc sit ad rē stabilitatē/ dignitatez/ decusq; rei publice
 plurimū debere architecto. Qui qdē efficiat vt ī ocio cū amēni
 tate/ festiuitate/ salubritate. In negotio cū emolumēto rezq; in
 cremēto: in vtrisq; sū piculo & cū dignitate versetur. Hūc igit ex

Leo Baptista De re ædificatoria.

voluptate/atq; mirifica opum gr̃a: exq; necessitate: exq; Inuēto
rum adiumentis præsidioq; exq; fructu posteritatis pbandum
colendumq; esse: atq; inter primarios/qui de genere hominum
honores et præmia meruerint/habendū non negabimus. Atq;
nos quidem cū istec ita esse intelligeremus/cæpimus animi gra
tia de eius arte et rebus accuratius perscrutari: quibus nā prin
cipijs diducerentur/quibusue ptibus haberentur: atq; finirent:
quas cum inuenissē genere varia numero pene infinita/re ad
mirabilia/vtilitate incredibili: vt interdum non constaret q̃ nā
hominum cōditio: aut quæ reip. pars/aut quis ciuitatis status
magis debeat architecto/imo oīm cōmoditatum inuētori: pu
blica an pr̃uata: sacra an profana: ocium an negocium: singulā
ne quicq;/an genus hominū vniuersum/ Instituiimus pluribus
de causis: quæ longū esset hic prosequi: eadē ista colligere: quæ
his decem libris mandata sunt litteris. Quoꝝ hic erit rebus tra
ctandis ordo. Nam edificiiū qđ corp⁹ quoddam esse animaduē
timus: quod lineamentis/veluti alia corpora constaret et mate
ria. Quoꝝ alterum istic ab ingenio produceretur: alterum a na
tura susciperetur. Huic mentem cogitationemq; huic alteri pa
rationem selectionemq; adhibendam. Sed vtroꝝq; per se neu
trum satis ad rē valere intelleximus/ni & periti artificis man⁹/
quæ lineamentis materiam conformaret accesserit. Cumq; ædi
ficatorum varij essent vsus/peruestigandū fuit an eadem linea
mentorū finitio quibusq; operibus conueniret. Distinximus
ea de re ædificiorum genera/in quibus quidem cū habere pluri
mum momentivideremus/cohæsiōnē modumq; linearū inter
se: ex quo præcipua pulchritudinis effectio emanarit. De pul
chritudine idcirco cæpimus disquirere quid nam esset/& qualis
cuiq; deberetur. Cumq; in his omnibus peccata interdum offē
derentur/inuestigauim⁹ quo pacto emendari instaurariq; pos
sent. Cuiq; igitur libro pro rerū varietate suus inscribitur titus

Attēde q̃ lus hunc in modum. Nam primi quidem titulus. Primo linea
in hoc to menta. Secūdo materia. Tertio opus. Quarto vniuersoꝝ op⁹:
to opere Quinto Singulorum op⁹: Sexto Ornamentū: Septimo Sacro
p'libros rum ornamentum: Octauo Publici p'fani ornāmētum. Nono
singulos Priuatorium ornamentum. Decimo operum instauratio: addi
tractent. ti nauis: a raria historia: numeri et linearū. Quid conferat archi
tectus in negotio.

LEONIS BAPTISTE ALBERTI DE
LINEAMENTIS. LIBER PRIMVS.

¶ Lineamentorū vis et ratio. quidq; lineamentum. Caput. I.

E lineamentis edificiorum conscripturi optima et elegantissima quęq; a peritissimis maioribus fuisse litteris tradita: et q̄ in ipsis operibus facundis esse obseruata animaduertemus: colligemus: nostrūq; hoc in opus transferemus. His etiā addem⁹ si quid nostro ingenio et peruestigādi cura et labore adinuenerimus: qđ quidem vsui futurū putemus. Sed cū huiusmodi reb⁹ alioquin duris et asperis atq; multa expte obscurissimis cōscribendis me cupiam esse apertissimū/ et quoad fieri possit facilē et expeditissimū: nostro p̄ more explicabimus. quid nam sit qđ aggrediar. Nam hinc nō negligendi rerū dicendarū fontes patebunt: vñ cętera q̄bilitore orōne dicant. Rē igit̄ sic ordiemur.

¶ Tota res edificatoria lineamētis et structura constituta est. Lineamentorū om̄is vis et ratio consumit̄. Vt recta absolutaq; Lineamē habeat̄ via coaptandi/ iungēdiq; lineas et angulos: quib⁹ edificia ra. cij facies cōprehēdatur atq; cōcludat̄. Atqui est quidem lineamenti munus et officiū p̄scribere edificijs et partib⁹ edificiiorum aptū locum et certū numerū: dignūq; modum et gratū ordinem: vt iam tota edificiij forma et figura ipsis in lineamētis conquietat̄. Neq; habet lineamentū in se vt materiam sequat̄. Sed est huiusmodi vt eadē plurimis in edificijs esse lineamēta sentiam⁹: vbi vna atq; eadem in illis spectet̄ forma. Hoc est vbi eorū partes: et partiū singularū situs atq; ordines inter se conueniant totis angulis: totisq; lineis. Et licebit itebras formas p̄scribere animo et mente/ seclusa omni materia. Quam rē afsequemur adnotādo & p̄finitēdo angulos & lineas certa directione et cōnexionē. Hęc cū ita sint: erit ergo lineamentū certa cōstansq; p̄scriptio p̄cepta animo/ facta lineis et angulis perfectaq; aīo & ingenio erudito. Qđ si velim⁹ inuestigare quidnā ipm̄ edificiū: totaq; structura per se sit: fortassis faciēt ad rem/ si cōsiderabim⁹ quibus primordijs: quibusue p̄gressib⁹ inhabitat̄i sedes: q̄s edificiā nūcupāt: olim ceperint atq; excreuerint. Qui si recte opinor: de tota hac re sic statuisse possumus.

Leonis Baptiste Alberti.

CSediū seu edificiorū primordia. Partes sex/Regio/Area/Partitio/Paries/Tectum/Apertio. Tria cuiq; harū partiū cōferentia. Salubritas/Firmitas/Amenitas. Caput. II.

DRincipio genus hoīm in aliqua tuta regione sibi q̄suisse quiescēdi spacia: et illic inuēta area vsui cōmoda et grata cōstitisse: atq; situm ipm occupauisse: vt non eodem loco fieri domestica omnia et priuata voluerit. Sed alibi accubari/alibi focū haberi: alibi alia ad vsū colloca-
Cōdēdo- rū edifici- orum pri- mi ortus ri. Hic adeo cepisse meditari vt tecta ponerent: quo essent a sole et imbrib⁹ operti. Idq; vt facerent adiecisse: deinde parietū latera: quibus tecta imponentur. Sic enim a gelidis tēpestatibus et pruinosis ventis se futuros tutiores intelligebāt. Demū parietib⁹ aperuisse a solo in sublimi vias et fenestras: quib⁹ cum aditus & cōgressus darētur: tum & lumina & auræ apertis tēporib⁹ exciperētur: et cōcepta fortassis intra lares aqua/vaporesq; expurgarētur. Ita quicūq; ille fuit seu **Vesta** dea Saturni filia/ seu **Eurialus** Hyperbiusq; fratres/ seu **Gellio**/ aut **Thrafo**/ **Cyclops** ve **Tiphinchius**/ qui ista principio instituerit. Tādem sic puto hos fuisse condēdoꝝ ædificiorū p̄mos ort⁹/ p̄mosq; ordines. Demū excreuisse vtu & arte hanc rē arbitror. Varijs ædificiorū generib⁹ inuentis: quo ad res prope infinita redacta est. Namq; alia quidē publica: alia priuata: alia sacra: alia profana: alia ad vsū et necessitatem: alia ad vrbis ornāmētū: alia ad tēplorum voluptatem cōstituuntur. Sed omnia ab his quæ recensum⁹ principijs manasse negabit nemo. Quæ si ita sunt in prō-

Res edifici- cāda par- tibus sex cōstat. ptu est totam ædificandi rem cōstare partibus sex. Hæ sunt eius modi **Regio**/ **Area**/ **Partitio**/ **Paries**/ **Tectum**/ **Apertio**. Hæc p̄ncipia si fuerint percognita fiet vt quæ dicturi sumus facilius intelligātur. Ergo ea sic finiemus. Namq; erit quidem apud nos **Regio** circūexpōsita totius soli amplitudo et facies: vbi ædificandum sit: cuius pars erit **area**. **Area** vero erit certum quoddā loci perscriptum spaciū: quod quidē muro ad vsus vtilitatēq; ambiatur. Sed **areæ** appellatione veniet quoq; id quocūq; ipm ædificij loco sit: qđ deambulantes vestigio premimus. **Partitio** est quæ totius ædificationis aream in minoris areas partitur: vnde fit vt quasi membris in vnum adactis & coaptatis totum ædificij corpus minoribus ædificijs refertum sit. **Parietem** dicimus omnem structuram: quæ a solo in altū surrexerit ad ferens

dum onus tectorum: quæve obducta stet ad interiora ædificij
 vacua obuallāda. Tectum appellamus nō partem illam ædifi- Tectum
 cij solū sublimem atq; extremā/qua pluuiæ intercipiūtur. Verū
 et tectum id maxime est quicquid late, longeq; distētū supra de
 ambulantiū caput adstet. Quo in genere sunt contignationes:
 cōcamerationes/teftudinata: et eiusmodi. Apertiones nūcupa- Apertio.
 mus quicquid est vbiq; per ædificiū: qđ ingressum/egressumve
 inde incolis rebusve præbent. ¶ De his igiī et de singulorū par
 tibus nobis dicendū est: si prius nōnulla retulerimus: quę qui-
 dem seu principia/ seu principijs nostri hui⁹ instituti operis in-
 sita atq; innata sunt: plurimū certe faciēt ad rem. Nā cōsideran
 tib⁹ an sit quippiam/ qđ quibusq; harū quę diximus partiū cōfe Quid p̄di
 rat/tria inuenim⁹ minime postponēda: que quidem & tectis et ctis parti
 parietib⁹ et reliquis eiusmodi plurimū conueniant: ea sunt hec. bus cōfe-
 Vr sint eorū singula ad certū destinatumq; vsum cōmoda et in rat.
 primis saluberrima. Ad firmitatē/perpetuitatēq; integra & fo- Salubri-
 lida/& ad modū æterna. Ad gratiā & amēnitatē cōpta/ pposita: tas.
 et in omī parte sui (vt ita loquar) redimita. His quasi reꝝ dicen Firmitas
 darū primordijs & fundamētis iactis ad institutū psequamur. amēnitas
 ¶ De regione/ Cœlo/ seu aere/ sole et ventis aerem ipsum eua-
 riantibus.

Caput. III.

Regionem veteres vt omī nocuo liberā et cōmoditati Aer pur⁹
 bus refertissimam haberēt/ quo ad eius fieri poterat habitād⁹
 vehemēter elaborabant. Atq; imprimis cœlū ne ha-
 bituri essent graue & infestum/ omī diligētia penitus
 præcauebant/ prudenti id quidem et permaxime necessario cō-
 filio. Nam terram atq; aquam siquid habeat in se vitij/ arte et
 ingenio corrigi posse non negant. Cœlum vero nulla ingenij
 ope/ nullaq; hominum manu satis posse emendari asseuerant.
 Et omnino spiritus anhelitus/ quo vno maxime vitam ali ser
 uariq; sentimus mirifice ad salutem conferet/ si erit per q̄ purif
 simus. Tum et quantam habeat cœlum in gignēdis/ producen
 dis/ alendis/ seruāditiq; rebus vim: quis est quem id fugiat? Qñ
 et præstare ingenio eos intelligas homines: qui cœlo fruuntur Atheniē-
 puriore/ q̄ eos qui crasso et madenti. Quę vna res potissimum ses acumi
 effectisse creditur/ vt Atheniēses acumine ingenij multo præsti- ne ingenij
 terint Thebanis. Cœlum pro situ et locorū facie/ aliud atq; ali- thebanis
 ud haberi sentimus: quarum varietatum rationes partim in- p̄stiterūt.

telligere videmur/pti naturę obscuritate abdite atq; obstruse nos penitus latet. Sed de manifestis pri⁹: post occultiora pscrutabimur: q̄ regiones cōmodissimas deligere et saluberrime pos-

Aer. finis degere. Aerē veteres theologi Palladē nuncuparunt: et
 Pallas hanc Homerus deā esse ait et Glaucoپی appellari/puru3 signifi
 Glauco- cās aerē: qui natura sui plucidissimus sit. Atqui ī promptu qui
 pis dī ha- dem est eū esse aerem saluberrimū: qui purgatissimus: et q̄ purif
 bēs oclos- finis sit: qui acie visus liberrime peruius: qui per lucidus: qui
 cæsius. leuissimus: qui coequabilis et minime varius. Tum contra pe-
 Aer pur⁹ stiferum illic esse aerem statuemus: vbi spissitudine quadā aut
 qui Aer nebulārū: aut vaporū stet cōcretus atq; fetulent⁹. Vt q̄si quoddā
 pestifer q̄ graue hæreat supcilijs: atq; acie p̄mat. Hæc vt ita sint vtrāq; in
 partē fieri arbitror/cū cæteras ob res/tū solib⁹ maxie atq; vēto.
 Neq; hic physica illa recensebim⁹/quo pacto vi solis vapores
 ex intimis terre visceribus exhaurian^t: atq; in æthera tollantur
 Quo maximo in spatio orbis vastum in cumulū coaggregati:
 aut immani mole sua faceffunt: aut radios solis excipiēdo/qua
 parte arefacti sunt eo in latus labun^t: suoq; calū aerē impellūt/
 ventosq; concitant. Inde q; sese intra oceanū acti siri imergunt:
 mari demū infusi & humore pregnātes iterato aere vagādo vē
 tis coercent^t: et q̄li spōgia p̄stricti guttatim expressū humorē stil
 lent atq; impluāt: q̄ & noui terræ vapores cōcreent^t. Siue hæc ve
 ra sint q̄ recensuimus: siue est ventus aut sicca fumositas terre.
 Aut calida euaporatio mota a frigore impellente: siue aeris fla
 tus: siue purus aer mundi motu/aut siderū cursu et radio cōmo
 tus: siue gnābilis rerū spūs suapte natura agitabilis/siue q̄piā
 fit/qd non in se ipso sed in aere poti⁹ cōsistat ductū ex calida vi
 sūmi ætheris atq; incensione facta ad aerē liquentē. Siue aliorū
 alia vlla rō et opinio indiq̄sitione habēda firmior et antiquior
 est/p̄tereundū censeo. q̄ fortassis ab re videri possit. Verū hic ni
 fallor dabit^t vt possim⁹ interpretari cur sit: q̄ videm⁹ alias orbis
 regiones esse eiusmodi/vt aere gaudeant lētissimo: dū alię illis
 cōtiguę & ppe posite in sinu tristiore celo et q̄si mesio die cōsor
 descant. Nāq; id quidē fieri cōiecto alias nullā ob rē/nisi q̄ his
 cū sole: & ventis nō bene cōueniat. Siracusas aiebat. Cicero ita
 esse positas. vt inteḡrū p̄ annū accolę cuiusq; diei solē videāt: ra
 rum id tamē optandū/et quo ad necessitas: lociq; oportunitas
 nō interpellat. t/ in primis affectandū. Sumendaq; ea oim erit

regio: ab qua nebularum vis: & ois dēfioris vaporis crassitudo
 lōge absit. Compertū habēt qui ista sectant/ radios ardoreq; so
 lis acrius agere/ in quo densū offenderint: q̄ in raro. In oleo q̄ in
 aqua: in ferro q̄ in lana. Ex quo aerem: qui istic q̄ in pximo ve
 hemēt⁹ efferuescat: graue crassūq; esse arguunt. Egyptij de no- Aegyptij
 bilitate contēdentes cū ceteris orbis gentib⁹ gloriabantur esse se primos
 apud se hoīm genus principio pcreatū: neq; alibi pcreari oport hoīz crea
 tuisse/ q̄ vbi saluberrime essent victuri. Se enī quasi ppetuovere tos glia
 et constanti aeris tenore p ceteris omnib⁹ deor⁹ benignitate mi bantur.
 rifice donatos esse. Tum et inter egyptios eos pferim qui ad
 Lybiam spectēt/ q; ibi nunq̄ aure variēt/ esse oīm pditos vali
 tudine homines q̄ integerrima scribit Herodotus. Et certe vi
 dere videor vrbes quas dā cū Italie/ tum et aliar⁹ gentiū nō aliā
 obrē/ q̄ ob aeris modo frigētis mō feruētis subitā intēpiē fieri
 morbosas atq; pestilentes: Itaq; et q̄tum solis & quos soles ha
 beat regio nō iniuria spectādū est. Ne qd adsit aut solis aut vm
 brarū/ quod plus satis sit. Solē Garamantes orientē et occiden Garamā
 dem execrantur/ q; nimia radij assiduitate vranf. Alij nocte q̄si tes.
 ppetua pallent. Hęc ita vt sint non id tantuz efficit q; orbis axē
 proniorē aut obliquiorē habeant/ facit id quidem plurimuz/ q̄
 quod ipsa loco⁹ facie: aut obijciantur solib⁹ atq; vētis excipien
 dis/ aut obstruant. Mali qdē auras q̄ vētos/ vētos tñ q̄uis acres
 et immodicos minus modeste/ q̄ imobile et perinde graue celū
 ferā: et capiūt vitiū (inquit Ouidius) nī moueātur aq̄. Quid aer: Ouidius.
 pfecto motu vehementer (vt ita loquar) hilarescit. Nam motu
 fieri quidem opinor/ vt surgentes a terra vapores: aut dissipen
 tur: aut motibus incalescendo concoquantur. Sed hos ventos
 velim fractos obiectis montib⁹: et siluis: aut lōga cōmigratio
 ne lassos appellere: Velim et ne per loca appellāt: vnde raptum
 malū ad nos afferāt. Idcirco vitandū cuiusq̄ viciniā admonere: Vicinia te
 ex qua noxiū quid effluat. Quo in genere sūt teter odor/ impu
 rusq; ois vapor palustrium fedarūq; pferim aquarum et fossio vitanda.
 num. Constat apud phisicos oēm fluuiū qui niuib⁹ excrescat/
 aerā ducere frigidū et crassum. Sed inter aquas nulla erit fedior
 q̄ quæ nō otu nullo exagitata contabescat: eritq; morb osior vin
 cinia huiusmodi ptagio/ q̄ vētis min⁹ pbatis substituet. Nā vē
 tos ferūt suapte natura nō oēs esse tales vt salubres aut insalu
 bres sint. Sed aquilonē inqt Plini⁹ theophrastū atq; Hippocra

Leonis Baptiste Alberti

Aquilo tem secutus oim esse ad bonā valitudinē restituendā atq; seruā
 valitudi- dam accōmodatissimū. Austrū affirmāt oēs phyci p̄ ceteris ge
 nē restitu- neri hoim esse noxiū: qn et pecudē austro flante nō sine piculo
 it et cōser- esse ī pascuis arbitran̄. Neq; itē sev̄spiā temere ciconias austris
 uat. cōmittere obseruarūt. Delphines p̄ aquilonē voces audire au-
auster no ra secundante. Austro vero et tardius audire/ & nō nisi ex aduer-
 xius. so redditas. Spirante aquilone dies durare anguillam senos si-
Ciconia. ne aquis: austro nō durare/ tantā inesse huic vēto crassitatē et in
Delphi- morbos viim. Itaq; vt austro egrotari & admodū pituitosos red-
 nes. di: ita et corocussuri referunt. Meridianū etiam mare iprobant
Meridia- vna presertim re q; radioꝝ flexionibus obiectā regioneꝝ duos
 nū mare pati soles iudicēt: vnū cœlo/ alterū ab aquis inurentē. Et maxi
accolētes mā illic fieri varietatē aeris sole cadente intelligūt. Vbi frigen-
 duos so- tes vmbre noctis aduenerint. Et sunt q; occiduas appulsiones
 lis patiūt flexionesq; radioꝝ: seu ab aquis et mari: seu a mōtib⁹ remittan
 iustiones tur: ceteris molestiores putēt/ quod integro ei⁹ diei sole iā inca-
 lefactum locū plus satis feruidiorē reddāt/ æstu adducto et fle-
 xionib⁹ cōgeminato. Quod si dabitur vt his cū solibus grauio
 res etiā vēti: liberos ad te habeant aditus/ quid erit quod mole
 stius aut min⁹ ferendū sit? Matutinas etiam auras/ q̄ crudos ob
 surgentes vapores offerāt/ nō immerito lōge iprobabūt. Dixi-
 mus de sole et ventis/ quib⁹ aerem variari/ et salubrē atq; insa-
 lubrē fieri manifesto sētim⁹: & diximus breuissime quoad hic
 dicendū videbat: et de his suo loco distinctius p̄scrutabimur.

¶ Quenā regio optima et percōmoda ex his quæ
 sub aspectu et propalam sunt. Capitulū. III.

Caligula **R**ursus in captanda regione cōueniet vt sit ea quidem
 cuiusmodi vt incolis omni ex parte bene sit futuruz/
 ū rerū natura: et cū reliquoꝝ hoim genere atq; cōuis-
 tu. Neq; enī ego illic/ vbi condere Caligula vrbē de-
 stinauerat ī alpiū arduo aliquo et difficili iugo/ nisi maxima co-
 gat necessitas: ædificabo. Vitabo et desertā solitudinem: qualē
 Varro fuisse refert partē. Gallix/ q̄ inter Adienū sit/ qualemue
 scribit Cēsar p̄ sua fuisse tempora Britaniā. Neq; placebit si illic
Oenoe in vtī īnŭla pōti Oenoe viuendū erit ouis tm̄ autū: aut si glande
 fula. vtī apud Hispaniā Plinij tēporib⁹ nōnullis viuebāt locis. Ve-
Alexāder lim igitur nihil desit: qđ ad suū futurū sit. Præclare Alexander
Polycra- negauit velle ī monte Athos p̄dere vrbē/ alioquī futurā ex Po-
 tes.

lycratis architecti cōmento admirabilē/ ea re/ q̄ rerū affluentia
incolæ habituri nō essēt. Aristoteli fortassis poterat placere ea
regio: p̄sertim p̄dendis vrbibus/ quæ difficiles haberet adit⁹. Et
cōperio fuisse gentes : q̄ suos fines desertissimos et destitutissim⁹
mos longe ac late hostium incōmodādorū gratia esse affecta
rint. Horum rationes p̄basse ne cōueniat/ an nō alibi discepta-
bimus. Sec hęc si ita iuuāt publicis istiusmodi in reb⁹/ nō est vt
eorū institutū improbē. At reliquis p̄fecto ædificijs ponendis
mihi ea p̄placebit regio/ q̄ et multos et varios habebit aditus:
quibus et nauī et iumento et iugo tū estate/ tū et hyeme necessa-
ria cōmodissime possint cōuehi. At qui erit ipsa regio neq; aqua
rū exuberantia madida/ neq; siccitate aspera: sed habilis et cōtē-
perabilis. Aut si id ex sentētia nequeat: paulo frigētē & siccā/
q̄ minus calentē et plus satis humectā eligemus. Nā tecto/ pa-
riete/ veste/ igne/ motu/ frigora vincētur. Siccitatē quidē cur ve-
hementer hoīm corpora aut ingenia lædat habere ī se quippiā
haud multū arbitrātur. Tū et siccis durescere/ frigidis fortassis
horrescere hoīes putāt. Verum humidis tabescere corpora oīa
et calidis solui affirmāt. Et videre licet cū frigida p̄pter tpa ho-
mines/ tū et frigenti loco habitātes corpore stare valido et mor-
bis libero. Tam et si statu aut calentibus locis excellere ingenia
frigentib⁹ p̄stare corpora. Tu3 ex Appiano historico intellexi.
Numidas ea de re maxime lōgeuos esse q̄ hyemē nequicq̄ ha- Numide.
beāt/ frigentē. Omnīū tū optima erit regio: q̄ sub humecta et te- Regio op-
pens sit. Proceros. n. et venustos ea homines feret atq; etiā mi- tima sub-
nime tristes. Secundo loco ea erit Regio percōmoda/ q̄ niuosis humecta.
in puīcijs pl⁹ ceteris habebit solis/ & q̄ solib⁹ arefētī ī puīcia pl⁹
habebit humecti atq; vmbraꝝ. S3 nullo poneſ loco ædificiū vt
cūq; ipsū sit: incōmodi⁹ atq; indecēti⁹/ quā cū itra puallē abditū
sit. Nā vt cetera omittā/ q̄ ī prōptu sūt: ea sine vlla dignitate de-
litescere/ et p̄spect⁹ amēnitate intercepta nullā hře grām. Quid Attende
illud/ quod breui fiat/ vt imbriū ruinis obruatur: et circū fluen ædificij ī
tibus aquis infūdatur: et ī modico ibibito humore p̄tinuo ma- conualle
descat: et terrenū vaporē valitudini hoīm vehementer noxiuz abditū in-
assiduo effumet. Non illic valebunt īgenia hebetatis spiritib⁹, cōmoda.
Nō illic durabūt corpora. Cōmaceratis opagibus putrescent li-
bri: arma et q̄cunq; in horreis erunt: marcescēt deniq; vitiabū-
tur v̄liginis exuberantia. Tum si eo ingreditur sol v̄ndiq; reci-

Leonis Baptistæ Alberti.

procatis radijs torrebūtur. Si nō excipient soles / crudescēt vmbra / atq; torrebūt. Adde his q; vētus si eo penetrat quasi canalibus coarctatus durus & molestius furit q̄ par est. Si nō ingredi fit vt cōcretus illic aer (vt ita dicā) lutescat. Cōuallem enī istius modi possum⁹ nō idecēter lacunā / stagnūve putare aeris. Itaq; erit quidē loci forma et digna et amēna: q̄ nequa q̄ humilis & quasi imersa: sed quē celsa & admodū speculariū fiet: et quo lætissim⁹ aer assiduo aliquo spiritu moueā. ¶ Habebit p̄terea earum rerū copiā: q̄ vsui et voluptati vsq; futura sint / aquā / ignē / escam. Sed in his seruandū erit nequid inde saluti et reb⁹ hoīm officiat. Aperiēdi / gustādiq; fontes. Spectādē et ignib⁹ aquē ne quid viscosi / mucidi / crudulentive in se admistū habeāt: quo in colē in morbos incidāt. Sino illud quod aquis fit / vt gutturosi calculosiq; reddantur. Sino et rariora illa aquarū miracula: q̄ &

Attende
aque nō
depuratæ
in potū
assūptę in
cōmoda
nō pauca

doctę / & elegāter colligit Vitruuius architēct⁹. ¶ Extat Hippocratis physici sentētia / aquā nō depuratā sed grauem et sapore nō decēti qui biberit: hi vētre estuoso et tumēti fiēt. Cętera corporis mēbra cubiti / spatule / facies reddētur penitus extenuata: et mirū in modum gracilia. Adde q; vitio splenis male cōcreto sanguine in morbos incident varios & pestilētes. Estate proluuie vētris fluente bile et dissolutis humorib⁹ deficient. Tum et morbis grauioribus atq; diutinis integrū p̄ annū laborabunt: aqua intercus & p̄cordioꝝ angustia et anxietatibus laterum vrgebūtur. Iuniores bili atra infanient: senes humorū incēdio flagrabūt. Fcēminę egre cōcipiēt: et per q̄ difficiles part⁹ enitētur. Om̄is deniq; etas & sexus morte imatura intēpestiue cadet acta morbis atq; abrupta. Dies vero vitę istoz̄ ager null⁹: nō tristes et coinquinatos malis humorib⁹ atq; oīm perturbatio- num genere vexatos: tū et animo exagitati semp̄ erunt in mæ- rore atq; luctu. Plura possent de aquis dici: q̄ veteres hystorici annotarūt / varia & admirabilia: et ad hoīm gen⁹ bene atq; ma- le habendū validissima: Sed rara illa et fortassis ad peritiā ostē- tandā: q̄ ad rē edisserendā facerēt: tū et de aquis plixi⁹ suo diceēt loco. Illud adeo negligendū nō est / qđ in prōptu est aqua nutri- ri oīa q̄ coalescant / plantas / semina: et quib⁹ ea vitę pars inest / q̄ motu vigeat: quorū fructu et copia reficiātur hoīes atq; nutri- ant. Id si ita est p̄fecto quos nā habeat succos aquaz̄ hęc in q̄ vitā acturi sum⁹ regio quā diligētissime scrutari oportet. Indiā

inquit Dyodorus multa ex parte habere hoīes p̄ceros & valis-
 dos/ingenioq; pr̄ditos acri/q; aerē ducāt purū et aquas salu-
 berrimas bibant. Atqui aquā dicemus esse sapore optimā/quæ Aqua op-
 saporē habeat nullū:& colore cōmodissimā:quæ om̄i sit colo- tima quæ
 re penitus vacua et libera. Tum et aquā esse optimam referūt/
 quæ limpida perlucida et tenuis sit:quæ in cādīdum linteū in-
 fusa non cōmacularit:quæ feruefacta fecem nō dimiserit. Quæ
 muscosum alucum quo perfluat et pr̄sertim saxa coinquinas-
 ta nō reddiderit. Addūt aquā percōmodam esse in qua legumi-
 na decocta bene mitescāt:et bonam qua bonū efficias panem.
 ¶ Perscrutandū item pari ratione ne quid edat regio/qd̄ sit pe-
 stilens/aut veneficum quo ad qui degāt eo loci in periculo sint
 Sino illa quæ apud veteres celebrātur/Colco ex frondib⁹ arbo Mel Col
 rum stillare mel/quo gustato p̄sternātur exanimis:diēq; inte- chicū ad-
 grum p̄ mortuis habeant. Et qd̄ aiūt in Antoni exercitu her- mirabile.
 barū vitio euenisse:quas frumenti inopia milites cū edissent in M. Anto-
 sani facti lapidib⁹ fodiendis intētivsq; eo sese exagitabant/quo nius.
 ad bili cōmota caderent atq; interirēt/nullo tuti remedio p̄tra
 perniciem/vt scribit Plutarcus q̄ vino epoto: trita hæc. Quid
 hac ætate apud Apuleam in Italia superi boni/quæ nā incredi Araneoli
 bilis veneni vis increbuit/ex terrestribus nonnullis araneolis apd̄ Apu
 quarū morfu hoīes ad varia insanie deliramēta cōcītātur/ atq; leam ve-
 veluti per furorē acti reperiūtur. Mirū dictu. Nullus grauis tu nefici.
 mor. Nullus liuor extat/qui corpore vs̄piam appareat factus
 veneficę bestiolę seu morfu/seu aculeo. Sed principio obrecta
 mente languēte attoniti:et ni opem afferant/cōfestim pereūt.
 Hos Theophrasti medicamētis curant. Qui quidē viperarum
 morfib⁹ tybicine adhibita mederi asseuerabat. Ergo varijs mo
 dorū sonis musici ita cōsternatos mulcent. Cū vero ad suū ven
 tum est canendi modū/illico quasi excitī assurgūt:et per alacri-
 tatem ex libidine animi rem om̄i neruorū et viriū contentione
 exequūtur. Atqui videbis demorfos alios saltitando/Alios ca
 nendo/Alios alia exercēdo & conādo quæ libido eorū et insa-
 nia fert ad vltimam vsq; lassitudinē:ne quicq; intermissa opera
 dies plusculos desudare/et nulla re alia cōualefcere nisi satietas
 te cōceptæ/inchoatæq; demētię. ¶ Atqui simile quiddā apud
 Albanos eos q̄ cōtra Pōpeiū multa equitū vi bellarūt affuisse Araneę
 legim⁹. Nāq; illic solitas ferūt gigni araneas:quarū aliæ tactos albanę.

Leonis Baptiste Alberti

a se homines cogere ridendo emori: alia cōtra flendo.

CSeligende regionis indicia subtiliora/ex fructuū copia/senū
multitudine. iuuenū formositate/partuū sine mōstris. Integri
tate. Mēbrorū amplitudine. Tonitruī. Fulguris Inundationū.
Terremotus raritudine. Longa obseruatione. Et aliorū locoꝝ
similitudine probata.

Caput. V.

Eq; item in seligenda regione ea spectasse tantum fat
est: quæ sub aspectu et propalā sunt exposita. Verū
etiam obscurioribus inditijs notatis totam causā ani
mo aduertisse opus est. At qui erunt quidē inditia op
tīmī aeris/integratūq; aquarū si ea regio feret bonoꝝ fructuū
copiā. Si senes ætate grandes numero cōplures nutriat. Si va
lida et formosa iuuentute. Si integro et frequenti partu abun
dabit. Adde si puros partus et nullis monstris fedatos dabit.
Nāq; ego vidi quidem vrbes/quas temporū gratia non nomi
no: in quibus parturiat nulla quæ nō se spectet vna hoīs. Atq;
præterea mōstri alicui⁹ effectā matrē. Vidi et vrbe[m] aliā Italię:
vbi strumæ/strabi/claudi/& tortuosi tā multi nascant̄. Vt nulla
pene illic creuerit familia/quę nō aliquē habeat mancū et pmi
nutum. Et pfecto recte admonēt/vbi corporis ad corp⁹ mēbri
ve ad mēbra crebras ac maximas dissimilitudines videris: id ce
li aerisq; vi ac vitio: aut occultiori aliq; deprauatæ nature causa
fieri. Et faciat ad rē quod aiunt in crasso aere minus famescim⁹

Future
habitudi
nis conie
ctura.

In tenui plus sitiunt. **C**Neq; nō condecet ex alioꝝ animantiū
forma atq; effigie futuras hoīm habitudines p̄iectasse. Nā si iu
menta et pecora firmissima/et mēbroꝝ amplitudine atq; protē
sione multa esse illic viderint/tales se habituros itidē filios po
terūt nō iniuria sperasse. Neq; ab re erit si a corporib⁹ reliquis/
quibus vitę vigor extinctus est/inditia sūperim⁹ aeris atq; vē
torum. Nāq; ex pximis ædificiorū structuris ea didicisse possu
mus/quę si erunt facta scabra et cariōsa/inditio erit aduentitia
inde mala cōfluere. Arborea etiā in vnā aliquā partem quasi cō
muni cōsensu pelinatę: aut refractæ infestis ventorū motibus
cessisse ostentāt. Ipsaq; rediuiua saxa locis innata/aut posita/si
fūmoten⁹ plus satis putria facta sūt: variā loci intemperie nūc
ardescentis/nunc torpētis aeris attestant̄. Et vitāda nimirū hęc
in primis erit regio/qua vehementes istiusmodi temporum tē
pestatumq; motus crassentur. Nam mortalium corpora si calo

ris aut frigoris acri appellente vi occupentur/illico tota corpo Nota qd
ris coagmentatio: et singularuꝝ partim connexio labefactatur felicitatis
ac soluitur: et ad morbos immaturamq; senectutem compelliꝝ aut infeli
Vrbem sub montibus/queꝝ ex procliuꝝ solem spectet occidentē: citatis qꝝ
vel ea re maxime insalubrem esse affirmant: quod mox anhelis queꝝ fra
tus noctis et vmbre gelidiores sentiantur. ¶ Conuenit etiā pꝛe scriptaha
teritorū temporum vicissitudine ex prudentum obseruatione beat res
repetita/siqua sunt etiam rariora omni diligentia pꝛecogitasse. gio.
Nam sunt loca queꝝdam quibus inest natura occultuꝝ quippiā/ Locri.
quod ad felicitateꝝ atq; infelicitatem faciat. Locris et Crotonæ Crotona
nunq; fuisse pestem referunt. In insula Crete nulluꝝ nocuū verꝝ Creta.
fari animal. Apud Gallias raro visum oriri monstrum annota Apud
runt. Alibi neque æstate feruenti: neque hyeme fulgurare affir Gallias
mant phyfici. At in Campania inquit. Plinius per id tempꝝ ciꝝ rarū oriꝝ
uitatibus ad meridiē positis fulgurat. Ceramnia apud Epirum monstrū.
montes ferunt dictos a crebris fulminibꝝ. Tū et Lemnū infulā. Cerānia.
¶ illic assidua fulmina iaciantur/poetis dedisse inquit Seruius Lemnos.
Vt eo loci Vulcanum cecidisse dicerent. Apud Bosphorum et Bosphoꝝ
Insodones tonitrua et fulgra nunq; visa attestātur. egypto por rus.
tenti loco est si pluerit Apud Hydaspem q̄statis initio continui Insodoꝝ
imbres manant. In Libya tam raros moueri ventos ferunt: vt nes.
ex celi crassitudine varię per aerem concretę vaporibus species Aegyptꝝ
spectentur. At contra maiore in parte Galatię per estatem tāta Hydaspē
vis perflat venti/vt lapides pro harena per sublime trahat. In Libya.
Hyspania ad Hiberū Circio vento onerata per celi plaustra pꝛe Galatia.
dicant. Notum quidem apud Ethiopiam non perflare. Hūc ve Hiberus.
ro apud Arabes ventum. et Trogodytas virentia oīa exurere Aethioꝝ
affirmāt historici. Delon quidem nunquam fuisse terremotibꝝ pia.
vexatam. Sed semper eodem mansisse saxo/ cum circumuicine Arabes.
terremotibus ceciderint scribit Thucidides. Partem eam Italię Trogloꝝ
quæ ab Algido sub Roma totū Hernicorū colliū tractu ad Ca dita.
puāvsque est/crebris terremotibus quassatam: & prope desola Delos.
tam videmus. Sunt qui Achaiaꝝ a crebra aquarum inundatio Hernici
ne dictaꝝ extiment. Romam eternum febricosam fuisse compeꝝ Achaia.
rio. Easq; febres Galienus nouum emittrātū esse genus putat Roma fe
Cui varia et prope pugnancia in varias horas remedia adhibē bricosa.
da sunt. Apud poetas vetus fabula est. Typhonem pꝛchita inꝝ Typho.
sula sepultum sese sub terra cōmouere: ex quo fiat vt funditus prochyta

Leonis Baptistæ Alberti.

insula cōtremiscat. Id quidem poetę sic cecinere qm̄ terręmoti-
bus insula et eruptionibus vexaretur/adeo vt Etrieneses: et Cal-
chidenses habitatores olim coacti sint aufugere: & rursus qui
post tēpora ab Hyerone Syracusano missi essēt/vt nouam illic
vrbem p̄derent/assidui periculi & calamitatis metu aufugerūt.
Itaq; eiusmodi oīa ex longa obseruatione repetenda sunt: & ex
aliorum locor; similitudinibus cōparanda/quo tota ratio inte-
rior habeatur.

¶ **C**Alia regionis occultiora p̄moda et incōmoda seu diuitijs na-
tura/vel fortuito locis indita ad quę sapiens bene considerat⁹
inspiciat.

Caput. VI.

¶ **Q**uin et disquirendum an nullis incōmodis occultio-
ribus ea regio offēdi assueuerit. Putabat Plato esse vt
locis nōnullis diuina quędam interdum inspiret vi-
getq; vis ac dēmonū terminatio incolis aut propitia
aut p̄tra infesta. Sūt quidē loca quib⁹ homines facile insaniāt:
quibus sese facile in perniciem dedant: qbus aut suspendio/aut
p̄æcipitio/aut ferro & veneno facile vitam ponāt. Adde his qđ
secretioribus iterū naturę inditijs p̄scrutatis/quecunq; ad rem

Demetrii faciunt penitasse opus est. ¶ **V**etus a Demetrio vsq; ductū in-

stitutū. stitutum nō modo vrbibus et oppidis/ Verum etiā militarib⁹

indies castris ponendis. Vt iecora depastarū illic pecudū inspe-

ctemus quo sint habitu et colore. Quę si forte vitio infecta ap-

paruerint/vitandā loci insalubritatē p̄ se ferūt. ¶ **A**iebat Var-

ro cōpertum h̄re se locis quibusdā minutissima quędam atho-

morum instar volitare animantia aere: & anhelitu in pulmone

excepta h̄erere p̄cordiis. Et rodēdo inferre morbū atrum et

rabificū: atq; p̄inde pestē p̄niciēq; afferre. Neq; illud p̄tereū-

dum est/qđ loca inuenies aliqua suapte natura incōmodis p̄pe

omnibus vacua et periculis libera. Sed ita sunt exposita/vt eo

gentes exterę et aduentitię/non interraro pestē et calamitateq;
inferant. Eamq; rē nō armis tantū et iniuria exequūtur qualia
sunt quę Barbaris atq; imānibus obijciantur. Verum et p̄ ami-
citiam atq; hospitalitatē vehemēter ledāt. Aliqui qđ vicinos cu-
pidos r̄cū nouarū habuerint/ex illorum ruina et iactura peri-
clitati sunt. Peram in ponto ianuens ū coloniam assiduo pestis
vexat/ quod eo loci indies excipiantur conuerti serui cū animi
egritudine. tū et situ atq; illuuię tabescentes et morbidi. Auspi

Pera.

cijis item et seruato cœlo regionis futuram fortunam indagasse prudentis et bene cōsulti esse affirmant. Quas ego artes modo cum religione conueniant / minime aspernandas duco. Quis id negabit quicquid id ipsum sit quod fortunā nūcupant in reb⁹ hominū valere plurimū? Ne vero affirmabimus publicā vrbis Romæ fortunā ad propagandū imperium valuisse non plurimum. Yolai vrbē in sardis ab Herculis nepote conditam / et si a Yolais Carthaginensibus Romanisq; persæpius armis lacessita extiterit: æternū tamen fuisse liberā scribit. Dyodorus. An id absq; loci illius fortuna factus est apud delphos / vt templū a Flegia prius incensū / tertio itē Sillæ tēporib⁹ arderet? qd et Capitoliū quotiens arsit? quotiens flagrauit? Sibaricensium vrbis cū iter atq; iterū vexata et rursus destituta et rur⁹ deleta extitisset. Po-
Sibarite.
stremo etiam deserta mansit. Quin et illinc fugientes mala p̄secuta felicitas est. Nam cum alio sese transtulissent / nomenq; vrbis pristinū abiecissent: tandē calamitate esse īmunes ne quicq̄ potuere. Nouis enim irruentibus incolis vetustissimæ atq; primariæ familię oēs ferro et cæde absūptę vna cū tēplis & vrbe fūdītus periere. Sed ista sinam⁹: quorū refertissime sunt historiæ. Hoc apud nos constet hominis esse non stultissimi / omnia tentare aggredi: quibus ædificationis cura atq; īpensa futura sit nō frustra: opusq; ipsum futurū sit constans et saluberrimū. Et p̄fecto in tanta re exequenda nihil prætermisisse sapientis et bene considerati hominis officium est. An est non maximum tibi tuisq; aggredi / quod ad salutem faciat / quod ad vitam cū dignitate & voluptate agendā conueniat. Quod ad nominis posteritatē et celebritatem conferat. Istic tibi rerū studia optimarū. Istic tibi liberi et dulcis familia. Istic ocij & negocij dies habebūtur. Istic totius vite rationes consumentur: vt tota in vita nihil apud genus hominū inuenire opiner p̄ter virtutes / cui maiore cura / opa / diligētia vacandū sit / q̄ vt sospite cū familia bene habites: et bñ habitari his neglectis reb⁹ / q̄ recēsuim⁹ / quis est qui posse affirmet? Sed de his hacten⁹. Sequitur vt de area inuesti gemus.

¶ De area / deq; linearū speciebus. Capitulū. VII.

An area captanda quicquid de regione differuim⁹ obseruandum est. Nāq; vt i quidem regio amplioris cuiusdam prouincię certa selectaq; est pars. Ita et area totius regionis præscriptum et diffinitum quoddā ipa

Leonis Baptiste Alberti.

- Arca.** cium est/quod quidē ad ædificium habendū occupatur. Ea de re ferme omnia habet area cum regione p̄munia quæ ad laudē vituperationēq; faciant. Verum hæc tam et si ita sint/habet tamen disquisitionē et aduersio hæc p̄ceptiones quasdam quæ vnice et proprie ad arē spectare videātur. Quasdam etiā quæ nō tm̄ ad aræ per̄scriptionē faciāt. Quin multa ex parte quoq; ad regionem rationes pertineāt: et sunt huiusmodi. Nā p̄siderasse oportet qd̄ aggrediamur: publicū ne opus/an̄ priuatū: sacrum ne an̄ profanū: et cætera generis eiusdem: de quibus suo loco distinctius loquemur. Aliud enim foro/aliud theatro/aliud palestre aliud templo spacij locorūq; debetur. Itaq; pro cuiusq; ratione et vsu habendus aræ situs erit et modus. Verum hoc locovt generatim ista vti cepimus/prosequamur: ea tantum attingemus quæ fore necessaria arbitramur. Si prius de lineis aliqua retulero/quæ ad rem cōmode exprimendā faciāt. Nam de aræ descriptione tractantibus conuenit vt de his transigamus/quib⁹ ip̄sa per̄scriptio annotatur. Omnis igitur per̄scriptio lineis fit et angulis. Lineæ quidē sūt extrema per̄scriptio/quæ integre aræ spacium circumcluditur. Hæc vero ad per̄scriptionē pars illa superficiei substituta/quæ intra duas mutuo sese intercedentes lineas cōtinetur/angulus dicitur. Atqui ex mutua quidem duarum linearū interfectione quattuor conscribuntur anguli. Quorum si erit quisq; quibusq; trium reliquorū equalis/recti nuncupabuntur. Et qui recto minores erunt/acuti appellabuntur: vt qui recto ampliores obtusi dicentur. Linearum item alia recta/alia flexa/cocleas et verticofas lineas hic non est vt referā. Recta linea a puncto est ad punctum oblōga per̄scriptio/ducta ita vt fieri nulla possit breuior. Flexa linea pars est circuli. Circul⁹ est ea per̄scriptio facta ab altero duorum punctorum: qui in eadem superficie ita sit circūactus/vt toto per̄scriptionis ductu sē per neq; plus: neq; distet minus a medio immobili/ quē obambiat p̄cto quē cum primum circumduci coeperat. Sed his addendum qd̄ flexa linea quā esse partem circuli dixim⁹/apud nos hic architectos similitudinis gratia Arcus vocatur. Et quæ linea a duobus extremis punctis flexæ lineæ directa ducitur parī similitudine Corda nūcupabitur. Et quæ linea a puncto mediæ corde cœquabilibus vtrinq; angulis ad arcum vsq; perducta extiterit/sagitta appellabitur. Et quæ linea a puncto imobi
- Per̄scriptio.**
- Angulus.**
- Linea.**
- Arcus.**
- Corda.**
- Sagitta.**

li/qđ intra circuluꝝ est ad flexã eandemq; extremã circuli lineã perduceretur Radiꝰ dicitur. Et puncto qđẽ huic imobilĩ/quod Radius. medium intra circuluꝝ assidet Centro nomen erit. Et quã lineã Centrum recta per centrũ transiens duobus locis flexã circuli lineã secabit Diameter appellabitur. Inter arcus item differẽtia est Nãq; Diamet. alius integer: alius cõminutus: alius p̃positus est. Integer is est qui circuli mediã partẽ occupat/hoc est/cui corda integri est circuli diameter. Cõminutus: cui corda est minor diametro: estq; perinde idem is arcus cõminutus semicirculi pars. Compositꝰ ex duobus cõminutis constat: efficitq; ea de re in sũmo angulũ arcubus sese mutua iunctione interfecantibus: quod neq; integro neq; cõminuto euenit. His cognitis rem sic p̃sequemur.

Arearũ species formã atq; figurã. et quẽnã earum
vtiliores ac firmiores, Capitulũ. VIII.

Arearũ alia angularis: alia circularis. Angularium alia penitus rectis lineis Alia rectis et flexis mixtĩ conclusa est. Quã vero angularis flexis pluribꝰ sit lineis posita/nullis intermissis rectis me in veterũ ædificijs inuenisse non memini. At in his obseruanda ea sũt/quã in totis ædificij partibus vehementer vituperantur si desint: et non si ne gratia et cõmoditate habentur si adsint: hoc est vt cum angulis: tum lineis: tum etiam partibus quibusq; varietas quãdã adsit. Ne nimium qđẽ frequẽs/neve omnĩno rara/sed ita ad vsũ et gratiam posita/vt integra integris: et paribꝰ paria correspõdeãt. Rectis angulis percõmode vtũtur. Acutis angulis nemo vsus est etiã minimis in areis et neglectis nisi inuitus/ & cogẽte aut locorum aut dignarum arearũ ratione et modo obtusos angulos satis decentes putarunt: sed hoc seruarunt vt numero essent nulq; dispares. Aream omnium capacissimã et in qua sepienda seu aggere seu muro minus impensẽ habeatur/eam esse affirmant quã sit rotũda. Proximã huic putant quã plurimos habeat p̃iectos angulos. Sz esse oportet angulos oĩno cõpares mutuoq; correspõdentes atq; coequabiles omni in area. Atqui has quidem in primis cõprobant/quas intelligãt parietes attollere cõmode ad operis altitudinem recte statuendam vt i ea est: quã sex/quã ve octo habeat angulos. Vidimꝰ et areã angulorum decem aptissimã et venustissimã. Est etiã vt recte poni an

Leonís Baptístæ Alberti.

gulorum area queat duodecim atq; item sexdecí. Vidimus quidem quattuor et viginti angulorū aream: sed rariora istec. Latrum lineas ita esse oportet vt e regiōe oppositæ coęquales sint et nusq̃ lōgissime lineæ toto in opere breuissime vno perducto adigentur. Sed erit inter eas pro rata rerū iusta et p̃decens p̃por

Angulo- tio. Angulos eo versus iubēt statui/ vnde eougens aut ponde-
rū polit⁹. ris ex rupe: aquarū aut ventorū impetus et vis imineat atq; im-
petat quo appellentē iuriā/ molē ve diffindat atq; dissipet/ mu-
ris fronte valida nō imbecillitate laterū aduersus molestiā vt
ita loquar illuctantibus. Quod si cætera ædificij lineamēta eue-
tuerint quo minus possis angulo istic vti ex sententia/ flexione
vtendū erit quando et flexa linea circuli est pars: et circul⁹ ipse
philosophorum sententia totus est angulus. Cæterū area aut
plano ponetur loco/ aut accliuui/ aut sūmo in montis vertice. Si
plano ponetur loco/ coaggerare oportet: et quasi podium sub-
struere. Nā id cū ad dignitatē plurimū cōferat: tū et ni fiat/ plu-
rimū incōmoduz afferet. Fluminū enī et imbrīū alluiones af-
ferre limū solent planis locis: quo fit vt ipsū solū sensim intus
mulescat: tū et hoīm negligentia nō asportatis ruderib⁹ et pur-
gamentis/ q̃ indies destituūtur plana facile circūcrescunt. Ro-
mam aiebat Frontinus architectus sua etate collibus excreuis-
se p̃pter incendioꝝ frequentiā. At eam ipsā hac etate videmus
totam ruinis et feditate obrutam. Vidi ego in Vmbria facelluz
vetustum plano in loco positum/ tamen multa ex pte submer-
sum/ facta soli in se ex cretione q̃ ea planities sub montibus ex-
tendatur. Sed quid ea memorem/ q̃ sub mōtibus sunt apud Ra-
uennā: sub pomerijs nobile id delubrū: cui p̃ tecto integrū ex-
vas lapideū vas/ tam et si ad mare et longe a montibus resideat/
plus tamen quarta sui parte intra solū imersum est vi temporū
Quā vero altam esse cuiusq; areæ exaggerationē oporteat/ suo
cto politi- dicetur loco: cū de his rebus nō sūmatim vt hic/ sed distincti⁹ lo-
tum. quemur. Sed esse quāq; areā/ aut natura aut arte factam firmissi-
mam cōuenit: qua de re illos in primis audiēdos puto/ qui mo-
uent vt vna aut altera spacio distātibus fossione quid solū id dē-
finitate aut raritate mollitia ve ad ferenda structurę onera per se
valeat/ perscrutemur. Etenim si accliuui ponetur loco p̃spicien-
dum est ne superiora pressurę molestijs impellāt: aut inferiora
si forte moueantur/ cetera in ruinā trahant. Firmissimaz quidē

et omī ex parte obfirmatā velim hanc esse ædificij partē: quę to-
 tius operis futura sit basis. Si erit area in mōtis vertice/aut erit
 ea quidē exaggeranda aliqua ex pte: aut decusso cacumine præ-
 surgētis mōtis coequāda. Hic p̄cipiciēdū est vt id aggrediamur
 qđ seruata dignitate moderata & modica fiat cū impēsa atq; la-
 bore. Fortassis quidē p̄ducet partē ab sublimi excindere: et par-
 tem accliuā exaggerare. Quā rem bene cōsultus quisq; fuit ille
 architectus apud Alatrū HERNICĀ vrbem in saxeo mōte positā **Alatri**
 effecit. Curauit enī vt basis/seu arcis/seu tēpli: q̄ sola nunc cęte **structura**
 ris sup̄edificationib⁹ dirutis videat̄/ex rescissis a summo vertice **spectabilis**.
 fragmētis subfirmata et substrata extraret. Et eo in opere illud
 est: qđ maiore immodū probē. Nam obiecit angulū areę eo ver-
 sus vnde repens mōtis pendet: eūq; cōsolidauit angulū conge-
 stis prægradibus immanium fragmentorū frustis & mole. De-
 ditq; operā cōponendis lapidib⁹: vt structurę seruata parsimo-
 nia decorē afferret. Et illius quoq; cōsiliū placuit architecti: qui
 quidē quo loci nō vsq; adeo tantā lapidis habuerat copiā sub-
 stituendo mōtis pondere aggerē struxerit frequētib⁹ emiciclis
 dorso flexarū linearū intra montē abiecto. Quę structura cum
 grata est aspectu/tū est & firmissima: tū etiā qđ impēsarū ratio-
 nem facit. Nam efficit murū non solidū/qui tantū habeat viri-
 um/ac si penit⁹ fuisset solidus/latitudine quāta et flexarū linea-
 rum illic sagittę sunt. Vitruuij quoq; ratio placet: quam video
 Romę passim a veterib⁹ architectis/ac præsertim in Tarquinij
 aggere obseruatā vt anterides substituerētur. Sed nō omībus
 locis id obseruarūt vt semp̄ inter se anterides tantum distarent
 quātū ipsa esset alta substructio. Sed p̄ mōtis firmitate aut (vt
 ita loquar) labilitate/modo frequentiores; modo rariores po-
 suerūt. Animaduerti etiā veteres architectos nō vnā pximam
 p̄pter areā substructione fuisse cōtentos: sed plurib⁹/ quasi gra-
 dibus ad infimas vsq; radices mōtis totas rupes firmatas esse
 voluisse. Quorū ego cōsiliū minime negligēdū puto. Ad Peru- **Perusia.**
 siam riuus q̄ inter Luciniū mōtē & collē vrbis fluit/qđ assiduo
 collis radices abrodendo sub ea cauet totā accliuatatis molē in
 se impēdentē cōmouet: ex quo magna pars vrbis solui et laba-
 scit. Et mihi quidē vehemēter probātur sacella cōpluscita quę **Vaticana**
 ad basilicā maximam in Vaticano hinc atq; hinc circum aream **facella.**
 adacta sunt. Nam istarū quidē eæ quę intra excisum/et in fossū

Leonis Baptiste Alberti.

montem positę ad parietę basilice cohęrent plurimū adminicu-
 li et cōmoditatis pręstant: molę enī cōtinuo ingrauescētis mō-
 tis sustentāt: et per obliquū montē suffluentē humiditatē inter-
 cipiūt: atq; in eadem aditū interpellant: quo fit vt basilicę prima-
 rius paries siccior/firmiōrq; reddat. Quę vero facella alterū ad
 infimū obliqui mōtis latus assidēt: ea quidē totā superiorē cō-
 planatiorē factā opere arcuato sistere/et pronos oēs telluris la-
 pfus coercendo facile possunt ferre. Et eū etiā architectum/qui
 Romę ad Latonā templū struxit/per quā recte cōsuluisse operi
 et substructurę aduertit. Angulū enī areę ita porrexit intra sup-
 insidentē montē/vt vrgentē pōderis vim duo directi parietes
 tolerarēt/et obiecto angulo aduersam molestiā diuiderent atq;
 dissiparēt. Atqui postea q̄ de veterū laudib⁹ dicere aggressi su-
 mus/qui prudētī cōsilio edificauerunt/illud nolim pręterisse qđ
 in mentē redit et egregię facit ad rem. Extat architecti per vtile
 institutū apud Venetias in tēplo Marci. Areā enī toti⁹ templi
 cū cōfertissime obsolidaret/plurib⁹ puteis refossam reliquit: quo
 siqui forte flatus terrę subter cōciperētur/facilem sibi exitū vē-
 dicarent. Postremo areas vniuersas quas tecto feceris opertas
 ad libellā coęquasse cōdecet. Quę vero sub diuo relicte sint a li-
 bella ipsa nō plus q̄ vt imbrīū defluxus efferant deprimēde sūt
 Sed de his hacten⁹ & fortassis plura q̄ hic loc⁹ posceret. Nā ple-
 raq; harū rerū quę dixim⁹ ad murorū opus faciūt. Sed ita inci-
 dit/vt q̄ natura admodū inter se cōnexa sunt/ea & nos dicendo
 nō segregarimus. Sequit̄ vt de partitione dicendū sit.

Areę ad
 libellā co-
 equādę.

¶ De partitione/deq; partiū seu mēbroꝝ ad totū et inter se cō-
 gruitate/modestia/cōpactaq; varietate. Caput.IX.

¶ Nota vis ingenij: om̄isq; rerū edificādarū ars et peritiā
 vna in partitione stumit. Integri enī edificiij partes:
 et partiū singularū integras (vt ita loquar) habitudi-
 nes: omniūq; deniq; linearū et anguloꝝ cōsentum &
 cohesionē in vnū opus: vna hęc partitio vtilitatis/dignitatis/
 amēnitatisq; habita ratione cōmetit̄: q; si ciuitas philosophoꝝ
 et dom⁹ rum sentētia maxima quędā est dom⁹: et cōtra domus ipsa mi-
 diffinitio nima quędā est ciuitas: quid ni harū ipsarum membra minima
 philoso- quędam esse domicilia dicētur: vt est atrium/xistus/cenaculū/
 phica. porticus & huiusmodi. Et in horum quouis quid nam erit aut
 incuria/aut negligētia prætermissum: qđ non dignitati & lau-

Ciuitatis
 et dom⁹
 diffinitio
 philoso-
 phica.

di operis officiat: Plurimum igitur curæ et diligentia adhibendum est his rebus considerandis: quæ ad vniuersum opus faciunt: dandaq; opera vt etiam minime partes esse ingenio et arte cõformes factæ videantur. Hanc ad rem apte et cõmode perficiendam superiora omnia quæ de regione/deq; area dicta sunt/pulchre conueniunt: ac veluti in animante membra membris/ita in ædificio partes partibus respõdeant/condecet. Ex quo illud dictum est qd aiut. Maximorum ædificiorũ maxima oportere esse membra. Quam quidem rem ita obseruarunt veteres/vt cum cætera/tum et lateres ponerent publicis et amplissimis ædificijs maiores q̃ in priuatis. Itaq; cuiq; mēbra apta regio ac cõmodatus situs: et contribueñ non amplior q̃ rei vsus exigat/non minor q̃ dignitas postulet: non loco alieno et impertinenti/sed suo & ita pprio vt alibi commodius esse nulq̃ potuerit. Non enim quæ honestissima ædis pars futura est reiecto in loco. Nõ quæ maxime publica in abdito. Nõ item quæ priuata in propatulo collocabitur. Adde q; etiã temporũ rationes habende sunt/vt alia æstiuis/alia hybernis locis attribuantur. Namq; Quæ sit habitatio aliq; alijs debetur & situs et magnitudines: æstiuas laxiores esse nũ habenda ratio. oportet: hybernæ vero cõpressiores si erunt/nõ improbabitur. Tum æstiuis vmbra et ṽti: hybernis soles debentur. Et in his ca uendum est/ne incolis eueniat vt ex hoc loco frigenti alterũ in locum æstuosum equabili non intermisso aere exeat. Aut isto extepenti in alterũ brumis & ṽtis infestum. Nam id oĩm maxime salutis corporũ officeret. Et cedat ea quidem inter se membra mutuo oportet ad communẽ totius operis laudẽ & grã constituendam vel cõponendam: ne quid omnis decoris conatu occupato/alterq; penitus neglectæ relinquatur. Sed inter se ita conueniant/vt inde vnum integrũ/recteq; cõstitutum corpus magis q̃ diuisa et dissipata esse membra videantur. Cæterũ in membris conformãdis modestiã naturę imitari oportet. Neq; enĩ vt in reliquis/sic & in hac re nõ magis sobrietatẽ laudam⁹ q̃ pfusam ædificandi libidinẽ vituperam⁹/modica esse oportet mēbra: et ad rē de qua sis acturus necessaria. Nam ædificãdi Aedificãdi ratio. omnis ratio/si recte prospexeris/a necessitate profecta est. Eam aluit cõmoditas: vsus honestauit: vltimum fuit vt voluptati p spiceretur: tam et si nunq̃ ab immodicis omnibus ipsa voluptas nõ abhorruit. Erit ergo eiusmodi vt mēbroꝝ in ea nihilo plus

Leonis Baptistæ Alberti.

desideretur quod adfit: & nihil quod adfit vlla ex parte improbetur. Neque item omnia vnica tantum linearum ductione et terminatione perscribi velim/ ita vt nulla re inter se differat. Sed alia delectabunt si maiora sint/ alia conferent si minora sint. Alia ex istorum mediocritate laudem assequuntur. Ergo placebunt erectis constitutæ lineis: hæc alteræ flexis ac demum aliæ vtraque linearum ductione præfinitæ probabuntur: modo id serues/ quod sepe admoneo/ ne in id vitium incidas: vt fecisse monstrum imparibus aut humeris aut lateribus videre. Condimentum quidem gratiæ est omni in re varietas si compacta et confirmata sit mutua inter se distantium rerum parilitate eadem si inter se dissoluta et disconuenienti quadam disparitate discreparint/ erit ea quidem absurdissima. Nam veluti in lyra cum graues voces respondeant acutis: & mediæ inter vtrasque ad percentum intentæ resonant: fit ex vocum varietate sonora et mirifica quedam proportionum equabilitas/ quæ maiorem in modum oblectet animos atque detineat. Ita et quibusque reliquis in rebus euenit: quæ quidem ad mouendos/ habendosque animos faciunt. Ceterum hæc vt ferat vltimamque commoditas atque etiã peritorum laudata consuetudo exequenda erunt. Nam consuetudinis quidem in plerisque vel repugnare gratiam tollit/ vel assentiri emolumento est: atque egregie conducit. Quando ita ceteri prebatissimi architecti facto attestari visi sunt/ hanc seu doricam seu Ionicam/ seu Corinthiam/ seu Tuscanicam partitionem omnium esse commodissimam/ non quo eorum descriptionibus transferendis nram in opus quasi astricti legibus hæreamus: sed quo inde admoniti nouis nos preferendis inuentis contendamus/ parum illis maiorem ve si queat fructus laudis assequi. Sed de his suo loco distinctius persequemur/ cum inuestigabimus quo pacto urbem & urbis membra: et que ad cuiusque usum oporteat collocentur.

¶ De parietum et columnarum formis longitudine/ crassitudine/ dimensione/ figuris et coadiacentibus. Capitulum. X.

M Vnc sequitur vt de parietum descriptione summatim translegamus. Sed illud hic noli præterisse/ quod apud veteres annotaui/ eos maximopere cauisse/ ne vllam arcem extremam lineam rectam ducerent/ ita vt esset illa quidem prelonga et nullis locis non intercepta cum flexarum linearum conuersione/ tum et angulorum sectione. Atque hoc ideo fecisse peritissimos viros in promptu est/ quo vellent parietem quasi adactis adiumen

tis/quibus cohereat/firmiorem reddere. In parietū ratione re-
 cenfenda a dignioribus incipiendū est. Is ergo locus admonet:
 vt de colūnis et de is quæ ad colūnas pertinent dicendū lit: qñ Colūna
 ipſi ordines colūnarum haud aliud ſunt q̄ pluribus in locis pſi quid
 xus adapert⁹q̄ paries. Quin et colūnam ipſā diffiniſſe cum iu-
 uet/fortaſſis non ineptæ eſſe eā dicā firmam quandā et ppetuā
 muri partem excitataꝝ ad perpendicularum ab ſolo. imo vſq̄ ad
 ſūmum tecti ferendi gratia. Tum et tota in re edificatoria nihil
 inuenies quod opera et impenſa et gratia præferas colūnis. Sed
 habent colūnæ ipſæ quippiam inter ſe. q̄ ſint diſſimiles: hic nos
 ſimilitudinē/q̄ ea præfertim ad genus pertineat/nō pretermi-
 temus. Diſſimilitudinē vero/cū ad ſpecies ea quid ſpectet/alibi
 proſequemur ſuo loco. Atqui vt ab ipſis/vt ita loquar radicib⁹
 ordiamur/qui bui⁹q̄ colūnis fundamenta ſubſtituūtur. Funda-
 mentis quidem ad areæ planitiē coequatis cōſueere murulus Murulus
 ſuperimponere: quē nos arulam/alij fortaſſis puluinar nuncu-
 pabūt. Supra murulū baſim adigebāt: in baſi colūnam ſtatue-
 bant: ſupra colūnam capitulum collocabant. Et harū quidem
 hec erat ratio vt colūna oīs infra mediū turgereſceret: ſurſū ver⁹
 retraheretur. Craſſitudineq̄ ſua eſſet pede vno amplior q̄ ſūmo
 capite. At columnā inuentā puto principio ſuſtinendorū tecto-
 rum gratia. Poſtea deueniſſe hoīm ſtudia videmus: digniſſima
 rum rerū aſſequendarū cupiditate excitata: vt q̄ edificarint mor-
 tales/æterna eſſe & imortalia quoad poſſent elaborarint. Iccir-
 co colūnas & trabes atq̄ etiā tabulata ac tecta integro ex mar-
 more poſuere. Atqui in eiufmodi reb⁹ ſtatuentis veteres archi-
 tecti/naturā rerū ipſarū ita imitati ſunt/vt a cōmuni vſu ædifi-
 ciorum diſceſſiſſe videri minime voluerint: et vna omnib⁹ mo-
 dis ſtuduerint/vt eorū eſſēt opera cū ad vſū apta et firmiſſima:
 tū et aspectu venuſtiſſima. Colūnas natura nimirū primo præ Anulus ī
 buit ligneas et rotūdas: poſt id vſus effecit/vt aliquib⁹ locis ha colūnis.
 berentur quadrangule. Iccirco ſi bene rē interpretor quod vi-
 derent ligneis colūnis ad alterutra capita immiſſos anulos aut
 ferro aut ære cōflatos: quo ad ponderis pertinacia colūnæ ip-
 ſæ minus ſinderent. Inde et architecti marmoreis colūnis latuꝝ
 in imo pede anulū fixere ad faſceolæ ſimilitudineꝝ: qua fiat vt
 etiam a guttis reſultantiū ſtillarū defendātur: et in ſūmo itē fa-
 ſceolam et faſceolæ torquē ſuperadiectum poſuere: quib⁹ adiu

Leonis Baptiste Alberti

mentis ligneā esse colūnam viderent cōmunitam. At in basib⁹ colūnarum hoc obseruarunt/vt earū infima pars rectorum sit linearū et rectorū angulorū. Suprema vero superficies ad suā colūnæ ambitū finiretur. Et obseruarunt vt esset basis hæc quæ q³ vers⁹ lata magis q̄ alta: tum et esse eam certa parte sui latiorē q̄ sit colūnam voluere et infimam basis ipsius superficiē latiorē esse quoq³ voluere q̄ supremā. Et murulum item parte esse quota ampliorē q̄ basim. Et fundamentū itē esse pte quota latum magis q̄ murulū voluere. Et quæcūq³ huiusmodi altera in alteris posuere ad perpendiculū mediꝝ cētri collocauere. At cōtra capitula oīa in his cōueniūt: vt in fine partes suæ colūnæ lineas imitentur. Supreme vero et quadrangulā superficiē desinant. Et erit quidem capituli suprema pars nunq̄ non amplior q̄ infima. Hec de colūnis. Paries vero ipse ad colūnæ rationes tolletur/vt si altitudine erit futurus quanta est colūna cū capitulo crassitudo illi sit quāta ī imo est colūna. Tū et hoc obseruarūt/vt nulla esset colūna: aut basis: aut capitulū: aut paries ceteris sui ordinis vlla ex pte nō simillima altitudine et latitudine et oī deniq³ dimensione ac figura. Cumq³ in vitio vtrūq³ sit parietem et tenuiorem et crassiorē: et demissiorē: et sublimiorē fecisse/q̄ ratio et modus postulat. Malim tamē peccare in partem hāc/vt demi possit/q̄ vt addi oporteat. Hic iuuabit et vitia etiā non præterire ædificiorū quo ad rē simus cautiores. Prima enī laus est carere omni vitio. Atqui aduertī ī basilica Petri Romæ id quod res ipsa præ se fert factū incōsultissime/vt supra crebras et cōtinuatas apertiones prælongū et prælatum parietē ducerent nullis flexis lineis corroboratum/nullis sulcturis ꝑmunitum/quod ve considerasse oportuit totā ipsā alam parietis nimium frequēti aptione suffossā/perq̄ sublimē tetendit posuitq³ vt impetuosis aquilonibus excipiendis extaret. Quo factū est vt iā tum primū assidua ventorū molestia pedes plus sex a perpendiculi rectitudine in pronū cesserit. Neq³ dubito futurū vt olī leui appulsu modicoue motu facto corruat. Quod ni tra beatationibus tectorum ꝑtineretur ꝑculdubio spōte sua iam inchoata obliquitate rueret. Sed architectū est vt minus vituperem/quāquidē loci et situs necessitatē secut⁹ satis se a vēris tutū fortassis putauit mōtis obiectu: qui quidē tēplo præstat. Mallē tamē totas illas hinc atq³ hinc alas obfirmatiores esse.

Paries.

¶ Quæ utilia tecta sint: tum incolis ipsis: tum cæteris ædificiorum partibus: eorumque species et formæ diuersæ. Capitulum.XI.

Tectorum utilitas omnium est prima et maxima. Non enim solum incolarum salutem confert: dum noctem imbremque atque imprimis æstuatem solē repellunt atque excludunt. Verum et mirifice omne tuetur ædificiū. Tectum.

le tectum putrescet materia: labescet paries: fatiscēt latera: omnisque denique structura sensim dissoluetur. Ipsa etiam fundamenta tectorum protectione: quod vix credas: corroborantur. Neque tanta ædificiorum vis igne & ferro & hostium manu et cæteris omnibus calamitatibus data in ruinam cecidere: quanta corruiere ædificia non aliam ob rem nisi civium negligentia: quæ tectorum ope destituta et nuda relicta sint. Arma nimirum ædificiorum tecta sunt contra tempestatum iniurias atque impetum. Quæ cum ita sint præclare mihi maiores nostri cum cæteris in rebus: tum hac in re videntur fecisse: qui tantos attribuere tecto honores voluerit: ut tectis ornandis omnes condecorandæ rerum arte prope cõsuperint. Tecta enim videmus ære et vitro et auro posita lacunaribus aureis lamisque auratis: et coronarum præterea et floræ sculptura et statuis etiam elegantissime insignita. Tecta alia sub diuo: alia non sub diuo. Sub diuo sunt quæ nullos ad ambulationis usus: sed vnicè ad imbrē excipiendum sint posita. Non sub diuo sunt cõtignationum et testudinum intermediæ extensiones: quibus fiat ut edificium quasi ædificiū aliud superimponatur. In his ergo illud veniet ut vna inferioribus edificij membrum ipsuz id opus tectum sit: et superioribus itē sit area. Sed harum quidē cõtignationum ea pars tectum recte appellabitur: que supra caput distenta pendeat: quæ eandem celum nūcupabimus. Quæ vero ob ambulantiū pedem de pressetur: pauimentum tecturaque nūcupabitur. Sub diuo autem extrema operimenta: quæ imbribus excipiendis imponuntur: pauimenti ne loco sint: alibi disquiretur. Tectorum vero que sub diuo sunt tam et si plane in se fortasse sint superficies: nunquam tamen erunt ille quidē æque distantes pauimento quod operuerint pauimento. Sed semper in aliquam partem pcliuia et obliqua imbrium effundendorum gratia. At tectorum: quæ non sub diuo sunt: planas quasque superficies esse pauimento æque distantes oportet. Tecta vniuersa angulis & lineis ad areæ figuram parietumque formam quibus operimentum futura sint: se accommodet necesse est. Atque

Celum tecti
pauimentum
Tectura.

Leonis Baptistæ Alberti.

hæc cū inter se succedant varia: nam alia flexis omnibus lineis alia rectis/et alia mistis/& eiusmodi. Fit inde adeo vt tectorum quoq; variæ & multiplices manarint formæ. Tã & si tecta ipsa ex se suapte natura sint varia. Quorū alia emispheria/alta cōca merata/alta fornicata/alta arcub⁹ cōplusculis cōpacta. Itē alia quę carinę dicantur/alta quę displuuiā nuncupant. Verū vtrūq; futurū sit/omne tectū esse huiusmodi oportet/vt vmbra sui pauimentū foueat/aquamve pluuiā ab vniuerso cui operimentū edificio sit penitus admoueat. Nam semper quidē est ad ledendū paratus imber & additus ad maleficiū/quis minimos nunq̄ non vsurpat: etenim tenuitate perterebrat/mollitie inficit/assiduitate cōmacerat omnes edificiū neruos/deniq; structurā funditus vitiat atq; perdit. Ea de re probe obseruarūt periri architecti: vt liberū fluendi curiū imbribus pararent: cauerentq; ne quo loci aqua consisteret/aut vspiam peruaderet/ quo noxam inferret. Hinc niuosus in locis tecta maxime displuuiā sursum arrecta esse ad acutum angulū voluere: quo niuium incrementa minus accrescerēt et liquidius dilaberent. Locis vero (vt ita loquar) estiuus tecta obliquitate min⁹ repente posuere. Ceterū curandū est vt q̄ maxime vno eodēq; cōpari atq; integro fieri possit tectoq; seruata luminū/parietūq; ratione longe lateq; totū penitus edificiū operiat: ita vt stillicidijs dilabens aqua: nullā parietū partē madefaciat. Tum et tectum ita ponere oportet vt in aliud tectū non impluat. Superficies quoq; tecti decursu esse oportet nō vastas & immanes. Nā tegularū vltimis canalibus pluuię præ multorū imbrū exuberantia redūdarēt: et intra edificiū influerent. Quę res multo essent cū operis detrimēto. Ergo vbi erit area maxima in plures esse diuisū superficies tectū/ in variasq; partes defluere oportet. Nam id cū ad cōmoditatē tum ad gratiā pertinet. Siquo incidet loco vt plura ponēda tecta sint/coadiungētur illic quidē tectis tecta: ita vt q̄ semel sub tecto excepti sint/totas obambulant edes operiti tecto.

¶ De apertionib⁹: fenestris scz hostijs et alijs quę totā parietis crassitudinē nō peruadūt: quales: quot: & quātę. Caput. XII.

Equitur vt de apertione dicēdum sit. Apertionū duo sunt genera. Nā alia luminibus & vētis. Alia rebus & incolis aditū/exitūq; in edificiū p̄bent. Luminibus fenestræ seruiūt: rebus hostia/scalæ & spacia intercolū:

narū. Item quib⁹ aqua & fumus puadit / vti sūt putei: cloacæ & foci vt ita loquat / gula: et præfurnia atq; extuaria apertionū loco veniūt. At qui pars quæq; dom⁹ habebit fenestras: quo respirat inclusus aer: atq; in horas inouat. Nam alioquin putrescet et vitiū afferet. Apud babiloniam in tēplo Apollinis inuētam refert Capitolinus hystoricus auream arculam peruetustā: ex Attende qua corruptus: et perinde veneficus inclusus aer / cū illa quidē mirū de refringere se effundens: nō eos solū interemit qui tū prope aurea ar- cula. aderant / verū et cōtagionib⁹ pestem atrocissimā totā in Asiam vsq; ad Parthos intulit. Ex Ammiano item Marcellino hystorico legim⁹ Marci Antonij & Veri tēporib⁹ apud Seleucā post directū templū: et perlatū simulacrū Conici Apollinis Romā / fuisse per milites inuentū angustū et prius cōclusum a Caldeorum vatib⁹ foramen. Qd vbi præde studio referarūt / pestilens Vapor exiluerit vapor tam atrox: tāq; detestabilis vt a Persarum fini olim apd bus intra Galliā vsq; infecta omnia sint reddita tetro & funesto Seleucā morbo. Fenestras igit esse oportet mansionib⁹ singulis. Id qui pestilens. dem cū luminis excipiendi / tum etiā innouandi aeris gratia: & Fenestræ eas quidē ad loci vsū & parietis amplitudinē accōmodatas. quomō Vr neq; plus: neq; item minus excipiāt luminis neq; frequētio faciendę. res / aut rariores sint q̄ vsus postulet. Tum & p̄spiciendū est qui bus ventis excipiendis pateant fenestræ ipsæ. Nam q̄ salubres spectabūt auras multo adapertas quoquo versus licebit facere. Et eas quidē iuuabit ita aperire / vt incolarū corpora appellēs flatus ambiat. Hoc maxime fiet si fenestrarū spondæ essent humiles adeo vt videri et videre per vicos ambulātes possis. Quę autē nō vsq; quaq; saluberrimis ventorū plagis obiectæ erunt fenestræ / ita ponētur vt lumina excipiāt non pauciora q̄ conueniat: sed ne etiā plura q̄ quib⁹ possit carere. Et ponētur illę quidem in sublimi / quo vētos a corporib⁹ obiectus paries intercipiāt. Nam habebūt quidē hoc pacto ventos / quib⁹ aer reficiat. Sed erūt infracti atq; perinde nō omīno nō sani. Prospiciendū est etiā qui soles penetraturi inde intra eades sint: & p̄ diuersorū cōmoditate habēdę apertiores aut arctiores fenestrę sunt. Nā estiuis diuersorijis aut vastos quaq; versus si erūt illę quidē septentrionales / aut si erūt meridianę solibusq; obiectę infimas et modicas posuisse apertiones cōferet / quādo quidē ille expeditiores auras excipiāt: hę minorib⁹ radiorū circulus offendat:

Leonis Baptiste Alberti

et fatis habebit assiduo circūfulgente sole luminum is locus in quo magis vmbre gratia homines q̄ luminū cōuenerint. Cōtra hybernīs in diuersorijis fenestꝛe directis solibus patebūt: si erūt adaperte: sed ventis nō ita patebūt si erūt sublimes: nam recto cursu vēti stantes incolas nō impetēt. Cæterū lumina vndeuis excepturus sis/ haberi ea in prōptu est/ vnde cœlū liberū intuearis. Et omnes apertiones quæ luminū excipiendorū causæ factę sint/ nullo pacto cōdecet posuisse infimas. Vultu enim lumina spectātur/ nō pedibus: tū et euenit istiusmodi vt vnus aut alterius hominis obiectu lumina intercipiātur: locusq; deinceps reliquus reddat̄ obscurior. Qd̄ quidē incōmodum nō fit lumine ducto a sublimi. Hostia fenestras imitenť: vt pro loci frequētia et vsu maiora aut minora/ plura/ pauciorave adhibeantur. Sed in vtrisque obseruatū video vt publicis ēdificijs cōplurime horū

Hostia.

Theatra.

Aptiōes.

in primis generū apertiones fierent. Eam rē nobis theatra attestātur. Quę si recte interpretamur/ tota constant apertionib⁹ cū scalarū/ tū maxime fenestrarū et hostiorū. Atqui Apertiones quædem ita locasse oportet vt ampliorib⁹ parietib⁹ nō minime ponantur apertiones et modicis parietū frontib⁹ nihilo vastiores adigantur q̄ vsus postulat. In huiusmodi apertionib⁹ alij alia probarūt lineamenta. Sed p̄batissimi vbi licuit nō nisi quadrangulis et rectilineis vsi sunt. Tandē in hoc omnes cōueniunt/ vt p̄ ædificij amplitudine et figura vticūq; ille quidē sint accommodetur. Tum & hostiorū apertiones ita cōstituēdas ducūt/ vt altiores omnino sint q̄ latæ. Et ex his quæ altiores sint duos hæcapiant cōtinuos circulos. Quæ vero humiliores altitudinē habebant diametri eius q̄drati cui⁹ sit latus ima hostij ipsius latitudo. Et posuisse hostia illic conuenit/ vnde in quasq; partes ædificij cōmodissimus quoad fieri possit aditus p̄beatur: tum & gratiæ studuisse oportet in huiusmodi apertionibus/ vt magnitudinibus coęquatis dextera sinistris respōdeant. Numero autē fenestras et hostia assuevere ponere ipari. Sed ita vt hinc atq; hinc partes parib⁹ rñderēt. Media vero essent paulo ampliora. Atq; maximopere p̄cauebāt/ vt viribus ēdiū parcerent: ea de re lōge ab angulis/ et colūnarū p̄ductionib⁹ apertiones ponebant locis potissimū parietis imbecilliorib⁹: sed quę oneri sustinendo nō vacarēt. Et seruabant vt a solo ad tectum vsq; integre & minime interfractę q̄ plures possent parietis partes surgerent

ad perpēdiculū. Est genus quoddā quasi apertionū qđ hostia & Gen⁹ ap-
fenestras situ & forma imitētur: sed totam parietis crassitudinē tionū qđ
nō peruadit. Verū quasi scaphis incauatis digna/ aptaq; spacia parietem
sedesq; signis et tabulis p̄bent. Hę autem & quo loci & q̄ crebre nō perua
q; amplę statuendę sunt/ tū dicem⁹ distinctius/ cū de ornamen
dit.
tis ædificiorū tractabim⁹: tam et si nō minus ad impensę ratio
nem q̄ ad venustatē operis faciat: qđ in muro cōplendo minus
lapidū et cementi cōsumat. Hoc tantū faciāt ad rem/ qđ has sca
pharum collationes numero aptas/ amplitudine inuastas/ for
ma decēti esse oportet: vt sui ordinis penit⁹ fenestras imitētur:
et apertiones quidē istiusmodi vticūq; ille sint aduesti exvete
rū operib⁹ nō ampliōres p̄sueuisse ponere q̄ vt sui parietis par
tem occupēt septimā. Sed ne minores quidē q̄ vt capiāt nonā.
Inter columnarū spacia nimirum inter primas apertiones con
numerāda sunt. Ea p̄ ædificiorū varietate quoq; varia p̄stituū
tur. Sed de his distinctius dicem⁹/ cū p̄æsertim de sacris ædib⁹
parādīs suo loco ratiocinabimur. Hic sat sit admonuisse apertio
nes hasce ita ponēdas/ vt columnarum ratio/ quę tectis susti
nēdis relinquuntur/ in primis sit per q̄ diligētissime habita: ne
quid ille quidē graciliores relinquātur atq; rariores/ q̄ vt cōmo
de ferre onus tectorū possint: neue quidē crassiores: aut frequē
tiores q̄ vt areę spacia & aditus ad rerū/ tēporūq; vsus expedita
relinquātur. Ceterū apertiones alię cū crebre extabunt colūne
Alię cū rare. Nāq; crebris colūnis trabs: raris arcus superaddu
citur. Sed oñibus apertionib⁹ quibus arcus ducit̄ curandū est
vt sit ille quidē arcus nō minor q̄ circuli dimidia pars parte ad
dita semidiametri septima. Nam apud peritos cōpertum affir
māt/ hunc esse omniū vnū ad perennitatē accōmodatissimum.
Ceteros vero omnes arcus esse putant imbecilles ad ferēdum
onus: et promptos atq; expositos ad ruina. Pręterea semicir
culum arcum esse vnum/ qui corda et adminiculis nō indigeat
arbitramur. Ceteros autem omnes/ ni eis aut cordam/ aut con
traria pondera/ quibus cum certent adegeris/ videmus suapte
vi fatiscere atq; labescere. Non hic p̄ætermittam egregium id
laudeq; dignissimum/ qđ annotaui apud veteres apertioēs istis
usmodi etiam & testudinum arcus ita optimis illis ab archite
ctis positas in templis/ vt si oēs intimas subdemeris colūnas/
tamen apertionum arcus/ tectorūq; testudines persistant/ et mi

Leonis Baptistæ Alberti.

nime corruât/ita sunt oēs arcuū ductiones/quib⁹ testudine s in cūbūt/ad solū vsq; perductę miro artificio et paucis cognitovt stet opus solis arcub⁹ incūbēdo. Etenī cū illis qdē tell⁹ p corda firmissima sit/qd ni & ipsi p se arcus firmissimi ęternū plistent/

¶ De scalis et earū generib⁹. Gradū ī pari numero/quāritate/ interiectis areolis:fumi et aquarū exitu/foci/gulis puteorū et cloacarū situ et apertione. Caput. XIII.

Scale.

Scalis ponendis plus est negocij q̄ vt possis nisi maturo & digesto cōsilio recte ponere. Nam vnis in scalis tres veniūt apertiones. Et harū vna quidē est hostiū quo in scalis cōscendēdis aditus pateat. Altera est fenestra/qua fiat vt recepto lumine cuiusq; gradus retractio perspiciat. Tertia est cōtignationis & tecti apertio:qua in superius pauimentū/operimentūq; puadimus. Ea de re illud aiunt scalis nimirū īpediri operū descriptiones. Sed q volēt scalis nō īpediri scalas ipsas nō īpediāt. Certū enī & ppriū dicabūt spaciū areę quo liber & solut⁹ excursus pateat:suprema vsq; ad tecta;q̄ sub diuo sunt. Neq; te pigeat q̄ tātum areę scalis occupet. Nam satis referēt cōmodi illic/vbi cęteris partibus ędificij inferant minimū incōmodi. Adde q̄ etiā fornices et vacua que sub scalis relinquuntur/ad vsus percommodos non deerunt.

¶ Sclarū apud nos duo sunt genera. Nā de militarib⁹ expeditionū/munitionūq; scalis non est hoc loco vt referam. Vnę q̄dem per quas nō gradib⁹:sed obliquo accliui. Alterę quib⁹ per gradus in sublime cōscendimus. Accliua ponere maiores conſueuere quoad ei⁹ fieri poterat facilia et p̄ssa. Verū vti ex eorum ędificijs annotaui/satis cōmoda putarūt que ita essent ducta:vt altitudinis perpēdens linea ad lōgitudinis iacentē lineā parte respōderet sexta. In gradib⁹ vero maxime templorū imparem numerū probauere:nā fieri quidē aiunt vt recto in templū pede ingrediamur:quā rem ad religionē facere arbitrātur. At in his animaduerti bonos architectos obseruassevt gradus nunq̄ ferme plures vnū in ordinem cōtinuos q̄ aut septem/aut nouē adigerēt. Credo aut planetarū/aut vrbiū numerū imitatos. Sed ad huiusmodi seu septenos/seu nouenos quosq; gradus cōsultissime areolam subtexebāt:quo fessi et imbecilles ad cōscendēdi laborē intermissas haberēt quietes. Et si quis casus incidisset/vt scādentes ruerēt/ haberēt illi quidē spacia vbi cor

ruēdi impetū susterēt/seqꝫ reciperent atqꝫ firmarent. Et id quidē ipse vehemēter pbo/vt sint scalę suis areis interceptę:sintqꝫ luminosę et p loci dignitate amplę et spaciosę. Gradus vero scalarū ita finiēdos ducebāt: vt neqꝫ crassiores sextātē/neqꝫ tenuiores dodrātē essent. Retractionesqꝫ graduū ne min⁹ q̄ sexquipedales/ne ve plus q̄ bipedales ponerētur. Scalę toto in edificio quo erūt numero pauciores/quo ve occupabūt minus areę/erunt cōmodiores. Fumi et aquarū exitus expeditos esse oportet:& ita deriuatos vt nō persistant/nō exuberent/nō coinquinent/nō offendāt/nō periculū afferāt edificio. Hinc gulas foci longe scūxisse ab omni materia opus est, ne aut scintilla/aut cōcalescence incendat seu trabs/seu tignum q̄ fuerint pxima. Riuos etiā fluentiū aquarū ita deduci iubent vt supflua depellātur et nullū aut abrodēdo/aut madefaciendo vitium inferāt edificio. Nāqꝫ horū siqua nocēt/tā et si minutissime noceāt/fit tamen & tēporis diuturnitate & lacescēdi pseuerātiavt accumulissime noceāt:et in his aquarū ductiōib⁹ obseruatū aptissimis architectis aduertit/vt etiā imbres stillicidiōrū/aut ita ducerent porrectis fistulis/vt aduētantes nō aspergerēt:aut ita exciperent impluuijs/vt ad vsūm hoīm vel intra cisternas colligerēt:vel cogerēt certis locis emanare vnde priuatę sordes abluerētur:et hoīm nares/oculiqꝫ minime offenderētur. Et in p̄mis curasse mihi visū sunt:vt oēm aquā pluuiā longe ab edificio arcerent atqꝫ amouerent/cū cęteras ob res/tum ne ædificij solum humectaref. Et in om̄ib⁹ apertionib⁹ id mihi curasse etiam visū sunt/vt eas ponerent locis aptissimis. Vnde plurimum cōmodorum vniuerso edificio prestaref:& p̄sertim puteos maxime in publica & patēti edis parte ponēdos statuo/modo digniora:& nō sua spacia nō occupētur. Et sub diuo positos puriorē et sinceriorē aquā exhibere physici affirmāt. Sed quacūqꝫ ædis parte aut putei infossi:aut cloacę substratę fuerint:aut aqua & humor infuderit/apertiones esse illic oportet eiusmodi. Vt eo plurimū aeris aspiret/quo humectę exalationes pauimenti abstergantur et depellātur ventorum afflatu atqꝫ aeris impulsu.

¶ Hacten⁹ de lineamētis edificioꝝ q̄ ad vniuersum opus pertinere videbātur/perstrinxim⁹/singulis rerū dicendaz generibus annotatis. Nūc de opera & structura edificioꝝ dicendū est Sed prius de materia:et reb⁹ his q̄ parasse ad materiā oportet.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.
LEONIS BAPTISTE ALBERTI DE
MATERIA. LIBER SECVNDVS.

¶ Sepe et multū animo/menteq; anteuoluendū/et asserula/ta
bella/seu quauis alia re/modulis/totū opus et singulas ei⁹ par
tes impune addendo/seu minuēdo præfigurandū quod/quale/
et quātū futurū sit ædificium: ne re peracta te facti peniteat: ac
tibi dicendū. Hoc noluissem. Illud maluissem. Caput primū.

Pus ædificiorum atq; impēsam nō temere in
choādā arbitrōr/cū cæteras ob res/tum ne
honorē et nomini officiat. Nam cū bene cons
titutum opus his oñibus laudē efferat: qui
in ea re cōsiliū: operā: studiūve adhibuere: tū
etiam si quid erit in quo auctoris prudētiam/
aut opificis peritiā vlla ex parte delideres/
plurimū laudi et nomini officiet. Et patent quidem atq; admo
dum in promptu extant laudes et vitia maxime publicorum
opus: in quibus magis ad se despiciendū nescio quo pacto tra
hit qđ indecēs est/ qđ ad se admirādum qđ pulchre perfectum &
oñi ex parte absolutū constet. Ac mirū quidem quid ita sit cur
momente natura et docti et indocti omnes in artibus et rationi
bus rerū: quid nam insit aut recti: aut prauī confestim sentim⁹.
Estq; præfertim in rebus eiusmodi sensus oculorum vnus om
nium acerrimus. Quo fit vt si quid se obtulerit: in quo aliquid
curtum/ claudicās/ redundās inane: aut incōditum sit/ illico cō
moueamur: et lepidiora esse desiderem⁹. Cur id accidat nō om
nes intelligimus/ tamen si rogemur emendari/ corrigiq; posse
negabit nemo. At qualis ea sit ratio exequendi: non erit omni
um explicasse: sed solum in ea re bene consultorum. Bene qui
dem cōsulti est oñia præcogitasse et præfinisse animo et mente/
ne in opere aut perficiundo/ aut iam absoluto dicēdum sit: hoc
noluissem/ qđ illud maluissem. Et mirum quidem qđ non leuissi
mas penas male cōstructi operis pendamus. Qđ enim temere
et incōsulti aggressi initio non perpenderamus/ temporū suc
cessu tandem recognoscimus. Ex quo fit aut æternum ob erro
ris offensam peniteat: si nō deleatur ac emendetur: aut si demo
liatur/ impensarū & iacturę ratio/ iudiciq; tui leuitas et incon
stantia dānetur. Iulius Cęsar qđem a nemorēsi a fundamentis

inchoatam/magnoq; sumptu absolutā: quia non tota ad anti- far e dem
 mum ei respōderet/ totā diruisse affirmat Suetonius. Qua qui- magno
 dem in re etiā apud nos posteros vituperāndus venit si quid tū sūptu ab-
 non satis quę ad rem facerēt p̄cogitauit: aut si forte quę tum solutā: vt
 erant recte instituta potuit postea leuitatis errore odisse. Iccir- reficeret:
 co vetus optime ēdificātiū mos mihi quidē semper probabi- diruit.
 tur: vt nō perscriptione modo et pictura/ verū etiam modulīs
 exēplarij s̄q; factis asserula/ seu quauis reu niuersum opus et sin-
 gu' e cūctarum partiū dimēsiōnes de consilio instructissimorū
 iterū atq; iterū pensitemus: atq; examinētur prius q̄ quid aliud
 aggrediare qđ impēsam aut curā exigat. In modulīs vero ducē
 dis dabitur/ vt regionis sitū et areę ambitū et partium numerū
 atq; ordinem: et parietum faciē: et tectorū firmitatē: et omniū
 deniq; rerum/ de quib⁹ libro superiore transegimus rationē &
 cōformationem pulcherrime spectes atq; consideres. Et licebit
 istic impune addere/ dīminuere/ commutare/ innouare/ ac peni-
 tus peruertere quoad omnia recte conueniant et comprobentur.
 Adde q; futureę impēse modus et summa/ quę res minime
 negligēda est/ certior habebitur latitudine/ altitudine/ crassitu-
 dine/ numero/ amplitudine/ forma/ specie/ qualitateq; rerū sin-
 gularū pro earū dignitate et fabrorū manu pēsitatis. Nam co-
 lumnarū: capitulorū: baliū: coronarū: fastigiorū: crustationū:
 pauimentorū/ statuarūq; et eiusmodi: quę quidem aut ad cōsti-
 tuendū: aut ad exornandū ēdificiū pertinēt: ratio et summa ex-
 plicatior/ certiorq; habebit. Hoc p̄termittendū nequicq; cen-
 seo/ qđ valde faciat ad rē modulos fucatos et (vt ita loquar) pi-
 cturę lenocinijs faleratos p̄ducere nō ei⁹ architecti/ qui rem do-
 cere studeat: sed ei⁹ est ambitiosū qui spectātis oculos illicere &
 occupare/ animūq; ab recta disquisitione partiū pensandarū ad
 mouere ad se admirandū conerur. Quare modulos velim dari
 nō exacto artificio perfinitos: tersos: illustratos. Sed nudos &
 simplices: in quib⁹ inuētoris ingeniū/ nō fabri manū p̄bes. In-
 ter pictoris atq; architecti perscriptionē hoc interest: q; ille p̄- Pictoris
 minētias ex tabula mōstrare vmbrijs & lineis/ & angulis cōmi- et archite-
 nutis elaborat. Architect⁹ sp̄retis vmbrijs p̄minētias istic ex sū- ctū p̄cri-
 damētī descriptiōe ponit. Spacia ū & figuras frontis cuiusq; & ptio quę.
 laterū alibi p̄stātib⁹ lineis atq; veris angulis docet/ vti q; sua ve
 lit nō apparētib⁹ putari visis: s; certj ratisq; dimēsiōnib⁹ ānota

Leonis Baptistæ Alber. Dere Aedificatoria.

ri. Itaq; modulos huiusmodi fecisse oportet: et eos diligentissime cum teipso et vna cū plurib⁹ examinasse: et iterū atq; iterū recognouisse/ vt nihil in opere vel minimū futurū sit quod nō et quid et quale ipsum sit: et quas sedes: et quantum spacij occupaturū sit/ et quos ad vs⁹ futurū sit/ teneas. Et præsertim tectorum ratio præ ceteris vt expeditissima sit in primis curandum est. Nā tectum quidē natura sui/ si recte interpretor ex omnī aedificatione mortalib⁹ primū fuit eorū quæ ad vsū quietis facerēt: adeo vt tectorū gratia nō paries solū: et quæ cū parietib⁹ surgūt et consequūtur Verū etiā ea quæ sub solo ipso sunt inuenta esse non negent/ vt sunt aquarū depulsiōnes et deriuatiōnes quæ ex imbribus et cloacæ et eiusmodi. Ego vero vsu istarum rerū perdoctus memini q̄ sit difficile perducere op⁹ vt in eo sint partium cōmoditates dignitati venustatiq; cōiunctæ: hoc est vt habeant cū cætera quæ probentur/ tū et partiū excultam varietatē qualē pportionū ratio et concīnitas diffinierit. Magnū est superi id quidē/ sed habili/ destinato decenti aptoq; tecto operire cuncta hæc non nisi solertis: et admodū circūspecti esse ingenij opus et artificij affirmo. Demū cum tibi alijq; peritis tota operis facies perplacebit et pietatio ita vt nihil se offerat in q̄ hæsitates/ nihil in quo melius posse cōsiliū capi statuas/ moneo ne libidine aedificandi ad opus inchoādum pperes vetusta aedificia demoliendo: aut imania vniuersi operis fūdamenta iaciendo: q; ipsū inconsiderati et præcipites faciunt. Sed si me audias superfedebis tēpus aliquod/ quoad ingenij tui recēs approbatio deferbuerit/ cuncta demū accuratius recogniturus/ cū nō inuenti amore: sed cōsiliij rōnibus dabitur/ vt de ipsa re consideratius diiudices. Omnib⁹ enim in reb⁹ agendis multa temp⁹ afferet vt aduertas atq; ppendas/ quæ te vel solertissimū fugerant.

¶ Ne quid supra vires aut præter naturā sed quis tu/ quid/ et quo in loco agas. Capitulum. II.

Odulos tibi recognituro hæc inter pensandas rationes versentur necesse est. Principio ne quid aggrediare supra vires hoīm. Ne ve quid suscipias: quod cum rerū natura protinus depugnaturū sit. Nature enim vis tā & si interdū mole obiecta iterpelletur: aut innixu aliquo detorqueat/ eiusmodi tamen est/ vt siuerit ea quidē nunq̄ nō superare ac pfligare quicquid obuerfetur: atq; impediat. Et omnē

quidē cōtra se expositam rerū (vt ita loquar) peruicaciā diuturna et assidua oppugnādi perseuerātia tēpore/secūditate labefactat atq; persternit: q̄ multa hominū manufacta et legim⁹ & videmus nullā p̄sertim ob rem nō durasse/ nisi q; cū natura rerum cōtenderint. Eum qui ponte nauibus producto obequitare instituerat mare quis non irrideat: aut potius insolētis oderit insaniam? Portū Claudij sub hostia/et apud Teracinā portus Adriani/ opera om̄i ex parte alioquin ęterna/ tamen videmus iam tum pridem obstrufis harena faucib⁹ et repleto sinu penitus defecisse mare nunq̄ intermissa illuc tatione assidua lacessente et indies peruicente. Quid tū putas futurum vbi aut impetentium aquarū vim: aut ruentium rupium molem om̄ino arcere/propellereq; institueris? Quę cum ita sint aduertisse oportet ne quid eiusmodi aggrediamur qđ ipsū non recte cū rerum natura conueniat. Proxime cauendum est nequid ad te recipias in quo perficundo ipse tibi deficias re imperfecta. Tarquinum regem Romanorum/ ni superi dii amplitudini vrbis fauissent. ni crescente imperio satis opum ad tantā inchoatam magnificentiā suppeditassent/ quis non vituperasset/ q; templi fundamentis iaciundis totā futuri operis impēsā p̄fudisset? Accedit qđ non modo quid queas/ verum et quid deceat nō in postremis considerandum est. Rhodopen Thraciam meretricē illam celebrem et suorum temporum memoriā non laudo. Quę sibi sepulchrum incredibili impensa condidit. Nam ea quidē et si meretricio quęstu regias adepta esset opes: regio tamē digna sepulchro ne quicū fuit. At reginam Carię siam cōtra non vitupero/ quę amantissimo & dignissimo viro sepulchrū condidit magnificentissimum: quīs quoq; in his modestiam p̄bem. Mecenasem increpabat Horatius q; ædificādo infaniret. Mihi vero apud Cornelium Tacitum probat is qui Othoni sepulchrū posuit modicū/ sed māsūrum. Qđ et si in priuatis monumētis modestiā/ in publicis magnificentiā exigunt sepulchrę publica etiā interdū priuatorū modestia collaudātur. Pompei theatrum ob egregiā operis magnitudinē et dignitatē laudib⁹ sed mansuetudine et admiratione prosequimur. Dignum opus et cōspicuum. cōtrice Roma. Sed Neronis ędificandi insaniam et vastissimorū operum ad soluendorum furorem non om̄es probant. Tum et Nero.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Eliogabal-
lus.

non foderit: quis nō malit vtiliori aliqua in re tantū opere atq; impense cōsumpsisse. Eliogaballi prodigiosam insolentiā quis non detestabit. Cogitarat enim columnam ponere in gentem/ per quā intrinsecus ad summū p̄scenderetur: vt illic Eliogabalum deū/ cui esset initiatus/ locaret: sed non inuento tam vasto saxo cōquisito vsq; ad Thebaidē destitit. His etiā addēdum est ne quid aggrediare qd̄ ipsum et si alioquin vtile dignum ac non penitus difficile factū sit facultatib⁹ et temporis oportunitate suppeditantib⁹/ tamen sit ipsum eiusmodi vt breui/ aut successo

Fossa nauigabilis
ab Auerno vsq;
Hostiā a Nerone
instituta.

ris negligentia/ aut incolarū tedio defecturū sit. Fossam quinq; remib⁹ nauigabilem ab Auerno vsq; Hostiā a Nerone institutam cū alias ob res vituperatū etiā q; in ea seruanda perpetuā eternāq; imperij foelicitatē et huius rei studiosos cōtinue principes deliderasset. Quę cū ita sint officij erit ea spectasse quę recēsumus: hoc est quid sit qd̄ agas/ et quid quo agas loco: et quis sis qui id agas. Et pro eius dignitate et vsu rem totam cōstitue re nimirū hominis erit bene consulti et considerati.

¶ Peritorū cōsilio et exemplo tibi cōstet imprimis vnde sumptus om̄ibus quę ad opus ipsum perficiendum necessaria præparatis.

Caput. III.

Is notatis atq; animaduersis lustranda tibi erūt relliqua/ an sint eorū quęq; recte definita & apte suis locis distributa. Quo p̄ munere obeūdo ip̄m te ita compares opus est: vt in om̄i rerū istarū aduersione præ te feras turpe ducere te nō id assequi quoad in te sit: vt aliud alibi opus nullū parifac̄tū impēsa et simili ductū oportunitate possit/ aut spectari lubētius/ aut laudari vberius. Neq; enim sat est istiusmodi in rebus nō cōtemni: sed p̄bari quidē in primis condecet/ et iteni haberi vt imitētur. Quare seueros esse nos et per q̄ diligētes rerū explicatores oportet. Et curandū vt cum nihil nō elegans & p̄batissimū interponat: tū & om̄ia inter se mutuo ad dignitatē/ gratiāq; cōueniant/ vsq; adeo vt quicquid addideris/ aut mutaris/ aut detraxeris vitiosius id et deter⁹ futurū sit. Sed rerū istarū iterū atq; iterū admoneo/ fac sit moderatrix peritorū prudētia et consiliū eorū qui spectaturi sint recto aliquo et sincero cū iudicio. Nā istorū scientia & institutis magis q̄ priuata voluntate et sensu dabit/ vt quę agas vel optima sint/ vel optimis similia. Demum peritorum voce probari qd̄ agas pro-

fecto pulcherrimum est: et fatiſ superq; approbāt qui meliora non afferunt: ex qua re fructū quoq; voluptatis capias quādo nemo iſtorum qui ſapiunt nō aſſentiantur. Et conferet quosdā auდიsse. Nam interdum euenit vt etiam iſtarum rerum imperiti ea dicant quæ minime aſpernēda peritiſſimis videātur. Cum vero tota ædificij ratio ex ſingulis modulorum partib⁹ ita erit apud te ſpectata et cognita: vt nihil non animaduerſum: nihil non adnotatum vſp̄iam relinquatur: et interea ita oīno decreueris ædificare: et apud te cōſtabit vnde ſumptib⁹ oportune faſtiffiat/parabis reliqua ad opus ipſum exequendū neceſſaria: ne quid inter ædificandum deſit: qđ a perficiendū operis celeritate auocet. Nam cum ſint plura quibus ad opus abſoluendū indi geas: cūq; illorum quid viſ ni adlit omnem ſtructuram poſſit aut impedire/aut vitare/officij erit nihil neglexiſſe/qđ cōferat ſi adlit: aut noceat/ſi deſit. Dauid & Salomon Hebreorum re ges facturi templū Hieroſolimis/cum maximā vim auri/argēti/æriſ/lignorum/lapidiſq; et eiufmodi paraffent: tū & ne quid deeſſet qđ ad rei facilitarem et celeritatē faceret/a proximis regi bus multa fabrorū milia et architectos accerſuiſſe ſcribit Euſebius Pamphilus. Qđ factum quidem vehementer probo. Nā affert nimirum operi dignitatē: & auctoris gloriam accumula tiorē reddit: qđ arte ac recte factum mature perfectum ſit apud ſcriptores celebratur. Alexāder Macedo/quem refert Curtius/ vrbem apud Tanaim nō minimam ædificaffe diebus non plus ſeptē. Et Nabuchodonofor qđ templum Belī (vt ſcribit Iosephus hystoricus) diebus quindecim abſoluerit: qđve Babilonē triplici (vti aiunt) muro cinxerit diebus itidem quindecim. Titus qđ murum ſtadiorum paulo minus quadraginta aſtruxerit. Semiramis qđ ſingula maximorum murorum ſtadia apud Babilonem ſingulis diebus perfecit: qđve murum ad coherendum latum ſtadijs ducentis admodum profundū atq; latū diebus non plus ſeptem duxerit. Sed de hiſ alias.

Dauid.
Salomō.

Attende
mirā ho
rū princi
pū inter
ædificadū
celeritatē
Alexāder
Macedo.
Titus.

Semira
mis.

¶ Quenā ædificiorū preparāda ſit materia/qui fabri/quę habi tationū/ſeu domiciliorū primordia: antiquorū et præteritorū de cedēdis arboribus ſententia. Caput. III.

Væ vero paraſſe cōuenit/nimirū hec ſunt/calx/harena/lapis/materia. Itē & ferrū/& æs/& plūbū/& vitrū: & hmōi. Et in p̄miſ fabros mīme iperitos/mīme le

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

ues/mime icōstātes seligēdos duco:qb⁹ tu opus recte pscriptū sedulo faciendum mandes atq; cōmendes/vt probe perfiniāt/matureq; absoluant. Et in his omnib⁹ pbandis iuuabit ex pximis quæ alibi in prōptu extant operibus ducere argumenta et cōiecturas quibus admonitus statuas quid tua in re agendū sit Namq; in illis vitia et laudes notent: eadē quoq; in tuo futura ope p̄simillima poteris arbitrari. Nero princeps cū instituisset centum ac viginti pedum Romæ ad venerationē solis colossū ponere: in quo superiorū amplitudinem & magnificentiā supe-

Zenodas
r⁹ artifex
celebris.

raret/non prius locasse faciendū. Zenodaro artifice p̄ ea tēpora celebri ac singulari scribit. Plinius/q̄ satis p̄batū vidit quid in tāti opis artificio valeret facto in gallia apud Aruernos colosso miri ponderis. Atq; his p̄stitutis cætera p̄sequamur. Atq; nos quidem in huiusmodi rebus/quæ ad op⁹ ædificiorū cōmoda sunt/recensendis/ea referamus quæ docti veteres tradidere.

Autho
res de re
ædificato
ria.

Presertim Theophrastus. Aristoteles. Cato. Varro. Plinius. Vitruuiusq;. Nam ea quidē longa obseruatione magis/q̄ vllis ingenij artib⁹ cognoscūtur. Vt ab his qui istiusmodi sūma diligētia adnotarunt/petenda sint. Sequemur igif ea colligētes: quæ p̄batissimi veteres pluribus et varijs locis tractauerunt. Adde etiā nostro pro more siqua ipsi ex maiorū operib⁹ aut ex peritorum artificū monitis adnotarimus: que vlla ex parte dicendis conferant. Etenim percōmode fieri arbitror si naturā rerū ipsarum sequentes ab his ipsis incipiem⁹/quæ prius ad hanc rem ædificatoriā sibi homines vsurparunt. Ea ni fallimur fuere cæ-

Geli⁹ Ta
xi⁹ luteū
sibi astru
xit ædifi
cium.
Vesta.
Protoge
nis nepo
tes domi
cilia mor
talib⁹ ex
cogita
runt.

duæ arbores & sylvarū materia tāet si apud auctores inueniā qui de his inter se discrepent. Sunt quidam hoīes primū sibi astruētes habitasse ita vt pecus et domini cōmuni clauderentur vmbra. Hinc credunt quod fertur apud Pliniū Geliū quendā. Taciū imitacione naturę primū oīm luteum sibi astruxisse ædificium. Deam Diodorus Vestā Saturni filiā ait primū habitaculo adinuenisse. Eusebius Pāphilus elegās antiquitatū p̄scrutator ex veterib⁹ testimonijs. Protogenis nepotes excogitasse hominibus domicilia asseuerat/que ex folijs harundinū & papiro intexerentur. Sed nos redeam⁹ ad rē Veteres igitur et i primis Theophrastus scire arborē præsertim abietē et piceā et piceum iubēt/vbi primū germinasse tenerosq; caudices promptissime occeperint. Vbi et propter humoris exuberantiā facile corti-

cem amouisse possis. Esse tñ aliquas postvidemiã: quę cęsę cõ= Quo tpe
 modiores sint vti est acer vlmus/fraxin⁹:tilia. Robora itē si ce= abies. Pis
 dātur verę fieri teredinosa attestant. At eadē si cedātur bruma cea. et pi
 fieri vt neq; vitient/ neq; pandātur. Et faciat ad rē quod adno= nus cedē
 tarunt materiã quidē: quę per brumã flāte borea cedatur/ etiaz de lte alię
 virentē bellissime et ppe imunē fumo ardere. Que res inditio arbores.
 est humorē succolā esse nō crudo sed digesto. Vitruuio placuit
 materiã cedi a primo autūno vsq; anteq̃ flare incipiat. Fauoni⁹
 Heliodus quādo inquit sol nostrū in caput pendens multa in=
 feruefcit vi: et hoīm inde color fuscatur/ tunc messis instat. Cū
 vero decidere folia ceperit/ tu siluã cedito. At cato rem totã sic
 moderatur. Materiē inquit si robur sit/ cedito vbi solstitiū fue=
 rit. Nā ad brumã semp̃ intēpestiua est: cętera materies quę se=
 men habet cū maturū fuerit/ quę nō habet/ cū libuerit. Que ma=
 turū et vna viride habet/ tūc cedito cū semen exciderit. Vlmum
 vero cū cadunt folia. Et referre plurimū aiunt qua luna ferruz Qua luna
 adigas. Nuaq; tantã quidē vim lunationū esse in eiusmodi re= ferrum ar
 bus ferro attingendis putāt cū cęteri/ tum in primis Varro: vt boribus
 etiam qui tondantur luna decrescēte fieri cōfestim caluos as= adigas. re
 feuerent. Eaę de re. Tiberiū principē referunt diē capillo ton= sert pluri
 dendo seruasse. Astronomi affirmāt non defuturã animo tristi mum.
 tiam si capillū aut vnguem secueris luna oppressa maleq; affe=
 cta. Illud faciat ad rem quod aiunt quas res ad vsū habituz sis Tiberius
 vt locis moueātur has ferro manuq; tractandas cū fuerit luna princeps.
 in libra cancro ve. Que vero stabilia et locis imota futura sint/
 tunc inchoandas et pertractādas cū erit luna in leone tauro ve
 et eiusmodi. Sed cedi oportere materiē periti oēs admonent lu
 na deficiente. Nā tunc admodū exhaustam esse arboris statuūt Quenā lu
 crassam illā pituitā: quę quidē ad citam putredinē imbuenda; na pcedē
 perprona sit: lunaq; istac cęsam carię non infestari expertum dis arbo=
 est Hinc est q; aiunt frumenta vt vendas metito luna pleniore rib⁹ pmo
 Nam et ipsa tunc admodū plena sunt: vt vero asserues metito diffima.
 luna sitientie. Cōstat etiã frondes arborū luna decrescēte pre=
 paratas nō putrescere. Diem vero cedendis arboribus cōmodã
 putat Columella a vigesima vsq; ad trigesimã consenscentis
 lunę. Vegetio scindi arborē placuit a quintadecima vsq; ad vi=
 gesimã secūdã lunã: hincq; religionē ortã putat: vt pro eter=
 nitate his tantum diebus celebrent: q; per eos cęsa æternū du=

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

rent. Addunt et lunam obseruandam vt occidat. At plinius optime cedi arborē putat Cane sidere maxie oriēte / lunaq; coeūte qui dies interlunium vocatur : et noctem ducit expectandā ei⁹ ipsius diei quoad luna sub terra sit. Huius rei ratione Astronomi esse predicāt: q; vi lunæ oīs rerum humor cōmoueatur. Ergo humore lunā versus ad vltimas radices fibras aut retracto aut destituto. Cætera materies perpurgatior reliquit. Adde his quod multo fideliores putāt futuras si non statim prosternantur. Verū circūcidantur vt stantes sic arescant. Quin et abietē arborē alioquī cōtra humoris contagionē haud quāq; firmissimā si luna decrecente decorticetur / futurā affirmant / vt aquis non corrūpatur. Sunt q; attestent robur et quærcū graues materias / quæ aquis natura subfidāt / si circūcidantur vere primo & post amissam frondem prosternant / reddi vt aquis ad diez vsq; nonagelimum adnatent. Alij amplius cōcidi stantis arboris crassitudinē iubēt ad mediā vsq; medullā q; sanies et malus succus stilando effulius depleatur. His addunt ne vllā sternas arborē dolandā aut secandā ante suos editos fructus et seminis maturitatē. Percissam inde arborē / vt præserti quæ fructum ferat / nudari penitus cortice admonent oportere.

¶ Qualiter cesis arborib⁹ materies ipsa custodiā: Vbi meli⁹ cōseruet: et diutius duratura aptius collocef. Capitulum. V.

M Am facile quidem sub libro / dū cortice optæ stent / cōtaminant. Cesam materiē hñe cōditam oportet loco vbi graues soles et acres vētorū afflat⁹ nō appellāt: & præserti q; spōte dātur / vmbra penit⁹ p̄tectas esse oportet

Fimo bo Qui et huius gratia fimo illinire maxime bouillo veteres archi
uillo ma: tecti obseruarūt: Id ea de re fieri Theophrastus differebat / q; cir
teria linē cūclusis egressibus / cōcreta pituita / immodicaq; vaporū vis p
da. medullā sensim instillet atq; respiret / quo fit vt cætera ligni sic
citas siccādo coequalibus p̄densetur. Stātes itē cacumine quod
inuerso cōmodius sicari arbitrantur. Tum et cōtra vetustatē
ac futuros morbos varia adhibeāt remedia. Theophrastus de
fossā materiē multo dēfari arbitratur. Cato iubet cesā materiē

Itē amurca illiniri / quo a tineā et carie immunis sit. Quæ aquis et
ca / pice mari vitientur picetutari in promptu est. Referūt et ligna quæ
oleo / & Vi macerata sint / amurca nullo fumū tedio ardere. Ad labyrinthū
fco. ægyptium positas esse trabes ex spina ægyptia inchoatas oleo

scribit Plinius. Visco inquit Theophrastus illitam materiē nō ardere. Neq; hoc pretermittā. Extat apud Gelliu3 ex annalib9 Quinti Claudij turrim lignēā ad Pyreū/ quod eam Archelaus Archelai Mitridatis p̄fect9 multo alumine obliuisset. Sylla oppugnā: p̄fecti te minime arsisse. Sūt p̄terea quæ modis varijs densent̄: et cō Mitrida- tra tēpestatū iniurias corroborentur. Nā citreā quidem mate- tis turris riem p̄diunt terra et illiniunt cera, imponūtq; acruis frumen alumine ti septenis dieb9/ totidē intermissis. Quo fit vt cū firmior: tū et illita ad opus cōmodior reddatur. Mirum em̄ in modū p̄deri detra Quomō hitur: hanc ipsā etiā siccātā mari duritiē acq̄rere affirmant sp̄sā citrea ma et incorruptibilē. Castaneam aquis maris purgari constat. Fi- teries Ca cum ægyptiam scribit Plinius stagno imergūt/ vt siccetur atq; stanea: et leuigetur: nam ea quidē prius aquis subsidit. Nostros fabros ti ficus egypt gnarios videm9 aquis et luto submersam/ qua presertim torno ptia con- vtuntur: materiē seruare dies triginta quod maturi9 exsiccata3 dian- tur. et fieri ad oēs vsus habiliorē putant. Sunt qui affirmant mate- riei cuius euenire hęc/ vt si dū adhuc vires/ defodias in humido æterna sit. Sed siue defodias: siue illitam lucis ve cōditā serues hac in sententia periti oēs cōueniunt: vt nisi post trimestre t̄gi vetent. Dēlari em̄ et quandā q̄li maturitatē firmitatis imbuisse oportet priusq̄ in opus producātur. Sic habitam iubet Cato exi mi produciq; ad solē luna decrescete et post meridiē/ decrescen- tisq; lunæ ipsius quatuor pximos dies quibus plena fuerit/ im probat/ admonetq; ne austro flante educatur. Et cū eduxeris ca uendum ne trahas per rorē: ne ve rorulētam aut gelidā aut nō vsq; qua3 siccam doles aut perfundas ferra.

CArbores edificijs p̄modissime quæ ad quid: quib9 locis p̄ter- niores: firmiores: et durationis quā maxime: Capitulū. VI.

MAteriē visus est putasse Theophrast9 nō ante triē- nium bene exsiccata fore ad asseres preserti et val- uarum vsū. Operi ædificiorum cōmodissimas pu- tant arbores has/ Cerrum/ Quercu3/ robora/ esculū/ populum/ tilium/ Salicem/ Alnum/ Fraxinū/ Pinum/ Cupres- sum/ Oleastrum/ Oleam/ Castaneam/ Laricem/ Buxum: et Ce- drum: item et Ebanum: et item Vitim. Sed his omnibus varia est natura: et perinde varijs vsibus commodandæ. Nam aliæ sub diuo ceteris p̄stant: aliæ in ymbra seruantur: aliæ nitent

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

- aere: aliæ durefcūt inter aquas et defoffe æterniores sunt. Iccit
co hē lamijs afferibus sculpturis / intestinisq; operib⁹ / altere ti-
gnis & trabibus: relique subdiualib⁹ pauimētis ferēdis & ope-
Alnus. rimētis habēdis existunt firmiores & præsertim Alnus fluuias-
lib⁹ et palustrib⁹ palationib⁹ fundamētōrū omēs exuperat: &
humoris patiētissima est. Eadem in aere et folibus non durat.
Esculus. Cōtra Esculus impatiēs est humoris. Ulmus aere & in ppatu-
Ulmus. lo densat: alibi pādif et nō persistit. Picea et item Pinus si terra
Picea. obruantur æterna sunt. At robur quidem q; spissa et neruosa
Pinus. sit & densa / minutisq; foraminibus predata humorē non recipi
Robur. ens terrenis quibusq; ædificationibus per q̄ aptissima est: maxi-
meq; posita vt ferat pondera erit / tū quidē pro colūna admodū
validissima. Verū huic natura cum tārā immiserit duriciem vt
perterebrari nequeat nisi madefacta / tñ affirmant supra terram
esse incōstantē et rituosam fieri et cōtorquere sese: eādemq; etiā
aqua marina facile corrūpi. Id oleę et ilici et oleastri / que ceteris
in reb⁹ cū robore cōueniunt nō accidit vt aquis cōmacerentur.
Quercus. Quercus nullo senio conficiť / quia intimū succosa est & ppe vti
Fagus. virēs sit. Fagū item et Iuglandē aquis nō vsq; corrūpi & inter
Iuglans. principales que defodiātur annumerāt. Suber itē ad vsū co-
Suber et lumnaę et pinus siluestris / & morus / & acer / & ulmus nō inuti-
alię arbo les sunt: Trabeationib⁹ & tignis aptā putat. Theophrastus nucē
res ad co- euboicam: qđ ea quidē anteq̄ rumpat / sonitu signū det. Exq; eo
lūnarum factum olim vt ex balneo apud Andrū qui inerant oēs incolu-
vlū aptę. mes ab ruina tectorū secuta effugerint. Sed oīm optima Abies
Nux Eu Nam cū pceritate et amplitudine primaria sit: tum rigore natu-
boica. rali cōtenta nō facile oneribus præstantib⁹ flexit: sed directa in
Abies. uictaq; permanet. Adde q; facilis est et parietib⁹ suo pōdere nō
molesta. Huic vni plurimę ascribūtur laudes: plures de se præ-
stare vtilitates affirmāt. Vnū tñ illi esse vitiū nō negant: qđ per
facile ad se flāmas admittat: atq; ignib⁹ infēsa sit. Huic nō post
Cupřffus. ponit cōtignādis q̄dib⁹ Cupressus arbor alioquin eiusmodi vt
inter nostras arbores primariā & præcipuā sibi laudē vendicat.
Hāc veteres inter clarissimas cōputabant non vltimā ab cedro
atq; ebano. Cupressumq; apud Indos ppe inter aromata vene-
rātur: et merito id quidē laudent qui velint amoniā chiam & ci-
renaicā: quā esse æternā prædicat Theophrastus. Vtrū odore / ni-
tore / robore / magnitudine / rectitudine / perēnitate. His omnib⁹

in laudibus quā tu illi arborē cōparabis. Cariem et vetustatem penitus nihil sentire cupressum affirmant: et rimā sponte haud quā capere. Ea nimirū de re Plato leges publicas: atq; instituta in sacris ponēdas censebat tabulis cupressinis/ quod futuras forte æterniores putabat q̄ ære. Hic locus admonet vt referam memoratu digna/ quę de cupressu ipsa legeri & videri. Valuas cupressas in tēplo Ephesię Dianę annos durasse quadringentos testātur: & eas seruasse nitorē: adeo vt nouas perpetuo dices. Nos Romę ad Petri basilicā vidim⁹/ cum ab Eugenio pōtifice maximo valuę restituerentur/ vbi hoīm manus iniuriarū rapiendo argento quo olim fuerant vestitę/ nō intulissent/ solidas et integerrimas annos plus quīgētos quinquaginta pdurasse. Nā si recte annales pontificū vrbis Romę interpretamur/ tot ab Adriani tertij. Pontificis tēporib⁹ qui eas posuit ad quartū Eugenum sunt. Itaq; contignationib⁹ faciundis. Abiete pbātur et cupressum vna re fortassis preferunt q; sit æternior. Sed est abiete grauior pbant et pinū et piceam. Pinū enī abiete psimilē esse contra iniectum pond⁹ reniti putāt. Sed inter pinū atq; abietem cū cætera tum hoc interest/ q; terebinę abies eo ledit minus quo est pin⁹ quidē succo q̄ Abies dulciori. Ego nulli postponendam puto Laricem hęc equidē structurarum pōdera firmissime et diutissime sustentasse cū alibi tum apud Venetias ex vetustis fori operibus annotauim⁹. Atqui eā quidem de se prestare vtilitates cūctas/ quas ceterę prestent arbores affirmant. Neruosa est: viriū tenax: in tēpestatibus firmissima. aduers⁹ cariem illesa. Vetus opinio hanc cōtra igniū iniurias inuictam & prope illesam persistere. Quin et obiciēdos ex larice asses eo verus vnde ignium aduētitiū malum ex timescas iubent. Sed nos eam vidimus incensam ardere/ tamen ita vt flāmas dedignari: easq; velle ab se discutere videatur. Vnū habere cōstat vitiū: nā aquis marinis redditur teredini obnoxia. Inutiles trabeationibus fore prædicant robora et oleam/ q; graua sint: q; cedant ponderi & ppe sponte sua deflectant: tum et quę facilius franguntur q̄ findant ad istos trabeationū vsus vtilia non sunt/ vti est olea/ et ficus/ & tilia/ et salicta/ et eiusmodi Mirū quod de palma asseuerant/ cōtra superimpositū pōdus reniti: & in diueriū curuari. Subdiualib⁹ trabeationibus et tecturis iuniperū oibus præferunt: et huic ait Plini⁹ eādē esse naturam atq; cedro. Sed

Valuę cupressinę i

templo

Dianę

Ephesię

quadringētos an-

nos pdu-

rasse dicū

tur Value

Eugenia

næ.

Larex.

Palma.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

- Olea. solidiorem. Tum et oleam infinitam habere eternitatē prædicant. & Buxum etiam inter primarias annumerāt. Castaneam quidem tam et si pandat et torqueatur / non tamen in his operibus quæ sub diuo esse oporteat / recusant. Probant et in primis
- Buxus
- Oleaster. oleastrū ea maxime re qua & Cupressum / q̄ cariem nō sentiat: q̄ in numero sunt arbores / quib⁹ insitus et infusus vnctuosus et gūmosus succus est / præsertim amarus Eiusmodi enī vermē ne gant admittere et aduentitias humiditates excludere in promptu est. Contrariam his putant materiē omnē: que dulci fit succo prædita: et quæ facile incēdatur. Ab his tamen excipiūt oleā et oleastrum. Cerrū aut et Fagū natura imbecillē esse contra tempestatem et nō puenire ad venustatē affirmat Vitruui⁹. Plini⁹ quercuz item celeriter ait marcescere. Ad reliqua vero intestina operavaluarū / lectorū / mēsarū / subfelliorum et eiusmodi abies egregia est: præsertim quæ ad Alpim Italiæ montez excreseat. Nā hec arbor natura est siccissima et glutina q̄ tenacissima. Est et picea & cupressus his rebus percōmoda. Fagum fore alioquī fragilē prædicant. Sed capsis lectisq̄ vtilē: et in tenuissimas secari laminas: secari quoq̄ et ilicem aiunt bellissime. Inutiles et asseres habendæ sunt iuglans / q̄ facile frangatur / vlmus fraxinusq̄. Nā hæc tã et si lente / facile tamē panduntur. Verum obedientissimā esse omnium in opere affirmant fraxinum. Sed nucem demiror non multo esse in antiquorum monitis celebratiorem / quando ea quidem vt videre licet / cuz ad cæteros plerosq̄ vsus / tum maxime asseritijs operib⁹ admodū habilis et pertractabilis est. Morū laudant cū ab eius æternitatē / tum q̄ nigrescat vetustate idies et fiat gratior. Valuas memorat Theophrastus cōsueuisse diuites ponere ex loto ilice buxo ve. Vlmū quæ rigorem firmissime asseruet: ideo portarum cardinib⁹ vtilē ducunt. Sed permutari iubēt oportere vt sit radix superior in uersus cacumine. Catouectes aquifolios laureos atq̄ vlmeos fieri iubet. Clauiculis cornū cōprobant. Gradus ad scalas orno atq̄ acere ponebāt. Pinus: Picea: Vlmus ad aquarū ductus intercauabantur: sed hæc nisi terra contegas ocissime senescere asseuerant. Cæterum ornandis ædibus loricē feminā quæ colore similis est melli cōpertū habēt in tabellis pictorū esse imortalem: et nullis riuus fixilē: palmaq̄ ei nerui nō insint tractim: sed cæsim. Idcirco ad simulacra deorū efficienda vtebant. Tum et vtebant
- Cerrus
- Fagus.
- Fraxin⁹.
- Morus

tur Lotho ac Buxo et Cedro: et item cupressu: et crassiore oleorum radice/ægyptiaq; persica: quam esse lotho similē referunt. Torno autē siquid terete reddidisse opus erat: Fago: Moro: Terebinto: et imprimis Buxo omnium spississima: et egregie tornatili: et ebano omnium gracillima utebatur. Neq; signis et tabulis Arbores efficiendis aspernabatur populū albā/et item nigram: et salicē signis et et carpinū et sorbum/sambucū et ficū. Que arbores cum siccitate et æquabilitate ad excipienda seruandaq; pictorū glutiniam efficiendis et illiniamenta vtilis sūt. Tum ad formas exprimendas ductibiles quidem atq; admodū faciles. Verum inter hæc omnium mollissimam extare tiliam in promptu est. Sunt qui ad signa cōficienda iuiubam comprobant. His contraria est robur: quādo quidem inter se et cum alijs omnibus eiusmodi materijs inso-ciabilis omnino: et omnis glutinis aspernatix sit. Idem vitium esse omnib⁹ lactumosis et crispis aiunt/ vt omne genus glutinamenti abdicent. Rasile itidē atq; densum quodq; lignū ægre coheret glutino. Que itē diuersa sūt natura vti est. Hedera. Laur⁹/ Tiliaq; q̄ calidæ sint/ cum his que humectis locis nascuntur: q̄ eiusmodi omnes frigide natura sint/ diu glutino nō coherēt Vlmus/ Fraxinus/ Morus/ Cerasusq; q̄ siccæ sint cū platano & alno/ quæ madide natura sunt/ non cōueniunt. Quin et tantu affuit apud maiores/ vt natura inter se nō congruentia: et contraria glutino connecterēt. Vt etiam simul non iugata/ sed hærentia vetuerint coagmētari. Hic illud Vitruuij quod csculcos quidē axes admonet querquinis non iungendos.

¶ De arborib⁹ iterū sūmatī/ et in genere. Capi. VII.

Erum vt de his omnibus sūmatim referā. Apud omnes auctores constat infæcundas arbores firmiores esse fertilibus. Siluestres et manu ferroq; non cultas duriores esse domesticis. Nā siuuestres qdē i morbos incidere/ q̄ b⁹ interimant negat Theophrastus. Domesticas vero: et maxie q̄ fruct⁹ ferāt grauisimis esse obnoxias morbis p̄dicāt. Et int̄ feraces præoces ferotinis/ et dulces acutis esse imbecilliores statuūt. Et inter acutas atq; asp̄as solidiores putāt eas que fruct⁹ acerbi ores rarioresq; edāt. Que alternis annis p̄mūt et que penit⁹ steriles sint/ feracib⁹ nodosiores sūt. Et istarū quo quæq; breuior/ eo difficilior. Et steriles magis crescūt quā fertiles. Addunt et eas quæ in p̄patulo et nullis neq; montib⁹ tectæ

Leonis Baptistæ Alber. De re Aedificatoria.

neq; siluis: sed crebris ventis & tēpestatib⁹ agitate creuerint/ firmiores illas quidē crassioresq; esse: sed breuiores/nodosioresq; q̄ quę in cōualle et loco a vētis tuto excreuerint. Tū & arbores ortę in locis humidis atq; opacis molliores putant: q̄ q̄ in apricis atq; siccis coaluerint. Et q̄ ad boream nascātur aptiores esse q̄ quę a borea ad austrū declinēt. Et quę locis a sua natura sint alienis natę non sec⁹ atq; abortiuas respuūt. Et meridianas quędem p̄duras fore: sed medullis cōtorqueri et min⁹ coequabiles p̄stare se ad opus exequendū. Pręterea aridas natura atq; ad crescendū tardas robustiores esse q̄ quę laxę et fecundę sint. Nā qđ in his fœmineā/in his vero alteris masculinā esse naturam putabat Varro/et candida quęq; ligna minus esse densa et

Qualitas materia: sa quidē oñis materia spissior/duriorq; leui est. Et quo quęq; leuior/eo est fragilior: et quo crispior/eo astructior. Tum quib⁹ natura dederit/ vt diutius in vita vigeant/ dedisse etiā vt abscisę tardius corrūpanē. Oñi etiā in ligno/quo minus medullę in est/eo natura illi acrior et robustior est: quę partes ad medullā pximiores sunt/duriores hę quidē cęteris/ac densiores sunt q̄

Cōparatio de arborib⁹. cortici p̄pinquiores sunt neruo tenaciorē sunt. Etenī in arboribus veluti in animāte p̄ cute esse statuunt extremū corticē: p̄ carne id qđ ad cutem subest: p̄ osse id qđ ad medullam circū obuoluit: & nodos in plantis per similes esse neruis putabat Ari-

Alburn⁹ stoteles. Ligni partē oīm pessimā Alburnum deputāt/cū alias ob res/tum qđ teredinib⁹ infensa sit. Adde his q; partes materię/quę dū staret arbor ad solem meridiē vrgebatur/ aridiores erūt cęteris et gracidiores/tenuioresq; tñ densiores: habebūtq; medullā ista ex parte cortici viciniorē. Et quę item partes telluri et radicib⁹ fuere finitime/stabunt ille quidē cęteris grauiores hui⁹ signū qđ aquis ěgre adnatabūt: et arboris cuiusq; pars me-

Vitis fœculorum dia crispior/et maculę vticūq; sint/quo radicibus adiunctiores eo amfractiores intimas tamen quasq; partes supernatib⁹ cęternitate stātiores et cōmodiores ducūt. Verū in arborę generib⁹ cōperitē supat. aliquas de quib⁹ optimi scriptores longe mirāda referāt. Nam Iouis simulacrū vitem quidē seculorū cęternitatē superare affirmāt. Iouis simulacrū lacrum factū ex vite in vrbe Populonia ad Cęsaris tēpora con ex vite vī spiciebat seculis permultis incorruptū. Neq; vllī esse ligno natis indica turā penitus cęterniorē oñes p̄dicāt. In Arriana Indorum re

gione haberi vites tam crassas ait Strabo / vt eius truncū hoies vix amplexētur bini. Apud Vticā tectū ex cedro stetisse annos mille ducētos octo & septuaginta tradidere. In Hispania tēplo Dianę trabes ex iunipero ab anno ducētesimo ante excidium Troię vsq; ad Hanibalem durasse testant. Atqui cedro quidem Cedrus.
mira est natura: si vti ferūtyna hęc arbos clauū nō tenet. In mōtibus q; ad Benacū sunt abieti genus riget: quo si feceris vas / ni prius oleo perunxeris nō cōtinebit vinū. Hacten⁹ de arborib⁹.

C De Lapidibus quādo eximēdi: et in opus reponēdi. qui faci-
liores / tolerātiores / meliores / et durabiliores. Caput. VIII.

L Arandus est etiā lapis qui p̄ muris habēdus sit: is erit duplex. Alius qui cemētis coaptādis / deuinciendisq;. Alius qui structurę conueniat. De eo qui ad structurā prius. Sed multa cū breuitatis causa: tū q; nimīū trita sunt pręmittā. Neq; isthic insistam vt physica illa de lapidū primordijs atq; origine disputem: ex aque ne ac terrę cōmistionibus viscosa illa principia in limū prius: subinde in lapidem duruerint: frigoris ne an qđ de gēmis asserūt / caloris vi / solisq; radio densata cōcreuerint / an potius vt rerū aliarū / sic & lapidū itidem sint a rerū natura indita telluri semina. Colores ne lapidibus ex rata terrenorū corpusculorū cum liquēti aqua confusione insint. An ex innata seminis ipsius vi. An ex p̄cepta radij impressione adsint. Itaq; istiusmodi om̄ia tam & si fortassis aliquid facerēt ad rem exornandam: ea tamen pręmittā: remq; ipsam ēdificatoriam quasi inter fabros vsu & arte probatos tractans liberius & solutius p̄sequar / q̄ exactissime philolophātes fortassis postulant. Cato lapidē (inquit) ēstate eximito: sub diuo habeto. Ante bienniū in opus ne ponito: æstate quidē / quo pore lauentis / & gelicidijs / & imbrib⁹ / reliquis ve temporū iniurijs insipienti lapides sensim assuescant. Nā lapidem quidē nuper ex fornacina humore natiuo & succo pregnantē / si vētorū acerbitati & subitis gelicidijs obieceris / findetur atq; soluet. Sub diuo quo quisq; lapis q̄ sit validus: et cōtra res aduersas & lacescētes constans. Primo istiusmodi quasi prēludio futuri cū tēporis æternitate certaminis cōprobe. Non ante bienniū quo imbecilles natura: et qui vitium in opere facturi erant nō te lateat et a firmioribus separētur. Etenim quocūq; in genere lapides inueniri certū est inter se varios: ita vt alij sub aere durescāt: alij prui-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

nis aspersi rubiginē trahant atq; dissoluantur et hmōi. Verū hi quales pro locoꝝ varietate et natura sint/vsu & experiētia pulcherrime innotescūt. Vt iam ex veterū ædificijs cuiusq; lapidis vim et virtutē didicisse plenius possis q̄ ex philosophantiū scriptis et monumētis. Tamē de toto lapidū genere vt summam

Lapidū q̄ loquar/sic licebit statuiffe. Albus quisq; lapis facilior fusco est. litates sci Trāslucid⁹ opaco ductibilior. Et quo quisq; magis imitabitur tu nō in= salem/eo erit intractabilior. Harena inspersus lapis collustrātī digne. asper est. Aureꝝ si intermicabunt scintille/cōtumax. Nigrantes si vt ita loquar scatent pūcti/indomitus. Qui guttis est angularibus aspersus/is erit firmior q̄ qui glubosis: et guttæ quo erūt minores/eo erit lapis tollerātior. Et quo cuiq; color purgator atq; limpidior/eo æternior. Et lapidi quo venarū aderit min⁹/eo integrior. Et quo vena ipsa cōtiguo lapidi colore ꝑgruētior eo æquabilior: et quo tenuior/eo morosior: & quo anfractior et volutior/eo austerior: et quo internodosior/eo acerbior. Venarū ea est apprime fixilis q̄ sui medio lineā habuerit ductā rubrica/aut ocrea putrenti ꝑxima ad has erit q̄ diluto et albescente herbaceo colore sparsim fuscabitur. Omniū difficillima q̄ glaciem ꝑfertim ceruleā imiteť. Venarū numerū diffidiosum & in= cōstantē indicāt: et quo directiores/eo infideliore. Lapis quo diffractis glebulis aciem acutiorē et tersiorē dederit/eo erit concretior. Et lapis cū defringit̄ cute qui minus extabit aspera /is erit habilior scabro. Sed scabri ipsi quo erūt candidiores/eo minus erūt obsequētes. Et contra fuscus quisq; lapis vbi erit luna minutiore/illic magis ferri acie aspernabit̄/ignobilis quisq; lapis quo fistulosior eo durior. Et q̄ aqua aspersus summotenus tardi⁹ arefcet/is erit crudior. Et grauis q̄q; lapis solidior & expolibilior leui: & leuis quisq; friabilior graui: et resonās dū ferias lapis dēsior est furdo: & q̄ duriter ꝑfricatus olebit sulphur/actior est q̄ q̄ nihil referat olidi: et quo deniq; ad scalprū contumacior/eo cōtra laceffentes tēpestates rigidior & cōstātor. Ad fauces fodinē q̄ tēpestatib⁹ perstruct⁹ glebis sese grādiorib⁹ asferuarit/hūc firmiorē ducūt. Omnis itē lapis ferme cū defoditur mollior est q̄ sub diuo est habit⁹: et humore aspersus: atq; infusus lapis tractabilior ferro est/q̄ cū exaruerit. Et suo q̄q; lapis quo humectiore fodinē loco exēptus sit/eo cū aruerit erit densior: et austro flante credunt dolabiliores esse q̄ flante borea: et

borea vrgēte facilius findi q̄ austro. Verum lapides ipsi quales futuri per etatē sint/si quid libeat ocius periculū facere/inditia patebūt hinc. Nam qui aqua cōmadefactus per plurimum pōderi adiecerit/erit is quidē humido dissolubilis. Qui vero igne & flāmis pertactus facescet; sub sole æstuq; nō pdurabit. Neq; hic p̄termittenda censeo digna memoratu quē dā; quē de nōnullis lapidibus veteres meminere.

¶ Nōnulla de lapidib⁹ memoratu digna quē veteres meminere rint. Caput. IX.

LAm erit quidē nō ab re intellexisse quātum habeāt in se et varietatis et admirationis / quo quēq; aptis vsib⁹ decētius accōmodētur. Circa volsciniēsem et in stratonēsi agro esse lapidē p̄dicāt oibus ēdificiorū vsib⁹ accōmodatissimū: cui neq; ignis: neq; vlla tēpestatū vis noceat Eūdemq; esse cōtra tēpestatē penitus eternū atq; incorruptibilem: et simulacrorū lineamēta qui diutissime asseruet. Cū ex incendijs vrbē restitueret Nero scribit Tacitus saxo gabino et albano vsūm p̄ trahib⁹ / q̄ is lapis ignib⁹ imperui⁹ sit. Apud Liguriā et apud Venetias / in Umbria Piceno apudq; Belgas supeditat albus lapis: quē ferrare dētata serra et dolare possis per facile. Et ni alioqn natura esset iualid⁹ et imbecillis / oīm egresus foret in operib⁹. Sed pruina et gelu et aspergine rūpitur: et p̄tra auras maris minime est robust⁹. Habet histria lapidē marimori nō dissimilē. Sed his vapore et flāmis pertact⁹ illico finditur et dissilit: quā ipsam rem euenire asseuerant cuiq; lapidi qui fortis sit: p̄sertim albo filici et itē nigro vt ignis ne quicq; p̄ferat. In Cāpania lapis est fusco cineri simillimus: cui etiam mistos putes et interiectos esse carbones: is qdē supra q̄ possis existimare pōdere leuis est & ferro dolabilis / & p̄fus tenax / et itē constans: et cōtra ignes et cōtra tempestates nō inualidus: sed adeo arens & sitiens / vt calcis humores confestim absorbeat et vret. Exhaustaq; & vanida pulueris instar relinquet illimēta. Hinc breui dissolutis cōpaginibns labescit opus vltro atq; corruit. At lapidi huic natura p̄trarius est globosus lapis / p̄sertim qui sit fluuiatilis: nam semp madēs cementis nō coheret. Quid illud qd in marmorarijs lapidicinis cōpertum habēt marmorare excrescere. Romę per hęc tempora inuēta sub tellure sunt fistulosa lapidis tyburtini minutalia vnum in solidum lapidē tēposcere.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

ris terreque vt ita loquar fomento concreuisse. Ex lacu Reatin
 no videbis quo loci per abruptum illud precipitiū aqua redun
 dans in Nar fluentē corrui. ripæ supremū labrū indies cōcre
 uisse: vt argumentū hinc nonnulli sumpserint ex istiusmodi ad
 dimento lapidūque incremēto conualle ipsa faucibus abstrusa effe
 cram lacū. Sub agro Lucano non longe a silari fluuio qua par
 te ad orientem versus ex altis rupibus aquæ stillantes defluūt
 cōcretcere indies videbis grandia pendentū lapidū glacionia
 ad magnitudinē vt sint eorū quodque onus carroque perque pluri
 morū. Is lapis recens et materno succo madens admodū tener
 est. Vbi vero aruerit fit durissimus: et ad oēs vsus accommodatū
 simus. Id ipsū euenire ex nō nullis veteribus aquæ ductibus specta
 ui: vt formarū latera concreta quadā gūmatione lapidis cōcru
 stetur. In Gallia duo spectasse hac ætate licebit digna memora
 tu. Nāque extat quidē agro. Corneliano peralta torrētis ripa: ex
 qua grandes et plurimi globosi lapides terræ visceribus intimis
 cōcepti passim indies crebris locis parturiūtur. In agro Fauen
 tino ppter Lamonis fluenti ripā adiunt natura ptenū vasti la
 pides: qui nō modicā indies vi salis vomāt: spacioque lapidesce
 re arbitrent. In agro florētino Aetrurię apud Clatim amnē fū
 dus est in quo alternis septēnijs prædura quibus abunde cōsper
 sus sit saxa in glebas redeūt. Apud cisicenos et item circa Cas
 sandreā verti glebosā terrā in saxa refert. Plinius. In puteo la
 no puluis suppeditat q̄ aq̄ maris durefcit et fit lapis. Toto etiā
 littore ab Oropo vsque aulidē quicquid mari abluat lapidem fie
 ri et cōcretū reddi referūt. In Arabia etiā glebas ait Diodorus
 effossa terra suaue olentes: q̄ qdē veluti metalla fusę igni in lapi
 dem vertātur. Addit et hocce demū lapides eiusmodi esse: vt cū
 in eos guttę aquæ pluuię ceciderint iuncturis colliquescētibus
 toto fiant in muro lapis vnitus. Sarcophagū quoque lapidē apud
 Troadem asię defodi ferunt: qui fixili vena cōiugatur: In hunc
 lapidē defūctorū cōmissa corpora ante diē quadragesimuz tota
 præter dentes assumi afferunt: et quod magis mireris: vestē cal
 ciamentaque et eiusmodi vna cū corporibus illata verti in lapide
 prædicāt. Cōtrariū huic est comites lapis: q̄ Dariū odidisse refe
 runt. Is enī corpora præseruat itegerrima. Sed de his hacten.
 ¶ De lateribus vnde: quando: qualiter formādi: et eorum cō
 moditates.

Lapides
 iponte na
 icentes

sarcopha
 gus lapis
 mirabilis

AT qui cōstant quidem lapidis loco veteres perlubēter
 vfos lateribus: credo equidē inopia rerū et necessitate
 ductos homīes primū vsurpasse/vt lateritia ponerēt
 edificia: q̄ postea q̄ ai aduerium est q̄ id structuræ ge-
 nus opera facile/ad vsū cōmodū, ad gratiā aptū/ad perenni-
 tatē firmū cōstanq̄ existeret: p̄secuti sunt cū cetera tū et regias
 gdes struere lateritias. Demū posteaq̄ seu casu/seu industria p̄-
 cepere qd ignis ad firmādos/dēsandosq̄ lateres valeret / testa-
 ceo passim opere oīa attollere p̄seuerarunt. Et quātū ex vetu-
 stissimis structuris annotaui: hoc p̄fecto ausim dicere/nihil ad
 oīs quos velis edificatiōnū vsus inueniri cōmodius latere nō
 crudo/verū cocto: vbi coquēdi & ducēdi ratio diligēs adhibeā
 Sed de lateritij operis laude aīas. Ad rem fit qd aiūt lateri ducē
 do terrā p̄bari eā/q̄ sūt albicans & cretosa. Item p̄bari quoq̄ ru-
 bicosam et eā quę masculus dicit fabulo. Harenosam vero & pe-
 nit⁹ fabulosam vitandā/et in primis calculosam oīno abigēdā
 statuūt: qd hmōi intercoquēdū distorqueātur et perfendant/tū
 excocte spōte sua atterantur. Lateres nō statim effossa terra du-
 cendos putāt: sed fodi terrā autūno iubent/cōmacerari totā p̄
 hyemem & vere primo duci. Nā si ducas bruma/in prōptu est
 rumosas fieri gelatu: sin autē solstitio/acri estu findētur sūmo-
 ten⁹ exsiccādo. q̄ si cogat necessitas vt p̄ hyernos algores fin-
 gas lateres: operito illico siccissima harena. Sin per estatem fer-
 uentē/humectis paleis: nā sic habiti nō findūtur neq̄ cōtorquē-
 tur. Sūt qui lateres vitro habere illitos velint. Id si iuuabit cu-
 rasse oportet ne ducātur ex sabulosa/aut nimiū macra arentiq̄
 terra/nā vitrū absorberēt. Verū ducēdi sunt ex albicanti & cre-
 tosa & lēta: habēdiq̄ sunt tenues/nā crassiores q̄ forte sint egre
 percoquūtur et fixura imunes nō euadūt. q̄ si crassiores facere
 oportebit incōmodo p̄uidebit multa ex parte vbi medias per
 crassitudines vno & item alteris locis stilo perforabunt/quo &
 siccari et excoqui cōmodius valeant sudore/vaporeq̄ p̄ istas ip-
 sas quasi estuaciones aspirāte. Figuli fictilib⁹ supilliniunt cre-
 tam albariā/qua fiat vt vitrū patinis equabilissime alliquescat
 incutim. Id etiā operi lateritio cōferet. Aduerti ex veterū edifi-
 cijs in laterib⁹ mistam esse partē nōnullam harenæ p̄sertim
 rubrę: et rubricā et marmor imiscere assueuisse inuenio. Expti
 sumus eadē vna ex terra reddi lateres multo firmiores/siveluti

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

panes facturi massam prius quasi fermētārimus: demū iterum atq; iterū subactā reddiderimus / vt sic admodū cerea / & omib⁹ etiā minutis calculis purgatissima. Durescūt quidem coctura adeo vt multa flāma in siliceā duritiem vertātur. Et lateres seu fiat igne id dū coquūtur / seu forte fiat aere dū siccātur / que eadē res euenit panib⁹ / crustam adducūt solidā. Iuuabit igit tenues facere / quo plus adfit crustę / min⁹ medullę. Et in his experiri licet si terri & perpoliti astruātur / durabūt ille si cōtra tēpestates qđ cui vis lapidum eque eueniet / vt terri scabritie nō exedātur. Atqui testas quidē tergēdas putant / aut nuper exēptas ex fornace anteq̄ cōmaduerint / aut si madent anteq̄ siccescant. Nā lemel madida atq; rursus exsiccata durescit testa adeo vt ferri aciē delimet atq; cōsumat. Sed nos cōmodius p̄xime ductam et ad huc vrentē radimus. Atqui laterū tria apud veteres fuerunt genera. Vnū longū sexquipedē: latū pedē. Alterū palmos quinq; quoquo versus. Tertiū palmos non plus quattuor: Videm⁹ in edificijs testas p̄sertim ad arcus et nexuras pedes quasq; versus latas binos. His non eque vsos veteres publicis atq; priuatis operib⁹ recitāt: sed maiorib⁹ publica / minorib⁹ priuata struxisse edificijs. De his quoq; annotaui cū alibi in veterum monumētis: tū via Appia alia atq; alia extare maiorū et minorū laterū genera: quib⁹ varie vterētur: vt nō modo quicquid ad vtilitātē / verū etiā quicquid ad gratiā aptum et cōdecens venerit in mentem: id sedulo voluisse perficere arbitror. Vt cętera omittā lateres vidi longos digitos nō plus sex / crassos vnū / latos tris. Sed his potissimū pauimenta spicātim insternebāt. P̄ cęteris mihi p̄bātur trianguli / quos faciebāt hūc in modum. Laterem enī quoquo versus pedali amplitudinē ducebant crassum digitum et semis / hunc dū virebat duab⁹ lineis diametralib⁹ ab angulo ad oppositū angulū signabant linea p̄funda / que vsq; dimidiā lateris crassitudinē scinderet. Hinc igitur quattuor habebātur trianguli equeales. Lateres has p̄stābāt commoditates. Nā minus capiebāt cretę / coaptābātur in fornace / eximebant / deferebātur in opus habilis: puta qui vna manu quattuor haberētur. Hos faber leui ictu inter abstruēdum alterū ab altero diuidebat. Hisq; per frontes parietū ordines inducebat latere pedali extrinsecus vt pateret. Angulo vero introrsus obiecto. Ex quo impensa quidē minor / opus gratius / structura firmior

Laterum
tria gene
ra.

Lateres
triangula
res / et eo
rum utili
tas.

reddebat. Nam cum toto pariete nulli nō integri adesse lateres apparerēt: tū anguli dentatim in farcturis parietū illigati opus firmissimū reddebāt. Ductos lateres ne illico in fornacē imponas iubēt/ni perficci sint: et non ante bienniū siccos reddi: et in vmbra cōmodius siccati q̄ in sole asserūt. Sed de his quoq; hactenus/ni forte addas/qđ annotauere terrā ad hmōi opera quę plastica nūcupātur pbari inter egregias Samiā/Arretinam/et Mutinensem. In Hispania Pergameā. In Asiavnū hic breuitatis gratia non p̄termittam. Quęq; de laterib⁹ vsq; dicta sunt eadem in tegulis tectorum atq; imbricibus: atq; tubulis/atq; omni deniq; plastico fictiliq; opere fore obseruanda. Diximus de lapide. Sequitur vt de calce dicendum sit.

Terra pla
stica.
Samiā.
Arretina.
Mutinen
sis.

¶ Calcis et Gipsi varię species et naturę cōueniētię et differentię: et circa hęc nōnulla scitu haud indigna. Caput.XI.

Calcem ex vario lapide Cato Cēsorius improbat. Et calcē quę fiat ex silice ad omne opus dānat. Tum et ad calcem efficiendā vehemēter est inutilis lapis q̄squis exhaustus/arridus/putrēs/inquo excoquēdo ignis nō inueniat quid absummat: quales sunt tofinci: et q̄ circa Romā agro Fidenate atq; Albano subruffi atq; pallētes sunt. Tertia enī parte sui pōderis q̄ suus fuerat lapis leuior sit calx oportet ea/quā periti p̄bent. Quin et lapis nimū siccosus et natura madens/qđ sub igne vitrescat/haud quāq; est ad calcem efficiendam vtilis. Viridis (inquit Plini⁹) lapis igni vehementer resistit. At nos de porphirite lapide cōpertū habemus/non modo stāmis nō excoqui/verū et cōtigua quęq; circūhereant saxa intra fornacē reddere/vt ignib⁹ ne quicq; satis excoquant. Atqui & terricosum quoq; lapidē/qđ calcem impurā reddat/respuūt. Sed calcem in primis laudant veteres architecti: quę de lapide fiat p̄duro et admodum spisso et p̄sertim albo. Hanc enim cum ceteris vsibus non incōmodam: tum maxime testudinib⁹ firmissimam ducunt. Secūdo loco probant calcem eam: quę sit ex lapide alioquin non leui & putri: sed fistuloso. Hanc enī ad opus tectorum esse omniū p̄cipuam & ceteris ductibiliorem et reddere opera splendidiora cēlent. Vidim⁹ & in Gallia vsos architectos calce non alia/q̄ quę facta sit ex collectitio torrētū saxo globoso/fusco/p̄duro et eiusmodi/vt possis putare silicē eam tamen in opere tum saxo/tum lateribus multa per tēpora

Cato.
Calx.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

egregiam prestitisse firmitateꝝ constat. Inuenio apud Pliniū eam quæ fiat ex molari lapide calcē esse natura pingulentam: idcirco ad omnes vsus percomodam. Nos experto intelleximꝰ euz molarem lapidē qui guttatim sale aspersꝰ est/cū rudior ac perinde aridior sit non succedere. Eū vero alterū salibus nō mistū qui spissior et limacū frangatur tenuiore est puluere/succedere. Sed lapis uticunqꝫ sit/ad calcē effossus utilior erit q̄ collectitꝰ: et ex vmbrosa humentiqꝫ fodina exemptus/q̄ ex arenti: et ex albo ductibilior q̄ ex fusco. In Gallijs apud maritimas Eduorum regiones calcem lapidis inopia ostreaceis conchilijsqꝫ efficiunt

Gypsum. Est et calcis genus gypsum: fit enim et ipsum lapide excocto: tā et si Cypro et Thebis fodī gypsum referūt sūma tellure solibus cōcrematum. Sed gypseus oīs lapis a calcis lapidibꝰ differt/qđ tenerrimus sit/friabilis/præter vnū/qui in Syria foditur. Nam prædurus quidem est. Differunt etiā quod gypseus lapis horis non plus viginti: quivero lapis ad calcē est/horis non minꝰ sexaginta coquitur. Gipsi quattuor aduertī esse per Italiā species harum duę tralucidæ/duæ nō tralucide. Tralucidarū vna gle-

Squameola. bis aluminis/seu potius alabastro est similis: hanc Squameolā nūcupant/qnod tenuissimis quasi squamis coherentibus et paginatim cōpressis constat. Altera squameosa quoqꝫ est: sed magis sali similis fusco q̄ alumini. Non tralucidarū autē species ambæ cretā obdensatam imitantur. Sed est altera albicans et suppalens: altera pallori suffusum colorē habet ruffū. Postremę prioribus dēliores inter postremas subrusta tenacior. Inter priores quæ purior, ea cādidiora et splendidiora in dealbarijs operibꝰ

Gypsum. figilla et coronas prestat. Apud Ariminum gipsū inuenies solī
Arimiū. dum/vt dicas esse id marmor: aut alabastrū: ex eo iussi tabulas
Gipsi cō- ferra dentata ferrari ad opus crustationum cōmodissimas. Om
fectura. ne gipsū nequid p̄termittā/malleis ligneis affligi et cōteri/vlqꝫ in farinā reddat: loco siccissimo accumulatum seruari/statim p̄duci/aqua celerrime infundi/confestim ad opus adigi oportet.

Itē calcis. Calx contra: nō enī tunfā verū ex gleba infundi: et multo quidem ante cōmacerari oportet aqua exuberante prius q̄ in opus præsertim tectorū immisceas/quo siqua fortassis gleba parū fuerit ignibus excocta maceratiōe diutina soluatur atqꝫ lique scat. Nā cū recens et non penitus proluta et smacerata sūmitur/qđ in ea sit latentes subcrudi aliqꝫ calculi/euenit vt hi quidē indies

putrescant: et subinde emittant pustulas / quibus omnis expol-
tio vitietur. Adde quod calce non vno simul vt ita loquar plu-
uio infundere sed sensim oportet madefacere alteris atq; alteris /
atq; itē alteris aspersionib⁹ / quoad plane sit ebria reddita. De hīc
loco humecto et sub ymbra pura sine vlla rerum aliaꝝ mistura
et nihil plusq̄ sūmotenus leui opta harena asseruāda est / quoad
temporis mora liquidius fermentet. Et p̄pertū quidē habēt cal-
cem diuturna huiusmodi fermentatione multū ad virtutē au-
gere. Nos qdē veterib⁹ ac destitutissimis in scriptis relictā / post
annos vti ex multis p̄iecturis p̄spicue patebat / quingētos nup
inuentā vidim⁹ madidā et liquentē / et vt ita loquar maturam
adeo vt mollitie mella ossiumq; medullas lōge superaret: Atq;
ea quidē ad quēuis vsū nō est vt putes p̄modi⁹ posse quippiā
inuediri. Duplum refert sic habita harenaꝝ q̄ quæ recenter ex-
tincta misceatur. In his igitur calx atq; gīpsūm nō p̄ueniunt / in
ceteris p̄ueniūt. Illico em̄ eximas ex fornace: ac sub ymbra & sic-
co in loco habeas / mox infundas oportet. Nā siue fornace ipsa
siue alibi ad auram ad lunā / ad solem adseruetur: p̄sertim æsta-
ste ocissime resoluet in cinerē / et fiet inutilis. Hactenus de his
Fornacib⁹ lapidē ne imponas monent nī cōfregeris / ita vt sint
frusta glebis nō minora / sino illud quod facilius coquātur. Cō-
pertum quidē est medijs in lapidib⁹ p̄sertim globosis interdū
adesse vacuas aliquas cōcavitates: quib⁹ aer inclusus plurimū
afferat detrimenti. Nā succenso fornacibus igne fit vt istic seu
frigore introrsus abscedente aer perstringatur / seu in calescen-
te demū lapide idē aer in vaporē exaugeatur / fit inq̄ vt cōtume-
scat et quaq; versus p̄fracto carcere quo cohercebatur imani so-
nitu acriq; impetu erumpat / totāq; fornacis congeriē disturbet
atq; peruertat. Et sunt qui lapidibus istiusmodi viderūt media Vermes ī
intus vigere animantia cū alia et diuersa / tū vermes piloso dor lapidib⁹.
so et multipedes / qui quidē fornacibus soleāt dispendiū afferre
Neq; hic nō sub iugā digna quædā memoratu de reb⁹ istiusmo-
di / quę nra etate visa sunt. Nō em̄ hęc scribim⁹ solū fabris / verū Anguis
et studiosis etiā reꝝ dignarū. Qua de re iuuat intermiscere inter viu⁹ inva-
dum quę delectent: & ab re tñ atq; instituto aliena nō sint. Mar sto lapide
tino quinto pōtifice maximo / allatus extitit anguis reptus La spiramen-
tio a fabris apud fodinas vitā ducēs in vasto quodā lapide cir- tis obstru-
cū omnib⁹ aspiramētis obstruis. Repertę et aliquot ranę / & itē so reptus.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Vellinus cancri / sed hi qdē mortui. Tū et cādīdīssīmo marmore in medio
mons. per hęc tēpora frondes arborū repertas testor. Vellin⁹ mons/
 qui Brutios a Marcis diuidit / oīm p̄cellus toto vertice calue-
 scit lapide albo / et rediuuio illic q̄ pte in brutios spectat / passim
 videbis diffractos lapides refertos sigillis conchiliorū mariti-
Saxa ve- Ex agro Veronēsi idies colligūtur saxa cælo strata signo quīq̄
ronensia. folio certis et cōparibus lineis aptissime p̄scripta atq̄ bellissi-
 me imbricata naturæ arte admirabili et p̄finita / vt imitari sub-
 tilitatē operis possit pror⁹ mortaliū nemo. Et quod magis mi-
 rere nullū huiusmodi inuenies lapidē nisi inuersū / īpressāq̄ si-
 gni formā obtegentē: q̄ facile putes naturā nō admirationi ho-
 minū / sed sibi effinxisse tantas delicias artificij sui. Ad rē redeo.
 Nō hic insistā referēs quo pacto focivestibulū p̄furniūq̄ testu-
 dinare / et interiorē igniū sedē coaptare oporteat / vt extuās flā-
 ma respiret / vt suis quali limitibus coherceat / vt in vnū ad op⁹
 coquendi cōfluat tota igniū vis atq̄ cōspiret. Neq̄ p̄sequar quo
 pacto sensim succedere & ignē nō intermittere vsq̄ dū flāma ad
 supremū vsq̄ nequicq̄ fumosa exeat: et sūmi intra fornacē lapi-
 des candescāt / et coctū lapidē nō esse nisi cū flāmis turgēfacta q̄
 circūhīarat fornax sese receperit atq̄ perstrinixerit. Mirū in quo
 naturā spectes elementī. Nā si calce cocta ignē subdemeris / fiet
 calcaria sēsīm minus in imo calens / in sūmo vero magis multo
 reddetur ignita. Nunc qm̄ his operibus perficiendis nō calce tā-
 tū / verū et harena opus est: de harena ipsa nobis dicendū est.

Harenarū tria genera diuersa quoq̄ varijs in locis
 edificandi materia. Capitulum. XII.

Harena

Arenarū tria sunt genera / Fossicea / Fluuiatilis / Ma-
 rina. Omnīū optima fossicea. Atq̄ ea qdē multiplex
 est / Nigra / Cana / rubra et carbūculus et glareosa. Si
 quis me roget quidnā esse harenā statuā: fortassis di-
 xero eā esse / quę maiorib⁹ p̄fractis lapidib⁹ minutulis cōstet lapi-
 llisculis. Tametsi Vitruuio placuit harenā & p̄fertī ī Aetruria
 quā carbunculū dicūt / genus esse quoddā reræ ignib⁹ a rerū na-
 tura intra mōtes inclusis peruste et redditæ / vt sit iā terra nō co-
 cta solidior et roso ipso mollior. Verū inter hasce oēs harenas
 præferunt carbūculū. Aduerti romę publicis ædificijs vsos nō
 in postremis rubra. Caua intra fossiceas vltima est. Glareosa sū

damedtis farciūdis cōmoda est. Sed inter primarias pximo loco annumerāt glareā tenuiorē p̄sertim quę angularis & ab cō terræ imissione imunis sit: vti est quę apud Vilumbros abūde sup̄editat. Subinde harenā pbant/quæ ex fluento post primā sup̄emā cutē abrepta eximatur. Et inter fluuiatiles torrentiū/ et inter hacce vtilior quę intra mōtes pniorib⁹ profluuijs sub̄stitit. Extremo venit loco harena q̄ ex mari excepta sit: et inter maritimas nigrantē ac vitrosā nō omnino vituperāt. Apud Pi cētes agro salernitano harenā ex mari sūptam fossicę nō post ponūt. Sed eius regionis nō oī ex littore delūptam pbant. Nā cōpertū quidē habent littorib⁹/quæ ad austros excipiendos pa teant/harenā esse oīm deterrimam. Que vero ad libycū spectēt littora/ea quidē harenā ferre minime pessimā. At inter mariti- masharenas esse cōmodiorē p̄stat/quæ ad rupes subsideat: gra no ve crassiore sit. Atqui habēt harenę quiddā quo etiā differāt inter se. Māq; marina inarescit difficile & falsugine dissolubilis Harenarū
madescit cōtinuo atq; subfluit. Inde igitur onera egre et nunq̄ differētia
fidissime sustinet. Fluuiatilis q̄q; humectior est q̄ fossicea: eaq; de re ductibilior et tectorijs habilior. Fossicea p̄pter pinguedi- nē tenacior: sed facit rimas: ea de re cōcamerationib⁹ adigūt/nō ad tectoria. Sed erit harena optima suo in ḡne quęq; fricata et p̄stric- ta manib⁹ stridorē faciat: et quæ in candidā vestē excepta nō coinquinabit: neq; terrā subsidentē relinquet. Cōtra erit ha rena nō bona: quæ p se lenis et nequicq̄ aspa: et colore odoreq; luteā terrā imitef: quę ve intra aquā exagitata/aquā reddet plu rimum turbulentam et limosam: quæ ve ī area relicta ilico her bescet: eritq; non bona/que dudum conuecta diu extiterit sub ære ad solem et lunam et pruinas: nam terricosa efficitur et pu tris: et perinde cum ad producenda arbuscula et caprificos pa rata: tum ad continendam structuram infirmissima. Diximus de materia/lapide/calce/et harena: quę a maioribus pbarentur Sed locis non omnibus dabitur/vt ea pro instituto rebus agē dis cōmoda et parabilia inueniamus. Asiam aiebat Cicero pro Mosedifi pter copiā marmoris/semper ædificiorum et signorum gloria candi apd floruisse. At marmora locis oib⁹ nō inuenies: alibi aut nullus diuerfas est lapis: aut si est/is quidē non ad oēm vsū est habilis. Tota gentes. Italia ab ea ea parte quæ ad meridiē vergit/fossicēā reperiri ha renā testantur: ab Apēnino citra nō reperiri. Babylones inquit

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Plinius bitumine Carthaginiēses luto vtūtur. Alibi om̄ino lapidis inopia cratib⁹ et argilla ædificāt. Budinos refert Herodotus cū priuatas/tum etiā publicas ædes nō re alia ædificare q̄ ligno: vt etiā vrbis mœnia atq; ipsa deorū simulacra sint apud eos lignea. Neuros ligno penit⁹ carere ait Mella: vt lignorū loco succedere cogātur ossa. Aegypto iumentorū segestionib⁹ focum fouēt. Hinc est vt alij alia sibi habere p̄ necessitate et rerū oportunitate diuersoria cogātur. Apud ægyptios sunt qui vel regias domos harundinib⁹: apud Indos qui cætarū costis sibi ædificēt. Apud Dedaliā in Sardis suffossa tellure habitare scribit Diodorus. Carris Arabiæ oppido muros/ domosq; massis efficiūt salis. Sed de his alias. Itaq; vt dixim⁹ nō om̄i loco eadē lapidis harenęq; et hm̄i est copia. Sed diuersis diuersa et naturę et rerū existit ratio atq; modus. Iccirco his vti oportet q̄ sup̄ peditant: & in his ipsis adhibēda est cautio: primo vt habiliores & cōmodiores/ selectos paratosq; habeam⁹: pxime vt ædificādo aptiorib⁹ vtamur/ suis qbusq; locis cūcta recte disptiēdo.

CAn inchoādorū ædificiorū tēporis obseruātia conducatur: quibusq; præcibus/ augurijs/ seu veneratione captādum sit initiū.

Caput. XIII.

Sequitur vt paratis rebus/ q̄ recēsuim⁹/ materia/ lapide/ calce/ harena: nūc de p̄struēdi ædificij ratione & modo trāsigam⁹. Nā ferrū quidē æs atq; plūbū et vitrū et reliqua istiusmodi vt pares nihilo plus opus est industria/ q̄ vt coemas atq; in vnū cogas/ quoad in opere perficiūdo nō desint tam et si de his feligēdis et distribuēdis dicem⁹ suo loco/ quę ad operis ornamentorūq; rationē absoluēdā p̄ueniant. Atq; nos quasi opus facturi simus & manu ædificaturi ab ipsis fundamētis rem ordiri aggrediemur. Sed hic prius est vt iterū admoneā p̄sanda esse tēpora cū publica/ tum & priuata nra/ nostrorūq; eiusmodi sint: nequid aggrediamur: in quo perturbatis rebus aut inuidiā captes si p̄seueres ædificādo: aut dispēdiū si deferas. Adde q̄ & naturę tēpora in primis erūt obseruāda. Nā videre quidē licet/ vti ea q̄ p̄ hyemem ædificātur/ locis p̄sertim frigidis gelent. Ea vero q̄ p̄ estatē/ locis p̄sertim æstuosis arecant/ prius q̄ cohereant. Hinc igiŕ admonebat Frontin⁹ architectus esse ad opus exequēdum apta accōmodataq; tēpora: quę sunt a kalēdis aprilis ad kalēdas vsq; nouembris/ intermissio æstatis

feruore. Sed pro locorū varietate et cœlo opus maturandum aut pducendū statuo. Itaq; si cum his cūq; ceteris reb⁹ quæ supra recensuim⁹/bene tibi pueniet: erit demū area futuri operis describenda/signatis in solo spacijs sua et linearū et angulorū dimensione. At sunt qui admonēt bonis initijs inchoandā esse ædificationē: pmaximi quidē interesse quo quidq; tēporis momento in rerū præsentiu³ numero esse occeperit. Lutius Tarutius vrbs Romæ natalē diem adinuenisse fortunæ successibus annotatis prædicatur. Tantāq; hęc vī ad res futuras ipsū hoc inij momentū putarūt sapientissimi veteres: vt fuisse Iul⁹ firmicus maternus referat/qui mūdi geniturā ex rerū euentib⁹ cōpertā fecerint: ac de ea re accuratissime scripserint. Nāq; Escula Nota sub
 pius Annubiusq; et istos secuti. Petosiris et Neceptio sic fuisse q̄ signo di
 hanc affirmāt: surgente ab horizonte Cancro et luna ex dimidio es natalis
 sole in leone/saturno in capricorno/ioue ī sagittario. marte in vrbs po
 scorpione/venere in libra/mercurio in virgine. Et profecto tē nēq; esse
 pora si recta interpretamur plurimū pleriq; in rebus possunt. debeat.
 Nā et quid illud qd aiunt die brumali pulegiū aridū florescere/
 inflatas vesicas disrūpi salictæ folia. Malorū granaverti ac cir
 cūagi/muriūq; iocusculis fibras nūero indies ad lune numerū
 cōgruere atq; æquari. Ego vero etsi istius disciplinē pffessorib⁹
 et tēporū obseruatorib⁹ non tantū tribuā/vt eos ex istimē suis
 posse artibus certā præstare fortunā rebus: nō tamē est vt asper
 nandos ducā siquādo disputent pscripta istiusmodi tēpora mo
 nente cœlo vtrāq; in partē posse q̄ plurimū. Sed vt i ea sese ha
 beat res/seruasse quæ admonent: aut plurimum pderūt si vera
 sunt: aut minimū nocebūt si erūt falsa. Adderē hic aliqua riden
 da/q̄ veteres pbauere inchoādis reb⁹: sed nolī interpretantē se
 cus atq; res ferat. Et pfecto ridiculī: qui bono itē omine cū cete
 ras res: tū et iprimis areæ pscriptionē inire iusserūt. Veteres his
 supstitionibus adeo vacabāt: vt esse primū militē in delectu cō
 rum.
 scribēdo curarēt: ne ei esset nomē vlla ex parte infaustū: tum et
 iustrāda colonia atq; exercitu bonis nominib⁹ eligebāt/qui ho
 stias ducerēt: et locādīs vectigalib⁹ cēsores. Lucrinū lacū ob no
 mints foelicitatē esse oīm primū instituire. Tum et malo noīs
 omnis p moti quæ pri⁹ Epidamnū vocabāt: ne indānum eo na
 uigātes ire dicerent Dyrrachiū appellari voluere. Eadē rōne &
 Beneuentū/quod prius Maloeton dicerent nūcupauere. Rideo

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

hic nam bona etiã verba et precãtia adiungi placet. Et sunt qui affirmēt hoīm verba tanti esse/ vt vel a feris mutisq; rebus audiuntur. Sino illud Catonis verbis lassatas boues instaurari. Solere quidē hoīes aiunt impetrare a solo patrio verbis & precibus/ vt infuetas et alienas alat arbores: ipsasq; arbores exorari posse vt trãsmigrent/ et in alieno accrescant. Iam mihi postea q̄ inepti esse cœpimus/ aliorū ineptias recēsendo illud ridiculigrã nō omittã/ quod aiunt adeo audiri hoīm gen⁹/ vt rapã affirmant ampliorē crescere: si dū feratur obsecratur/ vt sibi et familiarē et vicinis benigne pferat. Quæ qdē res si ita sunt: nō intelligo cur ocimum herbã putent/ quo magis cū maledictis et probris satū sit/ eo fruct⁹ letiores afferre. Sed missa hæc faciam⁹. Ceterū p̄stare quidē arbitror/ si oī opinionū incerta sup̄stitione despecta/ rē ipsã sancte & religiose aggrediemur. Ab Ioue p̄cipiū musã: iouis oīa plena. Ergo purificato animo: & sc̄tē pieq; adorato sacrificio/ inchoari tantã rē pplacebit: his maxime habitis p̄cib⁹ ad superos/ qbus poscat: vt opē auxiliūq; p̄beant operi/ & faueāt cœptis/ quoad fauste/ feliciter/ p̄spereq; eueniat res: sitq; lōga cū sua suorq; hospitūq; salute et salubritate: cū rerū firmitate: animi equabilitate: fortunæ incrementō/ & industriæ fructu/ et glorię ppagatione: bonorūq; omnium perennitate/ atq; posteritate. De his hætenus.

Attende.
in reb⁹ in
choandis
dei iplorã
duz prius
auxilium

LEONIS BAPTISTE ALBERTI DE OPERE LIBER TERTIVS INCIPIT.

Operis astruendi ratio: structure partes: quot: quæ: quib⁹ indigent. Fundamentū structuræ partē esse minime: et vbi iacendum prius mature delineandū esse. Capitulū primū.

Omnis astruendi opis ratio/ hac vna in re versatur atq; cōsumitur: vt pluribus ordine congeſtis et arte compactis rebus: seu sint illi quidem quadrati lapides: seu cementa: seu materia: seu qd aliud vis solida ex eis/ et quoad ei⁹ fieri possit integra vnitaq; cōstructio perducatur. Integra cōnitaq; ea dicentur/ quorum partes a partibus neq; reſecte/ neq; diſiūcte/ neq; nō suis inſitæ locis sint. Sed toto linearum tractu cohereant atq; conſequantur. In ſtructura igitur conſideraſſe oportet/ quęnam in ea pri-

marię sint partes: et quę partiũ lineę atq; ordines. Structurę p
 ficiundę partes minime obscurę sunt. Namq; sũmum/infimũ
 dextrum/sinistrum/proximum/distans: et quę inter has extre
 mitates intercurrent media/ex se patent. Sed quid cuiq; insit:
 cur inter se differant: non oēs intelligunt. Neq; enim est opus
 tollere vt putant imperiti/lapidem lapidi: et cementa cementis
 suprastruere. Sed diuersę cum sint partes: longe diuersis indi
 gent rebus et industria. Aliud enim fundamentis: aliud procin
 ctui & coronis. Aliud angulis & apertionũ labris. Aliud extre
 mis cutibus. Aliud intimis parietum infractionib⁹ et crassatio
 nibus debetur. Quod autem cuiq; debeatur/nostri erit profes
 qui. In his igitur absolendis ab ipsis fundamentis incipiem⁹:
 eos vt diximus imitati: qui manu sint opus effecturi. Fũdamẽ
 tum/ni fallimur/structurę pars non est: sed locus videlicet ac Fũdamẽ
 fedes: in q̄ structura ipsa tollẽda statuẽdaq; sit. Nã si dabit area tum
 penitus solida atq; omnino constans lapidea fortassis: quales
 apud Veios nõnullas inuenias: quænã tibi illic erũt fundamẽ
 ta iaciunda potius q̄ vt structurã ipsam attollas. Apud Senas
 visuntur maxime turrium moles/ ipso primo et nudo in solo
 positę. Est enim mons solidus substratus tofo. Fũdatione igitur
 hoc est itione in fundum atq; soffura erit op⁹ vbi firmũ sta- Qualiter
 bileq; solum proficissa demissaq; fouea quarendũ sit: quod ipsũ ædificatu
 fieri ferme plerisq; oibus in locis cõuenit: de quibus postea. Cõ ro solum
 modum futurũ solum inditio erunt hæc/ si nulle aderunt her- cõmoduz
 be/ quę humectis in locis soleant: si arborẽ aut nullã ferat: aut eẽ debeat
 eam tantum: quę nisi in præduro et densissimo oriatur. Si cir
 cũ multo erunt oĩa ficcissima et penitus arentia. Si lapidosa la
 pide nõ minuto/ non globeo: sed angulari solido præsertim sil
 ceo. Si sub se neq; scaturient fõtes/ neq; fluentum puadet. Fluẽ
 ti. n. natura est/ vt aut rapiat sēpiterne quoad motu valeat/ aut
 importet. Ea res fit vt plana/ quę propter fluuius excurrit/ soli
 firmitatem præsent non prius/ q̄ vbi sub alueum descenderis.
 Prius q̄ quicq; fodere incipias angulos arearum et omnes late
 rum lineas diligentissime iterum atq; iteruz annotasse te oportet:
 quales futuri sint et quo statuuntur loco. His angulis ponẽ
 dis norma op⁹ est nõ pusilla/ sed prægrandi: q̄ directionũ lineę normave
 certiores consequant. Normã veteres cõficiẽbãt trib⁹ rectis re terũ archi
 gulis in vnũ triangulũ piunctis: quarũ erat vna cubitos tris: al tectorum.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

tera quattuor: tertia cubitos erat quicq̃. Atqui hos quidē angulos ponere imperiti/ nisi reb⁹ oñibus q̃ aream occupēt/ amotis et solo prius reddito vacuo et penit⁹ complanato nesciūt. Ea q̃ de re/ q̃ in hostiū agro moderātius facerent/ repēte raptis maleolis/ fabros vastatores ad diruēda et delenda oñia imittunt. Quorū est error castigāndus. Nam multa et fortunæ iniuria/ et temporū aduersitas/ et rerū casus atq̃ necessitas possunt afferre quæ moneant/ vetentq̃ nequid cępta psequare. Et interea dedecet pfecto nō parcere veterū laborib⁹/ et cōsulere ciuiū cōmodis/ his q̃ assuetis maiorū fuorū laribus capiāt: quādo et perdere et prostrernere/ et funditus cōuellere quęq̃ vbiq̃ sunt/ ex arbitrio semp̃ relictū sit. Itaq̃ pristina velim serues itegra quo ad noua illis nō demollitis attolli nequeant.

¶ Fundamēta lineis p̃signāda: circa quę graui⁹ q̃ cęteris quibusq̃ partib⁹ peccatū fuerit: nisi in solido potissimū fundaueris.

Caput. II.

Fundamētis describēdis meminisse oportet prima parietū exordia & foccos/ quos etiam fundamēta nūcupant/ habēda esse quota parte sui ampliora/ q̃ sit futurus paries: eorū imitatione qui alpib⁹ Aetrurię p̃ nives ambulāt. Nam hi quidē pedib⁹ adigunt cribros funiculis in eū ipsum vsū cōtextis: quorū amplitudine vestigia minus imergant. Anguli ipsi quo pacto annotētur/ esset nō facile examissim prosequi verbis solis: q̃ sit eorū captandorū ratio ex mathematicis ducta: et lineaz̃ exemplo indigeat: res ab instituto aliena: de qua alibi in cōmentarijs rerū mathematicarū trāsegimus. Tentabo tñ atq̃ enitar quātū hic conferat ita loqui: vt qui ingenio valeas/ facile intelligas multa/ vnde totā rē postea ex te cōsequaris. Obscuriora fortassis quę videbūtur/ si libebit Fundamē: ad vnguē tenere ex cōmentarijs ipsis petita percipies. Nos qui ti diffiniē dem fundamenta diffiniētes assueuimus lineas dirigere/ quas di mod⁹ radices nūcupamus/ hūc in modū. A media enī fronte operis/ ad posticū protēdo lineā: ad cui⁹ dimidiā longitudinē figo teluri clauū: per quā trāsuersam duco ex geometrorum monitis perpēdicularē. Itaq̃ ad hasce duas lineas/ quicquid demetiēdū est redigo: succedunt oñia bellissime: p̃sto sunt æquidistātes certissimi finiūtur anguli: partes partibus respondēt/ apteq̃ cōformātur. Qd̃ si forte dabit̃ vt interiectis parietib⁹ veterū q̃difi

clorū captādi angulī terminū ac sedem radiō visus expedire no-
tasse non queas: tibi æque distātes lineę ducendæ sunt ea / qua li-
bera et expedita patebit via: hinc signato interfectionis pūcto /
cum gnomonis / tum diametri productione / tum etiā alijs æq̄
distantibus ad normam coequatis lineis rē pulcherrime asse-
mur. Neq̄ erit non accōmodatissimū radios visus locis super-
eminētib⁹ terminare linea: quo illinc dimisso perpendiculo cer-
ta præstetur directio atq̄ progressio. Signatis perīde lineis et
angulis fossionū pueniret quidē oculorū et intuitus vim habe-
re qualē per hęc habuisse tēpora hispanū quēpiā fabulantur.
qui aquarum venas per terræ intima serpētes / non secus discer-
nebat ac si in aperto fluerent: Tanta sub terra succedunt inco-
gnita: quibus non tuto onus et impēsam ædificationis substi-
nēdā committas. Et oportet profecto cum toto ædificio / tum
præsertim ipsis fundamētis nihil negligere: in quo cauti et cir-
cūspecti ædificatoris ratio et diligētia desiderari possit: quādo
in cæteris siquid erratum est / lædit leuius: & emendatur facili⁹:
et perfertur cōmodius q̄ in fundamētis: in quibus nulla erra-
ti excusatio admittenda est. At veteres / quod faustum et felix
sit / fodito inquit / vsq̄ dum solidū iuenias. Habet ei tell⁹ sub-
duplices et multiplices cutes: alias fabulosas: alias harenosas:
alias calculosas et eiusmodi: sub quib⁹ ordine vario et incerto
dēsa & cōcreta substitit cutis: ferēdis ædificijs validissima. Quæ
et ipsa quidē varia est: neq̄ ceteris sui generis vlla pene in re si-
milis. Sed alibi durissima & ferro prope inexpugnabilis: alibi
crassior: alibi nigricās: alibi albicās: quā ceteris ibecilliorē ple-
riq̄ putāt. Alibi cretacea: alibi to finea: alibi ex q̄dā argillę gñe
imīsta glarea. De quib⁹ oībus quēnā sit optima certū dari aliud
nullū iudiciū potest p̄ter vnū: vt eā pbent: q̄ ferrū egre excipiat
q̄ve aqua imīssa minime dissoluat. Et solidū ea de re nullū ha-
beri putāt cert⁹ atq̄ cōstātī⁹: q̄ qd ad aquā p̄ terrę viscera scatu-
riētē subsit. Nos vero doctos & peritos oēs incolas et vicinos
architectos p̄sulendos putam⁹. Qui qdē & veterū q̄dificiorū ex
emplo: & ponendorū indies vsu recte isti⁹ q̄difices: regionis so-
lū quale sit et qd valeat facile didicisse potuere. Dātur tñ argu-
mēta de soli firmitate p̄tentāda & cognoscēda. Nam vbi graue
aliquid per solū puolutaris / aut ex alto cadētem dimiseris: et nō
subcōtremuerit locus: aut aquā ex patina / illic statuta / crispātē

Leonis Baptiste Alber. De re aedificatoria.

nō reddiderit: nimirū firmitatē istic polliceri interpretabimur. Tu tamen solidū inuenies nō semp oñi in loco: sed dabitur res-
gio vti est apud Adriā/apudq; Venetias/vbi sub congestitia in-
uenias aliud nihil ferme præter solutum limum.

¶ **V**aria locorū genera: nec vlli fidendū illico: verum in primis
cisterne/puteiq; fodiēdi palustrib⁹ in locis inuerse preusteq; su-
des et pali maleis haud grauiorib⁹: sed ic̄tu crebro adusq; subli-
me figendi.

Caput. III.

Iuerſa igit̄ tibi erit foundationis ratio / p̄ locorū diuer-
ſitate exequēda. Locoꝝ alius elatus / alius depreſſus:
ali⁹ inter hęc medi⁹ / vt puta q̄ accliuſ ſit: hic adeo ali-
us ſiccior & aridior: vt ſunt p̄ſertim mōtium iuga et
vertices. Ali⁹ penitus madēs et inſuſus: vt ſi eſt qui apud mare:
apud lacunas & intra cōualles ſubſidat. Ali⁹ ita eſt poſitus / vt
neq; ſiccus oīno: neq; penit⁹ madens ſempiternē ſit: vt ſi natura
ſui ſunt accliuia: vt qb⁹ aque nō perſiſtūt imorē & cōtabeſcen-
tes: ſed lapſu aliquo per pronū deducūtur. Nullis locis illico fi-
dendū eſt inuento qđ ferrū reſpuat: poſſet enī id eſſe in cāpeſtri
parte vt et inſirmū: ex quo maxima iactura et totius operis rui-
na olim cōſequereſ. Noſq; vidim⁹ turrim apud Mneſtorē / *Ve-*
netiarū oppidū / q̄ poſt annos aliquot q̄ abſoluta extitit / p̄dere
ſui perforato cui incūbat ſolo / vt ſi res mōſtrauit / tenui & imbe-
cilli ad ſūma vſq; ppugnacula imerſum ierit: quo magis incul-
pādi ſūt q̄ nō ſolido iſtiusmodi a natura ſubſtrato & ſubſtituto
p̄cipue vt ferat ēdificia: ſed vel macerie aliq̄ veteris ruine inuē-
ta / nō eā quāta et qualis ſit fundit⁹ perſcrutant: ſed in ea p̄altos
parietes attollūt incōſiderate / et minuendę impenſę auiditate /
oēm ēdificationē vltro perdūt. Pręclare iccirco admonētur / vt
oīm primi fodiātur putei. Id quidē cū cęteras ob res / tū vt aper-
tiſſime pateat quātū quęq; ſeſe habeat cutis ad opus tolerādum
aut inſirmādū. Accedit qđ ad multas rerū agendarū cōmodi-
tates & aqua inuēta / et q̄ egerantur cōferet. Accedit etiā q̄ hinc
ad aperta reſpiratio a ſubterraneis exalationū motib⁹ tutā ille-
ſamq; præſtabit ēdificio firmitatē. Itaq; ſeu puteo / ſeu cifterna /
ſeu cloaca / ſeu quauis p̄fūdiore foſſione recognitis q̄ ſub terræ
latitabāt cutibus / cōmodiſſima eligēda eſt / cui opus cōmittas.
Tū et elato & quocūq; etiā in loco: vñ p̄fluēs vnda conuellere /
aut alportare quippiā valeat: p̄fūdiore oīno iduſſe foſſam

Turris
Mneſto-
rea.

cōferet. Nā assidua imbrīū iteratione mōtes ipsos abluī/abster
 gi/atq; p̄inde īminui inditio est: qđ extātes speculę indies expe
 diti⁹ visunt: q̄ interiecto mōtis primit⁹ nō apparebāt. Maureli⁹ Maureli⁹
 us mons q̄ supra Florentiā est/patrū nostrorū etate multa vire mons flo
 bat abiete. At nūc nudus & asper relic⁹ est/imbrīū nī fallor ab rētinus.
 sterfionib⁹. Decliuib⁹ areis iubebat Iunius Columella inferio
 ri a parte & loco p̄ssiore fundamēta ordiri auspicaremur. Perite
 id quidē. Nāq; p̄ter id qđ illic iacta/et p̄structa admodū suis co
 aptata locis p̄sistent: quasi fultura valida renitētur aduersus ea
 q̄ mox si gdes/platare libuerit/ad partē superiorē applicabunt.
 Fiet etiā vt q̄ fortassis vitia subsequi ad istiusmodi fossiones in
 terdū soleant hyāte solo atq; labēre/min⁹ te lateāt/minusq; no
 ceāt. Paludosis in locis laxā adaperire fossiam cōuenit: fossiæq;
 latera palis/cratib⁹/tabula/alga/limo & istiusmodi reb⁹ muni
 enda hinc atq; hinc: ne aqua subinfat. Mox exhauriēda siqua
 residua intra munitiones inest aqua/egerēdaq; harena/abruen
 dusq; lotofus alueus fundit⁹: quoad inuenias vbi pes vestigio
 sistat. Idē ip̄m sabuloso in solo quoad res postulet faciendū est
 Ceterū om̄is fossionis fundū ad libellā plane coequādū est: ne
 quā in partē vspiā sit decliue/quo imponēda coequatis pōderi
 bus collibrētur. Habet enī pōdus in se hoc insitum et innatū:
 vt dep̄ssiora semp oppetat & opprimat. Sunt q̄ in palustrib⁹ fie
 ri iubēt/sed magis ad structurā q̄ ad foundationis rē pertineāt.
 Atqui sic enī iubent. Sudiū et palorū copiā cacumine præusto
 pede inuerso ad sublime figito: vt sit operis huius area lata du
 plo/q̄ futur⁹ est murus: sintq; pali ad muri futuri altitudinem/
 lōgi nihilomin⁹ vna partiū ex octo: sintq; crassi vt ad sui longi
 tudinē/ita vt pars respōdeat nihil min⁹ duodecima deniq; con
 ferti cōfigātur quoad vbi plures interfigas adit⁹ nō pateat. Cō
 figēdoꝝ paloz̄ machinas vticūq; illę sint hñe oportet malleos
 nō grauissimos: sed crebro ictu incudētes. Nā prægraues cum
 sint pōdere/īmani/īpetuq; intolerabili materiā, ptinus perfrin
 gunt. Crebritas quidem oēm soli contumaciam et peruicaciam
 assiduitate lassat & domitat. Videre licet vbi tenuē velis duram
 in materiā clauū infigere: si malleo vtaris graui, nō succedit: si
 pusillo & apto/penetrabit. Hęc de fossionib⁹ hactenus: nisi for
 te illud addendum sit/qđ interdum aut parsimonię gratia/aut
 vitandę soli intermedij labilitatis causa iuuat non vna et con

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

tinuata fossa opus solidum pducere: sed interuallis intermissis quasi pilas tantū aut colūnas posituri fundamus: q̄ inde ab alteris ad alteras ductis arcubus / reliquus paries sup̄extollatur. In his eadē obseruāda sunt / que vsq; recēsuimus. Sed quo plus oneris in hacce ip̄ositu⁹ sis: eo latiores et obfirmiores subigas fundationes atq; pedamenta oportet. Hactenus de his.

¶ De lapidū natura: fossa: habitudie / calcis et fulcture glutino / et alligamētis q̄ ad rē faciūt breuiuscula recollectio. Capi. IIII.

Eliquum est vt structurā aggrediamur. Sed cuz tota fabri ars ordoq; astruendi pendeat / partim ex lapidū natura / et forma / et habitudine: partim ex calcis fulcturæq; glutino atq; illigamētis. De his igitur prius

Lapidū di breuissime recensenda sunt quæ ad rē faciāt. Lapidū alij rediui ueritas. ui et fortes et succosi / quales sunt / silex / marmora / et eiulmodi: quibus innatū est vt sint graues et sonori. Alij exhausti / leues / furdi: quales sunt tofinei et fabulosi. Item lapidū alij planis superficie⁹ / rectis lineis / equalib⁹ angulis: quos quadratos nūcupant. Alij superficiebus lineis / angulis multiplicib⁹ et varijs: q̄s incertos appellabimus. Rursus lapides alij pregrādes: hoc est quos singulos nude hoim manus absq; traha / vecte / rutulo et gerulis et istiusmodi agere ad arbitriū nequeāt. Alij minuti: q̄s vel vna manu tollere collocareq; possis ex sententia. Tertij lapides inter istos: qui pondere et magnitudine medijs sint / iustos appellamus. Omnē lapidē et integrū et minime lutosū et benemadentē esse oportet: Integer an quassatus sit / indicabit sonus quē sub ictu refert. Abluetur nullibi purius q̄ torrēte. Nō penitus madidū reddi aquis ante diē nonū sat̄ cōstat / qui iustus sit lapis: qui aut̄ prægrandis / tardius. Nuper exemptus ex fodina longe veterano cōmodior. Qui semel calcem expertus sit lapis secunda non amat piugia. Hæc de ipso lapide. ¶ Calcem quidē quæ ex fornace apportata glebis fuerit non integris sed resolutis atq; admodum puluerulosis / reprobant: et validā futuram in opus negant. Eam probāt / que ignibus perpurata candicās et leuis et sonora sit: quæ ve cū aspergas multo crepitu / acré vaporis vim in altum euomat. Superiori quod impotēs sit / harenæ min⁹ deberi constat. At validiori huic plus. Cato statuebat in singulos pedes dari calcis modiū vnū: harenæ duos Alij aliter. Vitruuius quidem atq; item Plinius / harenas iubēt adnu-

Calcis opera.

sceri: vt sit ad fossiceas ps quarta: ad fluuiatiles atq; maritimas
 tertia. Ceterū vbi p lapidū natura et qualitate / vti mox refere-
 mus / materia futura erit / liquidior et mollior / incerniculis ha-
 rena excipiet. Vbi vero spissior / tūc glareā angularis et fractio-
 num minutalia admiscebunt vna cū harena ex dimidia. Tertiā
 si tunc testæ partē adieceris affirmant oēs futurā multo tena-
 ciorē. Tu tñ vti cūq; miscueris / iterū atq; iterum subigas opor-
 tet: ad minorū vsq; corpusculorū cōmitionē. Et sunt ea de
 re qui probe cōmiscēdi gratia mortarijs diutius versant atq; in-
 tundūt. Et de calce quoq; hactenus. Ni forte his quę diximus /
 illud delit: calcem suis et p̄sertim eadem ex fodina / cognitis
 lapidibus / tenacius q̄ cum externis coherere.

CPedamentorū ad aream vsq; cōplendorū ex veterū et monu-
 mentis / et exemplis nōnulla dogmata. Capi. V.

DEdamētis extruendis: hoc est fundamentis ad aream
 vsq; cōplendis / quidnā moneant nihil inuenio apud
 veteres / p̄ter vnū illud: vt lapidē / qui sub diuo vti su-
 pra dixim⁹ / bienniū habitus vitii fecerit / fundamen-
 tis conijcias. Nā veluti in militia desides & imbelles / q̄ p̄ferre
 solem & puluerē nequeāt: domū ad suos nō sine nota remittū-
 tur. Sic & istic molles & eneruatos lapides reijciūt: vt pristino
 in ocio / assuetaq; in vmbra ignobiles cōquiescant. Tā etsi apud
 hystoricos assueuissē in terra cōperiam veteres ponendis peda-
 mētis / omni industria & diligentia eniti: vt esset illic structura /
 quoad ei⁹ fieri posset omī ex parte nihilomin⁹ q̄ in cetero muro
 solidissima. Nicerini fili⁹ Aegyptiorū rex Asithim / cui⁹ id fuit
 institutū / vt qui ex ere alieno tenerent / patris cadauer in pign⁹
 darent / lateritiā structuris pyramidem / fundamētis iaciundis
 p̄fixit in palude trabes: hisq; supduxit lateres. Memorie quoq;
 p̄ditū est. Ctesiphū optimum illū: qui celeberrimū Dianę tem-
 plum apud Ephesum astruxit / cū sibi locū delegisset planū et
 emūctum: qui demū a terremotibus futurus esset imunis: prin-
 cip. o. ne lubrico illic atq; parū stabili in solo / tantę molis fun-
 damēta temere collocarētur / strauisse aiunt calcatis carbomb⁹:
 Deinde vellerib⁹ tantum palorū media interualla expleri cre-
 berrimo carbone atq; incōculari / et mox quadrata supextēdi
 rū gnā. saxa iuncturis q̄ longissimis. Cōperio & apud Hyerosolimam
 in fundamētis publicorū operū fuisse qui lapides ponerent lō-

Asithis

Ctesiph⁹

Diuerſa
veterū pe-
damento

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

gos vigenos: altos nō minus denos cubitos. Verū alibi exper̄tissimorū veterū amplissimis operibus aduertī variū illis fuisse modū atq; institutū cōplendis fundamētis. Ad sepulchrū Antoniorū fragmētis præduri lapidis nō maiorib⁹ q̄ vt manū impleant/natāte cemento cōpleuere. In foro argētario ex cemēto oīnis generis fractorū saxorū. Apud Comitū frustis q̄ glebis ex lapide ignobili substruxere. Sed hi mihi p̄placuerē: q̄ apud Tarpeiam imitatī naturā sunt opere collibus præsertim aptissimo. Nā veluti struēdis mōtibus illa solidis lapidib⁹ molliorē materiā intermiscet. Sic hi duū pedū substrauere opus quadrato q̄ potuere integro lapide. Huic superfundere quoq; duum pedū quasi pultē cementitiā: atq; sic deinceps alternis ordinib⁹ lapidū et pulte fundamēta oppleuere. Alibi cū glarea fossili: tū et item collectitio saxo/firmissima vidi a maiorib⁹ facta perstare post multas ætates opera fundamentorū huiusmodi & struēturas. Apud Bononiā turris excelsē atq; firmissimē/cū demoliret̄ inuēta fundamēta sunt infarcita saxo globoso & creta ad cubitos ferme sex. Cetera deinceps astructura erant calce. Itaq; varia in his ratio est: & quid horū præceteris p̄bem/nō facile dixerim t̄ā ex omni istorū genere inuenio: qd̄ longe firmissimū et validissimū existat. Sed parsimoniē inseruēdum statuo modorudera et quę putrebilia sint nō perfundas. ¶ Sūt et alia pedamentorū genera. Vnū quidē porticib⁹ & locis his debet: vbi colūnarū ordines cōstituātur. Aliud quo maritimis vtimur locis vbi solidi ad arbitrium captādi soli certa facultas non pateat. De maritimis tum dicem⁹/cum de portu et mole intra profundum mare sistenda tractabim⁹. Nam pertinet id quidē non ad vniuersorum ædificiorū opus/de qua re hic loquimur: sed ad p̄p̄riam vrbis partem quādam: de qua vna cum alijs sui generis tractabimus: cum de publicis istiusmodi operib⁹ mēbratim referemus. Ordinibus igit̄ colūnarū cōplere in oblōgū fossam totam nō est opus perpetuato structurę ductu: sed colūnarū ipsarū primo sedem cubiliaq; cōuenit obfirmare. Hinc ab altero ad alterum/quadq; horū ducendi sunt arcus/dorso in profundū inuerso/vt ei pro corda sit ex area planicies. Sic enī vnū in locum plura hinc atq; hinc superadiēta pondera/min⁹ erūt ad perforandū solum prompta/arcuum fultura istiusmodi obfistente. Et q̄ sunt columnæ ad solum perforandum aptæ: et q̄

courageant presentq; pōdera in eas posita/inditio est ad nobile Tēplum Vespasiani templū angulus: qui ad æstiuū occasum vergit. Nā Vespasium illic viam publicam/areę angulo interceptam reddere per siani. uiam voluissent/paulula facta ad inter aream diuersione fornicęq; per templi structurā adacta: angulum ipsam quasi pilam ad vię latus reliquerūt: et cōfirmarunt operis soliditate anteri discq; subsidio. At is tandē p̄mente vasta ædificij mole/et indulgente solo fecit vitium. De his satis.

CEstuaria seu spiramenta crassioribus muris ab imo ad summum linqūda. Quid inter pedamentū et parietem interlit. Parietis partes p̄marię. Structure genera: podij materia et forma.

Capitulum. VI,

CActis fundamētis expedit⁹ insequit⁹ paries. Hic illud p̄termisisse nolim: qđ cū ad fundamēta cōplēda/tū ad totos parietes absoluēdos pertineat. Nā vastis qđem in ædificijs/vbi crassior futura murorū moles est ab ipsis fundamētis mediū p̄ opus ad sūmū vsq; relinquēda sunt apta extuaria spiramētaq; nō penit⁹ interrara. Vñ siquid vaporis cōcreti & coacti sub tellure moueat/libere id absq; vlla structuræ pernicie profuse possit exalare. Veteres hmōi nōnullis in locis cū istius ipsi⁹ rei gratia/tū & cōmoditatis: quo in sūmum opus ascēsus pateat:tū et fortassis ipenſę minuēde causa scalā cocleā intimū perducebāt. Ad rem redeo. Inter pedamentū atq; expeditum parietē hoc interest: qđ id laterib⁹ fossę coadiutū cōstare sola potest infarctura: hic alter plerisq; cōponit⁹/vti mox referam partib⁹. In pariete primarię insunt partes: ima qđ illico supra fundamēti infarcturā surgit: hanc si ita licet appellabimus podiū suggestūve. Media qđ parietē circūambit atq; amplectit⁹: hęc procinctū dicūt. Suprema hoc est pars ea qđ vltimum parietis illaqueamentū habeat: hęc demū coronā nūcupant. Sunt & inter primarias parietū partes vel in primis p̄cipue anguli & insertę conceptęq; seu pilę/seu colūnæ/seu quiduis istiusmodi: qđ quidē sustinendis trabeationibus arcubusq; tectorū/illuc columnarum sunt loco: quę om̄ia appellatione ossium veniunt. Sūt et apertionū stantia hinc atq; hinc labra: quę angulorū/columnarūq; insimul naturam sapiunt. Præterea et apertionum tectū hoc est superliminare/siue recto sit positum trabe: siue arcuducto ipsa/inter ossa cōputabitur. Nam esse arcum quidem

Pedamētum.

Parietis.

Podium.

Suggestū

Procinct⁹.

Corona.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

non aliud dicā/ q̄ deflexam trabem: et trabē quid aliud q̄ in trāf uersum positā colūnam. Quæ autem inter has primarias partes intercurrunt atq; extendūtur/ recte complemēta nuncupantur. Vniuerso etiam in pariete aliquid esse quod ipsū cūctis quas hic recensuim⁹/partibus cōueniat: hoc est media muri infarcinatio: et gemini hinc atq; hinc seu coria nūcupes: seu cortices: quorū alter extrinfecos ventos solēq; excipiat: alter intestinam aræ vmbra foueat. Sed corticis infarcinamētōrūq; inter se ratio pro structuræ varietate varia est. Structurę genera sūt hæc: ordinarium: rheticulatū: incertū. Et hic illud Varronis nō nihil faciet ad rē: quod refert Tusculanos quidē septos ad vilas ducere structura ex lapide. In agro vero gallico ex coctilib⁹ lateribus. In Sabinis crudo: per Hispanias terra ex lapillis cōposita ædificare. Sed de his postea. Ordinaria ea structura est in qua lapides quadrati/ seu iusti/ seu potius prægrādes coaugmētantur: ita vt sint suis lineis ordine ad regulā libellā et perpēdiculum positi. Qua structura nulla est firmior/ nulla cōstantior. Rheticulata ea est in qua lapides quadrati seu iusti seu poti⁹ minuti ponūtur nō iacētes in latus/ sed in angulū stātes: frōte ad regulā et perpēdiculū exposita. Incerta ea est in qua lapis incertus ita inseritur/ vt quodq; latus quoad p̄ eius lineas licuerit cōtigni lapidis laterib⁹ hæreat ad vnguē. Huiusmodi lapidū adiūctionib⁹ in silicea viarū structuravtimur. Ceterū his generibus varijs locis varievtemur. Nā ad podiū crustā nō nisi quadrato ponem⁹ lapide prægrandi præduro: q; si structurā quidē esse/ vt diximus quoad ei⁹ fieri possit/ integrā et solidissimā oportet. Et toto ipso in muro nusquā est soliditate firmitateq; opus maiore q̄ istic. Quid ī vnico si quæ eas lapide: aut certe numero lapidū firmabis eo: qui ad vnus integritatē p̄petuitatēq; sit perq̄ proxim⁹. Prægrādis quidē quo argumēto lapis tractē atq; admoveatur: qm̄ id genus vel maxime ad ornamentū spectat: suo dicem⁹ loco. Atqui ducito/ inq; Cato/ ex firmo lapide et calce vt supra terrā opus extet pedes: reliquā vero parietis partem/ vel etiā crudo si libeat latere fieri nō vetant. Hunc ea rōne hic motū in prōptu est: q; guttis stillantiū ex tectis imbrīū ea parietis pars abrodit. Sed nos cū veterū ædificia repetim⁹ intuemurq; cū alibi passim has recte p̄ditorū ædificiorū ptes p̄duro esse substantitas lapide: tū et apud eas gētes/ vbi pluuiarū iniuriā nō ve:

reantur: fuisse qui ad pyramidē totā substraerint basim apud Aegyptū nigro lapide p̄duro: fit vt rē lati⁹ interpret. Nā veluti in ferro aere ac ceteris eiusmōi / si iterato atq; iterato ī p̄trarias p̄tes inflectant fatiscūt: et postremo lassata rūpūnt. Ita et corpora alternis offensionib⁹ laceffita maxime vitiant atq; corrūpūntur. Quā rem ipsā aduerti ex p̄tib⁹ p̄serti ligneis. Nā quę p̄tes tēporū vicissitudinib⁹ modo sicce solis radio et ventorū afflatu: modo madētes nocturnis aquæ vaporationib⁹ sūt: eas quideꝫ ocissime reddi exesas atq; penit⁹ cariosas videm⁹. Ipsū idē licet videre ex murorū partib⁹ his quæ imæ p̄pter solū extent. Nam alternis humorū et pulueris cōtaminationib⁹ cōmacerant atq; abrodūtur. Qua de re ipse sic statuo totius ædificij podiū / duro et firmissimo et p̄grandi lapide astruendū: q̄ crebris p̄trariorū offensionib⁹ tutissimū p̄seueret. Et durissimi q̄les sint lapides / sat libro secundo recensuimus.

C De lapidū p̄textu atq; connexu qui firmiores aut debiliores creatiōe seu ḡnatiōe deq; parietū angulis et ossib⁹. Capi. VII.

Erunt lapides ipsi cū istic / tū et alibi p̄maxie interest quo ponātur p̄textu atq; cōnexu in ope. Nā veluti ligno ita et lapidi insunt cū venæ / tū et nodi / tū et p̄tes alię alijs ībecilliores. Quin et p̄adi marmora et cōtor queri in prōptu est. Habent in lapidib⁹ apostemata et collectiones putris materię: quæ tēporib⁹ intumescit aeris inhausti / vti puto / humectatione imbibita: ex quo grauioribus pustulæ et col laceratione colūnarū atq; trabiū sequūtur. Quare p̄terea / que de lapide suo loco superius trāsegitimus: nosse oportet lapidem creari a natura vti videmus p̄cumbentē / materia vti interpretant / liquēte et fluxibili: quę cū sensim cōcreuerit et obdure rit: ipsa massa primas suarū partiū figuras asseruata. Hinc est q̄ in eo infimę partis corpusculis / vt puta grauioribus cōstat ma iusculis / q̄ supreme: et intercurrūt venę: prout materia materię superinfusa et obducta cohæsit. Ea ergo quæ in vena iaceant / seu sint illæ quidē prioris materię spumamenta / vna cū supad ductæ materię fecibus cōmixta. Seu quid aliud sūt: quādo has ipsas sic dispares cōniri penitus natura nō siuerit: fixilē nimirum esse in lapidē cōstat. P̄terea vti ex re ipsa palā atq; in prōptu est tempestatū / vt ita loquat / cōtumelia nequid recōditiora p̄seruemur: cōpacta et p̄creta omnia corpora conficiūtur / dissol

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

uuntur. Ita et in lapide quę partes tēpestatib⁹ pferendis obnoxie extiterunt: maceratiores sunt atq; putribiliores. Que cū ita sint ponendis lapidibus aduertisse iubent/his presertim partibus ædificij: quas esse robustissimas oportet: vt firmissime & minime deciduę lapidū facies cōtra aduersarias rerū offensiones obijciant. Ergo nō in latusvena stans collocabit: nequid decrustetur tēpestatib⁹: sed iacebit prosternata: vt pressa mole supin cūbentiū nūsq; pandat. Et interior q̄ in fodina abdita fuerat facies sistet vt extet patula. Succosior enī est & validior. Verū nulla tolerātior habebitur facies toto in abscisso lapide: q̄ q̄ massā ipsā nō per fodinę tractū descuerit: sed quę transuersā iacentis massę protensionē obruncarit. Anguli insuper totū per ædificium: q̄ eos quidē perq̄ ægregiē validos esse oporteat/structura admodū solida firmādi sunt. Nāq; profecto si recte interpretor/angulus quisq; totius ædificij altera est pars: q̄ vni⁹ quidē vitiū anguli absq; duorū laterum iactura nō succedat. Qd si huc spectes: proculdubio cōperies nulla ferme ædificia cœpisse deficere aliūdē/q̄ ab anguli alicui⁹ infirmitate. Recte igit̄ veteres angulos assueuere ponere crassiores multo q̄ parietes: et in colūnatis porticibus ad angulos firmiora adigere alamenta. Anguli igitur firmitas non eo tantū desiderat: quo tectū ferat: est enī id colūnæ opus vel magis q̄ angulorū: verū et imprimis q̄ parietes in officio cōtineantur: ne a ppendiculi rectitudine vllā in partē deflectant. Ergo habebitis quidē lapides præduros/et lōgitudine plixos: vt quasi brachia et vlne per cōiugatorū parietū ptenensione inuehantur. Eruntq; lati p parietis crassitudine lapides hi: vt nulla sit op⁹ media infarcinatione. Similia esse angulis ossa in pariete et apertionū latera cōdecet: et eo firmiora/quo maioribus pōderib⁹ fortassis fuerint substituenda. Et imprimis oportet manus hoc est aliquos hinc atq; hinc alternis ordinibus lapides promittant/ quasi adminicula ad reliqui parietis complementa sustentanda.

¶ De complementi partibus/corticibus/infarcinamentis et eorum generibus.

Capitulum. VIII.

Complementi partes sunt/quas vniuerso parieti p̄municare diximus cortices & infarcinamēta. Sed corticū alij extimi: alij e regione positi intestini. Extimū si lapide posueris duriore cōferet: id qdē ad ædificij perē

nitatem alioquĩ totis ſp̄lemētis: ope quo libuerit ſeu reticulato/ſeu incerto induxeris nō redarguā: mō inſeſtis et acriter la-
 ceſſentibus/ſeu ſolibus/ſeu ventorū moleſtijs/ſeu etiā ignibus
 aut pruinis lapidē obijcias eū/qui natura ſit ad impetū molēq;
 atq; iniuriā tolerandā validiſſimus. Et præfertim illic vbi ex fi-
 ſtilis tectoꝝ aut ſtillicidijs maiores cadētes imbres v̄eto illidā-
 tur oīno adhibenda robuſtiſſima materia eſt: quando id quidē
 in vetuſtis ædificijs paſſim vidiffe liceat iſtiusmodi aſp̄ſionū in
 ſuria ipſū marmor/ vt ſic loquar/ p̄frefū atq; penitus exefū eſſe.
 Tam etſi pleriq; oēs periti architecti/ quo huic iniurię p̄uiderēt
 ſimbrem a tectis collectū aſſueuere p̄ impluua intercluſū didu-
 cere atq; diſpellere. Quid illud quod annotarūt maiores/ ſolia
 per annuos autūnos ſolere parte arboris quæ ad auſtrū et meri
 diē ſpectent prius decidere. Nos aduertim⁹ collapſa vetuſtate
 ædificia oīa cœpiſſe ad auſtrū deficere. Et cur id eueniat: for-
 taſſis in cauſa eſt/ q; ſolis ardor et viſ dū virebat opus/ imature
 ſuccos aſſūpſit calcis. Adde q; auſtrinis flatibus iterum atq; ite-
 rum humectatus atq; ſubinde ſolis incenſionibus inferuſfact⁹
 paries cōmaceratus imputruit. Ergo his et huiuſmodi iniurijs
 apta et validiſſima obijcienda materia eſt. Illud ip̄primis obſer-
 uandū cēſeo: vt cœptos ordines toto ſtructure ambitu cœqua-
 to et minime diſpari ducas: ne quid ad dextrā prægrandi: ad ſi-
 niſtram vero minuto conſtet lapide. Nāq; preſſari quidem aiūt
 ſtructuram nouiſſimo pondere iniecto: et calcem preſſione in-
 ter ſiccandū deſiſtere: ex quo per opus lacerationes fieri neceſſe
 eſt. At corticem inteſtinum vna cum tota ſui parietis facie mol-
 liore ducas lapide non vetabo. Sed quocūq; vtare tā inteſtino
 q̄ extimo tollendus cortex eſt: vt ſtet is quidē ad ſuā lineā atq;
 perpendiculū extenſus et perſinitus. Sua erit linea quę ad aræ
 circūſcriptionem cœquata reſpondeat: ita vt ſit ea penitus om-
 ni pte ſui nuſquā tumida/ nuiq; caua/ nuſq; vndofa/ nuſq; nō di-
 recta/ et p̄be coaptata et p̄ſinita. Interſtruendum et dum mur⁹
 viret ſi primam induxeris harenationem: fiet deinceps vt quā
 adegeris ſeu cruſtam ſeu albarium indelebile opus præſtetur.
 Infarcinamentorum duo ſunt genera. Vnū quo inter cortices
 ad vacuum quod ineſt cementis congeſtis opplēt. Alterū quo
 id lapide non niſi ordinario: ſed ignobili potius interſtruūt q̄
 oppleant. Vtrūq; parſimonix cauſa inuentuz apparet. Quādo

Que ad
 auſtrū ſpe
 ctāt citi⁹
 deficiunt

Leonís Baptiste Alber. De re ædificatoriá.

quiuís lapis minutus atq; ignobilis huic murorũ parti deman-
datur. Nã si dabit vt prægrandis & quadrati lapidis copia sup-
pediter: quis aut minuto / aut fractitio sponte vtetur lapide?
Atqui hac vna in re a cõplemētis ossa ipsa differunt. Qã in his
media inter crustas infarciunt / fractitio & cõmutilato quocũq;
datur lapide / opere ppe cõgestitio et tumultario. In his alteris
nulli aut perq̃ modici immiscenť lapides incerti: Sed tota totũ
id intimum ordinario extexunt opere. Mallem ad æternitatem
plenis ordinib⁹ vniuersum parietem quadrato lapide cõpletũ
redderent. Tamen qualicũq; vacuũ id inter cortices lapide op-
plẽdum institueris: quoad res patitur curato vt ductu coęqua-
to librati ordines cõnectant. Tum & officij quidẽ erit ab altero
extimo ad alterũ intestinũ corticem / aliquos nõ penitus inter-
raros ordinarios lapides mediã per parietis crassitudinẽ ad cor-
tices ipsos mutuo cõnectendos traducere: quo infusa infarcina
menta spondas crustarũ nõ protrudant. Infarcinationũ ductus
obseruarũt veteres vna perpetuaq; refusione attollere: nõ altio
res q̃ vt in quinos quosq; pedes ordines supextenderẽt: quo ve-
luti neruis / illigamētisq; structura arctata / cõcinctaq; redderẽt:
quo etiã siquid totã per infarcinationẽ aliquo aut fabrorũ vis-
tio / aut casu desidisse cõperit: nõ illico in se reliquorũ supurgen-
tiũ põdus trahat. Sed habeãt superiora quasi innouatã ad cõfi-
stendũ basim. Ceterũ admonent / qđ apud omnes veteres probe
obseruatũ video: nequid maiora inter farciendũ faxa interferã-
tur: q̃ vt librę pondus cõpleãt: minutiora enĩ quę sunt / facilius
vniri atq; ad nexuras adęquari arbitrãtur q̃ prægrãdia. Et fa-
ciat ad rem qđ apud Plutarchũ de Mino rege traditur. Nam is
quidẽ cũ plebẽ per artes diuideret: sic cõsebat corpus omne quo
magis minutas diuisum in partes sit: eo facilius ad arbitriũ tra-
ctari atq; coęquari. Illud nõ negligendũ puto: qđ caua oĩa com-
plessẽ / et nihil vsquam interuacuũ reliquisse oportet / cũ ceteras
ob res / tum ob id ne istuc animãtia ingrediãtur: quę nidificatu
et congestis sordibus atq; seminibus caprificos per murum ex-
citent. Dictu incredibile quãtas lapidũ moles / et quas cõgeries
cõmotas vna esse arboris radice viderim. Illigãda igitur & cõ-
plenda quę construas omnia diligenter sunt.

☞ De lapidum pcinctu nexu / coronis quoq; futu: vt lapides
plurimi in parietis soliditatẽ cogãtur. Caput. IX.

Infarci-
nationũ
ductus q̃
lis apud
veteres.

Nter procinctus aliqui præterea nexus lapidū maiorum inducuntur: qui et crustas exteriores crustis interioribus: et ossa etiā ossib⁹ illaqueata reddāt: quales hi sunt/ quos in pedes quinos interferendos dixim⁹

Alij vero et hi quidē primarij procinctus sūt: qui angulorū pre procinct⁹ hendendorū/ operisq; detinendi gratia/ per totā parietis longitudinē pducuntur. Sed hi postremi rariore adhibentur: et vni co in pariete plusq; binos aut interdum tris me nūq; vidisse me mini. Eorūq; situs sedesq; primaria est: vt sūmū parietis veluti corona/ in immunē frequentiorib⁹ illis innexuris æqui impedes quinos fiūt. Lapidēs si aderunt tenuiores nō dedecabit. In his vero alteris/ quas coronas nūcupamus: quo et rariore ille qui dem sunt/ et plus habēt negocij: eo robustiores et crassiores apposuisse lapides cōuenit. In vtrisq; suo in genere lōgissimi & latissimi et firmissimi desiderantur. Sed ita collocabunt minores illi: vt vna cum cæteris parietis corticibus ad perpendiculū et regulam cōueniant. Hi vero alteri coronas imitati frontis projectura pminebunt. Ponunturq; lapidēs istiusmodi prælongi et admodū lati ad libellā/ et ordinibus bene cōnectunt: vt quasi supaddito pavimento subinstructa operiantur. Lapidū istic nexura est: cū nouissimus quisq; nūc supinsternatur lapis: ita in iam tum substratos coagmentatur et concinnat: vt in duorum substitutorū cōmissuram/ æquata et collibrata extensione mediū accumbat. Que lapidū nexura vniuersa in structura minime negligenda cū sit/ tum est eadē in pcinctib⁹ huiusmodi maiorem in modū obseruanda. Aduerti reticulatis operibus veteres assueuisse procinctū inducere: vt constaret ordinibus laterculorum quinq; aut nihilo paucioribus tribus/ quorū essēt cuz cæteri/ tum ad minus ordo vnus lapide positus nō crassiore q; cæteri illic iuncti/ sed longiore atq; latiore. Ordinarijs vero in structuris lateritijs vidimus quosq; in pedes quinos illigamenti loco fuisse vno cōtentos ordine lateris pampi bipedalis. Vidimus etiā q; laminas plūbeas prælōgas parietib⁹q; pares latitudine illigamēti grā intersparserit. Verum in lapide prægrādī astruendo pcinctu rariore vel q; si solis coronis ptētēs video. In coronis absoluendis qn hæ quoq; parietē firmissima recigunt nexura/ neglexisse nihil oportet eorū q; hactenus de pcinctu ipso dixim⁹/ vt in his nulli nūlī prælongi et admodum latissimi et

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

oīm firmissimi lapides imittantur: coapteturq; nexura p̄tinua
ta et recte p̄pacta / ordinibus ad libellā exactis: et p̄ cuiusq; rōne
ad regulā redactis et coæquatis. Eoq; maiorē istic curā et diligē
tiam adhibeas / ipsa res postulat: quo et p̄cingunt op̄ corone ip̄
so loco labiliore. Et tecti p̄terea mun⁹ suos in parietes obtinēt
Hinc est quod aiunt lateritijs parietib⁹ crudis testaceā coronā
adigito: ne siquid ex sūmo tecto aut stillicidijs impluat / officiat
Sed p̄tectura tueātur. Ea de re adeo in oī reliquo pariete quis
obseruādū est: vt ei p̄ tecto bñ obstructa stet corona ad oēm im
brium iniuriā refellendā. Rursus p̄siderasse oportet / quo ful
tu / quibus ve adminiculis lapides plurimi vnā in parietis soli
ditatē cogantur atque p̄tineant. Considerāti nimitū sese offert:
vt in primis ad istā rem op̄ esse calce intuar: tā etsi non oēm la
pidem calce iungendū statuā. Marmora eīm cōtactu calcis non
modo candorē amittunt: vè: etiā obscenis maculis cruoris de
honestantur. Tantaq; in marmore inest cādoris supbia: vt vix
ra vitient̄ alium possit p̄ferre q̄ ipsum se. Quid putes? fumos dedignatur:
et maculē oleo illibutū pallefcit: nigro infusū vino lutescit: aqua ex mate
ria castanæ perducta fuscatur intimū atq; ificitur: vt ne abra
rendo quidē istaz rerū notæ delean̄. Hinc veteres nuda in op̄
marmora / nullo calcis illinimēto obducto quo ad poterant adi
gebant. Sed de his postea.

¶ De legitimo parietis astruendī genere quo quidē attollatur
lapide / et induratū calce reddatur. Capitulum. X.

Vncquādo ad periti fabri officiū pertinet / nō tam se
ligere cōmodiora / q̄ apte accōmodateq; vti his q̄ sup
peditēt: rē nos sic p̄sequemur. Calcē intellige sexco
ctam esse vsq; vt p̄bes: que infusa & inde post feruorē
extincta / ipumā lactis imitata sese suscitās totis glebis tumue
rit. Nō satis p̄maceratā indicū erūt calculi inter harenandū of
fensi. Plus forte si admiscueris harenę q̄ par sit / aspitate sui nō
coherebit. Sin aut̄ minus q̄ eius natura et vis feras: quasi visc⁹
Calcisma lentitudine improba restitabit ægreq; obsequē. Calcē non vsq;
ceratio et quoq; maceratā / atq; alioquin imbecilliorē indēnius cōmit
vtilitas. tes fundamentis q̄ cætero pariet: et inter farcinamēta q̄ in cru
stis. Ab angulis vero et ossibus præcinctibusq; / p̄cul abigenda
est oīs calx: in quauel minima insit mēda: et presertim arcubus

fidissima intermiscenda est. Anguli/ossa/procictus/coronæ harenam tenuiorē/graciliorē puriorēq; exigunt: presertim vbi terfo ducantur lapide. Infarcinamenta glandulosiorē non respuent materiam. Lapis arens natura et sitiens fluuiatili cū harena nō pessime cōueniet. Madens natura lapis et humectus/harenas fossiceas adamabit: ad austrū nolim sumptā ex mari harenam obijcias: septētriones aduentos fortassis cōmodius exponetur Minuto cuiq; lapidi materia debetur spissior. Sicco & exhausto crassior. Quāuis vniuersa in astrucone veteres crassiore pul tem istiusmodi tenaciorē putent q̄ tenuem. Prægrandes lapides non nisi per liquentē et fluxibilē materiē fulcture ex arbitrio recumbūt: vt forte magis lubricādi cubilis gratia: quo sūt illi quidē dum coaptātur sub manu ad motum faciles/q̄ cōglutinādi causa/huiusmodi esse inducta materies videatur. Atqui omnino plurimū cōferet aliquid molle istiusmodi et leuigatuz cubile submittere. Quo fiat vt lapides iniquo sub pōdere laborantes non defringantur. Sunt qui vbi passim ex veterū operibus prægrandes intueātur lapides/medijs iuncturis illibutos rubrica/vfos interpretentur ea pro calce. Id mihi non fit verisimile: vel maxie ea re/q; non vtraq; adiūctionis superficies/sed tantū alterā illibutāvideā. Est etiā circa parietes quippiā: quod neglexisse non conferat. Neq; enī præcipiti festinātia et tumultuaria manu est paries coaceruādus/opa nusq; intermissa. Ne q̄ per segnitiam desidiosam/quasi inuit⁹ ædifices/cœpto est opere procrastinandum. Sed prosequi rē oportet modo et ratione in qua sit celeritas coniuncta cum consilij et diligentiae maturitate. Altius attolli opus vetant periti: nisi pars hacten⁹ exacta duruerit. Nā recens et molle opus/impotens et resolubile cuz sit/quē superastruxeris nequaq; perferet. Videre quidē licet/hyrundines natura edoctas cū nidificant/primas illutationes ad tigna: quæ quidem pro fundamentis et radice operis sunt: atq; item his primis proximas aggestiones apponere ne quicq; temere: sed opere intermisso/matute sensimq; astruere: quoad primordia operis firmitudinem consecuta sint. Duruisse calcē sta- Vide motuunt/cum lanuginem flosculosq; fabris cognitos desudarit. dū paries Quor in pedes intercalanduz sit ipsa muri crassitudo/et loci et tis astruē cœli temperies admonebit. Vbi duxeris intercalanduz operito di. sūmū opus strumentis: ne vento et sole succus materia haust⁹

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

euanescat: poti⁹ q̄ attēporato siccescat & coherescat. Vbi opus resumpseris/pura iterū atq; iterū aqua infundito/quoad probe immadescat: Et pulueres nequid caprificib⁹ gignundis fomenta relinquātur/pœnitus abluantur. Nihil est quod opus ad soliditatē stabilitatēq; magis confirmet: q̄ abundantia lapidē comadefecisse aqua. Madidū negant lapidē esse: qui si diffregeris/non tota sit facie intima infusus et nigricans. Adde his q; inter instruendū in singulis locis/ quibus ad varios ædificij vsus et voluptates/ desiderasse quispiā nouas apertiones possit per parietis ductū inter extendus arcus est: quo postea inde suffosus paries/ tutā et cōnatam habeat quiescēdi sedē arcū. Neq; dici potest/ vti vnico interdū subdempto ex pariete lapillo/ tota structure vis et nerui labefactent. Et pfecto assequemur nunq̄ vt veteratis structuris nouę applicētur: ita vt nō p̄tinuo inter se discidiū faciant. Et eā ob cōcitatricē debilitatus paries/ q̄ reddatur ad ruinam prōptus/ nō est vt referam. Crassus paries arma non postulat/ quādo fabris latitudine sui p̄stet: vt astruendo consistant.

¶ De illinēdo pariete: necnō corticibus siue crustulis vestiēdo Architectorū vetustissima lege velut oraculū obseruāda: nonnullis ad fulminis (forte) depulsionē adiunctis. Caput. XI.

Iximus de legitimo astruendi genere: quo quidē lapide attollat et duratū reddat calce. Sed cū sint captādi lapidis genera alia quę nō calce sed luto stēt interlita: et alia quę lapidib⁹ nullo fulta glutino coaptētur. Et sine pręterea alia ædificādi genera: quę sola infarctura/ et alia q̄ solis finiātur corticib⁹: et hmōi breuissimē trāsigemus. Lapidē qui illiniat terra/ cū quadratū/ tū et maxime arentē esse oportet eāq; ad rem nihil est cōmodius latere seu cocto/ seu potius crudo bene exliccato. Paries crudo ductus latere valitudini habitantiū aptus/ et cōtra ignes tutissimus cū sit: tū et terræmotib⁹ nō multo cōmouet: sed idem ni fiat crassior/ cōtignationes nō tolerat. Hinc pilas iubebat Cato interstrut lapideas/ quib⁹ trabemēta substituerētur. Limū quo fulcias/ sunt qui esse optant bitumini persimilē/ et esse optimū arbitrātur cū qui imissus aq̄ lente dissoluat/ qui de manu egre abluat/ qui longe denset cum siccescat. Alij harenarium pręferūt/ quia ductibilior sit. Vestire oportet opus hoc crustula extrinsecus ex calce/ interius si libet

gypso / aut etiã creta argentaria: Ea vt cohærescat aptius inter cõponẽdum testacea sunt fragmenta / rimulis iuncturarũ spar-
 sim interferenda : quæ veluti dẽticulti promineãt: vt eis crustu-
 la firmius p̃tineatur . Nudũ lapidẽ cum quadratum esse oportet
 tum et præ alijs grandẽ atq; etiã solidum et firmissimũ: Hic nul-
 la infarcinamenta / æquatissimi ordines / perpetua nexura exi-
 gũtur: crebraq; debentur anfarum clauiculorũq; illigamenta.
 Ansx sunt quibus æquate appoliti lapides binatim iũgantur: Ansx in
 et cõtinuatũ in ordinẽ cõmiantur. Clauiculi sunt qui inferio parietib⁹
 res et vna superiores in lapides infixi cauẽt nequid forte pro-
 trusi ordines alteri ab alteris distrahantur. Anfas clauiculosq; quæ.
 ferreos non reprobãt. Sed nos ex veterũ operibus intellexim⁹ Item Cla-
 ferrũ corrumpi et nequicq; durare: æs vero durare et prope æter-
 num esse: Quin et ferrũ rubigine marmora cõmacerari et circũ-
 rũpi aduerti. Vifunẽ et lignex ansx lapidib⁹ vetustissimorũ ope-
 rũ interfertẽ: q̃s ego ferreis haud quaq; postponẽdas duco: q̃ree
 ferreæq; ansx plumbo firmantur. lignex fat firmæ sunt suapte
 forma quæ sic dolantur vt similitudinis gratia caudæ hirundi-
 nex nũcupent. Inferendæ ansx sunt ita vt imbrĩũ stillæ ad eas
 vitiandas non penetrent. æneas contra vetustatem firmari pu-
 tant / si dum cõflantur trigesima stagni pars immisceatur : Ru-
 biginem minus verebuntur / libitumine aut etiam oleo perun-
 gantur. Ferrum cerusa gypso et liquida pice temperari / ne rubi-
 ginem sentiat / affirmant. Ansx lignex cera pura et amurca il-
 libutæ non putrescunt: plurimũ liquẽtis plumbi et admodum
 feruentis / ad captas anfarum q; infuderint lapides subcrepuisse
 video. Sola et infarctura ductos passim inuenies in veterum
 ædificijs parietes perq; firmissimos. Hi ducũtur quẽadmodum
 et teirei quibus Africa et Hispania vtebatur / duab⁹ vtrinq; seu
 tabularũ seu craticiorũ spõdis adactis / quæ pro crustis adstent
 quoad infusum opus duruerit . Sed in hoc differunt / q; hic ce-
 mẽtitiã pulterẽ prope vndantem infundunt : illic terram læ-
 tosam humectatione et subactione redditam ductibilem incul-
 cant pede et planatorijs vectibus. Istic etiam pro nexura in pes-
 des trinos quasi ruderamẽta infestant maiusculos lapides pre-
 fertim ordinarios: aut etiã fractitios angulares : Nã globosus
 et si cõtra iniurias plane sit fortis: nisi tamen multa deuinctus
 erit suffragatione: in omni structura lõge infidelẽ habebit se. Il

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

lic vero terreis Africę parietib⁹ spartū aut maritimū iuncū luto
imiscunt/opus ductu mirabile: qđ vētis & imbrib⁹ incorruptū
duret. Ad Pliniј tēpora turre & speculę terreę iugis mōtiū im
Crustulę positę vsq; ad Hānibalē spectabant. Solas inducim⁹ crustulas
vt sic eas poti⁹ q̄ cortices appellē: craticijs atq; storijs ex harūdi
ne nō recētibus opus illiberale. Sed quo passim vetus romana
plebs vteret. Illiniunt crates luto vna cū paleis triduo subacto
post vestiūtur/vti mox dixi/calce aut etiā gypso: demū pictura
signis ve honestātur. Gypso si testā tūsam ex tertia imiscueris/
asperuginē nimis verebit. Calce imistū maiorē in modū inuale
Nota le- scit: in humido pruina et gelu/gypsum oīno inutile est. Restat
ges pro vt quasi epilogū/legē referā apud architectos vetustissimā quā
parietib⁹ p oraculo obseruandā statuo: ea est hmōi. Muro basim subigi-
astruēdis to firmissimā: superiora inferiorib⁹ medio cētro ad ppendiculū

respōdeāt/ponito. Angulos ossaq; parietū ab solo ī sublimē ro
bustiore lapide obfirmato. Calcē cōmacerato. Lapidē in opus
nisi madentē ponito: infestis offensorib⁹ duriorē obijcito. Stru
cturā ad regulā et libellā & perpēdiculū ducito: cōmissuras an-
tecedētū mediј deinceps lapides obtineāt curato. Integros or-
dinib⁹ exponito: mediū parietē refractis farcito: ordines ordi-
nib⁹ crebris traductis lapidū nexuris coadiugato. Hactenus de
pariete. Venio ad tectū. ¶ Sed nolim illud pterijisse: cui⁹ argu-
mēta apud veteres maiorē in modū obseruata intelligo. Sunt

Laurum/ in rerū natura/quib⁹ pculdubio inest vis nō aspernāda: laurū
Aquilā/ arborē: aquilā/alitē/vitulūq; maritimū piscem aiūt fulgura nō
vitulum petere. Hęc si operi itercludātur: sunt q fortasse putēt futurū in
marinā: tactū fulminib⁹ & immune. Equidē id ego eque posse videor spe
fulgur rare: atq; illud credere qđ aiūt ranā rubetā fictili inclusam me-
nō petit.

diog; defossam agro/arcere alites ab semētis. Et ostrim arborē
si in domū inferat/reddere part⁹ difficiles. Et enomion lesbiā
frondē sub tectis habitā p̄cipitare aluū & inanitate pestem in
ferre. Redeo ad rē. Hic repetere oportet quę supra cum de linea
mentis edificiorū tractaremus/perstrinximus.

¶ De tectis/trabibus/& tignis/quorū seu lignea/siue lapidea
fuerint: nunq; ab ossib⁹ ossa disiūgenda. Caput. XII.
Ectorū igit alia sub diuo: alia non sub diuo. Et horę
aliqua lineis cōstant rectis: aliqua flexis: aliq; mistis.
His addito qđ hic faciat ad rē. Nā aut ex arborū ma-

teria pone tectū aut lapide. Ordinemur inde adeo rē principio hīc sumpto: vt statuam⁹ quippiā esse/qđ ipsum ad vniuersi tecti ratiocinationē pertineat: et sit hmōi: Tecto cuius et ossa & nervos/& complemēta/et cortices/et crustulas inesse eque atq; in muro interpretemur: tñ hoc ita ne sit re ipsa consideremus. Principio vt ab his qui rectis lineis ex materia siluarū cōstant incipiam⁹. Tectis quidē ferēdis opus est firmiores a pariete ad parietē substituas trabes: atq; has vti modo cōmētābamur esse in trāuersū positas colūnas nō inficiabimur. Ossis ergo loco erit trabs: qđ si p ipse rōnes liceret: q; nō optet totū habere opus/vt ita loquar osseū & solidissimū: hoc est cōtinuatis colūnis/et cōnitis trabib⁹ cōpactū et obfirmatū. Sed parsimonie pspiciamus/superfluū putātes qcqd seruata operis firmitate possit de trahi: ea de re trabiū hīc sinūtur iterualla. Ex q̄ et trabib⁹ trāuersalia iponunt tigna: & abducuntur decurrētes q̄druli: & siq̄ sunt istis filia. Quē oīa haud quaq̄ dedecet putasse illigamēta. In his demū asses/tabuleq; ampliores coaptatē nimirū cōplemētī vicē tenebūt: pariq; ratiōe pauimētū tegulasq; corticē esse extimū. Caelū vero tecti/qđ supra caput pēdeat intimū esse corticē nō negabim⁹. Ergo hęc ita esse si cōstat/inuestigem⁹ siquid sit/qđ cuiq; horū debeat: quo his recognitis facili⁹ q̄ lapideis tectis cōueniat intelligam⁹. ¶ De his igif quoad res postulet breuissime trāligam⁹. Sed faciat hoc ad rē/hui⁹ ætatis architectos nō laudo: q̄ cōtignationib⁹ habēdis/vastas foraminū lacerationes ipsis in ossib⁹ parietū relinquūt: qb⁹ absoluto pariete trabiū capita imittant. Ex qua re paries imbecillior atq; aduersus igniū populationes/ēdificiū male tutum reddif: q; pateāt inde ad pximā aulā aditus incēdio. Quare placēt apud veteres qui assueuere parietib⁹ lapideos mutulos firmissimos bene cōmē-

Mutuli.

Mutuli. dare: quib⁹ q̄ dixi trabiū capita iponant: q; si cōcatenari trabea tione parietes velis/nō deerūt anse & fibulæ eque/et capt⁹ extātes ex mutulo: qb⁹ cōmodissime ad eā rē vtare. Trabē oīno integrā esse & admodū sincerā: mediaq; p̄sertim lōgitudine sui vacare mēda oportet. Aure ad alterū caput posita/ictus altero ex capite resonātes accepti si erūt iquassi: & obtusi itimū latere morbū indicabūt. Nodositas in trabe lōge repudiāda: p̄serti si Nodus i erūt nodi crebri/& vnū in cumulū cōtuberosi. Quē ligni ps me trabere dulle adsit pxia dolabit/vt stet in ope sup̄ma. Ex inferiore aut pudriād⁹.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

quæ futura est trabis superficie dedolata propter corticem aut nihil aut quod id queat minimū. Quo autem in latere transuersi aliquid apparuit vitij:posito id ut stet supremū. Oblonga siqua excurreret directam per trabem fissura lateribus ne committito. Sed aut supremæ aut potius infimæ mandato superficie. Siqua pterebra da aut fortassis couulneranda sit:parcito mediæ longitudini: infimæque ne lædito superficiem. Si autem uti in basilicis obseruarunt binatim erunt trabes ponende laxamenta digitorum aliquot intermittito qua respirēt nequid mutuo incalescēdo inficiant. Et conferet quidē per singulū par trabes ipsas alternatas collocasse: ne iuxta eodē in cubili amborum capita quiescāt. Sed ubi istius pes istic alterius caput incumbat. Sic enim mutuo firmiore pedis robore mutux leuoris partis imbecillitati subuenient: et trabes ipsas cognitæ esse hoc est vno materiæ genere vnaque filia vna cœli fronte adultas si fieri potest eadēque die abscissas oportet. Quo

Cubilia paribus naturæ viribus par officij gerant. Cubilia trabibus ad par trabibus libel am sternito: ita ut sit eorū quodque solidū et firmissimū. Qualia cōuetoque ponendis trabibus nequid materies calcē attingat: et si debent. nito circūaperta et libera spiramenta: nequid vllius penitus cōtactu vitietur aut cōclusa tabescat.

Ad trabis puluillū substernito silicē herbā arenatē aut carbones aut potius amurcā suis cōmistam nucleis. Sin autem erūt arbores minores quæ ut queas in tegrā vnico ex trūco trabem ponere: plures in vnā cōpacturā cōagmentato ita ut in se artius vim obtineāt: hoc est ut superior cōpactę trabis linea fieri nequicquid possit ponderū pressura breuior: et contra inferior linea fieri haud possit longior. Sed quasi corda ad supadactos qui sese protrarijs frontibus protrudēt trūcos obfirmandos neruoso sistat captu. Tigna proxime omnesque reliqua materies que ex trabe secta expediuntur trabis sinceritate integritateque probabuntur.

Tabule nimium spissas putant non ommodas quoniam detorqueri cum occeperint clauos extrudant: et asseribus quibus tenuioribus clauos apponi iubet duplices presertim sub diualibus coassationibus quibus tabularum anguli et media lateraque firmentur.

Clauis. Clauos qui pondera in transuersum ferant crassiores fieri iubent. Alios autem graciliores ubi sint non reprobant. Sed longiores esse hos et capite dilatatiores ouenit. æneos clauos subdiuo et in humecto penniores: ferrei intestino in opere et sicco neruosiores fore cōpertū habeo. Vbi ex vsu ad firmandam con

tignationē veniat/ligneis clauiculis delectantur. Quæ autē de ligneis tectis dixim⁹: eadē et in lapideis trabib⁹ obseruabuntur. Trāsuersę enī et venę et mēdę a trabiū vsu reijciētur ad efficiendas colūnas: aut si erūt mēdę moderatę et leues latera lapidis quib⁹ apparuerint/cū in opus ponētur resupinabūtur. Per lōgum excurrētes venę quib⁹ vis in trabib⁹ tolerabiliores habebūtur q̄ trāsuersę. Tabulę itē lapideę cū alias ob res: tū et pōderis grā minime crassiores ponentur. Quę demū in tectis aut ligneis/aut lapideis apponentur asseres/tigna/trabes/neq; adeo graciles/neq; adeo rari ponētur vt ad sese onusq; ferēdū sint in ualidi. Et cōtra neq; adeo crassi/neq; adeo cōfertī vt opus illepidū et informe reddāt. Sed de operis forma & grā alibi. Itaq; de rectilineo tecto q̄ vsq; dicta sunt/sufficiāt. Ni forte illud desit vt moneā qđ quidē omī opere vehemēter obseruādū censeo Aduerterunt physici in corporib⁹ aiantū naturā assuesse opus suū ita p̄finire: vt nunq̄ ossa ab ossib⁹ separata aut disiūcta esse vs̄piā voluerit: sic etiā nos ossa ossib⁹ cōiungem⁹/& neruis/illigamētisq; bellissime affirmabim⁹: vt sit ossiū series & p̄actura: q̄ sola etiā si desint cætera. stet opus suis p̄finitū mēbris atq; firmitatibus.

Ossa ossibus com
pingēda.

¶ De flexilineis tectis/arcub⁹ eorū dīa & extructiōe. Ca. XIII

Enio ad tecta flexilinea. Atqui ea quidē q̄ oēs ad numeros rectilineis tectis plene respōdeāt cōsideremus Flexilineū tectū cōstituūt arc⁹: & arcū esse trabē inflexam suam⁹. Procurrūt etiā hic illigamēta: addūf & q̄ interuacua cōpleāt. Sed velim apert⁹ intelligi/ qđ arcus ipse sit/ quibusue p̄stet partibus. Etenī ducēdi arcus rationē traxisse hoies hinc puto. Nā cū viderēt trabes duas iūctis capitibus posse imis pedib⁹ diuaricatis ita firmari/ vt mutuo innexu paribusq; cōtra se pōderib⁹ sisterent: placuit inuētum/ et cœperunt istoc opere displuuiā edificijs tecta apponere. Post id fortasse cū ex instituto maiore cooperire arcū trabiū breuitate nequiuissent: intermediū ad sublimia truncorū capita aliquid interposuere: vt esset prope atq; apud græcos littera. ρ. Appositūq; ipsum id fortassis cuneū appellauere. Succedente inde argumento multiplicatis cuneis istiusmodi arcus effigie effectam spectātes. pbauerē: eamq; ducēdi arcus rationē ad opera lapidea trāferentes/ integrū additamentis arcū effecere: vt iam fateri oportet

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

teat arcū ipsum cuneorū plusculorū cōpactione cōstare. Quorū alij capitib⁹ infimis ad arcū ipsum subsideāt: alij ad dorsum infidentes nodū spinę obtineant: alij reliquū expleant ambitū cōstarū. Non sit ab re eadē repetere: quę primo in libro recēsum⁹ Arcus inter se differūt. Nā est quidem rectus/ quē integer semicirculus p̄stituit: hui⁹ corda per circuli centrū dirigūt. Est & qui trabis naturā magis q̄ arcus sapiat: hunc cōminutū dicimus q̄ sit nō integer semicirculus: sed sit eius quota aliqua pars: hui⁹ corda a cētro distat et supra est. Est et cōpositus arcus: quē eundem alij angularē/ alij arcū dicūt: qui ex arcubus duobus cōminutis cōponitur: habetq; sua in corda duo duarū flexarum sese mutuo secātium linearū centra. Rectū arcū oīm esse firmissimū cū re ipsa censet: tū et ratione argumentoq; monstrat. Et dissolui quidē spēte quo possit pacto nō video: nisi cuneorū alter alterū extrudat: ab qua quidē iniuria tam lōge absunt/ vt etiā alter alteri⁹ ope cōfirmetur. Quinetiā vbi forte id moliri aggrediuntur/ ponderū natura quib⁹ aut subsistūt/ aut imbuti ipsi sunt cunei/ vetantur. Hinc illud Varronis/ qđ ait in arcuatis operib⁹ dextra non magis stare ex sinistris/ q̄ sinistra ex dextris. Et spectare licet rem. Suprem⁹ quidē cuneus/ qui ad spinā mediā vniscus sit/ quo nam modo erit validus cuneos ppellere collaterales/ aut illis ipsis p̄mētibus quādo poterit is quidē ex sede iā occupata p̄trudi/ Qui vero p̄ximi per costas succedūt cunei libramētis ponderę facile in officio cōtinētur. Demū et alterutra ad capita qui subsideāt cunei/ quid erit cur moueātur superioribus in officio persistētibus. Ergo rectis arcubus/ qui sese facile tueant cordam nō exigimus: in cōminutis autē ferreā catenā/ aut q̄ corde vim obtineat/ parietū extensionib⁹ hinc atq; hinc cōfirmamus: hasq; esse extensiones optamus non breuiores q̄ quibus cōminutus/ qui deest ambit⁹ queat integrari. Qđ ipsum facere veteres architecti nunq̄ neglexeret: et cōminutos omnes arcus vbi id licuit, nunq̄ non intra parietū latera integrarunt.

Arcus cō
minuti.

Quin et p̄clare illud obseruarūt/ vt rectis trabib⁹ vbi occasio p̄stabat/ cōminutum arcū superadducerēt. Tum et cōminutis ipsis arcubus rectos arcus etiam superadigerēt: qui sub se positos cōminutos cōfouerent: & ponderū molestias interciperēt. Cōpositi arcus apud veteres nō videntur. Sūt qui turriū apertionibus inducēdos putent: quo nimia superimposita pōdera

quasi prora obiecta diffindant. Tam et si oppositi arcus istiusmodi ponderibus confirmetur superadiectis magis quam opprimantur. Cuneos quibus arcus ducatur omnes de lato et quoad fieri possit prægradi velim esse ex lapide. Nã est quidem cuiusque corporis Cuneorum pars indissolubilior: que a natura concreta et cuncta est: quam quæ in arcubus hominum manu et arte coniuncta atque compacta est. Esse etiam oportet copositio mutuo coequales / ut quasi in libra dextera sinistris respondeant facie / magnitudine / pondere et eiusmodi. Arcus plures si ad porticus per aptiones continuatas a columnis et capitulis duxeris: facito cunei unde bini aut plures arcus iuncti insurgunt / non duo: aut per arcuum numero totidem sint lapides et dissecti. Sed vnice atque idem prorsus integer: quo huius et istius arcus capita continentur. Qui vero secundi proximi in hos primos insurgent cunei / si prægradi erunt ex lapide curato ambo / alter ad alterum suis heret iunctis ad lineamentibus. Tertius qui secundos hosce operiet lapis ad murorum leges libella coaptabit nexura comparili: ita ut iunctis ambobus arcibus seruiat: amborumque cuneos detineat captu. Toto in arcu facito ut iunctionum adhesiones / et conclusionem tuam ad centrum dirigatur. Spine cuneum periti vnico & integro et prægrandi semper lapide apposuerit: quod si erit muri crassitudo maior quam ut cuneos istiusmodi queas integros ponere: is demum iam non arcus: sed esse testudo potius incipiet: quam nos fornicem appellabimus.

¶ Testudinum genera: que / quot / qualia / qualiterque rectius et vtilius consumuntur.

Capitulum. XIII.

Testudinum varia sunt genera. Disquirendum quod inter se differant / et quibus lineis constituentur. Fingenda mihi erunt nomina: quo sciam / quem esse me his libris maxime elaborandum institui: facili & minime obscurus. Neque me preterit Ennium poetam maximas coeli appellasse fornices: & Seruum cauernas dixisse eas esse quam in carinarum sint factæ modum. Sed peto hanc veniam / ut his libris id tandem satis putemus dictum latine: quod cum apte ad rem: tum et apertissime intelligatur. Testudinum ista sunt Testudinis genera / fornix / camera / et recta spherica: et si que istarum quota non gignat. sunt pars. Ex his recta spherica sui natura non nisi parietibus a circulari area surgentibus imponitur. Camera vero testudo quadratis debet areis. Fornicibus autem areæ angularum quattuor: seu breuioribus illis quidem / seu oblongis sint: quales videmus criptoporticus operiuntur. Testudo ea quam perforati ad motus similitudinem ducat.

Leonis Baptiste Alber. Dereædificatoria.

Verbi etiã similitudine apud nos fornix appellabitur. Erit igitur idvelutinum atq; item alteros ad arcũ arcus adegeris: aut quasi flexæ trabis latitudinẽ extensã multo ac p̄tinus dilatata; reddideris. Ex qua re assequemur/vt quasi inflexus paries in caput pro tecto adstet. Sin aut̄ fornicẽ hãc fortassis a septẽtrione ad meridiẽ p̄tensã, transuersa altera fornix ab oriente ad occidentẽ solẽ peruadens totis lineis secuerit/testudinẽ cõstituent: quã inflexorũ cornuũ similitudine: quæ in angulos p̄currant ca-

Testudo
recta sphe
rica.

merã nũcupabim⁹. Qd̄ si arcus ipsi cõplures et coæquales murali p̄tuo vnicũ in punctũ mediũ culminis sese interfecerint: testudinẽ cõstituent cœlo similem: rectã inde sphericã appellari hãc placuit. Quę testudines aliqua istarũ e partibus cõstet/hæ sunt. Nã si cœli hemispherum natura perpẽdiculari et recta sectione ab oriente ad occidentẽ versus duas in partes diuiserit. Testudines dabit geminas: quæ quidẽ scaphis hemicicloꝝ p̄ tecto sũt.

Sin aut̄ ab orientis angulo ad angulũ meridiẽ: et a meridiano istoc ad angulum occidentis: et ab isto ad angulũ septẽtrionis: et a septentrionali quoq; istoc ad primariũ illud oriẽtis angulum pari ratione natura circũseptum et cõmutilatum cœli hemispheriũ reddiderit: testudinẽ tũ quidem in medio relinquet:

Aulea te-
studinea.

quã nos turgidi veli similitudine auleã nũcupabim⁹. In qua uero perficienda plures fornicis partes cõueniãt: quales uidem⁹ sex octo ue angulorũ areas testudinari: hãc nos sphericã angularem appellabimus. Testudinũ astruendarũ ratio eadẽ quæ in muris asseruabit̄. Ossa enĩ integra ad sũmum vsque testudinis ex ossib⁹ parietis insurgent: et p̄ illorũ modo istic imposta perducentur: et inter se quota aliqua distabunt parte. Ab ossib⁹ uero ad ossa illigamẽta protrahentur: et media cõplementa infaricientur. Sed in hoc differunt: q̄ in pariete ad rectã regulã normãq; et libellã/lapides et singuli ordines coagmentantur atq; componũtur. In testudine aut̄ ordines ad flexã regulã/et lapides oēs conclausuræ ad sũi arcus cẽtrum dirigũtur. Ossa ferme nusquã induxere ueteres nisi cocto ex latere/eodẽq; vt plurimũ bipedalĩ: monẽtq; testudinũ p̄plementa absoluas lapide leuissimo nequid muri iniquo abhinc pondere fatigentur. Consuesse tñ aduertĩ aliquos nõ solidissima semp ossa p̄ducere. Sed ossiũ loco sparsim stantes in latus lateres interfuerisse/capitibus petinatim in se iunctis: vti si quis dextere manus sũmos digitos

ſūmis ſiniſtris digitis interſtringat. Et intermedia complere ce Pumex
 mēticio congeſtu: et preſerti pumice cōſueuerunt: quē oīm la- teſtudini
 pidem teſtudinationibus cōplendis cōmodiſſimū eſſe oēs pfi- bus faciē
 tentur. Sed arcubus et teſtudinib⁹ ſtruendis armamēto op⁹ eſt: diſvtiliſſi
 id rudis et tēporanea quēdā eſt p̄tignatio ad flexę lineę ambitū mus.
 diffinita: cui p̄ corio et cute aut crates aut harūdines/aut vilia
 iſtiuſmodi p̄ſternūtur/ſuſtinendę coaggregationis in teſtudine
 quoad duruerit. Eſt tamen inter teſtudines vna oīm recta ſphe Teſtudi-
 rica quæ armamenta nō poſtulet: quādo ea quidē nō ex arcub⁹ nis recte
 ſolum cōſtat: verū etiā coronis. Et quis poſſit referre aut medi ſphærice
 tari/ſi ſint horū vterq; innumerabiles hērētes adacti ſeſe mutuo ſtabilitas
 interſecātes/ad pares angulos et ad ipares: vt quotocūq; loco p̄ntegra-
 p̄ vniuerſā teſtudinē iſtiuſmodi aliquē interſecueris lapidē plu-
 rimorū intelligas te et arcū & coronarū cuneū appoſuiſſe: et
 coronā qui coronæ ſupaſtruxerit: et iā arcū/qui alterę arcū pdu-
 xerit/ſingito velle id opus labefcere/vnde incipiet: Cunctis p̄-
 fertim cuneis vnū centrū petentibus pari et virib⁹ et inixu. Hu-
 ius teſtudinis firmitate pleriq; apud veteres adeo abuſi ſūt: vt
 ſolum in quotos aliquos pedes teſtaceas ſimplices coronas in-
 ſtrauerint. Cęterā vero teſtudinē opere tumultuario cementa-
 riam perfundēdo materiē p̄fecerint. Sed lōge eos p̄bo q̄ inter-
 ducendū opus curarint/vt qua arte lapides in pariete illigātur
 eadē hic coronæ inferiores p̄ximis ſuperiorib⁹: et arcus inuicē
 arcubus locis nō rariffimis innectant: p̄fertim ſi harenæ folli- Angula-
 cę copia nō ſuppeditabit: aut maritimis auſtrinis ve op⁹ obij- ris teſtu-
 ciatur. Angularē quoq; teſtudinē ſphericā modo per ei⁹ iſli⁹ do ſpheri-
 craſſitudinē rectā ſphericā interſtruas/poteris attollere nullis ca.
 armamentis. Sed iſtic nexura potiſſimū opus eſt: qua huius im-
 becillæ partes partibus illius firmiorib⁹ arctiſſime illigentur.
 Tamen conferet ductis iā vna atque alteris lapideis/et duratis
 coronis/leuia illic ſubillaqueare amenta et anſas: quibus trā ar-
 mamenti cōmittas: quātum ſat ſit ferendis coronis his quę ali-
 quot inde in pedes ſuperaſtruātur/quoad ſicceſſiāt. Et deiceps
 cum hæ quoq; partes duruerint/in quotos quosq; ordines iſta
 hęc armamenti ſubſidia ad ſuprema p̄ficiunda trāſſerre: quoad
 vſq; op⁹ abſolutū reddideris. Teſtudo/ Camura/atq; itē fornix
 armamētis ſubſtitutis inducaſ neceſſe eſt. Sed veli iſtarū p̄mos
 ordines/et arcū capita firmiſſimis ſedib⁹ cōmendari. Neq; pla-

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

cent q̄ pri⁹ totos parietes extollūt solis pediculis mutuloꝝ reli
ctis / q̄bus post tpa testudinē ꝑmittāt infirmū op⁹ atq; incōstās.
Quare si me audiēt vna hi q̄dē arc⁹ & parib⁹ ordinib⁹ cū suo pa
riete / cui inhæreant / ducent: q̄ id opus plurib⁹ perq̄ valde id fieri
pōt firmissimis nexib⁹ cōiuniat. Vacuavero inf̄ asurgētes infle
xus testudinū et parietē cui adhæreāt relicta / quē locū fabri co
xam nūcupant / infarciant nō tellure aut solutis ruderib⁹ siccis:
sed poti⁹ structura ordinaria et stabili / parietiq; iterū atq; iterū
cōnexa. Et placēt qui leuādi oneris grā / fictilia vasa aquaria va
cua p̄ coxarū crassitudines indidere rimosa atq; inuersa: nequid
collecta illic humiditate ingrauescēt. Et cemēta sup̄ infūdere ex
lapide minime graui / sed alioquī tenaci. Tota demū in testudinē
ne vticūq; illa sit / naturā imitabimur: q̄ qdē cū ossa adiūxit ossi
bus: tū et carnes ip̄as intexuit villulis nexura p̄ oēs diametros
interductis in lōgū / in latū / in p̄fundū / in obliquū. Hoc nobis
artificiū naturę lapidibus interserēdis ad testudines imitandū
censeo. His absolutis pximū est vt inf̄sternatur / res in tota ædifi
catione primaria / & nō magis necessaria q̄ difficilis: in qua asse
quēda & p̄ficiunda oīs oīm cura et diligētia iterū atq; iterū el
borauit. De his nobis dicendū est. Sed pri⁹ illud interserendū
iuuat: quod ad testudinū op⁹ in p̄mis spectat. Et enī inter testu
dines absoluēdas differētia est. Nā q̄ arc⁹ aut testudo subiectis
armamētis faciēda sit / p̄festi atq; minime intermisso ope astrua
tur necesse est. Quę vero sine armamētis fiat / intercalationib⁹
ꝑpe singulos in ordines indiget quoad ꝑgesta firment: ne ptes
nouissimę sup̄ adiectæ / p̄stinis nō sat firmatis / resolutæ defluāt
Et p̄terea armamentatis testudinib⁹ iuuat ilico / vbi sūmis ꝑclu
sæ fuerit cuneis paulo / vt ita loquar / relentare subices / q̄bus ar
mamēta subistineātur. Id qdē vt recēti adhuc in ope cōmissi cu
nei nō natēt inter fomēta et fultū calcis. Sed coequabilē inter
se acquiescēdi sedē suis libratꝝ pōderib⁹ occupēt. Alioquī inter
siccandū ꝑgesta nō vt op⁹ postulat / ꝑstipate cōgruerēt: sed rimas
relinq̄rent sedēdo. Idcirco sic fiat / nō prorī⁹ adimant: sed indies
fēsīm relentētur armamēta: ne si nō attēperate subdemas / cru
dū op⁹ sequat. Post dies vero aliq̄s p̄ opis magnitudine adhuc
plusculū relētato. Sic deiceps facito / quoad lapidei p̄ testudinē

Relentā cunei sese coaptēt / et op⁹ dure scat. Relentādi modus hic est. Nā
di mod⁹. cū opis armamēta in pilis aut vbi ꝑducatur ꝑstitueris: primū illic

subigis/capitib⁹ ipsis armamenti cuneos ligneos ad bipēnis similitudinē acuminatos. Cū igit̄ relētare op⁹ libuerit/malleolo cuneos hoīce distrudes sēsīm quoad voles/sine piculo. Deniq̄ sic statuo/nō añ integrā p̄fessam hyemē armamēta esse subdē mēda. Id quidē cū ob cæteras res : tū ne imbrīū madefactione eneruatū resolutūq̄ opus prouat. Tā etsi dari testudinib⁹ nihil cōmodius potest: q̄ vt aquā abunde combibant/et nunq̄ fitim sentiant. Hactenus de his.

¶ De tectoꝝ crustis: et eoꝝ vtilitate: tegularū generib⁹/formis et materia imbricibus et stillicidijs. Capitulū. XV.

REdeo ad tecti crustā Nēpe si recte interpretamur/nihil est i toto ædificio antiquus/q̄ hñe sub quo vrētes soles atq̄ e cælo cadētes tēpestates p̄fugiens excipiare. Id adeo bñficiū tibi vt penne sit/p̄stat nō paries/nō area nō q̄duis istorū oīm: sed vna in primis quātū videre licet/extrema tecti crustula : quā ipsā hñe p̄tra oēs tēpoꝝ iniurias validā/put rei necessitas postulat/atq̄ p̄stantē hoīm industria et artes facto reꝝ oīm piculo vix dū satis reptā reddidere. Neq̄ facile reperiri posse cōfido. Nā cū nō solū imbrē: verū et gelationes et æstus/et oīm itē infestissimi v̄eti lacessere nusq̄ intermittāt : qs tā assīduos īmo acerrimos hostes tolerare vs̄piā diutius possit? Hinc est q̄ alia ilico putrescūt: alia dissoluūtur: alia parietes de primūt: alia findunt/rūpunf: alia abstergūt : vt ne metalla qdē alibi cōtra tēpestatū iniurias inuicta istic tā multas pferre offensiones queāt. Sed hoīes p̄ locoꝝ natura copiā rerū/quæ ad manus subueniret nō aspernati/quoad licuit necessitati puiderūt.

Ergo varię cōtegendōꝝ operū ortę obseruationes. Pyrges in Mos cōte gendarū quit Vetruii⁹/harūdine: & apud Massiliā subacta cū paleis ter gendarū ra operiūt. Thelophagi apud Garamātas/vt refert Plinius/te: ædiū apd ftudinū supficiē crustis tegūt. Maxima ps Germaniæ asserulis diuerfas vtif. In Belgica puincia candidū facilius secant lapidē/q̄ lignū gentes tenues i laminas: q̄s p̄ tegulis exponūt. Ligures etrusciq̄ tegēdis q̄dib⁹ latastras adhibēt crustoso ex lapide disceptas. Alij pa uimēta de qb⁹ mox referā expti/tandē oibus piclitate/nōdū tñ ingenia et industria mortaliū inuenere cōmodius tegula testa cea. Nā pauimētoꝝ qdē op⁹ pruinis scabrescit/findif fidet. Plū bñ feruoribus solis colliquescit. æs si graue est/magno ponif: si tenue/v̄ētis deturbať/atq̄ q̄rugine gracilescit/ablacerať. Tegula

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Crinia lam Cipriū quēdam Criniā agricolæ filiū inuenisse ferūt. Eius
Ciprius duo sunt genera. Vnū planū/latū pedē/longū cubitum spōdis
tegulā in hinc atq; hinc lurtis extantib⁹ ad sui latitudinē partē nonam.
uenisse Aliud aduolutū et cruriū tuendaꝝ arma imiteꝝ. Ambo qua im
fertur. brem defluentē capiāt apertiores: qua euomant arctiores. Sed
 plani imbrices cōmodiores sunt: modo ita iūgātur ad regulam
 et libellā/ ne in latus pēdeāt: nec ubi lacunę intercurrent/ aut tu
 muli extēt: nequid trāsuersi fluentē pluuiā interpellat: nequid
 interuacuū relinquaꝝ. Vasta si erit tecti superficies/ ampliores exi
 gētur tegulę: ne imbrīū riuuli canalib⁹ nō recipientibus super
 fundātur. Tegulā ne turbīnes asportent/ velim omnē fultu cal
 cis affirmari: p̄sertim in publicis operib⁹. Nā in priuatis sat erit
 si prima stillicidia cōtra ventorū impetū affirmaris: tū et soluti
 aptius instaurātur/ vbi vitiū factū sit. Alioquī id hūc in modū
 fiet aptissime. Nā in tectis qdē ligneis assiū loco testaceꝝ tabella
 lulę ad decurrētes quadrulos extēdentur vinctę gypso. In has
 tabellulas sup̄insternētur plani imbrices/ & firmabūtur calce.

Opus id cōtra ignes tutissimū/ & ad vsū incolarū accōmoda
 tissimū. Et minore fiet impēsa/ si tabellarū loco cannā gręcā
 subinstraueris/ calceq; firmaris. Tegulā quā p̄sertim operibus
 publicis calce affirmaris/ velim nō nisi biennio sub gelu et sole
 habitā sumas. Inualida enī si fuerit posita/ nō sine operis dispē
 dio tolleꝝ. Subuenit vt illud referā/ qđ apud Diodorū historicū
Horti pē celebres illos ad hortos pensiles Syrię nouo et minime inutili
files in inuēto factū legim⁹. Nā in trabibus quidē harūdines asphalto
Syria. oblitas apposuere: in eas coctos lapides coaptauere duplici in
 stratura vinctos gypso. Tertio loco plūbeas adiunxere tegulas
 ita conflatas atq; coagmentatas/ vt nullus humor ad primos
 lateres penetraret.

¶ De pauimentis ex Plinij/ Vitruuij/ et veterū diligētiori colle
 ctione/ variorūq; incipiendorū ac terminādorū operū tēporis/
 anni/ loci/ aeris/ modi et faciei annotatione. Capitulum. XVI.

Enio ad pauimēta: quando ea quidem tectorum na
 turā sapiunt. Horum alia sub diuo: alia contignatis:
 alia non contignatis: vtriusq; solidā & ad suas lineas
 exactam esse oportet superficiem: vbi inducantur.
 Sub diuo superficies fastigiabitur: vt in denos quosq; pedes
 nihil minus binum declinet digitum. Et habebit quo aqua de

fluens: aut in cisternas excipiatur: aut deriuetur in cloacas.
 His ex cloacis si aut in mare aut in amnes nō poterit refūdi/in-
 fundito aptis locis puteos ad aquā vīq; scaturientē: fossāq; re- Attende
 pleto saxo globofo. Id demū si nō licebit/foueas inquit faci modū cō
 to capaces/et indito carbones: deinde cōpleto sabulo/hæc hu- ficiendæ
 moris exuberantiam forbeunt atq; absument. Cæterū si erit a cloacæ
 reæ solū pgestitiū/festucabitur acuratissime et superinduceſ/cū
 scatumine rudus. Sin aut erit subcōtignata sup̄ficies: tunc alte
 ra superaffigatur transuersa coassatio/& itatuminetur/et indu
 catur rudus crassū pede. Subrudus sūt qui spartū aut filicē sub
 sternendā putent: ne quid materia calcis cōtactū vitietur. Rud⁹
 si erit nouū/ad tres ptes vna calcis misceat: si residuū ad quiq;
 duq; inductū conspilletur/ cedendo vectib⁹ celeberrime. His ad
 crassitudinē digitorū senū addatur puls ex texta trita: q̄ ad tris
 partis vnā habeat admistā calcis. Vltimo inserant̄ fertilia/ aut
 testa spicacea/ aut tessere ad lineam et regulā. Tutius erit opus/
 si inter scatumen et pultē imbrices tegulę iunctæ calce ex oleo
 infsternentur. Pauimentū nō subdiuale/ quod eius ob siccitatez
 egregie pbāt/ sic fieri iubet Varro: fodito ad pedes binos. & fe- Varro.
 flucato solū: et inducito aut rudus aut testaceū pauimentū. Di-
 mittito apertas nares: vnde suos p canales humor extillet: cō-
 gerito carbones: hisq; pculcatis atq; admodum inspissatis in-
 ducito sabulone et calce et fauilla mixtam offā crassitudine se-
 mipedalī. Hæc quæ hactenus recensuim⁹ ex Plinio atq; impri-
 mis Vitruuio interpretati sumus. Nunc quę de pauimentis ex Pauimē-
 veterū operib⁹ sūma et cura et diligētia collegeri referaz: a qb⁹ ta.
 plura me longe q̄ a scriptorib⁹ pfiteor didicisse. Atqui incipiaz
 quidē a sūma crusta/ quāq; non infirmā et rimosā hñe p̄q; diffici
 le quidem esse. Nā cū humore p̄gnans est humida/ sit sole ven-
 tis ve vt sūmotenus siccescat. Ex qua re vti in residuo alluuiō-
 nis videmus luto contrahitur cutis/ atque fissuras pandit in-
 mendabiles. Nā illic partes quæ aruerint/ quouis artificio am-
 plius non cohærent. Humectæ vero ptes facile p̄trahentibus
 cedūt et sequūtur. Crustā video aut testaceā imposuisse veteres/
 aut lapideaz. Nam tegulas quidem maxime vbi pedibus non
 pressētur/ politas vidi quaq; versus latas cubito iūctas calce ex
 oleo: et visuntur laterculi minuti crassī vnum lati binum digi-
 tum: longi duplo q̄ lati iuncti stantes in latus ad spicarū imita

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

tionē. Lapideas crustas videre passim licet ex tabulis marmoreis grandioribus: et itē ex relectis minoribus atq; tessellulis. Præterea spectantur vetustæ crustæ ex sola materia: quæ fiat iuncta calce/harena et tunsa testa minutiore quantum p̄iector ex terra. Competitū habeo crustas hasce fore firmiores & p̄stātiores si partē adieceris quartā tunsi lapidis tyburtini. Sunt q̄ puteo-
rapillus lanū puluerē/quē rapillū nūcupant/huic operi p̄bent mirū in
Attende modū. Crustas itē quæ ex sola sint materia obductę experiri li-
quomō cet verberatu crebriore et indies iterato acquirere spissitudinē
crustæ si et duritiem prope vt superet lapidē. Et crustis istiusmodi p̄stat
ant opti si lotura calcis aspergantur: si oleo linaceo obliniantur/impor-
tari duritiē quandā vitreā/et contra tēpestates illesam. Calcem
oleo subactā affirmāt nihil pauimentis nociuū admittere. Sub
crusta video affusā materiā ex calce et minutulis testæ p̄fractæ
ad crassitudinē digitorū binum trinūq;. Sub ea offēditur q̄si
infactura partim ex testa p̄fracta: partim ex minutulis lapidū/
que fabri excusserint scalpro: et hanc ferme crassā pedē alibi in-
ter superiorē: atq; hanc inuenio testaceos laterculos substratos
postremo infimū saxa sublidūt pugnīs nō maiora. Videre licet
in torrente saxa quæ mascula dicuntur: vti sūt globosa silicea et
vitraria/ilico ex aquis sicari. Testāvero et tofum & istiusmodi
diu seruare cōceptū humorē. Ex quo sūt qui affirmant nō pene-
trare admodū ad crustas humorē ex tellure: vbi subinstratum
istud sit saxo pauimentū. Vidim⁹ etiam qui in pusillas pilas sex
quipedales quadrato ordine p̄ soluz binos in pedes dispositas
apposuerunt tegulas testaceas: quibus instruxere quale diximus pa-
uimentū. Sed hoc pauimenti genus præcipue ad balneas perti-
net: de quibus suo dicitur loco. Humore humectoq; aere gau-
dent pauimēta dū fiunt. Et in vmbroso atq; humido firmiora
et integriora seruātur. Et pauimētis nocua imprimis sūt/soli in-
firmitas/et repens exsiccatio. Nā veluti reiteratis pluuijs den-
satur in aruis tellus: ita et pauimenta abūde humectata in vnā
et integrā soliditatē ferruminant. Quo in loco pauimēti ex fi-
stulis tectorū imber cadēs excipiūt/lapideā posuisse oportet cru-
stā perq̄ integrā et admodū solidā: ne impotētium guttarū affi-
dua (vt ita loquar) improbitate refodiatur atq; vitietur. Præte-
rea pauimentū quod in materia et contignato insternit curan-
dū est vt ossa quib⁹ sustineat/viribus sint valida et inter se coæq̄

lia. Que res si nō erit:puta si q̄ loco aut paries aut trabs valde robustior cæteris subiecta sit:eo loci findetur pauimentū atq; vitiabitur.Nā cū materia nō semp eodē tenore vigoreq; consistat/sed tēporū varietatib⁹ moueatur/humidis mollescit:siccis ad rigiditatem sese reuocat atq; obfirmat; ea re partibus enervatioribus sub pondere laborantibus atque sidentibus nimix finditur. De his hactenus. Sed illud nolī præterisse quod pbe faciat ad rē.Nāq; alia quidē fundamentis fodiundis:alia complendis.alia parietibus attollēdis:alia testudinibus imponēdis alia crustis obducēdis tēpora atq; anni aerisq; modus et facies debentur. Etenī fodiuntur quidē cōmodissime per caniculam atq; ipsum per autūnuꝝ tellure arenti et humoris exul erantia fossiones nō impediēte. Cōplent etiā haud omnino incōmodē ad primū ver/maxime vbi p̄fundiora sint:nā ab æstatis ardoribus satis p̄tegentur tellure oblidente atque circūfouente. Sed lōge cōmodius cōplebuntur ad brumę initiū: modo ea regio non sit sub cœli axe et eiusmodi:vt e vestigio gelet potius q̄ cohæreat.Paries quoq; cū æstus nimios: tū et acres algores atq; subitas gelationes atq; præ cæteris aquilones ventos odit. Et imprimis testudo oīm maxime æquabilē et contēperatam cœli tēpestatem optat:quoad obfirmauerit opus sese/atque duruerit. Crustas per q̄ attēperate inducemus ad vergiliarū ortū: et per eos demū dies quibus multo afflarint humectarintq; austrū.Nā ni prorsus humectuz sit quod crusta aut ope dealbario vestiatur/nō coherescēt apposita:sed passim diffissa discerptaq; decidēt:crebraq; scabritie op⁹ deonestabitur. Sed de crusta albarioq; opere suo loco diffusius dicetur. Nūc absolutis rerū dicendarum generib⁹/ad reliqua distinctius considerāda transeamus. Et primo de ædificiorū gñibus & varietate.et qd cuiq; debeat: p̄xime de ædificiorum ornamentis:postremo de istorū vitijs:quæ aut opificis errore/aut temporuz iniuria facta sint/emendandis aut instaurandis transigemus.

Anni et
aeris ob-
seruatio
non cons-
tēnenda.

LEONIS BAPTISTE ALBERTI DE VNIVERSORVM OEPR ELIBER. IIII

¶ Aedificia hominū causa constituta: siue ad vitę necessitatem vltius oportunitatem: seu tēporuz voluptatē definita. Cetus hominū partitio varia: vnde et ædificiorū quoq; diuersitas adinuenta:& a quibus deniq; ordiendum. Capitulū primum.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Edificia nominū esse causa constituta in prō-
 ptu est. Nā principio quidē si recte interpre-
 tamur / facere op⁹ hoies cœpere : quo se suaq³
 ab aduersis tēpestatib⁹ tuerent̄. Proxime item
 p̄secuti sunt nō modo vellent q̄ ad salutem ef-
 ficient necessaria: verum et si qua etiā ad expedi-
 tas quasq; cōmoditates assequēdas cōferrēt:

ea nulq̄ esse prætēmissa voluere. Inde adeo rerū oportunitate
 admoniti atq; illecti eo deuenere: vt etiā quæ ad voluptates ex-
 plendas facerent excogitarint / indiesq; vsurparit̄ : vt si quis ita
 dixerit ædificia fore aliq̄ ad vitæ necessitatē: alia ad vsus oportu-
 tinitatē : alia ad temporum voluptatē diffinita: fortassis apte
 ad rem aliquid dixerit. Sed cū ædificiorū circūspicimus copiam
 et varietatē: facile intelligimus non tantū hos esse ad vsus oīa:
 neq; horū tantum aut illorū gratia cōparata. Sed pro hominū
 varietate imprimis fieri / vt habeamus opera varia et multipli-
 cia. Quod si ædificiorum genera / et generum ipsorum partes
 satis vt i instituiamus / adnotasse voluerimus: omnis inuestigā-
 di ratio nobis hinc captanda sit atq; inchoanda : vt homines /
 quorum causa consistunt ædificia / et quorum ex vsu varientur ac
 curati⁹ cōsiderem⁹ qd̄ iter se differant: quo inde singula clarius
 recognita distinctius pertractentur. Repetam⁹ ea de re / quid de

Reip. apud hominū cætu patiundo veteres illi rerum publicarū legūq; cō-
 diuersas ditores viri peritissimi senserint: qui studio / cura / diligentiaq;
 gētes va- istiusmodi rebus perscrutandis atq; recēsendis summa cum lau-
 ria diui- de inuentorūq; admiratione versati sunt. Theseus / inquit Plu-
 sio. tarcus / rem publicā diuisit in eos qui leges diuinas atq; huma-
 Theseus. nas cōstituerent atq; interpretarētur: et eos qui artificio exercerē
 Solon tur. Solon p̄ cēsus diuitiarūq; copia et modo suorum habuit ciui-
 um ordines distributos: ita vt qui min⁹.ccc. ex agris annua ex-
 Atheniē- ciperent ppe in ciuiū numero censendos nō putarit. Athenien-
 ses. ses primos sibi habere viros doctrina & vsu rerū cultos / ac peri-
 Romul⁹. tos: proximos oratores: postremo opifices. Romulus a plebe
 Numa. equites & patritios discreuit. At Numa rex plebē diuisam fecit
 Galli. per artes. Apud Gallias plebs pene seruatorū ducebat̄ sorte. Re-
 Druidē. liquos aut milites fuisse tradit Cēsar: aut sapiētīe religioniq; de
 Panthei. ditos: quos illi Druidē nūcupant. Apud Pātheos supremi sūt
 sacerdotes: secūdi agricolē: tertij milites: cū quib⁹ et pastores &

Liber.III. De vniuersorū opere. Fo.XLIX.

duces ouiu. Britāni suos quattuor diuidebant generib⁹. Primi Britāni erāt quibus fiāt reges: alteri sacerdotes: tertio loco milites: postremo vulgus. Aegyptij primos dedere gradus sacerdoti: sub Aegyptij inde reges: prefectosq; locarunt: tertio posuere ordine bellatores: et multitudinē diuerse itidem inter agricolas pecuarios artificesq; atq; etiā (vt inqt Herodotus) mercennariū et nautam. Hippodamū referunt suā quoq; diuissse rem publicā in partes Hippodamū: artificē/agricolā/et ppulsatorē belli. Nō improbasse Aristoteles eos visus est: qui a multitudine selegerit dignos: quos Aristoteles cōsilijs/magistratib⁹/iudicijsve p̄ficerent. Ceterā vero plebes, diuissam reliquerint inter agricolas/artifices/mercatores/mercēnarios/ēquites/pedites/et turbam naualem. Cui haud multo dissimilē ex Diodoro historico fuisse apud Indos rē publicā Indi. apparet. Nā illic sacerdos/arator/pastor/artifex/ miles/ effori: et qui publicis cōsilijs p̄sunt. Plato rē publicā alterā dixit Platō. catam esse: et ocij quietisq; cupidā: alterā ardētem et bellatricē: prout eorū essent animi qui reb⁹ p̄essent. Exq; animi partibus oēm ciuiū multitudinē partitus est. Vnā eorū qui ratione cōsilioq; cūcta moderātur. Alterā eorū qui armis iniurias p̄sequantur. Tertiā eorū qui alimēta/quib⁹ patres & milites subsistētē/ p̄beāt et subministrēt. Hęc de multis veterū cōmentarijs excerpta breuissime p̄strinxi. Ex quib⁹ illud admoneri videor: vt quas collegerim/omnes esse rerū publicarū partes statuā: singulisq; singula deberi ēdificiorū genera diiudicē. Sed nos quo ex instituto rē totā distinctius trāsigam⁹ iuuet sic differuisse. Mortaliū numerū si quis in partes diuisurus sit/quidnā huic aliud principio veniet in mētem: q̄ vt sentiat nō eosdē cēsēndos esse: si vna loci alicui⁹ incolas vniuersos cōsideres: atq; si partib⁹ se paratos distinctosq; recēseas. Proxime naturā, ipsam cōtēplat⁹ num sentiet illos quidē in qua potissimū re alter ab altero differat: ex ea sibi re notas captādas esse: quib⁹ alteros ab alteris se Ratione/ cernat. Atqui nihil est/quo magis homo quispiā differat ab ho artiu co- mine/q̄ vna illa in re: qua ab genere beluarū lōgissime abest/ra gnitiōe: tione et artiu optimarū cognitione: adde si velis fortunē p̄spe et fortu- ritatē. Quib⁹ in dotib⁹ omnib⁹ pauci vna inter mortales p̄a- ne p̄speri stāt atq; exce!lūt. Hinc igif prima nobis patebit diuisio: vt pau- tate hō a cos ex omni multitudine seligamus: quorū alij sapiētia/consi- belua dif- lio/ingenioq; illustres: alij vsu rerū et peritia p̄bati: alij opum fert.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

 copia et fortunarū affluentia existāt celebres. His primarias rei publicę partes cōmittēdas quis neget? Ergo egregijs viris qui cōsilio polleāt/ prima et cura et moderatio rerę cōmendabitur. Hi rem diuinā religione statuēt: iusti equiq; modū lege constituent: bene beatq; viuēdi viā mōstrabunt: p̄ auctoritate dignitateq; suorū ciuū tuēda indiesq; augēda aduigilabūt. Atq; vbi quid cōmodū/ vtile/ necessariū fore præsenserint: cum ipsi etate forte fessi cōtemplādis rebus occupari maluerint q̄ exequēdis: demādabunt peritis vsu rerum atq; ad agendū expeditis: vt de patria bene mereri p̄sequātur. Hi vero alteri suscepto negotio cum domi solertia & solitudine: tū foris labore et tolerantia rem ex officio p̄curabunt: dicēt ius: ductitabunt militē: exercebunt seq; suorūq; man⁹ & industriā. Demū cū rebus perficiūdis intelligent frustra inniti: nisi & facultates adsint. Ad istos igit̄ proximi: quib⁹ aut ex agro/ aut mercatura facultates suppeditent. Cętera om̄is hoīm manus & numer⁹ hūcce primarijs p̄t vsus postulet obtēperabūt atq; subministrabūt. Hęc si satis cōueniūt ad rem cōpertum quidē habem⁹ ædificiorū genera deberi alia ciuū cętui vn̄uerso: alia primatib⁹: alia multitudini. Tū et primatib⁹ alia his qui domi consilijsq; pręsunt: alia his q̄ negotio exerceātur: alia his qui facultates cōgerant. Quorū oīm quidem cum pars quędā ad necessitatem/ vti diximus/ pars ad cōmoditates referatur: sit quoq; nobis qui ædificia commentamur/ par aliquid animi gratia dedisse: dum pręmij loco istiusmodi partitionū exordia esse ex philosophantiū rudimētis respectēda instituerim⁹. De his igit̄ nobis dicēdū est/ quid vna vniuersis: quid paucioribus primarijs ciuibus: quid minorū multitudini conueniat. Sed exordiū ad res tātas vnde captabim⁹? An vti homines ista sibi cōparare indies profecuti sunt? Ita et nos a priuatis egenorū casunculis rē inibimus: et inde ad amplissima ista quę videm⁹ theatrorū/ thermarū/ templorūq; opera perueniemus. Nam constat quidem orbis gentes diu nullis cinctas vrbū mœnibus degisse. Et scribūt quidē historici Dyo-

Gentes olim sine nisiō Indiam peragrāte nullas fuisse apud eas gentes muro cinctas ciuitates. Grętiāq; olim nullis munitā fuisse muris scribit Tucidides. Et p̄ Gallias item ad Cęsarīs tēpora/ tota Burgundionum gens non vrbibus cogebantur: sed passim in vicis congruebāt. Quin et primam quidem fuisse vrbem comperio.

Biblum a Fœnicibus occupatā: quā circūobducto suis ædibus Biblus muro cinxerit Saturnus. Tam etsi vsq; ante diluuiū conditam vrbs pri- Iopem dinumeret Pōponius. Aethiopes inquit Herodot⁹: cū mo a Sa- ægyptū occupassent/ nullū delinquētium occidebāt: sed erat vt turno terrę cumulos ad vicos quos incolebāt exaggerarēt. Hinc per muro cin Aegyptum constitisse vrbes dicunt. At de his aſas. Nūc etsi na cta fuit. tura quidem vti aiunt/ omnia quæ fiunt leuioribus principijs Iope. excreuisse videam: placet tamen a dignioribus ordiri. Aethio-

¶ Vrbs regio/ collocatio/ species/ locus/ situs/ cōmoda/ incom pū mos. moda. An in mōtib⁹/ in plano/ vel ad littora melius/ tā philo sophorum ac veterū/ q̄ propria authoritate/ sententia/ et exem- plis diffusius. Caput. II.

Niuerſis vrbb⁹/ et quę vrbs partes sunt publica oīa debētur. Vrbs habēdę. speciē causamq; si ex philoso- phorū sentētia esse hanc cōstituem⁹: vt vitā eo ducat accole pacatā/ et quoad ei⁹ fieri possit vacuā incōmo- dis/ oīm⁹q; molestia liberā. Profecto iterū atq; iterū excogitasse oportet: qui ponat loco situ et linearū ambitu. De his alij ali-

ter sensere. Sūmam scribit Cęsar ad laudē/ solitos Germanos Germa- ducere/ vbi latissimas circūuastatis finib⁹ haberēt solitudines. norū soli Id quidē ita q; repentinas hostiū excursiones ea re maxime ab- tudines. uetari arbitrarenf. Exercitū in Aethiopiā Sesostrim Aegyptio Sesostris rū regē imittere destitisse putāt historici q; frugū inopia & lo- rex. corū difficultate absterref. Regē Assyrij aduenā desertis et in Attende aquolis tutati locis passi sunt nunq;. Arabes itidē q; aq̄ et fru- harū gen tibus deficiāt/ ab externorū ipetu & iniuria eternū fuisse imu- tium mo nes ferunt. Italiā nulla re alia sepe a barbaris petitā armis scri- res. bit Plini⁹/ q̄ vini ficiq; voluptate. Adde q; rerū istarū copia / q̄ Assyrij. ad voluptates faciat/ vti aiebat Crates/ et senib⁹/ & iuuenibus Arabes. noqua est. Nā illos efferatos: hos effœminatos reddit. Apud Italia. Aemericos (inquit Lilius) regio fertilissima est. Sed q; plerūq; Americi. vbere solet agro euenire/ hoies alit imbelles. Cōtra Ligij q; ter Ligij. rā incolāt lapidosam/ qua exerceri assiduo & extrema vict⁹ par citate diē trahere oporteat: perq; industrij & robustissimi sunt. Quę res cū ita sint/ hmōi fortassis regiones asperas & difficiles cōdēdis vrbb⁹ erūt qui nō vituperēt. Alij secus. Nāq; optabūt quidem agi apud se naturę beneficio & munere: vt cū ad neces sitates/ tū et ad voluptates et delicias addi ampli⁹ nihil possit.

Leonis Baptiste Alber. De re aedificatoria.

Bonis enim vt benevtamur/dari posse legibus et patrū institu-
tis. At vero quæ cōferāt in vita/iucūdiōra quidē nimirū ea esse
si domi sit/ḡ si aliunde quæsito opus sit. Et cupient quidē agrū
Mēphitiz dari/qualē apud Memphim : quē scribit Varro frui cœlo adeo
cus ager clementi/vt nulli arborū ne vitib⁹ quidē folia integrū p annu
vberrim⁹ decidāt. Qualē ve sub Tauro mōte locis quæ ad aq̄lonē spectāt
Racemi Nāq; illic Strabo racemos dari cubitorū binū attestat: et singu
bicubita: lis a vitibus singulas vini amphoras : et vnica ex ficu modios
les. Terra colligi. lxx. Qualē ve India Hyperborea; in insula ad oceanū
apud in- colit: cuius agro bis annuos fructus capi p̄dicat Herodotus.
dos & Hy Qualē ve apud Lusitanos: vñ ex reciduis seminib⁹ alteras atq;
per borez alteras capiāt messes. Aut poti⁹ qualē Talge Calpio in mōte: q
os bifera ager fruges etiam incultus p̄beat. Rara hæc: et quæ facili⁹ op
Itē apud tes ḡ reperias. Ergo præstātissimi veteres /qui de huiusmodi re
Lulita- bus ab alijs accepta /et ab se excogitata mādarunt litteris. Cui
nos. tatem statuūt ita esse oportere politā: vt agro cōtenta suo: quā
Talge. tum rerū humanarū ratio et cōditio patitur /nullis aliūde peti-
Quomō tis indigeat. Et ita munitā finiū ambitu: vt cū ab hoste nō faci-
ciuitas po le possit inuadi: tū et alienā emittere in puinciā militē ad arbi-
nenda. triū valeat hoste etiā inuito. Sicuti habitā ciuitatē et libertatē
tueri /et se imperiūq; multo p̄pagare posse cōsentiuūt. Sed quid
Aegypti ego hic dixerim Aegypto ad laudē in primis datur: q; sit quaq;
laus a po versus mirū in modū munita /et penitus inaccessibilis /hic ma-
fitione et ri /illinc deserti vastitate obiecta: dextera montibus abruptissī-
alijs. mis: sinistra paludibus diffusissimis. Tū et agri tanta est fertili-
tas /vt esse Aegyptū veteres publicū orbis orreū dixerint. Sole
req; deos eo animi gratia et salutis cōfugere. Hanc tñ regione;
tā munitā tam fertilē: vt cunctos mortales pascere /deos ipsos
excipere hospitio saluareq; posse gloriēt: nunq̄ fuisse oī ab æuo
liberā testatur Ioseph⁹. Probe igit̄ ad rē admonēt /qui res mor-
taliū ipsius etiā Iouis in gremio tutas /ne quicq; futuras fabulē
tur. Iuuet idcirco illud Platonis imitari /cū rogare; vbinā essēt
p̄clarā illā quā sibi effinxisset ciuitatē inuenturi: nō inq; agi-
mus istuc: sed cuiusmodi fore oīm optimā statuisse deceat p̄-
stigam⁹: tu cā cæteris preferendā ducito: quæ ab istius similitu-
dine min⁹ aberrarit. Sic et nos quasi exēplaria afferētes eā p̄cri-
bamus vrbē: quā oī ex parte futurā cōmodā doctissimi arbitre-
tur: in cæteris tpi et rerū necessitati obsequētes. Illud Socratis

Liber.III. De vniuersorū opere. Fo.LI.

tenebimus: vt que res ita per se cōstet/vt nisi in peius queat im-
 mutari: esse hāc putem⁹ optimā. ¶ Ita q; esse oportere vrbē sta- Vrbs po-
 tuimus eiūsmodi: vt incōmodorū oīm que primo recēsuimus nenda cu
 libro/nulla oīno adsint. Et si q̄ res ad vitę necessitatē optentur iusmodi
 nullę desint. Habebit agrū salubrē/latissimū/variū/amcenū/fe agrū ha-
 racem/munitū/refertū/ornatū omni fructū copia/omni fon- bere debz
 tiū exuberātia. Aderūt flumina/lacus/marisq; oportunitas pa Itē & alia
 tebit: vnde cōmodissime si qua desint cōuehātur: et q̄ superfint
 exportētur. Deniq; ad res ciuiles bellicasq; p̄clare cōstituendas
 atq; augēdas oīnia suppeditabūt: quib⁹ & suis p̄sidio/et vrbi or
 namēto/et amicis voluptati/et īmicis terrori sit futura. Et bñ
 quidē agi cū ea ciuitate statuā: que bonā aliquā agrī partē pos-
 sit inuito hoste colere. Cēterū locasse vrbē oportet agro in me-
 dio: vnde spēctare in oram suā/et discernere oportuna/et attē-
 perate p̄stō esse quo necessitas postulet: vnde villic⁹ aratorq;
 ad opus p̄dire frequēs & ex agro cū fructu & messe onustus mo-
 mēto reuertī possit. Sed patēti ne in cāpo an littore/an mōtib⁹
 colloques maximi iūterest. Nā habz quidē horū quodq; qd̄ p̄stet:
 et cōtra qd̄ min⁹ p̄bes. Cū exercitū Dyonisius per Indiā ageret
 cōfectū q̄stu deduxit ad montes: illico salubri captata aura cō-
 ualuit. Et mōtes occupasse vrbis cōditores visi sunt: q; illic tu-
 tiores fortassis futuros intellexerūt. Sed aquis deficiūt. Flumi-
 nū aquarūq; cōmoditates p̄stabit planities. Sed eadē crassiori
 operi cōelo q̄ q̄state ferueat/hyeme algeat intēperāter: estq; ea-
 dē ad ipetus aduersos min⁹ valida. Littora ad p̄trahēdas mer-
 ces oportuna. Sed qd̄ illi aiūt/maritima oīs vrbs rerū noua
 rū illecebris/et nimia negociantium vi excitata atq; vexata assī
 duo fluctuat: et ad multos periculorū externarūq; classiū casus
 et discrimina exposita est. Quare sic statuo. Quocūq; ponas vr-
 bē loco/conandū vt istorū oīs cōmoditatis sit particeps: incō-
 modis vacet. Et velim mōtib⁹ dari planitiē/et planis tumulos
 vbi vrbē statuā. Id ex arbitrio assequi locorū varietate si non li-
 cebit/vtemur ad res necessarias captādas argumētis hmōi: vt Vrbs q̄-
 maritimis plagis vrbs nō littori nimīū vicina/si erit in plano: modo ad
 neve nimīū femota: si erit in mōte sita relinquat. Mutari litto- mare po-
 ra testātur cū plerq; alibi alię vrbes: tū in Italia Baię mari im nenda.
 merse. Apud Aegyptū Pharus/que prius mari fuerat circūda- Baię.
 ta: nūc veluti Chersonessus ad continentē hēret. Sic et Tyrum Pharus.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Tyrus. et Clazomenas fuisse scribit Strabo. Quin et tēplū Ammonis
Clazome olim fuisse ad mare ferūt secessu: q̄ maris lōge in mediterrane-
ne. is restitisse. Atqui monēt aut ipsum ad litt⁹ aut porro longe ab
mari ponas. Nā maris quidē aurā videre licet sale grauem esse
atq; alperā. Ergo cū ad mediterranea p̄sertim plana appulerit:
humentē illic aerem offenderis inhausto deliquescente sale/nis-
mirū cœlū reddit crassum et p̄pe muculentū: vt plerisq; istius-
modi in locis volui nōnunq̄ aere telas aranearū similes videas
Aiūtq; cū aere nō secus atq; cū aquis agi: quas in prōptu est mi-
stione salitarū corrūpi/quoad etiā foetore offendant. Probātvr
bem veteres p̄sertim Plato: quæ a mari milia distet. x. Q̄ si ab
mari lōge posuisse non licebit: situ locabit̄ quo aurē istiusmodi
nisi diffractē & lassē ac depuratē appellāt. Locabiturq; pone/vt
mōtium intercurſu vis oīs a mari noxia intercepta frustet. Ex
littore aspectus ipse maris perq̄ iucūdus est: neq; itē nō salubri
lustrat̄ cœlo. Quē enī assiduis vētis agitata cōtinuis momētis
respirēt: has esse Aristoteles saluberrimas regiones putat. Sed
caueāt ne sit mare istic herbidū depresso littore et immerso: sed
p̄fundū/abruptis viuo saxo hirtisq; ripis rigens. Ipsamq; vrbē
supbo/vti loquūtur/mōtis dorſo statuisse cū ad dignitatē/tum
ad amœnitatē/tū & in primis ad salubritatē atq; salutē cōferet.
Nā quo loci ad mare imineāt mōtes: nusq̄ est illic mare nō pro-
fundū. Tum ex mari siqua vaporū crassitudo infurgat/ascensu
deficit. Et si quid repētina hostilis manus attulerit aduersū/ma-
Quo mo turius p̄uideat/et tutius submoueat. Collibus positā vrbē pbāt
do icolle veteres: quē ad orientē vergat. Probāt etiā quā pertingat cali-
da in regione boreas. Alij fortassis eā probabūt: q̄ ad occidentē
p̄na sit: ductiq; ea sub cœli facie fertiliores esse cultus senserint.
Atqui sub Tauro monte/q̄ partes ad aquilonē spectent/longe
ante alias esse salubres: ea p̄sertim re qua & fertiles p̄dicant
Quo mo historici. Demū sicubi in mōtibus ponendū sit oppidum/in pri-
do in mō mis animaduertēdū est: ne quod istiusmodi in locis assolet: ma-
tibus. xime vbi celsiores circū alij sese attollāt colles: grauis & diuti-
na nebularū collectio atram diē/et fuscū assiduo rigidūq; cœlū
p̄beat. Tum et ventorū immodica excursitatio et molestia ne
quid imanus vexet prouidēdum est: et p̄sertim boreas istic.
Nam is quidē inquit Hesiodus cū cæteros/tū in primis senes
reddit torpētes & inflexos. Incōmoda erit vrbis area/in quam

superextēsa rupes a sole cōceptos vapores refundat: aut in quā auernę cōualles auram acrius obfundant. Alij p̄cipitijs locorū esse vrbis latus finiendū monent. Sed p̄cipitia ipsa ferme om̄ia qui ex se contra motus & tēpestates inualida sint mōstrāt cum alibi pleraq; oppida/ tum et in Aetruria Volaterrę: labunť enī Volaterrę temporū ductu: et quę imposueris trahūt in ruinam. Et cauisse rē. quidē oportet nequis supra imineat cōtiguus mons: quo occupato infestus hostis vrgeat: neve vlla subtendat hosti tuta planities tanta: vt eo loci castra vallare ad obsidendum/ aut aciem struere ad oppugnādum possit. Urbem cōdidisse Agrigētīnam Agrigētī Dedalum legimus ardua in petra/ difficili aditu/ vt tribus non na tribus plus viris custodireť aptum p̄sidiū: modo nō ēque paucis ob viris construat armis exitus/ atq; arceat ingressus. Cingolum in Piceno stodiri a Labieno cōditum/ periti rei militaris vehemēter cōprobant/ poterat. cū cęteras ob res: tū q; plerisq; ferme om̄ibus mōtanis oppidis Cingolū euenit/ vt vbi cōscenderis ēqua pateat dimicatio/ id illic nō sit. oppidū Rupe enīeducta et p̄cipiti refutanť. Nec habet quidē hostis tutissimū qui agrū vna circū excursione populari ac vastare ad arbitrium possit: neq; om̄es vna obsidebit aditus: nec se iuxta castris positus tuto recipiet. Nec pabulatū/ lignatū/ aquatum emittet sine periculo. Cōtra oppidanis sit: nā subiectis subnexisq; hinc atq; hinc collib⁹ crebris iteriectis vallib⁹ habēt qua euestigio egredi laceffere: atq; iprouisum ad oēm subitā spem et occasionem possint irrūpere atq; opprimere. Neq; minus pbant in Maris Bisseium¹ oppidū Bisseiū ip̄o in triuio cōfluentiū hinc atq; hinc fluminū: etiā oppi atq; inde valliū arcto ingressu/ accessu difficili/ asperis/ et inuisis dū tutis. circū surgentibus mōtibus: ita vt neq; loco assidere hostis/ neq; oēs obseruare valliū fauces possit: oppidanis ad subsidia & cōmeatus recipiēda atq; importanda/ & ad laceffendū egregie expeditis. ¶ Hacten⁹ de mōtib⁹. Qz si plano posueris loco: & vti Vrbs q̄ assolēt ad fluētū ita vt is quidē media fortassis puadat mœnia: mō placurato ne ab austro/ aut in austrū defluat. Nā illinc humiditas/ no in locū hinc frigiditas adaucta fluuij vaporib⁹ molestior infestiorq; p̄co ponent ueniet. Sin autē extra oppidi septū p̄terlabēť: p̄stāda erit cir da. cū regio/ et quib⁹ eo sit vētis aditus expeditior/ his muros obijciēdos: fluui⁹ habēdus pone. In cęteris illud nautarū faciet ad rem/ q; putant vētos quidē natura sui admodū subsequi solere solē et orientales auras. Aiūt phisici mane diei puriores esse:

Leonis Baptiste Alber. De re aedificatoria.

Quales a cadente sole humidiores. Contra occidentales esse auras surgē
diuersis tesole spiffiores:occidente leuiore. Quæ res si ita est/fluēta ad
regioni orientē atq; itē ad occidentē dimissa haud quaꝫ improbabit. **b⁹ auræ.** Nācū sole ipso perueniens aura aut dispellet siquid trans vrbē
ex halarit vaporis nocui/aut suo accessu minimum adaugebit.
Postremo ad boream fluenta/lacū et eiusmodi subtrēdi mali/ꝫ
ad austrū:modo ne sit oppidū post vmbra mōtis positum:quo
Aufstervē quidē effret nihil tristius. Sino cætera quæ supra disserum⁹. Cō
t⁹ grauis pertū habent austrū grauē quidē esse et natura morosū: vt eius
& moros⁹ mole pressis velis nauigia quasi addito pōdere multo obmergā
tur. At Borea cōtra mare prorasq; leuigari. Sed horū q̄duis pre
stat submotū esse pcul/ꝫ aut imissum aut ad muros adiūctum
atq; applicitū. Et p̄sertī reprobāt fluuiū q̄ depressus ripis admo
dū hirtis/p̄fūdo alueo/saxeo/vmbrosoq; fluat:q; is q̄dē et pos
tus det nocuos: et aerē insalubrē:tū et a stagno paludeq; pigra
et lutosa lōge abfugisse oīno prudētis ac bene cōsulti est. Nō re
peto cœli morbos qui infundūtur istinc/inatas quidē habēt cū
cæteras æstiuas pestes fœtoris/culicū fœdissimorūq; vermīuz
et eiusmodi. Tū & vbi alioquī terfissīma ppurgatissīmaq; putes
esse:illud nō deest vt quod de planis dixim⁹:multo ista magis
atq; magis hyeme a'geant:et sub æstu intēperanter ferueāt Po
stremo iterū atq; iteꝫ puidisse oportet/ne siue mōs siue rupes/
siue lacus/siue palus/siue flumen/siue fons/siue quiduis horū
ita se habent:vt hostē munire tutariq; aut vrbī et ciuibus affer
re vlla ex parte incōmodum possit. Hæc de vrbium regione ac
situ hætenus.

¶ Vrbis ambit⁹ spaciū et āplitudo opidoꝝ atq; muroꝝ figureꝫ.
Rituales vrbīū vrbatiōes seu designatiōes/et formeꝫ. Ca.III.

Psius vrbis ambitū et partiū distributionē intelligi
mus p locorū varietate futurā esse oportere variam
qñquidem mōtibz nō dari in prōptu est:vt seu ro
tundā seu quadrāgulam/aut quā aliā pbes/muroꝝ
descriptionē possis eque atq; aperto ī plano ducere. Veteres ar
chitecti oppidis circundādis/muroꝝ angulos improbarūt:q;
hostibus laceffentibus magis q̄ incolis defendentibus opitulē

Anguli ī tur:q; item ad machinarū iniurias tolerandas sint nequaꝫ va
muris an lidi. Et certe anguli ad insidias atq; telorū missiones/expugna
cōferant. toribus nonnihil cōferūt: vbi excurrēdi et sese recipiendi facul

Liber.III. De vniuersoꝝ opere. Fo.LIII.

tas præstetur. Mōtanis tñ vrbibus ijdē maximo interdū p̄sidio sunt: vbi se aduersus viarū occursum offerāt. Ad Perusiā vrbem Perusia celebrē/ q̄ vicos hac illac quasi a manu dispanfos dīgitos p̄ ob ductos colles porrigat: si volet hostis anguli frōtem petere/ nō patebit illic vbi multa incessit manu/ et quasi aliqua sub insidē te arce except⁹/ tela eruptionesq; nō pferet. Itaq; nō locis oib⁹ circūdande vrbis vna eadēq; rō est. Postremo inquit veteres vrbem atq; nauim haud quā esse oportere tā amplā/ vt vacilet vacua/ aut nō sufficiat plena. Sed alij q̄ tutiorē putarint/ cō fertissimā voluere. Alij q̄ optimā sibi spē pollicerent in poste: vrbes spa rum/ laxioribus spatijs delectati sunt. Alij fortassis celebritati tio quam et nominis posteritati cōsuluerunt. Nāq; vrbem quidē solis a maxime. Busiride conditā quā Thebem nuncupāt. CXL. Memphim cē Thebe tena et quinquaginta. Babylonē supra trecenta itē quinquagī. Mēphis. ta. Niniue bis ducēta atq; lxxx. circuisse stadia ex veterū histo: Babylo. riis cōperio. Et fuerunt qui tantū cōcluserint aræ: vt intra se Niniue. ptum ex vrbis solo annua alimenta colligerēt. Hic ex vetere p̄ uerbio illud p̄barim qd̄ aiunt/ oīa vt nihil nimis: aut si in alte rā peccasse partē iuuet: hanc malim quæ ad auctū ciuiū numere percōmode possit excipere: q̄ quę suos honeste nō capiat. Adde q̄ nō ad tectorū modo vsū et necessitatē vrbs habēda est: verū et ita habēda vt a curis ciuilibus ad platearū/ curriculorū/ orto rūq; et ambulationū et natationū et huiusmodi ornāmēta deli tiaq; grauiissima pateant spatia et diuersiones. Referūt veteres Mos an: Varro/ Plutarcus alijq; solitos maiores vrbū mœnia ritu et re tiquoꝝ ī ligione diffinire. Iugatis enī bobus mare et fœmina diu auspi: vrbe desi cato æneū aratrū trahebāt: fiebatq; sulcus p̄migen⁹: q̄ mœniū gnanda. ambit⁹ designaref. Boue fœmella īteriore: māsculo exteriorē se quebant aratrū. Coloni patres glebas submotas et sparsas pro fassum in sulcū refūdētes/ incumulantesq; neqd̄ disseminaref. cū ad locos portarū ventū erat aratrū manib⁹ iustinebāt: q̄ inta ctū portæ limē relinq̄ref. Ea re p̄ter portas totos murorū ābi tus et op⁹ sacratū ducebat. Portas ne appellare qdē sacras erat fas. Per Romuli tpa inquit. Dyonisi⁹ Alicarnasseus/ patres in choandis vrbibus solitos facto sacrificio ignes ante tabernacu la incēdere: eoq; pplm̄ educere: vt expiationis grā flāmas tran silirent. Pollutos nimirum ad eam rem sacrā non admittēdos arbitrabanf. Hæc illi. Alibi cōperio profeminata puluere ex tel

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Pharos lura alba/quã purã nũcupant solitos ponendorũ muroꝝ lineã designare. Et alexandrũ in huius telluris locũ/cũ Pharon p̄de ab Alexã ret/q̄ pura defecisset/farinã subiecisse: quã res vatibus futura dro defĩ prædicendi occasionẽ præstitit:q̄ istiusmodi præfagijs p̄ nata= gnata. les vrbĩũ dies annotatis certos putarent euent⁹ tēporum posse predicari. Quĩ et apud Aetruscos ritualibus libris docebantur quãnã forẽt ex natali vrbĩũ die secula successura. Id quidẽ non Aetrusca spectato cœlo/dequa re supra secũdo diximus libro: sed captis disciplĩna de vr= ex præsentĩũ rerũ argumentis atq̄ coniectura. Sic eos scripsisse bium die nati sunt:q̄ diutissime vixerint die mortis sue/primi seculi mo= natali. dulũ finire:eoq̄ die qui essent reliqui in ciuitate:de his rursus eius mortẽ/qui longissimã egisset ætatẽ/sinẽ esse seculi secundi Sic deinceps tēpus reliquarũ terminari: mitti a dijs portenta/ quib⁹ admoneremur quodq̄ seculũ esse finitũ. Hæc illi. Tum et addunt his argumentis Aetruscos didicisse ppulchre sua secula. Sicut enĩ mandarũt memoriã quattuor prima suoz̄/secula annorũ fuisse. C. Quintũ. cxxij. Sextũ. xx. et. C. Septimũ totidem Octauũ tũ demũ agĩ p̄ tpa. Cæsarũ. Nonũ et decimũ supereffe. Tum et secula ipsa qualia futura sint nõ ignorari arbitrabãtur Numa di hisce inditijs. Romã quidẽ orbis imperiũ habiturã ex eo conie em nata= ctarunt:q̄ qua die cõdita sit ex natis per eã diẽ vnus regnũ ade lem cũ vr ptus sit. Hunc inuenio fuisse Numam Nã p̄ditã vrbem et natũ be Roma Numã. xiiij. calendas maias meminit Plutarcus. At muro incĩ fertur ha ctam vrbẽ Lacenã q̄ nõ haberent gloriabant̄. Freti enĩ suoruꝝ buisse. ciuĩũ armis et robore/satis se quidẽ putabãt munitos esse legĩ= vrbesmu bus. Aegyptijã aut̄ Persæq̄ cõtra maiorẽ imodũ suas vrbes mu r̄ amplif rorũ presidijs muniẽdas putarunt. Nãq̄ cũ alij/tũ et Niniues/ finis cin atq̄ itẽ Semiramis murorũ crassitudinẽ suis esse vrbib⁹ volue ctæ. re/vt iuncti currus supremã p̄ operis amplitudinẽ traherentur Altitudineq̄ tãta eduxere/vt centenũ excederẽt cubitũ. Apud Tyrum alta fuisse mœnia pedes. CL. meminit Arrianus. Et cõ perti qui ne vnis tantũ cõtenti fuerint mœnibus. Carthaginẽ= ses triplici vrbẽ cinxere muro. Deioces vrbem Cebatanã/tã etsi esset in ædito posita/septimo cinxisse orbe ait Herodotus. Nos vero quãdo ad tuendã salutẽ et libertatẽ hostibus aut fortuna aut numero supantib⁹ potissima inesse ipsi in muris presidia intelligimus. Neq̄ istos probamus/qui prorsus nudã volue=

rint urbem esse: neq; illos qui omnem tuendi sui spem/ ipsa in
 moeniũ extractione posuisse videant. Platoni tamen assentior.
 Nam esse quidem ciuitati cuius insitum atq; innatũ/ vt singu
 lis momentis temporis sit periculis proxima captiuitatis: quã
 do ita seu natura/ seu hominũ moribus comparatum sit: vt ha
 bendi terminos et ꝑcupiscendi fines/ nullius ratio sibi neq; ꝑ
 blice neq; priuatim præscripserit. Ex qua vna potissimum re ar
 morum omnis iniuria oborta est. Quæ si ita sint/ vtiq; custodi
 bus custodias/ et munitionibus munitiones addendas quis ne
 gabit? Cæterũ quod alibi dixim⁹/ omninũ erit capacissimayrbs/
 quæ sit rotũda: tutissima quæ sinuosis anfractibus muroꝝ ob
 ualletur: qualẽ fuisse Hierosolimam scribit. Tacitus. Nõ enim
 sine discrimine hostem intra sinus/ aut certa cum spe frontibus
 machinas admoturũ statuunt. Cõmoditatibus tamen ipso ex
 oppido capiendis prospiciemus: quam rem pro locorum oportu
 tinate et necessitate fecisse veteres aduertim⁹. Namq; Antiũ
 quidem vetustam urbem latinam ad littoris sinum amplexan
 dam/ oblongum fuisse ex veteris ruine residuis apparet. Carræ
 ad Nilum quoq; oblongũ tenduntur. Polumbotram urbẽ In
 dorum in Graijs longam fuisse scripsit. Megasthenes stadia.
 Ixxx. latam. xv. distentam fm fluuium. Quadrangulum ha
 buisse murorũ ductum Babylonẽ. Memphim vero in delta lit
 tere modum perfiniã referunt. Deniq; quacũq; probaris am
 bitus descriptionẽ/ sat pro rei necessitate prouisum putat Vege
 tius: si tã latos posueris muros/ vt ꝑpullatores armati mutuo
 se obuta excursionẽ non impediãt. Si excitarimus tam altos/
 vt scalis admotis transcendendi nequeãt. Si ita calce structuraq;
 firmarimus/ vt arieti machinisq; nõ cedãt. Etenĩ machinarũ
 duo sunt genera. Vnũ/ quo ictu impulsuq; prosternũt opus. Al
 terũ quo suffodiunt muros atq; subruũt. Vtriusq; magna ex par
 te ꝑuidebitur nõ muro magis q̃ fossa. Nã murũ istic nisi ab in
 fima aqua aut firmo a lapide perductũ nõ ꝑbant: sed ipsã fossã
 et latam et admodum profundam exigũt. Nam ea quidẽ testu
 dinẽ et turri ambulatoriã et istiusmodi excludet: ne admoueri
 iuxta queãt. Et inuenta aqua aut saxo/ omnis cuniculorũ agẽ
 dorum conatus frustrabitur. Est apud militares quæstio/ fossã
 ne præstet aqua repletã habere: an siccam præferant. Incolarũ
 enim validudini/ non in postremis consulendũ statuũt: tum et

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

hanc probant/in qua siquid missilium impetu corruerit/illico id tollere et purgare possis cōmode: ne istinc aggeratus ingressus hosti relinquatur.

¶ De mœnibus/propugnaculis/turrib⁹& portis. Caput. III.

Quō mu-
ri sūt po-
nendī.

Ed redeo ad mœnia. De his ducēdis sic monent veteres/interuallo vigenū pedū interposito/duo intrinsecus muri fabricitētur: deinde terra ex fossis egesta intermittat/vectibusq; densef: tollēturq; muri istiusmodi ita vt de plano ciuitatis ad similitudinē gradus quasi cliuo molli vsq; ad ppugnacula possit ascēdi. Alij ex fossa inquit ex emptā tellurē p aggere ad vrbis ambitū ponito: murūq; vnū ab ipso fossē alueo tollito crassitudine vt terrē supurgētis on⁹ perq̄ valde sustineat. Ab hoc item aliū intra vrbē versus murum educito celsiorē/a prioriq; distantē spacio nō angusto: sed quāto illic facta acie cohortes habeāt spacia dimicādi expedita Muros itidē ab exteriorē ad interiorē murū trāuersos interia cito: quorū nexu et adminiculo primarij inter se his iuncti detineātur: et telluris intermissē vim vrgētem perferāt validi⁹. At nos quidē præter hęc eos muros pbam⁹: qui ita statuant/vt sitādem impetentiū machinarū vi sternant/habeāt substitutum areq; spacū: quo loci mōtes affideant: et fossas ruina sui non cōpleant. In ceteris perplacet Vitruuius. Opus inquit muri sic faciū dum cēseo: vt ei⁹ per crassitudinē tabulę oleagineę vstulatę p̄q̄ creberrimę interstruātur: vt vtręq; muri frōtes inter se quē admodū fibulis histaleis colligatę/eternā habeāt firmitatem.

Muri pla-
teenses. Huiusmodi ferme a Peloponessib⁹ obsessi Plateenses obiecisse hostib⁹ murū refert Tucidides. Nā laterculis quidē ligna intermiscuere/atq; multo firmauere. Et muris omnes inquit Cæsar apud Gallias hac fere forma sunt. Trabes directæ ppetuæ in lōgitudinē parib⁹ interuallis distātes iter se introrsus reuinciūtur: & grādib⁹ saxis effarciūtur: ita vt trabs trabē non cōtingat: hmōi ordinib⁹ coagmētandis iustā muri altitudinē explēt

Muri gal-
lici ex de-
scriptiōe
Cælaris. Id opus & specie nō deforme/et ad defensionē est validū: nam ab incendio lapis/et ab ariete materia defendit. Hæc in muris cōnexiones sunt q nō valde pbēt: nāq; aiūt quidē calcē & materiē diu nō cōuenire/q; vras & absumat salib⁹ ardoreq; calcis. Tū si erit vt missilibus machinarū opus impetat fiet inquit vt vniuersi muri p̄nexa exaggeratio quasiata pmoueat: et vna

omnis ad ruinã reddat̃ prona. At muros cõtra missilium iniurias sic pulcherrime firmari arbitramur. Anterides bati triãgu Anterida
 la vno in hostes angulo p̃iecto denũ interuallo cubitoꝝ inter des q̃mõ
 se distantes p̃ muri directiones excitabimus: & arcus ab his ad excitãde.
 alteras interducem⁹ atq; testudinabimus. Et interuacua quæ il
 lic veluti scaphæ relicte sũt/ subacta paleis argilla vectibus dẽ
 santes p̃plebim⁹. Fiet hĩc vt tormentoꝝ vis & impetus appel
 lẽs lentitudine frustretur argillæ. Fiet etiã vt nõ nisi sparlim &
 ilico obstruendis fenestr̃ s̃ murus tormẽtoꝝ assiduitate queat
 debilitari. Apud Siculos pumicis copia perpulchre id p̃stabit:
 quod istic q̃rimus. Alibi pumicis et argillæ loco nõ incõmode
 vtũtur tofo. Gypsũ etiã huic opi nõ recusabim⁹. Demũ ex his
 siquid adsit/ quod humoris austro nocturnisq; vaporibus obie
 ctũ sit/ id lapidea crusta atq; tectura vestiatur. Et imprimis iu
 uabit ripã fosse exteriorẽ paulo ponere elatiorẽ aceliuitate q̃ cẽ
 terũ agri solũ est. Sic enĩ missilũ destinationes muros vr̃bis nõ
 attingẽt: sed supuolabũt. Et sunt qui murũ cõtra machinamẽ
 ta missilũ tut̃. s̃simũ putent eũ: qui lineamento ita ducatur/ vt
 ferre denticulos imitef. Atqui placẽt ad vr̃bẽ Romã muri: quib⁹
 decursoriũ ad mediã altitudinẽ inest. Suntq; p̃ murũ aptis
 locis relicte fissure/ vnde furti a sagittarijs incautus et p̃perã
 hostis fauetur. Et ad murũ turres quiquagenos in cubitos q̃
 si anterides adigendẽ p̃deuntibus in rotundũ frontib⁹ et p̃ce
 ritate celsiores muro: vt qui p̃pius applicuerit missilibus nudũ
 obijciat latus et cõficiatur. Siceñ et murus a turrib⁹/ et turris a
 turre mutuo defendetur. Turres quo latere vr̃bẽ spectãt/ muro
 nudatas ponito et apertas: ne hostem fortassis imissũ p̃tegãt. Turres.
 Turribus murisq; coronæ et decori sũt/ et firmitatẽ ex nexura
 afferunt: et ad motarũ scalarũ irreptiones p̃hibent. Sunt qui p̃
 muros sub ipsis p̃æsertim turribus intermissa p̃æcipitia relin
 qui velint/ et muniri pontibus ligneis: qui confestim aut redu
 cti/ aut deiecti prout res exigat vsui aut saluti sũnt. Ad portarũ Portæ.
 vtrũq; latus/ veteres assueere geminas grãdiores turres p̃stẽ
 tuere multa sui parte solidas: quẽ veluti brachia sinus faucesq;
 ingressus foueant. Turribus nulla testudo sed lignea tabulata
 interstruãtur: quæ vbi opus sit et reuelli et igne absumi queãt.
 Turriũ tabulata clavis figi: vetant: quo maturius possint hoste
 peruincente deturbari. Tecta et secessus non deerunt: quib⁹ ex

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

cubiæ hybernas pruinas et eiusmodi tēporū iniurias tolerant.

Propugnaculis pendētia sublint foramina: quibus lapidē & fa-

Valuē co ces in hostē/et aquā etiā siquid portā incenderit/ fūdas. Valuas
rio et fer- corio et ferro tectas ab igne vindicari p̄dicāt. De his hæten⁹.

ro tegēde ¶ Viarum tā militariū q̄ vrbanarū proinde et aliarū rerum ma
gnitudo: forma et ratio. Capitulum. V.

DOrtarum ratio pro viarū militariū numero haben
da est. Nā viarū quidē aliæ militares: aliæ nō milita
res. Non hic illa iuriconsultorū p̄sequor: vt actus iu
mentorū iter hoīm h̄ri gratia viā vtrūq; cōplecti sta
tuam. Sunt quidē militares qua in puincia proficiscimur cum
exercitu atq; impedimētis. Ergo militarē nō militarib⁹ multo
esse spacioliorem oportet. Et aduerti assuesce veteres ponere vt

Via lati- effent cubitos nusquā minus octo. Ex lege. xij. tabularū: viā sic
tudo ex finiūt: vt quę in porrectū sit/ latitudinē habeat pedes. xij. Quæ
xij. tabu- in anfractum id est vbi flexū est. xvj. Non militares sūt quibus
larū con- a militari egredimur aut in villam oppidū ve: aut æque aliā in
stitutiōe. villam militarē: vti sunt per agrū actus: per vrbem diuerticula

Est prætereaviarū quoddā genus/ quod quidem plateæ naturā
fapiat: vti sunt quę ad certos aliquos vsus habeant/ præsertim
publicos: puta quæ in tēplum/ in curriculum/ in basilicam du-

Via mili- cat. Viarum militariū ductus non eosdem ipsam per agrum
taris esse atq; intra vrbem oportet. Extra vrbē omnino seruāda hæc
sunt: vt patula et apertissima ad omnē circūaspectum sit: vt im
peditionib⁹ cum aquarum/ tum ruinarum sit libera et expedi
tissima: vt latronibus ad insidias captādas nullæ penitus late
bræ nulli secessus relinquant: vt in eā non passim vnde vis ad
tus ad populationes pateāt. Postremo vt directa breuissimaq;
sit: oīm erit breuissima/ non vt illi quæ rectissima: sed quæ tutif
sima. Maloq; plixiorē paulo/ q̄ parum cōmodam. Sunt qui pu
tent agrum priuernatem esse tutissimum q̄ eum profundæ vię
quasi dimeris fossæ perseccent/ ingressu ambigua/ p̄gressu in
certæ et minime tutæ: ripis extātibus: vnde hostis facile possit
obteri peritiores tutissimam putant: que coequatum per colli
culorum dorsum agitur. Proxime ad hanc accedit quæ ex vete
re more extracto aggere medios per campos dirigitur. Quin &
illam veteres ea de re aggerum nūcuparunt: et protecta sic per
ducta multas de se prebebit cōmoditates: nam cum ex prospe

etus amenitate per celsam exaggerationem ambulantes viatores ab itineris labore & molestia plurimum leuentur: tū et multo interest hostē longe præuidisse: et habere qui possis infestuz vrgentem aut modica manu distingere: aut nulla tuorum iactura si superet cedere: et ad rem sit quod ad viā portuentem anno tui. quādo enim Aegypto/ Affrica/ Libya/ Hispanijs/ Germania insulis hominū ingens numerus: mercium maxima vis cōfluebat: stratam effecere duplam: et in medio lapidū ordo emittens vti limes extabat pedem/ vt prodirent altera: redirent altera/ vitata properantium offensione: huiusmodi esse militarē viam extra vrbem oportet/ expeditam directam atq; tutissimā. Cum ad vrbem applicuerit si erit ciuitas clara et præpotēs vias habere directas amplissimas condecet: quę ad dignitatem maiestatemq; vrbis faciant. Sin autem erit colonia/ aut oppidum tutissimos præstabit aditus: si non expedito in portam rectabit: sed in dextram aut sinistra; prope mœnia ac presertim sub ipsis murorum propugnaculis diducetur. Intra vrbem vero non directa/ sed fluentū more in hāc atq; in hāc/ atq; iterato in hāc ipsam esse partem molli flexu sinuosam condecet. Nam præter illud q; ea quidem vbi prolixior videbitur: illic vrbis amplitudinem opinione adaugebit: profecto vehementer quoq; cōfert ad gratiam/ ad vsus cōmoditates/ ad temporumq; casus/ et necessitates. Etenim et quanti erit hoc et rectantibus ad singulos gradus: sensim nouæ ædificiorū facies obijciātur: vt cuiusq; domus egressio et prospectus ex media viæ ipsius amplitudine dirigat: vt cum alibi nimia laxitas indecora sit et etiā insalubris: hic ipsa quoq; vastitas coducat. Vrbem Romam scribit Cornelius/ dilatatis a Nerone vijs effectā feruidiorem: et ea de re mi- Nero vr-
bē Romā
dilatatis
Vijs ferui-
diorē red-
didit.
dedit.

nus salubrem: alibi contra in arctis viarum crudescunt: estate nunquā erit nō vmbrosa: nulla itē aderit dom⁹ quā nō diei radii ingrediat. Et aura nunq; erit imunis. Nā vñ vis mota ap-
pulerit rectā & magna ex pte expeditā pterfluēdi areā inueniet
Et ventos eadē nunq; infestos experietur: illico enim retundē-
tur parietum obiectu. Adde q; si ingredietur hostis: non min⁹
a fronte atq; lateribus/ q̄ a tergo laceffitus periclitabitur.

De militari bus hæten⁹: nō militares hæce imitabunt^r ni fortassis hoc interfit/ q; istic quidē ad lineā directe si erunt: cum angulis parietū et partib⁹ ædificiorū magis cōuenient. Sed intra

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Vie colla vrbē placuisse cōperio veterib⁹ vias adesse aliquas inextricabi-
 terales & les atq; aliquas nullius exitus quas ingrediēs hostis noxiusve
 minutio= anceps suiq; diffusus hesitet: aut si esse audacior perseueret: ma-
 res. ture periclitet. Esse et minutiores vias cōferet/nō in longū, p-
 ductas: sed in primā transuersam viā terminatas: vt quali non

Platonis lem excursionē impeditiorē p̄stabit. Vicis intra vrbē disparfis
 fnia de vi et minime cōtinuis habitā fuisse Babilonē scribit Curtius Pla-
 cis vrbū. toni cōtra nō vicos modo sed parietes etiā domorū haberi cō-
 iunctos placuit/idq; opus vrbī esse, p muro voluit.

CDe ligneis/lapideisq; pontib⁹: eorū pilis/fornicibus/ arcub⁹
 pilis/angulis/riparū subicibus/cuneis/seu spinis arcub⁹/ansis/
 stratura/et fastigiacione. Caput. VI.

Pons vbi
 locā dus.

ons quidē potissima vie pars est. Pōtis habendi lo-
 cus erit idoneus nō oīnis. nā p̄ter id q; nō extremū
 seclusumq; in angulū paucorū cōmoditatibus relin-
 qui: sed medias in regiones vsibus vniuersorū patere
 pontē cōuenit. Profecto locā dus is quidē erit/vbi et facile po-
 nere: & impesa nō grauissima pficere: et eternū futurū sperasse
 liceat. Captāda igit vada nō pfundiora: nō abruta: nō incerta:
 nō mobilia: sed coequata et māsura. Vitādī vortices/gurgites/
 voragines et eiusmodi: q̄ mala per fluenta versant. Vitādīq; in
 primis anfractib⁹ riparū cubiti: cū ceteras ob res/sunt enī istic
 ripę vt videre licet ruinis obnoxie: tū q; per eos ipsos cubitos
 alluionū tempestatib⁹ rapta ex agris materia et trūci et syluæ
 non recto expeditoq; lapsu deuehūtur/sed obuersantur: aliaq;
 alias retartādo glomerātibus cōgruūt: vastūq; coactę in cumu-
 lum hærescūt pilis: vnde fauces arcuū obstipatae succūbūt quo
 ad mole p̄ssantiū aquarū deturbať opus/atq; diruit. Sed sunt
 pontiū alij lapidei/alij lignei. De ligneis prius/q; opere sint fa-
 ciliores: post de lapideis transigemus. Vtrūq; firmissimū esse
 oportet. Ergo is multa et valida lignorū copia corroborabit.

Pons li-
 gneus.

Mos Cæ-
 faris in
 pontis
 astructio-
 ne.

Quā ad rē pulchre exequēdam/illud Cæsaris maiorē in modū
 cōfert. Nam pōtis quidē efficiēdi rationē sic instituit. Tigna bi
 na sexquipedalia paululum ab imo præacuto dimerfa ad alti-
 tudinem fluminis/interuallo pedum duorū inter se iungebat.
 Hęc cum machinationibus immīssa in flumen defixerat: figi-

sticisq; adegerat nō directe ad perpēdiculū/sed pna ac fastigia:
 ra:vt fm naturā fluminis procūberēt.His item cōtraria duo in
 ter se ad eundem modū iuncta:interuallo pedū quadragenū ab
 inferiore parte cōtra vim atq; impetū fluminis cōuersa statue-
 bat.Hęc vtraq; vti dixim⁹ cōstituta bipedalib⁹ trabibus super-
 immisissis iungebat longis quātū institorū tignorū iunctura di-
 stabat.Huiusmodi autē imissæ trabes binis vtrinq; fibulis ab
 extrema parte destinabātur:quib⁹ disclusis atq; in cōtrariā par-
 tem reiuñctis/tāta erat operis firmitudo atq; ea rerū natura:vt
 quo maior vis aque se incitasset/hoc arctius colligata tenerent
 iuga.Hęc materia iniecta cōtexebātur longurijs:cratibusq; cō-
 sternebantur:ac nihilo segnus graciliores trabes quas subijci
 endo subucas nūcupāt/ad inferiorem partē fluminis obliquæ
 agebātur/quo pro ariete subiectę/et cum omī opere coniunctæ
 vim fluminis exciperēt.Et alię item trabes supra pontem exta-
 bant fluuio mediocri spacio infixę:vt si arborū trunci siue na-
 ues deiiciēdi operis causa essent a barbaris missę:his defensori-
 bus earū rerū vis minueretur:neu ponti nocerent.Hęc Cæsar.
 Non sit ab re qđ apud Veronam assueuere ligneos pontes in-
 sternere ferreis virgis:ea præsertim parte qua redam et carros
 trahebāt. ¶ Sequit̄ lapideus pons:ei⁹ ptes hę sunt. Subices ri Pons la-
 parū pilę:forix instratura.Inter subices riparū atq; pilas hoc pideus.
 interest:qđ hę valido penitus obnixu perstent necesse est. Nam
 ad sustinēda modo superiniectę fornicis pōdera vti et pilę:ve-
 rum et amplius ad prima pōtis capita et arcuū vim arcendam
 et cōtinendā nequid pandāt.Ergo eligēdæ ripæ vel potius ru-
 pes lapideę nāq; obfirmissimæ:quib⁹ pontis capita cōmittas.
 Pilarū numerus ad fluuij latitudinē referetur. Arc⁹ ipares cū
 delectant numero:tū et cōducūt firmitati.Nam medius fluen-
 ti cursus quo a cohertione riparū remotior est/ eo et liberior:et
 quo liberior/ eo et cōcitator atq; ipetuosior deuoluitur. Ergo
 is quidē linqūedus est vagus:ne pilarū firmitati officiat illuctā
 do.Et locandę per fluuiū pilæ quidē sunt/vbi castigatiores et
 vt ita loquar desidiofiores vndę pterlabātur.Huius argumen-
 ta loci dinoscendi alluiones mōstrabunt:alioquin sic rem ca-
 ptabimus. Eos enī imitati qui nucem flumine sparsere: quib⁹
 collectis obsessi vescerētur/perpetuū fluminis transitum supra
 longe ad passus puta mille quingentos:quo præsertim tēpore

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

fluuius excreuerit: quippiam tale quod aquas supernatet deiciemus. Inditio erit aquas maiore illic se cõcitare impetu: quo loci quæ ieceris plurimum conueniant. Ponendis igitur pilis hunc vitabimus locum: cum captabimus ad quem iacta rariora/ tardioraq; deuenerint. Mina rex cum ad memphim portem facere instituisset: Nilum deduxit alio per montes: abso-
Mina rex lutoq; opere suum in alueum restituit. Nicoris Aſyorum regi-
Nicoris regina. na paratis omnibus quæ ad pontem instruendum facerent: effoſſo lacu amplissimo/ fluuium diuertit eo: atq; interea dum lacus impletur sicco fluminis alueo pilas extruxit. Hęc illi. ¶ **At** nos sic rem pſequemur. Pilarũ fundamēta per autumnũ aquis deficiētibus fiſtētur: ſepto circũactõ. Septi faciendi modus hic est. Pali nõ infrequētes duplici ordine figūtur: vt capitibus ab aqua emergāt in vallorũ speciē: obducūturq; introrſum ad pilas/ pro vallorũ ambitu crates: et cõplentur ordinũ interualla: alga et luto: inspiffanturq; cõculcatione q̄ iſſuere ampli⁹ aqua nequicq̄ poſſit. Moxq; intra ſinum ſepti reſident: ſeu aqua/ ſeu præter aquam limus harenave ſit/ ſeu quid aliud operi incõmodũ ſit eximitur. Cętera perficiūtur vt i libro ſuperiore perſcripſimus. Ad ſolidũ eni defoditur: vel potius palis præuſtis ſolũ arctiſſime cõſpiſſantur. Iſtic aduertit egregios architectos aſſueſſe perpetuo pōtis ipſius tractu perpetuã ſubſtituiſſe baſim eã effe-
Baſis pilarũ quo modo aſtruēda. cere nõ vna oēm clauiſo flumine vnico ſepto. Sed additamētis nouiſſima iam tũ poſitis adigendo. Tota eni vis aque oĩno arceri et cõtineri nequicq̄ poteſt. Ergo ſinenda fluēto dum opus ducimus eſtuaria ſunt/ quib⁹ laſſet contumacia pturgentiũ vndarũ. Aestuaria iſte aut ipſo in vado aperta dimittent/ aut vbi cõferat parabūtur formę lignę/ et canales penſiles/ quib⁹ exuberans fluētis aqua ſuperfluēdo labat. Q̄ ſi tantę piguerit impēſe ſingulis baſis pilis baſes ponito ſimplices/ vt ſint ex liburnę ſimilitudine obloggē/ prora et puppi in angulũ pmiſſa/ & p̄ſinita/ atq; ſm aque ipſius decurſum ad lineam dirigitõ/ vt præimpotentũ aquarũ vim diſpartiũdo comminuant. Meminiſſe oportet vndas puppibus pilarũ q̄ proris eſſe infeſtatiores. Idmõſtratur ex ea re q̄ ad puppes pilarũ fecũdior illuctatur aqua q̄ ad proras. Tum et viſuntur illic gurgites in p̄fundum excavati: cum prorę ipſæ alueo harena oppletiore perſiſtant. Quæ quom̄ ita ſint has eſſe partes in oĩni operis mole munitiſſimas

et ad tolerandas aquarū assiduas molestias firmitissimas oportet. Ad rem igitur vehementer confert/ si profundum opus ipsum pedamenti multo quaq; versus/ et maxime ad puppim pertendetur quoad etiā quouis casu subdempta pedamentorū parte/ multa supersint quę oneri pilarū ferendo nō deficient. Confertq; in primis quibus basim istic ipso a primordio p̄ducere inclinue: vt aquę superuadētes nō pręrupto irruat: sed lapsū molli facile dilabit. Nam pręcipiti cadens aqua fundum cōmouet/ et inde facta turbidior alportat cōmota: et locū momētis excauat. Pilas astruemus lapide quē id queat pręgrandi longitudine Pile qb⁹ et latitudine eximia: quę natura sui gelicidijs resistat: et aquis nō reb⁹ astru maceretur: neq; alioquin facile dissoluat: neq; facecat sub one endē. re: coagmentabitq; omni diligentia ad regulā/ ad perpendiculū/ ad libellā/ nexuris nunq; intermissis/ in lōgum/ in transuersum iuncturis mutuo complicitis/ spreta omni minorum lapidum infractura. Adigenturq; ex ere acus et anse crebre: eorum loculis ita pressis et ita dispositis vt vlcerebus non debilitentur lapides: sed firmentur capti: tolleturq; in altum opus/ prora et puppi angulari: toto vertice eminenti vsq; etiam exuberantes alluiones pilarum frontes superet. Pilarum crassitudo ad pōtis altitudinem erit sub quadrupla. Fuere qui non in angulum proras istiusmodi et puppim sed emiciclo finierunt ductos credo liniamenti venustate. Et ciclum tametsi habere anguli vires dixerim angulum tamen istic in primis probo: modo non ita acuminetur: vt ad omnes leues iniurias decussatus dehonestetur. Quin et is quidem ciclo decussatus/ detonsusq; placebit: si erit non ita obtusus relictus et impetentis vndæ celeritas insensa resistet. Iustum pilis angulum statuemus fore cui rectus angulus sexquitercius sit: aut si minus delectet sexquialter. Hęc de pilis. ¶ Ad riparum subices si quales optamus natura loci non pręstabuntur: pilarum opere firmabimus: nouissimaq; ad ripam pilas ipso in sicco arcusq; aliquos protende Fornices mus: vt si quid forte vndarū assiduitas tempestatum successu et arc⁹ pō ex ripa absterferit/ via tamen producto in agrū ponte minime tū: obfir intersecetur. Fornices et arcus cum cæteras ob res: tū propter matione acres et nusq; intermissas carrorū intremitationes esse oportet mirifica per quę egregie validas et mirifice obfirmatas. Adde quę interdus substitui trahenda per pontem sunt vastissima forassis pōdera colosso: debent.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

rum obeliscorū et eiusmodi: vtq; Scauro limitarem lapidē trahenti euenit: redemptores publici damna infecta metuāt: ea repons et lineamento & omni opere ad perpetuitatem erit accommodandus contra carrorū incussiones crebras atq; molestissimas. Deberi pontibus integros lapides prægrandes inducit ratio: facile vt assentiamur incudis exemplo. Nā si grādis et petinde grauis illa quidem sit: malleorum incussiones facile sustinet. sed si leuior: ictibus resultat et cōmouetur. Diximus fornicem arcibus complimentisq; contineri: et arcum esse firmissimum eum qui sit rectus. Quod si ex pilarum dispositione ita respōdeat rectus: vt eius nimirum procera incuruitate offēdare: vtemur cōminuto: riparum subicibus maiori crassitudine multo confirmatis. Deniq; arcus quiuis qui ad fornicis istius frontes extabit coaptabitur ipso ex lapide præduro & prægrādi nihilofegnius q̄ is quem pilis mandandum duxeris. Et ne erunt quidem gratiliores in arcu lapides: q̄ vt crassitudine ad cordam sui ex decupla respondeant. Corda ne erit quidem longior q̄ vt ad pilæ crassitudinē sexcupla: ne breuior q̄ vt quadrupla respōdeat: aderunt quæ ad cuneos istiusmodi mutuo innectēdos ac ærei infiti: atq; ansæ minime inualidæ: tū ad arcū supremus cuneus / qui spina dicitur / erit cum ad compares lineas cum cæteris dolatus: tū habebit amplius quippiā altero sui capite crassitudinis: quo non nisi fistigica inferi: et leui ariete possit intrudi. Sic enim subinde reliqui per arcum subiecti cunei arctius perfricti constantius in officio perdurabunt. Complementa omnia interstruentur lapide / quo null⁹ integrior nexura / qua nulla piunctior afferri possit. Quod si firmissimi lapidis copia vsq; non suppedabit complementis perficiendis imbecilliores p necessitate non recusabo modo toto ipsius fornicis dorso spina et vtrinque contigui ad spinā adacti ordines nequicq̄ nisi ex præduro lapide asciscātur. Sequitur vt insternatur id opus nō magis pontibus q̄ perpetuis quidem vijs densandum est soluz inspargendumq; glareæ / ad cubiti crassitudinem: post superinstruendus lapis sultu harenæ puræ fluuiatilis aut marinæ. Pontibus autē substratura et solū cementio opere ad sui arcus parē crassitudinē erit coequandum. Post id quæ instraueris calce fulcienda sunt. In ceteris par ambobus erit ratio. Nā munientur quidem latera structura firmissima / et superinsternētur lapide /

Arcus.

nec pusillo/nec volubili: qui leui appulsu diuellatur: nec item amplissimo/adeo vt illic veluti in lubrico plabi iumentū si ceperit ruat: priusq̄ fixurā inueniat vbi vngula restitet. Atq̄ plurimū quidē interest quo internātur lapide: aut quid putas longo et assiduo iumētoꝝ rotarūq̄ attritu fieri: quando formicas ipsū p̄ silicē pedū attritu excauasse callē admoneamur? Sed veteres aduertit: cū alibi: tū ad Tiburtinam viæ mediū siliceo lapide instrauisse. Latera vero hinc atq̄ hinc operuisse glareā minuta. Id quidē quo istic rotę instrata corrūperent minus recuteret iumentoz̄ vngulas: alibi et præsertim pontibus sublatis lapideis gradib⁹ toto pōtis tractu calles habuere ad spōdas/quib⁹ ambularent pedites nitidius. Mediū aut̄ plaustris equitibusue relinqueretur. Cæterū veteres huic operi silicē lapidē egregie pbauerūt. Inter silices fistulosus p̄modior: nō quia durior/ sed quia vestigijs minus lubricus. Qualicūq̄ dabitur lapide p̄ rerū copia vtemur: modo prædurissimū seliganť quibus ea saltē vię pars internatur: quā potissimū iumenta reptādo petant. Et petunt quidē æquabiliorē: accliuiorē penitus recusāt: poneturq̄ seu filex/ seu quicuis lapis latus/ cubitusq̄ crassus ne minus pede.

Suprema superficie æquabili/ lateribus cohærentib⁹ nullis intermissis hiatibus dispositus ad fastigiū quo exceptus iber diffundatur. Fastigiatio triplex. Nam aut in mediū stratæ decurrit accliuitas q̄ latioribus debet vijs: aut in latera q̄ arctiores minus impedit: aut rectā p̄ lōgitudinē perduceť. Ista quidē moderantur prout cloacarū riuulorūq̄ exitus in mare: in lacum: aut in fluentū p̄stant. Iusta erit fastigiatio binos in cubitos digitum semis. Aduerti veterū accliuia q̄bus in montes ascenderēt triginta quousq̄ in pedes pedē fastigiasse vnū. Et locis nōnullis vtr̄puta ad pontiū capita visuntur fastigiata altitudine vt sūt singulos in cubitos palmo: sed sunt ea quidē breuia: quæ onustum iumentū vno innixu præteruolet.

Fastigiatio.

De cloacis earum vsu: & spectebus: deq̄ fluminibus et fossis avarijs nauigijs deseruientibus.

Capituū. VII.

Cloacas ad opus viarum spectare arbitrantur: q̄ subtermedias per vias ducendæ sint: q̄ ad internendas/ coæquādas/ purgatiorelq̄ reddēdas vias p̄ferāt. Has ea de re hic nō negligamus. Eniūero cloacā quid esse ego aliud dixerim q̄ pōtem/ vel poti⁹ arcū aliquē lōge latissimū quid.

Cloaca

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

nimirū idcirco in his cloacis p̄stituendis quæ hætenus de p̄te ipso astruendo recēsuim⁹: oīa admodū obseruabunt. Atq̄ cloacarum quidē vsū veteres tanti fecere: vt in nullo ope absoluēdo tm̄ impensæ et diligētīe adhibuisse vs̄piā videātur. Cloacas inter mirifica vrbis romæ opera primas annumerant. Nō hic infisso/quātas afferant cloacæ cōmoditates/ad vrbis lautitiā ad publicarū priuatarūq; ædium mūdiciem/ ad aeris salubritatem et sinceritatē nō inficiendā. Smyrnam vrbē in qua Treboniū Dolobella obsidione liberauit viarū directione et operū ornamentis alioquin fuisse pulcherrimā ferunt: sed cloacę q̄ non adessent: quib⁹ sordes emissæ exciperent/ feditate hospites offēdebat. Senæ in Ethruria ad lautitiem deest q̄ desūt cloacę. Ex quo fit vt non solū prima vltimaq; noctis vigilia quibus horis collectarū sordiū vasa ex fenestris fundunt/ tota feteat: verum et inde iterdū obscena et grauit̄ humectata sit. Cloacarū aliæ sunt quas diffusorias appello q̄ immissas aquas in fluentū/ in lacū/ aut in mare defundāt. Aliæ subdiuæ quib⁹ p̄ceptæ aquarū sordes non alio euomantur: sed quasi terræ alueo inhaustæ siccando conficiantur. Diffusorias esse substratas oportet stratura decliui ac prona & solida: q̄ liberrime diffuat: & q̄ illic situcta sint assidua humectatione nō macerent. Et hæc cōfert habere a fluuiio sublata: quoad turbidis alluuiōibus non compleatur: et limo minime obstruat. Sub diuis ip̄o nudo erimus p̄tenti solo. Nā terrā quidē poetæ cerberū: philosophi lupū esse deorū p̄dicāt/ q̄ oīa vorat: oīa cōsumat. Igitur spurcicies et q̄ immissa concipientur tellure cōficiēte euanescent: et min⁹ vaporū ad fēditatē odoris exalabunt. Sed veli cloacas in quibus vrina fundenda sit, p̄cul abduci a parietibus. Ardoribus enī solis maiorem in modum inficiūtur atq; vitiantur. Flumina p̄terea et fossas aquarias quæ p̄sertim ferendis nauigijs feruiant cū viarū rationib⁹ censendas puto/ quando inter vehiculorum genera nauium ascribendā non inficient. Tū et mare ipsū natura sui quid erit aliud demū q̄ multo patens via. Sed de his nihil est hoc loco quod plixius differuisse conferat. Quod si quid acciderit vt hoīm vsibus ista hæc minus suppeditent: erit tunc vt manu et arte quæ forte offēderint vitia/ emendētur: et q̄ desint cōmoditates parentur: quarū rerū suo tractabitur loco ratio.

¶ De portubus: vbi et qualiter melius extruēdi: deque plateis

et locis publicis in vrbe partiūdis atq; linqūēdis .Capi.VIII

Vnc li qua est vrbis ps quæ cū his cōueniat de quib⁹ hic agendū est: ea nimirū erit portus. Atqui port⁹ qui dem veluti ī curriculo esse carcer videbitur: a quo vie cursū in eas: aut peracta excursū: one desinas & cōquiescas. Alij portū fortassis nauigij stabulum esse interpretabuntur.

Portus.

Esto id vti vis: et carcer/et stabulū/et pceptaculū. Certe si port⁹ cuiusq; p priū est/ nauim a pcellas impetu ad se recipere: tueri pfecto necesse est: adsint latera valida et alta. Tū et coaptatum habeat spatiū oportet: ita vt illic nauigia et grādia et onusta excipi cōmode/et acquiescere tuto possint: quas res si prestabit ipsa per se locorū oportunitas: nihil erit quod amplius desideres nisi forte veluti apud Athenas: quā tris habuisse portus natura Athenis scribit. Tucidides/animi dubius sis/quē nam ex pluribus tres portu tibi pncipiū captes vbi terras quas portus postulet psequare tus natura. At constat quidē ex his quæ primo in libro diximus/regiones rales. esse alias quib⁹ venti nō oēs possūt: alias quib⁹ eorū aliq p mole sti et perassidui vigeāt. Hūc igit pferemus portū: q faucibus mitiores et seditiones auras spirat: quē ve ingredi et egredi volentibus ventis neq; dudū longū expectatis valeas. Oēs inter ventos placidissimū esse boreā arbitrantur: tū et aquilone motum mare illico cessante vēto quiescere austro cessante post diu fluctuare asseuerant. Sed p locoꝝ varietate ad nauiuꝝ vsū quæ cōmodiora et expeditiora sint eligentur: optatur et pfunditas cū faucibus tū sinu tū ripis: quæ nauim onerariā grauē puctis rebus nō refutet: et fundo esse purgato/nequicq; hærbofo conuenit. Tametsi plurimū interdū cōmoditatis afferant hærbaꝝ densæ cōplexeq; radices ad ancoras obfirmādas. Malim tamē huiusmodi esse portū: vt nihil in se concipiat/quod puritatē aeris cōtaminet: aut naues ledat: vti sunt alga hærbeq; aquis oratæ. Nam infestissimos carinis vermes tineas/atq; lumbriculos et putrescentib⁹ littoribus pestilentes fetores excitant. Portuꝝ quoq; tabificū et pestilentē reddent dulces immistæ aquæ: presertim quas montes a nimbis conceptas dederint: habere tamē conterminos proximosq; fontes ac riuos. Vnde puram et nauiferabilem desumas aquam: et velim expeditos et directos/et certos egressus habeat/immunes syrtibus: liberos impedimentis: tutus ab isidijs hostium/ & pyratarum: tū & in caput iuxta

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

cellos et cōspicuos velim aliquos vertices mōtium iminere in
signes/notabiles/quos nauē procul dinoscētes veluti destina
tum velificationis signū petant. Intra portū ducēda est ripa &
pons: quo nauis exonerandę cōmoditas sit. p̄ximior. Hęc ope
ra veteres fecere. Alij aliter: de quib⁹ nō est hic edisserendi loc⁹
Nam eorū quidem ratio ad portū emēdandū/molēq; ducendā
pertinet: quę suo dicētur loco. Habebit etiā portus circūambu
lationē/et porticum/et templū: qua egressi nauis excipiātur. Nō
deerunt colūne et anse et anuli ferrei quibus nauis illigē. Cre
bri statuētur fornices: quib⁹ importata cōdantur. Suscitabunt
et turres. p̄ faucibus altę et munitę: vt ea ex specula velorū aduē
tus pręuideāt: et nocturnis ignib⁹ certos nautis ingressus mō
strent: et p̄pugnaculis nauigia sociorum tueātur/et transuersę
adijiētur catenę/quibus hostis excludatur/et a portu mediāq;
in urbē dirigeēt via militaris: cōfluentq; vici nō pauci: quib⁹ vn
dequaq; insolētem in classē hostium fiat irruptio: habebitq;
introrsus seductos sinus minores: vbi debilitata nauigia istau
rentur. Sed hoc qđ ad portum pertineat non prętermittat. Ce
lebres et fuere et sunt ciuitates ea re tutiores q; fauces et p̄ fau
cibus ingressum incertū habeant/et vix in oculis mobiles ca
narium diuersiones in singulas horas annatantibus cognitū.
Plateę. Hęc sunt quę de publicis vniuersorum rebus dicenda videban
tur/ni illud addideris/q; partiri plateas iubeant: quibus in pa
ce conuecta mercētur: et iuuentus exerceatur: et in bello ligna
tiones/pabulationes/et istiusmodi tolerandę obsidionis reme
dia feruentur. Templum vero delubra/et basilica/et spectacu
lum/et eiusmodi magis cōmunia sunt q̄ propria non multorū:
sed sacerdotes illi quidem/seu magistratus sint. De his igitur
suo dicetur loco.

LEONIS BAPTISTAE ALBERTI DE SINGVLORVM OPERIBVS. LIBER QVINTVS.

¶ Epilogo pręmissis a dignioribus ordiens. De regia et tyran
nica munitione/seu habitatione earūq; differentijs et part. b⁹
in genere nonnihil adducit. Capulum primum.

Perum Varietates cū intra urbem/tum et in agro ad ciuiū/incolarūqꝫ rationes accōmodari oportere/proximo superiore libro differuimus:cōperumqꝫ fecimus alia ciuiū cetui vniuerso: alia dignioribꝫ/alia ignobilioribus deberi ēdificia. Quę autē vniuersorū gratia conuenirent absoluiimus. Singulorū necessitati quintus hic liber cōmodisqꝫ cōparabitur. Qua in re et varia et ampla/et difficili explicanda quoad nobis erit ingenij industrięqꝫ enitemur: vt intelligas voluisse me nihil prętermittere: qđ aptum ad rem desiderare quispiam possit: et nihil afferre qđ magis ad exornandam orationē q̄ ad exequēdum institutum faceret. Ordiendum quidē a dignioribus. Dignissimi omnium sunt: quibus rerū summa et moderatio cōmittat. Hi quidē plures erūt aut vnus. Dignissimum nimirum oportet esse hūc qui cęteris pręsit solus. Quę igitur istius vnus gratia fiant cōsideremus. Si maximi interest cuiusmodi fore ipsum hūc cōstituamꝫ/illꝫ ne similitꝫ qui sancte pieqꝫ imperet volētibus: quiue nō magis suis emolumentis q̄ suorū ciuiū salute et cōmodis moueatur: an contra eiusmodi qui sibi paratā esse cū subditis velit rem: ita vt etiā inuitis imperet. Nam cū cętera pleraqꝫ omnia ēdificia/tū et urbem ipsam nō eādē oportet eorꝝ esse/ quos tyrānos nūcupant: atqꝫ eorū qui imperiū/quali cōcessum magistratum inierint ac tueantur. Regū enim erit vrbis munita/plus satis: vbi aduentitium arcere hostē valeat. Tyranno cū sui nihilo segnus hostes sint q̄ alieni: vtrimqꝫ munienda ei ciuitas est/aduersus alienos/aduersusqꝫ suos/et ita muniēda vt alienis atqꝫ etiā suis cōtra suos vti subsidij valeat. ¶ In hostes urbem superiore libro munitā fecimus: in suos quid expediat considerare. Perualidum putat Euripides aduersarium esse multitudinem natura sui: eāqꝫ si fraudem dolūqꝫ in vnū contulerit reddi omnino inexpugnabilē. ¶ Carras apud Aegyptū vrbē populosissimam/ adeo vt cum in diem defunctorꝝ capita si non plus mille efferantur/ sospitē et optime valere arbitrētur. Prudentis parti populi reges crebra fossa aquaria ita diuisere: vt iam non vnā/ sed plurimas esse pusillas iunctas vrbes dicas. Id ita fecerūt credo vt nisi cōmoditas passim diffunderet. Sed ea re imprimis affecti sunt vt graues multorꝝ motus nō vereātur: et q̄ moueant

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

leuissime cōprimant: vti si quis ex magno colosso duas plures
ve effecerit statuas tractabiles atq; portabiles. ¶ Romani nul-
lū senatorē mittebant p̄consulē in Aegyptū: sed equestres vi-
ros singulis locis distribuebāt. Id quidē ea de re instituisse aie-
bat Arrianus: ne tā apta ad res nouas p̄uincia vni⁹ ip̄erio age-
retur. Et annotarūt quidē vrbem nullā ciuū diffidijs immunē
dari: cui⁹ aream natura discreuerit/ vti si peruadat fluentū/ aut
si plures emineāt colles/ aut si pars colle/ pars iaceat plano mu-
ro interducto cōmodissime diuideſ. Ducēdum puto/ non quia
Diametrū trāſuerſam per areā: sed veluti circulo circulū inclu-
das: nam ditiores quidē/ laxiorib⁹ delectati spacijs: facile prio-
re a muro excludi se patiētur. macellūq; / mediaſq; vrbis officia-
nas nō inuiti/ circūforaneis cupidinarijs relinquēt: ignauiaq;
illa terrentiani gnatonis turba/ fartorū/ lanioꝝ/ coquorum &
eiufmodi: plus securitatis & minus suspitionis afferet q̄ si ab ea
primarij ciues nō excluderētur. illud nō sit ab re qd̄ apud Festū
legimus. Ser. Tullium patritios vico iuſſiſſe habitare: in quo si
Mur⁹ vr- quid molirētur: ex loco superiore poſſet opprimere. Murū hūc
bis inte- interiorē oportet ita ducere/ vt nulla ſit vrbis regio qua is qui-
rior. dem nō pertingat: et oportet cū cēteros vrbis muros: tū maxi-
me hunc crassitudine/ om̄iq; operis artificio/ validiſſimū attol-
lere/ et ſublimē: quo ad priuata cunctōrū tecta excellat/ minifq;
et ppugnaculis/ atq; fortaliſſis etiā fossa cōuenit hinc atq; hinc
munire: vt per eū ſatellites vtroq; protecti latere tutentur. Tur-
res inſuper non ad apertas introrſum/ ſed circūtectas muro: et
tam in ſuos q̄ in aduētitijs hoſtes expoſitas eſſe locis oportet:
p̄ſertim quib⁹ vię/ aut alta templorū tecta dirigantur. In tur-
res velim nullos niſi per murū ip̄ſum cōſcenſus dari. Et in mu-
rum niſi qua p̄miſerit princeps aditū patere ex arce per vrbē ad
vias nulli arcus/ nullę vſp̄iam turres: relinquendę/ phibendę/
et moenia ni p̄iecturę. Vnde miſſilibus decurſitantes per vicos
milites poſſint ſubmouere. Deniq; ita paranda om̄is harū rerū
ædificatio eſt vt edita om̄ia qui domineſ poſſideat ſolus: et ſuis
percurrēdi vniuerſam per vrbē facultatē remoreſ nemo. Itaq;
his tyrannorū vrbs a regū vrbe differt. Fortaliſſis ea etiā re dif-
ferunt: q̄ liberis populis plana cōmodiora ſint. Tyrann⁹ mōte
ſit tutior. Cētera iſtorū ædificia q̄ inhabitēt et regis & tyranni:
plēriſq; in reb⁹ nō modo inter ſe verū & vna cū plebeis priuato

rum ædificijs cōueniunt: nōnullis etiā ab his atq; inter se differunt/prius dicendū qui cōueniant post quid cuiq; sit proprium. Hoc genus ædiū necessitatis gratia cōstitutū interpretant: insunt tñ partes aliquæ/aliouin cōmodæ quas vsus et cōsuetudo ita viuēdi efficit/vt putētur penit⁹ necessariae vti est portic⁹ ambulationio/gestatio et eiusmodi: ea nos qñ lic ædificationis ratio sua deat nō ita distinguem⁹/vt cōmoda ab ipsis necessarijs segrege mus. Sed sic vt quēadmodū in vrbib⁹: ita et in ædib⁹ istiusmodi/alia vniuersorum esse/alia paucorū/alia singulorū dicamus.

¶ De porticu/ vestibulo/ atrio/ sala/ scalis/ itionibus/ apertionibus/ aditib⁹ vno vel plurib⁹ recessibus/ celatisq; diffugijs principum ac priuatorū/ ædiū discriminē/ principis quoq; et ei⁹ vxoris discreta cōiunctave habitatione. Caput. II.

Orticū quidem & vestibulū nō seruoꝝ magis vti Diodorus putat q̄ vniuersorū cuiū gratia positū arbitramur. Intra ædes ambulationē aream: atriu: salā quam Sala vñ a saltādo dictā puto/ q; in ea nuptiarū & cōiuuarū ala dicta.

critas celebres non vniuersorū/ sed potius incolarū sunt. Cēnacula alia liberorū esse/ alia seruorū constat/ tū dormitiones matronarū/ virginū/ hospitem/ singulorū ferme sunt. De vniuersa istorū partitione quoad generatim pertinebat dixim⁹ libro primo: in lineamētis numero enī amplitudine/ et situ pro cuiusq; vsu apte expediātur necesse est: nūc ista particulatim psequimur

¶ Porticus & vestibulū aditu honestabif. Aditus cum via qua Porticus pateat honesta: tum & operis dignitate/ qua pfiniať interiora Vestibulum. cēnacula et cellę et eiusmodi locis disponentur aptis/ vt imissa lum.

cōmode seruetur: vt bene cū aere solib⁹ ventisq; cōueniant: vt ad vsus expetitos accōmodētur/ distinguēturq; nequid cōmeritia: aut hospitū/ aut assiduorū istis dignitatē/ cōmoditatē/ voluptatēve minuant: illis petulantia augeant/ ac veluti in vrbe forū/ plateę/ ita in ædibus atriu/ sala/ et generis eiusdē habebunť: loco nō reiecto/ nō abdito/ nec angusto: s; prōpta sint vt cętera in eas mēbra expeditissime cōfluāt. In has quidē scalaz & itionum aptiones: in has coniuuarū salutationes & gratulationes terminabūt. Rursus habebit ædes adit⁹ nō multiplices: sed vni cū quo ianitore incio ingredi nemo aut asportare quippiā possit. Apertiones cū hostiorū/ tū et fenestrarū cauebimus: ne furi Apertionibus neve item vicinis pateāt ad turbāda/ spectanda/ noscēdaq; nes.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

quæ int⁹ aut dicant^r aut gerant^r. Aegyptij ita domos priuatas ædificant vt extrinsecus nullæ fenestraz aptiones appareant. Optaret fortassis quispiã posticã adesse ianuã: q̃ messes seu reda seu iumẽto inueherent: neqd inquinamẽtis p̃maria vestibula dehonestarentur: adderentq; posticulam secretiorem: qua inscia familia solus dominus admittere occultos tabellarios et inter-nuncios egrediq; ex arbitrio possit/prout tempora reruq; modulus ferat. Hosce non improbo/illud peruelim non deesse abditissimas latebras/occultissimos recessus/et celata diffugia/ipsi patrifamilias vix agnita: quibus aduersis casibus argentũ/ve-

Postica.

Theauri stem/seq; si id ita mala tempestas tulerit saluet. Fecerant ad se-

in sepul- pulchrum dauid loculos: quibus thesauros ex regis hæredita-

chro Da- te conderent/arte mirifica: ita vt nullatenus possent esse mani-

uid. festi. Ex quorum vno post annos. M. CCC. Hircanum ponti-

Hircanus ficem ait Iosephus auri talenta haulisse tria milia vt oblidione

pontifex. ab Antiocho liberaret ciuitatẽ. Tum et post tempora Herodez ex altero magnam quoq; rapuisse vim auri prædicãt. In his igitur ædes principum cum priuatis conueniunt. Inter principũ et priuatorum ædes hoc maxime interest/q; earum vtræq; suam in primis naturam sapiunt. In hac quidem quæ plurimorũ sunt vsibus addicatæ/numero et amplitudine excellere: in altera que paucorũ aut singulorum sunt/cultiora magis q̃ amplissima fieri cõuenit. Tum et hoc interest: q; in his etiam singulorum receptus naturam sapiant principum necesse est: quæ quidem plurimorum sint/quando nusquam in regũ domibus nõ superfluit multitudo: in alteris vero priuatis domibus partes quæ plurimorum sunt ita quoq; posuisse iuuat vt ne plus quidem regia domus membra penitus distincta/vxoris: viri: ministrorum: ita vt quæq; non modo ad vsum: verum et ad maiestatem pertineãt/vbiq; suppeditent: et nulla ex domesticorũ multitudi-ne confusio redundet. Difficile sane id/et qd̃ haud queas vnico sub tecto efficere. Ergo cuiq; sua et regio et area/suumq; integrum tecti spatium et opus dabitur. Sed ita iungentur tecto et itionibus: vt seruorum domesticorumq; manus/dum p̃ standis operibus properant/non veluti ex vicina aliqua domo acciti sese præbeant: sed præsentem præsto et prompti sint. Atq; paruuli/ancillæ graculæq; cohortis strepitus aviroruz cõmer-tijs secludantur: et ministrorum omnis illa uitities separabitur

Principum confessus et triclinia dignissimo statuentur loco. Dignitatem afferet loci celsitudo/et sub oculis spectatum mare/colles/et ampla regio. Tota vxoris domus omnino a principis viri domo secernetur: præter id quod vltimū conclaue et genitalis lecti dormitiones vtriusq; cōmunia patebunt. Hostio et ianitore eodē vno amborū domus claudetur atq; custodietur. Cætera quibus eæ ab alijs differant magis propria sunt priuatorum quā principum: de ipsis ergo suo dicemus loco. Rursus inter se principum ædes in hoc cōueniunt. Nā præter ea que priuatis eorum vsibus debentur habere quidē oportet aditum ex ipsa militari via: ipsosq; presertim fluuio aut mari: tū pro vestibulolaxos receptus: quibus legatorū procerūq; cōmeatus seu Vehiculo/ seu iumento vecti excipiantur.

¶ Porticus atrij: seu basilicæ cōcænaculi æstiuales aut hyemalis: locorum et specularum cōmoditates: regiarū quoq; ædium a tyrannorū arcibus structurā necessario diuersā. Capi. III.

Porticum et tecta nō hoīm solū gratia/verum et iumentorum velim adesse: quibus a sole et imbri contegantur. Ad vestibulum porticus: ambulatio: gestatio: et eius modi pergrata est: vbi iuuentus seniores a principis vestibulū colloquio redeuntē expectans exerceatur saltu: pila: disco: lucta. Pro penetralibus subinde atrium/basilicā ve: vbi clientes Atrium. disputādo patronos præstolentur: vbi & princeps ius dicturus Basilica. ad tribunal sedē statuatur. Subinde concænaculum: vbi seniores Concænaculum. principum salutatū conueniant: et rogati sententiam dicant. Idq; fortassis aliud æstiuum/aliud esse hiemale cōuenit: et omnino patrum qui cōuenerint ætati fessæ et delitijs prospiciendū est: nequid illic valitudini aduersū influat. et quantum ratio et necessitas temporū postulat rebus disceptandis statuēdisq; possint sine vlla vel minima impeditioe morari. Cōperio apud Senecam primū omniū Gracchum/mox Liuiū Drusum instituisse nō vno loco audire omnes: sed habere turbā segregatam et alios in secretis recipere: alios cum pluribus: alios cum vniuersis: vt i amicos primos et secundos eo pacto notaret: id si iustius modi in fortuna aut licet aut placet: ianuarū diuersæ fient et plures: quibus alia atq; alia parte recipiant/ac receptos mittāt: et quos nolint excludant sine cōtumacia. Aedibus specula supemineat Specula. qua e vestibulo cuiusuis motus fiat certior. Itaq; in his et istorū

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

- Regia.** similibus cōueniūt. In quibus vero differunt hæc sunt. Nā regum quidez ædes in media vrbe aditu facilis : ornatu venusta : lautit : elegans magis q̄ superba sit condecet. Tyrāno nō ædes magis q̄ arx locanda est : vt lit neq; in vrbe neq; ex vrbe. Adde q̄ ad regis ædes spectaculū templū procerūq; tecta pulcherrime
- Tyrāni sedes.** adiungūtur. Tyrānorū sedes qua; circū spatios in modico segregatis oīm ædificijs sese contineat necesse est. Honestissima et que vtrūq; deceat atq; iuuet erit ædificatio / si neq; exponetur regia : patens adeo / vt insolescentes nequeat depellere : neq; distinguetur arx / ita vt carcer magis q̄ lautī principis diuerloriū videatur. Vnum hic nolim præterire. Nā cōmodissimæ quæ de tyrānis sunt occultæ et latentes intra crassitudinem parietis fistulæ auscultatoriæ : quibus furtim captent quid seu hospites / seu familiares inter se colloquantur. Sed quom regię dom⁹ proprium sit / omnibus pene ac maxime primarijs in reb⁹ aliter se atq; arcem habere : officij erit arci regiam adiungere : quo et rex subitis casibus : arcem veteres vrbibus ponere instituerunt : quo in aduersis tempestatibus refugium haberent. Vbi virginū matronarūq; pudicitiam cū sacrorum sãctitate tutarentur. Meminit quidem Festus arcem apud veteres religioni sacratam fuisse et appellari solitam auguriam : archanūq; illic fieri quoddam solitum per virgines sacrificium / occultū / longe; a vulgi notitia remotū. Ea de re priscorum arcem nullā esse templis vacuā inuenies. Sed arcem tyranni sibi vsurpauere : lociq; pietatē ac religionem ad scelus immanitatemq; verterunt : calamitatūq; sanctorum illud refugiū erūnarum fomentum reddidere. Nos rē
- Arx amoniorum.** prosequamur. Amonijs arx ad templū muro circuibatur triplici. Prima extabat munitio tyrannorū. Proxima coniugū cū liberis. Vltima satellitū erat sedes. Aptuz opus ni magis spectet qui toleret q̄ qui inferat vim. Ac mihi quidem vti eius militis fortitudo non pbatur quidē : si nihilo plus præstet / q̄ vt insulstantem hostem obdurate perferat : sic et ab arce expectandū puto / vt non modo sustinere laceffentē : verum et cōpescere impetentes valeat. Vtrūq; tamen ita curandū / vt vehementer ipsum ad solū quæ fuisse videare. Hæc vt assequamur. loci sit⁹ et muros ratio præstabit. Dubitare video peritos rei militaris arcem ne esse firmissimam velit / colle an plano collocet.
- ¶ Vbi nā arx ipta locanda percōmoda eius descriptio : seu mari

tima siue in plano fuerit sita. Deq; palis: fossis: pontib⁹ et turri-
bus eiusdem. Capitulum. III.

Ollinas quidē nō dari vbi vis eiusmodi/ vt obsedisse
et diruisse nequeas: neq; plana si recte astruantur/ im-
pune attentari armis. De his non disputo. Tota nem-
pe res locorum est oportunitatibus ꝓmendanda/ ita

vt que de vrbe diximus oīa ad ponendā arcē cōsumenī. Omni
no habeat arx oportet expeditas irruptiones: vnde in hosles/
in ciues/ in suosq; castrenses: siqua seditio aut perfidia id exigat
et sua et externa possit auxilia libere petere atq; imittere tellu-
re/ fluento/ lacu/ mari. Percōmoda erit arcis descriptio quæ sibi
iunget oēs vrbis muros quasi. o. littera ingētes. C. inflexis cor-
nibus præhendāt nō circūcludant. sic/ aut a qua plures radij ve-
luti ad circūferentiam exeant: sic enim quod oportere nuper di-
cebam⁹: neq; intra vrbem erit arx: neq; adeo extra vrbē. Quod

si qs arcē volet breuissime describere fortassis nō errabit/ si eam
dixerit posticā esse vrbis omni ex parte egregie munitissimam
ca.

Sed sit ea quidem vti volunt operūz supremus vertex & vrbis
nodus: minax: aspera: rigidaq; sit oportet. peruicax: inuidta: pu-
silla q̄ ampla erit tutior. Nam hic paucorū fide: illic multorum
officio indigebimus. Et quid ille apud Euripidem: nunq̄ fuit
multitudo non referta malis ingenijs: ita istic ī paucis fides mi-
nus incerta erit q̄ in multis perfida. Arcis podium ponetur so-

Podiū ar-
bis postic-
ca.

lidū/ vastis lapidibus/ linea extrinsecus obliqua: quo scalæ ad-
motæ curuatu debilitentur: et qui applicuerit hostis hærendo
ad murum dimissos lapides non euitet: et tormentis imissa nō
vsq; arietēt: sed ex obliquo disiliant. Area introrsus passim la-

Area.

tissimis et crassis lapidibus duplici atq; etiam triplici folio di-
missis infernetur ne quid cuniculisfurtim obsidentes irreptēt
Murus altissimus solidissimus crassissimusq; ad supremas vsq;

Murus.

coronas attollatur: qui pulcherrime machinarum vim et missi-
lia refutet: et scalis aut etiam aggere quoad in nos sit minime
queat æquari. Cætera vti de vrbium muris diximus perficientī
Præcipua quidem ad tuendos vrbis et arcis muros in hoc erit
ratio: vt cures penitus ne hostis impune ꝓpius possit appelle-

re. Id fiet cū fossa qua diximus profundaq; lataq;: tum et furta
rijs vt ita loquar sub fissuris per ipsuzimū podij dispositis. Vn

Furtariæ

de hostis dū se scuto superne ꝓteget/ qua sit parte nō tectus trās

fissuræ

Leonís Baptíste Alber. De re ædificatoria.

uehereſ. Hoc enī genus deſenſionis oibus ante eſt. Tutius enī iſtic occaſionem cōficiēdi hoſtis captant / breuiore finiūt linea / raro petūt hoſtem fruſtra: cui totū corpus operire difficile eſt: vnūq; obuiū hoſtem ſi præterit tælū: petet, pximū / aut interdū vnū et item alterū et alterū. Supne autē immiſſa nō ſine periculo deſtinātur. Vix vnū tantū petūt: qui et præuidiſſe et leui momento declinaſſe / et breui ſcuto refutaſſe immiſſa queat. Si erit arx maritima circūuada impediētur palis / ſaxis / ne nonnunq̄ machinamēta, ppius poſſint appellere. Si erit plano: foſſa aq̄ria circūdabiſ: ſed ea ne quid putidi aeris afferat vſq; fodietur / quo ſcaturiat viuā aquā. Si erit monte / præcipitijs vallabitur: vbi licebit hiſce oībus vtemur. Quib⁹ vero ex locis tormētorū miſſilia poſſint impetere: cycli aut potius anguli murorum veluti prore in acutū obijciētur. Non me fugit q̄ periti aliqui militia aſſerūt cōtra miſſiliū impetū muros præaltos fore non vtilis. Horū enī ruina æquatis foſſis expeditiſſimū præberi hoſtibus irruētibus aditū. Hoc nō eueniet ſi que ſupra dixim⁹ ob-

Ad arcē
turrj vna
primaria
excitāda.

ſeruabūtur. Redeo ad rē. ¶ Ad arcem turris vna primaria excita: cæteris cellior: acceſſu ardua: ingreſſu nō niſi ponte mobili. Mobilū pontiū duo ſunt genera. Alterū quo inuerſo claudif egreſſus. Alterū quo porrecto atq; retracto vtimur: vbi acres la ſcuiunt venti. Poſterior cōmodior eſt. Turres quæ circūpetere hanc miſſilibus poſſunt parte huic verſa nudæ habebūtur: aut muro teſte relinquentur gracili.

¶ Excubiæ: in arcu ſtationes et fori / trabes / teſta / aqua / miles / arma / frumēta / perna / acetū / ligna / cifterna / loculi / aditus / cuniculi / cloacę / abdita / cum ceteris monarchię deſideratis. Ca. V.

Excubiārū ſtationes et propugnatorū fori diſtribuentur: vt alij infimas arcis ptes: alij ſupremas: alij alias diſtinctis munerib⁹ ſedibusq; curent: demū aditus & egreſſus / et oīnis partitiō ſic habebiſ et parata & munita: vt neq; amicorū perfidia / neq; inimicorū vis fraus ve poſſit ledere. Arcis teſta ne tormentorū ponderibus obruātur / ad acutū angulū finiētur / aut valido opere et ſpiſſiſſimis trabibus obfirmabūtur: poſt imponeſ cruſta / et in eā præterea tubuli: p quorū vacua exceptus imber pfluat / nullo calcis / aut limi ſultu illiti inſternētur. Poſtremo teſtaceis fragmentis / vel potius

pumice superinsparſis operiētur binū ad cubitum craſſitudine.

Sic neq; ruentiū ponderū in ſe/ neq; ignium iniuriā verebūtur.

Sūmatim quidē erit arx perficiēda: vti ſi puſillam quādā vrbē

coēdifices: pari igiſ atq; vrbs ip̄a munic⁹ opere et arte: cēteraq;

coaptabūtur quę vſui ſint. Nō deerit aqua ſuppeditabit vbi mi

litem arma/ frumēta/ pernam/ acetū/ et in primis ligna colloce

atq; aſſerues: et in arce ipſa turre iſtāc primaria quā dicimus/

veluti minutior quędā aderit arx: cui proſus deſit nihil eorū

quę arcibus deſiderētur. Habebit cisternā/ et loculos rerū quib⁹

ſeſe abunde alat et tueaſ. Habebit aditus vnde in ſuos etiā inui

tos irrūpat: et vnde petita ſubſidia imittat. Illud hic non præ

tereō cuniculis aquarijs arces interdū deſenſas: interdū vrbes

cloacis captas fuiſſe. Horū vtrūq; iuuat nūcijs emittēdis. At cu

raſſe oportet/ vt iſtiusmodi res multo min⁹ ledere poſſint q̄ iu

uare. Fiēt igitur aptiſſimi: ducētur tortuoſi: excipiētur p̄ fundo

vt neq; armat⁹ puadere: neq; inermis in arcem euadere/ niſi vo

catus admiſſuſq; ſit potis. Finient belliffime cloaca/ aut potius

deſerta et ignota in arenaria/ aut ſecretis tēploꝝ fanicis ac bu

ſtuarijs. Tum ſi humanos caſus nequicq; neglexiſſe oportet ni

mirū iuuabit notos ſibi habere ingreſſus intimā in arcē: quib⁹

ſi quādo euenit vt excludaſ/ poſſit attēperate irrūpere cum ar

matis: et fortaiſſis cōferet ad hanc rē/ partē habere aliquam mu

rorū abditiffimā: quę nō ex calce ſed creta obſtructa ſit. Vnius

tantū gratia qui cēteris præſit/ ſeu ſit ille quidē rex / ſeu tyrān⁹

quid feciſſe oporteat diximus.

¶ Quales/ vbi rēpublicā aminiftrabūt deceāt habitationes/ et

vbi. An ſemote curia/ baſilica/ prætorium/ caſtra/ templa/ delu

bra/ ſacella.

Caput. VI.

Equitur vt ea trāſigamus/ quę hi requirāt/ q̄ nō vni

ci tm̄ p̄ſunt: ſed ſimul plures gubernēt rē. His aut to

ta. r. p. quali vnus magiſtratus integra cōmitteſ: aut

partibus diſtribueſ. Conſtat. r. p. ſacris quib⁹ ſuperos

colim⁹/ his pōtiffices præſunt: et p̄phanis quib⁹ hoīm ſocietas

et ſalus cōtineāſ. His domi ſenator iudex: foris caſtrorū dux &

claiſis p̄fectus et hmōi. Cui vīs iſtorū duo debent⁹ genera domi

cilij: alterū qd̄ ad ſuū pertineat officiū: alteꝝ quo ſe familiamq;

ſuā recipiat. Larem quidē familiarē habebit quiſq; ſiſem huic:

cui ſeſe p̄ vitę iſtituto eſſe velit ſimilem/ aut regi/ aut tyrāno/

Quę in ar
ce ſuppe
ditare de
bent.

Domus
priuata q̄
modo cō
ſtituēda.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

aut deinũ priuato. Sunt tamen aliqua quę huic hoĩum generi apprime debeantur. Preclare Virgili⁹. Secreta inquit erat patris Anchisę domus: arboribusq; oblecta recesserat. Intellexit quĩdem primatũ edes et sua et familię gratia a vulgi ignobilitate/ et satorũ tumultu lōge abesse conuenire: cũ ceteras ob res ob delicias/ cōmoditatesq; spaciortũ/ hortortũ/ amœnitatũ: tũ ne tãta in familia/ tam multiplici/ tam varia: lasciuens iuuentus dũ oĩm ferme nemo uiuat sibi cibo/ potuq; alieno plerũq; insaniat: maritorũ querimonias excitet/ tũ etiam nequid improba salutãtũ ambitio plus satis patronos inquietet. Et prudētissimos uideo principes non modo extra vulgi frequentiam/ uerũ et ab vrbe secessisse: ne quis plebeius nisi magna impulsus re molestiore assiduitate infestet. Aut quid tãti erunt istorũ opes: si nõ licuerit interdũ ociari et pigrescere. Istorũ quidẽ domus qualescũq; sint habere admodũ oportet salutorũ cōceptacula capacia: et egressum et viã/ qua p̄deat in forũ minime angustam: ne qui sectantur familiares clientuli et cohortales/ et qui se cōgerũt ut togatorũ numerũ augeant/ inter studia comitandĩ pressuris turbentur. Quę autẽ sint sese hi proceres pro suscepto munere exercent: in prõptu est senat⁹ curia iudex basilica p̄torio uel dux castris classeq; et eiusmodi. Quid p̄tífex? huic quidem nõ templũ solũ/ uerũ et quę illi sunt castrorũ instar apprime cōueniunt qñ militiã et p̄tífex/ et qui sub p̄tífice sacris administrãdis additi sunt: arcẽ et laboriosam agũt: qualẽ in eo libro q p̄tífex inscribit̄ recẽsumus: uirtutis aduersus uicia. Tẽplũ aliud maximũ: quo summus antistes solẽni ritu statas cerimonias et sacrũ faciat. Aliud cui minores p̄tífices p̄sint: quo in numero per urbẽ regiones sacella/ et in agro delubra sunt. Tẽplũ maximũ media in urbe fortassis cōmodius: seductum autẽ a cõfer ta ciuũ multitudine et frequẽtia honestius: colle dignius: plano stabilius collocabitur ob terrẽmotus. Demum eo ponẽdũ erit loco templum: quo sit summa futurũ cum ueneratione et maiestate. Inde adeo circũlonge a cõspectu abigẽdẽ sunt penit⁹ rerũ oĩm sordes/ impuritates/ indecẽtiq; quib⁹ patres/ matronę/ uirgines supplicatum accedẽtes aut offendantur: aut a sacrimonię obeundẽ instituto preuertant̄. Apud Nigrigenẽ architectum qui de limitibus scripsit/ sic inuenio: p̄ricos architectus etos putasse deorum tecta recte haberi quę frõtib; in occiden-

Templũ.

Nigrigenẽ
architectus

tem vergerēt: sed placuisse posterioribus oēm eā religionē conuertere: et qua cœli parte primū terra illuminet: eo versus templa et limites obijciēdos putasse: vt statim surgētem ex aurora solē cōspicārētur. Illud tamen in delubris facellisq; veteres passasse video: vt eorū frōtes prodeūtibus aut ex mari/aut ex fluuio/aut ex via militari porrigantur. Postremo tale ipsum esse oportet: atq; ita oīni ex parte cōparatū: vt absentes ad se visendum illeſcet/ præsentes delectet/ atq; detineat operis admiratione et raritate. Testudinātū ab incēdio erit tutius: cōtignatū ab terremotibus illeſus: sed cōtravetustatē hoc robusti⁹: ad grām alterū hoc venustius. De tēplis hactenus. Nam p̄ multa q̄ dicenda videbātur ad ornāmēta magis q̄ ad vsū tēplorū pertinēt: de quib⁹ alibi trāſigemus. Minora templa et sacella pro loci dignitate et vsū maximi templi rationes imitabūtur.

C Pontificū castra ad pietatē/ et ex officio castra/ ad philosophia n/ virtutē/ & misericordiā. Claustrorū genera/ mariū vide licet et foeminarū: vel in vrbe/ vel extra/ Theatra/ Circi/ et platearū concionandi gratia.

Caput. VII.

Pontificis castra quidē sunt claustra quib⁹ aut pietatē/ aut virtutis gratia plurimi cōuenere: quales sunt q̄ se sacris addixere: et q̄ virginitatē superis vouere. Sunt et castra pōtificia: quib⁹ studiosorū ingenia in rerū humanarū/ diuinarūq; cognitione assequēda versant. Nā si pōtificis officiū est cetus hominum ad vitā oīni ex parte perfectam: quoad in se sit perducere. Id non re alia fiet pulchrius q̄ philosophia. Quom enī in hoīm natura duo sint quę nobis id pręsta re possint: virtus scz et veritas. Quādo fiet quidē vt hęc perturbationes animi sedet atq; excludat. Illa vero naturę opus atq; rationes explicet: nobisq; cōmunicet: ex quibus rebus ingeniū ab ignorantia: mens a corporis cōtagione purgeſ. Per hanc nimirū inimus vitā beatissimā prope vt simus dijs redditi persimiles. Adde q̄ ī bonorū est quales et esse/ et haberi pōtifices volunt ea meditari: studere: psequi quę hominū generi ab homine deberi intelligāt: egrotos/ imbelles/ destitutos: et eiusmodi officio/ beneficio/ misericordiā/ leuando/ iuuando. In his enim sese/ suosq; exerceat pontifex officij est. De his nobis/ seu ad maiores pontifices/ seu potius ad minores pertineat dicēdum

Leonis Baptiste Alber. Dereædificatoriã.

Claustro videtur. At qui a claustris incipiem⁹. Claustrorũ genera alia cõ
rum gña clusorum/ita vt nusq̃ in publicum prodeant/ preterq̃ fortassis
in templo/et lustrationũ p̃opa. Alia nõ vsq; conclusa/ita vt p̃
petuis tẽporib⁹ arceantur. Hoꝝ itẽ alio mares/alio feminæ cõ
tinentur. Virginũ claustra neq; intra vrbẽ si posita sint vitupe
ro: neq; omnino extra vrbẽ laudo. Illic sane solitudo minus p̃
bebit infestatorũ: sed qui se ingesserint/plus habebunt ocij et li
centiæ ad facinus/vbi nulli assisteret arbitri q̃ hic inter multos
sceleris spectatores atq; dehortatores. In vtriscq; puidẽdũ qui
dem est: nevelint de castitate mereri male: sed in primis ne pos
sint. Qua de re ita præcludendi adit⁹ oēs sunt: vt nemini pateãt
obseruandi/vt circũuolitare attẽtator possit nemo sine presen
tis ignominia suspitione. Neq; tam munita esse legionũ castra
vallo fossaq; oportet q̃ ista: septa sunt muris obuallanda/altj
integris/nullis vsq; aptionibus relictis: quib⁹ non dico casti
monia expugnatores/sed ne oculorũ aut verborũ quidez faces
et veneres ad animos labefactãdos possint imitti. Lumina in
trofus p̃ areã subdiualẽ excipiet. Circũ areã porticus/ambula
tio/celle/cenaculũ/conclauẽ/et que vsui sũt expriuatorũ ædiuz
rationibus aptis locis disponenẽ. Neq; deesse velim ortuli spa
tia/et pratuli: que ad recreãdos animos magis q̃ ad fouẽdas vo
luptates valeant: q̃ quom ita sint/non incõsulte ex media inco
larum frequẽtia sũmouebuntur. Vtrõz septa si ex vrbe cõcesse
rint cõferet id quidẽ. Nam eorũ ad scripta sanctimonie assiduis
tas/et animi pacata religio: cui sese totos dedicarunt/minus ve
xabitur salutatoꝝ frequẽtia. Sed istorũ tecta seu mares seu fæ
minæ sint velim occupent loca q̃ id fieri possit saluberrima/ nec
claustro inclusi/dũ solũ vacant animo: corpore aut multa ma
credine/et vigilijs affecti torpent: vitã durius trahãt egrotatio
nibus q̃ sit par. His demũ quos vrbs excludit in primis locũ da
ri velim natura munitũ: quẽ repẽt na latronũ vis/aut excurrẽs
hostis leui manu ad arbitriũ nequeat populari: eaq; de re vallo
muro/turriq; pulchre muniatur: quod loci religio patietur. Eo
rum vero cõclusorũ sedes qui studia bonarũ artiũ cum religio
ne cõiunxerint/quo illi quidẽ p̃ suscepto officio omodi⁹ quãt
hoim rebus consulere/non omnino medios inter artificũ tu
multus ac strepitũ/sed ne etiã ab oiuũ frequentia seductos lon
ge esse oportet: id quidẽ cum alias ob res tum q̃ sunt eoꝝ fami

lię grandes:tum etiā q̄ multi ad se concionantes / differentesq; de rebus sacris cōfluant. Quib⁹ rebus ꝑculdubio tecto indigēt immodico. Recte locabunt̄ apud diuersoria publicorū operum theatri/circi/plateę/quo multitudo sponte sua sese animi gratia perlubenter conferens facilius patiat̄ istorū persuasione/ hortatione/ admonitione a vitijs ad virtutem: ab imperitia ad rerum optimarum cognitionem euocari.

¶ De palestris/disputatorijsq; ædificijs/publicis auditorijs & scholis/imbeciliū locis et hospitarijs/egrorūq; tam marium q̄ foeminarū diuersorijs. Caput.VIII.

Pud veteres præsertim græcos assueuere vrbe in me- Palestre.
dia ponere ædificia: quas palestras appellarūt: vbi po- pulantes disputādo versarent̄. Illic quidē inerant spa- cia fenestrata et apertionū ꝑspectus: et sedēdi ordines

aderāt et porticus: virentē herbis areā et florib⁹ vestitā circuen- tes hmōi opera perq̄ belle cōducunt huic religiosorū generi: ac velim quidem vt qui studijs bonis delectent̄ assidui apud artiū ꝑfessores cōmorētur/summa voluptate/nullo cū fastidio præfentiū rerū aut satiāte ea de re: ita istic parabo et porticū & areā et eiusmodi: vt nihil ampli⁹ ad diuersandi vsū optes. Lenes excipiēt soles hyeme: estate vero vmbra/aurāq; q̄ id fieri queat gratissimā. ¶ Sed de his ædificationū delitijs suo distinctius lo-

coꝑsequemur. Q̄ si iuuat publica statuere auditoria & scholas Scholę.
vbi sapiētes doctoresq; conuenias: ea ponito loco/vt sint inco- lis oibus eque oportuna. Cessent fabrorū strepitus: absint ni- dores:fetores: nō admittat ociosorū lasciuias: sapiat solitudi- nem grauib⁹ et circa res maximas et rarissimas occupatis cō- dignam: habeatq; auctoritatis in se magis q̄ venustatis. Cæte-

rum quo pietatē aduersus imbecilles et destitutos exerceat pō- Hospita-
ria.
tifex: locus erit et varius et summa diligētia cōstituēdus. Nam alibi destitutos/alibi egrotantes suscipias et foueas necesse est: tū et inter egrotātes sunt/quos cauisse oportet: ne dū paucis & inutilib⁹ ꝑspicias: plurib⁹ et vtilibus periculū afferas. Fuere in Italia principes qui suis in vrbib⁹ vetuerint genus illud ho- minū veste ac mēbris laceros/quos erroneos appellāt/præcabū- dos hostiatim petere. Illico enī vbi appulerant/monebātur ne quid plus triduo sese in vrbe videri sinerent inertes: nullū esse tā cōminutū quin aliqua in re hoīm cetui sua possit opera ꝑ-

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

desse: quin ceci funarijs saltē iuuādis p̄sunt. Quos vero grauis or aliquis morb⁹ oñino oppreſſerat: hos cōuenarū hospitem magistrat⁹ apud minores pontifices legionibus distribuebant. Itaq; illi neq; p̄iſſimorū cōuicinorū opem frustra poscebāt: nec ciuitas ea fedissimorū obscenitate offēdebat. Apud Etruriam p̄ veterē illo sanctitatis & verissime religionis cultu quo semp claruit mirifica visunt̄ hospitalia incredibili habita ipensa: vbi ciuū peregrinorū ve quiuis nullā quæ ad salutē pertineat rem sibi defuturā sentiat. Sed quom sint egroti alij morbidi: qui lepra peste: et huiusmodi cōtagionū venenis beneualētes inficiant: alij vero vt ita loquar sanabiles sint distincta hos habere velim diuersoria. Veteres Aesculapio / Apollini / salutiq; dijs: quorū artibus et numine genus hoīm bonā validudinē recuperare atq; seruari arbitrabantur e des loco non nisi saluberrimo astruebāt: vbi sincerę aurę et purgatissimę aquę suppeditarēt: quo illic delati egrotantes non ope deū tantū / verū etiā locorū beneficio prōptius cōualescerēt. Et nimirū saluberrima in primis loca esse optabim⁹: vbi aut publice / aut priuatim egrotos habeas. Sicca fortassis eam ad rē atq; saxosa et ventis assiduo absterſa: et solibus nō vsta: sed facili tēpore illustrata plabuntur: qñ humida putredinum fomenta sunt. Sed palā est naturā in re oñi gaudere tēperamēto: quin et sanitas ipsa haud aliud est q̄ cōplexi ex quib⁹ cōstet temperamentū: et mediocria semp delectant. In ceteris cōtagiosi nō vrbe modo / verū etiam ab via publica lōge excludētur: reliqui vrbe asseruabūtur: istorū oim tecta partiātur & distribuātur sic / vt alibi se recipiāt qui curant̄ alibi quos incurādos magis susceperis: q̄ seruandos: quoad sic sese sua tulerint fata: vti sunt decrepiti & capti mente. Adde q; alibi foeminas / alibi mares / siue egrotēt / siue istos curent / separatim habēdi sunt. Adde etiā q; veluti in famulis sic & in his: aliorū alias secretiores / alias cōmuniore esse diuersorij partes cōuenit: prout ipsa curādi et cohabitādi ratio modusq; mōstrabit: de quib⁹ nostrū non est plixius p̄sequi. Tantū hoc faciat ad rem fore istiusmodi omnia suis totis partibus ex priuatorum vsibus diffinienda. De his hactenus. Nunc qđ reliquum est p̄sequamur ordine vt institueramus.

Ⓢ Repetitione p̄reua dicendorū (seu ad sacra / seu prophana) seriē aperit: de senatu scz senatoria / iudiciariaq; curia. templo /

prętorio/et his accōmodis.

Caput.IX.

MAm esse quidē partes.R.P.duas diximus:alteram sacram/alterā pphanam.Sacra absoluta est tū et pphana aliqua ex parte ptacta:vbi de senatu et iudicio in ædibus principis habēdo differuim⁹:illis quę addenda sunt hic breuissime annumerabim⁹:mox ad imperatoria castra et classē deueniem⁹:postremo priuata expediētur.Senatū veteres tēplis cogere assueuerē.Postea increbuit mos vt extra urbē habereēt.Demū qđ ad maiestātē atq; ad res agēdas pęstabat/ppria huic habere muneri tecta voluere.Quib⁹ fessī ęta Curia se te patres/neq; vitę plicitate deterrerētur:neq; loci incōmoditate phiberētur:quominus & cōuenirent frequētes:et vna diutius adessent:mediā iccirco in vrbe curiā senatoriam locauere:eiq; iudiciariā/et templū pxime adiungēdum putarūt:non ea re tantū vt ambitionibus detenti/et causis forēlibus occupati cōmodius non intermisso/aut studio/aut officio vtrisq; satisfacerent:verūetiā vt patres ipsi vti sunt ferme oñes natu maiores admodum religioni dediti/salutatis dijs nō intermissa opera a templo ad negociū se possint transferre oportune.Adde qđ si quādo aut legatos/aut principes exterarum gētium sibi dari copiā senatus petierint ex.R.P.est locū habere vbi cū dignitate et hospitis et vrbis pęstolantē excipias.Cæterū huiuscemodi publicis diuersorijs nihil quod ad ciuiū multitudinē cōmode excipiendā:honeste detinendā:oportuneq; emittendā faciat:vlla ex parte negligendū est:et pęsertim curandū/vt itinērū & luminū/et spaciōrum/& eiusmodi:quę vsui ventura sint/ ne vllę penitus cōmoditates desint.Ac prętorio quidē:quo loci plurimi altercātur/apertiones/& plures/& ampliores,& pōptiores adigēde sunt/q̄ aut tēplo/aut curię.Tū in senatū adit⁹ quidē munit⁹ nequicq̄ minus q̄ honestius sit/necessē est.Id quidē cū cęteras ob res:tū ne temerarius bachantiū tumultus insana ex plebe seditioso aliquo auctore cōcitatus in patrū perniciem ad arbitriū possit irrūpere:quin vel ea maxime re portic⁹ ambulatio/& eiusmodi adijciēda sūt:vbi seruitia chētele/familieq; suos pęstolātes in pęmeditatis casib⁹ sit pęsidio.Illud nō ptermitto.Locis quidē oibus quib⁹ vox aut recitantiū/aut canentiū/aut disputantiū audiēda est:testud:nata haud vsq; cōueniūt qđ vocē retūdant:cōtignata cōueniūt qđ sonora sint.

Prętoriū

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

CDe terrestrib⁹ castris ponēdis et eorū triplici gñe: tēporario: statario: sustētorio: et id qdē ex aliorū opiniōe poti⁹. Capi. X.

Astris ponendis nimirū oīa repetēda pensādaq; sūt quæ libris superiorib⁹ de vrbiū ponendæ rationibus differuimus. Nā sūt castra veluti vrbiū quædā semina: et cōstitutas vrbes nō paucissimas cōperies il-

lic/vbi periti bellorū duces metarint. In castris tamē præcipua hæc sūt: vt intelligamus castra ipsa quid spectēt. Castra quideq; ni repētinos armorū casus et maiorē hostiū vim vererentur nō ponerent. Et penitus abre id opus esse arbitrētur: hostiū idcirco ratio habenda est. Hostiū alius armis et manu est par: ali⁹ cō-

Castrorū citatio et validior. Castroꝝ hinc tria esse gña statuem⁹. Vnum terrestriū tēporariū et momentis mutabile: quo inter agendā expediētia gña.

damq; rē aduersus opares armatos vtimur/ptim p̄tinēdi in tuto militis: p̄tim coaptādē postulandæq; occasionis causa vt cepta præclare pficias. Alterū gen⁹ castroꝝ erit statariū: suisq; confidentē copijs hostem: dū se munito aliquo in loco cōtinuerit præmere et occupare instituas. Tertiū fortassis castrorū genus illud erit: quo impetentē vrgentēq; hostē sustineas/ q̄ad laceffēdi fatietate aut obsidionis tedio affectus dilcedat/atq; abeat. In hisce omnib⁹ egregie curandū in primis p̄uidēdum est: sic se habeant omni ex parte/vt eis nihil desit rerū omniū quæ ad salutem/ad se tuendū/ad tolerandū/frāgendūq; hostē accomodenē. Et contra vt hosti nihil quoad in te sit reꝝ oīm suppeditet: qui bus aut te possit laceffere: aut sese ferre sine incōmodo atq; periculo. Ergo captāda in primis erit loci oportunitas: quo et inueniri abūde: et cōportari expedite: et excipi ad arbitriū p̄meatus subsidiaq; possint. A qua nequicquā deerit papulū: ligna haud lōge aberunt ad tuos receptus liber in hostē egressus expedit⁹. Hosti contra oīa p̄pedita/et difficilia relinquent. Extare velim castra quoad prorsus oēm hostiū regionē despectes: nequid conetur aut inchoet quispiā/quod nō illico p̄spectū tibi et cognitum sit. Locū deuexa/deiecta/ardua/abrupta late circūmuniēt. Nequid aut multa manu circūuenire: aut vlla ex parte se inferre sine graui discrimine hostis possit. Nequid vbi rādē appulerit/possit aut tormenta libere imittere: aut sine magno suo malo p̄sistere. Hæc si dabuntur locorū oportunitates vsurpentur. Alioquin considerasse oportebit/et quæ tibi castra/et quib⁹ lo-

cis pro exequenda expeditione ponenda sint. Nam et stataria castra munitiora multo esse q̄ temporaria oportet: et planis locis diffusiore artificio et ope indiget maiore q̄ in collibus. Nos a temporarijs incipiemus: quando istorū quidē vsus frequētiore est. Quin et castra per sæpe mutasse valitudini militū cōferre arbitrantur. Sed castris ponendis fortassis illud veniet in mentem vt ambigamus/suis ne in finibus/an alieno agro cōmodius habeantur. Aiebat, Zenophon mutatione castrorū ledi hostes: iuvari tuos p̄culdubio ad fortitudinis decus faciet: aliena p̄culcare: ad cōmoditates et securitatem cōferet suo sese in solo recepisse. Sed sic instituamus vt putem⁹ castra ad totā quæ subsit & pareat regionē esse quippiā simile atq; ad vrbem arx: que et in suos contiguū regressū: et in externos per promptū et paratum p̄gressū habeat necesse est. Cæterū obuallandorū castrorū varia Obuallā est ratio. Britāni subdubis decē pedibus præuistis & præcutis se dorum castris circūspiciunt/altero capite intra solum infixorū & exculcato: alio stroꝝ motero extanti et producto: vt hostē aduersū spectent. Gallos res res varij, fert Cæsar pro vallo carros hosti solitos obijcere. Isdē et traces aduersus Alexandrū vsos meminit. Neruij quo præsertim equem impediunt teneris incisus arboribus atq; mutuo inflexis/crebrisq; inter se ramis reiuētis sepem obducūt. Nearcū præfectum Alexandri p̄ indicū mare nauigantē quo esset a barbaris tutior muro muniuisse castra meminit Arrianus. Romani erat Romano moris: ita casibus singulis/et fortunæ/et t̄pis p̄uidisse vt nusq̄ rū mos p̄ sui penitendū foret/ac militē quidē nō minus castris munien- castris dis: q̄ omni reliqua militia exercebāt: neq; t̄nti hostiū perniciē muniēdis faciebant/q̄ curabant vt suos egregie tutarent: posseq; hostē ferre/et ferendo frustrari: atq; refellere. Id demū ad victoriæ partē non exiguā deputabāt. Ea re quicquid a quoquam: aut referri: aut excogitari possit oīa complecti/et exequi ad sua cōmoda: et salutem vsurparunt: edita et circūabrupta si deerāt/fossis p̄fundissimis et aggere accumulato/precipitia imitabantur: valloq; et cratibus concingebant.

CTerrestrium castrorum salubrior locus: magnitudo: forma: fossæ: agger: vallum: pinne. Cerui: turres: portæ: arx: oppugnationio: circumuallatio: repugnatio: præmunitio ex propria sentētia magis.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Orum nos instituta sic sequemur: loco meditabimur
nō solum cōmodo/ sed quo pro agendis rebus presē
tibus inueniri nullus possit accōmodatior: et preter
ea que recensuimus erit is quidē siccus minime luto-
sus alluuiōibus ne quicq̄ infensus/ sed ita positus: vt tuis nul-
la ex parte se habeat impeditū. hosti autem nihil præstet quod
tutum sit: aquam neq̄ morbosam in proximo neq̄ salubrē lō-
ge abesse patietur. fōtes intra castra purissimos excipiet/ aut ri-
uos: fluminaq̄ p castris obijciet. Id si minus licebit: curabit vt
contigua cuiusuis aquationis cōmoditas adsit. Tum erunt ca-
stra pro multitudine militum/ non laxiora q̄ vt distributis ex-
excubiarum tesseris/ custodiri/ et intermissis ppugnandi vicissi-
tudinib⁹: defendi p milites possit absq̄ lassitudine. Et cōtra ne
erunt quidē cōtracta adeo et coarctata/ vt ad negociū spacia mi-
liti nō suppediet. Angulos castris inutiles putauit Lycurgus
in orbēq̄ ponebat/ ni aut montē/ aut flumē/ aut mœnia post se
haberet/ Alijs area castrorū placuit quadrangula: sed positio-
nes finitionesq̄ castrorum/ accōmodabimus cōditioni tempo-
rum/ ac locorū naturæ/ prout rerū agendarum/ hostiumq̄ petē-
dorum/ aut ferendorū ratio postulabit. fossā ducemus tam am-
plā/ vt non nisi maxima vi aggeris. et multa ætate possint exæ-
quari: aut potius binæ fossæ spacio intromisso proscindentur:
putarunt veteres istiusmodi quoq̄ in rebus numerum pedum
imparem a religione pertinere et consueuere latā ducere pedes
xv. profundā. ix. directis proscidetur fossa lateribus vti pateat
vno fundo/ quantum sūma inter se distent labra. vbi vero labi-
le fiet solū/ paulatim/ angustiore ad infimū fastigio deprimef.
Campestribus locis et demissis aqua ex fluēto/ aut ex lacu/ aut
ex mari/ deriuata et diducta complebuntur. id si non licebit su-
dibus et truncis dedolatis et præacutis/ et itē stintulis et muri-
cibus per alueum infēsis/ ac disseminatis exasperabitur. Fossis
productis & comparatis agger statuetur/ tã crassus vt musculis
proturbari/ tam altus vt non modo falces ad diripiendum adi-
gi: sed ne tela quidem ad militē. deterrendū facile manu possint
mitti: presentaneum est/ vt quæ fossis eximantur: in aggerem
coaceruentur. huic operi veteres probarunt ex pratis relectam
telluris cutem: que herbarum radicibus contineatur. Alij inter
perla constituunt viminayirentia salictarum/ que germinatu/

Castra ter-
restria et
statua
vbi & q̄-
modo lo-
canda.

Fosse pro
castris sta-
tuas.

et fibrarum complicatu aggestum opus confirmet per labra fossæ interiora perq; extremū aggerem: configentur spinæ/stili erinatij/hami et generis eiusdem: quibus ascensus hostiū retardetur. Aggerem supremum robustei valli in coronam perfixi: et tranſuerſarijs connexi/obcingentur crate et pluteis congeminitis/et creta intermissa atque exculcata locabuntur. Pinnæ et cerui eminentes super exporgentur. Deniq; oīa in op^o conferentur: quibus et minus subruī: proſcindiq; possit/et minus transcendī: et sit miles/ p pugnaculo tectior atq; tutior. Turres Turres. In pedes centenos marginibus excitabuntur: et presertim ipsis oppugnationū locis crebriores/celsioresq; parabuntur/vt etiā irrupentem in castra hostē possint deprimere. Pretorium/ & quintanā portam et decumanam/ & eius modi quæ suis castris nomen nominibus appellātur/ habebit locis tutissimis: et ad eruptiones fundendas/ ad cōmeatus conuehendos/ ad militem recuperandum expeditissima. Atqui hæc quidem vt dixi statiuis castris magis debentur q̄ temporarijs: sed cuz sit officij omnes vereri casus quos aut fors/ aut tēpora valeant afferre/ ipsis etiā momentaneis castris: minime quoad ex vsu sit: quæ diximus negligentur. quæ autem ad stataria castra presertim ferendis obsidionib⁹ posita pertineant. his maxime similia sunt quæ de tyrannorum arce tranſigemus: obſidionariū quoddam opus est arx: quando eam quidē ciues æternis odijs prosequantur: et obſidionis acerrimū genus est/ perpetuo aduigilare occasionemq; momentis assiduis prestolari/ qua possis in ea diruenda irritamentis odij satisfacere: ea re vt diximus curādum est/ vt sit ea quidem potens/ valida/ stabilis/ prompta ad se tuendū: ad hostem frustrandū & propellendū: et contra oēs impetus/ & obſidionis peruicaciā tuta & illeſa. Cæterū castris quibus conclusū hostē premas atq; infestes: ne quicq̄ istiusmodi omnia erūt indiligentius obseruanda: & recte quidē quod quidē aiunt: rē belli ita se haberi/ vt obſidiones vicissim et ipsi multa ex parte obſideantur: quare non id solū curandum est qui potiare q̄ cauendum etiam ne opprimare vel hostiū audacia et solertia/ vel tuorum indiligentia: vt potiare ista conferent oppugnatione circum uallatione opprimare itidē duo conferent/ repugnatio et præſidio. Repugnatio: oppugnationū conatus omnis eo tendet/ vt in oppugnatione.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

dum et munitiones irrumpas. non hic de scalis quibus etiam repugnante hoste cōscendas/nō de cuniculis/non de ambulatorijs turrib⁹/non de tormētis/nō de reliquo oīni ledēdi genere quo igne/aqua/oīniq; naturę copia vtimur:nō in quā est hoc loco de his vt prosequar: alibi de his castrēsiū machinamētis distinctius psequemur: sed sit hoc ad rem/qđ monēt cōtra mīfiliū impetū trabes/tigna/pluteos/crates/rudentes/fasciculos/faccos/lana/alga/fœnove infertos obijcito: p̄sertimq; ponito/vt extent ppendētes/et deundātes. cōtra ignes ista hęc m̄ defacito/maxime aceto/aut luto et crudo latere operito. cōtra aquas ne laterē pluant pelles superextēdito: rursus cōtra ictus ne pelles pertōsentur et collacerētur centonas infusas et madētes adijcito. Circūuallatio obsessis mœnibus plurib⁹ de causis propinqua statuet/nō incōsulte: nā breuiore ductu/minore mīlitū labore/leuiore materię copia atq; īpensa perfiniet: et pacta pauciorib⁹ indigebit excubijs: sed ne ita intra pomeria est īpingēda/vt oppidani muralibus tormētis militē in castris/ aut in opere opprimāt: qđ si fit quidē circūuallatio: vt ī obsessis p̄sidiā: et cōmeatus aliunde petita abuetent: certe modo hoc īpm ex instituto assequare vbi vis interceperis aditus/atq; intercluseris cōmodissime habebit: siue pōtes p̄ualaris/siue alibi vada et vias trabe aut maceria p̄sepieris siue stagna/lacus/paludes/flumina/collesve inter se opere perducto vixeris: siue deris operā vt aquarū vis recrescat/deuexaq; circūpleat: his ad dēda sunt q̄ ad repugnationis et p̄munitionis vsum valeāt. nam fossam/aggerem/turrimq; et eiusmodi/et contra oppidanos/et cōtra subsidiarias prouincialiū manus cōmunisse oportet: ne quid hi eruptione/aut hi concursu et inuasionē officiant ac ponētur quidē p̄terea locis idoneis castella et speculę quibus militi et iumentis aquatio/lignatio/pabulatioq; tutior/liberior/cōmodiorq; sit: sed ne ita disgregabūtur copię in partes varias vt nō vno īperio regi vnīs virib⁹ decertare vna cōspiratione alter alteri subsidio esse extēplo possit. Iuuat hic illud referre dignū memoratu ex Apiano historico. nā apud Perusiā quidē Octauian⁹ dū Lucū oblīderet: fossam duxit stadia qnq; ginta & sex p̄tēsā vscq; ad tyberī: latāq; pfundāq; pedes. xxx. Adiunxit p̄terea murū excelsū et ligneas turres quinq; ginta supra mille supereminentes pedes. lx. atq; ita muniuit opus

vt obsessi non magis arcerentur q̄ etiā excluderentur ne vsq̄ ad exercitū possent lædere. De terrestribus hæcenus ni forte illud desit quod dignissimū spectatissimūq̄ locum deligere oportet/ vbi sūma cū maiestate vexilla reipublice collocent et diuina fiant cū maxima veneratione:et militares magistratus ad tribunal et cōsiliū vocati cōueniant.

¶ Maritima castra classis:portus:naues: nauium partes & figuræ portuū quoq̄ munitiones. Capitulum.XII.

Maritima castra classibus haberi fortassis erūt qui ne castra magent/dicentq̄ nauib⁹ sevti quali aquatico elephanto ritima.

quē suis frenis moderent/ac portus magis ad castrorū vsū referri q̄ nauium: alij cōtra nauim affirmabunt esse haud aliud quippiā q̄ arcem quandā obambulātē. Nos ista prætermittamus atq̄ sic statuamus duo esse quibus nostra hæc ratio & ars ædificatoria classarijs ducibus & turmis salutē atq̄ victoriā pariat/vnū in nauib⁹ adornādis/alterū in portib⁹ muniendis/siue hostem petas/siue phibeas. Nauium primarius vs⁹ est: vt te tuaq̄ transuehant pximus: vt bello subministrēt opē sine periculo:pericula quidē aut ipsa ex nauī veluti iuncta corpori et innata aderūt/aut extrinsecus iportabūtur: extrinseca sunt ventorū vis/vndarū moles/scopuli sirtisq̄ incurfus: quæ quidem oīa vsu rerū maritimarū et locorū ventorūq̄ cognitione et peritiā satis mature vitabuntur: innata autē vitia facient aut lineamenta aut materia/his vitijs puidendū est. Materiā oēm reprobāt quæ fissilis fragilis sidens putricolaq̄ sit clauos et ligulas q̄neas præferunt ferreis ex nauī Traiani per hos dies Nauis dum quæ scripsimus cōmentarer ex lacu nemorensi eruta/quo Traiani loci annos plus mille.ccc.demerfa et destituta iacuerat aduertī ex lacu pinū materiā & cupressum egregie durasse in ea tabulis extrī Nemore fecus duplicē superextentiā et pice atra perfusaz/tela ex lino ad si eruta: glutinarāt. supraq̄ id chartam plūmbeā clauiculis æneis coad- plus. m. firmarant. Fabricandis nauibus liniamenta veteres architecti .ccc.ānos sūplere a piscibus: vt quod in illo dorfū in hac fit carina: quod mersa ias illi caput huic prora/tū et p cauda temon/et proremis brançæ cuerat. et aliculæ. Nauium duo sūt genera/onerariæ et fugaces. nauis longitudo ad cursus præsertim directos in primis cōfert: breuitas ad temonis imperia faciet. Onerariæ longitudo velim ad la Naues titudinē sit/ne minus tripla fugacis ne plus nonupla. Alibi de onerarię

Leonis Baptistæ Alber. De reedificatoria.

navium rationibus in eo libello qui navis inscribitur profusi⁹
psecuti sumus / sed hic quantâ faciat ad ceptâ rem. Navium pars
tes hæc sūt carina / puppis prora / hinc atq; hinc latera adde si vis
temonē et vela / et quæ ad cursū pertineant. Vacuū navis quan-
tū sit aquæ pondus qua possit ad iustū impleri tñ institarū re-
ponderis sustinebit. Carinā planā esse oportet: cetera oīa ad fle-
xe linæ cubitū dedolabūtur. Carina quo erit latior eo pōde-
tolterantior / sed cursu tardior: carina extenuata et reducta ve-
locior: sed ni plurimū indideris saburre vacillabit. Carina am-
plavadosis apta / gracilis alto mari securior. Latera & Prora cel-
fa et sublata aduersus impetentes fluctus puicax: sed vētis gra-
uioribus peruicitur. Prore ductus quo erit argutior / eo ad cur-
sū prōptior et labilior. Puppis q̄ gracilior eo ceptis sulcis tenē-
dis pseuerantior ad navim vmbones et pectora valida et pau-
lo prōptiora esse oportet / quo velorū remosq; ve appulsu et im-
petu fluctus ppellāt: subinde ad puppim versus gracilescat quo
veluti sponte sua lubrico disfrugio euolet temonū numerus na-
ui auget firmitatē / minuit velocitatē arbori atq; naui equa da-
bitur lōgitudō. minuta reliq; et quæ ad vsū navis et quæ ad vim
belli faciāt remos / ancoras / rudētes / rostra / turres / pōtes / et eiuf-
modi minutiora prætereantur: illud faciat ad rē trabes & tigna
spōdis et laterib⁹ pendētia et itē porrecta. p rostris et cōtra ipe-
tus cōtrarios p munimento esse / tū & arbores excitare p turri-
bus: antēnæ et scafæ in antemnas sublatae p pontibus egregie
valebunt / veteres in prora coruos nri prora et puppi ppter ma-
lum turres excitare: et centonas rudētes saccos et eiufmodi p
vallo et tecto obijcere: et funibus rhere superobducto transcē-
dentes ad se prohibere perpulchre didicerunt. Et navium foros
quo pacto crebris psurgentib⁹ stimulis vnico tēporis momen-
to interdomicādū possis penitus refertos reddere: adeo vt nō si-
ne vulnere accepto liceat hosti pedē paulo dimouere. Et cōtra
 vbi ex vsu sit altero minore momēto tēporis expurgari omni
istiufmodi offensione amota possit: excogitauimus atq; adno-
trauimus alibi. Sed nō est hic vt veli ista repetere. Admonuisse
tantū iuuēt bona ingenia. Tū et inueni qua possim arte vnico le-
ui malleoli ictu fori tabulata dissoluere vniuersa: omnēq; mul-
titudinē que conscēderit deturbare: atq; ilico leui manu breui
momento opus integrū vsui restituere. Quæ etiā excogitarim

ad submergendas incendendaq; naues hostiū ad perturbandā ad occidendā occisione miserabili turbā naualem nō est vt referam. De his fortassis alibi. Illud non pretereatur q̄ locis omnibus eadē nauis longitudo: altitudo: amplitudo ve nō deberur ponto inter insularū amfractus vastæ carinæ: q̄bus nō nisi multa hoīm manu imperes: male habent ventis paulo acrius seuētibus. Contra ad Gades p̄fuso oceano pusilla fluctibus absorbetur. Rursus ad rē naualē spectat portus tueri aut impedire. Id mole in p̄fundum ducta: et aggere & catenis et reb⁹ eiusmodi obiectis: e quibus libro superiore transegimus: bellissime assequemur. Pali p̄figentur: Lapidū impedimenta iaciētur. Tū ex tabulis atq; viminibus forme et vacua grauib⁹ p̄pleta demergentur. Sin autē loci natura aut impēse magnitudo ista fieri p̄hibuerit: puta si fluida limositas aut nimiū p̄funda altitudo adsit: sic facito. Dolijs substratis ordine & iunctis trabes et tigna directa atq; in transuersum alia ex alijs collocata et compacta coaptato: adijcitoq; vt ex rate in hostē emineant rostra ardua p̄æacuta et pali: quos tonsillas nūcupant: ferrato cuspidene quid leuigata hostiū nauis plenis velis audeat opus impetere aut translabi. Ratem ab igniū iniuria contergito tellure: crastes et pluteos p̄uallo circūadigito: locis idoneis turre contabulato: frequenti anchora locis stabilibus: et quæ hostē lateāt: cōtra fluctus firmato iuuabit opus ducere sinuatū arcu in fluctus flexo quo robustius et validius fluctū ferat: & anchora p̄sidioq; extrinseco minus impigeat. De his hæcenus.

CLe publicano et decumano questore necnon id gen⁹ p̄meatuū magistratibus quib⁹ horreū ærariū: armamētariū: emporiū naualia: et equilia debentur. Deq; tribus carceris generibus et eorum structuris locis et formis. Capitulū. XIII.

Vnc quādoquidē tātis reb⁹ agendis cōmeatu atq; impensa indigeas: dicendū est de magistratibus qui ista suppeditēt: q̄ in numero q̄stor: publicani: decumani et generis eiusdē. His debētur hæc horreū: ærarium: armamētariū: emporiū: naualia: eq̄lia. Pauca sūt q̄ hic dicenda videātur: non tñ negligēda. Nā horreū quidē ærariū: armamētariū satis cōstat media et celeberrima esse ponēdū parte vrbis: quo tutiora et p̄optiora sint. Naualia p̄pter incēdia a ciuium casis femouenda. Illud minime negligendū: q̄ integros ab so

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

lo surgētes: et præter tecta sese extollētes toto edificio interstru-
xisse oportet parietes: qui populātes incendijs flāmas intercipi-
ant: veteresq; p̄fusius per tecta defluere. Emporia ad mare: ad
Horreū fluminū fauces: ad triuia militariū viarū statuētur. An naualia
et ærariū sinus et aquarū cōceptacula adiūgentur: quo loci subducenda/
Nauale. instauranda: & mari dāda classis recipiāt. Istic aqua vt assiduo
Empori- agiteſ motu curandū est: austro marcelcūt meridiano: estu fati
um. scunt nauigia: orientis radio seruanſ. Tū horrea queuis seruan-
dis rebus astruātur: cōstant loci/aerisq; siccitate in primis gau-
dere. Sed de his p̄lixius cū de rebus priuatorū dicem⁹: ad quo-
rum rationes ea maxime pertineāt præter salaria. Etenī salaria
Salariū. sic statuito. Solum infernito carbone ad cubitū atq; cōpēsato.
Inde superinspargito sabulū creta pura subactum palmos tris
et cōplanato. postremo latere vsq; ad nigredinē decocto pauis-
mētato. Latera parietū intima ducito vbi lateris istiusmodi co-
pia nō est: lapide quadrato nō tofinio neq; rediuiuo seruatura
intermedio et alioquin præduro/et opus a pariete itrorsum ad
cubiti spacīū reducito: atq; tignis coadiunctis & clauis eris: aut
potius in paginib⁹ obnexis septum statuito. Interuallū a mate-
ria ad parietē harūidine cōpleto. Maiorē in modū iuuabit ma-
teriā creta ex amurca cōmacerata: et sparto iuncoq; cōfracto in
termisto dilutasse. Ceterū publica istiusmodi quauis ab furū et
hostiū et feditioforū ciuiū insidijs: proteruia impetuq; prorsus
esse murorū/et turriū/et presidijs munita oportet. ¶ De publi-
corū operibus abunde videor peregisse: ni illud desit: qđ quidē
ad magistratus ipsos nō in postremis pertinet: vt habeant quo
loci eos cōmittant: quos ob contumaciā perfidiā/iprobitatēq;
Carcer. puniendos iudicēt: id demū non negligamus. Carceris genera
apud veteres tria fuisse inuenio. Vnū quo imodesti et parū ex-
culti cōpellantur: vt noctu a doctis et probatissimis bonarū ar-
tiū p̄fessoribus cōdoceſiant: qđ ad bonos mores et vitę modum
pertineāt. Alterū quo alieno ære obnoxij/et qui carceris tedio
ab inita vitę petulātia absterrendi sunt detineātur. Tertiū quo
immanes cōscelerati celo: et hoīum cætu indigni: ac prope diē
plectēdi: ac tenebris et pectori addicandi demānantur. Postre-
mo hoc genus carceris si fuerit quispiā qui subterraneū antruz
et horrēdo sepulchro simile faciūdū curarit: is quidē ad fontis
penā nimix; spectabit magis q̄ lex ipsa aut hoīm ratio postulet

Nam et si perditī hoīes vltima oīa suis flagitijs mereātur: erit tñ et rei publice & p̄cipis officiū de pietate nihil demereri. Eo sat adeo sit firmasse opus pariete et apertionib⁹ et testudine: vt eripere nufq̄ facile sese cōclusus possit. Cui rei crassitudo et profunditas / et celsitas operis grādibus et p̄duris lapidib⁹ ferro et ēre iunctis plurimū cōferet. Adde si vis et trabium et arduas obretatas apertiones & eiusmodi: tñ et si minora et imbecilliora oīno hęc sunt: q̄ vt ea libertatis et salutis memor nequeat refringere modo exequi sinas quātū ad rem perficiēdam naturæ et ingenij virib⁹ valeat. Ac p̄clare quidē illi mihi vidētur admonere qui dicūt adamantinū esse carcerē custodīs aduigilātis oculū. Sed nos in reliquis veterū mores et instituta prosequamur: illud faciat ad rē carcerib⁹ adesse oportere vbi ventri pareant. Vbi etiā foco refocillētur absq; fumi et fetoris iniuria. Tū de tota re carceris est / vt sic statuas. Aream in parte vrbis tuta et nō neglecta cingēdam muro valido: alto / nullis apertionib⁹ interscisso: turrib⁹ et decursorijs munito. A muro isto introrsū ad cōclusorū parietes cubitos tres recedēdum est: quo excubiæ noctu obambientes cōiuratorū fugas intercipiāt. Mediū vero qđ inest areę spacū ita diuidendū: vt p vestibulo aula minime tristis pareat: qua ad capescendā disciplinam missi cogātur. Post hac primos aditus custodes armati intra cācellos et valli p̄fedia occupēt. Subinde area subdualis statuet. Aderūt hinc atq; hinc adactę porticus: quib⁹ in cellas plures plurib⁹ apertionibus p̄patulus aspect⁹ detur. Has intra cellas decoctores & ære alieno obnoxij: nō vna oīes sed distincti asseruabunt. Fronte habebitur carcer astrictior: quo minoribus criminib⁹ rei mācipentur. Vltimis penrealibus capitales asseruabūtur.

¶ De priuatis domib⁹ et villę suminis rationibus / loco / & situ

Caput. XIII.

Venio ad priuata edificia. Domū alibi pusillam esse vrbem diximus. Ferme igit̄ ēque oīa in ea astruēda cōsiderasse oportebit: quę circa vrbis opus p̄tineāt. Vt sit saluberrima habeat oportunitates: p̄stet cōmoditates. Quę ad vitā faciāt pacate trāquille atq; laute agendā. Ista hęc oīnia suapte natura quę nā sint / et qualia esse: et cuiusmodi oporteat multa ex parte videor trāsegisse libris superiorib⁹. Sed hic aliūde **Domus** sumpto principio rem sic ordiemur. Priuatā domum familię priuata.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

gratia ponendâ cõstat: vt in ea cõmodissime acquiescat / satis cõmoda nequicq̃ erit sedes ni sub eisdẽ tectis habeantur quęcũq̃ istorũ gratia debeãtur. Magnus est hoim in familia et rerũ numerus quẽ nõ eque in vrbe atq̃ in agro ad arbitrium colloces. quid enĩ vrbaniß ædificationib⁹ euenit vt vicinus paries stillicidiũ publica area via et eiusmodi pleraq̃ omnia impediãt / quomin⁹ ipse tibi satisfacias: id in rusticanis nõ euenit: liberiora illic præpedita istic sunt omnia: ergo cũ alijs plerisq̃ rationibus / tũ etiã hac iuuat sic rẽ distinguere / vt alia vrbana / alia rusticana esse: priuatis dicã ædificia in vtrisq̃ aliud tenuiores / aliud opulentiores ciues exigũt: nãq̃ tenuiores quidẽ cohabitãdi modũ ex necessitate metiũtur / lautiores vix ex satietate finiunt libidini terminos. At nos quæ in quibusq̃ bene consulti moderatio cõprobet referamus: a faciliorib⁹ incipiendũ censeo. Rusticana expeditiora tum & diuites ad ipensam ruri præptiores: sed pri⁹ pauca breuissime repetamus quę ad summas villæ rationes faciant ea sunt eiusmodi. Cœlũ calamitosum / terrã cariosam fugiendum medio in agro ad montis radices aquosa aprica salubriq̃ in regione / et salubri parte regionis ædificãdum. Triste & insalubre cœlũ præstare arbitranẽ cũ cetera incõmoda de quib⁹ libro primo trãlegimus: tũ & syluas dẽsiores præsertim arboribus refertas quib⁹ amarũ sit follium qñ illic nec ventis / nec sole pertactus aer incrudescat. tum et solũ etiã sterile atq̃ insalubre a quo tãdem si quid capias / erũt syluæ villam ea parte agri habendã puto quę vrbaniß cũ domini ædibus bellissime condicatur. Est apud Zenophontẽ ad villã eũdum pedib⁹ exercitij gratia / redeũdum equo. Ergo erit nõ semota penit⁹ ab vrbe: eritq̃ via nõ difficilis / non impedita / sed hibernis æstiuisq̃ itionibus et subuectionibus apta atq̃ peroportuna / seu id reda / seu pedibus / seu etiam naui fortassis iuuet: cõferetq̃ / si erit non aliena a porta vrbis sed pximiore / q̃ cõmodius / expeditiusq̃ sine maiore vestitũ apparatu / & sine populo interprete possis cũ cõiuge & liberis vrbemq̃ villã q̃ frequẽs ad arbitriũ repetere villãq̃ habuisse cõdecet ea qua matutini radij oculis p̃ficiscentiũ sint nõ infesti / & vespertini soles domũ redeũtes nõ molestẽt. Rursus habẽda villa est loco non vsq̃ destituto neglecto ignobili / sed eiusmodi vt illic et fruct⁹ ipse et cœli amœnitate illecti habitẽt cum rerũ copia / et vitę iocũditate / et sine periculo. Et ne itẽ ha-

Villa q̃
loco habenda.

benda quidē villa est loco nimium celebri/aut ad urbē/ad viā mi-
litarē/et ad portū adiuncta/vbi nauium numerus applicet/ sed
collocabit apte vt istarū rerū voluptas cū non desit/ tū & res fa-
miliaris prętereūtium hospitiū frequētia haud multo infestet.
Vētosa inquit veteres loca carere solēt rubigine:roscida vero
et cōualles perstatūq; nō habentes eiusmodi nocuis frequēter
vitiātur: illud mihi nō semper vbiq; locorū probabitur q; aiūt
ædificādum villā vt spectet equinoctium solē oriētem. Nā ista
quę de solib⁹ & aura ferūtur p regionū sorte mutari in prōptu
est/vt non semper aquilo leuis neq; auster vbiq; insalubris sit.
Perdocte quidē Celsus physicus ventos omnes asserebat qui a
mari cadant esse dēsiores: qui autē a mediterraneis veniāt nūq;
nō esse leuiore: et vitādas ventorū gratia primas fauces valliu
censeo: nam illic vēti nimium frigētes sunt/ si per vmbriā veni-
unt/ aut nimium æstuosi vbi per cōstratum et collustratum ab
multo sole applicent.

Villarū tecta duplicia. Ingenuorū/ & glebæ adscriptorū/ ru-
sticanorū instrumēta/ cum inanima tū animata/ eorū loca repo-
sitoria/ diuerforia/ stabula/ pręsepia. Caput. XV.

Sed cum villarū tecta alia sunt quæ ingenui/ alia quæ
adstricti glebę incolant. horūq; altera emolumēti cau-
sa in primis cōstituta: altera fortassis animi gratia ad-
ducta videātur: de his quę agrū apprime spectāt trāsi-
gamus: horū tecta nō longe ab herilib⁹ esse oportet/ quo in ho-
ras q̄ quisq; agat: & q̄ facta sint opus intelligāt. huius quidem
partis tectorū propriū est vt per eam fructus qui ex agro possit
capi parētur/ colligātur/ atq; seruent: ni postremū hoc id est col-
lecta vt serues: heriliū vrbānarūq; esse mun⁹ q̄dium putas ma-
gis q̄ prędij rusticani: ista perficies hominū manu instrumēto-
rū copia/ & in primis villici industria & diligentia. Manū rusti-
cam posuere veteres hominū ferme. xv. horū igitur gratia ha-
bere oportet: quo loci algētes foueas aut tēpestatibus ab ope-
re depulsos recipias vt cibū capiant/ vt acquiescāt/ vt cōparent
quæ vsui futura sunt. Ergo parabit culina ampla minime ob-
scura ab incēdij periculis tuta cum furno/ foco/ aqua/ et cloaca
intra culinam tablinum vbi honestiores pernoctēt/ vbi cistam
panariā/ pernā/ lardūq; in quotidianos vsus seruent: reliqui ita
distribuant vt suis quib⁹ quisq; pręsit rebus curandis p̄sto sint

Manus
rustica.
Culina
rustica.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

villicus ad ianuã primariã: ne quid noctu se infcio quispiã pro
grediatur/aut alportet quippiã. bubulci p stabulis ne quid eo-
rum cesset diligentia vbi res postulet. Hæc de hoim manu hac-
tenus instrumenta alia animata vt quadrupedes: alia muta vt
vehicula/feramenta et eiusmodi. istorũ gratia ad culinã adiũ-
getur teges imodica: sub qua plostruz trahã/burrã/iuga/cistas
fenarias/et eiusmodi colligas spectabit teges meridiẽ quo etiã
illic familia p brumã agat dies festos in sole. et dabitur prelo ac
Cõclauẽ. torculari spaciu expeditissimũ et ppurgatissimũ: aderit et cõcla-
ue vbi alueolus/calatus/orbiculi/funis/sarculus/bidetes & ge-
neris eiusdẽ condant atq; infarciãtur: in trabiũ trãstris et iuga-
mẽtis/quæ ad tegetẽ sint crates consternent illic vectes/pticas/
histaleas/virgas/sarmẽta/et frondẽ/et saginamenta boũ et ca-
nabis et linũ rude/et eiusmodi collocabũtur. Quadrupedũ duo
sunt genera. operariũ vt bos iumentũ. et fructuariũ vt porca pe-

Quadru-
pes opera
ira. menti potissimũ loco sint: mox de fructuarijs/ quæ ad villici in-
dustriã pertinent. Bubilã et equilia caueto ne p hiemẽ sint algi

Bubile. da: præsepia conscripto ne pabulũ dissipet. Equis facito ex subli-
Equile. mi stramenta pendeãt/ vt stantes sublata ceruice non sine adhi-
bito innixu decarpant: fiant enim ea re capite sicciore/et scapu-
lis agilioribus ptra hordeũ et semina p̄beto vt ex ifima scrobæ

hauriant: minus enĩ ingurgitabũt intemperãter: et minus inte-
gra semina vorabunt: et præterea torulis pectoribusq; reddentur
firmiores et robustiores. Omnino puidenduz ne paries ad
presepẽ fronti aduersus sit humectus: craneo est equus tenui &
humoris frigorisq; impatienti: eo fenestræ ne lunæ radios ad-
mittant caueto: albũ oculo inducit luna et tussim grauẽ: et sau-
cio pecori lunæ radius pestis est. Bobus depressa ponito quæ ra-
centes manducet. Focũ si spectabunt iumẽta fiet horrida: bos
hoibus obiectis hilarescit. Mula calẽti tenebrosoue habita lo-
co insanit. Sunt qui mulã putent satis tecto opertã esse/ si caput
opertum sit: cæteras partes corporis aeri et frigori obijciendas
Bobus pauimenta lapidea substernito ne vngulæ illuuiã pu-
trefcant. equis pauimenta subfodito et liceis aut pluteis robu-
steis/ fossam operito/ ne vrinæ lutamentis cõmadescant et con-
trepidatu pauimẽta atq; vnguẽ attritam reddat.

¶ Villici industria circa animantes: lepores: gallinas: palũbos

et minores auiculas / messes / fructusq; colligēdos atq; colēdos /
aream quoq; conficiendam. Caput. XVI.

Illici industria versabit nō in eo modo vt tantum ex
agro colligat: verū & in primis ex animante quadru
pede / alite / pisce dicēdū breuissime. Armētaria septa
loco sicco et minime vliginoso ponito / solū erudera

to & pcliue ducito vt euerri & facile possit purum fieri / partim
operito ea / partim sub diuo sinito auster noctu humectave au-
ra / ne pecus pertingat / neue nimiū alij infestent venti puideto.

Lepori pfundiorē ad aquā vsq; parietē lapide obducito q̄dra Pro ar-
to aream sabulo masculino locis plusculis ex creta cimolea tumu mētario .
los excitato. Gallinis dato in corte porticulū ad meridiem con Pro lepo
spersum plurimo puluere cinericio: supraq; id nidariū adigito: rario.
et perticā vbi se noctu colligant. Sunt qui gallinas magnis ca- Pro galli
ueis loco haberi cōsepto iubēt qui orientē spectet. Sed q̄ ouorū nario.

gratia et prolis habeātur / veluti libertate alacriores sunt / ita &
foecūdiore in vmbra et cōcluso exortum ouum dissipit. Palū- Palum-
bariā fm aquam conspicuā: & moderate sub limen ponito: quo baria.

fossa volitando ales: et ludēs quasi alarū palestra & plausu: p-
nis alis labens gaudeat appellere. Sūt qui dicāt palūbā defum-
pta ex aruo esca: quo plus viē et laboris suos ad natos rediens
pertulerit / eo pullos pleniore dare: id quidē q̄ allata gutture
femina quib⁹ prolē nutriat semicocta fecerit mora: eaq; de re pa
lumbariā arduo in loco positā probāt: tum & fortassis p̄stare
arbitrātur palumbariā longe habere ab aquis: ne oua pedibus
madidis refrigerent. Ad turrim in angulis tinunculū alitem si
p̄cluseris / ab accipitrū iniuria fiet illesior. Lupinū caput cimino
aspersum vrceo cōditum rimoso: vt nidorē spiret / si intra aditū
infoderis: fiet vt plurim⁹ eo palūbus confluat: maiorū sedibus
relictis pauimentū si ex creta feceris & vrina hois iterū atq; ite-
rū asperferis / nūmerū adaugebit. pro fenestris coronæ lapideæ
aut tabulę oleagineę applicētur p̄minentes cubitū: quo se ales
e vestibulo recipiat / & rursus euolet. ¶ Minores cōcluse auicu

læ arborū atq; coeli p̄spectu cōtabescūt. Cubilia & areolæ aliti- De auicu
bus coaptabunt locis tepētibus. his vero q̄ magis ambulent q̄ lis.
volent dep̄ssa: et ipso in solo apponent: ceteris demum altiora
collocabunt: singula spōdulis cohercebunt ouorū / & pullicino
rū cōtinendorū gratia. Cubiculoꝝ operib⁹ lutū cōmodius cal-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

ce/&calx gypſo. Lapis oīs rediuius noxius testa vtilior toſo ſi modice excocta ſit: materia ex populo aut abiete vtiliſſima. Alitib⁹ oībus ſtabula eſſe oportet illuſtria/pura/munda/p̄fertī palumbarū: quin & quadrupedes ſi immundiſſime accubet: ſca ber fiet: ergo ſiāt teſtudinata/totis parietibus illita/& leuigata teſtorio marmorato:& diligēter circūobſtruanť: ne feles/mus/lacerta/et eiufmodi nocuę beſtiolę/ouis/pullis: aut parietibus ſint infeſtę/addētur eſcarię/aquarięq;. Ideo circa villā ducetur foſſa: qua anſer/anas/& ſus/& bos plui p̄fundiq; poſſit: & vbi eſcā ſumāt curabiť: vt cælo etiā pluuiō & turbato lautiffimoq; fiant ſature. Alitū minorę ſtabulis aquaria/eſcarięq; cōceptacu la/circa parietē adigētur canalib⁹/ita vt nec diſpergere/nec fe dare immiſſa valeāt. Ex hiſ fiſtulę extrinſec⁹ patebūt: quib⁹ vī ctus imiſſus ſuppeditētur in medio lauacrū/quo abunde aqua

Piſcina. nō impura influat. Piſcinā cretoſo in ſolo infundito/p̄fundio rem q̄ vt ſolis radio vīcta perferueſcat/aut gelet frigore:tum & cauernas circa latus aperito: quo etiā ſubitis turbationibus tu multuās cōfugiat/ne animis deſtitutis cōtabeſcat/telluris ſuc cu piſcis alitur/ęſtu acriore lāguet:gelatu interimitur: meridia nos ad ſoles ſoluitur alacritate. Credūt lutofas imbrīū aquas/ interdū excipi/nō incōmode/ſed primę poſt canticulū excluden dę:q; ſapiāt calcē/piſcēq; enecent:& deinceps rare immittēdę/ q; fetēti muſco aquam/& piſcē lētitudine inficiāt: illud curādū vt perennis inſpiret atq; reſpiret aqua ex fonte/fluuiō/lacu/ma ri. Sed de maritimis piſcinis amplius veteres p̄cōmode monēt ſic limoſa inſpiciunt regio planū educat piſcem: vt ſoleam/& cō chilia harenofa.cæteros pelagios paſcit meli⁹/vt auratas et dē tices. Saxa turdos et merulas/et qui inter ſaxa nati ſunt. Demū ſtagnū eſſe aiunt optimū piſcinis quod ſit poſitum vt inſequēs maris vnda/priorē ſubinoueat/nec intra cōceptū ſinat remane re veterē pigrulentē. Minus enī concaleſcere aquas ducūt quæ ſenſi inouētur. Hacten⁹ de iudustria villici & diligētia multis in reb⁹: ſed mane qd facit ad rem meſſib⁹/ fructibusq; colligen dis atq; cōdēdis p̄bať. hōrę gratia areā frumētariā paſſe oportet: ſolibus & ventis patulā nō lōgius a tegete de qua nup dixim⁹ quo ſubitis obortis nimbis poſſis ſeruitia collectāq; ſpicā leui momēto ad opertū ſubducere. Vbi areā facias ſternito ſolū nō ad libellā/ſed leuiter caſtigatū & cōfodito: poſtea amurca p̄ſper

Stagnū.

Area.

gito bene finitoq; cōbibat postea cōminuito bene glebis deide chilidro/aut palmicula coequato & paliculis verberato: postea denuo amurca cōspargito cū aruerint neq; mus/ neq; formica nidū faciet: neq; lutescet: neq; herba nascetur. Creta huic operi plurimū afferet soliditatis. De ascriptitorū tectis haecenus.

CHerilis & ingenuorū villa eiusq; structura partes singulae/ vbi/ quot/ quae/ q̄lia/ et quāta hoim/ & iumentorū/ atq; fructuū loca diuersoria seu repositoria.

Caput. XVII.

Derilem villā sunt qui dicāt aliā estiuā esse: aliā hibernam: atq; sic diffiniāt: vt cubicula hibernis spectēt brumalem oriētē: cœnatio equinoctialē occidentē. Cubicula vero estiuā meridiē: cœnatio hibernū oriētē: ambulatio ad meridianū equinoctiū exposita sit. Sed ea nos p̄ce li/regionisq; modo alibi atq; alibi aliter habēda cēsem⁹: quoad frigida calidis: & vnda siccis cōtēperentur. Cæterum tecta ingenuorū velim occupent locū agri nō feracissimū: sed alioquin dignissimū: vnde om̄is aure solis aspectusq; cōmoditas & voluptas liberrime capiatur/ faciles ad se ex agro porrigit adi⁹. Venientē hospitē honestissimis excipiet spatij: spectabilē/ spectabileq; vrbē/ oppida/ mare/ fusamq; planitiem/ & nota colliū/ mōtiumq; capita/ hortorū delicias/ piscationū/ venationūq; illecebras sub oculis habebit expositas. Quomq; (vti diximus) ædiū ptes alię vniuersorū: alię plurimorū: alię singulorū sint: in his q̄ vniuersorū sūt imitabūtur: edes principū spatia qdē p̄ forib⁹ vsurpabit amplissima curricularū/ equestriūq; certaminū: q̄ iuuetutis iaculū & sagittā lōge exuperent. Intra fores itidē q̄ p̄urimorū sunt nō deerūt ambulationes/ gestationes/ natationes/ & areę/ cū virētes/ tū sicce/ & porticus/ & emicycli: qb⁹ ad gratos p̄ brumā soles senes cōfabulent: & familia diē agat festū: estate fruātur vmbra. Atqui constat qdē in ædib⁹ alia deberi familię: alia reb⁹ his q̄ familię grata habeant. Familiā cōstituent vir & vxor: liberi & parentes/ & qui horum vsu vna diuersentur/ curatores/ ministri/ serui/ tum & hospitē familia non excludit. Familix gratia habēda sunt quæ ad victum/ vt esca: & q̄ ad vsum vt vestis: arma: libri: atq; etiam equus. Omnium pars primaria ea est quam seu cauam ædium/ seu atriū putes dici: nos sinum appellabimus/ proxima veniunt cenacula: subinde habentur quæ singulorum sunt cubicula. Postremo existant concla-

Cubiculū
Cœnatio
Ambula
tio.

Familia.

Cauediū.

Atrium.

Sinus.

Leonís Baptiste Alber. De re ædificatoria.

uia: reliqua ipsis ex rebus notescūt. Itaq; sinus pars erit primaria: in quam cætera oīa minora membra veluti in publicū ædis forum confluāt: ex quæ non aditus modo cōmodissimus / verum et luminū etiā cōmoditates aptissime importent: hinc apparet sinū quēq; sibi optare amplum spatiū / apertum / dignum / promptum. Sed sinu alij contenti vno sunt: alij plures p̄duce re p̄secuti sunt: hosq; aut quoq; vndiq; altis parietib⁹ aut p̄tim præaltis / partim humilioribus parietibus cōclusere. Et voluerit alibi opertos esse tecto: alibi sub diuo: alibi p̄tim optos / p̄tinudos: alibi vno latere / alibi pluribus: alibi omnibus laterib⁹ porticū adiūxere: alibi in solo cōequandos: alibi sub testudinato posuere pavemento. Circa hæc nihil plus dico / nisi vt regio num et tempestatū et vsus et oīs cōmoditatis ratio adhibeatur ita vt frigentī regione acerbitas boreæ et aeris soli q; horror: æstuosa aut sub plaga molesti soles excludantur: cœli spiritus gratissimus admittat: et lucis iucūdiffimæ quantū par sit copia omni ex parte influat: p̄uidebiturq; nequid ab vlgine soli noxiū insudans officiat: neq; ve ex superiorib⁹ deuoluti nimbī obliiment. Patebitq; in mediū sinū aditus et vestibulum honestissimus minime arctus: minime arduus: minime obscuro:

Sacrariū. adieritq; primario obtutu religioni dicatū sacrariū cū ara p̄pālā: quo loci ingressus hospes religionē ineat amicitia et domū p. f. repetens pacem a superioribus & suorū tranquillitatem poscat: istoc salutantes amplexabitur: si qua erunt arbitria de consilio pensitabit amicorum et huiusmodi. Cum his conuenient specularia fenestrarum media in porticu: quibus vna spectandi cū voluptate et soles et auras prout tēpora postulabunt hauriāt.

Porticus Hibernis inquit Martialis obiecta noctis specularia soles. Ad mittunt puros / & sine fece dies. Et porticu veteres ad meridiē ponendā censuere: q; æstate sol sublimiore ambiens cyclo non

Mōtiū p̄ immittat radios: hieme subimmittat. Montiū p̄spect⁹ qui sūt ad
spectus a meridiem q; ea parte qua spectantur vmbra opti sint: q; q; al-
meridie. bente eius cœli vapore caligantes reddātur non vsq; iucundos præbent / si lōge distēt. At ijdē p̄ximiores et quasi in caput incūbentes si sint / pruinosas præbēt noctes & vmbas prægelidas: alioquin ex propinquo gratissimi: & q; austros intercludant cō-

A septē- modissimi sunt. Pro septētrione p̄ximus mons radiū solis re-
trione. mittēs vaporem adauget: distans vero et p̄cal positus latissi-

mus est. Nam aeris puritate quæ sub ea cœli plaga perpetuo se-
 rena viget et solis fulgore quo perfūdatur/illustris et mirifice
 spectatus redditur. Subsolani mōtes/pximi frigentes horas an Ab oriēte
 tuculanas occidui rorulantē auroram præbent:ambo ex medio et septē-
 interuallo festiuissimi. Itidē & flumina et lacus:neq; sūt cōmo- trione.
 da nimiū ppinqua/neq; sunt iucunda/vbi nimiū distēt. At cōs-
 tra mare ex mediocri spatio soles impuros flat:ex proximo mi-
 nus ledit/quando æquabiliore perleueret aere. Ex longinquo
 illud insuper ad gratiā cōfert q; desiderium ciet sui. Tamen in- De maris
 terest qua cœli parte sese ostendet.nam patens a meridie adurit aspectu
 mare:sub oriente humectat:ad occidētem caligat : ex septētrio-
 ne præfriget. Ex sinu dabitur in cenacula ingressus. Ea erunt p
 vsus necessitate alia æstiuua alia hiberna/alia vt ita loquar/me-
 dioxuma. Aestiuuis cenaculis aquā in primis et hortorū viridia Cœnacu-
 polcunt:hibernis teporem et focū. In vtrisq; amplitudo/hilari lum.
 tas atq; lautities optatur. Sunt argumēta quibus facile psua-
 deas focos apud maiores fuisse non quales habere assueuimus
 Et fumant inquit ille culmina tecti. Id præter Ethruriā et Gal-
 liam ad hæc vsq; tēpora obseruatum per vniuersā Italiā vide-
 mus/vt nullæ haberentur fumi ex tectis gulæ. Triclinijs aie- Tricliniū
 bat Vitruuius hibernis nō est vtilis camerae coronario opere
 subtilis ornatus q; ab ignis fumo et crebris fuliginibus corrū-
 pantur. Quin et camerā supra focum atramento illinibant:vt
 atrū id pictura inductum p fumo videreē. Alibi reperio lignis
 vti solitos purgatis isq; vt fumo essent imunes;quæ cocta nū-
 cupabātur:eiusq; rei gratia in lignorū appellatione iuriscōsul-
 tos cocta non venire censuisse:vt possis arbitrari focus vsos mo-
 bilibus ex ære ferrove prout cuiusq; res et dignitas postulabat
 Et fortassis castrense id genus hominū/et duratum militia/vti
 ad vnū omnes erant foco minus vtebātur. Neq; cōcedunt phy-
 sici vt assidue multo vtamur igne. Aiebat Aristoteles carniū so Igne assi-
 liditatē in animante constare a frigore. Et notarunt qui ista p- duo non
 fitentur fabros qui officinis ignarijs exerceanē ferme oēs vul- est vtēdū.
 tu et cute admodū rugosa & crispa reddi: idq; fieri ea re attestāt
 q; cloacas gelu planitudines et succus quo caro fiat colliqueē
 igne:atq; vaporibus euanescat. Apud Germanos et Cholcos
 alibi ve vbi igniū auxilio cōtra rigores frigorū opus est conca-
 lefacto vtuntur conclauī:de quo suo diceē loco. Ad focū redea Focus.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

mus. Sūt q̄ ad foci vsū ptineāt hæc: vt prōptus extet: vt plures vna foueat: luminis habeat sat̄: vētoꝝ nihil. habebit tñ q̄ resp̄ret fum⁹: alioquī nō conscēderet Ergo nō in angulū: nō multo intra parietē coget: nō tñ p̄mores ꝑuiuarū mensas occupabit. Aptionū flabris nō vexabit: imis faucib⁹ ex pariete haud multo ꝑminebit: gula erit capaci: & a dextris ad sinistra lata: excitata ad ꝑpēdiculū: procera quoad toto sūmo capitulo fastigia oīa excellat. Id qdē certe ꝑpter incēdioꝝ picula: tū etiā ne vētus of

Infumibulum.

fēlis tectorū obijcibus vndas aereas inglomeret: ac verticib⁹ fumos retardet atq; retundat: fumus spōte sua ibuto calore cōscendit: sed inde flāmaꝝ et foci calorib⁹ acceleratiꝝ ꝑpellitur. Gula igitur camini exceptus veluti fistula coarctetur: impetuq; secundantiū flāmaꝝ nō secus atq; sonus ex tuba truditur. Par igitur vti ī tuba si nimīū lata est surdescit aere obinuerso: sic fumus. Sūmi capituli vertex teget̄ ob imbrē: naribus fietq; ꝑpatulis et circūfulis ꝑseptis tñ alamento quo venti molestia abarceatur. Inter alamēta et nares laxatas reliqueꝝ ad euomēdos fumi fluuios. id vbi nō licet: vertulā appello: quā erectū in acū apponi velim. ea est capsis ænea lata quoad sūmas gulæ fauces intra se capiat. Stabit huic ꝑiecta ꝑ frōte crista quaveluti temone acta laceffētibus vētis iuertat occiput. Cōmodissime capitulis gularū circūapponēt cornua ænea aut ex opere fictili amplo et apto vacuo ꝑuia ore supremo ad gulā ipsā cōuerso: qua austos bucca inferiore fumos suprema euomat inuitis ventis

Coquina

Cenaculis debet̄ coquina et cella obsonaria vbi reliquias cenæ et vasa et mātilia referant. Coquina neq; in gremiū ꝑuiuarū habenda est: neq; porro lōgius semouēda quoad q̄ calida ꝑuiuis exigūtur interueniendū refrigerescāt: sat erit silixarū/patellarū/cortinarū strepitus et fœditas excludēt. Ferculoꝝ ꝑportatiōes ne imber aut itionū īgrati anfractus aut locorū obscenitas impediāt: ne ve ab his digniora dehonestent ꝑuidebit. Ex cenaculis cubicula petūtur. Lautissimi est vti cenacula nō eadē hñe

Diētū Luculli

ætate atq; bruma. Venit ī mentē illud Luculli. Ingenuū hoīeꝝ deteriore ī sorte q̄ grues atq; hirūdines esse non oportere. Nos tñ q̄ in quibusq; bñ moderati rō cōprobet referam⁹. Ex Aemilio ꝑbo historico solitos memini apud Grecos nō nisi in cōuīsijs ꝑꝑinquoꝝ vxores adhibere: & ptes ædiū vbi federent mulieres q̄idā esse: q̄ ꝑter cognatos ꝑꝑiquiores hō accederet nemo

Et pfecto vbi qdē pgruāt mulieres loca esse oportere arbitror
nō sec⁹ atq; dicata religioni & castimonie: tū et lauta veli istius-
modi assignari puellis et virginib⁹ diuersoria: q̄ molliculi earū
aī istiusmōi cōclauī minore cū tedio sui sese p̄tineant. **Matrona** Cōclauē
vtili⁹ illic affidebit vñ q̄ q̄sq; domi agat intelligat. Sed nos q̄ ad
patrios cuiusq; mores p̄dicāt sequamur. Viro atq; vxori dormi-
tio singulis singula debet: nō id mō vt pturiēs aut malfata mu-
lier molesta viro nō sit: vxor et æstiuos etiā sōnos illesiores pa-
gat/cui lubuerit/sua cuiq; aderit ianua:& p̄ter id p̄mune aderit
posticulū: q̄ mutuo se possit petere sñ interp̄te. Sub vxoris p̄cla-
ue vestiaria/sub viri libraria cella p̄parabit. Parēs etate fessa q̄
ocio & q̄ete indigeat dormitio nē habebit tepētē/obteētā/semō
tā ab oī familiē atq; externorū strepitu. Habebit in p̄mis foculi **Attende**
lētitiā/& q̄ alia valitudinarij exigūt animi & corporis grā. Hu- **pulchraz**
ius sub p̄clauī argētaria erit cella. In hac liberi mares adolescen **Familiaē**
tuli. Investiaria virgines puellē. In p̄ximo nutrices p̄noctabūt **collocac**
Hospitē collocabim⁹ ædiū p̄te q̄ sit p̄xima ad vestibulū: q̄ se sui **tionem.**
liberi⁹ salutatores adeāt: & familiā reliquam minus sollicitēt.
P̄textati libere e regiōe aut nō lōge ab hospite diuersabūt fa-
miliaritatē fruēdē & fouēdē grā. Subcōclauē hēbit hospes: vbi
secretiora & cariora p̄dat: atq; ad arbitriū reclusus repetat. P̄ex-
textato erit subcōclauē cella armamētaria. Curatores ministri
sui ab ingenuorū p̄mertijs ita segregabunt: vt p̄ cuiusq; officio
decēs & pat⁹ locus attribuañt. Ancillē et cubicularij suis p̄missi
locis nō lōgi⁹ aberūt q̄ vt extēplo audire: et p̄sto ad iubētis im-
peria possit esse. Curator triclinij ad vinariā cellā et penu aditū
possidebit. Quadrupedū curatores p̄ stabulis accubabūt. heri-
les eq̄ a doruarijs segregabūt: habebūtq; loco vñ fetorib⁹ do-
mū aut int̄ se rixa nō offēdāt: aut igniū casu q̄ppiā obsit. **Triticū** **De tritico**
semēq; oē marcescit humore: pallecit estu: attenuat̄ afflictu: cal **et semine**
cis p̄tacluvitiat̄. Ergo vbi vis p̄dēdū duxerit/seu spelūcis/seu pu **p̄seruādo.**
teis/seu tabulato/seu nudo in solo aceruatū/curato vt habeat̄
loco siccissimo er penit⁹ recētī. Fuisse apud Sibolī repta frumē-
ta itēgra post annū cētēsimū/a q̄ effossa fuerit testis est Ioseph⁹.
Sūt q̄ hordea calētī loco nō vitari putēt: post annū ocus vitā
tur. Affirmāt phisici hūido parī corpa vt corrūpanñt: calido fie-
ri vt corrūpanñt. Lutū ex amurca atq; argilla cōmaceratū sparto
aut paleis tritis valde subactū si granario iduxerit/hēbis grana

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

- Horreū.** solidiora & firmitiora: & seruabis diuti⁹ / & curculio nō nocēbit: et formicę nō faciēt furta. Quę horrea seminū causa fiāt crudo ex latere præstabūt. Seminib⁹ atq; etiā fructibus cōdititijs boas vētus amicior est austro: & ab locis humectis spirāte aura quauis pertabescūt gurgulione / vermeq; refundūt. Tū & pertinaci atq; immodico quouis vēto reddūtur vieta leguminib⁹ præsertim fabis horreum cinere atq; amurca crustato. Poma in uanda. poma seruari integrū per annuz putabat Aristoteles. Aeris in cōstātia omnia cōficiūtur: ea re omnes arcebūtur flatus. Quinetiā
- Cella uinaria.** ex aquilone ferunt poma rugis deturpari. Cellā uinariā subterraneā & cōclusam pbant: tñ vt uina sunt quę vmbra læguēscāt Ventis omibus qui a subfolano meridie ab occasu veniāt præsertim bruma & vere vinū pertactum perturbat: ad caniculę autē sydus etiam borea cōmouetur: solis radio arefcit: luna hebescit motu fracescit atq; elanguēscit: odoris rapax est vinum: fetore eneruat et soluitur: sicco & gelido tenoreq; vno perseuerāti annos perfert. Vinū inquit Columella q̄diu frigidū erit: tam diu recte manebit. Cellā iccirco uinariam in loco ponito stabili: & a carrorū concursu immuni: eorū latus et lumina a subfolano in aquilonē obuertito. Sordes et male odorata omnia / vligo / crassus vapor fumus / horti spiramēta / ex cepe / brassica / fico / caprifico expurgato / longe abigito / penitus excludito: solum cellæ pauimēto subduali sternito / in medio lacunulam deprimito: qua si quid dolij vitio effusum sit colligas. Sunt q̄ opere cemetitio & muratili dolia faciant. At dolia quo capacia / eo vinū erit acrius & fortius. Olearia calētes amant vmbas: odere auras frigidas: tū et fumo atq; fuligine inficiunt. Impura illa pretermittant / qđ aiunt sterquilinia habēda alia vbi nouū stercus alia vbi vetus cōdas. Humecto gaudere sole / et vētis exinaniri Hoc sit ad rem q̄ ignes metuāt vt scēnile: et quę conspectu atq; odoratu terra sunt abigantur & ablegentur. Robusteo sterquilinio serpens non orietur. Hoc prætereundum non censeo. Nam quid hoc mali est in agro sterquilinia ponimus loco abdito atq; excluso / nequid familiam rusticam offendat fetoribus: sub tectis vero et prope sub puluinari cellis primarijs: quibus alioquin integras captamus quietes: laterinas habere priuatas hoc est apothecas pestilentissimi fetoris volumus.

Si egrotabit trulla et vasculo cōmodius vtetur. Bene autē valentibus quid ni abigendā istanc nauseam ducas: nō video. Et spectasse liceat cū cæteras alites tū in p̄mis hirūdines quanto peccurent pullos habere suos nido nequicq̄ fedo. Mirū quid moueat natura. Nā et pulliculi cū primū per ætatem firmatis mēbris licet nō nisi ex nido onus ventris deiciunt/adsunt et parētes: qui quidē quo longius feditatē abigāt rostro pullorū segestionem aere cadentē excipiunt atq; asportant. Naturæ igitur bene admonenti parendū censeo.

¶ Inter locupletiorū villā et vrbānū diuersforiū discrimen: tenuiorū ædificationes ad locupletiores quantū p̄ facultatibus permittitur accedere debere: et æstiuis quidem q̄ hibernis vsibus potius edificandum. Capitulum. XVIII.

Sed villa et vrbana locupletiorum diuersoria inter se hoc differunt: q̄ fortunatis villa æstiuū diuersorium est/vrbanis tectis ad brumas ꝑmodius tolerādas vtūtur. Inde adeo ex agro oēm lucis/auræ/spatij/pspectusq; amēnitatē captāt/ex vrbe vmbrales et molliores delicias sequūtur. Sat idcirco est si quæ ad vsū ciuilē oportuna sunt intra vrbem cū dignitate et salubritate præstātur: quoad tñ locorū angustia & luminis copia patietur: oēm sibi villæ amēnitatem atq; iucūditatē ædes vrbane arripient. Habebūt quidem preter lassitatē sin⁹/etiā porticū/ambulationē/gestationē/atq; hortorū delicias et eiusmodi. Sin id minus licebit coæquabili ī solo etiā ædificationibus alteris in alteras supadactis iusta mēbroꝝ spatia cōparabunt. Natura loci permittente subterranea infodientur quibus liquida ligna æque seruitia colloces: in hacce honestiora superædificabuntur. Atqui addētur etiam in hacce itē alteræ si opus sit ædificationes: quoad familiæ vsib⁹ abūde p̄uisū sit. Primis vsib⁹ primę: digniorib⁹ digniores ptes distribuētur. Demū curabit vt sint parata discretaq; loca: qbus cū messē fructus ve/tū instrumenta oīsq; deniq; supellectilis afferuetur. Nō deerit/vbi ad res diuinas: vbi ve mundū muliebre/et quæ ad festos dies: & q̄ ad virilē ornatū solenniū diēꝝ: & vbi arma atq; tæla: & vbi q̄ ad lanificia: & vbi ad epulationes/et hospitium aduentū: et quæ ad rara temporū negocia arnumerata adscriptaq; seruentur. Alibi quod mēstruū: alibi quod annuū: alibi quod ad vs⁹ debet quotidianos: quæ singula sub conclau

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

vbi esse nō poterunt/curandū est maxime vt sint sub p̄spectu:
eo id magis quo in rariore futura sūt vsu. Nā quæ res quotidie
videēt/ea plane minus metuet furē. Tenuioꝝ ædificationes q̄tū
ferunt facultates ex locupletioꝝ lautitiæ sibi exēplayēdicabūt
quæ imitent̄: hac adhibita moderatione vt emolumentī rōnes
post habuisse nunq̄ velint voluptati. Ergo istoꝝ villa nō mul-
to minus p̄spiciet boui et gregi q̄ vxori. Volet palumbariā pi-
scinā et eiusmodi ad fructū nō ad delicias: parabit tñ villā me-
liuscule: quo mater familias illic lubentius versari: et rē dome-
sticā diligenter curare assuescat: neq; tm̄ vtilitati fructuiq; p̄spi-
ciet: quin in primis valitudini p̄sulat. Vbi aerē mutare opus sit
per hiemē id facias monebat Celsus: minus enī cū periculo bru-
ma graue perferre cælum assuescimus/q̄ æstate. At nos villam
æstate potissimū petim⁹. Curandū igitur/vt sit illa quidē longe
saluberrima. Intra vrbē sub ædibus tabernam quæstuariā ha-
bere q̄ tricliniū apparatiore: id demū ad suas spes et cupidita-
tes cōducere arbitrabitur: captabitq; in triuio anguluz: in foro
frontē: itra militarē viā perspicuum reflexū: neq; alia ferme sol-
licitus erit cura/q̄ vt expositis venaliū illecebris aucupetur. In
testinis operibus non indecenter vtetur/crudo latere craticijs:
creta acerata materia. In extimis autē illud putabit non perpe-
tuo dari: vt vicino frugi et cōmodo vtatur: ea re circuet domuz
pariete cōtra hoīm ac temporū iniurias firmiore: viculosq; cō-
terminales aut ita ponet latos: vt aura mature siccētur: aut ita
ponet arctos/vt vno canali amboꝝ stillicidiorum effluuia exci-
pantur atq; deuomantur. Inter pluuias istiusmodi viculi ac
multo magis canales ipsi multo fastigiabuntur: ne resideat aq̄
neue refundatur: sed confestim expurgetur via q̄ id fieri possit
breuissima. Cæterum de his omnibus sūmatim quæ repetenda
videantur/cū his quæ primo libro transegim⁹ hæc sunt. Quæ
partes ædificij igniū calibus immunes esse debēt: que temporū
iniurijs obiectæ sunt: quæ obclusiora esse: q̄ strepitu carere opor-
tet/testudinē. Terrenas oēs habitationes testudinari perpla-
cet: quæ terrenis superastruantur salubriores reddentur conti-
gnatione. Quibus ad crepusculum vsui venit lux: vti sunt salu-
tatio/ambulatio/et præcipue bibliotheca æquinoctium orien-
tem spectent. Que tineam/pallorē/mucorē/eruginē ve metuāt
vestis/libri/arma/semē/esculentaq; omnia meridie atq; occidē

Nota q̄
hic sūma-
tim anno
tantur.

te coerceant. Si æquabili opus est lumine pictori / scriptori / scalptori et eiusmodi septétrionem dato. Demū vētito æstiuā oīa vt boreā excipiant: hiberna meridiē: verna & autūnalīa orientē Occiduū vero solē balneis et vernis cenaculis dato. Hæc si nō licet ex sententia / æstiuis p̄modissimas partes præoccupato. Et mea quidē sentētia qui ædificat æstiuis ædificet vsibus / si sapit: nā hibernis vt fiat satis leue est negociū: claudito: et focū incēdito. Contra æstū multa requiruntur: sed iuuāt ea quidem non sēper multū. Eo igitur hibernis facito area sit modica / altitudo modica / aptiones modice / æstiuā contra omni ex parte habeto lassa patula oīa. Facito sit captatrix aurē gelidiusculæ / soles autem & ab sole missos flatus excludito: multus aer ampla cōclusus aula multis vna conceptis aquis instar tardius cōferuescit.

LEONIS BAPTISTAE ALBERTIDE ORNAMENTO LIBER SEXTVS.

¶ Epilogus suscepti operis: difficultas et ratio. De vitruuio et antiquis architecturę scriptoribus iudiciū: et in his scribendis quantum studij: laboris ac diligētīę: sit impensum. Capi. I.

Libramenta et materiā operum & manum fabrilem / & quæ ad publica priuata / cum sacra / tum & profana ædificia constituenda pertine re videbantur / quoad essent ea quidem ad ferendam iniuriā tempestatum apta: et ad suos queq; vsus pro locorum temporū hoīmque rerumque rationibus accōmodata / superioribus libris quinq; transegimus diligentia quātum ex libris ipsis p̄spicere potuisti: vt eā in istiusmodi rebus tractandis multo maiorem nō desideres: labore me superi maiore q̄ pro inita prouītia interdū ex ipso me fortassis postulassem. Incidebant em̄ frequētes difficultates / & rerū explicandæ / & noīm inueniēdoꝝ et materiæ p̄tractandæ / quæ me abstererēt ab incepto atq; auerterent. Alia ex pte quæ ratio vt opus inchoarē adduxerat: eadē reuocabat vt p̄sequeretur atq; hortabatur. Nāq; dolebā quidē tā multa tãq; præclarissima scriptorū monumenta interisse tem- De vitru-
porū hoīzque iniuria: vt vix vnū ex tāto naufragio Vitruuiū sup uio.
stitē haberem? / scriptorē p̄culdubio istructissimū: s̄z ita affectū

Leonis Baptiste Alber. Dere ædificatoria.

tēpestate atq; lacerū/vt multis locis multa desint/& multis plu-
rima desideres. Accedebat q; ista tradidisset nō culta/licenī lo-
quebat/vt latini græcū videri voluisse: græci locutū latine vati-
cinētur. Res autē ipsa in sese porrigenda neq; latinū neq; græcū
fuisse testē: vt par sit nō scripsisse hunc nobis/q; ita scripserit vt
nō intelligam⁹. Restabāt vetera rerū exēpla templis/theatrisq;
mandata: ex quib⁹ tanq̄ ex optimis p̄fessoribus multa discerē-
tur: eadē nō sine lachrymis videbā indies deleri. Et qui forte p̄
hæc tēpora ædificarent nouis ineptiarū deliramētis potius q̄ p̄
batissimis laudatissimorū operū rationib⁹ delectari: quib⁹ ex re-
bus futuræ negabat nemo quin breui hæc pars (vt ita loquar) vi-
tē et cognitionis penit⁹ esset interitura. Idcirco hæc cū ita essent
nō poterā non facere/quin de cōmentādis his rebus et sæpe/&
diu cogitarē. Inter cogitandū quidē tātas res/tam dignas/tam
vtilis/tam in vita hoīm necessarias quę sese vltro afferrēt scri-
bēti nō negligēdas instituebā: officijq; esse censebā viri boni &
studiosi conari: vt partē hanc eruditionis quā prudētissimi ma-
iores semp̄ maximī fecissent ab interitu vēdicarē. Itaq; anceps
eram/incertusq; cōsiliij/psequerer ne an potius intermitterem.
Peruincebat amor operis et studiorū charitas: et qd̄ ingenium
pręstare satis nō potuisset studiū ardens et incredibilis diligen-
tia suppeditabat. Nihil vsq̄ erat antiquorū operū/i quo aliqua
laus elucesceret: quin illico ex eo peruestigarē si quid possem p̄-
discere. Ergo rimari om̄ia/cōsiderare/metiri/lineamētis pictu-
re colligere nusq̄ intermittebā/quoad fundit⁹ quid quisq; attu-
lisset ingenij/aut artis pręhēderem atq; perolcerem. Eoq; pa-
cto scribēdi laborē leuabam/discēdi cupiditate atq; voluptate.
Et p̄fecto tam varias res/tā dispares/tam dispersas/tā ab vsu
et cognitione scriptorū alienas colligere in vnū/et digno recē-
sere modo/et apto locare ordine/et oratione tractare accurata
& certa ratione mōstrare p̄fus est facultatis et eruditionis ma-
ioris q̄ in me p̄fitear: me tñ nequicq̄ penitet mei: sī quod oīno
instituerā assecutus sum: vt qui me legerint esse me faciliē dicen-
do maluisse statuāt q̄ videri eloquētem. Qd̄ vnū q̄ sit difficile in
istiusmodi reb⁹ cōmentādis magis nouere experti q̄ credāt qui
periculū nō fecere. Et ni fallor/quę scripsim⁹ ita scripsimus: vt
esse latina nō neges et satis intelligant. Id ipsum in his quæ se-
quūtur p̄ viribus efficiem⁹ ex trib⁹ partib⁹ q̄ ad vniuersam ædi-

De se hic
author
humanis
sime scri-
bit.

ficationē pertinebāt: vt essent quidē quæ astruerem⁹ ad vsum
apta: ad perpetuitatē firmissima/ ad grām & amœnitatē paratif
sima. Primis duab⁹ partib⁹ absolutis restat tertia oim digniffi-
ma et perq̄ necessaria.

¶ De ædificiorū dignitate/ gratia/ amœnitate/ pulchritudine/
& ornamento dicendū. quid sint/ quidq; inter se discrepent certa
artis ratione edificandū: ipsius deniq; artis parens. Caput. II.

E Tenim gratiā quidē atq; amœnitatē nō alicunde ma-
nare arbitrantur/ q̄ a pulchritudine atq; ornamento:
hinc ducti q; neminē inueniri sentiāt tā tristem & tar-
dum: tā rudē & rusticanū: quin pulcherrimis reb⁹ ma-
iorem in modū afficiat: ornatissima oim⁹ posthabitis psequa-
tur: turpib⁹ offenda: incompta omnia/ & neglecta explodat: &
quātū cuiusq; rei deesse ornamentī sentiāt: tm̄ deesse p̄fiteat qd
faciat ad gratiā atq; dignitatē. Dignissima igif atq; in primis af
De orna-
fectāda pulchritudo est his p̄sertim qui sua velint reddere nō tu pul-
ingrata. Huic rei maiores nostri viri prudētissimi quātū deberi chra.
existimant: inditio sunt cū cetera: tū leges/ mi itia/ res diuina/
totaq; R. P. q̄ incredibile dictū est quātōpere curarint vt essent
ornatissima: ac si censuisse videri voluerint: ista hęc sine quibus
hominū vita vix constare possit/ ornamentorū apparatu et pō
pa sublata insipidum quid negocij et insulsum fore. Deos certe
spectato cœlo & mirificis eorū operib⁹ miramur magis q̄ pul-
chra illa quidē videm⁹/ q̄ q; esse vtilia sentiamus. Aut quid ista
psequar: ipsa rex natura qd passim videre licet nimia pulchritu-
dinū voluptate sublasциuire indies nō desistit: omitto cætera &
pingēdis floribus. Q; si qua in re ista desiderātur: profecto edi-
ficiū eiusmodi est: vt hisdē carere nullo pacto possit sine peri-
torum atq; imperitorum offensione. Quid enim est vt mouea-
mur lapidum strue informi & inconcinna/ nisi vt quo ea quidē
maior sit: eo iacturam impense magis vituperemus: & in con-
sideratam coaceruandorum lapidum libidinem detestemur:
Necessitati satisfecisse leue quid & perpusillum est: commodita-
ti prospexisse ingratum/ vbi offenderit operis inelegantia. Ac-
cedit q; hęc vna de qua loquimur cōmoditati atq; etiam peren-
nitati plurimū affert adiumenti. Quis enim non secum agi cō-
modius affirmabit/ vbi sese intra ornatos/ q̄ si neglectos intra
parietes receperit: aut quid alioquin tā obfirmatum effici vlla

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

**Pulchritudinis
vis.** hominũ arte poterit quod ab hoim iniuria satis munitũ sit. At pulchritudo etiã ab infestis hostibus ipetrabit vt iras tẽperent atq; inuiolatã se esse patiãtur: vt hoc audeã dicere nulla re tutũ eque ab hoim iniuria atq; illesum futurũ opus: q̃ formę dignitate ac venustate. Huc om̃is cura/ om̃is diligẽtia/ om̃is impensæ ratio cõferenda est: vt q̃ feceris cũ vtilia & cõmoda sint: tum & præcipue sint ornatissima ac perinde gratissima: quo ad qui spectent/ nulla in re alibi tantũ erogatũ esse impẽsę malint q̃ istinc. Sed pulchritudo atq; ornamentũ per se quid sit: quidve inter se differãt fortassis animo apertius intelligemus q̃ verbis explicari a me possit. Nos tamen breuitatis gratia sic diffiniem⁹: vt sit pulchritudo quidẽ certa cũ ratione concinnitas vniuersarũ partiu in eo cuius sint: ita vt addi/ aut diminui/ aut imutari possit nihil/ quin improbabilius reddat. Magnũ hoc & diuinũ quo perficiẽdo om̃es vires artiu & ingenij cõsumunt: raroq; vel ipsi nature cuiq; cõcessum: vt in mediũ pferat qd̃ plane absolutũ atq; om̃i ex parte perfectũ sit. Quotus inquit ille apud Ciceronem/ Athenis extat ephẽbus pulcher. Deesse aliqd̃ spectator ille formaru: aut plus esse in his quos nõ probaret intelligebat: qd̃ ipsum cũ pulcherrimis rationib⁹ nõ cõueniret: illis ni fallor/ adhibita ornãmẽta hoc cõtulissent: fucando/ operiẽdoq; siqua extabant deformia/ aut comando/ expoliẽdoq; venustiora: vt ingrata min⁹ offenderẽt/ & amœna magis delectarent. Id si ita p̃suadetur/ erit quidẽ ornãmẽtũ quasi subsidiaria quẽdã lux pulchritudinis/ atq; veluti p̃plementũ. Ex his patere arbitror/ pulchritudinẽ quasi suã atq; innatum toto esse perfusum corpore qd̃ pulchrũ sit: ornamentũ autẽ afficti & cõpacti naturã sapere magis q̃ innati. Rursus sic est vt prosequar. Qui ita ædificãt/ vt quẽ ædificẽt probari velint/ qd̃ velle debent qui salẽ habẽt hos certa sane moueri ratione. Facere quidẽ aliquid certa cũ ratione artis est. Rectã iccirco & p̃batã ædificationem quis negabit nõ nisi ex arte posse duci: equidẽ certe ipsa hæc pars quæ circa pulchritudinem/ ornãmẽtaq; versatur/ primaria omniu quom sit huius nimirũ ipsius partis aliqua certa & cõstans erit ratio atq; ars: quã qui negligat insulsiſſimus est. Sed sunt quib⁹ ista non probentur/ dicantq; solutã & vagam esse quãdã opinionẽ/ quã de pulchritudine atq; omni ædificatione iudicemus: & pro cuiuslibet libidine variã & mutabilem esse formã ædificiorum nul-

lis artium præceptis adstringendam. Cōmune hoc ignorantie vitium est: quæ neicias nequicq̄ esse profiteri. Tollendum errorem hunc statuo: non tamen illud assumo vt plixius rimari oportere censeam quibus primordijs emanarint artes: quibus rationib⁹ ductæ: quibus alimētis creuerint. Sit non ab re quod aiunt artū parētem fuisse casum/atq; aduersionem/alumnū vsum atq; experimētum: cognitione vero atq; ratiocinatione excreuisse. Sic ferūt mille annis a mille milibus hominū medicinam inuētam extitisse: itidem & nauticā: & plerasq; omnes isti usmodi artes minutis additamentis excreuisse.

¶ Aedificatorie adolescentia apud Asiaticos. Luxuria apud Græcos. Florulentia vero apud Italos matura ab regibus cura & administratione suscepta. Cuius præcepta quædam vniuersalia quædam vero particularia.

Caput.III.

Aedificatoria quātum ex veterū monimentis percipimus/primā adolescentie vt sic loquar/luxuriē profudit in Asia. Mox apud Græcos floruit. Postremo pbatissimā adepta est maturitatē in Italia. Sic enim mihi fit verūsimile: reges illos rerum affluentia & ocio abundantes vbi se suaq; opes sceptricq; maiestatem & amplitudinem intuebantur q̄ esse opus tectis grādioribus/ & pariete honestiore intelligerent/cepisse cuncta sectari/atq; colligere: quæ facerent ad eam rem: & quo maximis & honestissimis vterentur ædificijs: maximis fortassis arboribus tecta ponere: ex lapide min⁹ ignobili parietem ducere vsurpasse: præstitit opus admirationē atq; etiam gratiam. Inde q; laudari vasta fortassis opera sentirent: q̄q; in primis regium esse mun⁹ arbitrarētur ea facere quæ priuati non possent operū immanitate delectati inter se ipsi reges studiosius certare progressi sunt ad insaniam vsq; pyramidum extollendarum. Credo equidem vsum ædificandi præbuisse occasionem vt multa ex parte cernerent quid intersit numero/ordine/positu: facie: quæ astruerentur vno aut altero commisisse. Ac perinde gratiorib⁹ delectatos spernere didicisse in concinniora. Successit Græcia: ea quidem q̄ ingenijs bonis/atq; eruditis floreret & flagraret cupiditate ornandi sui: cum cætera/tum & templum in primis faciundum curauit. Hinc cepit Assyriorum/Aegyptiorumq; opera diligentius spectare/ quoad itellexit quidem in istiusmodi laudari magis artificum

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

manus/ q̄ opes regias. Nam posse quidem magna facere fortunatorū est. Facere aut̄ quæ periti non vituperēt eorū est qui laudem mereantur. ex ea re suas esse partes instituit Græcia suscepto in ope id conari/ vt quos fortunæ opib⁹ æquare nō possēt: hos quoad in se esset ingenij dotibus superaret. Cepitq; vti cæteras artes/ sic et hanc ædificatoriã ipso ex nature gremio petere atq; educere/ totãq; tractare/ totãq; pernoscere sagaci solertia prospiciens perpendēsq;. Quid inter ea quæ pbētur ædificia interfit/ atq; ea quæ minus pbentur. Ista in disquisitione nihil p̄termisit. Omnia tentauit naturæ vestigia lustrans et repetens. paria quidē parib⁹/ recta flexis/ prompta sub obicurioribus permiscēdo: intuebatur ante quasi ex maris feminæq; cōnubio tertium quippiam oborietur: quod faceret ad spem instituti officij: neq; destitit etiam in minutissimis iterū atq; iterū cōsiderasse partes singulas/ qui dextra sinistris/ stantia iacentibus/ p̄xima distantibus cōuenirent/ adiūxit/ detraxit/ æquauit maiora minoribus/ similia dissimilibus/ prima vltimis quoad comperit fecit. Laudari aliud in his/ que ad vetustatē perferendã q̄si stataria constituerentur: aliud in his quæ nullã æque ad rē atq; ad venustatem fabricarentur. Hæc illi. Italia tum primum pro innata frugalitate sic statuebat/ in ædificio nō secus atq; in amante cōuenire. Nā puta in equo sentiebat illa quidē ad quos vsus eius figuram membrorū cōprobes raro fieri quin eos ipsos ad vsus id animās cōmodissimū sit: et gratiã formæ perinde putabat ab expetita vsus cōmoditate nusq; exclusam aut seiunctam inueniri. Sed parto imperio gentiū cum non minore q̄ Græcia ornande vr̄bis studio et sui flagraret. Annū ante trigesimū que fuerat omnium pulcherrima in vr̄be domus centesimum nō obtinuit locū: cūq; incredibili ingeniorum copia qui in ea re exercerentur abundaret: septingentos inuenio Romę vna

Tati⁹ther fuisse architectos: quorum opera vix satis pro eorū meritis laudamus. Cūq; imperij vires satis quæ ad omnē admirationē facerent suppeditarent. Tatum quendã referunt priuata impendit: la termas donasse Hostiensibus centum astructas colūnis nunciis astru- midicis cum hæc ita essent: placuit regū potentissimorū amplitas Hostudinū cum vetere frugalitate coniungere: ita vt neq; parsimonia vtilitati detraheret/ neq; vtilitas opibus parceret. In vtrisque donauit. autem quicquid ad lautitiem/ venustatemq; vsipiam excogita-

ri possit adiungeretur. Ceterum ædificandorū operū cura et sollicitudine nusq̄ intermissa ita discussam reddidit artem hęc ædificatoriā: vt nihil haberet ea quidem tam reconditum / tam latens / tam penitus abstrusum / quod non indagaretur eliceret / in mediumq; produceret / volentib⁹ dijs / arteque ipsa minime repugnante. Nam quom in Italiavetus haberet hospitium ars ædificatoria præsertim apud etruscos: quorum præter illa regū miracula quæ leguntur: labeynthi et sepulchrorū peruetusta et probatissima extant litteris tradita templorū ædificandorū monimēta / quib⁹ vetus ethruria vtebatur / quom inquā vetus haberet hospitium in Italia: quomq; intelligeret tantope expecti sese: visa est ars hęc provirib⁹ præstare vt orbis ipsum quod cæteræ omēs virtutes honestassent / suis etiā ornamentis multo redderetur admirabilius. Ergo sese penitus noscendam habendamq; præbuit. Turpe nimis ducens arcem orbis atq; gentium decus æquari operū gloria ab his / quos omni reliqua virtutis laude superasset. Et quid hic referam porticus / tēpla / portus. theatra / thermarūq; opera gigantea: in quibus tātum admirationis affecuti sunt: vt interdum facta quæ coram intuerentur peritissimi exterarum gentium architecti fieri negarent posse. Quid demū non plus dico cloacis faciendis pulchritudine carere non potuerunt: ornamentis vsq; adeo delectati sunt vt veleam solam ob gratiam vires iperij profundere pulcherrimum duxerint: ædificando scilicet vt haberent cui apte ornamenta adiungerent. Itaq; superiorū exēplis / et peritorū monitis / et frequentivsu admirabilium operum efficiundorum ab solutissima cognitio extat: ex cognitione præcepta probatissima deprompta sunt: quæ qui velint / quod velle omnes debemus non ineptissimi esse ædificādo / prorsus neglexisse nulla ex pte debeant. Ea nobis pro inita prouincia colligēda / et pro virib⁹ ingenij explicanda sunt. Istarum rerum præcepta alia vniuersam omnis ædificij pulchritudinem et ornamenta cōplectunt alia singulas partes mēbratim prosequuntur. Prima ex media sunt philosophia excerpta: et ad artis istius modū viamq; dirigendā et conformādā adacta: proxima vero ex cognitione quā diximus ad philosophiæ normam vt ita loquar dolata artis se riem produxere. Dicam prius de his quæ magis artem sapiunt alteris quæ vniuersam rem præhendāt vt ar pro epologo.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

CAb ingenio manu vel natura decor et ornatus omnis in rebus/ & quãq̃ manu/ vel hominis ingenio regio ipsa vix decorari queat/ cõplura tamẽ alia & admiratione digna/ et creditu difficilia iuuari atq; ornari hominis industria posse. Caput. III.

Qvæ in rebus pulcherrimis & ornatissimis placeãt: ea quidẽ aut ex ingenij cõmẽto & rationib⁹: aut ex artificis manu deueniūt: aut a natura reb⁹ ip̃is imissa sũt.

Ingenij erit electio/ distributio/ collocatio/ et eiusmodi/ q̃ operi afferãt dignitatẽ. Man⁹ erit aceruatio/ afflictio/ amputatio/ circũcisio/ expolitio/ et generis eiusdem quẽ operi afferãt gratiã. Rebus a natura ascitis erunt grauitas/ leuitas/ densitas/ puritas. Cõtra vetustatẽ virtus & similia: quẽ operi afferunt admirationẽ. Tria hæc partibus p̃ cuiusq; vsu & munere accõmodanda sunt. Partiũ annotandarũ multiplex habetur ratio. Sed

Repetio nos hic delectet ædificium sic partiri/ aut per id in quo vna conueniunt: aut per id in quo dissimilia sunt oñia ædificia. **ex primo** libro. Primo ex libro intellexim⁹ deberi ædificio cuius regionẽ/ aream/ partitionem/ parietem/ tectum/ apertionẽ. In his igit̃ conueniunt. Differũt quidẽ q̃ alia sacra/ alia p̃phana/ alia publica/ alia priuata: alia ad necessitatem/ alia ad voluptatẽ/ & eiusmodi parantur. Ordiamur ab his in quib⁹ cõueniunt. Regioni quidẽ man⁹ aut ingenium hominis quid possit gratiẽ aut dignitatẽ afferre/ vix satis constat: ni forte illud conferat: si eos imitabimur qui superstiosa quẽ leguntur operũ miracula excogitarunt: quos tamen viri prudẽtes non vituperant: si cõmoda facere aggressi sunt: et nõ laudant si sunt nõ necessaria. Merito id quidẽ. Quis

Staficra enim audeat quicũq; ille fuerit/ seu Staficrates vt refert Plutarchus seu **Di** chus: seu Dmocrates vt refert Vitruuius: qui ex monte Athos nocrates Alexandri effigiem facturũ se polliceret: in cuius manu ciuitas ex monte affideret milium capax hominũ decem. At Nitocrim reginam Athos ex q̃ eũdem ad pagũ Assyriorũ tertio inflexum euphratem maxime figiẽ Ale mis fossionib⁹ multo ambitu appellere coegerit nõ equidẽ de xandri se laudabo: si regionẽ cum munitissimã fossæ profunditate/ tũ & facturũ fertilissimã aquarũ exuberantia reddiderit. Sed iuuẽt ista reges policebat̃ potẽtissimos. Iungãt maria maribus p̃scisso spatio quod inter vtrũq; sit. Coequent mõtes vallibus. Faciãt nouas insulas: restituantq; rursus insulas cõtinẽti: nihil relinquant alijs: quo se possint imitari: eoq; pacto sese cõmendẽt posteritati. Certe quo

erūt quidem eorū opera magis cum vtilitate cōiuncta: eo & magis p̄babitur. Afflueverunt veteres afferre dignitatē cū locis & lucis: tum etiā regioni religione. Totam Siciliam Cereri factam fuisse legimus: sed ista prętereatur. Illud perplacebit: si erit quidē regio mirifica re aliqua prędita quę sit raritate singularis virtute admirabilis: et suo in genere pręstabilis / vti quidē si forte cœlo erit prę ceteris oībus miti / & incredibili equalitate per- Attende
 feueranti. Qualis apud meroem / quo loci homines tam viuāt homines
 q̄diu velint. Vtiq; si feret ea quidem regio aliquid nusq̄ visum apud Me
 alibi: & generi hominum optabile atq; salutare. Qualis est quę roem tā
 succinos / cinnamum / balsamum ve ferat. Vtiq; si diuina vis ali diu viues
 qua inerit. Qualis solo Eubosio insula quam omni penitus no re q̄diu
 cuo esse immunem ferunt. Aream quādo ea quidem pars quo volunt.
 ta regionis est cuncta hęc omnia honestabunt quę ornamento re Eubosia
 gionis conferant: sed ab rerum natura plures paratioreſq; prę insula.
 stantur commoditates quibus area q̄ quibus regio reddatur ce
 leberrima: habentur enim quę passim variam et multiplicem
 admirationem sui prębeant promontoria petre / verrucę / auer-
 ni / antra / fontes / & eiusmodi: quibus admirationis causa edifi-
 casse pręstet q̄ alibi. Neq; defunt veteris alicuius memorię ve-
 stigia: in quibus & tempora / et rerum / hominūq; conditio attu-
 lerit quod oculos / mentesq; moueat cum admiratione. Mitto
 illa. Et locum vbi Troia fuit: & campos cruore madentes leu-
 ticos / trasimenos / & mille huiusmodi. Hominum vero manus
 & ingeniū q̄ multa ad eam rem conferant / non facile dixerim.
 Mitto cætera quę faciliora sunt. Platanos per mare vsq; in in- Attende
 sulam Diomedis aduectas areæ condecorandę gratia. Et a ma Olea Ne
 ximis viris positas colūnas / obeliscos / arbores quę posteri ve- ptuni &
 nerentur. Qualis apud arcē Athenis diu stetit olea a Neptūno Mineruę
 & Minerua posita. Mitto & multo æuo seruatas & a maiorib⁹ Terebyn
 posteritati per man⁹ traditas res. Qualis apud Chebron there- tus.
 byntus: quā a principio mūdi ad Iosephi historici tēpora dura- Nota q̄ i
 se ferunt. Illud pulcherrime faciet ad rē maiore immodū hone diuersis
 standā: cōmentū quidē elegans atq; perastutū: qđ lege phibue- locis cū
 re / ne quis mas templū Bonę deę / neue in edem Dianę ad por- cerimo-
 ticum patriciam ingrederetur. Et apud Tanagram / nequa mu- nia & reli
 lier lucum: neue item interiora templi Hierusalem penetra- gione co-
 rer: tum & nequis nisi sacerdos & sacrificij rātum gratia & fon- lebatur.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

te apud Panthos ablueretur. Ne quis doliolis loco apud cloacam romæ maximā ubi ossa Pompilij regis sint dispuat. Tum et aliquot sacellis inscribere ne quod scortū adhibeatur. Sacellum Dianæ in creta nisi pedibus nudis fas erat ingredi. Et ancillam in ædē Matutæ admittere nō licebat. Apud Rhodios tēplum Oridionis præco. Apud Thenedū tybicē tēplum Temnij nō ingrediebatur. Ex Iouis Alfistij tēplo egredi fas nō erat/ni prius sacrificassent. Athenis in ædē Palladis: et Thebis in ædē Veneris hederā inferre nō licebat. In tēplo Fannæ vinū ne licebat quidē nominare. Atq; instituere ne porta Ianualis Romæ vnq̄ clauderet nisi quom esset bellū: ne ve tēplū lanī aperiretur quom esset pax. Aedemq; Hortæ perpetuo apertam esse volueret. Hæc nos si quid erit vt imitari instituamus/fortasse cōdicet si indictū sit/ne templa martyrum mulier: et virginū dearū viri non ingrediantur. Illud præterea q̄ dignissimū est modo fiat hoīm ingenio quod factum quom legimus min⁹ crederemus: ni per hæc tempora locis nonnullis similia videremus. Sunt q̄

Bisantiō dicāt hoīm effectum arte: vt Bisantiō serpentes neminem læserpentes dant: graculiq; illuc intra mœnia nō puolēt. Et in agro neapolemīne litano cicadæ nō audiantur. Auem creta noctuā nō ferat. Aedē ledūt No Achillis in insula Boristene auis nulla infestari. Romæ forata et alia boatio ædem Herculis nec musca intrarit nec canis. Quid illud scitu non q̄ per hæc tempora venetijs publica censoꝝ tecta nullum genus indigna. nus muscarum subit. Et apud Tolletum/ macello publico non plus vnam toto anno videbis muscā/et eam quidē insigni albedine notabilem. Talia compluria quæ leguntur lōgum esset psequi. et ea quidē arte ne an potius natura suapte fiant/non satis habeo quid referam. Quid tū? Et qua natura id fiat arte q̄d

Bibriæ aiunt. Ex tumulo regis Bibriæ Ponti laurū extare: a quo si qd rex pōti. decerptum inferatur in nauim/turgia illic nō cesset donec abiciatur. In fano Veneris apud Paphos in ara non pluere. Apud Troadem circa simulachrum Mineruæ relicta sacrificia nō putrescere. Ex tumulo Antei si quid erutū sit imbres e cœlo spargi/donec effusa repleantur. Sed sunt qui hæc demū fieri posse affirmant arte. Iam tum pridē obsoleta imaginū/quas astronomi sibi non ignotos esse profitentur. Ex eo qui Apollonij vitā scripsit memini ad regiam basilicam apud Babyonem magos tecto alligasse alites aureas quattuor: quas illi deorū linguas

nuncupabant: habuisse quidem vim/ vt animos multitudinis Alites au
ad regis amorem conciliarēt. Tum et grauis auctor Iosephus reæ quat-
attestatur. Eliazarum se quendam vidisse/ qui Vespasiano spe- tuor ma-
ctante et filijs anulo ad nares Maniaci adacto/ cū euestigio li- gicæ.

beraret: profiteturq; Salomonē instituisse carmina/ quib⁹ egri-
tudines mitigentur. Et Serapis inquit Eusebius pamphylus

apud Aegyptios/ quem nos Plutonem dicimus simbola edi-
dit/ quibus demones expellātur: docuitq; quo pacto demones
assumpta brutorum figura insultent. Et Seruius solitos refert
homines certis consecrationibus muniri aduersus fortunæ im-
petū: ne ve mori quidē nisi illa consecratione exauctorati pos-
sent. Hæc si ita sunt/ facile adducar vt credam quod ex Plutar-
cho legimus. Simulachrum apud Peleneos fuisse/ quod a sa-
cerdote amotū a templo/ quoquo versus spectasset omnia ter-
rore et maxima perturbatione conficiebat: quod ve oculi nul-
li poterant pre timore intueri. Sed dicta hec sint animi gratia.

Cætera quæ generatim ad aream honestandam faciant: vt est
ambitus/ circumscriptio/ aggeratio/ complanatio/ stabilitio/ et
eiusmodi non habeo quid amplius dicam/ nisi vt ea ex primo
et item ex tertio superioribus libris repetas. Honestissima qui-
dem erit quæ vt admonuimus siccissima æquabilis consolida-
taq; sit etiam ad rem cui seruire oporteat aptissima atq; expedi-
tissima/ egregieq; cōfert/ si erit instrata opere crustaceo: de quo
mox dicemus cum de pariete tractabimus. Hoc etiam faciet ad
rem quod monebat. Plato digniorē futurā loci auctoritatem/ Nomen
si ei nomen splēdidissimū imposueris. Id argumentū placuisse ad rem fa-
Adriano principi indicio sunt licus/ canopeius/ academia/ tem- ciens di-
pe/ et clarissima eiusmodi nomina ab se cenaculis villæ tybur- gnitatē af-
tinæ imposita. fert.

C De partitione repetitio breuiuscula: deq; pariete tecto ac re-
liqua materia: cōpositione: ordine et mō exornādis. Ca.V.

Artitio item et si magna ex parte primo libro tracta-
ta sit: de ea tamen sic breuissime repetemus. In re om-
ni primarium ornamentum est carere omni indecen-
tia. Erit igitur decens partitio quæ sit nō interrupta
non confusa/ non perturbata/ non dissoluta/ non ex male con-
uenientibus compacta: eritq; membris non nimium multis/
non nimium minutis/ non nimium vastis/ non nimium disso-

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

nis atq; deformib⁹ / non quasi a cætero corpore diuulsis et diffi-
patis: sed erunt omnia p natura & vtilitate et tractatione reruz
agendarū ita diffinita / ita explicata / ordine / numero / amplitu-
dine / collocatione / forma: vt nullā partē totius operis sine ali-
qua necessitate / sine multa cōmoditate / sine gratissima partium
concinnitate effectam intelligamus. Nam cum his quidē si be-
ne conuenerit partitio omnis: illic ornamentorum iucunditas
et decor cum recte constabit: tum clarius elucescet. Si non cōue-
nerit: nullam pculdubio seruare dignitatē poterit. Itaq; totam
cōformationem membrorū diductam & perfectā esse oportet
ad consensum quendā necessitatis & cōmoditatis: vt non tam
adesse has atq; alteras hasce ptes iuuēt q̄ istas ipsas istic istocq;
ordine situ / adiunctione / collocatione / cōformationeq; ipsa ea-
dem qua sunt positas esse egregie conferat. Circa parietem atq;
tectum exornādum pluribus tibi erit locus: vbi rarissima natu-
ræ munera et artis peritiā & artificis diligentia ingeniq; vim
explices. Quod si forte dabitur facultas vt possis veterē illum

Osyris
duo tem-
pla cōdi-
dit aurea.

Osyrim imitari: quē duo condidisse templa ferunt aurea: vnu
cælesti: alterum regio Ioui. Aut vt possis lapide supra hominū
opinionē maximo attollere: qualem Semiramis a montib⁹ de-
uexit Arabiæ. Latū quoq; versus cubitos. xx. longū ad. cl. Aut
si tanta dabitur lapidum magnitudo: vt ex eo possis integram
aliquam totius operis partē perficere: qualem Aegypto fuisse
ferunt ad tēplum Latonæ sacellum / latū fronte cubitos. xl. vni-
co et integro exsculptum lapide: alteroq; item vnico cōtectum
lapide. Profecto id quidem operi multum afferet admirationis
eoq; magis si peregrinus difficilq; sit deuectus via: qualem scri-
bit. Herodotus ab elephanto oppido petitum fronte latum cu-
bitos plus. xx. altum. xv. tractum vsq; sui itinere dieruz. xx. Ad
rationes etiam ornamentorum egregie pertinebit: si dignus ad-
miratione quis lapis loco erit positus nobili atq; i signi. Apud
Chennim insulam in Aegypto sacellum illic nō tam est quidē
mirabile q; vnico sit tectum lapide / q; parietibus tam altis tā-
torum cubitorum lapis impositus sit. Afferet etiam ornamen-
tum ipsius lapidis raritas atq; elegantia: puta si erit ex genere
marmoris: quo ædem fortunæ aurea in domo struxisse princi-
pem Neronem ferunt: puro: candido / translucido: vt etia; nullis
adapertis foribus itus esse lux inclusa videretur. Deniq; istius

Sacellū
vnico &
integro
lapide fa-
ctum.

Simula-
chrū tra-
lucidum.

modi omnia conferent, Sed qualiacūq; ista quidem sunt inepta erunt: ni accuratus in cōponendo seruetur ordo et modus. Sin gula enim ad numerum redigenda sūt omnia vt paribus paria: dextra sinistris: sūma infimis respondeāt: nihil intermiscendū quod perturbet aut res aut ordines. Omnia ad certos angulos paribus linæis adequanda. Videre quidē licet q̄ interdum ignobilis materia q̄ arte tractata sit plus afferat gratiæ q̄ afferat nobilis alibi confuse acruata: murum Athenis quem tumultuario factum opere scribit Tucidides: raptis etiam sepulchrorū statuis / quis ea re pulchrum esse affirmabit / q̄ clade statuarum refertus sit? At contra iuuat ex rusticanis veterum ædificijs lapide incerto / minuto / opereq; cōgestio acruatos parietes spectare / vbi ordinibus stant æquatis coloribus alternati albo nigroq; distinctis / quoad pro operis tenuitate amplius nihil desideretur. Sed hæc fortassis magis ad eam partē parietis quæ crustatio dicitur q̄ ad perpetuos parietes tollendos pertinet. Cæterum omnes ita distribuētur copiæ: vt nihil inceptum nisi ex artis et consilij destinatione: nihil adactum nisi ex incepti rationibus: nihil pro absoluto relictum quod ipsum non sit sūma diligentia curaq; elaboratum atq; perfinitum. Sed primarium parietis tectiq; ornamētum præsertim testudinati erit ipsa crustatio / colūnationem semper excipio. Ea quidem erit multiplex: albaria pura: albaria insignita: pictoria / contabulata / sectilis / vitrea / et quæ ex his partibus constet mista.

¶ Quemadmodum maximorum lapidum moles ac pondera facilius moueantur aliorum prius iudicio: et naturali quidem ac philosophico.

Capitulum.VI.

¶ E his nobis dicendum quæ sint et quæ fiāt. Sed quoniam maximorū lapidum mouendorum mentio habitae est: locus hic admonet: vt prius referamus quo pacto tantæ moles trahantur: atq; difficilissimis locis imponantur. Refert Plutarchus Archimedē apud Syracusas Archimedes per medium forum traxisse onustam onerariā nauim quasi iumentum loro et manu Mathematicum ingenium. At nos tantum quæ vsibus cōmodentur prosequemur: postremo etiam non nihil explicabimus: ex quo docta et acuta ingenia rē hanc

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

haud obscure ex se percipere possint. Ex Plinio sic comperio
Obelisci obeliscum deuectum Thebas a focus fossa ex Nilo p̄ducta / sub
mira quō missis lapidi nauibus plenis laterculo: moxq; exinanitis / vt cō
dem arte uehendi lapidis onus susceptū leuant. Ex Amiano marcelli
deuecti. no hystorico sic comperio. Cōuectum ex Nilo obeliscum nauī
remigum trecentorum impositū volgijs et tractum a tertio vr
bis lapide porta hostiēsi in circū maximū. In eoq; erigēdo mul
ta hominū milia laborasse: toto circo referto machinis altissī
Ctesiphō marū trabium & vastissimorū funiū. Ex Vitruuio legimus Cte
siphonē patrem & Methagenē filiū columnas & epistilia duxif
se Ephesum a chylindris cōmēto sumpto quo areā veteres cō
planare iubeant. Affixit enī & firmauit plumbo singulis extre
mis capitibus lapidū singulos acus ferreos porrectos: qui quī
dem p̄ axe rotarū extarent: rotalq; hinc atq; hinc axibus istius
modi adegit: amplitudine tam latas vt ferreis illis ex axibus la
pides ipsi penderent: inde versatu rotarum motos ac deporta
Chemini tos. Cheminium ægyptiū ferunt in pyramide astruenda quod
us. esset opus altum stadia plus sex factis aggeribus vastissimos la
Cleopas. pides apportasse. Cleopam Rafinitē filium scribit Herodotus
in ea pyramide qua astruenda centena milia hominum annos
plures fatigasset / gradus extrinsecus reliquisse: quo vastissimi
lapides breuibus tignis & aptis machinis admouerētur. Tum
& illud mandarūt litteris: alibi lapideos vastissimos trabes ale
tis columnis fuisse ipositos in modū hunc. In trabis enī mediā
lōgitudinē duos substituerūt transuersos thorulos mutuo cō
tiguos: mox in alterum trabis caput aceruarunt sportulas ple
nas harena: qua p̄ssione caput alterū quod nudū esset alleua
retur: & alter thorulus pōdere īmunis relinqueretur translatis
subinde sportulis / inq; alterum iam sublatū caput alternatim
coaceruatis / & thorulis subinde altioribus ea parte substitutis
qua īmissio apertior pateret: affecti sunt vt sensim lapis quasi
sua sponte cōscenderet. Hęc breuissime collecta ab ipsis auctori
bus p̄lixius discēda linquimus. Ceterum pro operis instituto
pauca quę ad rem faciāt succindē repetēda sunt: nō hic insisto:
vt illa explicem pōderi naturā inesse vt cōtinuo p̄emat: obsti
nate querat inferiora: attolli totis virib⁹ repugnet: nusq; cedat
loco / nisi vt victor: aut maiori pōdere puincēte / aut cōtraria vi
p̄potēte: neq; mot⁹ esse varios repeto: a cētro ī cētrū / circa cētrū

et vehi alia/trahi alia/impelli alia et eiusmodi: de hisce disquisitionibus alibi plixius. Hoc stet apud nos: pōdera nūq̄ facili⁹ moueri q̄ quom descendant: sponte enim mouētur. Nunq̄ difficili⁹ q̄ vbi conscendant: natura enī repugnat. Tertiū vero quēdam atq; inter hos medium esse motum: et fortasse qui vtriusq; horū naturā sapiat: qui quidē neq; suapte mouetur: neq; obseq̄ repugnet: vti quom plano et minime impedito trahitur vado. Cæteros omnes motus quo huic vel huic pximiores sunt/ eo aut faciliores aut difficiliore esse. Quo aut pacto imania pondera moueri possint/ ipsa rerū natura multa ex parte mōstrasse visa est. Nāq; videre quidē licet quæ stantem in colūnam impo-
Rerū mo
 nantur pondere facili appulsu perturbari: et cuz ad casū moue-
uendaruz
 ri ceperint nulla vi admodum contineri posse. Tum & spectare rationes.
 quidem licet colūnas ipsas teretes/et orbes rotarū/et volubilia
 facile moueri: ægre consistere si rotentur: eadem si instituas tra-
 here/ita vt non rotentur/non facile persequi. Tum et in prom-
 ptu est maxima pondera nauiū leui appulsu stagnātes p aquas
 moueri si trahendo perseueres. Si vero arietes eas ne maximo
 quidem subito quo velis ictu moueri: et contra ictu repentino
 concitatoq; impulsu quædam moueri. quæ alioquin non sine
 maxima ponderum vi dimouerentur. Supra glacie quoq; gra-
 uia haud quaq̄ repugnanter trahentē sequi. Prælongo item q̄
 pendeant fune alligata aliquot quidē spatii esse ad motū prō-
 pta perspiciamus. Istorū rationes aduertisse atq; imitasse confe-
 ret: nos ea succincte transigamus. Carina ponderis omnino so-
 lida et coæquabilis sit necesse est: ea quo erit latior: eo min⁹ ob-
 teret substrata vada: quo erit gratilior/ eo expeditior: sed sulca-
 bit vada et obuorabitur. Ad carinam ponderis si aderūt angu-
 li: vtetur quasi vnguibus ad vada carpenda atq; renitendum
 Vada si erunt lubrica/subsolidata/æqualia/cōstantia/nusquaz
 cadentia/nusq̄ sese attollentia/nusq̄ obfudentia quod interpel-
 let: illud proculdubio non habebit pondus quod cōtra certet/
 aut obsequi recuset/præter vnū id quod ipsum pondus natura
 sui quietis amantissimū sit: et perinde pigrū et morosū. Istis si-
 milia fortassis intuens. Archimedes et rerū earum quas recen-
Archime
 suimus vim altius repetens adduci visus est vt diceret. Si tātā
dis dictū.
 molis daretur basis: profecto se mundū posse puertere. In cari-
 na vadoq; parādo q̄ istic quærimus pcomode assequemur. Tra

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

bes enī insternent̄ p̄ ponderis vastitate numero atq; crassitudine et robore frequentes firmi coæquales nusquā scabri nusq; iūcturis interrupti iter carinā atq; vadū mediū quippiā esse oportet: quo id iter lubricū reddatur. Lubricant sapone aut sepo aut amurca/ aut madente fortassis lotura cretæ. Est & aliud lubricandi gen^o quod fit chilindris in trāsuerfū substitutis. Hic si erūt numero cōplures/ difficile ad lineas eq̄ distantes atq; distinationes p̄ itinere agendo directos coaptabuntur: quod oīno necesse est fieri ne pturbent atq; subradant: pōdusq; in alterā partē vehāt: sed vna p̄spiratione in officio subsequant̄. Si erūt numero pauciores: illic quidē aut sub pondere deficiētes fatiscunt: ac resoluti remorabūtur: aut qua vna linea substratā vadi sup̄ficiē: qua ve altera item vna linea superimpositā pōderis carinā attingūt quasi acie penetrando infigentur/ atq; hærebunt chilindri corpus coæqualib⁹ circulis cōpluribus altero alteris cōgestis. Constat & circulū apud mathematicos asseritur rectā nō posse lineā pūcto plus vno attingere. Hinc nos chilindri acie appellam⁹ lineā/ quā vnicā pondus ex clyndro p̄emat. Istis p̄uidebit̄ materię dēlitate/ & lineæ notatione ad normā atq; directione.

¶ De trocleis: vestibis: rotulis: rotis et earum partibus magnitudine formis et figuris aptioribus. Capitulum. VII.

Sed quom p̄æter hæc etiā sūt quæ vsu cōprobentur. Rotæ/ trocleæ/ coclea/ atq; vectes: de his accurati⁹ tractandū est. Sūt enī rotæ vulgulis multa ex pte similes. Semp enī vnicū in punctū p̄emūt ex ppendiculi.

Rota.

Sed hoc interest q̄ rotuli expeditiores sūt: rotæ axium interfrictione tardantur. Rotæ ptes sūt tris: ambiēs extrem⁹ amplissimus limbus circuli: medius axis: & circulus is in quo axis inducā quasi in armilla. Id alijs fortassis polū appellarent/ nos q̄ in alijs machinis stet/ in alijs vero moueat: si ita licet: axeclā nuncupabimus. Rota si axe voluetur crasso: durius p̄labetur: si tenui/ pondera non tolerabit. Rotarū extrem⁹ ambitus si breuis: quod de rotulis dixim⁹ infigif vado: si latus vacillat in alterutras partes. Et si diuertendū forte i dexterā aut sinistrā est: egre obtemperāt. Axecla si plus satis aperta est rodendo exitat si nimium arcta fit cōtūmax. Mediū inter axem et axeclā lubricum esse oportet. Nam horū alter pro vado: alter pro carina pō-

Axecla.

Rotulus. deris est. Rotuli et rotæ ex v lmo illice. Axes aquifolio & corno

aut potius ferro Axecla omniuꝝ optima ex ære stagni parte ex
 tertia immista. Cicleolæ puſillæ ſunt rotæ. Vectis radios rota Cicleolæ.
 rû ſequitur. Sed iſtiusmodi omnia qualiacũq; ſint: ſiue ſint in-
 gentes rotæ: quas immiſſi homineſcalcando inuertât: ſiue ſint
 erganæ aut cocleæ/in quibus vectis i primis valet: aut cicleolæ
 et quæ viſ generis eiſdem: omnium eſt quidem ratio ex prin-
 cipijs ducta libræ. Mercurium ferunt vel maxime ob hanc rem
 diuinũ habitum/ꝫ nullo ſigno manus: ſed ſolis verbis quæ di-
 ceret ita diceret vt plane intelligeretur. Id ego ſi verear poſſe af-
 ſequi/tamen pro viribus conabimur. Nã iſtitui nõ vt mathe-
 maticus ſed veluti faber de hiſ rebus loqui: non plus q̃ quod
 pretereundum non ſit. Eſto ſit inter manus diſcẽdæ rei gratia
 iaculum: in eo tris locos velim conſideres/quos puncta nuncu-
 po. Duo extrema capita ferrum atq; pynnulas: tertium eſt me-
 dium amẽtum. Quæ vero ſpatia inter puncta hæc ſint ab amẽ-
 to ad capita radios nuncupo. Non diſputo quid ita ſit/ſed ipſa
 res patebit experimento. Nãq; ſi erit quidem amentum tælo ſi
 tum medio/et æqualia pynnullis pōdera reſpondeant ferro: ſta-
 bunt ſane alterutra iaculi capita mutuo renitẽtia & collibrata.
 Sin erit fortalliſ ferratũ caput grauius peruinentur pynnullæ
 Erit tamen in iaculo certus locus grauiori capiti propinquior:
 quo ſi amentum reduxeris/ſeſe pondera ilico æquilabrabunt.
 Is erit punctus ille/a quo maior hic radius tantũ exuperat mi-
 norem q̃tum minus hoc pondus ab maiore exuperatur. Com-
 pertum enim fecere qui iſta queritarunt radios non pares pon-
 deribus: nõ paribus æquari modo numeri partiũ qui ex radio
 atq; ex pondere vna collecti ſunt in dextra contrarijs talibus i
 finiſtram numeris reſpondeãt. Nã ſi erit ferrum tria pynnullæ
 duo ab amẽto ad ferrum radius duo ſit oportet:& radius alter
 ad pynnulas tria. Ex quo cũ hic numer⁹ quinq; alteris quinq;
 par reſpondebit: æquatis radiatorum et ponderum rationibus
 quieſcent æqui librati et compares: ſi non reſpondebunt nume-
 ri peruinent: in quo excedent. Illud non prætereo/ab eodem
 amento ſi pares protendentur radij pares dum capita mouebũ-
 tur aere circulos ſignabunt. Si vero impares quoq; et impares
 deſcribent circulos circulis contineri rotas diximus: monſtra-
 tum idcirco eſt ſi vno eodẽq; motu duæ contiguæ vnicũ affixæ
 in axem rotæ moueantur: ita vt mota vna altera non quieſcat:

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

et quiescente vna altera nõ moueat ex radiorũ in vtrifq; longi-
tudine quę nã in vnaqua; sit vis intelligemus. Radij longitu-
dinem notasse oportet a medio intimi axis puncto. Hęc si satis
intelligũtur oĩs; quã querim⁹ ratio hmõĩ machinarũ in aper-
to est maxime rotarũ & vectis. In trocleis paululũ est amplius
quã consideremus. Nã & traductus per trocleã funis & orbiculi
ipsi in troclea p vado sunt: in quo medius quidẽ sit motus / quẽ
esse intra difficillimũ atq; facillimũ dixim⁹: q; neq; ascēdat neq;
descēdat: sed in suũ centrũ equate obinstet. Atqui vt intelligas
quid sit in re: sumito tibi statuã pōdo. M. Hęc si ex arboris trũ-
co fune illaqueata pēdebit / certũ est / simplicẽ funẽ istunc mille
integra sustinere. Adnectito ad statuam trocleã: & per eã tradu-
cito funẽ quo pendeat statua: et reducito ad trũcum / vt itera-
to pēdeat: prõptũ est statuę pōdus duplicato pēdere fune: atq;
trocleã per equilibra mediũ interstrĩgi. Prosequere addito etiã
trunco alterã trocleã & per eã quoq; traducito ipsum funẽ: que-
ro a te quota erit pōderis portio: quã reducta in altum & mox
traducta pars funis sustinebit: quingēta inquires. nõ tu exinde
intelligis secũde huic trocleę dari pondus non posse maius ab
fune ipso q̃ quã habeat. Habebit ergo. V. non longius p̃grediar.
Hucusq; satis mōstratum puto diuidi pōdus trocleis: exindeq;
maiora moueri pōdera minore. Quot enĩ erunt istiusmodi cõ-
duplicationes: tot erũt ponderis dispartitiones: ex quo illud se-
quit̃ / vt quo plures adhibeãtur orbiculi: eo pondus quasi con-
cisum / & in partes disgregatum cõmodius tractetur.

¶ De troclea & eius anulis / de pōderib⁹ fune trahendis / vecte
pellēdis / rota vehēdis / vel seorsum vno dũtaxat horũ modorũ
vel pluribus simul. arte / experiētia / & exēplo sensim tamen tẽ-
tum atq; mature aggrediendo. Caput. VIII.

Coclea.

Ixiimus de rota / & troclea / & vecte. Nunc velim intel-
ligas cocleam cõstare anulis: qui quidem in se pōdus
sustinendũ suscipiant. Hi anuli si essent integri & nõ
ita cęsi / vt finis vni⁹ alterius principio iungerẽ / pro-
culdubio motũ in eis pōdus neq; ascēderet / neq; descēderet: sed
ęquabili vado per cycli ambitũ traherẽ. Cogitur igit̃ vi vectis
pōdus per anuli obliquitates labi. Rursus si essent hi quidem
anuli ambitu perpusilli: & cẽtro finitimi nimisq; vecte breuiore
pōdus / & virib⁹ leuiorib⁹ moueretur. Hic nõ ricebo quid me

dicturum non putauit. Tu si rem ita parabis/vt ponderiscarina quoad id manus et fabri ars possit assequi/sit non amplior puncto. et stabili in vado/ita moueatur: vt motu suo lineas i vado efficiat nullas. Hoc testor Archimedis nauim mouebis et istius modi que voles consequeris. Sed de his alibi. Harum reꝝ quas recensuimus singulæ per se ad pondus mouendū validissimæ sunt. Quod si vna omnes iungentur in vnū mirifice valebunt. Apud Germanos passim offendes ludibundā in glacie iuuetem focculo ferreo gracili et subterleugato inixam facto impulsu leui teste lubricitate superlabi tanta motus velocitate: vt ne vinci quidem se a præpete alite patiat. Sed quom pondera aut trahantur/aut pellantur/aut vehantur: fortassis erit vt sic possumus diffinire. Pondera quidem trahi fune: pelli vecte: vehi rotis: et eiusmodi. Quo autē pacto his vna omnibus possum⁹ vti in promptu est. Sed in istiusmodi omnibus adesse oportet constans et obfirmatissimū aliquid: quo imoto cætera moueant. Id si trahetur pondus: adsit oportet maius aliud aliquod pondus cui vincula machinarū cōmendentur: si tale non aderit pondus: clauū ferreū tricubitum validū infigito funditus in soluz densatum/aut trāsuersis truncis obfirmatum ad extremū clauī caput/quod ab solo emineat/vincla aduoluito trallearū atq; erganæ. Si autē erit solum harenosū p̄sternito trabes prælōgos integros: in quibus vada coaptētur: et capitibus vincla ad clauum alligato. Dicam quod imperiti nō assentiantur: ni totā rē intellexerint: duo simul cōmodius trahentur per planū pondera q̄ solum vnū. Id fiet sic moto primo pōdere vsq; ad extremū substrati vadi caput impediā: id cuneolis quoad præfirmatum hæreat: et machinam quā fm pondus trahēdum sit: huic ita cōpedito accingam: fiet vt eodem vado per pōdus sed mobile ab altero pari sed refirmato peruicatur. Si in altum trahendū erit pondus/cōmodissime vtemur trabe vnico aut malo nauis minime imbecillo. Hunc si erigemus/calcē firmabim⁹ ad clauum: aut stabile aliud quiduis. Extremo capiti funes alligabuntur/ ne minus tres: vnus in dextrā/alius in sinistram/tertius per trabis longitudinē obtēdetur in p̄ductū. Inde spatium aliquod ab calce mali trocleæ ergana ve firmabitur in solo: et per eas distētus is funis trahetur: trahentē seq̄tur sese capite attollēs malus eum nos funibus illis geminis capiti alligatis hinc atq; hinc qua

Duo pondera per planū simul trahi

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

si loris moderabimur: vt quoad velimus stet: et in partem qua opus sit pendeat ad onus ponendū. Laterales isti hinc atq; hic funes si alia maiora nō aderunt pondera quibus cōmodentur hunc in modū firmabūtur. Effodietur in p̄fundū fossa quadrata: truncus in medio fundo sternetur: huic vincla adnectentur vt ab solo emineāt fursū. In trūcum transuersi superinsternentur plutei: mox cōplebitur fossa terra & densabitur. Tum si ma defeceris fiet grauior: cætera omnia expedientur vti in planorū vadis diximus. Ad caput enim trabis et ipsū ad pōdus tralleæ adigentur: et propter pedē ergana firmabitur: aut quid vis eius modi in quo vis vectis insit. In hisce omnibus ad vsū operis seruanda hæc sunt / vt vastissimis ponderibus mouēdis media istiusmodi adhibeantur nō minuta aut inualida longitudo in fune / inq; radio / inq; omni quo ad mouendū vtamur medio qđ imbecillitatē sapit. Nam est quidē lōgitudo natura sui coniuncta gracilitati: et contra ex breuitate crassitudo redditur. Si erūt funes tenues conduplicentur cicleolis. Si vastiores sint / quoq; et cicleole grandes subigātur: ne minuti circuli acumine funis interfecētur: axes immittantur ferrei crassi / vt sint ex sue cicleolæ semidiametro ne minus parte sexta: ne plus ex totius diame-

Funis ma
defactus
cicleolis
mouēdis
aptæ.

tri parte octaua. Funis madefactus est ab incēdio tutior: quod quidem frictione et motu fiat. Est etiā cicleolis voluēdis paratior. Adde q; et minus absoluitur. Aceto vtili⁹ madefit q̄ aqua: et maritima q̄ albula: dulci madefactus aq̄ feruenti in sole ocis sine marcescit. Conuolutiones in funibus tutiores q̄ innodatio. In omnibus cauendum ne funis funem secet. Regula ferrea vtebātur veteres cui primarias annodationes funiū et trallearum cōmēdarent / ponderi præsertim lapideo præhendēdo forcipe ferreo vtebātur forma forcipis ex littera. X. erat ducta digytis infimis intro versus ad uncis: quibus pondus quasi cācer mordicus instringeret. suprema duo capita erāt armillata: p̄ eas armillas funis traduct⁹ / et reuinctus tractu sui forcipē astrīgebat. Vidimus lapidibus vastis præsertim colūnarum media in superficie alioquī dolata atq; expolita relictos vmbiliculos p̄minentes quasi ansas: quibus funium illaqueamenta detinerentur / ne subexfluere: vtunturq; præsertim ad coronas impleole. Sic enī appello quæ fiant sic: incauat formula in lapide ad crumenæ vacuæ similitudinē p̄ lapidis vastitate palmos

ore arctiore: fundo introrsus latiore: vidimus impleolas p̄fūdas pedem: hanc cōplent ferreis cuneolis: quorū duo hinc atq; hinc collaterales lineamento ad. D. litteræ similitudinē finiuntur. Hic ad spatia intus cōplenda laterib⁹ impleolæ subingerentur. Medius vero cuneus quod inter vtrūq; vacui est postrem⁹ complet: singulorū cuneorū auriculæ extāt ex formula. Per auricularū foramina inuehitur digitus ferreus: et adiungitur anfa valida: cui funis ductari⁹ illaqueatus. Nos colūnas atq; portarum labra & huiusmodi quæ stantia sinenda sunt in hūc modum illaqueauimus. Fecimus ferreū aut ligneū ergasculum p̄ ponderis vastitate bene firmū: quo colūnam apto sui loco præhensā incinximus: cuneisq; gracilibus et oblongis leui malleo instruximus et affirmauimus. Demū vti aiunt brachias ex funibus ergasculo adegimus hoc pacto: neq; impleolæ vulnerib⁹ lapidem: neq; angulares lapidis acies cincturis rudentū lesim⁹ Adde q̄ genus hoc ligandi omnium expeditissimū aptissimū & fidissimum est. Multa quæ ad istos vsus pertineant plixius alibi explicabuntur. Sed hic machinas tantum interpretari oportet *Machinæ* esse veluti animantia manibus admodū validissima: et dimouere pondus nō alijs fere modis: q̄ id nos ipsi moueamus. Ea de re quas intentiones mēbrorum neruorūq; amittendo/pellēdo/trahendo/transferendo adhibeamus: tales machinis imitari necesse est. Vnū admoneo: vastissima vticūq; mouere institueris pōdera conferet sensim/cautim/mature/aggredi rem obvarios/incertos/irrecuperabiles casus et pericula/que istiusmodi negocio præter opinionem etiam expertissimis solent euenire. Neq; enim tāta sequetur laus et ingenij approbatio/si successerit quod tuo fretus consilio aggressus sis: q̄ redundabit detestatio et odium temeritatis/vbi male successerit. De his hæcenus. Nunc redeo ad crustationes.

CIn crustandis parietibus harenationū tunicæ tres adminus. Earū officia & materia. Inductarū et adactarū crustationū species Calx parāda: pictorię crustatiōis inuentū nouū. Ca.IX.

OMnibus crustationibus adegisse oportet harenationū tunicas ne minus tres. Prime officium est parietis superficie præhensare arctissime/et reliquas superadditas harenationes ad parietē continere. Extreme officium est expolitionū colorū/lineamētorūq; venustates exprome

Leonis Baptiste Alber. De reædificatoria.

Harena-
tio.

re. Mediarum officium est: vtrisque vitia emendare atque prohibere
Vitia hæc sunt. Nam fuerunt vltimæ quidē et sup̄mæ acres vt
sic loquar mordicaces parietū quales esse quidē p̄mas oportet/
acrimonia sui crebris rimulis interfūdentur exsiccādo. Sin aut̄
erunt primæ illæ molliores: quales esse vltimas oportet: nō cō
præhensabunt tenaci morfu parietē: sed desciscunt. Quo plures
erunt harenationes: eo illustrius leuigabitur: et cōtra vetusta-
tem solidiores perseverabunt. Vidim⁹ apud antiquos qui vsq̄
nonā superaddiderint harenationē. Harū primas omnino esse
oportet asperimas ex harena fossili et testa non valde tūsa sed
glandulosa ad crassitudinē digytorum/interdū vsq̄ palmum.
Medijs tunicis harena fluuiatilis cōmodior/q̄ min⁹ findatur.
Hæc item esse asperas oportet. Nā leuigatis superaddita non
adhærent. Vltima omniū erit nitidissima marmorata: hoc est
cui pro harena sit tūsus lapis candidissimus. Hanc vltimam
partem crassā ponere semidigitū fat est. Aegre enim siccat si
crassior adiungitur. Vidimus qui parsimonie gratia extremam
cutim corio calciamentorū non crassiorē superextenderit. Me-
diæ harenationes prout his aut illis proximiores sūt deinceps
moderabuntur. Venæ quædam alabaistro tralucido perfimiles
lapideis montibus inueniūtur: quæ neq̄ marmor neq̄ gypsu/
sed inter vtrūq̄ sint natura sui admodū friabiles. Is lapis tūsus
et pro harena mistus splendentes marmorei candoris scintillu-
las mirifice referet. Visuntur passim crustationū continendarū
gratia clauī parietibus affixi: ætas docuit æneis præstare. Per-
placet qui clauiculorū loco inter iuncturas ordinū per parietē
factis minutis foraminibus extantes glebulas siliceas con-
fixere malleolo nimirū ligneo. Murus quidē quo erit recētior/
quo ve asperior/ eo harenationes densius cōtinebit. Ergo si in-
ter astruendū et dum viret opus primam quāuis tenuem hare-
nationem induxeris captus præstabit superinducēdis tenaces
et indelebiles: post austros p̄modissime omne crustationis op⁹
inducetur: per boream et frigora et æstum aeris inducta/ prefer-
tim cutis vltima repente inscabrescet. Porro crustationum aliæ
inductæ alię adactę. Inducit̄ autem gypsu aut caxl. Sed gypsu
non nisi siccissimo est in loco vtile. Crustationib⁹ quibusuis ex
vetere pariete suffusa inimica est humiditas. Adigitur et lapis
nū spēs. et vitrum et huiusmodi. Inductarū crustationū hæc sūt species:

albaria/pura/insignita/pictoria. Adactarum autē hæ: obtabu-
 lata/circūexecta/teffellulata. ¶ De inductis prius Calx sic para Calx quo
 bitur exuberatim et pura aqua operto in lacu diu macerabitur modo pa
 Inde ferro nō secus atq; ligna dolētur asciabitur. Maceratae si- randa.
 gnum erit/vbi inter asciādum calculi ferrum non offenderint:
 tertium ante mēsem nō satis etiā maturam putāt: lentam &
 valde glutinosam esse oportet quā probet. Nā si ferrū exicit
 ficcum indicio erit euanidam esse & siticulosam. Cū harenā aut
 quid tūsum imiscueris diu & vehemēter atq; iterū diu subagita
 to: etiā rursus subuersato quoad quasi spumescat. Eam veteres
 qua vltimā cutim inducturi erant mortario cōpinsabant: tem-
 perabātq; ipsam hanc misturā vt ferrum nō detineret dū indu-
 ceretur. In iam inductā subarescentē atq; adhuc subuirētem al-
 tera inducēt: curabiturq; vt tenore vno simul omnes cutes inare
 scant: leuib⁹ planatorijs & bacillis verberatas crustationes dū
 virent densant. Vltima cutis in puro albario diligenter perfric-
 cata splēdorem dabit speculi: eādēmq; factā penit⁹ siccā si vnx-
 ris cæra & mastice modicoq; oleo vna colliquefactis: & sic vnx-
 ctum parietē carbone ignito ex pelui concalefeceris vt vnguen-
 ta combibat: vincet marmora nitore. Nos experti sum⁹ crustas
 eiusmodi rimis euadere imunes/si inter inducendū illico appa-
 rentes fixuras manipulis virgularū ibisci/spartive crudi casti-
 gaueris. Qz si per caniculā/aut loco estuoso inductur⁹ sis/ tunc
 duto et minutissime cōcidito rudētes vetustos/& puli cōmisce-
 to. Tum & leuigabitur quidē bellissime/si sapone albo tepento
 aqua soluto modice inter leuigandū superasperferis multa in-
 unctura expallescit. Signa sigillis expeditissime affigent. Sigil-
 la ex sculpturis hauriētur gypso madente superinfuso. Ea qui-
 dem cū aruerint quo diximus vnguēto peruncta cutē marmo-
 ris imitabūtur. Signorū istiusmodi duo sunt genera. Vnū pro- Signorū
 minens. Aliud castigatū & retūsum. Recto in pariete non incō- duo gna.
 mode asciscētur prominētia. Cælo autē testudinū retunsa ma-
 gis cōuenient. Nam p̄minentia si p̄deāt/pōdere sui facile des-
 tituūtur: incolisq; periculo sunt casu. Recte admonent vbi pul-
 uis multus futur⁹ sit/cœlatas coronas & p̄minētes nō adhibe-
 as/sed planas & castigatas: quo aptius abstergant. Pictorię cru- Crustati-
 stationes alię in vdo: alię in sicco. Vdis color oīs natiuus ex la ones pi-
 pide/terra mineris et eiusmodi sumpt⁹ cōueniet. Fucatus autē ctorię.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

omnis color et omnis præsertim qui in igne positus mutetur/siccissima desiderat: calcemq; lunamq; & austrum odit. Nouum inuentum oleo linaceo colores quos velis inducere contra omnes aeris & cœli iniurias æternos: modo siccus & minime viginosus sit paries ubi inducat: tametsi comperio pictores antiquos pingendis puppibus nauium vsos liquenti cœra p glutino. Tum & vidimus in veterum operibus inductos parieti colores gemmas: si satis rem teneo/cœra aut fortassis albo bitumine ad tantam duritiem redactos vetustate/vt ne igne quidem ne item aqua dissolui possint esse id vitrum assum dicas. Vidimus & q lacteo calcis flore colores maxime vitreos parieti dum virebat/adglutinarunt. Hec de his.

CA dactylæ crustationes obtabulatæ subtilius desecandi/lenigandi/& parietibus affigendi marmoris industria: pultis coloribus variis inficiende modus haud illepidus. Caput. X.

Crustationes adactylæ.
Secundi marmoris ratio.

Dactylæ autem crustationes obtabulatæ quauis aut puræ quidē sint aut cœlate/amborum tamen vna est ratio. Mirum dictu quātū diligentia veteres fecandis tabulis marmoreis atq; illustrandis adhibuerint. Vidi equidem tabulas marmoreas cubitos longas plus quattuor: latas duos: crassas vix semidigitum: & iunctas lineam dosa: quo magis spectantes fallerent. Ex fecandis marmoribus veteres harenam ethyopicam in primis p̄basse scribit Plinius: indicam proxime accedere: sed molliorē esse egyptiam: itidē præstare nostris. Ex quodam tamen adriatici maris vado reperitam ferunt/quæ veteres vterentur. Nos ex littoribus puteolanis harenam colligimus huic operi non in postremis vtilem. Ex quouis torrente angustosa harena sumpta vtilis est: sed quo crassior quidem est: eo laxioribus segmentis teritur & acrius rodit. Quo autem leuius deslimat: eo polituræ pximior est. Ex politio ab extremis limis incipit: desinit in id quod potius lingit quàm rodit. Thebaica fricandis & poliendis marmoribus probatur. Laudant et cotes: smirillum appellat lapidē: cuius farina nihil præstabilius. Et pumex postremis delinimentis perutilis est. Stagni perusti spuma/vsque cœrura/& tripolea in primis creta & generis eiusdem quouis modo in minutissima corpuscula a hominis pusilliora eademq; mordentia conerantur vtilissima sunt. Tabulis continendis si erunt ille quidem crasse clauiculi aut marmorei p̄minentes captus ad interfingantur parieti: subinde nudæ tabulæ applicentur. Sin autem erunt

Smirillum.
Pumex.
Stagni spuma.
Cœrura.
Tripolea creta.

tenuiores post secundas harenationes calcis loco cera / pix / resina / mastix / et gummarum omnis numerus confuse colliquefact⁹ adhibeant: sensumq; calefiat tabula: ne repentina ignis molestia crepet. Ponendis tabulis laus erit: si ex earum expaginatione ac serie aspectus cocinnitas referet. Maculae enim maculis & colores coloribus / & talia talibus coaptanda sunt: ut alter alteri mutuo prestet gratiam. Veterum perplacet astutia: qui quidem proximiora oculo nitidissima expolita reddebant. In his autem quae distantes et in altum erant futurae parcebant labori. Quin & locis aliquibus ne leuigatas quidem apponebant: quod eo vix curiosissimi recognitores inspectaturi essent. Cicum exsecta & tessellulata in hoc conueniunt: quod in vitrisque picturam imitamur varijs lapidum / vitri / concharum coloribus apta quadam explicatione compactis. Conchas cum exsecta margaritarum secare & imiscere crustationibus primum instituisse Neronem ferunt. In hoc differunt quod in circumexectis quae maiusculas possumus tabellarum partes adhibemus. In tessellulatis quae drata minutalia fabis non maiora immittuntur: quo enim intraminutiora sunt: eo splendoris scintillas diffusius referunt. Tessellularum superficiebus varias in partes accepta lumina reicientibus differuntque quod illis affigendis commodior gummarum pulvis est: his vero tessellulatis utilior est calx: cui tyburtini lapidis farina tritissima imista sit. Sunt qui operi tessellulato calcem iterum atque iterum allutari aqua feruente iubeant: quo salis ardoribus exuta mollior & lenior sit. Rota video circumexectorum operum praeduros lapillos fuisse delimitatos in tessellulatis. Aurum vitro appingitur calce plumbi qua nullum fit fluidius vitrum. Quae de crustationibus diximus omnia ferme ad opus pavimenti: de quo dicturos polliciti sumus faciunt: praeter id quod neque pictoreas / neque adeo insignitas crustationes recipiunt: nisi forte pro pictorijs illud veniat quod pulvere varijs coloribus inficere possumus: & spacijs circumscriptis limitibus marmoreis ad picturae imitationem fundere. Inficitur rubrica vsta testa silice & ferri fece et huiusmodi pavimentis crustatis cum fuerint opus dispumabimus. Id fit sic. Siliceus lapis aut potius plumbum pondo quinque supplanata superficie funiculis horsum istorum trahit / retrahitque pro pavimentum sparsa harena asperima atque aqua quoad radedo bellissime leuiget. Non leuigabit nisi tessellularum anguli & lineae sint conformes. Quae inductum sit oleo praesertim linaceo perfusum vitream acquirat cutem. Amurca per

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoriã.

fundere cõmodissimũ: tum et aqua in qua extincta sit calx vehementer conferet si iterũ atq; iterũ aspereris. In his omnibus quæ recensuimus vitabitur eiusdem coloris & formæ nimium crebra & vno in loco plus satis conferta et perturbate compũctã copia vitabitur et coniũctionũ hiatus: omnia ad vnguẽ cõponentur atq; delicabuntur: vt cuncte partes operis æqualiter sese absolutas præbeant.

C De tecti cõtignationibus: testudinationib⁹ & subdualibus crustationibus: & siue ex cedro ære: plũboue tabulæ fiãt seu vitreatæ sint tegulæ qualiter et quid cõmodius. Capi. XI.

A bet & tectum suas cõtignationũ/testudinationũ & subdualium crustationũ delicias atq; venustates. Exstant in hanc vsq; diẽ ad porticũ Agrippæ cõtignationes æneis trabibus pedũ quadraginta: op⁹ in quo ne

Porticus
Agrippę.

Saluces
rex Col-

chorum.
Catulus.

Pantheõ
Honoris

us pont.
max.

Plũbi vs⁹
in subdi-

ualib⁹ cõ-
tignatio-

nibus.

scias impensã ne magis an artificis ingenium mirere. Cedro tectum ephesiã Dianæ annos stetisse permultos alibi retulimus Salucem colchorũ regẽ habuisse victo Sofostre ægyptiorum rege trabes aureas et argenteas meminit Plinius. Tum & visũ tur tẽpla marmoreis tabulis operata: quales ad tẽplum hierosolimarũ fuisse referunt amplissimas sũmo nitore cãdẽtes: vt a lõ ge id tectũ intuentibus niueus esse videatur mons. Catul⁹ prim⁹ tegulas romæ æneas Capitolij inaurauit. Subide Pãtheon romæ æreis opertũ squamis inauratis fuisse cõperio. Et Honorium Pont. maximum euz/cuius tẽpestate Maometes nouam Aegyptijs Lybiæq; religionẽ et sacra instituit/basilicã petri tabulis totam operuisse æneis. Germania tegulis vitreatis nitet. Plumbo passim vtimur: opus quidẽ ad diuturnitatẽ aptũ: atq; in primis ad gratiã: neq; impẽsa nõ moderatũ est: sed in eo hæc sunt incõmoda. Nã si cementitio applicabitur operi/illic qd nõ subrespiret/sed succẽsis quib⁹ incũbat lapillis plus satis æstuãs feruore solis colliquescit. Faciat hoc ad rẽ/quod experiri licet. Plumbeum vas igne non liquabitur: si plenũ sit aqua: inijcito calculum: ilico colliquescet cõtactũ/ac perforabitur. Accedit qd istic vbi nõ habeat crebros & admodũ firmos captus: quib⁹ laminæ cõtineantur: facile ventis abstergitur. Accedit etiã qd breui salibus calcis vitiatum atq; exeditur: vt materiæ nimium tutius cõmittatur: ni forte ignes metuas. Sed illic quaq; incõmodo sũt clauis p̄sertim ferrei: qd sole vehementius q̄ calculi ipsi in-

ferueſcāt & rubigine circūrodant. Anſas et acus idcirco teſtudi natis oportet plūbeos: quibus lamia tegulaꝝ candenti ferro aſ ſolidentur. Oportet & opus ſub inſtratū reddere leui oblinimē to ex cinere ſalictarū loto admixta creta albenti. Clauī ex gre mi nus cōferueſcūt: ledūtq; minus erugine. Plumbū ſtercore alli tum vitiat. Idcirco puidendū ne ſtationes habeant/ quibus ſeſe apte recipiant aduolātes: aut denſior illic materia ſubſtituē da eſt: vbi ſtercus cadens accumuletur. In ſūmo ad templū Sa lomoniſ refert Eufebius catenas extenderāt: qbus vaſa pēde rent aenea. cccc. quoꝝ ſonitu alites fugarenſ. In teſtis quoq; or nantur faſtigia et ſtillicidioꝝ labra & anguli. Apponūtur enim pilæ/ flores/ ſtatuæ/ bigæ/ et eiufmodi de quib⁹ mēbratim dice mus ſuo loco. Nunc quod quidē totū gen⁹ iſtiusmodi ornamē torū cōplectā amplius nihil occurrit: niſi vt aptis locis quæq; operi cōdicant apponantur. Aptionū ornamenta plurimū ope ri afferunt iucunditatis atq; dignitatis.

CDe aptionū ornamentis/ difficultatibus/ affictō oſſib⁹ & co lūnis erigendis ope affictō adherente & ſoluto. Capi. XII.

SEd habēt difficultates et graues et multas: quib⁹ nō niſi magna artificis diligētia & graui ipenſa pūidea tur. Lapidib⁹ enī indiget vaſtis/ integris/ pparib⁹ ele gantib⁹/ raris: q̄ oīa neq; facile inuenientur/ neq; tra ctantur/ dirigunt/ dolātur/ cōponunt penit⁹ ad arbitrium. Ne gaffe architectos aiebat Cicero colūnas poſſe ad perpendicularū ſtatui: quod ipſū cū firmitatis cauſa tū etiā venuſtatis gratia in aptionibus omnino neceſſe eſt. Sūt et alia incōmoda: ſed oib⁹ quoad ingeniū valebit pūidebim⁹. Apectio natura ſui puia eſt ſed interdū paries parieti q̄ſi pellis veſti aſſulciſ: quoddāq; ſin gitur aptionis gen⁹ nō paruū: ſed pcluſū obiecto pariete: quod quidē nō inepte ea re affictū nūcupabiſ. Hoc gen⁹ ornamēti vt i et cætera pleraq; oīa ornamenta corroborādi operis et minuen de impenſæ grā a fabris tignarijs primo inuentū eſt. Id lapicide imitati egregiā operib⁹ venuſtatē attulere. Quiduis hoꝝ pul chrius erit/ ſi habebit oſſa itegra vnico ex lapide. Proximū erit cum ita cūctas habebit ptes: vt non appareat vbi iūcte ſint. Ve teres maximos colūnarum cæterozq; oſſiū lapides etiā affictis aptionibus pri⁹ erigebāt: inq; ſuis baſibus ſtatuebant q̄ parie tem attollerēt. Prudēti ſane conſilio. Nā patebat vſus machi-

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

narū expeditior: et perpendicularia liberiora captabant. Ad ppēdiculū colūna statuetur sic in basi/et ima in colūna: & in sūmo centra circulorū notabuntur. In cētro basis acus ferreus plumbo affirmabitur. Centrū vero imæ colūnæ pforabit/ quoad acū extātē ex basi intra se concipiat. Supra verticē machinæ annotabitur punctū: a quo ppendiculū in mediū cadat basis acū. His paratis non erit difficile pellere sūmum colūnæ scapū: vt sui circuli centrū puncto annotato substituatur ex ppendiculo. Didici ex veterū opibus cōplanari posse marmora teneriora ipsius ferramentis: quibus et materia abradatur. Illud etiā obseruarunt/ vt rudes adhuc lapides astruerent solis dolatis capitibus lapidū et labris: quæ in opere mutuo iūgerentur: obstructo vero ex opere postea quod rude aderat dedolabant atq; leuigabāt. Credo id quidem: vt periculis machinarū q̄ minimū possēt impensæ cōmitterent. Grauius enī dispendiū ex tergo et plane ab soluto lapide accepissent/ si casu aliquo diffractū fuisset q̄ ex inchoato. Adde q̄ tēporibus p̄sultissime p̄spiciebāt. Aliud enim operū duo tempus est operis astruendi: aliud vestiendi atq; expoliādi. Affictorū opera duo sūt ḡna. Vnū quod ita adhæret parieti/ vt quæta sui pars interlateat/ & quæta p̄mineat ex pariete. Aliud quod totis colūnis ex pariete solutū exit: & porticū imitari voluisse p̄fert. Illud ea re p̄minens: hoc expeditū nūcupetur. In p̄minētibus erunt colūnæ aut rotundæ aut quadrangulæ. Prominere oportet rotundas ne plus/ ne itē minus semidiametro. Quadrangulas ne plus parte sui lateris quarta/ ne minus sexta. In expeditis colūnæ nusq̄ plus q̄ totis basibus et parte amplius quarta secedent a pariete: nusquā minus q̄ vt tota columna et basis exeat ex pariete. In his aut quæ totis basibus et quarta secederint quadrangula ex pariete colūna p̄minens respondeat necesse est. Trabs in expeditis non continuo per frontē parietis extendetur: sed interserabitur ad pares angulos et libellā contra colūnas: vt illic prorumpētia ex pariete capita intimarū trabiū ad singula colūnarum capita carpenda p̄tendant. Coronæ q̄ trabem parietis ornant etiam porrecta istiusmodi capita circumornabunt. In prominentibus aut licebit vtrū velis aut p̄petuo trabe et coronis nō interruptis toto ædificij ductu vti aut etiam expeditorū rationes imitari simulata intima trabiū eruptione ac prominentia. Diximus de ornamentis quæ ad eas partes

ædificiorū pertineant: in quibus omnia cōueniunt ædificia: de his vero in quibus non conueniunt dicendū erit in proximo libro. Nam hic satis habet amplitudinis. Sed cū hic liber ea sibi fumpserit disquirenda: quæ ad istarū partiū ornamenta pertineant: nihil idcirco negligatur: quod quidē ad eam rē conferat. In tota reſedificatoria primariū certe ornamentū in colūnis est.

¶ Primariū eſſe in colūnis ornamentū earūdem lineæ axis finitor circuli diametri loca p̄iectura retractio: venter nextrū: anulus. axis: p̄ſuſq; diametri ptes: & partiū pticulæ. Capi. XIII.

M Am & vna plures appoſitæ porticuꝝ parietē omneꝝ apertionis genus ornant: et ſimplices vtiq; non indecoræ ſunt. Triuia enī theatra plateas honeſtant: trophea ſeruāt/monumēto ſunt: gratiā habent: dignitatem afferūt. Difficileq; dictū eſt quantū in ea re quod eſſet elegantiſſima veteres impenſæ cōiecerint. Alij enī minime contēti pario numidico alabaſtroq; marmore et eiufmodi etiā artificū p̄ſtantiffimorū adiecere manū: fecereq; vt eſſent refertæ lignis & imaginibꝰ: quales in tēplo ephēſiæ Dianæ fuiſſe ferunt numero plus centū viginti. Alij baſes et capitula ænea atq; inaurata addidere: qualia in porticu romæ duplici: quā quidē in Octauij conſulatu eius qui de Perſio triūphauit ſtatuērūt: alij totas colūnas æreas: alij argento veſtitas reddidere. Sed iſta prætereantur. Teretes eſſe colūnas oportet omnino et tornatiles. Cōpe-

rio Theodoꝝ quendā et Tholū architectos in eorum officinis Theodoꝝ paſſe turbines apud lemnū: et illic p̄dētes colūnas ita libraſſe: r^o et Thovt puero circū agente tornarent. Græca hiſtoria. Hoc ſit ad rem lus egre-

In colūna lineas haſce penſitam^o longiſſimas axim et finitorē. gij columnarū arti-

Breuiores autem ſunt circuloꝝ diametri: qui varij varijs locis colūnam cingunt. Ex circulis quidē iſtis notiſſimi ſunt plana fices.

ſuperficies: quæ in ſūmo eſt capite colūnæ: et plana item altera ſuperficies quæ in imo eſt: quam eandem planāꝝ appellamus.

Axis autem recta eſt linea per medullam colūnæ ducta a cētro circuli ſupremi ad centrum infimi: quæ eadem linea medianūꝝ dicitur columnę perpendicularum. In hac ipſa linea axi centra cir Diame- culorum omnium ſiſtuntur. Finitor vero linea eſt ducta a lim- trorū in- bo extremo ſupremi circuli ad infimum huic regione oppoſi- columna tum infimo in limbo p̄ctum. Diametrorum omnium qui per exiſtentiū crasſitudinem columnæ ſunt extensionem finiens/eaq; ex re rationes.

Leonis Baptiste Alber. De re edificatoria.

non vnica & recta est vti axis: sed multis partim rectis / partim flexis lineis cōposita vti mox explicabimus. Circulorū pensandorū diametri sunt locis per columnā quinq;. Locorū hęc sunt nomina: proiectura / retraction / venter. Proiectura duplex est: in summo colūne vna: in imo altera. Dictæ q̄ præceteris prodeāt atq; emineāt. Retractiones etiā binę p̄iecturis proximę succedūt: tum in imo / tū etiā in summo. Dictę q̄ per eas p̄iecturæ ad scapi soliditatē retrahātur. Ventrīs diameter sub media colūne lōgitudine annotatur. Dict⁹ q̄ illic colūna subinturgescere videat̄. Rursus proiecturę differūt inter se. Nā quę in imo est solo cōstat nextro & flexione qua ab nextro ad colūne solidū retrahat̄. Proiectura vero quę in summo scapo est præter nextrum & inflexam hanc obliquitatē habet etiā torquem. Polliciti sumus velle me quoad in me sit / latine & omnino ita loqui vt intelligar. Fingere iccirco oportet vocabula vbi vsitata non suppeditant: & sumere a rebus nō dissimilibus nominū similitudines conducit. Nextrum appellāt apud nos etruscos victā pertenuem qua capillos virgines vinciāt atq; innectant. Fasciolam iccirco quę quasi regula circūflexa pro anulo colūne calcem obambit / si ita licet / nextrum appellem⁹. Anulum autem in summo præter nextrum qui veluti funiculus aduolutus super scapi ambitum adstringit / torquem appellemus. Demum finitor linea cōparabitur sic: nāq; in pavimento quidem aut coequato aliquo in pariete quem locum picturam nūcupo recta inscribitur linea longa eque atq; futura est colūna: quā ex rupe fabri exsecturi sint: hæc linea axis dicit̄. Axim ergo diuidemus certas in partes prout futuri operis ratio & colūnarum varietas / de qua suo diceſ loco: ad quarum partium modū fiet imę plantę diameter: quā istic in pictura transuersa lineola ad pares vtrumq; angulos infimo in axis capite perscribimus. Hanc diametrum in partes diuidimus quattuor & viginti. Partium vnā damus altitudini nextruli: quā quidem altitudinē istic in pictura describimus linea pusilla. Rursus ex quattuor & viginti particulis plantę capimus tris: ad istāq; altitudinem in axi ponimus centrum proximæ retractionis. Per hocq; centrum lineam ducimus ad pares angulos equidistantē plantę. Istęc igit̄ linea erit diameter imę retractionis: cui⁹ lōgitudō fiet breuior q̄ sit ipsa diameter plantę ex illi⁹ septima. Signatis his

Nextrū
quid.

duabus lineis/hoc est diametro retractionis & nextro a capite nextri soluto ad caput retractionis ducim⁹ lineã inflexam dorso versus axem flexione q̄ id fieri poterit molli atq; gratissima. Eius istius flexionis initiũ quartã habebit circuli pusilli: cuius circuli semidiameter sit nextri altitudo. Post id totam axis longitudinem in partes diuidimus equales septem: & eas diuisiones p̄ctis annotauim⁹. Quarto igit in puncto a planta numerare incipiẽs constituam centrũ ventris: per qđ suã ducas diametrũ: cui⁹ lōgitudo equalis sit diametro imę retractionis. Sũma deinceps retractio & proiectura cōstituent̄ sic. Nam p̄ colũnẽ magnitudine de qua suo loco ratiocinabimur/ summi circuli diameter ex diametro imę plantę deduceĩ: atq; in pictura ad supremum caput axis adscribeĩ. Quã quidẽ diametrũ cum erit descripta in particulas diuidemus duodecim. Harũ particularũ integram vnã occupabunt vna torquis & nextrum summe p̄iecturę. Sic nam torquis huius ipsius.xij.tertiã capiet bis: reliquum dabit̄ nextro. Sed hac p̄iectura erit retractio: cuius centrũ distabit a centro supremi circuli p̄iecturę ex particulis illius.xij.vna atq; in super dimidia. Eritq; retractionis ipsius diameter minus diametro maximo p̄iecturę ex illius nona. Post hæc ducetur in flexa linea ductu quali infimã duximus inflexuram. Demũ per scriptis in pictura p̄iectionibus/retractionib⁹/obliquis inflexuris & ventris diametro duceĩ linea recta a capite retractionis superme atq; item a capite imę retractionis ad caput diametri: q̄ ventrẽ notarimus. Itaq; his quas recelũimus perscriptionibus linea quę finitor dicit̄ cōposita est. Ad cuius lineæ modũ tabula gracilis deformabit̄/qua fabri lapicidę iustum columnę ambitũ & finitiones captent atq; terminent. Scapi imi superficies si erit colũna bene tornata ad pares vtrinq; angulos medię p̄p̄diculi coęquabitur ducto radio a centro circuli/ qui in suprema colũnæ superficie sit. Hęc a veterib⁹ litteris tradita non inuenimus: sed diligentia/studioq; ex optimorũ operibus annotauimus. Quæ sequẽtur ad istiusmodi lineamẽtorum rationes maxima ex parte pertinebunt: erũtq; multo dignissima et ad pictorum delicias mirifice conferent.

SEQVITVR LIBER.VII.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.
**LEONIS BAPTISTAE ALBERTI DE
 RE AEDIFICATORIA LIBER SEPTI-
 MUS. QVISACRORVMORNAMEN-
 TVM INSCRIBITVR.**

Resumptis architecturę diuisionib⁹ mœniũ tēplorũ & basi-
 licæ religionē sacrã religionis arę et vrbis honestatē & gratiã
 exemplis & rationibus ostendit. Caput primum.

Rem ædificatoriã cõstare partib⁹ diximus / &
 partiũ alias quidē esse quib⁹ omne ædificiorũ
 genus qualecũq; ipm sit cõtineat: vt est area
 rectũ & eiusmodi. Alias autē esse quib⁹ ædifi-
 cia ipsa differãt inter se. De illorũ ornamentis
 hætenus recēsuimus quãtũ ad institutũ per-
 tinere videbat. Nunc de his alteris dicēdũ est
 Habebit quidē hæc disquisitio vtilitatis tñ: vt ea ne pictores q-
 dem venustatũ exquisitissimi sectatores vllõ pacto sibi carēdũ
 esse affirmaturi sint. Habebit etiam iucũditatis quoad non dico
 plus legisse nõ pœniteat. Sed velim nõ iprobes / si nouis ppo-
 sitis finib⁹ nouis primordijs rē aggrediemur. Primordia quidē
 aditusq; ex diuisione & pscriptiõne / annotatione ve partiũ ex q
 bus tota causa cõstet rectissime panduntur. Nã veluti in statua
 ære / auro / argētoq; mistis cõflata aliud faber ex pōdere confide-
 rat: aliud fictor ex lineamētis: aliud alij fortassis quęrent. Ita &
 nos alibi partes hæce rei ædificatorię ita distribuēdas dixim⁹:
 vt ordinē satis aptũ atq; expeditum præbuerint recēsendi q̄ illic
 ad eã rē facerent. Nũc partionē præfiniem⁹ eã: quę potissimum
 venustati decoriq; ædificiorũ satisfaciãt magis q̄ vtilitati ac fir-
 mitati. Tameñ istiusmodi oēs laudes ita inter se cõueniant: vt
 in qua re aliquid horũ desideres: in ea quidē & cętera nõ probē
 tur. Aedificia igif alta publica / alia sunt priuata. Tamē & publi-
 ca atq; item puata aut sacra quidē sunt / aut p̄fana. **C**De publi-
 cis ædificijs prius dicã. Vrbĩũ mœnia veteres summa religione
 statuebãt & numini dicabãt / in cuius tutela futuri essent. Neq;
 vlla quidē hoĩm ratione arbitrabãtur posse mortaliũ res satis
 a quoq̄ moderari: quin inter hoĩes cõtumelia atq; perfidia ver-
 sarētur: sempq; vel suorũ negligentia / vel finitimorum inuidia
 eque vrbē esse: atq; in salo nauim arbitrabãtur casibus pximã

Mœnia
 dijs dica-
 ta.

periculisq; expositā. Ea re fabulari solitos iterpretor Saturnū
 vt rebus hoīm consuleret quōdam heroas semideoq; vrbibus
 p̄fecisse: quorū sapientia tutarētur: q; nō mōcnibus solum ad
 nos tuendos/ sed deorū etiā ope admodū indigeam⁹. At illi Sa
 turnū id ita egisse p̄dicāt: q; veluti in armētis nō pecudē sed
 pastorē p̄ponim⁹: ita & hominib⁹ p̄ponēdos intelligeret/
 gen⁹ aliud animātiū qd multo p̄staret sapientia atq; virtute.
 Itaq; dijs dicata mōcna. Alij optimi & maximi dei p̄uidētia ef
 fectum p̄dicāt/vt cū animis hoīm/tū & populis fatales genij
 asciscerent. Mōcna igif quib⁹ i vnū ciues cogātur et tueātur sa
 cra nimirū habebātur: quomq; obsessam vrbē aliquā essent ca
 pturi: nequid cōtra religionū venerationē egisse viderētur cer
 to sacrorū carmine euocabant tutelarios deos vrbis illi⁹ vt nō
 inuīti trāsmigrarēt. Templū quis dubitet religiosum esse cū cæ
 teras ob res/tū vel ea re maxime q; illic superis de genere hoīm
 optime merētibus debita gratulatio & veneratio habeat: quæ
 pietas vna est primaria iustitię pars: ac iustitiā quidē ipsam per
 se diuinū quoddā esse munus quis nō assentiat. Et iustitię pars
 etiā est huic superiori finitima/et dignitate p̄cipua/ superisq;
 multo gratissima/ac perinde sacratissima: qua erga hoīes pacis
 trāquillitatisc; gratia vtimur: dū esse pro meritis quibusq; retrī
 butū velimus: iccirco basilicā vbi vis dandū sit religioni adiu
 dicabim⁹. Quid monumēta rerū dignarū: que ęternitati dicata
 posteritati cōmēdātur: Ea ni fallor tota ex iustitię religionisc;
 rationib⁹ cōstant. De mōcnib⁹ igitur & tēplis et basilica/& mo
 numētis nobis dicendū est: si priusq; ista attingam⁹: pauca bre
 uissime referētur: de ipsis vrbibus nō p̄termittēda. Regionē
 vrbis atq; aream vehemēter honestabit copia ędificiorū aptissi
 mis locis distributa & collocata. Platoni ager & area p̄babať Plato de
 distincta classib⁹ duodecim: & in singulis singula tēpla/facella vrbe con
 ue constituebat. Nos & cōpitalia & minorū etiā iudicū sedes/ & situēda.
 p̄sēdia/ & curricula/ ludorūq; spacia adijciam⁹. & si qua demū
 cū his cōueniant: modo ager quaq; versus tectorū copia flore
 scat. Atqui vrbū quidē alię maxime/ aliæ minores: vti castella
 & minuta oppida. Est apud Priscos scriptores opinio: vrbes i
 plano positas minime vetustas esse: & iccirco min⁹ habere au
 ctoritatis. Lōge enī post diluuiū cōditas interpretātur. Sed certe
 vrbib⁹ plana & aperta: castellis autē ardua & difficiliora magis

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

cōducunt ad gratiã atq; amœnitatē. In his tamen mutuavelim esse hæc: vt plana leuissimū in tumulum sese attollant mūditię gratia: & mōtana cōplanatã æquabilemq; sibi occupent aream/

Capua. viarū ædificiorūq; causa Capuam vrbē Cicero visus est vrbī romę præposuisse ea re q̄ suspēsa collibus & cōuallibus interrupta nō esset: sed patula atq; peręquata. Apud Pharum insulam cōdere vrbem destitit Alexander loco alioquin munito et per cōmodo qđ spacio futurã nō amplissimã intelligeret. Ne illud quidē hic prætereundū censeo: insigne vrbis ornamentū extare vbi sit ciuium copia. Tygranem legimus cū tygranocetã vrbē cōderet/coegisse maximam vim honestissimorū & splendidissimorum hominū: vt in eã cū fortunis om̄ibus cōuenirent/posito edicto quę qui eo loci nō cōportassent alibi inuēta fisco ascriberētur. Id ipsum quidē vel sponte faciēt finitimi/atq; item exterarū gētium mortales: vbi se istic vitã cū saluberrime/ tum & lautissime inter frugi & benemoratos agere putent. Sed præcipuū vrbibus ornamentū afferent ipsa viarū & fori et deinceps operū singulorū situs/ductus/cōformationes / collocationes: ita vt p cuiusq; vsu/dignitate/cōmoditate om̄ia recte parata & distributa sint. Nãq; amoto quidē ordine nihil prorsus erit qđ sese aut cōmodum/aut gratū/aut dignū præstet. Benemoratam & bene cōstitutam rem publicã lege cauisse oportere aiebat Plato: ne exterarū gētium delitię in vrbē cōportarētur: neue ciuis quiuus natu minor annis.xl.peregre pficisceretur. Et qui hospites virtutis gratia in vrbē cōuenissent:cū ad tēpus bonis essent imbuti disciplinis:ad suos remitterenī. Id quidē qđ istiusmodi peregrinorū contagijs fiat: vt ciues veterē patrum parsimoniã indies dediscāt:& priscos mores odisse incipiāt:ex qua vna maxime re vrbes reddantur deterrimę. Epidauros refert Plutarchus qđ suos ciues Illiricorū cōmertijs fieri improbos aduertissent:& meminissent malis moribus res nouas ciuitatib⁹ excitari: id veriti ex omniū ciuiū multitudīne vnū in singulos annos eligebant in primis grauē & circūspectū: qui ad illirios accederet:& quę quisq; suorū mandasset mercare atq; cōtraheret. Deum in hac sentētia periti om̄es sunt: vt iubeant omnino curã habendã perq̄ diligēter/ne quid ciuitas aduentitorū admistione vitieñ. Nō tamen eos imitãdos duco: qui om̄e gen⁹ hospitiū excluderent. Apud Gręcos ex vetere more populis nō cōfede-

ratis alioquin tamen nō inimicis si quādo armati ad se appulsi
 sent affeuerant neq; intra vrbē recipere/neq; per inhospitalita-
 tem adigere: sed a pomerijs statuebāt non lōge forū venalium
 quo se reficerēt aduenē/si quid vsui poscerēt:& ciues a periculi
 suspitione essent imunes. Ac mihi quidē Carthaginiēses pban **Carthagi**
 tur. Neq; enī nō recipiebant hospites aduenas: neq; illis om̄ia **nienfium**
 cū ciuib⁹ volebāt esse cōmunia. Cetera patebat in forū via exte
 ris. Verū ad secretiora vrbis/ad naualia/& eiusmodi ne aspect⁹
 quidē cōcedebatur. Nos hinc moniti ita vrbis areā partiemur:
 vt nō modo sua peregrini habeāt distincta diuersoria sibi apta:
 ciuib⁹ nō incōmoda: verū & ciues etiā ipsi apte/cōmodeq; inter
 sese p cuiusq; officio & dignitate habitent. Ad vrbis quidē gra-
 tiam perq̄ egregie faciet: si varię fabrorū officinæ varios vicos
 & regiones sibi occupabūt locis idoneis. Nāq; ad forū quidem
 argētarij/pictores/anularij. Subinde aromataria tabernæ/ve-
 stiarię/& quę demū honestiores putētur. Extremis autē locis
 obscenorum feditas & fetores/maxime coriariorū sterquilinea
 secludētur: atq; ad septētriones subigenē: q; illic status aut rari
 sint in vrbē/aut adeo vehementes/vt abstergātur magis q̄ im-
 portētur. Esset fortassis quibus placeret nobiliū cōuicinas ab
 om̄i plebicularū colluue esse liberas & purgatas. Alij mallent
 totas vrbis regiones ita ornatas esse/vt quæ vsus poscat/om̄ia
 vbiq; suppeditētur: eaq; re p miscuas dignissimorū edibus ha-
 beri tabernas meritorias intermissas nō recusarent. Sed de his
 haften⁹. Aliud nēpe vtilitati/alid dignitati debet. Redeo ad rē.

¶ De murorū & temploꝝ apud veteres edificatione primaria.

Caput. II.

enibus veteres p̄sertim populū Aetrurię quadratū **Mœnia**
 eundēq; vastissimū lapidē probauere. Q; ipsum Athe **quāto la-**
 næ quoq; auctore Themistocle vsurparūt ad pyreum **pide**
 Visuntur & verusta oppida cum Aetruriæ: tum & vilūbria: tū **astruēda.**
 etiā apud Hernicos lapide astructa p̄agrādi: incerto/& vasto:
 qđ mihi quidem opus vehementer probatur. Quādam enī p̄æ
 feret rigiditatem seuerissimę verustatis: quę vrbibus ornamē-
 to est. Ac velim quidem eiusmodi esse vrbis murum: vt eo spe-
 ctato horreat hostis: et mox diffidens abcedat. Maiestatem af-
 feret latissima/profundaq; fossa/ripis abruptis coercita muro.
 Qualē ad Babylonē fuisse ferūt cubitos regio latam quinquas-

Leonis Baptistę Alber. Dere ædificatoria.

ginta/ & pfundam plus centū. Augebit maiestatem altitudo & crassitudo mœniū: quales fecisse legim⁹ Ninum/ Semiramim/ Tigranē/ et plērosq; oīes qui animo ad magnificentiā p̄pensi fuerint. In turribus & decursorijs mœnium romæ vidimus pauimenta picta opere tessellata/ & parietes crustatos venustissime. Sed non oīia vrbibus oīibus p̄babūtur. Coronarū vero et crustationum delitię mœnibus non debent: sed pro coronis paulo abstersiores aliqui p̄lōgi lapides ad regulā & libellam prominebūt. Pro crustatione autē tametsi asperitas frontis vltro contumax & quasi minitabūda perstabit. Velim tamen lapides ita iūctos esse ad angulos lineasq; mutuas/ vt astructa nullū hiatibus dehonestētur. Id cōmodissime assequemur regula dorica: cui similit̄ oportere legē esse aiebat Aristoteles. Ea enī erat plumbea flexibilis. Nam cum haberēt illi quidem apud se lapides p̄duros & intractabiles ip̄ensę ac labori parcentes: nō ad rectos angulos dolabant glebas: sed incertis ordinibus/ vti se quisq; cubilia caperet apponebāt: ea re q̄ circumferre lapidem quoad locos idoneos & sedē aptam captasset/ laboriosissimum esset: flexibilē huiusmodi regulā appingebāt: angulūq; lateraq; iungendi lapidis concingebāt: & obflexa p̄ norma vtebantur: qua structorū lapidū interuacua p̄tentarent: vsurparētq; locos/ vbi copulandū lapidē cōfirmarent/ atq; deinceps interferebant. Tū & venerationis gratiā intra pomeria & pro muris vtilim patulam circūscribi vlam/ sacrariq; publicę libertati: quam quidem ne fossa/ ne pariete/ ne septo/ neue arbuſto quidem homino quiuis impune compediāt. ¶ Venio ad templa. Primos tēplora plurū cōditores fuisse comperio Ianum patrē in Italia. Ideoq; olim priores veteres assueſse in sacrificijs perpetuo p̄ferari Iano deo. Sunt qui Iouem apud Cretenses primū dicasse templa ferant: eaq; re Iouem deum iter eos qui coleretur primariū putari. Apud Phœnices Vsonem primum simulachra igni ventoq; erexisse: & tēpla struxisse p̄dicant. Alij Dionysium cum apud Indos peragraret: & nullę tum primum per eas regiones essent vrbes/ cōstitutis a se oppidis adiecisse templa/ & certos tradidisse cultus religionum. Alij in Achaia Cecropem primum Opti: & Archadas primos Ioui templa extruxisse affirmāt. Isim quoq; quam eādem legiferā deam nūcuparunt/ q̄ prima ex deorū genere vire legib⁹ suis instituerit/ templum Ioui & Iunoni parētibus

Regula
dorica.

De tēplo
Attēde q
olim pri
mi tēpla
posuerūt

principio fecisse: sacerdotēsq; decreuisse referunt. Quale autem apud quosq; per eā posteritatē fuerit templū non satis constat. Mihi quidē facile persuadebit fuisse quale apud Athenas in arce: quale apud Romā in Capitolio. Habuere etiā florente vrbe opertū paleis & culmo. Sic enī pristinā illam patrum parsimoniam exprimendā ducebāt. Sed cū regum ceterorūq; ciuū opulentia suafisset: vt se vrbēq; suā ēdificiorū amplitudine honestarēt: turpe visum est ēdes deorū nulla pulchritudinis laude a tectis mortalīū superari: breuiq; ad id pgressa res est: vt in frugalissima vrbe vnus tēpli fundamētis Numa rex libras argenti quatercētenas decies erogarit. Cuius principis institutū dum pspexit dignitati vrbis / dūq; id tribuit deorū venerationi quib; oīnia debemus / vehemēter laudo. Tametsi fuit quidem apud nōnullos qui sapientes habiti sint / opīnio: vt superis tēpla fieri non pbarint. His auctoribus Xerxes inflānasse tēpla Gręcię dicitur q; parietibus includerent deos: quibus oīnia debeant esse patientia: quibus ve ipse mūdus pro templo sit. Sed redeo ad institutum.

Xerxes
templā
Gręcię
flāmis ab

Quāto ingenio / cura / industria / diligentia cōstituendū & exornandū sit templū: quib; dijs / vbi / & qualia tēpla. Caput. III.

Ota in re ēdificatoria nihil est ī quo maiore sit opus ingenio / cura / industria / diligentia q̄ in templo constituendo atq; exornando. Sino illud q; templū quidē bene cultū & bene ornatū pfecto maximū & primariū est vrbis ornamentū. Deorū equidē certe est diuersoriū templum. Qd si regibus & magnis viris hospitibus ædes ornam; lautissimeq; apparamus: quid superis imortalibus faciemus? quos quidē adesse vocatos ad sacrificiū / & nostras audire pces supplicationesq; volumus? Sed ne curent quidē superi caduca hęc quę hoīes facient plurimi a nitentium puritate & numinis veneratione moueant. Proculdubio ad pietatis cultū plurimū interest habere tēpla q̄ aīos mirifice delectēt / detineātq; cū grā atq; admiratione sui. Pietatē veteres tū demū colī asseuerabāt / cū tēpla deorū frequētarentur. His de rebus velim quidē tēplo tñ adesse pulchritudinis / vt nulla species ne cogitari vspiā possit ornatio: & oīni ex pte ita esse paratū opto: vt q; ingrediātur stupefacti: exhorrescāt rerū dignarū admiratiōe: vixq; se cōtineant / quin clamore profiteātur: dignū pfecto esse locum deo qd

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Templū Mileſiū. intueantur. Mileſij templ'um inquit Strabo conſtruxere: quod propter magnitudinē remāſit ſine tecto. Id non laudo. Gloria Tēplum Saniꝝ apud ſe omniū maximū: ea non negabo ita ponenda eſſe vt vix augeri poſſint. Infinita enī res ornāmētum eſt: ſempꝫ etiā in pulillis templis relinquitur: vt addi ali- quid cū poſſe tum et deberi videatur. Mihi tamē ea probabuntꝫ quæ pro vrbis amplitudine maiora eſſe nō delideres: tectorꝫqꝫ interea vaſtitate offendor. Sed illud apprime ad eſſe in templis opto: vt quæcūqꝫ ſeſe oculis obijciātur/oīa ſint eiufmodi: vt nō facile ſtatuas artificū ne ingenia et manus: an ſtudia ciuiū in pa- randis exhibendiqꝫ rebus rariſſimis atqꝫ preſtantiſſimis maio- re digna laude ſint: eadēqꝫ ad gratiā ne magis decoremqꝫ: an ad æternitatis perperuitatē faciant. Cui rei cū cæteris in operibus publicis priuatiſqꝫ: tū maxime in tēplis aſtruendis iterum atqꝫ iterum maiorē in modū pſpiciendum eſt. Tam multas. n. ero- gatas impenſas cōtra ſiniſtros caſus munitiſſimas eſſe cōdecet ne pereāt. Et vetuſtatē non minus auctoritatis / q̄ ornamentuz dignitatꝫ afferre tēplis arbitramur. Sed templa veteres ex diſci- dijs tēpla plina Aetruſcorū moniti non omnibꝫ dijs omni in loco ponen- locis aptꝫ da cenſuere. Nā deos quidem qui paci / qui pudicitix / qui bonis ponenda artibus præeſſent / intra mœniū ſepta collocādos putarūt. Qui aut voluptates / rixas / incēdia cierent: Venerē / Martē / Vulcanū excludēdos putarūt. Veſtā / Iouē Mineruā: quos eſſe tutores vr- bium aiebat Plato: ad mediū oppidī arcēqꝫ ponebant. Palladē opificū deā: Mercurium cui maio menſe mercatores facerent / atqꝫ Iſidē ad forum. Neptūnum ad littus maris: Ianum excel- ſis montibus ſtatuebāt. Aeſculapio in inſula tyberina templuz locarunt: qꝫ ægrotos aqua in primis indigere arbitrabātur. Ali- bi extra urbem ædes huic deo ponere aſſueſſe aiebat Plutarchꝫ qꝫ illic eſſet aer ſalubrior. Præterea varijs dijs varias templorū

Varijs de formas debere exiſtimabant. Nam ædem quidē Solis Liberiqꝫ is varię tē patris rotūdā probarunt: Iouiſqꝫ tēplum qꝫ femina reruz om- ploꝫ for- nium patefaciat / tecto ſtare oportere aiebat. Varro perforato. maꝫ ponē Aedem Veſtæ quā eſſe terrā putarent: rotundā ad pilæ ſimilitu- deꝫ. dinē faciebāt. Alijs ſuperis ædificia a terra exaltabant. Inferis ſub terra. Terreſtribꝫ media ponebāt. Fit etiā vt ſic interpreter varijs vſibus ſacrificiorū varia ſibi templorū ædificia adinue- niſſe. Nā alij quidem ſanguine aras perfūdebant. Alij vino et li

bo faciebāt. Alij nouis indies ritibus delectabātur. Posthumij lex apud Romanos fuit. Vinū in rogū ne aspergito : eaq; de re veteres nō vino libare affuetos referūt: sed lacte. Apud insulā Vatijsa Hyperboream ad oceanū vbi natā Latonam ferunt: regia vrbs Apollini sacrata erat: cuius ciues q; quotidie cantu deum colerent: erat eorū nemo nō cytharista. Apud Theophrastū sophistam inuenio solitos in Istmo Neptūno & Soli formicam imolare. Aegyptijs fas non erat placare deos vllis reb⁹ prēterq; prēcibus intra vrbem: eaq; re Saturno & Serapi extra vrbem templa posuere: q; illis pecudes maētarentur. At nostri quidem ad vsū sacrificij passim basilicas vsurparūt: id quidem tum q; a principio basilicis priuatorū cōuocari & cōgruere consueissent: tum q; in eis summa cū dignitate p̄ tribunali ara collocaretur: et circū aras chorus bellissime habereſ. Reliquū basilicę vti est ambulatio & porticus populo aut spaciāti: aut ad sacrificium adfātī pateret. Accedebat q; cōcionantis pōtificis vox cōmōdius basilica audireſ materiata: q̄ testudinato in tēplo. Sed de his alibi. Faciat ad rē quod aiunt: Veneri/ Dianę/ Musis/ Nymphis, & delictioribus deaꝝ ēdes dicādas esse: quę virgineā gracilitatē & floridā ētatis teneritudinē imitenſ. Herculi Marti & maximis dijs ita ponenda esse tecta: vt magis auctoritatem ex grauitate q̄ gratiā ex vetustate prēbeāt. Demum vbi tēplū colere loces esse oportet celebre/ illustre/ & vti loquūtur superbum: et ab omī profanorū cōtagio expeditū/ ea re p̄ fronte habebit amplam & se dignā plateā. circuetur stratis laxiorib⁹/ vel poti⁹ plateis dignissimis: quoad vnde vis prēclare cōspicuum sit.

¶ De templi partib⁹ forma/ & figura/ seu rotunda/ quadrangula/ seu polygonia fuerit.

Caput. IIII.

Templi partes sunt portic⁹ & cella interior. Sed in his vehemēter differūt. Nāq; temp^lorū quidē alia rotunda: alia quadrangula: alia demū angulorū pluriū. Rotūdis naturā in primis delectari ex his quę ductu ei⁹ habeātur/ gignātur/ aut fiant in prōptu est. Orbis rerū astrar⁹ animātia/ eorūq; nidificationes/ & eiusmodi quid est vt referam/ quę oīa esse rotūda voluit: & delectari naturam sexangulis etiā videmus. Apes enī & crabrones & intersecta quæuis animātia nō nisi sexāgulas in suis theatris cellas astruere didicerunt. Rotūdā areā ciclo p̄finiemus. In quadrāgulis ferme oīb⁹ gula.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

tēplis maiores obseruauerunt areā producere: vt esset ea quidē lōgior amplius ex dimidia q̄ lata. Alij posuere vt latitudo pte sui tertia a lōgitudine superaret. Alij voluere lōgitudinē duas capere integras latitudines. In quadrāgulis areis maximū erit vitiū deformitatis: si anguli aderūt nō oīnes recti. Numero angulorū veteres vtēbātur aut sex aut octo: aut itidem & decem. Istiusmodi oīnes areę in cicli ambitū angulos terminēt necesse est. Atq; ex ciclo ipso recte deducūtur: nāq; dimidiū quidē diametri in ciclo latus p̄stabit areę angulorū sex. Qđ si duxeris a centro lineas rectas secātes in medio latera singula sexāgulę in prōptu est quo pacto areā angulorū .xij. possis efficere. Tum ex duodenaria etiā in prōptu est quo pacto quadrangulā atq; etiā octāgulā efficias: q̄uis octāgulę perscribendę aīa existat ratio percōmoda. Nā descripto qđē quadrato equilatero atq; rectangulo diametros pduco ad singulos quadrati angulos / & dimidias cuiusq; diametri ptes: a p̄cto sectionis circūduco vt secēt hinc atq; hinc latera quadrāgulę. Id enī mediū qđ quidē binas inter hæc factas lateri sectiones sit: latus erit octangulę. Decē angulorū areā item ex ciclo pficiem⁹. Nā duos cicli diametros sese mutuo ad pares vtrinq; angulos secātes pscribem⁹. Tum ex ipsis semidiametris vtrā velis diuidem⁹ binas in partes corāuales. Inde a puncto istic diuisionis ad sublime caput alterius diametri lineā rectā via obliqua adducem⁹. Hac igitur ex lineā sic ducta si ademeris quantū est quarta totius diametri pars / qđ illic reliquū residebit / id erit areę latus decangulę. Adijciuntur

Tribuna tēplis tribunalia: sed alijs plura / alijs pauciora. Quadrangulis enim tēplis nusq̄ ferme nili vnicum idq; ad caput intimū ponetur: vt ingrediētib⁹ illico ad ianuam sese e regione offerat. Aut si demum in lateribus etiam adijciētur / id in eis quadrangulis areis fiet nō indecenter: quę duplo sint longiora q̄ lata: atq; lateribus quidē ipsis apponētur haud plura q̄ singula: vel si quid iuuabit plurima adiecisse: conueniet sin numero impari. Rotūdis areis atq; item / si ita licet loqui / multangularibus percōmode tribunalium numerus adijcietur. Pro numero enim laterum / aut singulis lateribus singula adijciētur tribunalia. aut alternatim latus hoc immune relinquetur: alterū proximum dabitur tribunalii. Rotūdis percōmode adijciuntur sex / aut etiam octo tribunalia. In areis pluriū laterū curandū est ne sint anguli in-

Tribuna
lia.

ter se nō mutuo cōpares & cōformes. Rursus tribunal aut erit
 rectāgulum/aut erit ductum ad emicicli ambitū. Q̄ si erit tribu-
 nal vnicū habendū ad caput tēpli: id in primis probabitur: cu-
 ius sinus ad emiciclum finiat. Proxime accedet quadrāgulū.
 Verū vbi confertus tribunaliū numerus affuturus erit/ illic ad
 venustatē faciet/ si quadrangula emiciclis miscebūtur situ alter-
 nato: & frontibus mutuo respōdentibus. In tribunalibus aper-
 tio fauciu sic constituetur. Nāq; cum erit quidem vnicū habē-
 dum tribunal in areis quadrangulis/ diuidam templi latitudi-
 nes in partes quattuor: exq; his dabo faucib⁹ tribunalis duas.
 Aut si spacio ampliore delectabimur/ diuidam latitudinem in
 partes sex: exq; his dabo apertioni partes quattuor. Sic enim q̄
 adhibenda sunt columnarū ornamenta fenestraq; & eiusmodi
 cōmodissime suis locis coaptabuntur. Sin autē circū areā plura
 posueris tribunalia: licebit ea quidē quæ p̄ lateribus sunt æque
 pari facere amplitudine: atq; ipsum est tribunal primariū. Sed
 malim dignitatis gratia primarium id esse grādius reliquis ex
 duodecim. Hoc & interest in quadrangulis: qđ si omnibus late-
 ribus fiat primarium tribunal coequalibus nō improbabitur:
 in alteris vero lineę a dextra in sinistram ductę duplam habe-
 ant longitudinē oportet earū quę in recessum protēdātur. Pa-
 rietum pars solida hoc est ossa ædificij/ quę in templis apertio-
 nes plurium tribunaliū disseperent/ fient vt sint nusq̄ minus q̄
 ex quinta latitudinis interuacui: nusq̄ ampliora q̄ ex tertia: aut
 vbi occlusissima velis esse ex dimidia. Rotundis autem areis
 si numerus tribunalium erit sex facies vt intercapedines istius
 modi hoc est ossa & solidum parietis sibi habeāt apertionis di-
 midiam. Sin autem octo aderūt apertiones/ tunc facies vt habe-
 ant hęc p̄sertim in templis maximis equā tribunalibus lati-
 tudinem. Sin autem erit numerus angulorum plurim⁹/ fiet ex
 tertia tribunalis. Nonnullis in templis hinc atq; hinc vetusto
 Aetruscorū more pro lateribus nō tribunal: sed cellulæ minu-
 sculæ habēdę sunt: eorū hęc fiet ratio. Aream sibi sumpserit: cu-
 ius lōgītudo in partes diuisa sex/ vna sui parte latitudinē exce-
 deret: ex ip̄a longitudine partes dabāt duas latitudini portic⁹/
 quę quidē p̄ vestibulo tēpli extabat: reliquū diuidebāt in ptes
 tris: q̄ trinis cellarū latitudinibus darētur. Rursus latitudinem
 ip̄am tēpli diuidebāt in ptes decē. Ex his dabāt ptes tris cellis

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

in dextrā: & totidē tris cellis in sinistrā positis. Mediæ vero ambulatiōni quattuor relinquebant. Ad caput tēpli vnum medianasq; ad cellas hīc atq; hīc aliud tribunal adigebāt. Parietes p̄ faucibus cellarū efficiebant ex quinta vacui interualli.

¶ Templorū porticus: accessus: gradus: ipsiusq; porticus aptiōnes et interualla. Capitulum. V.

Porticus in tēplo q̄ modo et vbi ponēda.

Ad tenus de intimis areis. Porticus quidē ad templā quadrangula erit aut pro frōte: aut itē p̄ fronte atq; etiā in postico: aut cellā circum obfulciet. Qua parte tribunal prodeat/porticus non adijcietur pro fronte Nūsq̄ erit breuior habēda porticus in quadrāgulis tēplis q̄ vt integrā tēpli latitudinē capiat: et nūsq̄ erit latior q̄ vt sit pars lōgitudinis tertia. In porticibus quæ ad latera tēploꝝ sunt colūnæ a parietibus cellæ spatio distabunt intercolūnij. In postico porticus quā velis istarū ipsarū quas retulim⁹ imitabitur. Templā rotūda aut porticu circūuallabimus: aut tantū p̄ frōte porticum statuem⁹. In vtriscq; ratio latitudinis ex quadrangulis tēplis ducetur. Sed porticus quę pro fronte extabunt/nūsq̄ fient nisi quadrangulæ: earū longitudo aut totā intimæ areæ latitudinē capiet: aut cedit ex octaua: aut demū fiet nūsq̄ breuior q̄

Hebreoꝝ ex quarta Apud Hebreos ex lege patrum scriptum erat Sit vō de tēplis bis vna primaria et sacra ciuitas loco oportuno et commodo. In ea struito templū vnicū: altare vnicū ex lapidibus nō manu institutū. dolatis sed collectitijs albensib⁹ et nitidissimis. Accessus ad tēplū sit non per gradus. Vna enī gens vno consensu et instituto religioni dedicata vno erit deo tuta et munita. Horū vtrūq; nō probo. Illud. n. ab vsu et cōmoditate alienū est: eoꝝ præsertim qui tēpla frequētes petent: vt sunt vetulæ atq; ibelles. Hoc aliterum a tēpli maiestate vehemēter alienū est: quod alibi vidimus ex p̄xima patrū nostroꝝ ætate astructa sacra: quibus p̄ foribus ad limē gradus cōscendas aliquos: et vnde rursus totidē ad sacri pauimentum gradib⁹ descendas/non dicā ineptū fuisse institutū: sed cur instituerit nescio. Mea quidē sentētia areā porticus et templi totū/q̄ id ad dignitatē vehemēter faciat/exaggeratā atq; a cætero vrbis solo extātem esse oportet. Sed quē admodū in animante caput/pes: et qualecūq; velis membrum ad cætera membra atq; ad totū reliquū corpus referendū est: ita et in ædificio maximeq; in tēplo cōformandæ vniuersæ partes

corporis sunt: vt inter se oēs correfpondeant: vt quauis vna illarum fūpta eadē ipfa cæteræ omnes partes apte dimetiantur. Sic comperio plerofq; oēs veteres optimos architectos fuggefti altitudinē ftatuiffe fumptaz ex templi latitudine. Namq; latitudinē quidem diuifere in partes ſex: atq; ex his vnā dedere altitudinē fuggefti. Fuere et qui in maioribus templis ſeptimā: in maximis autē nonā latitudinis eſſe id elatum voluere. Portic⁹ natura ſui vno tantū conſtat integro ppetuoq; pariete: cæteris aut laterib⁹ pfoſſis patet apertionibus peruia. Conſiderandum igitur eſt quo genere apertionū vti velis. Nā eſt genus quoddā colūnationum: cum raræ & inter ſe pluſculū diſtantes collocantur: alterū vbi confertæ: & alteræ alteris vicinioreſ ftatuentur. In his vtriſq; infunt vitia. Nā in rariorib⁹ quidē ob interuallorum laxitudines ſi trabe vtate rūpitur. Si autē arcu non ſatis cōmode colūnis inducitur. In confertioribus autē arctatis interuallis itiones et pſpectus & lumina impediuntur. Ea de re tertium quoddā genus inuentū eſt mediū elegāſ: quod iſtorū vitijſ pvideat: cōmoditati ſeruiat: atq; præ cæteris probeſ. Hiſ tribus generibus eſſe contenti potuimus. Sed artificū ſolertia duo itidē genera ſuperadicit: de quib⁹ ſic opinor. Nā cum fortaffis p areæ amplitudine columnarū numerus deeſſet ab optima illa mediocritate deflexere ad rariores imitandas. Cū verō colūnarū copia ſupfuiffet placuit nō nihil cōfertiores ponere. Itaq; interuallorum genera quinq; annumerant quæ ſic iuuet appellare diſpanſum / confertū / elegans / ſubdiſpanſum / ſubconfertum. Preterea et illud accidiffe opinor: vt cum fortaffis lapidis prælongi copia non vſq; ſuppeditaret: coactū quidem fuiſſe architectum opus facere colūnis depreſſioribus. Idq; cœptum cū non ſatis ad gratiam operis ſuccedere intelligeret muruloſ colūnis ſubſtituiſſe: quo iuſtā operis altitudinem aſſequeretur. Nāq; ex annotatione ſpectationeq; operæ cōpertum quidē habebat: colūnas in porticibus gratiam non habere: ni ad certas eſſent rationes altitudinis craſſitudiniſq; deductæ. Ad haſce rationes quod pertineat ſic monēt. Intercolūnia facito imparia. colūnas ne ponito niſi compares. Mediam apertionū quæ e regione ad oſtium obſtet cæteris facito laxiorem. Vbi intercolūnia arctiora habenda ſunt / gratiliores colūnas adhibeto. Latioribus interuallis craſſioribus colūnis vtitor. Itaq; colūnarum

Quo ſpacio colūnae in porticibus cōſtituendę

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

crassitudines ex interuallis/et interualla ex colūnis moderabūtur his præsertim legibus. Nāq; confertis quidē operibus colūnarū interualla non erunt arctiora q̄ vt capiant dimidiam atq; integram vnā colūnæ crassitudinē. In dispanfis autē capiet nihil plus q̄ tris additis ex octo vnus colūnæ partibus etiā tris. In elegantibus autē duas capiet crassitudines/& partē vni⁹ quartā. Sub confertis duæ: sub dispanfis dabunt integræ crassitudines tris. Quæ autē suis in ordinibus erunt media interualla: ea quidē laxiora fient: vt quarta parte sui cætera excedat. Itaq; illi sic monēt. At nos ex dimensionibus veterū ædificiorū medias istiusmodi apertiones aduertimus nō vtrobicq; ijsdem esse possitas rationibus. Nāq; in dispanfis colūnationibus optimorū nemo ex quarta imo pleriq; ex. xij. posuere prudenti nimis consilio: nequid trabs imoderata longitudine sui sese ipsam non sustineret et defringeretur. Multi demū ex sexta in reliquis: tū & nō paucissimi ex. xij. posuere præsertim apertionibus/ quas elegantes nūcupamus.

¶ Colūnæ: & colūnationū porticus partes: capitula: et capitulorum genera. Capitulum. VI.

 Ositis interuallis excitandæ colūnæ sunt: quib⁹ tecta sustineātur. Permagni interest colūnas ne/an pilas excites: arcuatis ne an trabeatis vtare aptionibus. Arcuata et pilæ theatris debētur: & in basilicis etiā arcuata non aspnantur. Sed dignissimis in operibus temploꝝ nusq̄ nisi trabeatæ porticus visunt. De his dicendū est. Colūnationū partes sunt ara infima/et in eā basis: in basim colūna: mox capitulum: inde trabs: in trabē tigna aut fascia. qua resecta tignorū capita aut operiantur/aut finiantur. Supremo loco corona est. A capitulis incipiendū censeo: quib⁹ maxime colūnationes variantur. Hic peto ex his qui hoc nostrū opus exscribant/numeros qui recensebuntur nō figuris/ sed nominib⁹ latinis litteris referant: vti sic/ duodecim/ viginti quadraginta et eiusmodi. nō xij. xx. xl. Capitula colūnis iponere docuit necessitas: vt in his trabiū trunci iuncti assiderēt. Sed habebat de formitatē rude id et quadratile lignū. Fuere igitur principio apud Doron. si oīa Græcis credim⁹/ qui excogitarint simile quippiā imitari ad tornū: quo rotūdaveluti lanx quadrangulo sub opculo posita esse videretur: hancq; q̄ nimium pressa appareret collo paulo altio

Colūnationum partes.

Capitula columnarum.

re substituto subleuarūt. Iones prospectis doricis operibus lā-
ces in capitulis probarunt. Sed lancū illā nuditatē colliqꝛ adiu-
tionem nō probarunt: ea re corticē arboris addidere: qui hinc
atqꝛ hinc dependēs et sese in anfractū cōuoluēs latera lancium
cōuestiret. Succedere Corinthij auctore Callimacho: qui nō vt
illi suppressas lances / sed præaltum vas folijs circū obtectuz ad
sepulchrū puellæ sub borta acantho hæba cū ita vestrū vidisset
perplacuerat. Tria igitur capituloꝛ gña inuenta sunt / quæ peri Tria capi-
torum vsus reciperet. Doricū tametsi hoc ipsū apud vetustissi- tuloꝛ ge-
mos Aetruſcos in vsu fuisse cōperio / doricum inqꝛ / ionicū & co nera. Do-
rynthiū. Et quid putes esse causæ? Numerus capituloꝛ dissimi ricū. Ioni-
lium passim offenditur: quæ magna cura / exquisita diligentia cū. Coryn-
effecta sūt ab his qui rebus nouis inueniēdis studuerūt. Nullū thium.
tamen sese exhibet quod merito præ his cōprobes preter vnū
id: quod ne quidē oia ab exteris accepta referamus / italicū nū-
cupo. Corynthioꝛ. n. festiuitati adiunxit delicias ionicas: et an-
farum loco pendentes cōuolutas affixit: opus gratū & perqꝛ p-
batum. Colūnas quæ ad operis elegantiam facerēt / sic institue-
rant. Nāqꝛ doricis quidem capitulis columnas deberi eas dix-
re: quarū ima sui crassitudo septies sumpta longitudinē sui quæ
a sūmo est vsqꝛ ad imū æquet. Ionicis imam crassitudinem cape-
re nonam suæ longitudinis partem voluere. Corinthijs vero
capitulis columnam octo sui crassitudines longam substituere
His omnibus colūnis bases altitudine cōæquales iter se: sed li-
neamētis varias substituēdas putarūt. Quid plura? Totis fere
lineamentis partium inter se dissimiles fuere. In colūnarum ta-
men ratione multa ex parte conuenerunt. Nam colūnæ linea-
menta de quibus superiore diximus libro cum Ionici / tū & Co-
rynthij / tum & Dorici probauere: et in hoc etiā cōuenerunt imi-
tati naturam / vt truncos quidem colūnarū in sūmo nunqꝛ non
graciliores habendos ducerent q̄ in imo. Fuere qꝛ dixerint / cras-
siores in imo ponēdas ex quarta q̄ in sūmo. Alij quod intellige-
rent prospectas res eo minores videri / qui vno ab oculo semo-
tiores sint: p̄sultissime idcirco prælongas colūnas minus habē-
das graciles putarunt in summo q̄ æque essent breues: atqꝛ de
his ita cōstituerunt. Imā colūnæ crassitudinē vbi ea quidem ad
pedem vsqꝛ quindenū futura longa sit diuidendā esse in partes
sex: atqꝛ ex his vna parte abiecta reliquas quinqꝛ dandas supre-

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoriã.

mę crassitudini. Colūnam autem a quindeno ad pedes vsq; viginti ita esse cōparandā putarūt vt ex tribus atq; decē partibus imi scapi vndecim summo relinquerētur. A vigesimo autē ad pedē vsq; trigessimū colūnas imo habendas septem sūmo sex. Inde ad pedes quadraginta ex quindecim imæ colūnæ partib⁹ tris atq; decē in summo relinquēdas duas: reliquas abigendas. Demū ad pedes vsq; quinquaginta colūnam quidē ad basim fore oportere crassam octo: ad altuz vero septem. Ea deductione deinceps ratiocinandum vt quo altius columnę caput sit: eo & crassius relinquatur. Itaq; in his vnīuersa puenere. Sed nos ex operum dimensionibus ista hęc apud nostros latinos non penitus fuisse obseruata compertimus.

CDe columnarū & earū partiū lineamētis non inutilis repetitio. De basi/choris/orbiculis/anulis/latastro. Lineamentorum particulis/falceola/gradu/rude/funiculo/canaliculo/gulula/vndula.

Caput. VII.

Repetā igitur de colūnarū lineamentis eadē fere quæ superiore libro trāsegitimus: ratione tñ nō eadem/ sed alioquin vtili. Capiā quidē ex columnis quas publicis operibus ponere maiores soliti sint: eam quæ media sit inter maximas atq; inter minores hāc esse statuo pedes triginta. In hac igit plantę maximā diametrū in partes diuidis nouē cōequales: ex quib⁹ dabis diametro maximo summę p̄iecturę partes octo. Erit ea de re p̄portio istarū vti nouē ad octo quā sexquioctauā nūcupant: pariq; proportionē ponā vt sit in imo retractionis imę diamēter ad diametrū plantę. Nā plantæ quidē nouē hui⁹ istius retractionis octo. Rursus maximā diameter sūmę p̄iecturę ad summā retractionē ponam/ vt sit sex-

Basium quiseptima. **C**Venio ad lineamenta partiū in quib⁹ differunt partes. In basib⁹ partes hęc sunt. Latastrū/thori/orbiculi. Est quidē latastrū quadrāgula in imo supposita pars: quā sic appello/ q; ea quidē quaq; versus in latitudinē diffundatur. Thori sunt crassi Thorus. torques in basi: quorū alter columna ipsa p̄mitur: alter in latro Orbicul⁹ taastro assidet. Orbiculus est in gyrum incauus: qui veluti in tro Dimetiē clea sic istuc inter thoros p̄ssatur. Omnē dimetiendarum partē in cōtium rationē duxere a diametro imæ columnę: atq; sic institue lūna partē runt principio Dorici. Nam basim quidem crassam effecere ex tū dori dimidia imæ colūnæ: in ea latastrum voluere quaq; versus esse ca ratio.

latum quoad integrū imæ colūne diametrum caperet: atq; in su-
 per diametri ipsius partē nihilo plus dimidiam: nihilomin⁹ ter-
 tiam. Altitudinē autē totius basis diuisere in partes tres: ex qui-
 bus vnā dedere crassitudini latastri. Fuit igitur toti⁹ crassitudo
 basis tripla ad crassitudinē latastri: et latitudo latastri quoq; tri-
 pla ad crassitudinē basis: præter latastrū reliquū crassitudinis in
 basi diuisere in partes quattuor: ex quibus sūmaz dedere sūmo
 thoro. Rursus illud crassitudinis ī medio/quod inter supremū
 thorū et infimū latastrū sit/diuisere in partes binas: ex quibus
 infimam dedere infimo thoro: sūmam excauarū orbiculo: qui
 inter ambos thoros interpretetur. Constat orbiculus ex canali
 interscapto et duobus nextrulis/quæ limbos canalis ambiunt
 Nextrulo septimū spatij dedere: reliquū subexcuarūt. In om-
 ni ædificatione illud aduertendū esse dixim⁹: vt quæ supastruā-
 tur in solido acquiescant. Nō erit solidū si perpendiculū a pede
 superimpositi lapidis cadēs sub se aerē atq; interuacuū inuene-
 rit. Idcirco cū excuaret orbiculorū canales cauere ne supastruē-
 darum perpēdula istic in fodiendo attingerēt. Thori pmine-
 bunt ex dimidia suæ crassitudinis adiecta parte octaua. Tum &
 thori crassioris amplissimus circulus perpēdiculo sui æquabit
 extremā in basi lineā latastri. Hæc Dorici. Ionici quidē crassitu- Ionica ra
 dinem doricā probauere: sed orbiculos ingeminarūt: mediosq; tio.
 duos anulos inter orbiculos adiecere. Itaq; bases altas ex semi-
 diametro imæ colūnæ effecerunt: eamq; altitudinē diuisere in
 ptes quattuor: vnāq; ex his dedere crassitudini latastri. Atqui
 latitudini quidē latastri ex hisce ipsis quartis dedere vndecim.
 Fuit igitur tota crassitudo basis quattuor: latitudo autez vnde-
 cim. Conscripto latastro reliquū altitudinis diuisere in ptes se-
 ptem: atq; ex his duas dedere crassitudini imi thori: et rursus
 quod præter thorū et latastrum esset crassitudinis relictū diuise-
 re in partes tris: ex quib⁹ sūmam æedere sūmo thoro: duas me-
 dias dedere duobus orbiculis duobusq; anulis qui quidem in-
 ter vtrosq; thoros pressatur. Orbiculorū anulorumq; ratio fuit
 huiusmodi. Nā spatium quidē ipsum quod inter thoros esset
 diuisere in ptes septē. ex quibus singulas singulis anulis dede-
 re: reliquas sibi æquis portionibus orbiculi adscribere: proie-
 cturas in thoris easdē obseruarunt/quas & dorici: ī orbiculisq;
 excuandis pepercere perpendiculis superadiectarum partiū:

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

sed nextrulos fecere ex octo suorꝝ orbiculorū. Alij sic excogitauerunt præter latastrū diuidendā esse basis crassitudinē in partes sexdecim: quas modulus appellamus: ex his thoro infimo quatuor: superiori thoro tris: orbiculo autē inferiori tris et dimidiū: superiori vtiqꝫ et tris atqꝫ dimidiū: duos autē modulus intermedios anulis tribuendos. Hæc igitur Ionici At Corynthij Ionicam atqꝫ item doricam basim probauere: passimqꝫ vtriusqꝫ vsi sunt. Quin ad opus columnationū nihil præter capitulū addere. Referunt Aetruscos in basibus latastrum nō quadrāgulū sed rotundū apposuisse: id genus basis nusqꝫ in operibus veteribus inuenimus: sed hoc aduertimꝰ in tēplis rotundis ad porticum: qua quidē id tēplum circūdaretur / assuesse veteres ponere bases latastro in cōtinuum p̄ducto / vt sit vniuersis colūnis perpetuꝰ veluti subiectus socius ad iustā altitudinē: quæ latastris debeat. Fecere credo id quidē qꝫ intelligerent quadrangula rotūdis non cōuenire. Vidimus & qui lineas in operculis capituloꝝ ad centrū medij tēpli dirigerēt: quod et in basibus qui fecerint fortassis nō redarguas: tamen non satis pbabuntur. Sed iuuabit pauca interposuisse de deoꝝ gratia. Particulæ ornamentorum hæc sūt. Fasceola / gradus / rudēs / funiculus / canaliculus / gululārū in columna rigat atqꝫ promineat. Sed id quidem varijs lineis. Nāqꝫ fasceola quidē lineamentum imitatur litteram. L. Estqꝫ fasceola idē Gradus. atqꝫ nextrū: sed est nextro ipso latior. Gradus fasceola est multo prominens. Rudentē addubitauī an hæderā nominarem: distensum quidem adhæret: estqꝫ eius prominentiæ lineamentū veluti. C. littera subiūcta ad litteram. L. sic Et funiculus quidem minutus est rudens. Hæc autē. C. vbi inuersa subiungitur Gulula. litteræ. L. sic. efficiet canaliculū. Quod si S. littera sub eadē Vndula. L. iungitur sic gulula nūcupabitur. iugulū enī hominis imitatur. Sin autem sub ipsa L. adiūgetur iacēs et inuersa S. sic ex flexionis similitudine appellabitur vndula. Rursus particulæ istiusmodi aut pure habentur / aut interscalptæ. In fasceola scalpunt conchilia / volatilia / et titulos etiā litterarum. In gradu denticulos: quorum ratio hæc est: vt lati sint ex eorum altitudine ad dimidiā et cauiū interuallum inter denticulos extrinsecus habeat partes latitudinis duas. Rudentem ouiculatum efficiūt: aut interdū folio cōuestiūt: et oua alij integra: alij supne

decacuminata apposuerunt. Ex funiculo baccas quasi insutas filo efficiunt. Gululā vero et vndulā nō nisi folijs integūt. Nextrulum vbiuis purum semp relinquit. In particulis iungēdis hæc est ratio: vt sepe quæ supremæ adsint magis pmineant q̄ infimæ. Particulas a particulis distinguūt nextruli: sūtq; illi quidē particulis procimatio. Cimatiū quidē supremū cuiusq; particulæ lineamentum est. Cōferunt etiā q; leuigata fuæ frōtis plantæ asperitates inter sculpturarum distinguūt; fuit lati ex sexta eius particulæ cui adiungentur: seu denticuli illi quidem sint, seu ouicula. Verū in gulula fient ex tertia.

Cimatiū
quid.

¶ De capitulo et eius partibus dorico: ionico necnon corynthio more.

Capitulum.VIII.

Vnc redeo ad capitula. Capitulū dorici effecere crassum æque atq; basim: et totam eius crassitudinem diuisere in partes tres: primā dedere operculo: alteram occupauit lanx collo capituli quod sub lance sit. Vltima tertia relicta est operculi latitudo quæq; versus integrū habuit diametrum et amplius partē semidiametri imæ columnæ sextam. Hui⁹ operculi partes hæc sunt. Cimatiū et latastrū: et cimatiū istic gulula est: ea capit ex quinq; operculi partes duas Labrum lancis extremas lineas operculi accingebat. Circa infimum lancis alij minutos anulos tris: alij gululam ornamentū gratia circūcinxere. Occupauit ornamentum hoc lācis partem non plus tertiam. Colli diameter hoc est infima capituli pars: quod in omnibus capitulis obseruatur: solidum colūnæ nō excessit. Alij vt ex edificiorum lineamentis collegimus: capitulū doricum effecere altum ex dimidia atq; item ex quarta diametri columnæ imæ: totamq; hanc altitudinem capituli diuisere in partes vndecim: ex quibus operculo quattuor: lanci item quattuor: collo autem dedere partes tris. Mox operculum diuisere in partes geminas: ex quibus fuit superior pars gulula: inferior fasciā. Rursus et lancem in partes diuiserunt geminas quarum dederunt infimam seu anulū seu gululæ: quæ subcingeret lancem. Ad collum vero alij rhasas: alij surgentia folia affixere. Hęc dorici. Ionicum capitulum sic efficiemus. Tota capituli crassitudo erit ad columnæ crassitudinem infimam dimidia. Hanc tibi crassitudinem capituli diuidito in modulos vnum de viginti. Operculo igitur dabis modulos tris. Cor-

Capitulū
doricum.

Capitulū
ionicum.

Leonis Baptiste Alber. De reædificatoria.

tici dabis quattuor: lanci dabis sex. Infimas autem reliquas sex relinquito volutis: quas hinc atq; hinc faciat dependēs cortex. Operculi latitudo qua; versus habebit diametrū summi scapi suę colūne. Latitudo corticis quę est a frōte capituli ad occiput equabitur operculo. Longitudo ipsius corticis pffuet laterib⁹ atq; perpēdebit sese inuoluēs ad cocleā lineā. Umbilicus cocleę qui in dextro est distabit a sinistro comparī umbilico modulus duos atq; viginti. Et distabit ab vltima supremi operculi linea

Coclea q̄ modulos duodecim. Cocleam ipsam sic ducito. In punctū quī modo du dem mediij umbilici describitō pūctum pusillū: cuius semidiacenda. meter modulum capiat vnū. Et contra notato itidem alterum subtus / in ambitu excelso notato punctū vnū. Et cōtra notato itidem alterū subtus in ambitu depressiore: tūc in superiore isti usmodi puncto ponito pedē circini stabilē: pedem autē mobilē ducito a linea quę operculū diuidat a cortice: & descēdito vrgēdo in partē capituli extrinsecam / vsq; cōpleat integrum semicirculum: atq; respōdeat e regione sub cicli pusilli puncto: illic restringito circinum: & ponito pedē stabilem subtus in puncto istic infimo pusilli cicli. Mobilem vero pedē ducito ab ichoato vortice hactenus descripto: & ascendito introrsus vsq; summū lanci labrū attingas. Sic enim duobus semicirculis imparib⁹ vorticē vnū integrū effeceris. Deinceps resumito ductū istius modi & cocleam / hoc est anfractus circūductæ lineæ ad oculū hoc est ad pusillum vsq; ciclum iplicato. Lancis labrū pādetur / vt frontib⁹ foris pmineat ex cortice modulus duos: fundo autem sui equabit supremę columnę amplitudinē: cōtracturę volutatum quę p laterib⁹ capituli iungūt volutas anteriores posterioribus fiēt graciles ad crassitudinē lanci addita moduli dimidia. Ornamentū operculo adiūgetur: cimatum gulula vni⁹ moduli corticis crassitudo excuabit canaliculo ad pfunditatē dimidiij moduli. Nextruli latitudo ad canaliculū pars erit q̄rta. In medio frontis per canaliculū sculptentur frondes & semina. Partes lanci quę p frontib⁹ capituli extant ouiculas faciūt: & sub ouiculis distendūt baccas. Cōtracturas laterū interuolutas squamis aut frondib⁹ circūuestiunt. Tale igit̄ ionicum capitulū est. Corynthiorū autē capitulū altitudo binos capit semidiametros imę columnę. Tota istęc altitudo in modulus diuidetur septē. Crassitudo operculi modulū capit vnum: reliquos

occupat vas: cui⁹ fundi latitudo est/ quāta in summo columna est præter, pieturas: ei⁹ labrū in summo equat amplitudine sui crassitudinē columnæ infimā. Operculi latitudo modulos implet decē. Sed decussant anguli ad modulū hinc & hinc dimidium. Aliorū capitulorū opercula lineis constant rectis. Corynthiorū opercula introrsus infinuātur/ quoad distent flexitudines inter se quātū est in vase fundi latitudo. Operculi cimatiū ex tertia crassitudinis finiet: eius lineamēta erunt qualia summis columnarū scalpis apponimus. Nextrulū & funiculus vestiunt vas ordinib⁹ foliorū duob⁹ insurgentib⁹: & cuiq³ ordini folia tribuūt octo. Primis folijs longitudo est ad modulos duos. Secūde itidem sese ad modulos attollunt binos. Residui autem moduli dan^t canaliculis præfurgētibus ex folijs/ & vsq³ ad vasis altitudinē cōscēdentibus. Canaliculorū numerus sexdecim: quorū in singulis frontib⁹ capituli quattuor aduoluūtur/ bini in dextrū vnico ex nodo: bini in sinistrū/ altero vnico nodo sese ita deducētes/ vt extrema pendeāt sub angulis operculi cocleā imitati. Medij autē ad mediā fronte vna iungūtur capitibus sese quoq³ in anfractū implicātes. Ad hosce medios flos in signis ex vase superexcellit crassitudinē operculi nō excedens. Crassitudo labri ex vase circum apparet vbi canaliculi non tegunt ea moduli pars est: foliorū cincinnationes digitis quinque distinguūtur: aut si iuuet septenis. Cimę foliorū propēdent moduli partē dimidiā venustissimū cum istiusmodi capitulorū folijs: tum & in omni interscalprura est: vt lineamentorū ductus perq³ aspere infodiātur. Itaq³ istiusmodi sunt corynthia. Italici Capitulū quotquot in ceteris ornamenta sint suis capitulis adiūxere. Ea Italicū. dem enī vasis & operculi/ & foliorū/ & floris ratio illis est quæ et corynthijs. Sed canaliculorū loco habēt ansas quaternis sub angulis operculi eminētes: quę duos integros modulos compleant. Frons vero capituli alioquin nudacū sit/ ex ionicis ornāmēta desumpsit. Fundit enī canaliolū iuolutas ansarū: & in star lancis labrū vasis ouiclatū habet. Habet etiā subtenfas baccas. Multa præter hæc visunt capitula mista lineamētis istorū/ et partib⁹ aut aduētis/ aut cōminutis. Sed ea doctis non pbātur. Hacten⁹ capitula: ni illud desit qđ assueuerit supra capituli operculum/ aliud quadrangulum minutum et in opere latens operculū descēdere quo subrespirare capitulū/ & nō vsq³ obrui

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

trabis pressione videretur: & inter struendum quæ partes operis venustiores & graciliores essent minus periclitarentur.

¶ De capitulorū trabe/tignis/assibus/fascijs/modulis/regulis imbricibus/strijs/& alijs huiusmodi quæ ad columnationes pertinent.

Caput. IX.

Onstitutis capitulis imponit trabs: in trabe tigna/asses & eiusmodi: quæ ad tectū habendum pertineant. In his omnibus cum ceteri/tū Ionici a doricis multo differūt: tamen in aliquibus vna omnes cōueniunt.

Nam trabem quidē ita cōparant/vt infimā eius latitudinē velint summę columnę solidum non excedere: latitudinem autē summam trabis ex diametro imæ columnę amplam efficiant.

Coronice quæ.

Coronice appellamus partes eas supremas/quæ supra tignū promineant. In his quoq; obseruarūt quod in omnibus prominentijs oportere diximus: vt quāta eius partis esset altitudo/tantū ex pariete promineret. Obseruarūtq; coronarū opus hoc ex parte duodecima pclinatū ponere id quidem qd̄ compertū haberent eas partes resupinatas videri/vbi ad rectos angulos porrigerētur. Hic iterū peto ab his qui hæc exscribent/& id iterum atq; iterū peto/vt numeros qui recensentur non figuris

Trabs dorica & ei⁹ modul⁹.

sed suis integris nominibus explicēt: quo minus vitietur erroribus. Trabem igit̄ dorici crassam effecere nihilo min⁹ semidiametro imę columnę. Adsunt in ea fascię tris: & sub prima superior fasciā breues aliquę subtēduntur regulę: ex quibus singulis pendent clauiculi sex subaffixi tignorū retinendorū gratia: quorū capita ex pariete ad ipsas regulas prominēt: id quidē ne regrediantur introrsus. Totā istius trabis crassitudinē diuisere in modulos duodecim: quibus modulis omnes quæ sequūtur particulę dimetiuntur. Primæ infimæ fasciæ dedere modulos quattuor. Proximę huic quę media est dedere sex. Supremę autem relictī duo sunt moduli. Atq; ex modulis quidē sex medianę fascię modulus suprem⁹ vnus datus est regulis & alter clauiculis subpendētibus. Regularum lōgītudo fuit ad modulos bis sex. Spaciā quę inter capita regularū pura relictā sunt/modulos patuere duos de viginti. In trabib⁹ sunt tigna: quorum resecta ad perpēdiculū capita extrorsus apparent ex moduli dimidia. Tignorū latitudo æquabit crassitudinē trabis: altitudinē autē addit partē sui dimidiā quoad sit modulos bis nouē. Per

Tigna.

frontis altitudinē in tignis perpēdiculū lignanī fulci tres recti
 ēque inter se distātes p̄fici angulo normē: quoad hiatu pate-
 ant ad modulū vnū. Hinc vero atq; hinc marginū acies detun-
 diū vsq; vacet modulū dimidiū. Vacua inter tigna vbi est opus
 elegans cōplentur tabulis ēque latis: & imponūt tigna perpen-
 diculo sui assideant in solido tuę columnę. Tignorū vero capi-
 ta ex tabulis p̄deunt ad modulū dimidiū tabulatum perpen-
 dicula cum infima condicunt fascia trabis substitutæ. In tabu-
 lis istiusmodi sculpuntur capita vitulorum/patinę/rotæve/&
 eiusmodi. Tignis & tabulis quibusq; sua imponitur fasceola ci-
 matij loco/lata modulus duos. His perfectis pluteus superap-
 ponitur: crassus modū os binos: ei lineamenta canaliculus. In
 p̄uteū sic enī interpretor pauimētum distēditur: crassum mo-
 dulos tris eius ornamentū: ouicla ducta/ni fallor/ex saxorum
 mutatione/que inter pauimentū ex fu'tu calcis emergunt: su-
 pra id mutulos collocat latos ēque atq; tigna: crassos ēque atq;
 pauimentū. Et locantur singuli/vt sub se singula respondeant
 tigna: & porrigūt sese quoad promineant modulus bis sex: eo-
 rūq; frontes ad perpēdiculū p̄secātur: appingiturq; cimatiū/
 in mutulis gulula ex moduli dimidia & quarta. In spacijs autē
 que inter mutulos pendētia subapparent/rofa ac acanthus in-
 sculpitur. Supra mutulos frōs operis apponitur: occupatq; is
 modulus quattuor. Constat frons ex fascia & cimatio gulula.
 Occupat enī gulula modulū vnū & dimidiū. Istic si fastigiū im-
 ponendū est operi: coronices oēs ipso in fastigio repetunt: inq;
 singulis ad angulos p̄finitos singulę sui generis ptes captan-
 tur/vt ad vnguē perpēdiculis respōdeant: ac suis lineis conter-
 minent. In hoc differūt opus fastigij a primis coronicib⁹/qđ in
 fastigio nulq; nō apponit: supremo loco stillicidiū / id quidem
 est cimatiū vndula crassum in doriciis modulus quattuor. In il-
 lis autē coronicibus quæ fastigiū habituræ sunt/nō apponit: q̄
 vero fastigiū habiturę non sint/apponit. Sed de fastigijs mox.
 Itaq; hęc dorici. Ionici quidē nō imperite cōstituere altioribus
 colūnis trabem deberi crassiorē: qđ vt in doriciis haud quidem
 inepte obseruabitur. Ea re sic diffiniendū censuerūt: vbi colū-
 na futura sit ad pedes alta vsq; viginti: trabs fiet vna ex colūnę
 partib⁹ tredecim. Sin autem vsq; ad quinq; & viginti: tunc fiet
 crassa trabs ex duodecima parte lōgitudinis columnæ. Sin de-

Tabulę.

Pluteus.

Trabs
Ionica.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

mum ad triginta futura erit pedes longa colūna: detur trabi ps lōgitudinis vndecima. Deniq; gradatione istac cætera deiceps habebuntur. Trabs ionica tribus præter cimatiū cōstat fascijs. Eam diuisere i partes nouē: ex his dedere cimatio partes duas. Cimatiij lineamentum fuit gulula. Iterato q; esset sub cimatio diuisere in modulos duodecim: ex quibus imæ fasciæ dedere tris: mediæ quattuor: modulos vero quinq; reliquos dedere fasciæ supremæ: quæ quidem ilico sub cimatio sit. Fascijs sūt qui nullum dedere cimatiū: & sunt qui dederint: ex his aliqui gululam ex quinta: aliqui funiculū ex septima suæ fasciæ apposuerunt. Cōperies preterea in operibus veterū lineamenta aut trāllata aut mista ex varijs operum rationibus: quæ nō vsq; vituperes sed ex omnibus maxime probasse visi sunt trabem in qua non plus duæ adsint fasciæ: quam esse quidē doricā interptor amotis regulis & clauiculis. Hanc sic fecere. Totā enī crassitudinem diuisere in modulos nouem: ex quibus dedere cimatio modulum vnū: & partē modulī tertiā bis. Sub inde fasciæ mediæ dedere modulos tris: et alteri⁹ in super moduli tertiā. Infimæ autem fasciæ dedere modulos duos reliquos. Cimatiū trabis isti⁹ habuit in supremo ex dimidia sui spatij canaliculū cū nextrulo ex altera rudentē. Fasciæ quidē istic mediæ datus est sub rudente pro cimatio funicul⁹ ex totius fasciæ octaua: et fasciæ infimæ datū est cimatiū gulula ex suæ latitudinis tertia. In trabē imposuerunt tigna: sed eo⁹ capita non apparebāt vti in doricis: ea enī resecarunt ad perpendiculū solidi in trabe: et operta effecerunt

Fascia regia.

tabula vna perpetua: quā fasciam regiā appello. Hui⁹ latitudo tanta est: quāta est sub se trabis crassitudo. Istic assuevere insculpere aut vasa: & quæ ad sacrificiū facerent: aut boum capita interuallis disposita: et a cornibus pendēt restes pomor⁹ et fruct⁹. Huic fasciæ regiæ supapposuerunt cimatiū gululā altum nihil plus q̄ modulos quattuor: et min⁹ nil q̄ tris. Supra id apposuerunt asses pauimenti gratia p̄minentes quoad effecerint gradū crassum modulos quattuor. In eos alij insculpsere denticulos ex imitatiōe assiū resectorum: alij cōtiguos absq; vlla interscalptura disseparatos reliquere. In asses posuerunt seu pauimentum illud sit: seu trālsruarium sedile: ex quo mutuli promineant: crassum modulos tris: ornaruntq; id spatiū ouiclis: inq; id impoluerunt mutulos præ et subtectos fascis tabularū. Fascia autez

quę pro fronte est altitudo modulos capit quattuor. Quę vero tegit fundū mutulorū lata est modulos sex & dimidiū. Supra istiusmodi mutulorū frōtem venere imbrices crassi ad modulos binos: eorū ornatus gulula aut rudens. Supremo loco vndula modulos tris: aut vbi ita iuuat/ quattuor. Hanc in vndulam cū Ionici/ tum Dorici sculpebāt capita leonum vomentia cōceptas aquas. Illud cauebāt/ ne cadēs vnda templum adeuntes/ aut intima templi aspergeret. Capitibus iccirco istiusmodi quę apertionib⁹ superimminerēt ora occludebātur. Corynthij nihil ad opus trabiū & cōtignationū addidere præter id si recte interpretor/ vt mutulos non præfectos ponerent: neq; vti doricī præfectos ad perpēdiculū: sed nudos ac deformatos ad lineamentū vndulę: qui quidē inter sese distarent quātum frōtibus ex pariete prominebāt. In cęteris autē Ionicos secuti sunt. Hactenus de trabeatīs columnationibus. ¶ De arcuatis mox dicemus/ vbi basilicam tractabim⁹. Sunt aliqua quę ad istiusmodi colūnationes pertineāt minime negligēda. Nam cōpertū quidē est colūnas in aere positas graciliores videri/ q̄ quę in concluso collocentur. Et quo striarū numerus sit maior: eo crassiores colūnas videri. Ea re sic monēt. Angulares colūnas q̄ libero aere ad prospectū præceteris circūarcētur/ crassiores facito: aut striarū numerū augeto. Sed striatur columnę aut canaliculis ductis linea ad imū recta: aut canaliculis ad columnā aduolutis. Apud Dores canaliculi per directū columnæ excuātur: hos canaliculos architecti strias appellarunt. Atqui apud Dores striarū numerus viginti: apud cæteros quattuor & viginti. Canaliculos cæteri discriminant nextrulo interducto. Fitq; id nihil minus q̄ ex tertia: nihil plus q̄ ex quarta apertionis canaliculi. Incauāturq; ad lineamētum emicicli. Dores autē amoto nextrulo/ simplices strias/ aut interdum planas ducunt/ aut potius incauant ad partē cicli nō plus quartā: & terminant continuas excuationes in angulū. Tertiā partē striarū quæ infima in colūnę longitudine sit pleriq; omnes opplent rudēte: quo ab ictu & iniuria illelior colūna sit. Stria quę directā per columnę longitudinē a summo ad imum ducta est/ efficit vt crassior intuitūbus videat colūna esse q̄ re ipsa sit. Quę vero aduoluet variabit. Sed quo minus a recta perpendiculari linea diuertet: eo colūna crassior apparebit. Striarū volutiones non plus tres: &

Trabs corynthia.

Canaliculis
li.
Striæ

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

nunq̄ minus q̄ integrā vnam ponere assueuere. Striam qualēcūq; duxeris a summo ad imū p̄tinuata & cōpari perducī linea cōuenit: nequid excauationes non cōdicant. Excauandi modū p̄stabit angulus normę. Est apud mathematicos linea a quo velis puncto in semicicli ambitu p̄stituto a diametri capita per ducta: illi normę angulū rectū constituere. Scalptis igitur striarum laterib⁹ tam funditus deprimēda fossura est: quo ad normę angulus libere terminet. Atqui striatis quibusuis vtrinq; capitib⁹ decens interuallū finēdum est quo a proximis coronā circūstringētibus nextrulis vacua striarū distinguātur. De his hæctenus. Apud Memphim circa templū pro colūnis colossos cubitos duodenos affuisse referūt. Alibi colūnas totas volubiles apposuerunt vestitas pampinis auiculisq; diuulsis refertas. Sed ad maiestatem templorū decētius columna tersa & pura est.

Dimensio
nes ad co
lūnarum
cōpositio
nem.

C Colligūtur dimensiones quedā que ad colūnas in opus cōponendas plurimū artificij p̄stent facilitatis. Nāq; numerantur quidē columnę quę in opere affuturę sunt: ex illarūq; numero cōponendi ratio deducit̄. Atqui in doriceis / vt ab his incipiam / si erūt illę quidē affuturę quattuor / diuidetur frons arę in partes septem atq; viginti. Si affuturę sunt sex / diuidetur in partes vnam & quadraginta. Si autem octo / diuidetur in partes quinquaginta & sex. Exq; his dabūtur partes duę singulis crassitudinibus columnarū. In operibus autē ioniceis vbi quattuor columnę apponēdę sunt / diuidet̄ frons arę in partes vnā decim atq; dimidiā. Vbi vero columnę ponētur sex / diuidetur in partes octo & decem. Q; si columnas posuisse oporteat octo diuidetur in partes quattuor & viginti atq; insuper dimidiā ex quibus dabitur crassitudini columnę pars vna.

C De templi pauimēto interioribus spacijs arę loco parietibus & parietum ornamentis. Caput. X.

Empli pauimentū & spacia interiora sunt qui p̄bent vbi gradū aliquē cōscenderent: & locū vbi ara sacrificij statuēda sit / oīno celsiorē exigūt. Aditus faucesq; cellarū que pro laterib⁹ sunt / aliq; oīno patulas / atq; penitus expeditas nulla parietis parte obducta relinquebant. Alij duas interstatuebant colūnas ductis rationib⁹ trabiū ornamentorūq; a porticu / de qua nuper dixim⁹. Reliquum vacuū qđ istic supra coronas esset / statuis & cadelabris habēdis relin-

quebāt: alij ad cellas huiusmodi pariete hinc atq; hinc pducto
arcebāt fauces apertionis. ¶ Parietes tēpli qui crassissimos atq; Paries
tollendos putat dignitatis gratia falli. Nā corpus quidē cui templi.
mēbra plus satis tumeant quis nō vituperet? Adde q; luminū
cōmoditas tolli laterū crassitudine. Ad templū Pantheon præ Pātheon
stantissim⁹ architectus pariete cū esset opus crasso/solis affibus
vsus est: cetera cōplementa respuit: spaciaq; istic q̄ imperiti cō-
pleuissent: scasis & apertionib⁹ occupauit/ eoq; pacto impēsā
minuit: molestiā ponderū sustinuit: operiq; elegātiā adiecit.
Pariēs ex colūnæ rationib⁹ crassus habēdus est: vt in pariete al-
titudinis ratio ad crassitudinē sui æque atq; in columnis respō-
deat. Annotauī veteres in templis assuesse frontē areæ diuide-
re in partes duodecim: aut vbi esset opus robustissimū voluere
in nouē: atq; ex his vnam dedisse crassitudini parietis. Parietē
in rotundis tēplis nemo minus q̄ ex dimidia: cōplurimi duas
ex tribus partib⁹ diametri: aliqui ex quattuor partib⁹ sumpse-
re tris: ad quas interiorē parietē vsq; ad testudinem attollerēt.
Sed peritiores istius circularis areæ ambitū diuisere in partes
quattuor: & earū vnus lineam extenderunt: ad cuius longitu-
dinem parietem istic intimum attollerent q̄ respondeat vti vn-
decim ad quattuor. Quā ipsū in quadrāgulis/seu templis/seu
quibusuis operibus testudinatis imitati pleriq; sunt. Vbi tamē
præterparietem habēndē hinc atq; hinc ad aream cellæ suntq;
illic fiat spacij amplitudo sub aspectu laxior: interdum parie-
tis altitudinem ad areæ altitudinem excitarunt. Sed in rotun-
dis non erit altitudo parietis interior eadem æque atq; exterio-
r. Nam finis interioris parietis præstabit primordia testudini
Exterior vero parietis pars ad subgrundia vsq; tollatur conue-
nit. Ergo pars hæc ex tota altitudine testudinis quæ parietis
bus imposita est/partem occupabit tertiam: si erit illi quidem
tectum gradibus deductum. Sin autem fiet tectum lineis dire-
ctis & displuuiatis: occupabit tum quidem extrinsecus paries
istic altitudinem testudinis dimidiā. Paries in templis maxi-
me cōmodus erit testaceus: sed vestiturę ornamētis decorabi. Attende
¶ De ornamēto parietum sacrorum varia varij sensere. Apud rietum sa-
Cizicum fuere qui parietem delubri lapidibus ornarint tersis: crocū apd
cōmissurasq; auro solido distinxerint. In Elide ad ædem Mi-
neruæ frater Phidiæ tectorium induxit calce croco subacta & namēta.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

lacte. Monumētum simandiū in quo pellices Iouis conderentur. Agyptiorum reges cixere aureo circulo ad spissitudinē integri cubiti: ambitu vero cubitorum trecentorum et quinq; et sexaginta: in quo per singulos cubitos singuli essent insculpti dies anni Hęc isti. Alij contra. Cicero Platonē imitat⁹ lege ad monendos putauit suos / vt in templis spreta ornāmētōrū varietate atq; illecebris / candorē in primis probarent. Tamē inquit specimē esto. Mihi quidē perfacile persuadebitur coloris æque atq; vitæ puritatē et simplicitatē superis optimis gratissimam esse: et habere in tēplis quæ animos a meditatione religionis ad varia sensus illectamēta et amcenitates auertant nō cōuenit. Sed sic puto cum alibi publicis in reb⁹ tum in sacris ædibus modo nulla ex parte grauitate discedas. Laudandus erit qui volet parietē et tectum et pauimentum esse omni arte excelsitissimum / atq; multo elegantissimū: et in primis quoad in te sit mansurū. Quare percōmoda erit intestina sub tectis crustatio ex marmore vitro aut contabutata aut circūsecta. Exatimū vero pro more veterū probabitur crusta inducta calce sigillis aspersa. In vtrisq; curabitur vt signis tabulisq; apta et decentissima loca et sedes cōtribuuntur. Et præsertim in porticu monumenta rerū gestarū picturis bellissime cōmendabunt. In tra vero in tēplo tabulas potius habere volo pictas / q̄ picturas

Cæsar du
ctator du
as tabu
las talē
emit no
noginta.

parietib⁹ ipsis inductas: vel signis potius q̄ tabulis delectabor
ni forte sint eiusmodi: quas Cæsar dictator vt ædē Veneris genitricis ornaret duas talentis emit nonaginta. Et picturā ego
bonam / nā turpare quidem parietē est pingere quod male pingas / non minore voluptate animi contemplantur / q̄ legero bonam historiam. Pictor vterq; est: ille verbis pingit: hic penicillo docet rem. Cætera vtrisq; paria et cōmunia sunt. In vtrisq; et ingenio maximo et incredibili diligentia opus est. Sed vel in templis cū pariete tum et pauimento nihil adsit / quod merā philosophiā non sapiat. In Capitolio affuisse cōperio leges tabulis æneis inscriptas: quibus imperium regerent: easq; cum templum arsisset: fuisse restitutas a Vespasiano principe ad numerum trium milium. In limie Apollinis delij insculptos fuisse versus memorant quib⁹ edocerenē homines qua hæbarū cōpositione aduersus oīa venena vterentur. Nos eas apponendas admonitiones ducem⁹: quibus iustiores / modestiores / fru

Leges
Ro. æne
is tabulis
inscul
ptæ.

galioreſq; / oī virtute ornatiores / et ſuperſ gratiores reddamur.
 Qualia ſunt quæ legunt. Talis eſto / qualis videri velis. Ama / et
 amabere / et eiꝯ modi. Maximeq; pauimentū refertū velim eſſe
 lineis et figuris : quæ ad res mulicas et geometricas pertineāt:
 vt omni ex parte ad animi cultū excitemur. Affueuere veteres
 cum in templis tum in porticibus res rariffimas ornāmēti gra
 tia imponere. Quale illud in tēplo Herculis: qui formicarū cor
 nua ab indīs deuecta: et Veſpaſiani qui coronas ex cinnamo in
 capitolio: et Auguſtæ quæ in palatijs primario tēplo maximā
 cinnami radicē aurea patera ipofuit. Apud Themū in Aetho
 lia quam Philipp⁹ vaſtauit / fuiſſe in porticibus tēpli arma fe
 runt numero vltra quidecim milia: et ſtatuas ornāmēti gratia
 vltra duo milia: quas oēs Philippus confregiſſe refert Polibi⁹
 us: præter eas quæ nomen aut effigiem haberent deorū: et for
 taſſis non rerum iſtarum magis numerus / q̄ rei varietas pēſan
 da eſt. Apud Cículos fuere qui ſtatuas ex fale formare inſtitue
 runt. auctor eſt Solinus. Et ſtatuam inquit Plini⁹ effecit ex vi
 tro. Equidem iſtiusmodi rariffima erūt ad naturæ atq; igenio
 rum admirationē digniffima. Sed de ſtatuīs alibi. Apponūtur
 columnæ parietibus et apertionibus interferūtur. Earum nō
 habetur iſtic vti in porticu. Illud aduertī in templis maximis
 q̄ columnæ ad tantam operis vaſtitatem forte non reſpondi
 ſent: perduxiffē camurarum cornua / q̄ in eorum arcubus ſagit
 ta ſemidiametrum excederet ex tertia: quæ res etiam ad venu
 ſtatem acceſſit. Eſt enim ſeſe in ſublime attollens teſtudinatio
 agilior vt ita loquar / atq; explicatior. Illud hic non prætereun
 dum cenſeo. In teſtudinationibus arcuum capita ad min⁹ pro
 lixiora ſemidiametro efficienda ſunt: quantum ſpectantibus
 occupant coronarum prominentiæ ne medio ex templo intui
 poſſint.

¶ Tēplorū tecta teſtudinata eē oportere q̄ min⁹ incēdio veluti
 multa ſubiaceāt faſtigiorū quoq; dignitas et ſtructura. Ca. XI.

Templis tectum dignitatis gratia atq; etiam perpetui
 tatis maxime eſſe teſtudinatum velim. Ac nescio qui olim cele
 dem quo id fato eueniat / vt nullum ferme compies bria ꝑ cre
 templum celebre quin igniū iniuria in calamitatē in
 marta.
 ciderit. Legimus Cambiſem quot quot erāt apud Aegyptum Cābiſes.
 templa combuſſiſſe: et aurū atque ornāmētū Perſepoli trāſtu

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

lisse. Delphicū oraculū ter concrematum extitisse a Tracibus refert Eusebius. Id etiā apud Herodotū inuenio restituisse Amasis. Amasis. sim cum iterato arsisset sponte sua. Alibi legim⁹ per ea tempora Phlegias ra incensum fuisse a Phlegia quibus Fenix litteras nonnullas Fenix. ciuibus suis adinuenisset. Rursusq; incensum regnante Cyro annispaucis ante Seruij Tullij Romanorū regis mortem: constatq; incensum demū per eos annos fuisse: quibus lumina illa ingenij et doctrinæ Catullus / Salustius / Varroq; nati sunt. Tēplum Ephesiæ incenderant Amazones Syluio Postumio regnante. Rursus incensum extitit quo tempore Socrates Athenis venenum bibit. Et in Argis perisse templum legimus igni per eum annum quo sit Athenis natus Plato Tarquino apud Romam regnāte. Quid sacras porticus Hierosolymas? Quid Milesiæ Minerue? Quid templū Serapis apud Alexandriam? et Romæ Pantheon: et ædem Vestæ: et Apollinis templum: in quo sybillæ arsisse carmina meninere quid referam? Cætera ferme omnia templa in calamitatē istiusmodi incidisse prædicant. Solum id quod in vrbe Erice dicatum erat Veneri perpetuo illesum permanisse ad suavsq; tempora scribit Diodorus. Alexandriā aiebat Cæsar ab incēdijs immunē fuisse oppugnāte se q; esset testudinata. Atqui et habet quidem sua ornāmēta sua etiam testudo. Apud veteres qualia ornāmēta in pateris sacrificiorū habetor. facerent argentarij: eadē ad testudines sphericas exornandas namēta. architecti transferebāt Qualia vero stratorijs lectorū pannis afueuere: talia fornicibus et camuris imitabant. Ea re visuntur quadrāgulæ octangulæ et eiusmodi operū disseminatiōes per testudinem ductæ ad compares angulos et ad lineas cœquales distinctis radijs et ciclis vt ad gratiam addi āplius nihil possit. Et faciat hoc quidē ad rem / ornamenta testudinū pculdubio dignissima / quæ alibi passim et apud Pantheon videm⁹ in cauationib⁹ formarum posita qui facerent nō tradidere litteris. Ea nos sic efficere aggressi sumus labore et impēsa leui. Describimus enim futurarū formarū lineamēta iplo in tabulato armamēti siue quadrangula / siue sexangula / siue octangula illa quidem sint: mox quas volo testudinis partes excauatas dari: eas ad constitutam altitudinē compleo latere crudo inducto cretā calcis loco. Itaq; istiusmodi veluti tumulus per dorsum armamēti astructis superastruo ex testa et calce testudinē adhibe

ta diligentia/vt eius partes graciliores crassioribus et constan-
 tioribus bene annexa et bene offirmata cōueniant cōclusa per
 inde testudie dumarmamenta subdemuntur .Eximo ex solida
 structura testudinis congestas istas luteas quas p̄cipio dispo-
 sueram accumulationes:eo pacto formarum sculpturæ ad arbi-
 trium ex p̄scripto subsequuntur. Redeo ad rem. Mihi illud
 vehementer placet quod scribit Varro. Ad testudinē pictā as-
 fuisse formam cæli: et affuisse p̄terea stellā mobilē et radiū:
 qui quidem quænam esset hora diei: qui tum extra perflaret vē-
 tus indicaret.Itaq; istiusmodi perplacet. ¶ Fastigia tantum af-
 ferre operibus dignitatis affirmāt vt ætherea Iouis domicilia
 tamen si illic nunquā pluat seruato decore minime carere fasti-
 gio posse arbitrentur.Fastigia tectis apponūtur sic.Nā ex fron-
 tis latitudine quæ ad coronas est/pars ne plus quarta sumitur:
 ne minus quinta:ad quam vertex hoc est culminis suprem⁹ an-
 gulus attollatur:extremis subgrundationib⁹ fastigij: inq; illo
 summo cacumine imponentur arulæ statuarum collocandarū
 gratia: his autē quæ in angulis extremis subgrūdationū sunt/
 altitudo erit / quanta est p̄ter fasciam regiam toti⁹ coronicis
 crassitudo . Arula aut̄ iposita medio cacumini fastigij excedet
 angulares parte sui octaua.Buccidē primū ferūt extremis tecto
 rū ibricib⁹ instituisse p̄sonas apponere ornamēti gr̄a ex creta ru-
 bricata. Postea totis cū tegulis marmoreas ponere assuevere.
 ¶ Templorū apertiones.fenestræ . hostia. valuæ .cum earum
 particulis.rationibus et ornamentis.

Buccides
 extremis
 tectorū i
 bricib⁹ p̄-
 Ca.XII. sonas pri-
 mus ap-
 posuit.

Pertiones fenestrarū in tēplis esse oportet modicas
 et sublimes: vnde nihil p̄ter cælum spectes: vnde
 et qui sacrum faciūt/ qui ve supplicāt: nequicquā ab
 re diuina mentibus distrahanť.Horror qui ex vmbra
 excitatur natura sui auget in animis venerationē: et coniūcta
 quidē multa ex pte maiestati est austeritas.Adde q̄ ignes qui tē-
 plis debentur/ quib⁹ nihil ad cultū religionis ornamētūq; di-
 uini⁹ habeas/ nimia in luce languescūt. Veteres ea nimirū re so-
 la plerūq; apertione hostij p̄tenti erāt. Sed mihi quidē p̄babif:
 vbi adit⁹ in templū oīno erit illustris: interiorq; ābulatio min-
 me erit tristis Vbi autē ara statuta sit: maiestātē p̄æse ferat lo-
 cus velim magis q̄ venustatem: Redeo ad apertiōes luminum.
 Meminisse oportet quod alibi dixim⁹ apertionem constare ex

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoriã.

Ianuatē: nufq̄ nisi quadrāgula adiunxere. Sed de ianuis primo. Ad ianuas quidē optimi architecti omēs cū Iones/tum Dores/tum Corinthij latera in summo ex parte sui quarta atq; decima graciliora fecere q̄ in imo. Superliminari crassitudinē dedere hanc quā in summo capite lateris inuenere/& lineas ornāmētorum in vtrifq; cōpares effecerunt:& iunctiones ad vnguē contermi narūt:& ianux coronam summam quæ superliminare foueat summis columnarū capitulis quę in porticu sint equarūt. Itaq; in his omēs quæ diximus obseruarunt. In cæteris vero alij ab alijs multo differunt. Nam Dores quidē totā altitudinē istanc diuisere in partes sexdecim: ex quibus dedere altitudini vacui apertionis: quā eādē veteres lumen nuncuparūt. Dedere inq; partes decem: latitudini autem quinq;: lateri autē vnam. Hæc Dorici. Iones vero primam illā integram altitudinē quę summis capitulis columnarū equatur: diuisere in partes decem & nouem: ex quibus dedere altitudini vacui partes duodecim: latitudini sex: lateri vnam. Corinthij diuisere in partes vndeuinginti: ex quibus datę sunt partes septem latitudini vacui: altitudinem autem luminis effecere duplam ad latitudinē: fuitq; latus hostij septima latitudinis vacui. In quibusq; lat⁹ hoc est antipagmentum fuit trabs. Et ni fallimur Iones sua delectati sunt trabe ornata fascijs trib⁹. Dores sua amotis regulis & clauiculis & in trabem superliminarē ornamenti gratia quisquis maxima ex parte suas coronarū venustates adiecit. Sed Dores in trabem nō posuere apparentia capita tignorū trilulcata: sed eius loco fasciam regiam latam ex crassitudine lateris quod ad hostium stet. Fasciæq; addidere cimatiū/gululam/ et super id gradum Plutei purum: & in id ouicla/mox mutulos prætextos suo cum cimatio:& suppremo in loco vndulam sumptis particularum dimensionibus ex his quæ supra in doricis trabeationibus trālegimus. Iones p̄tra nō fasciam regiam quā in trabibus posuerant: sed pro fascia imposuere turgentem fasciculum frondentium ramusculorum: concinđū loro crassum quantum est trabs dempta parte ex trabe tertia. Supra id cimatiū/ & denticulos/& ouicla/& crassum gradū mutulorum contectorum fascia suo cum cimatio frontis & supremā vndulam. Præterea addidere ad alterū quodq; extremum lateris sub

Liber.VII. De Sacrorū ornamentis. Fo.CXI.

gradu crasso testorū mutulorū: addidere inq̄ præcidētes/vt lic
eas appellem/auriculas ducta nominis similitudine a sagacib⁹
bene auriculatis canibus. Fuitq; auricularū istarū lineamentuz
maiuscula. S.oblonga extremis suis capitibus sese in anfractū
volutatū implicans hunc in modū. Earūq; auricularum crassi-
tudo in sūmo fasciculo latitudinē æquarit: in imo arctiores fue-
re ex quarta. Longitudo auricularū pependit vsq; ad sūpmi va-
cui æquilibram. Corinthij integrū colūnationū opus a porticu
ad hostia transtulere. Ornantur et ianux locis præsertī quæ sub Ianux or-
namentū
diuo pateant: nequid hæc alibi repetantur/porticulo ad pacto
hunc in modū. Positis enim laterib⁹ & superliminari hinc vnā
atq; hinc alterā colūnam appingunt expeditam: atq; etiā inter-
dum prominentē. Colunarum bases inter se distant: q̄ integrū
opus antipagmentorum eo spacio concipiant. Lōgitudo colū-
narū cum capitulis tanta est: quanta sit ab angulo extremo ba-
sis dextræ ad angulum extremū sinistre. In hæce colūnas trabs
fascia coronæ fastigiūq; imponitur ex rationibus porticus: de
qua supra suo transeginus loco. Fuere qui ad latera hostioruz
pro trabe adegerint coronarū ornamenta: ex quo hiatū ianue
prepansum effecere: opus magis priuatorum ædium delitij ac-
cōmodatum præsertim fenestrarū q̄ templorum auctoritati cō-
decens. In maximis templis hostijs præsertim quibus aliæ nō
adsunt apertiones altitudo vacui i partes diuiditur tris: vnaq;
atq; eadem suprema linquetur vt pro fenestra sit: æneocq; orna-
tur rete: reliquum valuis datur. Suas habent rationes particu- Valuæ et
larum valuæ. Inter particulas primaria est cardo: istius duplex earū parti
est ratio. Nam aut lateri ianux cōmēdantur captus ferrei et ar-
picones: aut ex angulo value assis emittitur: in cui⁹ cuspide sta-
tuta valua inuertitur. Valuæ temploꝝ q̄ perpetuitatis gratia
fiant æneæ atq; maximi ponderis sint axe tutius agūtur q̄ arpi-
conibus. Non hic refero quas portas apud historicos & poetas
legerim vestitas auro/ebore/et signis/tā graues/vt turmis ho-
minum referarentur: et strepitu terrorē incuterent: i his ego fa-
cilitatem laudo aperiendi claudendiq;. Ergo ad cuspidē in axis
infimo substituetur sedile greum stagno imisto: excauabiturq;
medullitus cum sedile/tum et caput axis cui valua applexa sit
in modum pixidis ad concauū lineamentū lancis/quo ad intra
se mutuo complexu concipiant pilā ferreā bene teretez et bene

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoriâ.

terfam. Ad supremū quidē axis caput quā in valvæ summo est
aderit famella ænea superliminari interstita: et præter id axis mo-
bilem circa se imbuet anulū ferreū vsque quaq; tersum et leuiga-
tum. Sic fiet vt nusquam morosa sit valvæ: et leui appulsu ad
arbitriū alludat. Singulis hostijs valvæ erūt gemellæ: quarū al-
tera hoc in lat⁹ ianue; altera in latus alterū sese recipiat. Valvæ

Valvæ or
namēta. eiusq; crassitudo fiet ex suæ latitudinis duodecim. In valvis orna-
mēta sunt fasciæ quæ quidē amplitudinē valvæ superadpactæ
obambiāt numero ad arbitrium aut duplices aut triplices aut
etiā simplices. Quā si erūt geminæ et veluti grad⁹ alteræ sup alter-
ras distētæ capiēt abæ vna ex valvæ latitudie ptē ne magis q̄r-
tā: ne min⁹ sextā. Eritq; p̄ma supereminēs ad pacta fasciā latior
q̄ substituta ex quinta. Quod si erūt triplices: tunc ex trabe io-
nica lineamēta suscipiēt. Sin autē erunt fasciæ circū simplices:
fient ex quinta vsq; ex septima. Fascijs interior linea erit gulu-

Fenestrę
spatiorū. spatia quintā occupent totius altitudinis. Valvæ bis in tēplis
fenestræ æque ornantur atq; hostia. Sed earum vacua q; proxi-
mam sub testudie celsam parietis partē occupet: suisq; angulis
ad superincuruum testudinati terminet: ea re sub arcu contra
sunt atq; in hostijs. Nāq; latiora quidem duplo sunt q̄ alta: to-
tamque latitudinem diuidunt columnulis duabus interstitu-
tis ex rationibus porticus. Sed columnæ istic fere in omnibus
quadrangulæ sunt. Scaphorum lineamenta quibus pictæ ta-
bulæ statuæq; collocantur ex lineamentis hostiorum sumuntur
altitudine tertiam sui parietis partē implent. Ad fenestras
templorum lumini apponebant pro valvis contra pruinas
et ventorum impetum stativas tabulas tenues alabastris tra-
lucidi: aut rete æneum marmoreum ve. Plagas vero interme-
dias ad rete obstipabant non fragili vitro: sed lapide speculari
petito maxie ex Sogobria hispaniæ oppido: aut itē ex Bono-
nia galliæ. Id lamia est raro pedali āplior gypli tralucidi et per-
purissimi. Cui peculiare natura datum est: vt vetustatem non
sentiat.

¶ Ara sacrificij an vna vel plures. de cœnæ cōmunione. opti-
morum coniunctione templi et sacrificiorum luminibus. cans-
delabris alacritate crateribus. ceterisq; nonnullis quib⁹ egres-
sie ornantur templa.

Ca. XIII.

Ost hec spectabit quidem ad rem temploꝝ arā in qua sacrificent statuere loco dignissimo: nimirum assidebit iuste pro tribunali. Aram veteres altam facere pedes sex: latam duodecim: in qua signum statuerent.

Aras autē sacrificij gratia intra templū complures disseminare an deceat aliorum sit iudicij. Apud maiores nostros per illa nostræ religionis initia optimi viri in communionem cœnæ conueniebāt: non ea re / vt corpus epulis saturum facerent: sed vt conuictu mutuo mansuescerent: et animo bonis monitis refer ti domū redirent multo cupidissimivirtutis. Illic igiꝛ libatis potius q̄ assumptis quæ in cœnam essent per summā frugalitatē apposita Habebatur et lectio et sermo de reb⁹ diuinis. Flagrabant omnium studia ad cōmunē omnium salutem et ad cultū virtutis. Demum quisq; prout facultas suppeditabat offerebat in medium quasi pietati debitū cēsum / et bñmeritorū stipē / id est per antistitē erogabat in eos qui ope indigerēt. Oīa isto pacto inter eos veluti inter amātissimos fratres erāt cōia. Post id tēpus cū per principes licuit publice facere: nō multo quidē a vetere patrū instituto deuariūt: sed maiore populo cōfluēte minutiore libamēto vsi sunt. Sermones autē quib⁹ vterētur disertis per ea tēpora pōtiffices ex patrū cōmentarijs spectare passim licet. Itaq; vnica tum quidem erat ara / ad quā cōueniebant. Vnicū indies sacrificiū celebraturi. Successere hæc tpa quæ vtinā vir quispiā grauis pace pōtifficū reprehēdēda duceret: qui cū ipsi dignitatis tuendæ gratia vix chalendis annuis potestatē populo faciāt vifendi sui. Omnia vsq; adeo circūferta reddidere altarib⁹ / et interdum nō dico pl⁹. Hoc affirmo apud mortales nihil inueniri ne excogitari quidē posse: qd sit dignius sanctiusq; sacrificio. Ego vero neminem dari bene cōsultum puto / qui quidem velit res dignissimas nimium prompta facilitate vilescere. ¶ Sunt et quædam alia ornamentorum genera non stabilia quibus sacrificium ornetur. Sunt et quibus alioquin templa honestentur: quorum spectet ratio ad architectum. Queritur quid omnium pulcherrimum sit triuium ne latum / ludibunda iuuentute. Mare ne refertum classe. Campus ne refertus milite et lignis victricib⁹. Forꝝ ne refertum patrib⁹ togatis et eiusmōi: an templum alacritate luminū illustre? Sed veli quidē lumia in tēplis habere maiestatē. Quæ res minutis in scitillulis facularū quib⁹

Nota
epulandi
morē an-
tiquum.

Attende

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

hodie vtimur non est. Habebunt non nego venustatē si ad aliā
quam lineamentorū speciē coaptētur: si per coronarū lineas lā
padibus distēdenť. Sed multo placent veteres qui candelabris
Candela- maiusculas cōculas odoratis flāmis incendebāt. Longitudo cā
brum. delabri in partes diuidebāt septem. Duę dabanť basi: eratq; ba
sis triāgula longior ex magis q̄ lata. Inq; imo
erat ea quidē latior q̄ in summo ex . Stilus can
delabri excitabitur vasis gutturijs alteris in alteras superastitu
tis. In summo apponebatur cōcula gummis & lignis odoratis

Balsamū farcita. Mandarūt memorię quātum balsami ex publicis vecti
sacrificijs galibus iusserint principes in singulos dies solennes incēdi ad
incētum. basilicas maximas Romę. Id fuit ad libras quingētas octuagīta.

¶ Hactenus de cādelabris. Venio ad reliqua quibus egregie or
Giges. nenť templa. Legimus Gigem crateras dedisse dono Apollini
Nota va Pithio sex ex auro solido pondo milia triginta. Et apud Del
fa & id ge phos solida ex auro et argēto fuisse vasa quorū quodq; ampho
nus alia ras caperet sex. Fuere & qui pluris artificū manus atq; inuentū
tēplis olī fecerint q̄ aurū. Apud Samios in templo Iunonis cratere ferre
dicata p̄ is signis circumrefertū affuisse ferunt: qđ olim Spartę ad Cres
ciolissi sum misissent dono tantę amplitudinis / vt amphoras ceperit
ma. trecētas. Delphis quoq; Samios dono misisse olim cōperio fer
ream cortinā in qua miro artificio animantiū capita essent in
sculpta: quāve colosi cubitos alti septem subnixo genu substi
nerēt. Mirū illud Api deo eodem fecisse Sānitū ū ægyptium co
lūnis & varijs signis ornatissimā intusq; simulacrū Ap's dei cō
tinuo qđ od solem spectādum voluerēt. Illudq; iterū admirabi
Telū Cu lius Cupidinis telum in tēplo Dianę apud Ephesum pepēdis
pidinis. se nullis penit⁹ mandatū laqueis. De istiusmodi qđ statuā nihil
habeo: nisi vt suo & decenti ponant loco quoad spectētur cum
admiratione & dignitate.

¶ Basilicę primordia / portus / partes / structura / et quid nam a
templo discrepet. Caput. XIII.

Basilicam fuisse principio locū constat: vbi sub tectū
ad ius dicendū principes cōuenirent. Huic loco digni
tatis gratia additū est tribunal. Post id / quo esset ea q
dem laxior primarijs tectis nō sufficientib⁹ circūaddi
dere portic⁹ patulas intrinsec⁹ hinc atq; hinc primū simplices /
mox etiā duplices. Addidere insuper alij fm tribunal transuer

sam alteram ambulationē : quā quidē causidicam nuncupam⁹
 q̄ illic rhetorū turmæ causidicq; versarentur . Et iunxere ha- Basilica.
 sce ambulationes inter se lineamento ducto ad .T. litteræ simi-
 litudinem. Tum et seruorū gratia additas fuisse porticus inter
 pretātur extrinsecas. Itaq; basilica ex ambulatione cōstat atq;
 porticibus. Atqui basilica q̄ naturā quidē sapiat templi / mul-
 ta ex parte cuncta sibi ornamenta vendicabit quæ tēplis debeā-
 tur. Ea tamē ita vsurpabit: vt præ se ferat imitari tēpla maluis-
 se q̄ æquari. Exaggerabitur templorū more. Sed ei ex aggeris
 altitudine quæ templis debeatur adimetur octaua: in quavene-
 rationis gratia cedat digniori tum et cætera quæ ornamēto ad-
 hibebuntur / nequicquā eam habebūt grauitatē / quam habeāt
 quæ templis imponantur. Præterea inter basilicā atq; templū Quid a tē
 hoc interest q̄ eam quidē propter frequentiā prope tumultu- plo dif-
 antium litigiosorū / et propter vsum litterarū recognoscenda: fert basili-
 rum / subscribendarumq; esse oportet itionibus per q̄ expeditā ca.
 et apertionibus vehementer illustrē: probabiturq;: si ita erit pa-
 rata vt qui patronos clientes ve suos quesitū aduenerint : vbi
 sint primo aspectu repertum habeant. His de rebus columnæ
 istic cum ratios exiguntur: tum et arcuata maxime condecēt
 et trabeatas etiam non recusant. Sed basilicam sic diffiniem⁹:
 vt sit ea quidem perampla / atq; admodum expedita quædam
 ambulatio circumspecta sub tecto porticibus intimis. Nam eā
 quidem quæ nuda porticibus sit / magis ad rationes curiæ et se-
 natus pertinere arbitramur q̄ ad basilicā. Et de istac suo diceſ
 loco. Basilicas aream habere oportet ita comparatā vt sit earū
 longitudo ad latitudinem dupla. Conueniet etiam habere am-
 bulationē mediā vtiq; et causidicā liberam et expeditā. Quod
 si forte causidica amota tātum erit habitura porticus hinc atq;
 hinc simplices hūc in modū finietur . Latitudo enim areæ diuī-
 detur in partes nouē: ex quibus dabuntur quinq; ambulationi
 mediæ: singulis autē porticibus binæ. Tum et longitudo itidē
 in partes diuidetur nouem. Ex his vna dabitur sinui tribuna-
 lis . Amplitudini vero tribunalis in faucibus dabuntur duæ.
 Sin autē præter porticū addēda erit causidica: tunc areæ latitu-
 do diuidetur in partes quattuor: duæ dabuntur mediæ ambu-
 lationi: singule autē singulis porticibus. Rursus longitudo di-
 uidetur sic. Nam sin⁹ quidē tribunalis sibi in⁹ orsus capiet cur

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

uatura sui partem longitudinis duodecimam. Apertura vero interualli capiet duodecimam bis et eius insuper dimidiã. Lati tudo quidem caudicicæ sibi partē longitudinis areæ capiet sex tam. Sin autē vna et caudicicam et portic⁹ habitura erit dupli ces: diuidetur quidē latitudo in partes decē: ex quib⁹ dabis me diae ambulationi partes / tris vero in dextram / et tris alteras in sinistram occupabunt porticus partitis spatij inter se ex dimi dia. At longitudo quidē diuidetur in partes viginti: ex quibus dabitur curuaturæ tribunalis pars vna et āplius dimidia. Ap ertioni autem ipsius tribunalis dabuntur tris: et amplius etram tertia. Caudicicæ dabuntur itegræ partes nihilo plus tris. Pa rietes basilicarum non erunt quidem crassi / vti sunt tēplorum

Parietes
basilicarū

Non enim testudinum onerib⁹: sed trabibus / et deliquijs tecto rum sustinendis excitantur. Fient igitur crassi ex parte vigesi ma suæ altitudinis. Parietum altitudo pro fronte ad sui latitu dinem spatij addet insuper dimidiam et nusquam plus. In an gulis ambulationum porrigētur pilæ parietem sese in lineam columnationum parietis extēdentes nihil minus q̄ vt binas: nihil plus q̄ vt tris crassitudines ei⁹ parietis occupent. Sunt et qui et media longitudinis linea pilam quoq; ordine inter co lumnas excitent firmitudinis gratia. Eius latitudo aut tris q̄ dem capit vnius columnæ crassitudines: aut ad summū quat tuor. Columnationes etiam nequicquā habebunt grauitatem quam habeant quæ tēplis apponūtur. Qua de re si præsertim trabeata vtemur columnatione sic rationabimur. Nā si erunt illæ quidē corynthie: adimet earū ex crassitudine pars duodeci ma. Si autē ionicæ: adimetur decima. Si vero doricæ: nona. In cæteris deinceps capitulorū et trabis et fasciæ et coronæ et eius modi coaptationibus templa imitabuntur.

¶ De trabeatis et arcuatis colūnationib⁹ / q̄les basilicarū colū næ coronæq; variæ et earū sedes / necnō fenestrarū altitudo / la titudo / reticulatio / de p̄tinuatiōe / de ianuis et ear⁹ rōib⁹. C. XV

¶ Arcuatis imitationibus debentur columnæ quadran gularæ. Nam in rotūdis opus erit mēdosum ea re q̄ ca pita arcus non ad plenū in solido columnæ substitutæ assideant: sed quātū archa quadrati circulū a se cō tentum excedit: tantū in vacuo pendeat. Hoc vt emēdarēt per ti veteres superapposuerunt capitulis columnarū etiā aliud lata

strum quadrilaterum altum alibi ex quarta : alibi ex quinta diametri suæ columnæ. Ad lineamentū vndulæ hui⁹ superadiecti quadranguli latitudo in vno æquauit maximā capituli extensionem: in summo fuere projectiones pares altitudini: hoc pacto frontes et anguli arcus expeditiora habuere sedilia atq; firmiora. Arcuatæ columnationes vti et trabeatæ inter se variæ sunt. Nā aliæ quidem dispanfæ: aliæ confertæ et eiusmodi. In confertis altitudo vacui apertionis dimidiā capiet latitudinis sui species. In dispanfis habebit altitudo tertiā latitudinis quæ quies. In subdispanfis latitudo istæc erit ex dimidia lōgitudinis Arcuate
In subconfertis fiet ex tertia. Arcum dixim⁹ alibi trabē esse fle et colūna
xam. Ornamenta igitur arcub⁹ dabunt: quæ eadē trabibus datæ trabe
rentur: si in tales colūnas imponderentur. Præterea qui op⁹ esse ationes.
ornatissimū volent: directas insuper ducēt lineas perpetuū per
parietē in arc⁹ istiusmodi supremū dorsum. Deformabūtq; tra
bem et fascias et coronas quales ad eā altitudinē colūnationi
bus deberi intelligant. Sed cum basilicæ aliæ vno porticu: aliæ
bino circuantur / coronarū idcirco sedes supra colūnas et arcus
erit variæ. Nā his quidē quæ vno tantū porticu septæ sint / ex
tota sui parietis altitudine cōsensus coronarū præhēdet nonā
quinq; / aut vsq; septimā quater. In his vero quib⁹ duplices
adsunt portic⁹ cōscendēt coronæ nihilo minus tertia: nihilo
plus q̄ octaua ter. Appingent⁹ præterea ornāmēti gratia atq; itē
vtilitatis ad parietē supra coronas primas aliæ insuper colum
næ maximæ quadrangulæ: quæ in substitutas primarias colū
nas medijs centris acquiescāt. Nā cōfert quidē q̄ seruata ossiū
soliditate et aucta operis honestate pōd⁹ atq; ipensa parietis ma
xima ex parte leuigabit: adigētq; istis supremis colūnationib⁹
etiā coronarū prominētia vti operis qdē ratio istic exigat. Ad
de q̄ basilicis biporticatis alteræ in alteras colūnationes statuē
tur nūero a tecto ad imū tris. In illis aut bina. Vbi igit colūna
tiones apposuerit tris / illic spatiū id pietis qd supra colūnas pri
mas vsq; ad supmā tecti cōtignationē sit / in ptes duas diuidet:
eoq; loci secūde coronices finient. Inter pmas coronices et secū
das paries seruabit integer : atq; crustationū figmētis adorna
bit. Paries vero qui inter secūdas ac tertias coronices sit: fene
stris fiet trāsptus et luminib⁹ pui⁹. Atq; fient qdē supma p in
terualla colūnationū in basilicis fenestræ vniformes atq; mu

Fenestre.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

tuo respondētes. Earū latitudo nō erit arctior q̄ vt tris capiat quartas totius interualli / quod inter colūnas sit. Altitudo vero fenestrarum percōmode duas capiet istiusmodi altitudines Eadē superliminare summas æquabit colūnas præter capitulū si erunt quadrangulæ. Sin autē erūt fenestræ ipsæ arcuatæ licebit arc⁹ dorsum pene vsq; sub trabē tollere : et diminuto etiā arcu licebit istic ad arbitrium vti. Sed is colūnæ proximæ altitudinē non prætergredietur. Subijcietur fenestris pluteus cū cimatio gulula aut ouiclis. Vacua fenestrarū reticulabuntur: sed non obstipabuntur templorum lamis ex gypso. Habeant sane concedet quos acres ventos appellentes et infestas pruinās frangat atq; intercipiat / ne qua molestia inferatur. Alia ex parte assiduo et liberrime respirēt necesse est: ne excit⁹ ab frequentia pedū puluis officiat pulmonib⁹ vel oculis: Mihi idcirco vehementer probantur istic lamix tenues ex ære plūbo ve crebris et minutis foraminibus vt ita loquar expictæ / per quæ

Cōtignatio.

lux penetret / et spiritus motu auræ repurescat. ¶ Contignatio multum erit decora: si fiet itimū in ea cælum subtēsum ad planicie coæquabilē / atq; tabulis ad vnguē compactis. Deformabunturq; aptis dimensionibus grandes cicli angularib⁹ figuris cōmisti: distinguenturq; mēbratim areolæ lineamētis sumptis a particulis coronarū. Maxime gulula ouiclis baccisq; ac frondib⁹ interfertis: fiētq; areolarū limbi circūredimiti fascijs gemmatis digna et prompta rerum prominētia: interq; flores et acanthi insignes splendescāt: Spatiq; ipsa pictorū ingenio ad omnē venustatis elegātiā expoliantur. Aurū materiæ ad glutinari leucophoro pulte huiusmodi aiebat Plinius. Miscētur. n. sinopidis pōticæ libræ sex: silicis lucidi libræ decē: infunditurq; mel græcense: nec ponitur in op⁹ ante exactū diē duo-

Glutinū idolebile.

decimū. Mastix liquatū oleo linaceo mistū helbica sinopide bene vsta glutinum præbet penitus indelebile. Altitudo ianuæ in basilicis ad porticū referetur. Porticus si pro vestibulo extri fecus adiungetur / fiat alta et lata atq; intrinseca. Vacuū latera et huiusmodi ianuarū rationes ducentur a tēplis: sed æneis val

Ianuæ basilicarū

uis non vsq; dignabitur basilica. Fient igitur ex materia cupressu / cedro et eiusmodi: ornabuntq; æneis bullis: coagmentabuntq; omne id op⁹ ad soliditatē perpetuitatēq; magis q̄ ad delicias. Aut si demū venustati plusculū inseriendū est non inter-

sita minutalia/quibus picturas imitamur: sed sigilla potius affigent modice prominentia: quæ opus ornent: et sese facile tueantur. Basilicas etiã rotundas facere aggressi sunt. In his medijs cõceptaculi altitudo tanta est: quanta & totius basilicæ latitudo. Porticus vero et columnationes et hostia et fenestræ eiusmodi hisdẽ finiunt rationib⁹ quib⁹ et âgulares. De his hacten⁹.

CDe publicis rerū monumētis iucundiora nõnulla animi releuandi gratia sequenti libro præ inserta. Ca.XVI.

Enio ad rerum monumenta. Iuuat hic animi gratia paulo esse iucundior / q̄ vsq̄ fuerim. Dum omnis noster sermo in cõmensurationū numeris versabit̄. Sed ero quoad potero subcinctus et pressus dicendo. Maiores nostri cum fines imperij deuictis hostib⁹ vi et virib⁹ propagare prosequerentur: signa et terminos statuebāt: quib⁹ cursum victoriæ indicarent: et partū armis agrū a finitimis notatum distinctūq; redderent. Hinc metæ colūnæq; et eiusmodi rerum dinoscendarum notæ ortæ sunt. Post id superis gratificantes prædæ partem elargiri sacris progressi sunt: et publica gaudia religioni commendarūt. Hinc aræ sacella et istiusmodi quæ ad eam rem facerent. Consulendū etiã nomini et posteritati statuerunt: nosciq; vult⁹ / et prædicari virtutes suas apud gen⁹ hominū elaborarunt. Hinc exuuiæ / et statuæ / et tituli / et trophea: quæ ad cõcelebrandā famā facerent / excogitarūt. Hosce subditi nõ modo qui patriã re aliqua iuissēt: sed etiã fœlices et fortunati quantū per opes eorū ostendas licuit secuti sunt. Sed in re perficiunda alijs alia placuere. Liberi patris termini quos ad fines Indie profectionis signū posuit fuere lapides crebris intervallis dispositi / et arbores proceræ quarū stipites hedera p̄texerentur. Apud Lisimachiã stetit ingēs ara: quã Argonautæ posuere inter proficiscendū. Pausanias apud Hippari ad pontū craterem statuit æneum crassum ad digitos sex: qđ quidẽ amphoras caperet sexcētas. Alexander apud Alcestē fluiiū trãs oceanum aras posuit duodecim ex saxo ingenti quadrato. Et apud Tanaim quantū spatij castris occuparat: tantū incinxit muro: opus stadia vsq; sexagita. Dari⁹ castris positis apud Othrisios ad Artesroun fluiiū quemq; militē iussit lapidē vnū iacere in cumulos quos videntes posteri et numero et âplitudine maximos mirarent̄. Sesostris exercitū agēs eos qui sibi viriliter ob-

Termini
finiū in-
diæ a Li-
bero p̄te
deuictarū
Argonau-
tæ.
Pausa-
nias.
Alexan-
der.
Darius.
Sesostris.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

- stitissent: erecta colūna ornabat appositis titulis magnificētissimis. In eos vero qui sine armis cecidissent pudēda muliebria adsculpebat monumētis lapidū et colūnarū. Iason templa sibi per singulas quas peragrasset regiones erigebat: quæ oīa Parmenio deleuit: ne cui⁹ esset illic nomē celebre præter Alexātri. Hæc illi inter expeditionē. Verū et parta victoria/pacatisq; rebus insuper sic facere vsurparūt. In Palladis solertis tēplo cō-
- Iason.** Lacedæmoniorū. pedes quibus vincti Lacedæmones fuissent suspendere. Lapidē moniorū. quo rex Machiensū ictus a Phymio rege et perempt⁹ sit/ Euia Phymius ni non modo asseruarunt tēplo: sed etiā velut deū adorarunt. Eginitæ. Aeginitæ rostra nauīū hostib⁹ arrepta dicarūt tēplo. Eos imitatus August⁹. Augustus victor Aegypti ex rostris nauīū colūnas conflauit quattuor: quas postea princeps Domitian⁹ locauit in Capitolio. His Iul⁹ Cæsar adiecit duas: vnā in rostris: alterā ante curiam victis Pœnis nauali certamine. Aut quid ego hic turres/templa/obeliscos/pyramides/labyrinthos et eiusmodi referā: quæ hīstorici collegerūt. Ad id qdē hoc deuenit studiū celebrandi sui operibus istiusmodi: vt etiā vrbes posteritatis gratia in sua suorumq; nomina cōdiderint. Alexander/vt cæteros omittā præter eas quas nomini suo etiā quadrupedi Bucephalæ astruxit vrbē. Sed meo quidē iudicio/illud Pōpeij fuit perq̄ decenti⁹. Fugato. n. Mitridate quo loci eū supasset: eo condidit Seleucus vrbē Nicopolim/ minori sitā in Armenia. Oēs tñ vicisse Seleucus visus est. Nā is quidē vxori Apamias vrbes condidit tres: matri Laodicias quīq; sibi Seleucas nouē: patri Anthiochias decē: Alij non tā impensæ magnitudine q̄ nouis aliquib⁹ inuētis fructū posteritatis captauere. Cæsar ex baccis lauri quam in triumpho gesserat siluā satiuā effecit: et sacrauit futuris triumphis. Apud Aſcalū Syriæ insigne fuerat tēplū in quo simulacrū locatū est Dercetę vultu hoīs: corpore postremo piscis: q̄ se illac in stagnū præcipitasset: additūq; est ne fastū fore siriū q̄ piscē e stagno degustasset. Apd lacū fucinū Mutinij Medeā angustē ad serpētis effigiē finxere q̄ ei⁹ ope serpentū iniuria liberati sint. His persimile est hydra Herculis Io et belua lernæ: et quæ prisca poetæ carminib⁹ expīxere: quæ mihi quidē cōmēta vehementer probant/ modo ferāt præ se quod virtutē sapiat: veluti illud est qd̄ illi ad sepulchrū Simandis insculpsere. Stat enī iudex et p̄matū puent⁹ vestiti sacris: eorū ex collo ad pect⁹
- Cōpedes**
Lacedæmoniorū.
Euia
Phymius
Eginitæ.
August⁹.
Alexāder
Pompei⁹
Seleucus
Derceta.

pendet suspēsa veritas clautis subnutās oculis. In medio est li-
 brorum cumul⁹ inscriptusq; titul⁹. Animi hæc vera medicamē
 ta sunt. ¶ Sed omniū ni fallor egregi⁹ fuit vsus statuarū. Or-
 namēto enī veniunt et sacris et profanis et publicis et priuatis
 ædificijs : mirificāq; præstant memoriā cū hominū tū et rerū.
 Et profecto præstātissimo igenio quicūq; is fuit: q eas adinues-
 nerit statuas: vna cū religiōe ortas arbitrā Et statuarū inuēto Statuarū
 res Aetruscos fuisse prædicant. Alij Telchines Rhodios pri- iuētores :
 mos fuisse irenē: qui statuas deorū fabricarit: psuessicq; illas scri qui pmi.
 bunt religionib⁹ abdicatas magicis nubes / imbres / et eiusmōi
 inducere: nouasq; formas animantiū ad arbitriū imutare. Pri-
 mus græcis Cadm⁹ Agenoris fili⁹ statuas deorū in tēplo cōse- Cadmus
 crauit. Apud Aristotelē primas Athenis in foro positas legi-
 mus Herodoro et Aristog: toni : q; hi primū tyrannidē sub-
 stulissent. Has Alexander absportatas a Xerse ex suis restituit Statuæ i-
 se Athenientib⁹ meminit Arrianus historiens. Romæ tantā af mensæ.
 fuisse copiā statuarū ferūt: vr alter adesse populus lapideus di- magnitu
 ceretur. Rapsīnates peruet⁹ Aegyptiorū rex Vulcano posuit dinis.
 statuas lapideas cubitos altas qnq; atq; viginti. Sosostris Aegy Rapsīna-
 ptius se atq; vxorē statua posuit cubitos alta duos et trigira. tes.
 Amasis apud Memphī statuā posuit accubātē: ei⁹ magnitudo Sosostris
 pedes erat septē et quadragita: inq; basi duæ astabāt aliæ pedes Amasis .
 altræ viginti. Ad Simandū Iouis statuæ appositæ erāt tres Mē Memnō.
 nonis op⁹ mirificū : vnico cæsæ in lapide: q̄rū vna sedēs tāta fu
 it: vt eius pes septē excederet cubitos: et præter artificis manū
 atq; lapidis vastitatē quod mirere nulla erat in tāta mole fixu
 ra aut macula: cūq; lapides ad cōceptas magnitudines nō suffi
 cerēt: æreas cōflare posteri aggressi sunt ceticubites. Sed præ cæ: Semira-
 teris Semiramis cū et lapis deficeret. et maius aliqd cōcupisce- midis sta
 ret q̄ qd ære posset asseq: apd mōtē Mediæ / q Bagistan⁹ dicif in tua mirā-
 petra stadiorū septē et decē suā insculpsit effigiē: quā centū viri de vastita
 donis venerarēt. Illud de statuis minime prætereūdū cēleo qd tis.
 apd Diodoꝝ legim⁹: statuar: os Aegyptios tm̄ valere solitos ar Statuarij
 te et ingenio: vt ex varijs lapidib⁹ diuersis positis locis vnū si- Aegyptij
 mulachri corp⁹ pficerēt quētu partiū adeo p̄finito: vt vno loco mirifici.
 eodē ab artifice eē p̄fecta viderēt. Miroq; hoc ex artificio cele- Attende
 bre ill: d apd Samios Phythj Apollinis sifachrū extitisse prædi mirū arti
 cant: cui⁹ media fuerit ps Thelleij op⁹ reliquam vero ptem in ficium.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Epheso Theodorus perfinierit. Hęc animi gratia dicta sint: q̄ tametsi faciāt ad rem plurimū: velim tñ quali accepta referant mutuo ex proximo qui sequet̄ libro: cū de monumentis priuatorū irāligemus: ad quā rem ista maxime pertinebāt. Nam cū impēse quidē magnitudine priuati superari a principib⁹ haud facile paterētur: cū & ipsi flagrarent auiditate glorię: vehementerq; affectarēt quocūq; dare pacto nominis sui claritatem effundere: ea de re impēlis quidem quoad fortuna suppeditabat nō pepercere. Qđ autē esset in potestate artificū: & viribus ingenij posset occupari: id totis studijs vsurparūt. Ergo lineamētorum elegātia & operis decētia maximis regib⁹ pares esse cōtendentes affectuti sunt meo iudicio vt in ea re non multo fuerint postponēdi. Itaq; in librū proximum reseruētur. Hoc spondeo Afferent ea quidē iucunditatem cū legeris. Sed quod hic faciāt ad rem non prætereamus.

¶ An statue in tēplis ponendę & q̄/ql̄es/vbi/quot. Ca. XVII.

SVnt qui statuas in tēplis ponēdas negēt. Numam regem ex pythagoreorū disciplina phibuisse ferunt/ne quod in tēplis simulacrū imponeret. Seneca inde se suosq; ciues subirridebat. Atqui ludimus inquit puppis vt pueri: sed maiorib⁹ instituti rationē adducētes sic ratiozinātur. De dijs quis nā adeo erit ineptus/vt nō intelligat mēte nō oculis diffiniendū esse: & formas omīno posse dari nullas certū est: quibus tantā rem aliqua vel minima ex parte imitari/aut fingere liceat. Et cōferre quidē arbitrantur/si demū formæ penitus nullę aderunt factæ manu: quo assequamur/vt de primo rerū principe superūq; intelligētis quisq; sibi animo ea fingat: quę ad suas ingenij vires accōmodētur. Sic enī promptius altissimi nominis maiestatem multo venerabūtur. Alij secus. Nāq; species quidē hoīm collatas in deos fuisse dicūt quodam optimo sapiētisq; cōsilio: quo facilius a vitę prauitate imperitorū animi cōuerterentur: vbi adessent simulachra/quę adeuntes deos ipsos adire se crederent. Alij effigies eorū qui de genere hominū benemeriti essent: quosve in deorū numero memoria cōsecrādos cēsuisent/locis sacrat̄is ponēdos/visendosq; dedere: quo eos posteri venerātes ad virtutis imitationē studijs glorię incēderētur. Sed statuas præsertim in templis maximū interest quales quib⁹ locis frequētes: qua etiam ex materia factas appo

namus. Nō enim quales in hortis ridiculas illius auistuporis Priapus dei: nō quales in porticu bellatorū hominū & eiusmodi. Neq; in angusto ignobiliq; loco ponendas censeo. Sed prius de materia/mox de reliquis trāsigem⁹. ¶ Prisci (inquit Plutarchus) ex ligno simulachra faciebāt vti in Delo Apollinis: vtiq; in vr Simula-
 be Populonia Iouis ex vite: qd̄ etiā incorruptū mānisse multi chra ex
 ferunt. Vtiq; Dianę Ephesię: qd̄ alij ex ebano. Mutianus ex vi- ligno.
 te fuisse tradit Peras qui templū Argolicę condidit: & filiā an Peras.
 tistitem cōsecrauit/ex trunco pyri Iouem effecit. Fuere q̄ deos
 fingi phibuerint ex lapide q̄ sit durus & immanis. Aurū itidē
 atq; argentum respuebāt: q̄ ex terra infēcūda & infœlici: q̄ ve
 morbosus ei color esset. Atqui Iuppiter (īquit ille) angusta vix
 rectus stabat in æde. Inq; Iouis dex tra fictile fulmē erat. Apud
 Aegyptios fuere qui deum igneum: ethereq; inhabitare igni
 putarint: nec posse hominū sensu capi: ea de re deos ex cristallo
 voluere. Alij nigro ex lapide deos aptissime fingi arbitran̄: q̄
 cum esse colorē incōprehensibilē ducerent. Alij demū auro: q̄
 syderib⁹ cōueniret. Ego vero qua ex materia deorū statuas fieri
 probē addubitauī. Dignissimā nimirū dices materiā esse oportere:
 qua deum fingas: sed dignitati p̄xima est raritas. Tamen is
 nō sum qui ex sale quales efficere Solinus refert Siculos con-
 sueffe: aut quales inquit Plinius ex vitro fecisse velim. Neq; itē
 ex puro auro aut argēto: nō id quidem vt illi q̄ ex terra ortum
 sterili et colore morbosum recusarint. Multa sunt me quę mo-
 ueant inter quę illud est qd̄ ad religionē spectare ipse mihi per-
 suaserim: vt quas deorū loeo adorādas ponimus/ q̄ prope id af-
 sequi liceat/ dijs iplis persimiles apponamus. Perennitate igit̄
 quoad per mortales fieri possit imortales habēdas cēseo. Aut
 quid esse causę dicam cur a maioribus acceptā opinionē de isti-
 usmodi rebus tanti faciant: vt istic audire dei pictam effigiem.
 Illic vero eiusdē ipsius istius dei statuam p̄xima in statione lo-
 catam p̄ces etiā vota iustorū audire minus opinentur. Quin
 et quas vulgus maiorē immodum venerabatur si trāstuleris:
 veluti decoctoribus qui ampli⁹ credat aut sua cōmendet vota
 non inuenies. Stabiles igitur & suas p̄prieq; dicatas & dignis-
 simas habere sedes oportet. Aiunt ex auro nusq; ex hominum
 memoria visum opus elegās quasi metallorum princeps hone-
 stari fucato artificio dedignē. Id si ita est deorum statuas quas

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

esse decētissimas affectamus auro facere non cōdicet. Adde qđ facile quidem acti cupiditate nō barbam potius aureā abstru'erint: q̄ totos integros deos colliquant / si erunt auro. Ex ære perplacbit: ni me purissimi marmoris candor illectat. Sed erit in ære quippiam qđ ex perēnitatis fructu in primis probē: modo fecerim⁹ tales: vt maior sit detestandi facinoris ratio si deleuerit: q̄ emolumenti / si altos in vsus conflarit. Tales erunt qui dē quas malleo aut fufura tenui lamia veluti sola ductas cute in formarimus. Scribūt simulachrū factū ex ebore tātę magnitudinis / vt id tēpli tecta vix caperēt. Nō laudo. Aptū enim esse oportet magnitudine formæq; lineamētis: & partiū modo. Et fortassis barba & supercilio seueriores maximorū deorū facies cū molliori virginū effigie nō belle cōdicunt. Tū & raritas deorum augebit ni fallimur venerationē. In ara percōmode locabuntur bini: aut nihilo plus q̄ tris. Reliquorū numerus per scaphas aptissimis sedibus disponetur. Horū quisq; deorū heroum habitu & gestu suam quoad per artificē id possis vitā & mores exprimat exposco. Nolo qđ pulchrum illi ducūt / pugilem aut ludionē scenicū gestat: sed ex vultu / totaq; corporis facie gratiam & maiestātē deo dignā præbere de se velim adeūtibus: vt quasi nutu & manu benignissime excipere: atq; supplicātibus gratificari vltro velle videat. Huiusmodi in templis ponendas statuas: reliquas vero theatri & profanis ædificationibus de mandandas statuo.

LEONIS BAPTISTAE ALBERTI DERE AEDIFICATORIA LI. OC- TAVVS. QVI PVBLICI PROFANI ORNAMENTVM INSCRIBITVR.

¶ De viarū publicarū siue militariū / seu vrbanaꝝ ornatu. & vbi sepeliendū sit / aut vrendū cadauer. Caput. I.

Ornamenta quę operibus adhibeātur ad rem ædificatoriā plurimū facere alibi disseruim⁹: et ornamenta ædificijs nō debent omnibus eadem satis cōstat. Nam sacra quidē opera præsertim publica vt reddas ornatissima oñū arte atq; industria est elaborandum: superis ea enī parant: profana vero non nisi hominib⁹

Ergo digniorib⁹ minus digna cedant cōdecet: suis tamen orna-
 mentorū partib⁹ honestabūtur. Sacra publica esse qualia oportet
 libro superiore trāsegimus. Sequit̄ vt profana recēseantur.
 Explicabimus igitur quid cuiq; ornamēti impartiūdum sit.

¶ Apprime publicū esse interpretor viam. Nā ea quidē cum ci *Via.*
 uium causa/tū & peregrinorū etiā cōmodis paratur. Sed cū p̄-
 ficiscentiū alij tellure/alij aqua se transferāt: de vtrifq; dicendū
 est. Illud repetas velim qd̄ alibi diximus. Viā aliam militarem/
 aliā non militarem. Tū & aliter esse habēdam viā intra vr̄bem:
 aliter per agrū. Militarem viā quæ per agrū sit/vehementer or-
 nabit ager ipse/per quē dirigatur: si erit ille quidē cultus/confi-
 tus/refertus villis/diuersorijis/ rerū amœnitate & copia: si mo-
 do mare/modo montes/modo lacum fluentem/fontesve/mo-
 do aridam & rupem/aut planitiē/modo nemus vallemq; exhibi-
 bebūt. Ornamento etiā erit/ si non præceps/ non ardua/ non for-
 dida: sed (vt sic loquar) vaga & æquabilis/ & omnino patula oc-
 curret. Quas quidem res vt assequerētur/ maiores quid non ag-
 gressi sunt: Nō illud refero/ in centesimum vsq; miliare stratas
 vias lapide præduro: & maximorū lapidum strue coaggratas.
 Appiam viā instrauere a Roma vsq; Brundisiū. Visuntur pas-
 sim totis vijs militarib⁹ p̄fiscisæ rupes lapideq; delumbati mō-
 tes: perfossi colles: æquatę valles: impensa incredibili & operū
 miraculo. Quę oīa & vtilitati & certe ornāmēto sunt. Præterea
 ornamentum afferēt dignissimum: si frequentes occasiones of-
 fenderint viatores: quibus adducātur in sermones rerum præ-
 sertim dignarū. Facundus (aciebat Laberius) comes in via pro
 vehiculo est. Et profecto non minimū leuamur ab itineratio-
 nis tedio cōfabulatione. Qua de re cum in cæteris maiorum in-
 stitutis eorum prudentiam maximi semper feci: tum & in hoc
 vehemēter laudo tametsi maiora spectarint inuēto hoc de quo
 mox dicturi sumus: q̄ vt peregre proficiscentibus gratificaren-
 tur. Hominē inquit lex. xij. tabularū in vrbe ne sepelito: neue *De loco*
 vr̄ito. Tum senatus etiam cōsulto peruetusto cautum fecerat: sepulture
 ne mortuum quēpiam intra vr̄bis mœnia sepelirēt: præter vir apud Ro-
 gines vestales atq; imperatorem: q̄ hi legibus nō tenerentur. *manos.*
 Valerijis (inquit Plutarch⁹) & Fabritijis licebat honoris grā se-
 peliri in foro: sed eorū posteri cū eo imposuissent: illico face sup-
 posita asportabāt: indicātes id licere sed nolle. Ergo sepulchra

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

suorū locabant per agrū locis idoneis et cōspicuis propter viam: atq; efficiebāt quoad per eorū facultates et artificū manus licebat/ vt essent illa quidē ornamētis refertissima. Stabāt idcirco lineamentis astructa exquisitissimis. Non deerat colūnarū copia. Splendebāt crustationes. Nitebāt et statuæ/ et signa/ et tabulæ. Spectabātur ducti ære aut marmore vult⁹ artificio per eleganti. Quo instituto quātū illi quidē viri sapiētissimi et rei publicæ et bonis morib⁹ prospexerint/ non est vt longū prosequar. Tantū ea pertigā: quæ ad rē nostrā faciāt. Etenī quid putes viatores si quādo via Appia/ aut quauis alia militari via, proficiscebantur: q; eas intuerent mirifice refertas copia monimētōrū: an non maiorē in modū delectabant: cū hoc et illud atq; itē alterum/ atq; item aliud sepulchrū ornatissimū sese offerret: vnde titul⁹ effigiesq; virū illustriū recognoscerent. Quid igitur ex tā multis inditijs veteris memorię/ nū parū præstabat occasionis/ vnde summorū hominū gesta repetentes et viā sermone leuarent: et vrbi dignitatē adaugerent. Sed erat istuc quidē minimum. Illud erat magis pensandū : q; patrie ciuiūq; fortunis atq; saluti bellissime ex ea re puideret. Inter præcipua cur legē agrariā diuites recularint fuisse testatur Appianus hystoricus/ q; impium ducerēt monumēta maiorū ad alienos transferre. Quāta igitur patrimonia ad pronepotes peruenisse arbitramur hac vna vel charitatis/ vel pietatis/ vel religionis veneratione atq; obseruatōe: quæ assotus decoctoresq; alea perdidissent. Adde quod erat istud quidē cū familijs/ tum vrbi ornamētum nominis et posteritatis: quo iterū atq; iterum excitarētur: vt mallēt laudatissimorū virtutes imitari. Demū quid illud? quibus nam oculis si quando id ita accidisset insolentem intra suorū monumēta crassabūdūq; intueri hostē potuissent. Quis nam ignauus et vecors non illico exarsisset vindicandi et patriæ et decoris cupiditatē? Et quantū fortitudinis seu indignitatis/ seu pietatis/ seu dolor inde susceptus in virorū animis iniectissent. Itaq; laudandi veteres. Nostros tamē non ausim vituperare: qui intra urbem sacratissimis locis condant: modo cadauer nō intra templū inferāt / vbi patres et magistrat⁹ ad arā vocatis superis conueniant. Ex quo illud fiat interdū: vt sacri ficij puritas contaminetur corrupti vaporis feditate. Quanto commodius hi qui cremare corpora instituere,

De sepulchris / & sepeliēdi multis varijsq; rationibus et modis.

Caput. II.

S

Ed iuuat hic de sepulchrorū rationib⁹ nō pr̄terire q̄ quidē dicēda videātur. Proxime enī accedūt vt op̄ra putētur publica qm̄ religioni cōmendant. Vbi corpus demortui hominis cōdas (inquit lex) sacer esto.

Et nos id ipsū p̄fitemur: sepulchrorū iura ad religionē pertinere. Itaq; cū om̄ibus rebus religio pr̄ferēda sit / de his quāuis ad priuatorū iura pertineāt: ante q̄ ad publica p̄fana prosequar dicendū cēseo. Nulla pene v̄sp̄iam tā efferata fuit gens: quæ nō habēdā sepulchrorū rationē senserit: pr̄ter nescio quos Ictyophagos quos ex vltima Indorū barbarie pr̄dicāt suos maris litos defunctos iacere. Parū interesse asseuerantes humo ne an aqua / an igne dissoluerētur. Albani etiā curā habere defunctorū nefas esse arbitrabātur. Sabēi corpora defunctorū eque atq; sterqus ducebāt: quin & reges sterquilinijs deiiciebāt. Trogloditē mortui ceruicem cū pedib⁹ alligabāt: & raptim cū risu & iocis efferebant: nullaq; loci habita cura mandabāt terre: atq; ad caput capræ cornu apponebant. Sed istos nemo qui humanitē sapiat approbabit. Alij cū apud Aegyptios / tū & apud Græcos non solū corpori sed etiā nomini amicorū monumēta edificabāt: quorū pietatē nemo nō laudat. Eos vero apud Indos qui quidē esse omniū pr̄clarissima monumēta dicerēt / q̄ hoīm memoria posteritati mandata seruarētur: quive p̄batissimorū funera nō re alia q̄ eorū laudes cantādo celebrabāt / audiendos in primis puto. Sed eorū causa qui superstites sint / etiā corporis rationē habendā statuo. Adde q̄ ad nominis posteritatē sepulchra plurimū valere in promptu est. Maiores nostri his qui de republica sanguine & vita egregie meriti essent: vt gratias referrent: ceterosq; ad parem virtutis gloriā excitarēt: cū statuas tum & sepulchra dare publice cōsueuerūt. Sed statuas fortassis dedere multis: sepulchra paucis: q̄ illas intelligerēt interire tē pestate & verustate. Sepulchrorū autē sanctitas inquit Cicero in ipso solo est / q̄ nulla re deleri neq; moueri potest. Nā vt cætera extinguūtur / sic sepulchra sunt sanctiora verustate. Atqui religioni dicarūt sepulchra eo spectantes ni fallor / vt cui⁹ viri memoriā structurę et soli stabilitati cōmendassent / deorū metu et religione tuerētur: quo etiā hoīm manu inuiolatū seruare.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Hinc illud ex lege. xij. tabularū q̄ vestibulū aditus ve ad sepulchrum capere vsu nō licebat. Adde & legē/qua pœna grauis indicta erat si quis bustū violasset: aut ex sepulchro columnā disticisset/fregisset/ve. Demū apud oēs gētes bñ moratas sepulchrorū habita est ratio. Tāta fuit apud Atheniēses cura sepulchrorum: vt etiā perēptos bello si quis dux honestare sepulchro neglexisset capite plecteret. Apud Hebreos lege cauebat: ne hostē quidē insepultū relinquerent. Multa de funerū / sepulchrorūq̄ generib⁹ referūtur: quę ab re esset psequi. Vti illud est quod de

Scythiæ.

Scythis fert: eos inter epulas honoris gratia solitos comedere defunctos & alios nutrire canes: a quib⁹ vita functi vorarent. Sed de his hæten⁹. Ferme oīes qui rēpublicā bene constitutā suis esse legibus voluere: in primis curarūt/vt cū funera tum & sepulchra nequicq̄ sumptuosiora fierēt. Ex Pittaci lege sup̄ terræ tumulū aliud nō licebat præter columnellas tris nō plus altas cubitos apponere aut mensurā. Conuenire enī arbitrabant vt in qua re cōmunis oīm natura esset: in ea nullū fortunæ discrimen haberet: sed essent oīa plebi æque atq̄ locupletiorib⁹ cōmunia. Ita ex vetere quidē more gleba pura operiebant: idq̄ recte fieri interpretabātur quādo quidē corpus qd̄ ex terra esset/ quasi in matris gremiū cōderent: indixere nequis sepulchrū faceret operosius q̄ qd̄ decem hoīes efficerent triduo. Verū qui cu

Aegyptiorū mos.

riolissime sepulchra condidere præceteris fuere Aegyptij. Nāq̄ errare quidē genus hominū prædicabāt qui domos breuissimi tēporis diuersorū lautissimas ædificarent: sepulchra vero vbi diutissime essent requieturi præ illis negligeret. Sed mihi sic fit

Getarū mos.

yerisimile. Getę tum quidē per illā veterem posteritatē sic instiuisse. Nam quo loci cadauer cōdidissent: illic notationis gratia p̄ncipio posuisse aut lapidē/aut fortassis quod Platoni suis in legibus perplacuit: arborē et mox cœpisse aliquid super circumve astruere: nequid fera suffodiendo/eruendoq̄ fœdū efficeret. Cum vero deinceps ea redisset anni facies: vt agrum viderent aut florentē/aut onustum messe/vt cum erat cū sui e vita decessissent: nimirū excitabātur in eorū animis desideria charissimorū quos amisissent: simulq̄ illoꝝ dicta & facta repetētes locum adibant: & defuncti memoriā quib⁹ poterant rebus honestabant. Hinc fortassis ortū est illud/vt assueuerint cū cæteri tum præsertim Græci bene de se meritorū tumulos honestare

in ferijs. Cōueniebant enī inquit Tucidides illic cū indumen-
torū apparatu: & fructuū primitias afferebant. Qd̄ quidē opus
& piissimū & maxime religiosum putarūt: vt etiam publice id
facerent. Ex quo fit vt sic ꝑsequar cōiectura. Hinc eos ad sepul-
chra/nō tumulos modo aut columnellas operimēti notationis
ve causa: verū et ponere delubra etiam instituisse: quo haberēt
vbi id sacrū facerēt cū dignitate. Ex quo illud curarūt vt essent
illa quidē perq̄ decentissima: atq; omni ex parte cultissima. Sed
loca vbi sepulchra istiusmodi ponerent/apud veteres fuere va-
ria. Ex pontificia lege publico in loco facere sepulchrū vetabā-
tur. Platoni sic visum est hominē habēdum ita vt neq; viuus/
neq; mortuus vlla ex parte hominū cetui sit grauis. Eaꝗ de re
cū extra vrbē tum & nō alibi q̄ in agro penitus sterili conderēt
edicebat. Hunc imitati fuere qui certum sepulchris locum desi-
gnarint sub diuo: et ab hominū cetu exclusum: quos ego vehe-
menter probō. Alij contra: cadauera cōdita gypso aut sale ser-
uabāt domi. Micerinus Aegyptiorum rex mortuam filiam in **Micerin^o**
boue ligneo condiderat: apud seq; seruauerat aula regia: iube-
batq; in singulos dies ei qui mysterijs ꝑꝑerāt parētarent. Soli-
tos refert Seruius veteres ꝑꝑstantissimis filijs atq; nobilissi-
mis locare sepulchra excellis et maxime conspicuis in monti-
bus. Alexandrini per Strabonis hystorici tēpora septa & hor- **Alexan-
drini.**
tos habebant cōdendis corporibus dicatos. Proxima patrum
nostrorum etate sacella templis maioribus adacta extruebant
sepulchrorum causa: visunturq; toto in Latio bustuaria fami-
liarum suffossa tellure instructa distinctis per parietem bustu-
lis: quibus crematorum reliquias conderent: statq; breuis titu-
lus etiam pistori/tonfori/coquo/alipte/et eiusmodi qui in fa-
milia versabantur. Vbi autem putos infantulos condidissent
solacia matrum/eorum effigies gypso expressas in vna inter-
cludebant. Maiorum effigies ꝑꝑsertim ingeniorū marmoreas
apponebant. Hæc illi. At nos eos non improbabimus vbi vis
corpus condēdum instituerint: qui dignissimis locis nominis
monumenta mandarint. Cæterum quæ istiusmodi in monu-
mentis delectent hæc sunt. Forma operis & titulus. Quam for-
mam ædificandi veteres ꝑꝑcæteris condignam sepulchris ꝑꝑ-
tarint: non facile dixerim. Augusti sepulchrum Romæ structū
marmoreo fuit lapide quadrato: & opertū arborib⁹ fronde ꝑꝑ-

Leonis Baptiste Alber. De re edificatoria.

Augusti petuo virenti. In summo Augusti simulachrū extabat. In insu sepulchrū. la Tyrina nō longe a Carmania Erithræ sepulchrū fuit ingens Erithræ tumulus siluestrib⁹ palmis confitus Zarinę sacrorū reginę sepulchrū. pulchrum fuit pyramis trilatera: & in summo colossus aureus. Zarinę se Arthacheo p̄fecto Xerxis ab vniuerso exercitu tumulus tel- pulchrū. lure congesta effect⁹ est. Sed apud om̄es qđ primū quęrerent vi Xerxis se dere videor fuisse vt a cæteris lineamēto differrēt: nō quo alio pulchrū. rum opera vituperarēt: sed quo inuenti nouitate ad se spectan- dum illectarent: exq; p̄fusa sepulchrorū cōsuetudine & studio nouis indies lineamentis inuētis: eo p̄gressi sunt: vt nihil exco gitari ampli⁹ possit qđ illi nō vsurparint/ bellissimeq; perfece- rint: & cūcta demū eiusmodi sunt vt egregie probentur. Sed ex om̄i multitudine hoc aduertimus: alios nihil plus curasse q̄ vt id qđ corpus caperet honestarent. Alios vero amplius quęlisse quidpiam astruere: cui titulos & rerū gestarū famam pulcherri me cōmendarēt. Ergo illi aut marmoreo tantū scrinio cōtenti extitere/ aut insup facellū addidere quātum loci religio postu- lasset. Alteri vero colūnam pyramidē/ aut molem & eiusmodi maxima opera superastruxere/ nō ea quidem in primis seruādi corporis gratia: sed vel magis nominis atq; posteritatis. Apud Sarcho- Afon Troadis lapidem haberi dixim⁹ Sarchophagon qui cor phagus pora cōfestum consumat. In cōgestitio obruderatoq; solo cōfe- lapis. stim humor absimitur. Istiusmodi minuta nō p̄sequar.

☉ De facellis / pyramidib⁹ / colūnis / aris / mole / et alijs id gen⁹.

Caput. III.

Vnc quoniā veterū sepulchra probātur: video alibi facella/ alibi pyramides/ alibi colūnas/ aliū aliud vt moles/ et eiusmodi positas. De his nobis singulis di Sacella. cendū censeo: ac prius de facellis. Velim facella istęc sint veluti pusilla templorū exēplaria. Neq; recusabo si adiunxeris lineamenta a varijs quibusuis edificiorū generibus collecta: modo ea quidē ad gratiā faciāt atq; etiā ad perennitatē. Nobili ne materia an potius ignobili monumenta hęc quę eterna esse cōcupiscimus astruxisse cōferat nō satis constat p̄pter asportātium iniurias. Sed ornatus nimirū delectat: quo/ vt alibi dixim⁹/ nihil ad cōseruādas res posteritatiq; cōmendādas cōmodius est. Ex. C. Cæsaris atq; ex Claudij sepulchris tātorū principū/ quę quidē p̄culdubio clarissima fuere/ nihil plus hac tēpestate reli-

Etum videmus q̄ singulos pusillos quadratos lapides bicubi-
 tales: quib⁹ eorū nomina seruētur. Ea quidē ni fallor nominis
 monumēta si cōmendata maiorib⁹ lapidib⁹ fuissent: cū cæteris
 abrepta ornamentis & disfracta iam tū pridē defecissent. Alibi
 alia visuntur sepulchra vetustissima/ quę nemo violarit/ q̄ sint
 opere reticulato/ aut lapide ad alios vsus inutili: vt facile a cu-
 pidorū manibus sese vindicarint. Ex quo illud est q̄ hic monē
 dos putem eos: qui sua velint esse admodū perpetua: vt lapide
 astruāt nō infirmo quidē sed nō adeo elegāti vt ea quispiā aut
 facile cōcupiscat: aut leuiter arripiat. Pręterea p̄ cuiusq̄ digni-
 tate modū in his habendū puto/ vt etiā in regibus p̄fusam im-
 pēsā: insolentiā vituperē. Et certe portenta illa operū quę sibi
 ægyptij astruxere ipsi quo superis ingrata detestor: quādoqui
 dem illorū nemo in tā fastuosissimis sepulchris humatus sit.
 Laudabunt fortassis alij nostros Etruscos q̄ Egyptijs in ma-
 gnificētia operū similiū non multo cesserint: atq̄ inter cæteros
 Porfennā qui quidē sub vrbe clusio sibi sepulchrū cōdidit lapi Porfennæ
 de quadrato: in cui⁹ basi alta pedes quinquagenos labyrinthus sepulchrū.
 fuerit penitus inextricabilis: & supra id pyramides surgebant
 quinq̄ singulæ singulis angulis/ vna in medio. Quarū latitu-
 do in imo ad pedes fuerit quinos & septuagenos: & in earum
 summo aderat orbis æneus: ex quo pendebr̄ excepta cathenis
 tintinnabula: quę v̄to agitata longe sonitū referebāt. Idq̄ in
 opus insuper quattuor assurgebāt aliæ pyramides altæ pedes
 cētenos. Et in hasce iterato aliæ nō modo vastitate verū etiam
 lineamēto incredibiles. Ista mihi prodigiosa et ad nullos opti-
 mos vsus accōmodata nequicq̄ satis p̄babūtur. Illud Cyri per Cyri se-
 sarū regis p̄barunt: eiusq̄ moderationē oībus vastissimorum pulchrū.
 operū iactātijs p̄ferendā existimarūt. Nāq̄ illi quidem apud
 Pasargadas testudinātū domiciliū perpufillū quadrato lapide
 assurgebat porta pusilla vix bipedalī. Intus p̄ regis dignitate
 aurea in vrna reconditū Cyri erat corpus. Ēdiculā hanc nem⁹
 ex oīni pomorū genere cōsutum circuibat: & late locus virebat
 prato irriguo: neq̄ deerāt rhosa passim/ & florū copia oīa odo- Cyri epi-
 rata lęta amœna. Cōueniebatq̄ cū his titulus ascriptus. Homo taphium
 ego ille sum Cyrus Cambisis filius: quē meministis Persis im- modestif-
 periū cōstituisse. Non est igif vt inuideas q̄ me hoc habeat do- simum.
 miciliū. ¶ Sed iam redeo ad pyramides. Pyramidē alij fortas- Pyrami-
des.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Colūnæ. fis triangulā: reliqui omēs quadrāgulā effecere. Earū placuit al-
titudo quāta & latitudo. Laudat q̄ alibi ita duxerit in pyramis-
de lineas vt a sole vmbra nō exciperent: has pleriq; omēs qua-
drato lapide: nōnulli etiā lateritijs excitārūt. ¶ Columna rum
alię ædificatorię: quib⁹ passim in ædificijs vterētur. Alie fuere
amplitudine ad ciuiles ædificiādi vsus minime aptę: sed solum
notationis & posteritatis gratia excogitatę. De his igiř dicēdū.
Eius partes hæ sunt: ꝑ podium & crepidine surgētes ab ipso pau-
mento soli adsunt gradus. In eos ara quadrāgula. In hanc rur-
sus altera eminet ara prima non nihil minor. Tertio loco basis
columnę: mox columna ipsa: in eam capitulum: extremo loco
statua suggesto iposita. Sunt qui inter primā atq; secūdā aram
quippiā veluti latastrū suggesti loco interposuerint: quo esset
opus celsiori cū venustate. Istarū partiū oim lineamēta sumenť
vti in operib⁹ temploꝝ ex diametro imeę colūneę. Sed basis istę
vbi vastissima fient opera/vnicū tantū habebit nō plures quas
les ceterę colūneę toros. Diuideť iccirco basis crassitudo in par-
tes quinę: duas dabis toro: latastro autē tris. Latastri amplitu-
do quaq; versus capiet ex diametro colūnæ dimidium dimidij
quinq;ies. Aræ autem in quib⁹ assideat basis partes habebunt
hasce. Supremo loco qđ ipsum omibus debet partib⁹ structureę
prominebit cimatiū: in imo quidē aderit foccus. Sic enī simili-
tudinis gratia appello id ornamentū porrectū aut gradib⁹/ aut
vndula/ aut gulula/ quod quidē partis alicui⁹ ppria sit basis. Sz
de ara istiusmodi nōnulla dicenda sunt: q̄ ex industria in hunc
locū destinata superiori libro prætermisimus. ¶ Dixi accidisse
vt colūnis murulos substinēdos ducerēt. Cū igiř positis mura-
lis itiones expeditiores habere voluissent amotis reliquis iter-
medijs tātum ex murulo sub basib⁹ columnarū reliquerūt: quā-
tum ferēdis colūnis ipsis sufficeret. Id nos sic relictū aram nun-
cupam⁹. Huic murulo fuerat ornāmētū in summo cimatiū:
gulula/ aut vndula/ aut quiduis tale. Tū & par in imo foccus re-
spondebat. His igiř ambobus ornāmētis aram incinxere: effe-
cereq; ipsum id cimatiū ad aræ ipsius altitudinem ex quita/ aut
ex sexta. Aram autē posuere crassam nisi q̄ min⁹ q̄ vt ad ampli-
tudinē basis colūneę respōderet: nequid latastri suprastructio
in vacuo pēderet. Alij firmitudinis gratia octauā latastri addi-
dere crassitudini muruli. Cæterum arule altitudo præter cima-

tium & foccū/ aut fuit par latitudini suæ/ aut superauit ex quin
 ta. Itaq; istiusmodi apud elegātes fuisse murulos & aras inueni
 mus. Redeo ad columnā. Sub colūne basi ara statuet̄: q̄ ad ba- De colū-
 sim colūnæ vti mox diximus cōmodis dimēfionib⁹ respōdeat. na iterū.
 Huic cimatum erit integrū opus coronę præsertim ionicæ: cu
 ius meministi esse lineamenta hæc. Infimo loco gulula: mox
 gradus: post rudens: post mutulorum frons prætectus: vlti-
 mo supremo loco vndula cum funiculis et nextrulo ordinib⁹
 inuersis. Ara vero altera huic substituta itidem parilibus du-
 cetur lineamentis: ita vt super eā nihil astructi pendeat in va-
 cuo. Sed huic ab solo ipso pauimēti assurgent gradus aut tris/
 aut quinq; altitudinibus inter se & retractionib⁹ imparib⁹. Hi
 vero gradus vna nihil plus q̄ quartam: nihil min⁹ sextam aræ
 supra se impositæ partem omni altitudine sui adæquabunt. In
 ara istac adaperietur hostiolum: appingēturq; ornāmēta ei aut
 dorica/ au Ionica: qualia in templis recēsuimus. In altera autē
 sublatiore ara tituli ascribētur: & exuuiarum cōgeries asculpe-
 tur. Siquid inter hæce duas aras subinterponetur: altū fiet ex
 tertia suę amplitudinis: idq; spaciū occupabunt signa adpa-
 cta vti sunt plaudētes deę. Victoria/ gloria/ Fama/ copia/ & eius
 modi. Fuere qui supremā aram crustarint ære aurato. Aris ab-
 solutis & basi superexcitabilē columna: eius p̄citas septies dia-
 metrum complebit sui. In summo scapo colūna si erit amplif-
 sima fiet gracilior q̄ in imo nō plus q̄ ex decima. In cæteris mi-
 noribus ea sequemur quæ libro superiore trāsegim⁹. Fuere qui
 colūnæ altitudinē ad pedes cētenos duxerint: totāq; circum
 asperam signis & rerū hystoria cōuestitam reddiderint: intor-
 susq; gradus ad cocleā scalpserint: quibus ad summū vsq; con-
 scendas. In colūna istiusmodi capitulū apposuere doricū amo-
 ta colli adiectione supra summū capituli operculū: in minori-
 bus colūnis trabs faciæ/ coronæq; ornāmēta quaq; circūsepta
 imponūtur. In maximis autē colūnis ista p̄termittētur. Tātoꝝ
 enī lapidū frustra nō suppeditarēt: neq; facile operi supstituerē-
 tur. In vtrifq; supremo loco apponet̄ quippiā: qđ ipm pro basi
 fit: in qua statua collocē. Id si forte erit quadrata ara: tunc illa
 quidē suis angulis solidū colūnæ non excedet. Sin autē eadem
 erit rotūda: eius amplitudo quadrati isti⁹ lineas nō exhibit. Sta-
 tuę magnitudo erat ex tertia suę colūnæ. De colūnis hactenus.

Leonis Baptiste Alber. De re aedificatoria.

¶ Ad molem quidem sic lineamenta veteres ducere assuevere. Primo loco quadrata area tēplorū more exaggerata surgebat. Inde paries attollebat nihil minus q̄ ex sexta: nihil plus q̄ ex quarta lōgitudinis areę. Ornāmēta parieti aut nō nili in summo atq; in imo/atq; etiam in angulis adigebātur. Aut p̄ter id adpactę per parietē colūnationes p̄minebāt. Sed si non nisi in angulis colūnę apponebātur: tunc toti⁹ parietis altitudo p̄ter gradus crepidinū diuidebat in partes quattuor: ex quib⁹ dabatur tris colūnę cum capitulo & basi. Suprema vero pars vnica dabat reliquis ornamentis: hoc est trabi/fascię/& coronę. Rurſus pars iſteę vnica ſuprema diuidebat in modulos ſexdecim: trabi dabantur moduli quinq;: fascię itidē quinq;: coronę cum vndula dabatur ſex. Qd̄ autē erat ſub trabe vſq; ad crepidinem aggerationis diuidebatur in partes quinq; & viginti: ex quib⁹ tres dabatur altitudinī capituli: duę autē baſi: reſiduum inter mediū cōplebat colūnę longitudo: fiebātq; in angulis iſtiusmodi ſemper quadrangulę colūnę. Baſis vnico formabat thoro: fiebatq; iſis ex dimidia toti⁹ altitudinis baſis. Columna in imo nextruli loco eadē habebat lineamēta proiecturę ſui: qualia in ſummo ſcapo latitudo colūnę in his operib⁹ fiebat ex quarta ſuę lōgitudinis. Vbi autē refertus erat paries ordine colūnationis: tūc quę in angulis quadratę affidebant colūnę latę habebatur ex ſuę lōgitudinis ſexta. reliquę vero per parietē colūnę earūq; ornāmēta ex tēplorum lineamētis ducebātur. Inter has colūnationes & p̄xime ſuperiores hoc intereſt: q; in illis ab angulo ad angulū tota parietis lōgitudine: cū in imo baſis tum & in ſūmo torques & nextrulū colūnę ſub trabe perducit. Id non fit vbi plures colūnę adpactę p̄minēt. Tameti fuerint qui baſis lineamētū eſſe iſtic toto operi veluti in tēplis circūduxerint. Intra quadrangulū hūc parietū ambitū ſeſe attollebat rotundū & cōſpicuum opus eminēs amplius q̄ parietes iam politi parte diametri ſui nihilomin⁹ dimidia: nihilo plus tertia bis. Eiuſq; rotūdi latitudo ex maximo iſtius quadrangulę areę diametro capiebat nihil minus dimidiā: nihil plus ſextā quinquies. Plurimi quintā occuparūt ter: iterabātq; rotunda quadratis: & viciffim ſecūdo quadrato alterū rotūdum quib⁹ dixi rationibus ſuperimponētes ad quartā vſq; aſtructionē: et ornabāt quę hactenus recēſuimus. Non deerant per molē iſtam alcēſus com-

modiffimi: et facellorū religiones: et præfurgentes a pariete in præcellum colūnationes: et inter columnas ftatuarum decus et tituli aptis locis difpofiti et collocati.

¶ De feplchorū titulis notis et fculpturis. Ca. IIII.

Ed iā venio ad titulos. Eorū fuit vſus et multiplex et vari⁹ apud veteres. Nō. n. feplchris ſolū: fed et fa cris ædibus et priuatis etiā domib⁹ habebātur: Inſcri bebant inquit Sīmacus / ꝓfaſtigijs tēpli noīa deorum

quibus dicaffent: noſtri facellis cui et quo eſſent annorū tēpore dicata inſcribere affueuerāt. Quod mihi vehemēter placet. Et Cratꝝ ꝓhi ne ſit hoc quidē ab re / cū appuliſſet Cizicū Crates ꝓhilofoph⁹: loſophi atqꝝ ꝓaſſim priuatorū ædibus inſcriptos verficulos hoſce inue celebre dī niret: Natus Iouis fortiſſim⁹ vir Hercules hic habitabat: intret ctum. hanc domū nihil mali: irriſit: ſuaſitqꝝ ꝓotius inſcriberent. Hic ꝓauptas habitat. Hanc. n. omne mōſtri gen⁹ ꝓrōꝓti⁹ et validi⁹ Epigram abacturā q̄ Herculē. Sed tituli quidē erunt aut ſcripti: quos eꝓi ma q̄lia grāmata nuncupabant: aut notati ſignis et imaginib⁹. Sepulz eſſe debēt chris Plato verſus nō plus quattuor ſcriberēt edicebat. At qui tu media mihi (inquit ille) carmen ꝓone columna: Sed breue: quod currēs vector ab vrbe legat. Et certe nimia ꝓrolixitas cū alibi tū maxime in his ꝓerq̄ odioſa eſt. Aut ſi tandē ꝓaulo ꝓrolixior eſt: omnino ſit elegans dictū: habeatqꝝ in ſe quod animū moueat ad ꝓietatē / miſericordiā: ad gratiā: quod ve legiſſe non ꝓoeniteat / et mandaſſe memorie / et ꝓronūciaſſe iuuet. Laudaſ illud Omenæ. Si ꝓēſare aīas ſinerent crudelia fata: Penſarem ꝓro te cara Omenæa libens: At nunc / quod ſupereſt / fugiā lu cemqꝝ deoſqꝝ: Vt te immatura ꝓer ſtyga morte ſequar. Et alibi. Aſpiciſte o Ciues ſenis Ennij imaginis vrnā Quiveſtrum ꝓin xit maxima facta ꝓatrum Nemo me lachrimis decoret nec fu nera fletu Faxit cur / volito viuus ꝓer ora virum Ad ſepulchra eorū qui apud Termophilas occidere Lacedemonij inſcriꝓe rant. Hoſpes nuncia lacedemonijs nos hic iacere dū eorū iuſ fa ſequimur. Neqꝝ etiā aſpernabimur / ſi quid habebit leꝓidita: Attende tis miraculū. Heus viator: hic vir et vxor non litigāt. Quæres leꝓidum qui ſumus: non dicam. At ehodum ipſa dico: hic Belbius bal eꝓigram bus me Brebiam peppā nuncupat. De coniuꝝ etiā defuncta ma garris: Iſtiuſmodi ꝓerplacent. ¶ Notas litterarū maiores ære Hierogly inauratas marmoribus affigebant. Aegyꝓtij ſignis vtebantur ꝓhica.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

hunc in modū. Nā oculo deū: vulturę naturā: ape regē: ciclo tēpus: boue pacem & eiusmodi significabāt: dicebantq; quibusq; suas tm litteras notas esse: & futurū olim/ vt earū cognitio penit⁹ pereat: vt apud nos Etruscos euenit per Etruriā ex oppidorū ruinis & bustuarijs defossa vidimus sepulchra litteris vti oēs sibi psuadebāt inscripta Etruscis. Earū notæ imitantē Gręcas: imitatur etiā latinas: sed qd moneāt intelligit nemo. Itaq; et cæteris fore futurū vt eueniat id æque autumāt. Suū autem adnotādi gen⁹ quo istic Aegyptij vterētur toto orbe terrarū a peritis viris quib⁹ solis dignissime res cōmunicādę sint pfacile posse interptari. Hos pleriq; imitati varia sepulchris asculpsere.

Diogenis sepulchrum Dyogenis cynici colūna erat erecta: in qua ex pario lapide canē imposuerāt. Sepulchrū apud Syracusas Archimedem vetustate neglectū vt veprib⁹ obrutū: suisq; incognitū ciuib⁹ Arpinas Cicero se inuenisse gloriabatur cōiectura ex chylindro & spherula: quā vidisset insculptā eminēti quadā in chru a Ci colūna. Ad sepulchrū Simādī Egyptiorū regis sculpta ei⁹ erat cerone re mater saxo cubitorū viginti: tria regia insignia supra caput gestans: quo ostēdebat filiā vxorē & matrē fuisse regis. Sardana Simandi pali Assyriorū regis statuā sepulchro apposuerunt manus collisepulchrū. dentē plausu/ atq; subscripserāt. Tarsum Archileūq; cōdidit die Sardana nō ampli⁹ vna. At tu mi hospes agedū comede & bibe cū festiui pali festiuitate/ iocoq;: quādoquidē cætera q̄ hoīm sunt haud quāq; hoc digna sunt id est plausu. Itaq; istiusmodi notis & signis illi quidē vtebātur. Nostri vero latini clarissimorū virorū gesta exprimē sculpta placuit hystoria. Hinc colūnæ: hinc arc⁹ triūphales/ hic portic⁹ referti picta/ sculptave hystoria. Sed in his non nisi dignissimarū/ grauissimarūq; rerū velim monumēta mandes. De his hacten⁹ dixim⁹. Terrestres vias aquarū traiectiones ijsdem gaudebūt reb⁹: q̄ & vijs terrestrib⁹ pbenī. Sz qn̄ maritimis atq; nō nihil etiam trestrib⁹ vijs specula debeāt: de ea trāsfigēdū est.

¶ Speculæ & earū ornamēta. structuræ/ sacella/ nodi/ parietes/ colūnæ/ gradus/ ignes/ & imagines. Caput. V.

Speculæ.

Ræcipiū afferūt ornamentū speculæ: vbi aptis locis positę & lineamētis pmodis eductę sint. Qd si erunt etiā nō rarissimę: illę qdē sese pcul visendas pstabūt cū dignitate. Nō tm̄ pximā abhic ad annos ducētos ætatē laudo: quā habuit cōmunis quidē morbus turriū astruē

darū etiā minutis ī oppidis. Nemo paterfamilias turre potuif-
 fecarere visus est. Hinc passim siluę surgebāt turriū. Sunt q̄ pu-
 tent astro mouēte etiā hoīm animos variari: ad annos abhinc
 ccc.vsq;.cccc.tātus vīguit feruor religionis vt nati hoies vide-
 rētur nō aliā ad rem magis q̄ ad sacras ēdes astruēdas. Nō dico
 plus. Romę p̄ hos dies tametsi de numero plus parte dimidia **Attende**
 corruerint sacra supra duo milia etiā quingēta lustrauim⁹ tecta **authoris**
 Aut quid hoc est quod videm⁹ certatim totam Italiā innouari? **digressū.**
 Quātas vrbes totas asserulis cōpactas pueri videbam⁹: q̄s nūc **Specula**
 marmoreas reddidere? Redeo ad speculas. Nō hic refero quod **Babylo-**
 apud Herodotū legim⁹: speculā fuisse in medio tēplo ad Baby- **nica mira**
 lonē: cui⁹ basis quaę versus stadiū adīperet integrum: structu **bilis.**
 risq; cōstaret octo alteris in alteris superimpositis. Quod quidē
 opus laudabo in speculis. Structurę enī in altum istic aceruatae
 ad gratiā atq; ad firmitatē faciūt: quādoquidē earū testudinati-
 onibus cōcatenationes ita interferant: vt parietes bellissime cō-
 tineātur. Specula erit aut quadrāgula / aut rotūda: in vtrisque al-
 titudo latitudini respōdeat ex quota necesse est. Quadrāgula cū
 gracilis futura est / lata fiet ex sexta suę altitudinis: rotūda qua-
 ter habebit diametrū in altitudine: crassissima quę futura est si
 erit quadrāgula: fiet lata nihil plus q̄ ex quarta suę altitudinis
 Si rotunda diametrū habebit ter. Crassitudini parietis si erit il-
 la quidē ad cubitos alta quadraginta dabis nihil minus pedes
 quattuor. Si ad cubitos vsq; fiet quinquaginta / tūc ei pedes da-
 bis quinq;. Inq; cubitos sexaginta / dabis sex. At deinceps pari
 gradatione prosequere. Atqui hęc quidem puris simplicibusq;
 speculis debentur. Sed fuere qui speculis ad mediū altitudinis
 porticum adiecerint extrinsecam colūnis expeditis: & fuere qui
 porticum hanc ad cocleā lineam circūduxerint: et fuere qui to-
 tam porticibus quasi coronis cinxerint: & qui totā sculptis ani-
 malibus conuestierint. In his columnationum ratio a cæteris
 publicis operibus nō deuiabit. Verū licebit omnia ad gracilita-
 tem deducere præter pōdus astruccionis. Sed speculam qui vo-
 let tutissimam cōtra vim tēpestatis / & aspectu iucūdiſsimam fa-
 cere: superadijciat quadratis rotūda / at rursus quadrata rotun- **Speculæ**
 dis: deducetq; gradatim opus / vt ex colūnarū ratione gracile: decentissi-
 scat. De scribā qualē fore decentissimam arbitremur. Principio mę delcri
 quadrangulæ ex area surgēt crepidines: earum altitudo capiet ptio.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

totius p̄ceritatis quę in opere a summo vertice vsq; ad imum pedē futura sit decimā. Latitudo habebit isti⁹ ipsius p̄ceritatis quartā. Colūne p̄ parietib⁹ ad singula crepidinis latera binę in medio: & singulę p̄ angulis appingētur suis cū ornāmētis distinctę: vt mox dixim⁹ in sepulchris. In crepidine istiusmodi adlisset quadrāgulū veluti facellū cui⁹ amplitudo capiet altitudinē crepidinis bis. Altū fiet eque atq; latū: appingēturq; huic columnę extrinsec⁹/ quales in tēplis dixim⁹ tercio gradu & itē quarto/ atq; item quinto. Sacella deinceps apponētur rotunda. Erūt igiř rotūda facella hęc numero tria: & ea nos ab arundinibus ducta similitudine appellabim⁹ nodos. Nodorum igiř singulorū altitudo fiet quāta cuiq; sit latitudo: addita insuper latitudinis ei⁹ ipsius duodecima. Quā partē esse nobis p̄ socco volumus: latitudo autē ducetur a quadrangulo infimo facello qđ in prima crepidine cōstitutum sit hūc scz in modū. Latus enim facelli istius quadrāguli in partes diuideř duodecim: ex his abiecta parte vna id quod residuū sit/ dabis p̄ximo primo nodo. Rursusq; nodi huiusce primi diametrū diuidito in partes itidē duodecim: exq; partibus his nodo secundo partes dabis vndecim. Tertium vero nodū pari ratione ex sui vndecima graciliorē efficies q̄ secūdas. Hac gradatione assequemur id qđ in colūnis pleriq; docti veteres probarunt/ vt sit truncū operis imo in pede crassius ex quarta q̄ in vertice. Nodis colūne cū ornāmētis appingentur nihilo plus octaua/ nihil minus sexta. Tum & nodo cuiq; atq; itidem facello aptis locis adaperiētur fenestrę et scabi cum ornāmētis quę illis debeātur. In fenestra apertioris vacuum non plus capiet q̄ dimidiū intercolūnij sui. Sext⁹ summus gradus operis istac in specula qui quidē supra tertiū quem dixi nodū apponetur: quadrangulū erit opus: & statuet eius altitudo atq; item latitudo: vt tertiā diametri ipsius summi nodi nō plus capiat q̄ bis. Huic ornamento erunt solū colūnæ angulares adpactę pilis: quib⁹ testudo incūbat. Aderunt & trabs/ & capitula/ & istiusmodi ornamenta. Sed media parietis istius spacia fient veluti in quadriuijs peruia. Septimo et vltimo gradu excitabitur nudis atq; expeditis columnis quaq; vndiq; peruia porticus rotunda. Columnarū erit longitudo cum ornāmētis/ quāta & in area istac sit diameter. Diameter vero ipse ex amplitudine facelli sub se statuti quartā capiet ter. Tectū

Nod⁹ in
specula/
quid.

imponet̄ huic ipsi columnationi circulari sphericū. ¶ In facellis vero quę quidem erūt rectilinea & quadrangula/surgunt in angulis extremis cristę. Earū tanta erit p̄ceritas:quāta est sub se coronę fascięq; & ima trabis altitudo. Primo in facello quadrangulo qđ in imo supra crepidinem sit spaciū medianum ex tota extrinseca sui amplitudine capiet octauam quiquies. Sed apud veteres illud perplacuit regis Ptolomei ad insulam phatolomei: qui ad nocturnos nauigiorū vsus ignes in sublimi specula. la cōspicuos haberi iussit pensiles & continuo deambulantes: nequid flāmę a longinquo sydera esse putarētur. Mobiles etiā imagines monstrantes qua parte orbis ventus applicet: quave cœli regione sit sol: et quātum diei peregerit istic pulcherrime facient ad rem. Haftenus de his.

¶ Urbium vię digniores: vt portę/portus/pontes/arcus/triuiua/fores adornantur. Caput. VI.

Sequitur vt intra vrbē ingrediamur. Sed sint vię quędam multo digniores q̄ quidem esse natura sui et intra vrbē/& extra vrbē possunt: vti sunt quę in tēplū basilicam/spectaculumve ducant. De his igitur prius

¶ Legimus Eliogabalū latiores & digniores huiusmodi vias Ellogabalus. strauisse saxo macedonico atq; porphiritico. Laudat̄ apud historicos via: qua apud Bubastim Ægyptiam vrbē iretur in tēplum. Erat enī directa per forū/et instrata lapidibus egregijs. Vię olim Eius latitudo plectra implebat quattuor. Hinc atq; hinc vastis structura sime virebant arbores. Apud Hierosolymam fuisse refert Aristoteles mirabilis. steus arduos per vrbē transitus elegātes per quos patres dignioresq; honestius incederent. Id quidem vel ea maxime de re: ne quid sacra ferētes profanoꝝ cōtactu polluerētur. Celebris etiā est apud Platonē via a Gnosio in antrū & facellū Iouis cupressata. Cōperio inter cęteras apud Romā duas fuisse huius generis vias longe dignissimas admiratione. Vnā a porta ad basilicam vsq; Pauli stadia circiter quinq;. Alteram a ponte ab basilicam vsq; Petri pedes. MMD. opertam porticu ex marmoreis columnis & plūbea tectura. Ornāmēta hæc vijs huiusmodi mirifice cōueniunt. Sed redeo ad militares. ¶ Viarū quidē & earum quę extra vrbē sint/& earū quę intra vrbem sint/caput & quasi terminus quidā est terrestribus porta maritimis nisi falli mur port⁹. Ni forte sit ea quidē subterranea: quales Ægyptijs

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Thebis fuisse prædicat vt per eas reges exercitus emitteret/ nullo id oppidanorum sentiente. Quales etiam apud Penestrū in latio plurimas fuisse cōperio suffossas a monte summo vsq; ad plana miro artificio. In earum vna Mariū obsidione pressum interisse scribūt. Ex eo qui vitā scripsit Apollonij viā inueni dignam memoratu. Nam Meda inquit mulier apud Babylonē viam lapide astructam et bitumine perduxit latam sub fluminis alueo: qua sicco iretur pede a regia ad alteram domū e regione transfluuiū positā. Sed liceat nō omnia græcis credere

Portæ.

Portus.

historicijs. Redeo ad rem. Portæ ornabūtur nō sec^o atq; arcus triumphoꝝ: de quib⁹ mox dicturi sum⁹. Portū ornabunt pro ductæ circū porticus crepidine hirta spatijs laxæ: et prominens celebre spectatūq; tēplū: et pro tēplo fori amplitudo patula: et ipsi in faucib⁹ colossi: quales cū cæteris in locis plusculis/ tum et apud Rhodum: quo loci Herodē tris apposuisse prædicant. Celebratur apud historicos moles in Samo ad portū exaggerata quā fuisse ferunt orgias altam viginti: et ad duo intra mare stadia extensam. Itaq; istæc ornabunt portum: si facta erunt arte eleganti: materia non vulgari: Atq; viam quidē intra urbem præter id q; recte constratam et omnino mundissimā esse oportet bellissime ornabūt porticus lineamētis pariles: et hinc atq; hinc mutuo coæquatę dom⁹ ad lineam et libellā. Sed vicinipius partes quibus egregie ornamenta debeantur sunt hæc.

Pons.

Pons: triuiū. Spectaculum vero haud aliud quippiam est/ q̄ foris gradibus circumseptus. ¶ Incipiā igitur a ponte/ quando is potissima est pars viæ. Partes pōtis sunt pilæ/ arcus/ et instrutura. Sunt etiā pontis partes via mediā: qua iumenta reptant: et hinc atq; hinc decursoria: quibus togati vadant: et pro late-

Pōs adriani.

ribus spondæ: aliquib⁹ etiā tectū. Quale romæ ad pontē oīum præstantissimum Adriani opus dignum memoratu: cui⁹ etiā vt ita loquar cadauera spectabam cū veneratione. Steterat. n. illic tectum columnis excitatū quadragintaduob⁹ marmoreis opere trabeato/ tectura ænea/ ornatu mirifico. Pontē æque atq; latam viam efficiemus. Pilæ fiēt inter se numero & amplitudine cōpares. Earum crassitudini dabitur apertionis tertia. Pro ræ in pilis producentur aduersus vim aquæ quoad operi dimidiam latitudinem pontis adijciant: emergentq; vsq; supent aluuiōnes: Puppis itidem æque producet: Non tamē dedece-

bit si quid erit ea quidē minus acuminata et quasi retūsa. Placebitq; si ex prora puppiq; anterides firmitudinis gratia ad pontis latera substinēda in altū præfurgēt: quæ crassitudo in imo nihil minus occupet latitudinis pilæ q̄ tertiā bis. Arcꝝ aptionū totis extabunt capitibꝝ ex aqua. Forū lineamēta ex ionica aut potius ex dorica ducentꝝ trabe: fientq; crassi ex totius apertiois in magnis pontibꝝ nusq; minus q̄ ex quinta et decima. Pro spōda pontis firmitudinis gratia disponentur ad lineā et libellam arulæ quadrangulæ: in quibꝝ etiā si libeat colūnas excites tecti supadducēdi gratia. Spondæꝝ erit altitudo cū focco et cimatio pedes quattuor. Spatia inter aras complebis pluteo. Arulis et pluteo cimatiū erit gulula: aut potius vndula per totā spondæ lineam ꝑducta. Cimatio par imo foccus respondebit. Decursoria quæ fm mediam pontis viam ad spondam mulierū et pedum gratia adiecta sint vno atq; itē altero adstabunt gradu celsiora / q̄ ipsa istæc via media quæ iumētōꝝ gratia silice insternatur. Colūnarū altitudo cū ornamētis erit quanta et pontis latitudo. Triuiū et forū sola differunt amplitudine. Pusillū nimis

Triuium

rum est forū triuiū. Iubebat Plato ad triuiū haberēt spatia: vbi nutrices cū pueris cōuenirent / essentq; vna. Credo id quidē quod et pueri validiores redderētur vsu auræ liberioris: et nutrices laudis studio essent lautiores: et minus inter tot eiꝝ ipsiꝝ rei obferuatrices errarēt negligētia. Certe ornamēto erit et triuijs et foro / si aderit elegāꝝ porticꝝ: sub qua pꝛes ꝑsidētes aut meridient: aut mutua inter se officia præstolentꝝ. Adde qꝫ ludibūdā et certātem spatijꝝ laxioribus iuuentutem patrū præsentia ab oī lesciuiantis ætatis improbitate et scurrilitate deterrebit. Forū aliud argētariū: aliud olitoriū: aliud boariū: aliud lignariū et huiusmōi: quibꝝ et locus in vrbe et propria debentur ornamenta: Sed argentarium esse omnīū præstantissimū conuenit. Forum græci quadratū constituebant: porticibus amplissimis et duplicibus circuibant: columnis et trabibus lapideis ornabant: supraq; in contignationibus ambulationes faciebant. Apud nostros Italos fori latitudo tertiam bis habebat longitudinis: et qꝫ ex vetere instituto illic gladiatoria munera spectarentur: rariores ad porticum columnæ statuebantur. Circaq; ad porticū argentariæ tabernæ adigebātur: et supra in coaxationibus medianā / et quæ ad vectigalia publica seruirent parabantur. Hæc

Forum.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

illi. At nos forū etiā probabim⁹/ cui⁹ area duo cōpleat q̄dratā portic⁹ et quæ circa alstruent certis dimensionib⁹ ad subdiualē areā respōdeant cōdecet: ne quid aut vastior appareat/ si de presa circūaderunt ædificia: aut arctior nimiū alta ædificiorū septus aceruatione. Percōmoda erit tectorū altitudo: quæ fiat ex tertia latitudinis fori: aut nihil minus demū q̄ ex duodecim bis

Porticus forenses. Exaggeratas esse porticus velim ex q̄nta suæ ipsi⁹ latitudinis.

Atqui latitudo quidē erit q̄ta et columnis altitudo. Colūnationis lineamenta ex basilica ducentur. Sed in his coronæ fascia et trabs simul partē colūnæ capiēt quintā. Quod si primas in cōtignationes etiā alteras superastruere colūnationes iuuabit: fient illæ quidē graciliores breuioresq; q̄ primæ ex quarta. sub-

Arcus triumphalis. tentionis instar focc⁹: cui⁹ altitudo capiat aggerationis infimæ dimidiā. ¶ Sed quod forosq; triuicq; maiore in modū exornent sunt arcus ad fauces viarū statuti. Est. n. arcus

veluti perpetuo patens porta. Inuentū quidē arcū arbitror ab his qui imperiū propagarint. Nā hi quidē inquit Tati⁹ ex vetere more pomeriū quoq; ampliabant. Quod fecisse Claudius prædicāt. Ergo aucta vrbe antiquas portas vtilitatis gratia seruandas ducebāt cū alias ob res: tū fortassis etiā vt'essent in aduersis casibus cōtra irrūpentiū hostiū vim tutiores. Deinceps q; opus id celeberrimo staret loco: ea re illic captas ab hoste exuuias et notas victoriæ deponebāt. Inde cept⁹ ornari arcus est: adiectiq; et tituli et statuæ et historia. Arcum aptissime astruemus illic: vbi viā in plateā aut forū terminabit: et præferatim viā regia. Sic. n. appello viā quæ itra vrbē oīm dignissima est. Atqui arc⁹ quidē nō sec⁹ atq; pōs tris hēbit itiones peruias Mediā qua miles. Hic vero atq; hic quib⁹ matres: suiq; victorē exercitū redeūtē ad patrios deos cōsalutādos comitenī: et ouātib⁹ plaudāt ac cōgratulē. Vbi arcū ædifices areæ lineā quæ secundū viā sit/ dimidiū habebit ei⁹ lineæ: quæ qdē trāsuersā viā a dextris ad sinistrā intersecet. Et isti⁹ trāsuersæ lineæ lōgitudonihil capiet min⁹ cubitos quīquaginta. Op⁹ hoc maxie pōtib⁹ simile est. Sed cōstat pilis nō pl⁹ q̄tuor: aptionib⁹ trib⁹. Ex areæ lineā breuiore hoc est quæ fm viam est/ octaua ad latus areæ qd forum spectet et rursus ad alterū posticū lat⁹ areæ itidē octaua relinquet/ vt eā occupēt arulæ: qb⁹ colūnæ ad arc⁹ excitabunī. Areæ vero altera lineā quæ p̄lixior ē/ hoc est quæ trāsuersā ad

viam obducitur / octo in modulos diuidet̄: ex quib⁹ duo dabū-
 tur a pertionis mediæ: singulis vero pilis et itē singulis collate-
 ralibus a pertionib⁹ singuli dabuntur moduli. Pilarū quidem
 latera mediana quæ ad perpēdiculū vsq; ad medianæ ipsi⁹ ap-
 tionis arcum ferendū tollent̄ modulos fiēt alta duos addita et
 parte moduli tertiā. Eadem erit ratio laterū attollendorū in re-
 liquis duab⁹ collateralib⁹ a ptionib⁹. Ad sua. n. spatia simili di-
 mensione referent̄. Testudo puijs a ptionib⁹ erit fornix. Orna-
 mēta quæ pilis in summo sub arcu et fornice extendētur capi-
 tulū imitabuntur doricū: sed habebūt lancis operculiq; loco co-
 ronices prominētes opere corynthio aut etiā ionico: et sub co-
 rona colli instar expeditam habebit fasciam. Subinde quod in
 summis colūnarū scapis adiungitur / torquē habebit atq; nex-
 trulū. Tota istæc ornamēta simul collecta fiēt ex nona altitudi-
 nis pilæ. Rursus nona istæc pars in particulas minutas diuidet̄
 nouē: quarum sup̄imas quīq; dabis coronæ: tris dabis fasciæ:
 vnā vero dabis torqui et nextrulo. Inflexa trabs hoc est arcus
 qui pro fronte vergitur crassitudine sui capiet a pertionis nihil
 plus duodecima. nihil min⁹ decima. Colūnæ cōtra medias frō-
 tes pilarū appingētur legitime atq; expedite: ponēturq; sic / vt
 sup̄mo scapo æquēt a pertiōis verticē: lōgitudine autē sui di-
 stendent q̄tum est a ptionis medianæ laxitas. Sub colūna subi-
 getur basis arulaq; et foccus: sup̄raq; columnā capitulū seu co-
 rynthium seu italicum: sup̄raq; id trabs fasciæ et corona ionica
 aut corynthia. Singula hæc suis aptisq; expedientur lineamen-
 tis: de quib⁹ supra transegim⁹. Sup̄a columnationes istiusmo-
 di excrescentiæ nouissimi sup̄astructi parietis vsq; addāt opi-
 etiam dimidiam eius quod est a basi infima ad extremā lineam
 suæ coronæ. Hui⁹ superadiecti parietis altitudo in partes diui-
 detur v̄ndecim. Ex his sup̄rema dabit̄ puris coronis nulla aut
 fasciæ aut trabe substituta: et in imo pars vna et dimidia dabit̄
 focco: qui quidē habebit ornamētum in versam v̄ndulā ex ter-
 tia suæ altitudinis. Statuæ in capitib⁹ trabiū / qui sese ex opere
 ad columnas prehēdendas porrigunt expedite locabunt̄: habe-
 buntq; sub pedib⁹ arulam æque crassam atq; colūna in imo est
 Statuarū altitudo tota cū arula ex v̄ndecim istiusmōi ptib⁹ parie-
 tis isti⁹ capiet. viij. In sup̄rema demū operis spōda presertim qua
 forū spectet quadrigæ et maiores statuæ et animātia et huius-

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

modi rerum simulachra disponētur. Eis substituetur pro focco vbi acquiescant murulus triplo alt⁹ q̄ est operis proxima et cōtigua sub se corona. Statuarū altitudo quę vltimo et supremo isto in loco apponētur priores quas colūnis imposueram⁹ sttuas excedēt nihilo plus sexta: nihil minus nonabis. Per frōtes parietū locis idoneis tituli et sculptæ historiæ ad crustabūtur spatijs diffinitis cū circulo tū et quadrangulo. Itione autē peruia vsq; ad dimidiū parietis: in quē fornix mediana incumbat: historiæ ab illius medio supra ponentur bene: ab illi⁹ vero medio infra propter illutationes illæ quidē nō recte habebuntur. Pilis pro focco substituetur grad⁹ alt⁹ nō plus cubitū et semis/nequid axis rotarū abtergat: fietq; decussatus inuersa vndula. Vndula vero fiet ex quarta altitudinis focci. De his quoq; hactenus.

¶ De spectaculis theatris et curriculis adornādis quantaq; sit eorum vtilitas. Caput. VII.

Spectacula.

Epimenidis de spectaculo
Moyſis statutū.

Enio ad spectacula. Epimenidem ferūt eū / qui in se pulchro annos septē et quinquagita obdormiuerit cum Athenis locū ludorū astruerēt / increpasse ciues dixisseq;. Ignoratis quidē hic loc⁹ quātarū causa claudīū futurus sit: id vbi intelligeretis / dentib⁹ discerpere. Et nos stros non audeo improbare pontifices morūq; magistrōs / si cōsulto spectaculorū vsum prohibuere. Moysem laudāt / qui vni co in tēplo gentē omnē suorū cōuenire solēnib⁹: et comessationes statutis temporib⁹ inter se cōcelebrare instituit. Quid ego hunc spectasse aliud dixerī præter hoc vt vellet cōcilijs et cōmunionē cuiū mitescere aīos: atq; ad amicitie fructū patiores redere. Sic cenſeo maiores nostros nō magis festiuitatis iucūditatisq; grā in vrbib⁹ spectacula cōstituisse / q̄ vtilitatis. Et profecto si rē diligēter pensitabim⁹: multa occurrēt cur iterū atq; iterum indoleas: tā præclarū vtileq; institutū iā tū pridē obioleuisse. Nam cū spectaculorū alia ad oblectamenta pacis et ocij: alia ad studia belli et negocij cōperta sint: in altero quidē certe ingenij mentisq; vigor et vis excitaē / aliturq;: in altero animi viriūq; robur et firmitas mirifice adaugeē. In vtroq; certa et cōstās via inest: quæ maiore in modū ad patriæ salutē et dec⁹ facturū inueniat. Archades q; essent vita austeri et duri / quo ciuū aīos mitigarēt / ludos inuenisse predicant: quos postea qui dimiserit ita

Archades
des ludo
rū inuen
tores.

animis duruisse meminit Polibius: vt tota græcia execrabiles haberentur. Sed ludorū alioquī peruetus memoria est: varijsq; Varij vas fuisse auctores perhibētur. Nā Dyonisiū quidē saltationē et lu riorū lu dos principio instituisse ferunt. Hercule etiā auctorē fuisse cer dorū iuē taminū cōperio. Tū agonē apud olympū excogitatū atq; inuē tores. tum ab Aetholis et Epeis post reditionem a troia predicant. Apud grecos Dyonisiū Lēneū qui prim⁹ tragœdiarū choros inuenerit: primū etiā et spectaculorū sedes cōstituisse referunt. In Italia primus.L.Mūmi⁹ theatrales ludos in triūpho edidit annis ante Neronē principē ducentis: migrarūtq; in vrbē hi striones ab Aetruscis. Equorū certamina a Tyrijs: oīsq; fere lu dorū reliqua varietas ab Asia extitit ad Italos deportata. Lu Versus. dos ego bonā illā posteritatē quæ Ianū signabat in ære facile Ouidian crediderī spectasse sub fago aut sub vlnō stantē. Prim⁹ sollici de ludis. tos inquit Naso: fecisti Romule ludos: Cū iuuit viduos rapta Sabina viros. Tūc neq; marmoreo pendebāt velat theatro. Nec fuerant liquido pulpita rubra croco. Illic quas tulerāt nemoro sa palatia frōdes Sīplicit̃ positæ: scæna sine arte fuit. In gradib⁹ ledit popul⁹ de cespite factis: Qualibet hirsutas frōde teger te comas. Ferūt tamē yolaū Ipsiclei filiū primū instituisse gra dibus extractas sedes in Sardinia īsula: cū ab Hercule Thespi adas accepisset. Sed ex vetere more lignea tū primū fiebāt thea tra. Quī et ea re incusarūt Pōpeiū: q; spectaculi sedē posuisset: nō vt ātea subitarijs gradib⁹ sed mansuris. Postea ad id deue nere vt intravrbē theatra maxima haberētur tria: et āphithea tra cū alia plura: tū id quod hominū milia caperet pl⁹. cc. et cir cū oīm maximū. Cūcta hęc q̄drato lapide/et marmoreis colum nis īsignia. Adde qđ hmōi nō cōtēti etiā tparia spectacula mar more et vitro et signoꝝ copia īcredibili excitarūt. Spectacl̃z ad id vsq; tēpus oīm capacissimū p bellū Octauiani arsit apud pla cētīavrbē galliæ. Sz de his hacten⁹. ¶ Spectaculoꝝ alia ad ociū alia ad negociū spectāt. Cōiūcta ocio quæ oblectēt sunt poetæ/ musici/histriōes. Quæ vero ad rē belli spectāt: sūt lucta/pugil/ cæst⁹/ iacula/ curricula et siq; sunt armorū præludia īstiusmōi: quæ hēri quotannis iubebat Plato: q; ad reipu. salutē et vrbis. dec⁹ mirifice cōferāt: varia istis debētur opa: varijsq; p inde noi bus nūcupātur. Nam cū sint quidē alia in quib⁹ poetæ/ comici/ tragici et eiusmodi versentur: hæc nos theatra dignitatis gra

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

Circus. **Amphitheatrū.** **Monagū.** **Monagū nescio quē apud Helidē asię inuētorē.** **Quę vero duo ludorum bus theatris iunctis frōtibus cōcludebat/ caueā nuncupabant: inuētor. qđ ipsū opus Amphitheatrū dicit.** **Spectaculis in primis loca perq̄ saluberrima captentur opus est: nequid aurę graues & soles/ ceteraue q̄ primo recēsuimus libro offendāt: & p̄sertim theatrū: qđ mēle Augusto poetas et v̄bratiles/ leuelq; animorū delicias quęrat populū omnino esse a sole auersum atq; obiectum oportet. Nā intra structurę ambitū circū impressus radiū corpora excoqueret: & humorib; iferuefactis facile in morbos inciderēt. Sonorus etiā sit locus necesse est/ & minime furdus: et habeat cōuenit porticus/ aut iunctas operi: aut p̄ximas: quibus sese populus a repētinis imbrib; tēpestatę recipiat. Plato theatri sedē pbauit intra vrbē: equorū curricula extra vrbem. Theatri partes hę sunt/ expeditū sinus areę medianę subdiuallis. circūq; aream hęc subselliorū gradationes: & p̄ faucib; exaggetū opus pulpiti: vbi quę ad fabulā pertineāt coaptentur. Et in supremo ambitu porticus & tecta: quib; vox diffusa contineat/ fiatq; sonorior. Sed theatra gręca a latinis differebāt ea re qđ illi coros & scēnicos saltatores media in area perducentes pulpito indigebāt minore: nostri qđ totis ludionib; fabulā agent in pulpito. Id ea de re habere laxius voluere. In hoc omnes cōuenere: vt principio emiciclum in area circūscriberent: emicicliq; cornua p̄ducerent. Sed ita alij rectis lineis/ alij flexis. Qui rectis vtebātur lineis: eas p̄ducebāt equidistantes inter se vsq; adderēt cornib; emicicli quātū esset diametri quarta. Qui vero**

flexis vtebantur lineis illi quidē integrū perſcribebant circulū: exqꝫ itegro cicli ambitu quartā partā adimebāt. Quod igitꝫ reſiduū eſſet theatro reliquebāt. Poſitꝫ areæ limitibꝫ gradatiōes ſubſelliorꝫ expediebant. Prīcipio ſtatuebāt quā eſſe altas gradatiōes vellent: ex earumqꝫ altitudine quantum ſpatij in imo eſſent occupaturæ diffiniebant. Theatra pleriqꝫ omnes alta eſſe ſciebant q̄tum eſſet area mediana. Depreſſioribus. n. theatris compertū habebant voces dilabi atqꝫ euaneſcere: præaltis roborari et duriꝫ exaudiri. Sed inter elegantes fuere qui iſtiꝫ areæ partē quintā dederint altitudini theatri quater. Ex iſta totius operis altitudine niſqꝫ occuparunt gradationes minꝫ q̄ dimidiā: aut pluſqꝫ tertiā bis. Gradibus ſubſelliorū alij dedere latitudini dimidiā altitudinis bis: alij dedere latitudinis quintā altitudini bis. Nos id opus deſcribemꝫ / quod omni ex parte fore abſolutiſſimū et probatiſſimum arbitramur. Fundamenta. n. extrema gradationū hoc eſt parietū quibꝫ deſinat ſupremꝫ conſeſſus gradationū iacietur tā lōgea cētro emicicli / quantum erit ipſius areæ medianæ ſemidiameter addita parte ipſiꝫ illiꝫ tertia Primi ad cōſcendēdū gradꝫ non ab ſolo areæ medianæ inchoabuntur: ſed illic ad prima hoc eſt ad infima gradationū initia maximis in theatris extolleſ altus paries ex nona ſemidiameteri areæ medianæ: vt inde inchoantes gradꝫ ſeſſionum conſcendat: in minoribus vero extolletur pedes nihil minus ſeptem. Gradus iſti conſtituentur alti pedē vnum et ſemis: lati quoqꝫ & ſemis et pedes binos. Sed gradibus teſtudinabuntur itiones cōpares et cōmoderatæ directe partim in aream medianam: partim vt inde ſupremas gradationes conſcendas / eruntqꝫ numero ex laxitate quoad eas theatri amplitudo poſtularit. Sed ex his ſeptem erunt itiones primariæ in cētrum directæ atqꝫ oīno

Gradus.

Itiōes.

expeditæ: et diſtabūt earū ingreſſus inter ſe paribꝫ interuallis: earūqꝫ itionū vna erit ceteris apertior in medio emicicli ambitu cōſtituta. Quā ego apertionē regiā nūcupo qꝫ per eā regia ꝑꝑducaſ via. Vnaqꝫ itē itio ad caput diametri dextrū: altera ad ſiniſtrum: Binæ autē ſubinde hinc: et cōtra binæ alteræ hinc per emiciclum intermediæ itiones cōſtituentur. Inter haſce quidē etiam alij meatus habebuntur quales et q̄ multos theatri ābitꝫ patietur. Totas gradationes ſubſelliorū veteres in maximis theatris diuidebant in partes tris: circūducebantqꝫ ſingulis di-

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

uisionibus gradum illic duplo cæteris latiorē : qui quidem superiores grad⁹ ab inferiorib⁹ quasi interiecta circuitiōis arco la dissepararet. In hæc igitur / vt sic eas appellē / perfectiōes cōscensus per subtestudinata gradationū cōstuebant. Aduerti aliquibus in theatris præclaros architectos et bene p̄sultos artifices prouidisse: vt ad singulas primarias itiones adiūctæ essent hinc atq; hinc scalæ intestinæ: quarum altera cupidiores et agiliores hirto et festino ascensu cōtinuatis gradib⁹ in altū cōuolarent. Aliæ vero scalæ castigatiores paterent / haberētq; areas interiectas et refractiones quib⁹ matronæ et grandæuise lento ferrēt gradu: atq; inter conscendēdū interquiescerēt. Hæc de gradationib⁹. Cæterū pro faucib⁹ theatri coaptabātur exaggerata spatia: quo loci versarent personati: qui fabulā agerent: et qb⁹ erat in locis cōsuetudo: vt patres et magistrat⁹ certo & dignissimo loco segregati a plebe cōsiderēt / puta ipsa in area mediana subsellijs positis ornatu elegāti. Fiebat tū quidē pulpitiū tam amplum: vt in eo ludiones et musici: et qui choros agerēt multo maiore nō desiderarēt: Eius ipsi⁹ pulpiti area ad centrū vsq; emicicli sese proferebat: exaggerabatq; pedes nō pl⁹ qnq; quo senatores ex plano gest⁹ oēs artificū bellissime cōspectarent. Quib⁹ vero ex vsu non veniebat vt area mediana togatis occuparet: sed tota saltatorib⁹ et cōcinētib⁹ cōcederet / pulpiti area fiebat pulillior. Verū celsi⁹ exaggerabatur vsq; interdū ad cubitos sex. Atqui ornabat quidē hæc pars in vtriusq; colūnis et cōtignationib⁹ alteris in alterā positis ex domorū imitatione: habebatq; aptis locis fores valuasq; vnā medianā veluti regiā ornatu tēplorū: et in proximo alias: quib⁹ profcæniti actores progrediendi et sese recipiendi adit⁹ haberēt: prout fabularum actus postularēt. Cūq; in theatro triplex poetarū gen⁹ versaretur. Tragicū / qui tyrānoꝝ miseras recitarent. Comicū / q̄ patrū familias curas et sollicitudīes explicarēt. Satyricum / qui ruris amœnitates / pastorūq; amores cantarēt. Non deerat vbi versatili machina e vestigio frōs porrigeret expict⁹: et appareret seu atriū / seu casa / seu etiā sylua: prout ijs condicerēt / fabulisq; agerentur. Itaq; et area: et gradatiōes: et artificū scænicorū pulpita erant istiusmōi. Vnā ex primarijs in theatro partib⁹ vocū et sonorū cōfirmatorū gratia inuentā dixim⁹ esse porticū. Hæc supremis erat posita gradationibus et aptionib⁹ colūnationū spe-

Pulpitiū.

**Poetarū
triplex
genus.**

ctabat aream theatri medianam. De hac dicēdū est. A philoso Attende.
 phis.n.sic acceperant aerē percussu vocis et sonit⁹ fractiōe mo-
 ueri orbib⁹ nō secus atq; aqua in ciclos moueatur : cū quippiā
 repente emerferit.intelligebantq;veluti in cythara et veluti in
 conuallib⁹ p̄sertim nemorosiss sonūq;vocēq; multo reddi so-
 noriorem et clariorem: vbi tumescētes (vt sic loquar) motionū
 orbis quippiā offenderint:quod radios vocis a cētro exeuntes
 veluti imissam ad parietē pilā listat atq; ab se repellat. Ex qua
 reiectione orbis illi sp̄ssiores p̄firmatioresq; reddātur. Hic igitur
 moti theatra principio ad ciclū esse ducēda instituerunt. Et
 ne quid vox interea offenderet quo minus libero fluxu supre-
 ma theatri corriperet/grad⁹ ita posuere/ vt eorū porrectos āgu-
 los omnes eadē recta linea contegeret: supremoq; in loco gra-
 dationū quod maiore in modū cōferret/ porticū adiunxere spe-
 ctantē(vt dixi)areā medianā theatri:cui⁹ frōs apertionib⁹ esset
 prorsus expeditissimus. Postica vero eius portic⁹ pars contra
 apertiones intercolūniōz; penit⁹ esset obclusa pariete perpetuo
 Tū et quasi pro focco opis subcolūnationib⁹ etiā parietis sp̄o
 dā subexcitabāt:quo extumescētes vocū orbis cōcogentē : q̄s
 quidē ex porticu dēsatus illac aer mollissime excipet : itegrasq;
 pleno appulsu nō reuibraret:sed poti⁹ refirmaret.A dīciebātq;
 p̄terea cū vmbraē fouēdæ causa / tū et vocū grā supne tpariū
 velum pro coelo theatri:qđ quidē stellis circūallaqueatū disten-
 sumq; vmbra sui ex sublimi areā medianā vna et gradationes
 et spectantes coopiret. Atq; habebat ista quidē portic⁹ plurimū Porticus
 artificij. Namq; isti⁹ vni⁹ substinēdæ grā sub ea substituebātur in Thea-
 aliæ et colūnationes et portic⁹ in exteriorē theatri partē patētes tro.
 fiebantq; in maxis theatris duplices: ne forte si qñ imber vēto
 acriore actus et tēpestas insurgeret per eas portic⁹ perambulā-
 tes aspergerent. Erantq; aptiones et colūnationes primis istius
 modi substitutis porticib⁹ non q̄les in tēplis recensuim⁹ aut in
 basilicis:sed ope solido et pariete firmissimo ductis lineamētis:
 ex arcu triūphorū. De his igit inferiorib⁹ quæ supremarū causa
 fiant/pri⁹ dicēdū est. Apertionū in his porticib⁹ talis est ratio/
 vt cōtra singulas itioēs quib⁹ petas areā medianā theatri sin-
 gulæ obijciātur aptiones. Tū apertioēs has etiā aliæ certis or-
 dinib⁹ comitenē necesse est. Singulasq; aptiones cōuenit altitu-
 dine latitudie oibusq; deniq; lineamētis et ornamētis inter se

Leonis Baptiste Alber. De reædificatoria.

altere alteris respõdeant. Etiã oportet vt peruia lõgitudinis laxitas p ipam porticũ sit quãtũ est apertionis vacuũ inter pilas. Cõuenit etiam pilę ipsę istic murales sint ex dimidia vacui suę apertionis. Quas oēs res solerti industria diligētissime curasse officij est. Ceterũ colũnę nõ vti in arcub⁹ triũphalibus extãtes expeditę: sed p medijs frõtib⁹ pilarũ ad pactę apponenē / substitueturq; arulæ colũnis ex sexta altitudinis colũnationis. Cetera sequetur ornãmẽta vti in tẽplis. Altitudo vero cũ totis ornãmētis colũnæ & coronę fiet ex dimidia perpẽdicali intimarum gradationũ. Itaq; duos habebit ordines istiusmodi colũnationũ extrinsecarũ / quarũ secũda testudinatio summã equabit altitudinẽ gradationũ: ad quã quidem altitudinẽ ex libella coęquabit etia pauimẽtũ portic⁹ eius / quã dixi introrsum areã spectare medianã theatri lineamentũ areę theatri imitat vestigiũ pressum pede equino. His peractis substituet supma porticus. Eius frons atq; colũnatio nõ vti sub se substituta quas recẽluimus ab extrinsecõ recipiẽt lumina: sed cõtra vti de ea pri⁹

Circũual diximus spectabit areã medianã theatri: hoc opus nos cũ ea re fiat ne voces dilabãtur sed cõcogãtur / plenioreq; remittãtur / atri / qd. circũuallationem appellabim⁹. Hui⁹ circũuallationis altitudo ter capiet dimidiã altitudinis primæ colũnationis extrinsecæ partes quidẽ habebit hæc. Parietẽ colũnis substitutũ: hæc nos partẽ suggestũ appellabim⁹: & capiet is paries ex tota circũuallationis altitudine / quę a supremis gradib⁹ theatri ad sui tecti operimẽta sit in theatris maximis nihil plus tertiã in minoribus nihil min⁹ quartã. In hoc pariete stabũt colũnę superinstitutę / & capiẽt lõgitudine sui cũ basibus / capitulisq; tantũ ex tota altitudine circũuallationis / quãtũ sit ei⁹ ipsi⁹ dimidia. Hæc supra colũnas veniẽt ornãmẽta / et vna qd basilicas imitef / præsurget alamentũ parietis super colũnas inducti. Qui quidẽ paries sextã sibi totius circũuallationis partẽ residuã occupet altitudine. Colũnæ istic erũt expeditę ductis lineamētis earũ ex basilica. Numero æquabũt colũnas quę in porticu extrinsecõ ad pactę sint: inq; radijs eisdẽ statuẽtur. Radios appello rectas lineas ductas a cẽtro theatri ad singulas colũnas exteriores. In pariete autẽ circũuallationis q colũnis substitutus sit: quẽ eundem suggestũ appellam⁹ / adaperiẽtur vada infimis itionib⁹ in theatro ad perpẽdiculũ respõdentia: apticq; istiusmodi & parili

bus locis formabūtur scasi: quibus si libeat ænea vasa inuersa pendeāt: vt eorū percussu vox cū eo appulerit reddat̄ sonerior
 Hic illa Vitruuij nō p̄sequar: quæ ex musicoꝝ partionib⁹ sum
 pra ad quorū rationes p̄ theatrū disponi p̄cipiebat vasa / quæ
 principales / & medias / & superexcellētes voces atq; cōsonātes
 referret: dictu quidē res perfacilis: sed qua id assequi re in prom
 ptu sit / nouere experti. Illud tñ nō aspernabimur: qđ etiā Aris
 stoteli persuadet. Vasa quæuis vacua etiā & puteos cōferre vt
 resonet vox. Redeo ad porticū ipsam circūuallationis. Hęc qui
 dem portic⁹ parietē habet posticū integrū: quo quidē tota val
 latio circūclaudit̄: nequid eo appulsæ voces effundātur. Ad cu
 ius parietis cutim̄ extimā Theatri quæ ad venientes spectet ap
 pingētur ornāmēta colūnarū numero altitudine et perpēdicu
 lis / & istiusmodi partib⁹ respōdentes substitutis colūnationib⁹
 quæ sub se in porticib⁹ p̄ fronte sunt. Ex his quę dicta sunt in
 prōptu est quib⁹ in reb⁹ Theatra maxima differant a minorib⁹ et mino
 Nāq; in illis quidē extrinseca porticus in imo dupla est: in his
 autē simpla. Rursus in illis nō nisi secūda porticus extrinseca
 operi attollit̄: in his etiā tertia imponit̄. Hoc etiā differūt q̄ ali
 quib⁹ in theatris pusillis nō intima porticus adhibet̄: sed solo
 pariete & coronis circūuallatio astruit̄: vt habeat isticv̄im coro
 næ ad voces firmādas: qualē in maximo teatro habet circum
 uallatio & ei⁹ porticus. In maximis vero aliquibus theatris su
 perna istæ ipsa portic⁹ posita duplex est. Cæterū theatris pro
 tecto subdiuallia pauimēta crustātur fastigiantq; ita vt stillici
 dia in gradationes p̄cliuētur. Sed cōceptarū pluuiarū riuuli p̄
 impluuiā inter angulos parietū forbētur: occultisq; fistulis de
 mittūtur in cæcas cloacas. Circa summā extrinsecā theatri co
 ronā sedes & mutuli coaptātur: quib⁹ ad ludos publicos ornā
 dos nauales mali instituti funiculos & lorāmēta superextensi
 veli excipiāt atq; cōtineāt. Sed cū tāta moles structuræ sit ad iu
 stam altitudinē tollēda crassitudo iccirco parietis oneri ferēdo
 apte finiēda est. Fiet ergo extremus paries primis colūnatiōni
 bus crassus ex pte quīta & decima toti⁹ futurę altitudinis ope
 ris. Interstitutus vero inter ambas portic⁹ paries qui alteram
 ab altera porticu separet: cū erūt porticus duplices cedit exte
 riori ex quarta. Deinceps qui parietes his superexcitabūtur ce
 dent suis inferioribus ex crassitudinis eorū duodecima.

Leonis Baptiste Alber. Dere ædificatoria.

De Amphitheatri/Circi/ambulationū/stationū/& minorū iudicū litigiōsæ porticus ornamentis. Caput. VIII.

Amphi-
theatrū.

Actenus de his dixim⁹ theatris. Sequit⁹ vt circum & amphitheatra explicem⁹. Istiusmodi oīa ex theatris emanarūt. Nā est quidē circ⁹ nil fere aliud q̄ theatrū pductis cornib⁹ in extēsum lineis æquidistātib⁹: sed portic⁹ adiūctas nō habet natura sui. Amphitheatrū vero duobus cōstat theatris iūctis gradationū cornib⁹ inter se ambitu perpetuo. In hocq; differūt q̄ est quidē theatrū veluti pars amphitheatri dimidia. Differūt etiā q̄ areā habet amphitheatrū media nam vacuā pulpitis scēnicis atq; penit⁹ expeditā. In ceteris vero præsertim gradatione atq; etiā porticu itionibusq; eiusmodi cōueniūt. Amphitheatrū venationū gratia in primis positū interpretamur: eaq; de re placuisse rotūda facere: quo illic cōclusa & vexata fera cū nusq̄ inueniret angulū vbi sese reciperet promptius a cōcertātibus pmoueret. Eo enī imittebātur qui miris modis cōtra beluas ferocissimas decertarēt. Intra quos alij saltu et hastē adminiculo obuiū taurū sese in altū attollētes fallēbāt. Alij armaturā ex stimulis cānarū induti sese vltro vrsis atq; trectādos p̄bebāt. Alij archa hostiolis peruia crebris flexionibus sese subterducētes leonē irritabāt. Alij pallio & malleo ferreo cōfisi insultabāt. Deniq; siquid cuiq; aut ex ingenio inuētū ad fallendū: aut ex animi viriūq; firmitate aderat præstatiōe ad subēdum in medio periclitabātur, put quisq; aut præmia/aut laudē appetēdā instituisse. Cōperio etiā in theatris atq; amphitheatris solitos principes populo spargere poma & demittere auiculas: quib⁹ raptō; rixē pueriles excitarent. Amphitheatri area mediana & si a duob⁹ iūctis theatris circūualleē/non ea tñ re penit⁹ oblōga fiet/qđ fieret si pducta amborū theatrorū brachia in opus venirēt. Sed habebit latitudinis lineā certa ratiōe ductā ex areæ lōgitudine. Fuere apud maiores q̄ octauā lōgitudinis dederint latitudinī septies. Fuere & qui tertiā latitudinis dederint lōgitudinī q̄ter. Cetera p̄secuti sunt vti in theatris. Nā circū quidē extrinseca porticus: & in suprema itidē gradatione portic⁹ quā eādē circūuallationē appellauimus adhibita est.

Circus.

Sequit⁹ Circus. Hūc ex cœlestiū imitatione institūtū referūt. Nā ei quidē a domicilijs cœli quoq; .xij. adesse hostiorū ingressus ex planeta; numero. vij. impositas habere insignes mētas.

terminosq; ad orientē adesse atq; ad occidentē lōgo inter se tra-
 ctu distātes: quo bigę & quadrigę per media circi spacia vti sol/
 vtive luna p̄zodiacū discurrētes certēt: exq; horarum numero
 missilib⁹ p̄fici quattuor & viginti. Certātes itidē q̄ttuor secerni
 classib⁹: & suū singulis adesse vestib⁹ colorē: virentē quo herbi
 dū anni tēpus: roseū/quo estatis ignitū aerē/albū/ quo expalīe
 scentē autūnū:fuscū:quo tristē hyemem significarēt. Ad circos
 area mediana erat nō expedita vti in amphitheatro: neq; vti in
 theatris occupata pulpitis: sed per lineā longitudinis/ q̄ in duo
 curricula hoc est in duo media latitudinē areæ diuideret/ aptis
 locis metę excitabātur: quas certātes / seu quadrupedes / seu vi-
 ri circuiret. Metę autē erant p̄marię tris: earū mediana erat oīm Metę cir-
 dignissima/ eratq; quadrāgula & p̄cera sensim graciliscēs. Ea q; centes.
 re q; ita graciliscat obeliscū nūcupabāt. Duæ reliquæ metæ erāt
 aut colossi/ aut cristę lapideę surgētib⁹ in altū rostris p̄t eas ar-
 tifices ad venustatē & grām deformassent. Inter vtraq; hinc bi-
 ne atq; hic itidē binę seu colūnæ/ seu minores metę interpone-
 bātur. Romæ circū maximū cōperio apud hystoricos lōgū tria
 fuisse stadia: latū vnū: is hac etate dirut⁹ est: & qualis fuerit ne
 minima quidē apparet cōiectura. Sed alibi ex dimēsiomb⁹ ope-
 rū sic cōperio. Assuesse veteres areā circi medianā facere latam
 nihil min⁹ cubitos sexagita: lōgā vero quoad latitudinē cape-
 ret septies. Latitudo ī ptes diuidebat̄ geminas coæq̄les/ lineaq;
 in lōgū p̄ducebat̄: in qua metę cōstituerentur sic. Nā eā ipsam
 lōgitudinē diuidebāt in partes septē: vnā dabāt anfractui: quo
 ex dextro curriculi spacio in sinistrū curriculū certatores. p̄pter
 metā vltimā inuengerent. Deinceps vero alias metas per eādē
 lineā ita disponebant: vt per lōgitudinē circi equis inter se spa-
 cijs distarēt: & caperent totius lōgitudinē septimā quinquies.
 Ducebaturq; a meta ad metam veluti crepido alta pedes nihil
 minus sex. Duo illa hinc & hic curriculi spacia ita discriminās/
 vt siue iugati/ siue singulares equi certantes declinarēt/ illi qui-
 dem quo trāuersum flecterent non haberēt. Adiungebāturq;
 lateribus circi hinc atq; hinc gradationes nihil plus q̄ ex quin-
 ta: nihil minus q̄ ex sexta totius latitudinis areæ medianæ. Et
 gradus earū a crepidine inchoabant vti in amphitheatr. s spe-
 ctatorum gratia: ne quod in se a bestijs periculum incurreret.

¶ Inter publica etiam opera sunt ambulationes: quib⁹ iuuen- Ambula-
 r iij tiones.

Leonis Baptiste Alber. De re aedificatoria.

tus pila/saltu/et armis tractādis exerceatur: Patres autē deambulatione/ aut si valitudinarj sint gestatiōe recōfirment. Subdiuo aiebat Celsus physic⁹ cōmodi⁹ exercemur q̄ in ymbra: sed quo cōmodi⁹ etiam ymbra id possent portic⁹ adiūgebant qui bus areā circūcluderēt. Areamq; ipsam alij marmorib⁹ et tessellato insternebāt: alij viridātia obijciebāt aspectui: cōplebantq; myrtho/uniuero/citro/et ciparisso. Huic opī portic⁹ a trib⁹ laterib⁹ erant simplices et admodū amplæ/ vt porticib⁹ fori adderēt nonā bis. Quarto autē a latere quod meridiē spectaret porticus fiebat longe spatiosissima et dupla. Pro fronte habebat colūnas doricas altas ex altitudine portic⁹. Colūnas anteriores quibus porticus anterior ab īteriore discriminaretur celsiores facere iubebāt q̄ primarias ex quinta ferendicolumnas ac displuuiandi tecti gratia. Ea; nimirū de re fieri ea docuit ionicas/q; natura sui celliores ionice sint q̄ doricæ. Sed non video in his porticibus cur coelū tecti coequatū vtrinq; ad libellā fecisse non liceat: ad gratiā certe condiceret. At in vtriusq; colūnationibus crassitudo colūnarū sic finiebatur. Nā in doricis quidem imæ colūnæ crassitudo altitudinis suæ integro cū capitulo et basi quintādecimā capiebat bis. In ionicis autē atq; corynthijs dabatur crassitudini colūnæ in imo vna ex octo et dimidia partibus quas integer columnę truncus caperet: cætera diffiniebantur vt in tēplis: adiungebāturq; extremo parietī porticus perq; dignissimæ sessiōes: qb⁹ togati et philosophātes dignissimis de reb⁹ disputarēt. Sed ex his erāt sessiōes aliæ æstiuæ/aliæ brumales. Nā qua parte boreas aquilo ve perflaret/ æstiuas adhibebāt. Brumalib⁹ autē soles lætissimos captabāt imunes vētis. Ea re brumales concludere integris adstabāt laterib⁹: æstiuæ sublato pariete hinc atq; hīc/quo tecta substinerētur: aduersus vero boreā extabāt fenestris vel poti⁹ colūnatione propatulæ: mare/mōtes/ lacum: et quas vis amcenitates liberrime spectantes: q̄rumq; poterāt luminis admittētes. Ad dextram autē ambulationis porticū atq; itidem ad sinistram adiungebantur itidem aliæ sessiōes ab extrinsecis ventis circūtectæ: quæ solem matutinū post meridianūq; susciperēt ex cælo areæ medianæ. Sessiōnū quidem istarū lineamēta erant varia. Namq; aliæ prodecebantur ad emiciclū: aliæ ad rectas lineas: vtræq; ad aream et porticū aptis respondebant dimensionib⁹. Latitudo operis

totius dimidium habebat longitudinis. Diuidebatur latitudo in partes octo: dabanturq; areæ medianæ subdiuali partes sex: porticib⁹ autē singulis singulæ. Vbi autē sessionē ad emiciclum producebāt: tunc ei⁹ diameter bis quātam partē areæ subdiualis capiebat. Sed paries posticus in porticu fiebat ad sessionem ipsam peruius a pertionibus. Altitudo emicicli isti⁹ sessionis in maximis operib⁹ tanta erat quanta et latitudo. At in minoribus habebat quartam latitudinis nihil minus quinquies. Supra tectum porticus ad frontē emicicli et sessionis a pertiones fenestrarum eminebant: quibus intra emiciclū soles exciperentur: atq; locus abūde illustraretur. Sin autē quadrangulæ sessiones adiungebantur: tunc fiebant duplo latiores q̄ porticus: et longitudinē quoq; dabatur duplex latitudo sui. Longitudinē istic appello / quæ fm porticum extenditur. Ergo ingredientibus in sessionē eius lōgītudo a dextris protendit̄ ad sinistram a dextris in sinistram sit. **¶** Est etiā inter publica opa porticus litigiosa minorū iudicū quam sit efficiebāt. Earū amplitudo p̄ minorū vrbis et loci dignitate habebatur minime modica: erantq; ad iudicium porticum iunctæ cellæ in ordinē cōtiguæ quibus de cōsidentiu arbitrio negocia finirentur. Quæ hactenus dixi maxime publica esse videbantur: quod in his et plebei et patricij passim ac libere cōuenirēt. Sed sunt quoq; publica nōnulla: quæ non nisi primarijs ciuib⁹ et publicum negociū gerentib⁹ pateāt: vti est comitium / curia / senatusq;. De his nobis dicendum est.

¶ De comitorum senatusq; curijs adornandis: lucis etiā et natorijs libris / bibliothecis. scolis. stabulis. nauū stationib⁹ / instrumentisq; mathematicis vrbes exornari. Ca. IX.

¶ Lato comitiū haberi tēplo statuebat. Romæ comitiū Comitiū proprius erat dicatus locus. Apud Cerauniā cōstitus arboribus lucus Ioui dicatus aderat. Quo loci Achei de repu. cōsultaturi cōuenirēt. Aliæ per plures ciuitates medio in foro consulebāt. Romanis senatū cogere nisi augurato loco non licebat: et maxime templis cōueniebant. Postea curias habuere: et curias duorū esse generū aiebat Var- Curiarū ro: alteram vbi rem sacerdotes curarēt diuinā: alterā vbi senatus duo gna. humanas moderaretur. Quid autē cuiq; propriū sit / nihil habeo certi: sed sic possumus interpretari: hanc templo / illam basilicæ similiores futuram esse. Erit igitur sacerdotum curia

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

testudinata: senatoria vero curia opta cōtignatione. In vtrisque
rogati cōsultatores verba habituri sunt: vocū idcirco ratio ha-
benda. Adesse ea de re oportet quod vocem non sinat alti⁹ dif-
fluere/et maxime in testudine / nequid durius in aurē retonet.
Venustatis nimirū atq; in primis vtilitatis gratia coronæ pietri-
bus appingētur. Quadrangulas ex veterū operib⁹ effectas curias
annotaui. In testudinatis habetur paries alti⁹ æque atq; est
operis lata frons/adempta illi⁹ parte septima testudine forni-
cea obteguntur. E regione hostij introeuntib⁹ patet tribunal:
cuius sagitta partē capit cordæ tertiā. Hostij latitudo septimā
occupat illius parietis partē apertione. Circa dimidiā parietis
altitudinē addita etiam dimidiæ octaua prominēt extantes co-
ronæ cum fascia trabe et colūnis: quas alij pl⁹ ures alij pauciores
posuere prout cōfertis aut dispanfis delectati sunt: ducta colū-
nationū ratiōe ex porticu tēplorū. Supra coronas dextra atq;
sinistra in pariete i scafis statuæ et q̄ ad religionē faciāt colloca-
buntur. Sed pro frōte operis in pariete ad parē cum scafis alti-
tudinē duplo lata fenestra q̄ altior adapiebatur colūnellis dua-
bus interstitutis: quib⁹ superliminare assideat. Itaq; huiusmōi
erit pontificia. Senatoria quidē curia sic fiet. Latitudo areæ ca-
priet lōgitudinis tertiā bis: altitudo ad trabes tecti erit quāta sit
areæ latitudo/addita parte ipsius latitudinis quarta. Circa pa-
rietē coronæ appingentur sic. Nā altitudo quidē a cōtignatiōe
diuidetur in partes nouē: ex quib⁹ dabitur pars vna solido: qđ
fit pro crepidine: et podio: in quo excitētur colūnæ. Hāc solidi
parietis partem occupabūt subselliorū renes. Quod autē reli-
quum erit supra id diuidetur in partes septem: ex his partes da-
bis integras quattuor colūnationibus primis: in hæce primas
imponentur alteræ: quibus trabs regia et ornāmēta quæ sequū-
tur habebuntq;. Columnationes tam primæ q̄ secūdæ suas ha-
bebunt bases/capitula/et coronas/et eiūsmōi: quales basilicis
deberi dixim⁹. Eorum itervalla ad dextrum atq; itē ad sinistrū
parietē numero fiēt ipari: et maxime vno: spatia erunt cœqua-
lia. In frontib⁹ vero interualla fient non pl⁹ tria: ex quib⁹ me-
dianum cæteris erit lati⁹ ex quarta. Per singula interualla seu
colūnarū seu mutulorū quæ supra medianas coronices sint/ fi-
ent fenestræ. Esse enī oportet curias huiusmodi illustrissimas.
Ponenturq; sub fenestris plutei/ vti in basilicis diximus. Atq;

fenestrarum quidem ornamenta quæ illis pro frōte in summo pariete sint non excedēt celsitudines columnarum proximæ præter capitula. Altitudo autē apertionis fenestrarum diuidetur in partes vndecim: ex his dabūtur latitudini partes septē. Quod si amōis colūnis mutulos capitulorū loco ponere libuerit: tunc his vtetur lineamētis: quibus in portis vterētur ionici. Perpendebunt igitur hic/ quales illic auriculæ. Eorū hæc est ratio. Mutulorū ipsorū latitudo fiet quātū fuisset in columnationib⁹ supremus columnæ scapus amota torquis et nextruli prominentia. Pendebitq; q̄tum fuisset altitudo corynthij capituli amoto capituli opculo. Prominētia mutuli istius non excedet cimatiū trabis regiæ. **¶** Habuere etiā plerisq; in locis cū Nota hic ad necessitatē tum ad voluptatem nonnulla quæ ornamētum pulchra recipere: et vrbē digniorem redderent. Perpulchrum fuisse vrbium, apud Achademiā lucū dijs sacratum referunt: quē excidit Syl quōdam la ad aggerē contra Athenas extruendum. Alexander seuerus ornamēta addidit nationes. Agrigentini struxere ex victoria Zelonis cōtra Charchedonios narrationē stadiorū septem: profundā cubitos viginti: ex qua etiam vectigal caperent. Apud Tyburtum publicam et celebrem fuisse bibliothecā meminī me legisse. Li- Biblio- thecæ oli- brosum copiam in Persas asportauit. Seleucus restituit. In Egy copiose. pto Ptolomei reges bibliothecam habuere voluminū septingentorū miliū. Sed quid publica miremur? In Gordianorum bibliotheca libros fuisse ad. lxxij. M. cōperio. In agro laodicco templo Nemesis maxima cōcelebrabatur medicorum schola a Schola Zeufide constituta. Apud Carthaginē scribit Appianus stabu medicorū la fuisse elephantorū trecenta. et stabula itē equorū. cccc. et na- Stabula ualia quæ caperent naues. ccxx. et armamētū/ et horrea/ et vbi elephanc- torum/ pabula exercitus conderent atq; seruarent. Urbem Solis quam torum/ Thebem nuncupant / stabula habuisse publica centum ampli- Itē et alia tudinis tantæ vt singulis sub tecto equi ducenti haberentur. scitu nō In Propontide insula cizico duo erant portus. In medio erant indigna- naualia: sub quorum tectis naues haberentur ducentæ. Apud Pyreum armamētarium Philonis opus celebre/ et statio erat insignis nauium quadringentarum. Naualia struxit Dyonisius ad portum Syracusarum partita ædificijs centum sexa-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

ginta: quibus singulis binę caperētur naues: & armamētū quo paucis dieb⁹ plus centū viginti scutorū & incredibilē gladiatorū vim congeffit. Apud Sirhicū Spartanorū nauale exitit stadio rū plus centū sexaginta. Itaq; istiusmodi varia apud varios fuisse cōperio. Sed qualia esse oporteat/nihil habeo præcipuū qđ referam: nisi vt qđ in eis ad vsū futurū sit ex priuatis excipiaſ: qđ vero ad dignitatē atq; ornamētum esse futurum velis: id ex publicorū rationib⁹ vsurpeſ. Hoc nō prætermittā bibliothecis ornamēto in primis erūt libri & plurimi et rarissimi: præsertim ex docta illa vetustate collecti. Ornamēto etiā erūt mathemati

Possido: ca instrumēta cū cætera tū similia: quæ fecisse Possidoniu ferūt.

nus ma- In quib⁹ septē planetæ pprijs motib⁹ mouebātur. Quale etiā
thematiz- illud Aristarchi: quē in tabula ferrea orbis descriptionē et pro-
cus egre- nuntias habuisse prædicāt artificio eleganti. Et Tyberius quidē
gius. recte imagines veterū poetarum bibliothecis dicauit. Quæ ad

publica spectarēt opera exornāda ferme omnia mihi videor ab-
soluisse. Dixim⁹ sacra/diximus p̄fana/diximus tēpla/porticū/
basilicas/monumēta/vias:portū/triuiā/foros/pōtem/arcum/
theatra/curricula/curias/sessiones/ambulationes/& eiusmodi
vt præter thermas nihil ampli⁹ residuū sit in quo versemur.

⦿ De Thermis/earum cōmoditatibus et ornatu.

Caput. X.

Thermę.

Hermas fuere qui vituperarint/ q; effceminare corpo-
ra arbitrarētur. Alij ita p̄barūt/vt septies die lauaren-
tur. Nostri veteres medici curādis corporib⁹ lauacro
intra vrbē extruxere thermas cōplures impēsa incre-

Helioga- dibili. Inter cætera Heliogabal⁹ thermas fecit locis multis: sed
balus. nisi semel in singulis lauari se passus est: mox lot⁹ diruit: ne ex
vsū balnea haberet. Apud me nondū satis cōstat priuatū ne
magis opus sint an publicū. Certe quātū videre licet ex vtrisq;
mistū est. Insunt enī multa ducta a priuatis: & multa itē ducta
a publicis ædificijs. Thermarū opus cum amplissima indigeat
area vrbis partes occupabit nō celeberrimas/neq; itē neglectif-
imas: eo enī & patres & matronæ munditiæ gratia cōuentūt.
Thermarū tecta circūūt plateę: plateas vero concludit septum
parietis minime depressi. Nec nisi certis / aptisq; locis ingres-
sus præbetur in plateas. Sed tectis mediū est quasi centrū ædis
atriū amplissimum & dignissimū cum cellis ex lineamēto tem-

pli qđ esse Aetruscū diximus. In antrū daf aditus ex vestibulo quodā primario: cui⁹ frōs sese porrigit vltro meridiem versus spectās. Ingrediētes a vestibulo septētrionē petunt. Ex hoc vestibulo maximo daf aliud arctius seu vestibulū/ seu potius itio in atriū illud amplissimū. Ex atrio ad septētrionē versus patet adapertus egressus atq; laxus in areā amplam subdiualem. Ad isti⁹ areę subdiualis dextrū caput atq; itē ad sinistrū perampla/ et perq̄ spaciola habet porticus: penesq; ipsam porticū a tergo adiūgit lauatio frigida. Regrediamur iterū ad atriū primarium. Ad extremū isti⁹ atrij caput dextrū ad orientē versus ꝑtēditur itio testudinata admodū patula & plane lata/ cellis hinc fultra ternis: atq; item alteris ternis cōparib⁹ mutuo respōdentibus. Ex itione istac subinde sese offert area subdiualis: quā Xistū ap Xistus. pello circūsepta porticib⁹. Sed ex his ea porticus quę e regione cōtra fauces itionis pateat: penes a tergo sui maiusculā habet sessionē. Quę vero porticus istic ꝑ fronte sui meridianū excipi at solem/ habet illa quidē lauatiōē eādē ipsam quā dixim⁹ frigidā. Porticib⁹ etiā areę subdiuali ample subiunctā habet etiā cōtiguam sibi vestiariā. Porticus vero cōtra istac quę e regione obiecta est penes a tergo habet tepidarias lauatiōes: quę a meridie soles fenestrarum apertionib⁹ excipiāt. Adsunt etiam aptis locis ad angulos in porticib⁹ Xisti vestibula minora ingrediētib⁹: atq; in exteriorē illam plateā/ qua tecta termarum circuūtur egredientibus oportuna. Talis igit̄ series rerū ad dextrum atrij caput protēdet cōtra paręque ad alterū atrij caput sinistrū ad occidentē versus respōdeat. Itio parib⁹ obfulta cellis ternarijs/ & subinde parilis quoq; area subdiualis Xisti cum porticib⁹ sessione/ vestibulisq; angularib⁹. Rursus egredior ad primariū toti⁹ operis vestibulū/ qđ esse cōtra meridiē diximus. Ad hui⁹ quidē dextrā succedūt per lineā in orientē ductā mansiones numero tris: & ad sinistrā quoq; lineā istac versus occidentē in cōtinuū perductā etiā tres: vt sint hæ mulierū vsibus: hæ vero alterę viroꝝ. Primis igit̄ mātionibus ponebāt vestē: Mansio- secūdis vngebātur: tertijs lauabātur. Quartas insup mātionibus nes ther- aliqui amplitudinis gratia addidere: fortassis id quidē vt eo fa marum. miliares & comites vestiti exciperētur. Mātionib⁹ istis balnearibus a cœlo meridiano fenestris amplissimis sol excipiebatur. Inter istas mansiones atq; cellas illas quas adherere lateribus

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoriã

tionū intimarū diximus/que quidē itiones ex atrio in aream
Xisti porticatā ptendātur: interliquebat spaciū subdiuale/qua
meridianū latus intestinarū cellarū que ad itionē ex atrio adia
cent/lumē exciperet. Hūc vniuersum tectorū ambitū circuebāt
(vt dixi) plateę perq̄ spaciosæ: que quidē etiã ludorū curriculis

Metæ bal sufficerēt. Neq̄ deerāt aptis locis metę/quas certātes circuirēt.
nearum. Ad plateã meridianã q̄ p vestibulo extēdatur areę laxamētum

fundebat aduersus meridiē pductū in emiciclū: cui operi circū
eminebāt gradatiōes ex theatri imitatione. p̄surgebatq̄ paries
quo meridianas auras abarcerent. Et totas plateas istiusmodi

Sessiones q̄si oppidū extrem⁹ & cōtinu⁹ qdã paries septas & cōclusas p̄ti
nebat. Adiūgebāturq̄ septo sessiones dignissimę cū emicicle tū

& q̄drāgulę thermanū tecta p̄maria circūspectātes. His sessioni-
b⁹ & soles & vmbas hīc matutinas/hinc vesptinas suis horarū
cōuersionib⁹ ciues ad arbitriū captabāt. Tū & p̄serti ad septētri-

onem vltra septū hoc maximū parietis applicabātur areæ sub-
diuales altitudine mediocres oblongæ finitæ linea ad arcū mo-
dice inflexa. Eas areas ambibat in cōflexū porticus reclusa suo

postico pariete: & nihil spectabat ampli⁹ q̄ modicū cœli/qd̄ istic
ex sua area subdiuali iter parietē septi & ipam hanc inflexã por-
ticū relictū esset æstiuū diffugiū. Nam eo sol ob areæ angustias

& parietum altitudinē vix dū æstiuo solstitio penetrabat. In an-
gulis septi maximī vestibula/sacellaq̄ habebātur: quib⁹ vt alij
dicūt purgatiores factæ matronæ dijs ppitiarētur. Itaq̄ sūma

hec erat partiū ex quib⁹ thermę cōstarēt. Earū partiū lineamē-
ta sumebātur ex his q̄ supra recēsuim⁹: atq̄ item ex his q̄ mox
dicturi sumus: put magis illis aut istis hoc est publicis aut pri-
uatis cōuenirent: operisq̄ totius area in plerisq̄ omnibus qua

dratos capiebat pedes plus centenos decies centies.

LEONIS BAPTISTÆ ALBERTI DE RE AEDIFICATORIA LIBER NO- NVS. QVI PRIVATORVM ORNA- MENTVM INSCRIBITVR.

¶ Frugalitatē & parsimoniam in ædificijs seruandam esse/ seu
publica/priuata/regia/senatoria/prætoriaue desideres.

Capitulum primum.

Eminisse oportet priuatorū ædificiorum alia
urbana esse/alia rusticana. Ex hisq; alia quibus
tenuiores/alia quibus lautiores vterentur. Nos
de his omnibus exornandis transigemus. Sed prius
nonnulla que faciunt ad rem non pretermittam.

Apud maiores nostros video prudentissimis
et modestissimis viris vehementer placuisse cum
in ceteris rebus & publicis & priuatis/tum hac vna in re ædificato
ria frugalitatem atque parsimoniã/omnemque luxuriẽ in ciuibus tollen
dã/cohercedãque putasse: eosque huic rei & monitis & legibus omni
studio atque industria peruidisse cõperio. Ergo apud Platonẽ illi
probantur/qui sanxissent quod alibi diximus/ne quis illustriores pri
uatas afferret quam quare templo a veteribus picturæ haberentur. Templumque Parsimo
vetuit pictura ornari alia/quam ut vnicam pictor vnus vnica absol
uisset die. Deorumque itidem simulachra aut ligno tantum/aut lapi
de facerent edicebat: quos autem ferrumque ad vsus bellorum quorum essent mulachris
instrumenta relinquerent. Priscorum Atheniensium mores Demosthenes
suorum temporum moribus longe preferrebat. Nam publi
ca inquit edificia & presertim templa tam multa/tam magnifica/
tam ornata nobis reliquerunt: ut quibus superaretur nullus reli
quus sit locus. At priuata quidem ea fecerunt moderatione: ut etiam
preclarissimorum virorum aedes non multo a mediocrium ciuium
aedibus differret. Quare inter mortales affecti sunt: ut inuidiam
gloria superaret. Sed ne hi quidem laudandi Lacedemonijs vide
bantur/si forte vrbis fabro magis quam rerum gloria excoluissent: se
autem laudandos qui ciuitatem haberent virtute cultam magis quam stru
ctura. Apud eos ex Lycurgi lege tecta nisi securi/& fores nisi ser
ra elaborari permittebant. Agesilaus cum in Asia quadratas aedium lex Agesi
trabes vidisset/arrisit: rogauitque num apud eos quadratæ si or
tae essent/rotundas efficerent: & recte quidem: nam per veterem suorum
modestia priuatam esse domum ad vsus necessitatem ædificandam/
non ad venustatem & delicias arbitrabatur. Apud Germanos
per Cæsaris tempora cauebatur/ne accuratius presertim rure ædi
ficarent: nequid inde inter ciues dissensionis causa oriretur cupidi
tate rei alienæ. Valerius Romæ cum in Esquilij domum haberet
altissimam: inuidie vitandæ causa diruit/& in plano ædificauit.
Itaque hanc frugalitatem bona illa posteritas & publice & priuatim
secuta est quoad per bonos mores licuit. Postea vero aucto ipse

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

rio tantū in plerisq; omnibus creuit luxuries / præterq̄ in Octauiano / nam is quidem sumptuosiore ædificatione grauabatur quin et villam quoq; nimium profuse extractā diruit / tantum Gordia inq̄ excreuit luxuries in vrbe: vt inter cæteros fuerit ex Gordianorum familia qui domū struxerint via prenestina colūnis ducentis vno stilo et pari magnitudine. quarum quinquagīta nustructura midicas: quinquagīta claudianas: quinquagīta simiadas: quinquaginta tisteas fuisse memini me legisse. Quid illud quod etiā meminit Lucretius? Aurea fuisse iuuenum simulacra per ædes lampadas igniferas manib⁹ retinētia dextris: lumina nocturnis epulis vt suppeditarēt. Quorsum hæc? vt ex eorū pparatiōe id statuam ipsum quod alibi diximus placere quæ pro cuiusq; dignitate moderentur: et si me audias malim quidem in priuatis lautissimi aliquid desiderent; quod ipsum ad ornāmētum faciat q̄ vt modestissimi et parcissimi vlla ex parte luxuriē reprehendant. Verum quando posteritati famā tum sapientiæ tum etiam potentiæ reliquēdum omnes assentiamur: eaq; re vti aiebat Tuchidides magna struimus / vt posteris magni fuisse videamur. Quando item patriæ familiæq; cōdecorande non minus q̄ lautitiæ gratia nostra ornām⁹ quod esse boni viri officium quis neget? Placebit nimirum qui partes eas quæ maxie publicæ quæve in primis hospiti gratificaturæ sint: vti est frōs ædis / vestibulū et eiusmodi admodū esse decētissimas voluerit. Cumq; vituperandos profitear qui modum excesserit: maiore tamen dignos vituperatiōe censeo: qui grandi impensa ita ædificarint / vt eorū opera ornari non possint q̄ qui ornatū pluscula impensa cōcupuerint. Sed sic statuo verum certumq; ædificiorum ornamentum qui recte volet aduertere / intelliget profecto non opum impēdio / sed vel maxime ingenij ope compari atq; cōsistere. Credo ne volet quidē qui sapiat in suis priuatis ædibus parandis egregie differre ab alijs: cauebitq; ne qd sumptu et ostentatione contrahat inuidiā. At volet contra qui bene consultus sit in artificis diligentia et cōsiliij iudicijq; laudib⁹ a nemine vsquam superari: ex quo omnis p̄tutio et lineamentorum conuentio mirifice cōprobetur / quod ipsum ornandi genus præcipuum primariumq; est. Sed redeo ad rem. ¶ Dom⁹ regia et illius qui libera in vrbe senator prætorius cōsularis ve sit / prima erit omnium / quā esse decētissimā desideres. In his

qua parte quippiā cōueniat quod publicū sit/ supra qui id orne-
 tur diximus. Nunc vero quæ tantū priuatis vsibus cōmoden-
 tur ornata facere ordiamur. Vestibulum quidē veli pro cuiusq;
 dignitate sese præstet honestissimū atq; splendidissimū. Succes-
 dat et porticus clarissima. Neq; defint spatia magnifica. Demū
 et cætera deinceps oīa ex publicorū imitatione sibi quantū res
 ipsa permittat quod faciat ad dec⁹ dignitatēq; desument. Hac
 rerū moderatione adhibita vt præseferat longeuustates ma-
 luisse captare q̄ vllos fastus sequi: ea re vt in libro superiore in
 operibus publicis profana quantū par fuit sacris dignitate cō-
 cesserūt: ita istic priuata in omni ornamētōrū elegātia et copia
 superari se facile a publicis patiētur. Nō sibi quod Camillo in
 ter crimina obijciebat valuas ascisset æneas aut eburneas. Non
 splendent lacunaria multo auro et vitro. Non imeto et pa-
 riorum marmore vniuersa collustrabuntur. Templorū. n. ista sunt:
 sed vtetur modiocribus eleganter: elegantib⁹ moderanter. Cō-
 tentus erit cupresso/ larice/ buxo. Crustabit opere albo signi-
 to: picturaq; simpliciore vestiet. Lunensi vel poti⁹ tyburtino la-
 pide coronas ducet Non tamen præclara illa omnia ab se peni-
 tus abdicabit atq; proscribet. Sed quasi in corona gemmas di-
 gnissimis locis parcissime collocabit. Quod si breuissime totā
 rem diffinisse iuuat sic statuam. sacra ita parari oportere/ vt ad
 maiestatem et pulchritudinis admirationē addi amplius nihil
 possit. Priuata autē ita habenda/ vt cōtra adimi nihil posse vi-
 deatur/ quod eximia cum dignitate cōiunctum sit. Cæteris vt
 sunt publica profana id quod inter istæc mediū sit relinquēdū
 censeo. Itaq; in priuatis ornamentis seuerissime cōtinebit sese:
 tamen in pleriq; liberiore vtetur via. Nam columnā quidem
 siquid forte toto erit corpore tenuior/ aut ventre fortassis non
 nihil turgidior/ aut retractione gracilior q̄ publicorum exacta
 ratio permiserit: nō tamē vitio dabit atq; improbabit: modo id
 nihil habeat informe aut deprauatū. Quin qd publicis operi-
 bus non conceditur/ vt a grauitate et cōsultissima lineamētōz
 lege paulo aberretur: id in istis etiā ad iucūditatē interdū facit.
 Et q̄ illud cadebat puenuste quod festiuissimi assuevere ad fo-
 res tricliniorū pro laterib⁹ hostij vastas mācipiorū statuas sup-
 luminare in caput sustentātes appāgere: et colūnas in porticib⁹
 præsertim hortorū ponere: quæ aut arborū truncos nodis de-

Colūnæ
in hortis

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

sectis: aut fasces loro concictos referrent: aut quævolubiles et palmatæ et asperæ frõdibus et auiculis rituuliscq; refertæ essent. Aut etiã vbi robustissimum esse op⁹ voluissent: quadrangulã columnam / cui dimidia rotunda hinc: atq; altera hinc dimidia promineret. Tum et pro capitulis aut fiscellas pendentib⁹ racemis fructibusq; plenas: aut reurentẽ summis caulib⁹ palmã: aut anguim globos varijs íplexib⁹ cõnodatos: aut alis plaudentes aquilas: aut gorgoneos vultus colubribus inter se rixãtibus imponerent: et quæ similia longũ esset prosequi. Sed his quoad poterit artifex dignissimas ptiũ formas productis arte linearum et angulorum finib⁹ tuebit: et voluisse non fraudare opus decenti membrorũ concinnitate: sed visentes loco ludere venusto / vel potius oblectare inuenti lepiditate videatur. Cumq; tricliniorũ et itionum et cõceptaculorũ alia popularia sint: alia occlusoria et prorsus intima: in illis seruiet splendori forensi cum publica vrbis põpa nequaquã odiosa. In his autẽ re conditionibus paulo sublaſciuire ad arbitriũ licebit:

Urbanarum et nonurbanarũ ædiũ diuersus ornatus. In suburbanis tñ et villicũ et urbanũ probabitur ornamentũ. Ca. ij.

Ed cum priuatorum ædiũ aliæ sint urbanæ / aliæ nõ urbanæ: quod cuiq; ornamentũ cõdicat cõsideremus inter ædes urbanas et villã præter illa quæ superioribus libris diximus hoc interest / q; urbanarum ornamenta præ illis multo sapere grauitatẽ oportet: villis autẽ oēs festiuitatis amoenitatiscq; illicebæ cõcedẽtur. Tum et hoc iter est / q; in urbanis multa ex vicini perscripto modereris necesse est: quæ villa libertiore iure prosequemur. Exaggeratio cauendum est ne multo supbior sit q; vicini ædificij cohæſio postulet Porticus etiam ex cõiunctorũ parietũ ductu sibi modũ statuẽt laxitudinis. Parietũ crassitudo et altitudo romæ nõ ad arbitrium finiebatur. Nã ex vetere lege crassiorẽ ducere non licebat. Caut et Iulius Cæsar ob ruinarum picula necubi intra urbem paries attolleretur supra. His legibus villa non tenetur. Babilonijs ciuibus dabatur laudi q; in ædibus ptignationũ quattuor habitarent. Romã votiua oratione Aelius Aristides orator laudã / in oratione admirabile illud prædicabat q; maximas domos maximis domibus superimposuissent / grata assentatio. Sed populi amplitudinẽ is magis q; opum rationes cõproba-

Aelius
Aristides

bat. Tyrū aiūt altitudine domorū supasse Romā: ex eaꝝ re olī Tyrus. parū abfuisse qn tota terremotib⁹ corrueret: ædificijs cū ad cōmoditatē/ tū et in primis ad gratiā faciet/ si nullas habebit pl⁹ satis cōscendendi aut descendēdi necessitates. Et recte illi quidē admonēt: q scalas esse ædificiorū pturbatrices prædicāt: ab quarū ipeditiōne veteres valde cauisse video. At villavt altera imponat alteris ædificia nulla cogit necessitas. Nā fusiore qdē laxamēto sibi spatia decētissima vēdicabit: quib⁹ æquali gradu alia ex alijs subueniant. Quod ipsum mihi etiā in vrbib⁹ mō id liceat vehemēter placebit. ¶ Est et gen⁹ quoddā ædificij priuati: qđ vna ædiū vrbanaꝝ dignitatē et villæ iucūditates exigat: quod superiorib⁹ libris huic loco prætermisim⁹ destinatū. Hi sunt horti suburbani: q̄s minime negligendos duco. Faciet. n. horti sub ad breuitatē/ cui vehemēter studeo. Nā vna qdē quid cuiq̄ gen⁹ urbanū. nerū istorū deceat explicabim⁹. Sed pri⁹ est vt de horto ipso ali qua referā non prætermittēda. Qui apud veteres aiūt: qui agrū parauit/ domū vēdat vrbana: Cui vrbana cordi sunt/ rustica nō sunt opus: fortassis eo tendūt/ vt esse hortū cōmodissimū statu ant. Aere monēt phisici fruamur q̄ id fieri possit liberrimo et purissimo. Hoc nō inficior præstabit alto in secessu positavilla Alta ex pte vrbanaꝝ ciuiliūq̄ negociorū ratio patrēfamilias exigit: vt p̄ frequēt sese habeat foro/ curia/ tēplis ve. Hoc facile vt possis dom⁹ dabit vrbana. Sed illa negocijs: hec valitū dīni aduersat. Cōsueuere duces mutare castra: nequid fetores graui⁹ offendāt. Quid tu futurū ex vrbe cēseas: in qua tot sordūm tātis tēporib⁹ accumulatiōes seruatae q̄q̄ vndiq̄ euaporēt? Hæc cū ita sint oīm quæ ad vsus cōmoditatē ædificent p̄ mariū saluberrimūq̄ esse hortū statuo: qui neq̄ ab reb⁹ vrbanis agendis detineat: neq̄ nō sit aeris ipuritate imūnis. Curabat Cicero sibi per Atticū hortos pari loco celebri. At ipse nō adeo veli celebres/ vt nunquā. p forib⁹ esse absq̄ toga liceat. Illū veli p̄stari cōmoditatis qđ ille apđ Terētiū se cape gloriabat dicēs. Ne vlla me aut villæ aut vrbis satietas teneat. Belle apud Martialē. Versus Rure morās qđ agā/ rñdeo pauca rogāti. Prædeo/ potō/cano/ Martialē ludo/ lauo/ cœno/ qesco Inde lego/ phœbūq̄ cio/ musq̄ laceffo Coci. Et vrbi sane vicina iuuāt/ facileq̄ recessus: Vbi quæ libeāt/ ex Villa q̄lis libidine liceāt. Celebritatē dabit vrbis p̄pingtas: viæ claritas: esse debet regionis amœnitas. Delectabit istic ædificatio: si cū primū ex

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

vrbe egressis tota se facie videndā obtulerit letā: ac si ad se p̄fiscientes illectet atq; p̄stoleſ. Velim ea re elatula: & velim in eū locū via p̄ſurgat cliuo molli adeo vt vadentes fallat: quoad cōſcēdiſſe nō ex alia re q̄ circūſpectato agro id ex altitudine loci ſentiāt. Prati ſpacia circū florida: & cāpus perq̄ apricus: & ſyluarū vmbre ſubgelidę: & limpidiſſimi fontes ac riuuli: & natationes: & que alibi villis deberi dixim⁹/nō deerūt ad voluptatem eque atq; ad vſum. Ceterū tota eđiū facies atq; cōgreſſio/qđ in om̄i eđificatione iterū atq; iterū cōciliat ad gratiā peruelim penitus ſit quaq; vndiq; illuſtris atq; admodū p̄ſpicua cœlo latiffimo plurimū admittat lucis/plurimū ſolis/plurimūq; ſalubr̄ auræ. Nolo ſpecteſ vſpiā aliquid qđ triſtiore offendat vmbra. Arrideāt om̄ia aduētū hoſpitis atq; cōgratulētur. Sub reſta ingreſſi in dubio ſint malint ne animi gratia iſtic reſidere vbi ſint an vltiora petere: quorū hylaritate ac nitore prouocētur. Ex quadrāgulis areis rotūdas: ex rotūdis rurfus angulares: ex hiſ in eas p̄greſſus detur: que neq; totę rotundę/neq; lineis om̄ib⁹ reſtis cōcludātur. Cūq; ad ſinum interioreſ domus inieris/nō aderit vbi gradū deſcēdiſſe oporteat. Verū in vltimū vſq; cōclauē/aut equabili ſolo/aut limitib⁹ modicis penetrabitur.

¶ Eđificiorū partes et mēbra tam natura q̄ ſpecie diſferre/variōq; modo lineamentis & ornatu decorari debere. Caput. III.

SEd cū partes ædificiorū iter ſe multū diſferāt natura ſc̄z & ſpecie: de hiſ om̄ibus nobis cōſiderāda cēſeo quæ alibi etiā huic loco deſtinata reliquim⁹. Nā ſunt quidē que tu ſeu rotūda facias/ſeu quadrāgula/modo reſte ad vſum cōferāt minimi intereſt. Quāta vero eadē ſint/& quibus locis diſponant plurimū intereſt. Et earū alię maiores fiāt neceſſe eſt: vti ſunt eđiū ſinus. alię minore indigent area: vti eſt cōclauē penetraliaq; om̄ia. Alræ ſunt mediæ vti cœnacula atq; etiā veſtibulū. Mēbro cuiq; in eđibus q̄ nam apta diſpoſitio ſit alibi dixim⁹. Areis vero qui diſferāt iſta inter ſe nō eſt vt referā Sūt enī multa ex parte arbitrij et ex varia locorū viuēdi ratiōe immutātur. Veteres aut porticū eđib⁹/aut ſeſſionē apponebāt: vtrūq; nō ſemp̄ lineis reſtis/ſed inſinuatis in theatri modū. Ad porticū adigebāt veſtibulū ferme oēs rotūdū. Inde erat itio in ſinū ædiū: et que ſuo loco dixim⁹: quorū ſi p̄ſequar lineamēta numiū plixus ſum. Sed que faciāt ad rē hec ſunt. Area ſi erit ro-

tunda dimetiet ex lineamētis tēplorū: ni hęc differāt q̄ altitudines parietū celsiores istic debētur q̄ in tēplis: quid ita sit modo videbis. Si erit quadrāgula: tūc erit quidē in quo ab his differat quę de sacris / & quę de publicis p̄fanis diximus. Aliquid tamen habebit qđ cū fenatu & curia etiā cōsentiat. Ex vulgato vetere maiorū more atriū aut latum erit ex tertia longitudinis bis: aut lōgītudo quidē ipsa latitudinis tertiam habebit quinquies: aut dabit longitudini quintā latitudinis septies. Cui vis istarū sic instituisse veteres videbātur / vt parietē in altum attollerent quoad pars longitudinis areę tertia altitudini daret quater. Nos ex operū dimēsiōibus sic cōpertū habemus: altitudinem poscere quadrangulas areas in pariete: aliam vbi testudinetur: aliam vbi contignetur. Item in maximis ædificijs aliud prouidendum: aliud in minusculis. Non enim par in vtrūq; p̄portio interuallorum est a cētrico spectantis radij pūcto ad extremas conspectas altitudines. Sed de his alibi. Areas magnitudines ex tecto: tecti vero ex trabiū lōgītudine / quibus operimento opus sit diffinimus. Tectū esse dicā mediocre / cui ferendo mediocris sufficiat arbor & materia. Et sunt quidem præter istas quas recēsebamus cōplures alię linearū concinnissime dimēsiōes & correspondentię quas conabimur succincte & dilucidissime explicare hūc in modū si erit areę longitudo ad latitudinem dupla: tūc in cōtignatis fiet altitudo quāta & latitudo: addeturq; insup et eius ipsius dimidia. In testudinatis vero parietis addes latitudinis tertiā. Hoc in mediocrib⁹. Verum in maximis ædificijs si erunt testudinata: tunc altitudo a summo ad imū quartā habebit latitudinis quinquies: in contignatis vero quintā septies. Sin autē erit areę lōgītudo tripla ad latitudinē tūc si cōtignabit / addetur quarta latitudinis ter. Si testudinabitur / fiet altitudo equalis latitudini addita & dimidia. Sin autē erit quadrupla in testudinatis capiet lōgītudinis dimidiam. In trabeatis vero diuidet latitudo in partes quattuor. Atq; ex his dabis altitudini partes septem. Si erit quincupla / fiet altitudo vti in quadrupla: et eius ipsius altitudinis addetur sexta. Qđ si erit sexcupla / fiet vti in p̄xima: sed addetur pars nō sexta vt ibi sed quinta. Si erit area lateribus comparibus / excedet altitudo testudinatorū vti in triplis: trabeatę vero non excedent. Quin et in maiusculis areis licebit deprimere quoad latitudo superet

Atriū q̄
latū esse
debeat.

Attende
q̄ de lineis
hic scribuntur.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

altitudinē ex quarta. Quib⁹ longitudo excedet latitudinē parte
 sui nona / fiet vt eque altitudo ab latitudine excedatur ex nona
 sui: hac nō nisi in trabeatis vrimur. Cū habebit lōgitudo tertiā
 latitudinis quater / tolles in altū parietē quātū est integra latitu
 do addita & ampli⁹ eiusdē sexta in cōtignatis. Sin autē testudie
 nabit addito insup vt habeat integrā ipsam quidē latitudinē /
 atq; etiā lōgitudinis partē sextā. Cū dabit lōgitudini dimidiā
 latitudinis ter: tūc in cōtignationib⁹ altitudo excedet latitudi
 nē ex parte septima. In testudinatis vero addes partē lineæ .vij.
 lōgioris / qua area circūclaudat. Si deniq; hasce habebit linearū
 cōiūctiones vt sit linearū altera .v. altera .vij. aut altera tres / al
 tera quinq; & eiusmodi / quas aut loci necessitas / aut inuēti va
 riatio / aut ornamētōrū ratio postularit: Tūc ambę iūgenē lineę
 et altitudini dabit dimidiā. Hic illud non prætereo. Atria nunq̄
 fieri oportere longiora q̄ vt sint ad latitudinē dupla. Cōclauia
 nunq̄ fieri lōgiora q̄ vt sint lata ex tertia min⁹ q̄ longa. Tripla
 vero & quadrupla / & deinceps istiusmodi lōgiora porticib⁹ de
 bētur: q̄ & ipsę sexcuplā nō excedēt. In pariete habebūt aper
 tiones & fenestrarū & hostiorū. Fenestra si adaperiet in pariete
 latitudinis / que natura sui breuior est q̄ sit areę lōgitudo / tunc
 fiet nō plus vnica. Atqui erit illa quidē ita posita: vt in ea latis
 tudinis linea breuior sit linea altitudinis: aut cōtra vt ei⁹ latitu
 do amplior sit q̄ altitudo: qđ gen⁹ fenestrarū accubatiū dicit. Si
 igit̄ erit latitudo vti in forib⁹ retractior: tūc dabis vt sit vacuū
 aptionis a dextra in sinistrā pars toti⁹ parietis itimi nihil plus
 tertia / nihil min⁹ quarta. Apertionisq; ipsius infima linea dista
 bit a paui mēto nihil plus q̄ ex nona totius altitudinis quater:
 nihil minus q̄ eadē ex nona bis. Lōgitudo apertionis capiet di
 midia latitudinis ter. Itaq; sic fiet si erit in apertiōe latitudinis
 linea q̄ altitudinis breuior. Sin autē erit apertio a dextris ad si
 nistrā laxior: & ab imo ad summū pressior: tūc ex tota parietis
 linea dabis amplitudini apertionis nihil minus dimidiā / nihil
 plus tertiā bis. Altitudo autē in ea fiet itidem aut ex dimidia la
 titudinis: aut bis partē illius occupabit tertiam. Sed binę inter
 stituētur colūnellæ superliminaris sustinēdi gratia. Qđ si erunt
 fenestrę habendę in pariete plixiore / tunc fiet plures / & nume
 ro impares. Numerum pbasse in his maiores video ternariū /
 et fient hunc in modū. Tota parietis lōgissima linea diuidetur

**Fenestra
 accubans**

In partes nihil plus septē: nihil minus quinq;. Ex quibꝰ tibi sumito ptes tris: easq; fenestris singulas singulis distribuito. Altitudini autem apertionis dabis quartā latitudinis septies: aut quintā nouies. Qd si demū placuerint fenestræ numerosiores: tūc id opus quādo naturā sapiat porticus ab illis & præsertim a theatralibus dimēsiones apertionū / quas suo loco diximus / trāsumētur. Hostiorū apertiones fient quales senatui curiæve deberi diximus. Fenestras ornabis opere corynthio: primariū hostiū Ionico. Fores tricliniorū & cellarū / & eiusmodi dorico. Hęc de lineis quātum ad rem facerent hætenus.

¶ Quibꝰ ædes priuatę / pauimēta / porticus / areę / horti picturis plantis / vel stauis ornentur. Caput. III.

Sunt præterea q̄ adigas ornamēta priuatis ædibꝰ aliqua nō prætermittēda. Veteres in pauimētis porticꝰ quadragulos / rotūdosiq; labyrinthos pingebāt / qbꝰ pueri exercerent. Vidimꝰ p areas pictā herbā volutilē flagellis vndātibꝰ late circūfusis. Visunt & qui tapetes in cubiculis instratos finxerint tessellatura ex marmore. Alij corollis & ramusculis insperere. Laudarūt Osi illiꝰ inuentū: qui pauimētum pergami strauerit: in quo reliquiæ a cœna remissæ apparerēt: opus cœnaculo nequicq̄ indecēs. Agrippā percōmode fecisse arbitror: q̄ crustis figulinis pauimēta cōstrauerit. Odi sumptuositatē. Delectāt q̄ ingeniū ad venustatē et lepiditatē attulerit. In crustationibꝰ parietū nulla picturę pietatio erit gratior atq; spectatior q̄ quę lapideas colūnationes exprimat. Porticū q̄ spaciari cōsuesset Titus Cęsar terfis scenicis lapidibꝰ distinxerat: quorū splēdore quasi ex speculo oīa viderētur. Antoniꝰ Caracalla princeps in porticu pinxit gesta & triūphos patris. Ip̄m id etiā effecit Seuerus. Agathocles autē nō patris res gestas / sꝰ suas pinxit. Apud Persas pingere aut aliud fingere ex vetere lege nō licebat q̄ cędes a suis regibꝰ ferarū interfectarū. Et certe suorum ciuū fortia & memoratu digna facta vultusq; tū in porticibꝰ / tū in triclinijs aptissime pigent atq; applicabunt. Statuas eorū q̄ rēpublicā auxissent. C. Cęsar sūma cū oīm approbatiōe sua posuit in porticu. Mihi hi quidē pbant. Sed parietē nolim affatim refertū esse aut simulachris / aut signis / aut penitꝰ operatū hystoriaq; occupatū. Videre hoc licet in gemis atq; maxime in margaritis: si gregatim cōpingatur / sordeicunt. Velim iccirco

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

co certis aptis dignisq; locis distinctas haberi p parietes formas lapideas / vbi collocent cū statuæ tū et tabulæ : quales triūpho detulit Pōpeius : in quib⁹ laudes rerū a se gestarū mari et terra pictæ intuebātur. Vel adesse potius veli quæ poetæ ad bonos mores cōfinxerint: vti illud Dædali: qui ad Cumas in foribus Icarū volārē pinxit. Cumq; pictura et pœticavaria sit: alia quæ maximorū gesta principū dignissima memoratu : alia quæ prouatorum ciuū mores : alia que aratoriā vitā exprimat. Prima illa quæ maiestātē habet publicis et præstantissimorū operib⁹ adhibebitur. Vltima hortis maxime cōueniet / q̄ oīm sit ea qui dē iucundissima. Hilare scimus maiorē in modū animis cum pictas videm⁹ amœnitates regionū / et portus / et piscationes / et venationes / et natationes / et agrestiū ludos / et florida et frondosa. Illud etiā Octauiani principis faciat ad rē: qui quidē maximorū animalium ossa inuisa imania ornamēto suarū ædiū apponebat. Antris et criptis assueuere crustam veteres adigere asperam ex industria ad pactis minutis glebis ex pumice aut spu

Attende.

Tyburti-
n⁹ lapis
ab Ouidio
pu-
mex viu⁹
dictus.
Crustra
ex mo.
et ostreis
Attende
ad hæc
notatu
non indi
gna.

ma lapidis tyburtini: quā Ouidius viuū appellat pumicē. Et vi dimus qui cārā viridem induxerint: quo muscoli antri lanugines fingerent: Illud vehementer delectauit quod vidimus ad speluncam quo loci aquæ fons erūperet crustam ductam ex varis cōchis ostreisq; maritimis alijs inuersts / alijs incumbētib⁹ compactis ex colorum varietate inter se artificio sane lepidissima. Vbi vxorib⁹ cōueniant nō nisi dignissimos hominū et formosissimos vultus pigas monēt. Plurimū. n. habere id momēt ad conceptus matronarū et futurā speciē prolis ferūt. Aqua rum spectare fontes pictos et riuulos maiorē in modū febricitantibus p̄fert. Experiri hoc licet / si quādo per noctē somn⁹ cubantē frustrabitur: tunc lipidissimas quas vspiā videris aquas fontium / riuorū / aut lacus vbi mente repetere institeris / illico vigiliarum illa siccitas humectatur / irrepitq; sopor / quoad dulcissime obdormiscas. Accedēt et horti plātāruq; delitiæ / et porticus hortēsis / qua soles / qua itē vmbas captes. Aderit et arca festiuissima. Prærupent aquulæ præter spem locis complusculis. Itiones diffinient plātæ: quæ perenni vireāt folio. vallabis parte obtecta buxo. Nam aperto cælo et vento et præsertim maris aspergine leditur atq; marcescit. Aprico autē loco sunt qui myrthum / q̄ æstiuo tēpore lætum fieri dicant exponunt. Sed

gaudere myrthū laurū hæderāq; vmbra Theophrastus asserit: eaq; re breui serendā interuallo putat: quo solis æst⁹ mutua vitet vmbra. Neq; deerunt cupressi vestiti hædera. Præterea et cicli et emicicli: et quæ descriptiones in areis ædificiorū probentur ex lauro ex citro / ex iunipero deflexis ac sese mutuo cōplectētibus ramis cōcludentur. Phiteon agrigētinus trecenta vasa la Phiteopidea in sua priuata domo habuit: quorū quodq; caperet annū vasa phoras centum. Talia in hortis vasa pro fontibus ornamēto lapidea sunt. Vitē veteres qua stratas horti obtegerēt colūnis marmo trecenta, reis imponebant. Earum crassitudo longitudinis habebat decimā opere corynthio. Arborū ordines ad lineā et interuallis comparib⁹ et angulis correspondētib⁹ ponentur / vti aiūt ad quincuncem. Herbis rarioribus / et quæ apud medicos in pretio sint hortū virentē reddet. Gratū id quod apud maiores villici assuevere dominis applaudere inscriptis eorū nominib⁹ per aream buxo aut hærbis odoratis. Sepē obijciēt rhosa: inectet corilos et punicas. At ille corna inquit vepres et pruna ferat et querc⁹ et ilex. Multa fruge pec⁹: multa dominū iuuēt vmbra. Sed ista villis fortassis cōuenient fructuarijs magis q̄ horto. Quin et illud democriti quod ferūt. Parū prudenter eum facere / qui aut lapide aut lapidea structura circūsepia hic non improbat. Lasciuientium. n. proteruitæ prospiciendum est. Statuas ridiculas p̄ hortū non reprobō: modo nihil obsceni. Itaq; istiusmodi quidem erunt horti. ¶ Urbana autē domus intestinis pietib⁹ cōclaudatur Dom⁹ v^r uitorum cœnaculorū ve festiuitate nequicq; cedet hortēlib⁹: sed bana. extimis vti est portic⁹ et vestibulum non ita festiuitates captabit vt non multo meminisse grauitatis videat. Atq; præstantissimorū quidem ciuium porticum trabeatā esse cōdecet: medio crium autē arcuatā. In vtriusq; testudinata perplacebit. Ornamēta et trabis et coronarum quæ colūnis imponentur capiēt columnationis quartā. Si in primas colūnationes colūnæ alteræ supponentur / fient secundæ breuiores primis ex quarta. Quod si et tertiæ superexcitabuntur / fiet illæ tū quidē ex quinta breuiores q̄ substitutæ. In istarum singulis arulæ et plutei quæ columnis subiguntur partē suā colūnæ habebunt quartā. Vbi autē vnica fiet columnatiōe p̄tentus ad rationes publicorū opum quæ profana sint se accommodabit. Fastigiū priuatis ædibus non ita fiet / vt templi maiestatem vlla ex parte sectet. Vestibulum tū ip̄

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

sum fronte paulo sub elatori atq; etiam fastigij dignitate honestabitur. Reliquū parietis vtrinq; leni surgente crista coronabitur. Et præsertim primarios angulos ædificij stare crista non nihil supbiore conferet ad elegantiam. Mihi non probantur qui ædibus priuatorū ciuū pinnas et minas imposuere. Arcis. n. ista sunt vel potius tyrānorū aliena a ciuib⁹ pacatis et bñ istuta repu. quādoquidē aut cōceptū metū/ aut paratā iniuriā significent. Meniani opus pro frōte ædis præstabit lepiditatē si erit non vastum/ non profusum/ non indecens.

¶ Aedificiorū formā/ dignitatem/ venustatē/ velut in aialibus ex corporis partib⁹ disquirendā esse vnde cōcīnitatis mun⁹ asurgat velut ex numeri paribus quidē aut imparib⁹ finitione mulicis vocibus et tonis rerum naturæ cōsistunt. Ca. V.

Vnc quod dicturos polliciti sum⁹ ad ea venio ex quibus vniuersa pulchritudinis ornāmētorūq; genera existant: vel quæ potius expressa ex oī pulchritudinis ratione emanarint: difficilis nimirū peruestigatio. Nam quicquid vnū illud quod ex vniuerso ptium numero et natura exprimēdū seligēdumq; sit/ aut singulis impartiidū ratione certa et cœquabili/ aut ita habendū vt vnā in congeriē et corpus plura iūgat/ cōtineatq; recta et stabili cohæsiōne atq; consensu: cui nos hic persimile quippiā quærimus: profecto ipsum id eorū omniū vim et quasi succū sapiat necesse est: quib⁹ aut cohærescat aut imisceat: alioquin discordia discidijsq; pugna rēt atq; dissiparetur. Quæ sane pquisitio atq; selectio cū cæteris in reb⁹ minime prōpta/ minime expedita ē: tū egregie in his de quib⁹ dicturi sum⁹ oīm anceps atq; piculosa est: tā multis constat res ædificatoria ptib⁹: tāq; varijs ornāmētorū generib⁹ singulæ se vti vidisti ptes dignari postulat. Sed nos ex instituto p ingenij virib⁹ rem psequemur: non illa repetētes qua ratiōe ex partiū numero solida itegrorū cognitio percipiat. Verū qd faciat ad rē hic ordiemur/ notātes qd nā sit qd natura sui pulchritudinem efficiat. A peritissimis veterū admonemur rationib⁹ et alibi dixim⁹ esse veluti aial ædificiū in quo finiūdo naturā imitari op⁹ sit. Peruestigem⁹ igit̄ quid ita sit in corporib⁹ a natura p ductis cur alia pulchriora alia min⁹ pulchra: aut etiā deformia dicantur. In prōptu est ex his quæ in pulchrorū numero ceseantur non eiusmōi cūcta esse/ vt inter se protin⁹ nihil differāt: qui

vel ea re maxie qua non cōueniūt eadē ipsa re inesse quippiam
 aut ipressum aut isuffusum sentim⁹. Cur quæ dissimillima sint
 tamē vna esse admodū venusta p̄fiteamur. Vtar exēplo. Puel-
 lam aliquis teneritudine gracilē cupiet. Ille apud comicū cæte-
 ris puellis anteponebat virginē illā q̄ esset illa quidē habilior
 et suci plena. Tibi fortassis p̄placebit vxoris forma: quæ neq; te-
 nuitate in validos: neq; mēbrorū spissitudine rusticanos pugil-
 les imitef. Sed q̄tū illi addi/ huic detrahi seruata dignitate pos-
 sit: tantū in ea reperiaf. Quid igit q̄ istarū alterā aut alterā ma-
 uis/ ea de re cæteras esse forma nō liberali et digna statues mini-
 me. Sed istæc vt præ cæteris placeat efficere potuit quippiā/ qđ
 quale ipsum sit nō regro. Vt vero de pulchritudine iudices nō
 opinio: verū animis innata quædā ratio efficiet. Id ita esse appa-
 ret: quandoquidē turpia/ informia/ obscœna nemo est quin illi
 co intuēs offendaf atq; oderit/ Vñ aut is animi sensus excitef &
 prodeat/ etiā nō regro fundit⁹. Sed ex his quæ vltro sese offerit
 q̄tū ad rē faciat p̄sitem⁹. Est. n. informis p̄fecto et figuris ædi-
 ficiorū aliquid excellēs p̄fectūq; naturæ qđ animū excitat eyes-
 stigioq; sentiaf. Credo equidē formā/ dignitatē/ venustatē/ et
 quæuis similia in his cōsistere: quæ si ademeris aut minuas si-
 ue imutes: illicovitiētur et peant. Hoc si psuadef/ haud erit qđē
 prolixū ea recēdere quæ adimi/ augeri/ mutarive præserti in for-
 mis atq; figuris possint. Cōstat. n. corp⁹ oē partib⁹ certis atq;
 suis quib⁹ nimirū liquā ademeris: aut maiorē minorē ve rede-
 geris: aut locis transposueris nō decentib⁹/ fiet vt quod isto in
 corpore ad formæ decētiam cōgruebat vitief. Ex quo statuiffe
 possum⁹/ ne cætera istiusmōi p̄lixī⁹ p̄sequar/ præcipua esse tria
 hæc in quib⁹ ois quā querim⁹ ratio p̄sumef numer⁹: et quā nos
 finitionē nūcupabim⁹ et collutatio. Sed est amplī⁹ quippiā ex
 his oib⁹ cōpactis atq; annexis: quo tota pulchritudinis facies
 mirifice collucescat. Id apud nos cōcinnitas nūcupabitur: quā
 eandē p̄fecto ois esse gratiæ atq; decoris alūnam dicim⁹. At-
 qui est quidē concinnitatis mun⁹ et paratio partes/ quæ aliogn
 inter se natura distinctæ sunt p̄fecta quadā ratiōe cōstituerē/ ita
 vt mutuo ad speciē respondeant. Hinc fit/ vt cū seu visu siue au-
 ditu seu quauis ratione admoueanf ad animū/ concinna cōfes-
 stim sentiantur. Natura. n. optima cōcupiscim⁹/ et optimis cū
 voluptate adhæremus: neq; in toto corpore aut ptibus viget

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

magis cōcinnitas q̄ in se ipsa atq; natura: vt eā quidē esse animi rationisq; cōfortē interpreter: habetq; cāpos latissimos vbi exerceat atq; efflorescat. Totā cōplectif hominis vitā & rationes: totāq; pertractat naturā rerū. Quicquid enī in mediū pferat natura/id om̄e ex cōcinnitatis lege moderat. Neq; studiū est mai⁹ vllū naturæ q̄ vt quæ pduxerit absolute pfecta sint. Qd̄ ipsum amota cōcinnitate minime assequerēt: summus enī qui operat cōsensus partiū interisset. Sed de his haften⁹: quæ si satis cōstāt statuisse sic possum⁹ pulchritudinē esse quēdā cōsensum & cōspirationē partiū in eo/cui⁹ sunt ad certū numerū finitionē/collocationēq; habitā/ita vti concinnitas hoc est absoluta prima:

Ædificatoriaq; ratio naturę postularit. Hāc ipsam maiorē in modum res dī ratio. ædificatoria sectatur. Hac sibi dignitatē/gratiā/ auctoritatē vēdicat/atq; in p̄cio est. Cūcta quæ haften⁹ dixim⁹ cū ita esse ex ipsa rerū natura percepissent maiores nostri: nec dubitarēt his neglectis se nihil assecuturos/qd̄ ad operis laudē & decus faceret: nō iniuria naturā optimā formarū artificē sibi fore imitandam indixere. Ea re leges quib⁹ illa in rebus pducendis vterēt quoad hominū industria valuit collegerūt: suasq; ad rationes ædificatorias trāstulerūt. Spectātes igif quid natura & integrū circa corpus & lingulas circa partes assueuerit/intellexere ex primordijs rerum/corpora portionibus nō semper æquatis constare. Quo fit/vt corporū alia gracilia/alia crassiora/alia intermedia producātur: spectantēsq; ædificium ab ædificio/vti superioribus trāsegimus libris/sine & officio plurimū differre. Ea

Ædiū ex re haberi variū oportere. Natura iccirco moniti tris & ipsi ad ornādā inuenere figuras ædis exornandę: & nomia iposuerē ducta ab his/qui alteris aut alijs delectarētur: aut forte vti ferme inuenere rint. Vnum fuit eorū plenius: ad laborē/perennitatēq; aptius: hoc Doricū nuncuparūt. Alterū gracile lepidissimum: hoc dixere Corinthium. Mediū vero qd̄ quasi ex vtrisq; cōponerent Ionicum appellarunt. Itaq; integrum circa corpus talia excogitarunt. Post hæc cū tria illa quæ recensabamus aduertissent præcipue ad pulchritudinē assequēdam facere: numerum/finitionem/collocationem: his tribus quomodo vterent naturæ operibus p̄sistatis cōpertū fecere principijs vti optimor ductis hinc. ¶ Namq; ex numero quidē ipso primū intellexere alium esse parē: alium imparē. Ambobus vli sunt. Sed paribus alibi: im-

paribus itē alibi. Ossa enī ēdificij naturā secuti hoc est colūnas & angulos / & eiusmodi numero nusq̄ posuere ī pari. Nullū enī dabis aīal qđ pedib⁹ aut stet / aut moueā ī imparib⁹. Tū & cōtra nusq̄ pari apertiones numero posuere: qđ ipsū naturā obseruasse in prōptu est / qñ animātib⁹ hinc atq; hinc aures / oculos / nares cōpares quidē: sed medio loco vnū & ppatulū apposuit os. Verū inter numero pares atq; ipares nonnulli sunt / & familiares naturę magis q̄ ceteri: et apud sapiētes in p̄mis celebres: quos sibi in cōponēdis partib⁹ ædificiorū vsurparūt architecti ea maxime de re q̄ habeāt in se quippā: quo merito dignissimi cēseant. Etenī naturā quidē ternario cōstare principio philosophātes om̄es asseuerāt. Et quinariū cū tā multa / tāq; varia / tāq; De numero admirabilia p̄sīto quę aut in se quinariū obseruēt: aut a quina ro quinariū habētibus / quales sunt hoīm man⁹ / pdierint: nō iniuria diuino. uinū & merito dijs artiū Mercurioq; in primis dicatū assentior De numero Et septenario cōstat summū rerū opificē deū maiorē in modū ro septenario. delectari: qui septē posuerit cœlo vagātes stellas: & quem suas esse delicias voluerit hoīem ita moderē / vt & p̄cipi & perfici & adolescere / & cōfirmari / & huiusmodi oīa ad hunc ip̄m redegerit numerū septenariū. Veteres inquit Aristoteles nato infanti nomen ante diē a natiuitate septimū nō imponebāt / quasi non prius salutī destinato. Nāq; & in matrice semē & natus infans ab sui ortu plurimū infra diē septimā periclitat. Ex iparib⁹ etiā De noue numeris celebrāt nouenariū: ad quē numere solers natura sphe nario. ras apposuit cœlo. Tū & apud physicos cōstat naturā parte integri nouenaria multis & maximis in rebus vtī assuesse. Nona enī ex annuo ciclo solis pars dieꝝ est circiter quadraginta. Hūc ad numerū formari in ytero fœtū aiebat Hypocras. Tū & motus a grauiorib⁹ plerisq; valitudinib⁹ ad cōualescētiam ex quā dragesima terminari die passim cōspicimus. Purgari desinūt q̄ cōcepere / si erit mascul⁹. Et rursus post partū natomasculo ad istā hāc diē purgari incipiūt matres. Et infantem ip̄m ante quā dragesimā quoq; diē inter vigilandum neq; ridere / neq; lachrymas fundere visum affirmāt: dormientē vero fecissey trūq; referūt. De iparib⁹ hacten⁹. Ex parib⁹ autē fuere iter philosophan De quates q̄ diuinitati cōsecratū dicarint numerū q̄ternariū: eoq; sibi ternario. p̄stari maximū iusiurādū voluerint: & senariū iter rarissimos Senarius perfectū nomināt: qui suis oībus integris cōstet partib⁹. Oāto= numerus

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Octonarius. nariū in rerū natura vim habere maximā conspicuū est. Mense præterq̄ in Aegypto qui nascūtur octauo vitā pduxisse nullos videm⁹. Quin et si peperit mēse pregnās octauo/ & foetus mortuus sit: matrē etiā subinde moriturā dicunt. Tū si concubuerit mēse octauo parēs/ fiet infāns oppletus lētoris mucosi/ & cute

Decimus reddetur foeda atq; ostreaea valde obscœna. Decimū putabat Aristoteles numerū oīum haberi pfectissimū: ea fortassis re vt interpretātur/ q; quattuor cōtinuis collectis cubis ei⁹ quadratū compleat. Itaq; his passim inde vsi architecti sunt. Sed paribus quos apertioni destinārūt denariū: imparibus vero nouenariū trāsgressi maxime in tēplis nō sunt. Nūc sequit̄ vt de finitione

Finitio quid. dicendū sit. ¶ Finitio quidē apud nos est correspōdētia quædā linearū inter se/ quib⁹ quātitates dimetiant̄. Earū vna est lōgitudinis: altera latitudinis: tertia altitudinis. Finitionis ratio aptissime ducit̄ ex his quib⁹ perspectū quidē & cognitū est naturā sese nobis spectandā/ admirādāmq; p̄bere. Et pfecto iterū atq; iterū affirmo illud Pytagorē. Certissimū est naturā in oīibus sui esse perfimilē. Sic se habet res. Hi quidē numeri p quos fiat vt vocū illa cōcinnitas aurib⁹ gratissima reddat̄/ ijdem ipsi numeri perficiūt/ vt oculi/ animusq; voluptate mirifica cōpleātur. Ex musicis igit̄ quib⁹ hij tales numeri exploratissimi sunt: atq; ex his p̄terea quib⁹ natura aliquid de se conspicuū dignūq; præstet tota finitionis ratio pducet̄. Sed nō longius psequar q̄ ad rē faciat architecti. Sinamus ergo q̄ ad singularū vocū ordines/ quæque ad tetrachordorū rationes ptinēt. Quæ aut̄ ad opus

De armonia. nostrū faciāt hæc sunt. Armoniā esse dicim⁹ vocū cōsonantiam suauē aurib⁹. Vocū alię graues/ alię acute. Grauior vox a longiore neruo resonat: acutæ a breuiorib⁹. Ex vocū istarū varia disparitate varię habētur armonię: quas ex cordaz; cōsonantiū mutua cōparatione veteres ad certos numeros collegere. Cōsonantiarū ista sunt noīa. Diapente: quę eadē sexquialtera. Diatesseron: quę sexquitertia. Tū & Diapason: quę dupla. Et diapason diapente: quę tripla. Et Disdiapason: quę quadrupla nuncupat̄. His addidere tonū: qui & sexquioctauus dicit̄. Cōsonantię huiusmodi quas recēsuim⁹ chordarū inter se cōparationib⁹ sic se habent. Nāq; sexquialtera eo dicta est/ q; istic neruus maior lōgitudine sui integrū minorē atq; insuper alteram in se minoris partē cōtineat. Qd̄ enī apud veteres sexqui dicebatur/ sic

nos interptamur dictū. In sexquialtera igiſ maiori dabiſ neruo numerus ternari⁹: minori autē binarius. Sexquitertia dicta/ in qua maior chorda minorē cōtineat integrā/ atq; inſuper minoris ipſi⁹ partē quoq; tertiā. Maiori ergo dabis numerū quattuor: minori tria. In ea vero cōſonantia quæ Diapafon dicit/ numeri habētur reſpōdentes ex dupla vti binarij ad vnitatē/ & totū ad ſui dimidiā. In tripla ternarij ad ipſam eādē vnitatem/ aut integri ad ſui partē tertiā: in quadrupla quaternarius ad ipſam itidē reſpondet vnitatē vti integrū ad ſui quartā. Numeri demū ipſi muſici/ vt eos ſummatim colligā/ hi ſūt. Vnus/ duo/ tres/ quattuor. Eſt etiā vt dixi tonus: in quo maior neruus ad minorē cōparat⁹ eū ſuperat ex minoris parte octaua. Hiſ om̄ibus numeris vtūtur architecti perq̄ commodiſſime: & binatim ſumptis vtī ponēdis foro plateis et areis ſubdualibus in quibus ſolū duæ cōſiderātur diametri latitudinis & longitudinis. Ternatim etiā ſumptis vtūtur veluti in ſeſſionibus publicis & ſenatu ponendo atq; aula & eiufmodi: in quib⁹ vna comparāt longitudini latitudinē: & vtriſq; iſtorum altitudinē volunt ad armoniam correfpondere.

¶ Numerorū in dimetiēdis areis correfpondētia/ diffinitionis ratio armonijs & corporib⁹ non innata. Caput. VI.

Arearum
 E his nobis dicendū eſt. Prius de areis: in quib⁹ bina
 tim diametri coaptātur. Arearū alię breues: alię pli-
 xiores: alię medię: oīm breuiſſima eſt quadrata: cui⁹
 latera queuis mutua lōgitudine ſūt equalia: & angu-
 lis reſpōdēt om̄ib⁹ reſtis. Proxima eſt iſtic ſexquialtera/ tū & in
 ter breues areas annumerabiſ ſexquitertia. Tres igiſ iſtiusmo-
 di reſpōdētię q̄eadē apud nos ſimplices nūcupātur breuib⁹ de-
 bētur areis. Mediocrib⁹ quoq; eque tris cōueniunt. Earū opti-
 ma eſt dupla: huic pxima quę a ſexquialtera duplicata cōponiſ
 Atqui pducit ea quidem ſic: poſito minimo areę numero puta
 quattuor/ pducit prima ſexquialtera: fiet ſex. Huic etiā addis
 ruruſ etiā iſti⁹ alterā: ſiūt nouē. Excedet igiſ longitudo maxi-
 ma iſtic breuiſſimā ex dupla atq; amplius ex duplę tono & me-
 diarū etiā erit quā dederis bis ſūpra ſexquitertia pari ducta ra-
 tione vtī pxima. Erit igiſ ex hac re ſūpra pductione linea iſtic
 minor vt nouē/ lōgiſſimavt ſexdecī. Ergo hic maior linea exce-
 dit a dupla minoris vno min⁹ tono. In plixiorib⁹ areis rō duci

Leonis Baptiste Alber. De re aedificatoria.

tur sic. Nam aut iungit̃ dupla cum sexquialtera et fit tripla: aut iungitur duplæ etiam sexquitertia / et fiunt extremi numeri vti tres et octo: aut sumuntur vt respondeant mutuo diametri ex quadrupla. Diximus de breuiorib⁹ areis in quib⁹ numeri respōdeant aut ex æquo / aut vti duo ad tres aut vti tres ad quattuor. Et de mediocribus areis in quib⁹ respondēt numeri: aut ex dupla / aut vti quattuor ad nouē / aut vti nouem ad sexdecim. Vltimo recensuimus prolixiores in quibus respondent ex tripla aut ex quadrupla / aut vti tres ad octo. Ternatim autem vniuersos corporis diametros / vt sic loquar / coadiugabim⁹ numeris his: qui aut cum ipsis armonijs innati sunt: aut sumpti aliunde certa et recta ratioe sunt. In armonijs isunt numeri / ex quorum correspondentijs proportiones earum cōplētur vti in dupla / tripla / quadrupla. Nam dupla quidē ex simplici habetur sexquialtera: cui adiucta quoq; sit sexquitertia exemplo huiusmodi. Esto sit duplæ numerus minimus duo. Ex hoc produco per sexquialterā ternariū: ex ternario inde per sexquitertiā habebitur quaternarius: qui idem numerus ad binariū duplus est. Aut itidem sic. Esto sit minim⁹ numerus tres: produco sexquiterciam: fiunt quattuor: addo sexquialterā: habent̃ sex: qui relati ad tris complent duplā. Tum et tripla cōponitur ex dupla et sexquialtera simul iuctis. Esto sit numerus istic minim⁹ binarius: Is ex dupla fiet quaternarius: huic addo sexquialteram: fit senarius: qui quidē senarius numerus respondet ad binarium ex tripla. Aut istuc itidē sic. Posito codē binario minoris capio eius sexquialteram fiet ternarius. Addo etiam duplā ternarij: habemus senarium ipsum minoris triplum. Similib⁹ extensionib⁹ producit̃ quadrupla ex quibus cōponit̃ dupla addita illis altera quoq; dupla. Nam fit ea quidem ex dupla duplicata: quæ eadē disdiapason appellatur. Fitq; in modū hunc. Esto sit numerus istic minimus duo: hunc duplo / et fit diapason: quæ respondet vti quattuor ad duo. Hanc iterum duplo: et fiunt bisdiapason: in qua respondent ad duo octo: Componitur etiam quadrupla istec additis ad duplā sexquialtera et simul sexquitertia. Id qui fiat ex proxime dictis cōspicuum est. Nam quo sit explicatio istæc aptior posita pura dualitate per sexquialteram fit ternarius: qui per sexquiterciam fit quaternarius. Qui demū quaternarius per duplā fit octonarius. Aut sic

Nam posito quidē ternario habes ex dupla istius senariū : cui addis alteram sui partē : fiunt nouē huic addis tertiā / dabunt duodecī : q̄ quoq; ad sui minimū tris quaternari⁹ est. His numeris quales recensuim⁹ vtunt architecti nō cōfufe et promiscue : sed correspōdentib⁹ vtrinq; ad armoniā. Vti qui parietes velit attollere in area fortassis : cuius longitudo sit ad sui latitudinē dupla : is isticytatē respondentijs non quib⁹ tripla : sed ijs tantū quibus eadē ipsa cōponatur dupla. Aeq; itidē sequet in area tripla : nam suis quoq; vtetur respondentijs : vtetur inq̄ non alijs q̄ suis. Itaq; diffiniēt diametros ternati numeris quos recensuimus : vt accomodatiores eos venire suum ad opus intelligat. Diametris etiā finiūdis innatæ sunt quædā correspōdētix quæ numeris nequicq̄ terminari possunt : sed caprātur radicib⁹ et potentijs. Radices sunt latera quadratorū numerorum . Potētix Radices quidem sunt ipsorum quadratorū areæ. Ex arearū accretione et potentia concipiunt cubi. Cuborū prim⁹ cuius radix vnitas diuinitati tiæ qd in consecrat⁹ est / ea re q̄ ex vnitate product⁹ tot⁹ ipse qua; vnus areis. fit. Accedit quod aiūt vnū esse omnīū figurarū in primis stabilē Cubus. et in omnē basim æque constantem et pmanfurū. Sed vnitas si non ipsa numerus est : sed numerorū scaturigo sese ipsam cōtinens atq; profundēs : primū esse numerū fortassis licebit dicere dualitatē. Ex radice hac producis areā quaternariā / quā qui in altū sustulerūt ad radicis parilitatē oplebitur cub⁹ octonarius : ex cubo istiusmōi finitionū cōstitutiones habebūtur . Nāq; in primis quidē istic se offerret ipsum cubi latus / quod cubica dicitur Cubica radix : cui⁹ area numerorū est quattuor : et cubi ipsius plentudo octo. His accedit linea ab angulo areæ ad oppositū angulum : per quod directū ducta quadratū areæ diuidēs in duo æq; lia / ex quo diameter dicta est. Hæc. n. quāta sit ad numerū ignoratur. Sed esse hāc cōstant radicē areæ octonariæ. Estq; subide et diameter cubi : quā certo scim⁹ esse radicē numeri duodenarij Postremo est linea in triāgulo rectāgulo maxia / cui⁹ qdē triāguli duo minora latera rectū angulū cōtinētia sūt : eorū alterū radix q̄ternarię areę : alterū vero lat⁹ sit radix duodenarię. Tertio vero linea maxia recto angulo subtēsa radix nūerorū existat sexdecī. Tales igif q̄les recensuim⁹ diametris finiūdis et nūerorū et quātitatū correspōdētix inatæ sūt. Istorū oīm vsusest / vt minima linea detur areæ latitudini : maxia vero huic correspon-

Leonis Baptistę Alber. Dere ædificatoria.

dens longitudini. Mediæ vero dentur altitudini. Sed interdū pro ædificiorum cōmoditate cōmutabuntur. ¶ Que autē difinitionis ratio non innata armonijs et corporib⁹: sed sumpta aliunde ad diametros ternati iungēdos subseruiat nūc dicēdū est. Etenī sunt quidē triū diametrorū in opus coaptādorū ānotationes quādā valde cōmodę ductæ cū a musicis / tū a geometris / tū etiam ab arithmetis: quas iuuabit recognouisse. Has philosophantes appellarūt mediocritates: earū ratio et varia &

Mediocris multiplex est. Sed in primis apud sapientes captādarū mediotatum cācritatum modi sunt tres: quorū oīm finis vt positis duob⁹ extantandarū tremis medius quidā cōparet̄ numerus ambobus illis positis mōitres correspondēs certa cū ratione. hoc est / vt ita loquar / affinitatis **Mediocris** quadā adiunctione. Hac in disquisitione terminos cōsideram⁹

Arithmetica. tris: duos / quorū alter hinc maxim⁹: et contra hinc alter minim⁹ dicat̄. Tertius vero intermedius vtriusq; correspondeat ex mutua relatione interuallorū: quib⁹ interuallis hic medi⁹ numerus ab vtriusq; distet. Ex trib⁹ quas in primis probarit philosophātes / facillima inuētū mediocritas est: quā arithmetici dicunt. Positis enī extremis numerorū terminis: hoc est hinc maximo / puta octauo: atq; hinc e regiōe minimo / puta quattuor: hos ambos in vnā iūgis summā: fiet igitur duodecī: quā summa cōpositarū in duas partes diuisa accipiā ex eis alterā: ea erit vnitatū sex. Hunc numerū senariū istic esse arithmetici mediocritatē statuūt: quæ quidē iter illos positos extremos quattuor atq; octo æquo ab vtriusq; distet interuallo.

Mediocris quattuor atq; octo æquo ab vtriusq; distet interuallo. Altera vero metas geometrica. diocritas geometrica est: ea captā sic. Nā minim⁹ quidē terminus puta quattuor in maximā puta nouē ducit̄. Ex his ita multiplicatis fit summa vnitatū sex et triginta: cui⁹ summe / vti loquantur / radix / id est lateris numerus totiens sumpt⁹ quotiēs in eo addit vnitas ipsam compleat arā numerorū triginta sex. Erit igitur radix istæc sex: nā sexies sumpta arā dabunt ipsam triginta sex. Hanc arithmetici mediocritatē perdifficile est vbiuis adinuenisse numeris: sed lineis eadē bellissime explicat̄: de

Mediocris quib⁹ hic non est vt referā. Tertia mediocritas quæ musica dicitur paulo est q̄ arithmetica laboriosior: numeris tamē bellissime diffinitur. In hac proportio quæ minimi est terminorū possitorum ad maximū / ista eadē proportione se habeāt oportet distantia hinc a minimo ad mediū: istinc a medio ad maximū te

minorū exemplo istiusmōi . Esto sint positi numeri : minor tri-
ginta : maior vero sexaginta : hi quidē istic sese habēt ex dupla-
capio igitur numeros qui minores esse in dupla non possunt :
hi sunt hinc vnus : hinc vero cōtra duo : iūgo eos / fiūt tres . Di-
uido exinde totū illud interuallū quod inter maximū datū nu-
merum sexaginta et minimū triginta est in partes istas ipsas tris :
erit hinc singula triū partiū istaꝝ decē : adiungā ea de re minori
termino vnam istarū partiū hoc est decem / fient quadraginta . Hæc
erit quæsitā mediocritas musica : quæ distet a maxio numero
ex duplo interualli eius : quo medius ipse numer⁹ distat a minī
mo . Hac enī proportione maximū extremorū respōdere ad mi-
nimum proposueram⁹ . Huiusmodi mediocritatib⁹ architecti
et totum circa ædificium et circa partes opis q̄ plurima dignissī
ma adiuuere quæ lōgū esset psequi . Atqui mediocritatib⁹ qdē
istiusmōi ad altitudinis diametrū extollēdā apprime vsi sunt .

¶ De columnis modo et dimēsiōne ponēdis : collocatiōe et fi-
nitatiōe .

Caput. VII.

Ed columnarū ponendarū modū et dimēsiōne quā
illi tria in genera pro triū temporū varietate distinx-
erint / pulchrū erit intellexisse . Hominē enī contēplati
colūnas sibi ex illius similitudine faciūdas censuere .

Itaq; diametros hoīs metiri a latere ad alterū lat⁹ sextā : ab vmbi-
lico autē ad renes decimā esse partē lōgitudinis iuenerē . Qd
īpsum nri sacrorū interpretes aduertētes arcā per diluuiū factā Hominē
ad hoīs figuratiōne autumāt . Ad tales dimēsiōes fortassis coz cōtēplati
lūnas posuerūt : vt essent aliæ ad basim sexcuplæ : aliæ vero de veteres
cuplæ . Sed naturę sensu animis inato / quo sentiri dixim⁹ cōcin qd de coz
nitates tātā istic crassitudinē / et ptra hictantā gracilitatē nō de-
lūnis pos-
cere moniti abdicarūt vtrāq; . Deniq; hos inter excessus esse qd nēdis cen-
quærerēt existimānt . Ea re arithmeticos in primis imitati am-
fuerā .

bo illa extrema in vnū coegere : et summā iūctorū per mediā di-
uisere . Ex quo eū qui a senario et denario numero spatij cōpa-
rib⁹ distaret / numerū esse octonariū cōpertū fecere : placuit atq;
adeo ea de re lōgitudini colūnæ octies diametrū dedere basis /
et ionicās nūcupauere . Doricū vero colūnarū gen⁹ qd crassioris
bus debet ædificijs eadē ipsa ratiōe qua ionicū habuere . Nāq;
funxere quidē minimū illū tminorū qui fuit sex medio huic cō-
stituto ionicis / qui fuit octo : et facta summa est denū et q̄ttuor .

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Hæc summâ diuisere in partes æquales: & datus est inde numerus septenarius ad quẽ numerũ colūnas duxere doricas / vti essent illis quidẽ bases scaportũ amplẽ ex parte septima lōgitudinis sui. Tũ & graciliores quidẽ quas corynthias appellarũt / ex medio illo ionico numero cũ maximo terminorũ iũctis / & iunctorũ sũma quoq; p mediũ diuisa cõstituerũt. Nã fuit quidẽ iouicarũ numerus octo: maximi vero terminorũ numer⁹ decẽ: q collecti vnã in sũmã dedere numeros octo & decẽ: cui⁹ erit pars altera nouẽ. Itaq; nouies diametrũ imi scapi dedere lōgitudini corynthiarũ columnarũ. Ionicis autem octies. Doricis septies.

Collocatio.

De his hæcten⁹. ¶ Sequitur vt de collocatione dicendũ sit. Collocatio ad sitũ & sedẽ partiũ pertinet: ea magis sentitur / vbi male habita est / q̃ intelligat per se qui deceter ponẽda sit. Nã ea quidẽ multa parte ad iudiciũ insitũ natura animis hoim referẽt. Et multa etiã parte finitionis rationibus cõdicit. Tñ ad rẽ de qua agĩt veluti genera sint hæc. Suo quidẽ posite loco partes etiam minime q̃ per opus sint / aspectu venustatẽ afferũt. Alieno aut ac nõ se digno & cõdecẽti loco posite vilescũt / si elegãtes sunt: sin autẽ min⁹ vituperant. Eccũ & in operib⁹ naturẽ illa quidẽ / et si forte catello asini auriculã fronti appegerit: aut si pede pro dicit quispiã pregrãdi: aut manu altera vastiore / altera vero pupilla: is quidẽ informis sit. Et oculo spectare altero cesio / altero nigrati: ipsis etiã iumẽtis nõ pbat: tã ex natura est / vt dextera sinistris omni parilitate correspõdeãt. Quare iprimis asseruabim⁹ vt ad libellã / & lineã / & numeros / & formã / & faciẽ etiam minutissima queq; disponãtur: ita vt mutuo dextera sinistris: summa infimis: pxima pximis / æqualia æqualib⁹ æquatissime cõueniant ad isti⁹ corporis ornamẽtũ: cuius futurẽ partes sint. Quin & signa / & tabulæ / & qcquid insigne applicabĩt ita coaptetur necesse est: vt innata locis accõmodatiorib⁹ & veluti gemella videãtur. Veteres hanc parilitatis coequationẽ tãti fecere: vt etiã ponendis marmoreis tabulis noluerint quãtitate / qualitate / circũscriptione / & situ / & coloribus exactissime respõdere. Illud egregiũ apud Priscos: in quo artis prestantiã valde admirari solitus sum. Statuis cũ alibi / tũ in fastigijs tẽplorũ ponendis curarũt / ne istic posite alteris politis e regione vlla ex parte aut lineamẽto / aut materia differrẽt. Bigas. n. & quadrigas videm⁹ equorũ / & ductorũ / & adfistentiũ statuas vsq; adeo mutuo simi

les vt in ea re naturā superasse possum⁹ attestari: in cui⁹ operib⁹ ne nasum quidē naso similē intueamur. Itaq; & quid nā sit pulchritudo: et quib⁹ constet partibus/ & quos ad numeros nostri maiores: & quali finitione collocarint hactenus.

¶ Summę quędā & per breues annotationes/ ac veluti leges p̄ totius rei ædificatione & exornatione. C̄put. VIII.

S Equit vt summas & breues qualdā admonitiōes colligam: quas veluti leges cū in tota exornatione pulchritudinūq; cōparatione/ tum & in tota re ædificatoria obseruasse necesse est. Faciet etiā ad ip̄m id qđ pollicebamur nos veluti epilogū collecturos. Pr̄cipio quidem qđ vitia oīa deformitatis lōge fugiēda fore diximus: vitia iccirco p̄sertim graua in mediū p̄ferem⁹. Vitiorū alia ex cōsilio ac mēte: vt iudiciū/ electiō. alia ex manu: vt ea quę fabrili opere tractantur. Cōsiliij iudicijq; errores atq; peccata priora sunt natura sui & tēpore/ atq; in se magis graues: atq; item post cōmissum peccatū ceteris lōge min⁹ emēdabiles. Ergo ab his ordiemur.

Vitio quidē dabitur/ si regionē insalubrē/ impacatā/ infecūdā/ infœlicē/ tristē/ malisq; tū patentib⁹/ tū etiā occultis obnoxiam vexatq; elegeris/ vbi opus ponas. Erit & vitiū/ si areę modum præscripseris nō aptū/ nō accōmodatū. Si mēbra mēbris adiūxeris: quę nō mutuo inter se cōsentiāt ad vsus incolarū atq; cōmoditatē. Si nō singulorū ordinib⁹. Si nō toti familiæ liberorū/ seruorū/ matronarū/ puellarū/ vrb̄anorū/ rusticanorūq; cōmodis satis cū dignitate cuiusq; p̄uisum sit vna & hospiti etiā atq; salutatorib⁹. Si aut nimiū vasta: aut nimis pusilla/ aut nimiū patētia/ aut plus satis recōdita/ aut nimis cōiuncta/ aut nimis disseparata/ aut valde plura/ aut pauciora effeceris q̄ res postulet. Si deerūt quib⁹ estū/ quib⁹ frigora tolleres sine molestia. Si nō aderūt diuerforia: quib⁹ te p̄ bonā valitudinem exerceas atq; oblectes: quib⁹ etiā ab inualidis & nō bene habētibus cœli tēporūq; offensiones p̄hibeas. Adde si nō erit ab hoīm iniuria a subitis casib⁹ satis munita & tuta. Si erit paries aut gracilior q̄ vt sese ferre & tectum possit: aut lōge crassior q̄ firmitudo exigat. Si tecta inter se stillicidijs (vt ita loquar) altercantia. Si imbrīū vim in parietē intransionē fundētia. Si nimiū excelsa/ aut nimiū depressa posueris. Si apertionū hiatus ventos infectos/ pruinas molestas/ soles ip̄portunos. Aut contra si obstruiores

Attende qđ de vitiosa regione cauēdum. Vitium areæ.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

cæcitatē odiosam intulerint. Si ossib⁹ parietū non pepercerint. Si perperediti anfractus itionū. Si foeda/obscœnaq; offenderint et istiusmodi quę superiorib⁹ libris qualia esse debeāt explicauimus. Cæterū quę inter ornamētōrū vitia in primis odisse oportet/erūt veluti in operib⁹ naturę siquid forte præposterū/mancum/exuberās/aut vlla ex parte informe intercesserit. Nā si id quidē in natura improbat/atq; monstro habet/quid in architecto: qui vsus sit partib⁹ indecēter. Et si sunt partes quidē quib⁹ circa formas vtat/lineę/anguli/extēsiō et talia. Ergo recte asseuerant qui dicūt reperiri vitium nullum deformitatis obscœnius atq; detestabilius q̄ aut angulos/aut lineas/aut superficies numero magnitudine ac situ nō diligēter examineq; inter se cōparatas/coęquatas/atq; cōpactas intermiscere. Et quis non vehementer redarguat eū qui vbi nulla cogat necessitas ex aberrāntis lumbrici imitatione ducat parietis lineas horsum/istorsum/incōposite/incōsiderate alias oblōgas: alias minusculas/angulis iparib⁹ cōpactione informi: eadēq; p̄sertim in area istic obtusiore/ex aduerso acutiore/cōfusa ratione/pturbato ordine/cōsilio non præcogitato & castigato. Et vitium erit ita rē duxisse/vt cū alioquin ex fundamētōrū rationib⁹ sese habeat nō pessime: tamen ita sit/vt cū ornamēta desiderent/tñ excultiora reddi ornamētōrū elegātia nullo pacto possit veluti q̄ in parietib⁹ nihil curarit p̄terq̄ vt tecta sustineāt: nihil vsp̄iā reliquerint vbi apte atq; distincte aut colūnarū dignitatē/aut statuarū decus/aut tabularū & picturæ venustatē/aut crustationū lautitiē recte possis ipartiri. Huic vitio pene cōiunctū est: si q̄ pari potueris ipensa efficere/vt essent illa quidē lōge pulcherrima & multo venustissima/nō id totis virib⁹ assequi elaboraris. Est enī informis p̄fecto & figuris ædificiorū aliquid excellens p̄fectūq; a natura qd̄ aim excitat/uestigioq; sentiū si adsit: si vero desit maiore in modū desideret. Et sunt p̄sertim oculi natura p̄cupidi pulchritudinis atq; cōcinnitatis: & in ea re sese præstant morosos & ad modū difficiles. Neq; scio vnde sit: cur magis qd̄ desit flagitet: q̄ pbent qd̄ adsit. Querūt enī cōtinuo qd̄ addi ad nitorē/splēdoreq; possit: & offendūtur quidē ni quātū a curiosissimo atq; perspicacissimo/atq; etiā diligētissimo p̄uideri fieriq; potuisse iudicent: tantū videāt artis laboris industriæq; expositū. Quin & interdū quid nā sit qd̄ offēdat nequeunt explicare præter vnū id

qđ immoderatā spectādę pulchritudinis cupiditatē nō habeāt
 qui penit⁹ adipleant. Quę cū ita sint / pfecto erit officij om̄i stu-
 dio opera & diligētia eniti vt quoad in nos sit / quę astruam⁹ or-
 natissima sint: & p̄sertim q̄ esse ornata om̄es cōcupiscūt. Quo in
 genere sunt publica et in primis sacra. Ea enī extare nuda orna-
 mētis homo perpeti poterit nemo. Erit etiā vitium / si quæ publi-
 cis debent ornamēta / ea priuatis adiūxeris: aut cōtra / quæ pri-
 uatis / tu ea publicis apposueris: p̄sertim si erūt illa quidē suo in
 genere minima. Si erūt nō māsura veluti qui futilia caduca pu-
 tidulaq; picturæ illimēta publicis adegerit. Eterna enī esse pu-
 blica oportet. Et vitium p̄fecto graue est / qđ ipsū apud nōnul-
 los ineptos videm⁹: qui opera vix inchoata fuco picturę & scul-
 pturę insignib⁹ expoliūt atq; explēt. Ex quo fit vt caduca istęc
 prius deleātur / q̄ opus eductū sit. Nudū enī absoluisse oportet
 opus anteq̄ vestias: vltimū erit vt ornes: cui rei & tēporū & re-
 rū occasio & facultas sese tū demū p̄stabit / cū id cōmodissime
 et sine vlla īpeditioe poteris. Sed ornamenta quę adigas veli-
 bene multa ex parte sint eiusmodi / vt in his pficiūdis cōplures
 mediocriū artificū man⁹ exerceātur. Si qua vero placuerint ele-
 gātiora et cultiora vt statuę tabulęve / quales Phidię Zeufisve
 versicoli illę quidē q̄ rariores habeātur / locis æque rariorib⁹ & digniss-
 mis collocabunt. Deiocē illū Medorū regē nō laudo qui Ecba-
 tanā vrbē septeno incinxit muro / distinxitq; colorib⁹ vt essent la-
 mar- alij purpurei: alij cerulei: alij argēto tecti: alij etiā aurati. Odi & moreum
 Calliculā qui equile habuit marmoreū: p̄sepe eburneū. Quæ equile / &
 ædificabat Nero cūcta erant auro tecta distincta gemmis. Elio
 eburneū gabbalus infanior / qui strauit auro pauimēta / dolēs q̄ nō pos-
 set electro. Et vituperādī nimirū hi operū imo infanīę ostētato
 res: qui subsidia mortaliū / hoīm q; sudores ī ea re / pfundāt / quā
 Eliogab- neq; vsus / neq; inchoati opis ratio exposcebat: quāve
 nulla aut ingenij admiratio honestet: aut inuēti gratia cōmēdet.
 Hęc igit ro pauit- tur vitia vt vitētur / iterū atq; iterū admoneo
 p̄sq; opus aggreg- diare: totā rē & ipse tecū p̄sentes: & vna
 peritos cōsulas exēpla- strauit. rib⁹ ad modulos deductis.
 Ex qb⁹ veli bis / ter / quater / septies / Quomō
 decies / cū ītermissis / tū resūptis tpib⁹ oēs repetas futuri opis p-
 & qđ āte tes / qđ a radicib⁹ imis ad sūmā vsq; tegulā nihil neq;
 abditū / ēdificati- neq; p̄patulū / neq; magnū / neq; puū
 toto sit in opere futurū qđ onē consi nō tibi & diu et multū
 p̄cogitatū / p̄cōstitutū / destiatūq; habeas derandū.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

q̄b⁹ rebus / locis / ordine / numeroq; locasse / adiunxisse / præfississeq; deceat aut præstet. Itaq; sic efficiet bene consultus: parate accurateq; rē aggrediet̄: cōdiscetvires naturāq; soli / vbi ædes ponat: discetq; cū ex veterib⁹ ædificijs / tū ex vsu et consuetudine incolarum quid sub eo cœlo / quo ædificādū sit / quilib; lapis / quid harena / quid calx / qd materia ex eo loco sumpta / qd etiā aliunde importata valeat cōtra tēpestates. Statuet fundamentorū pedamētōrūq; latitudinē / altitudinē et primos ortus. Tū parieti et corticibus et infarcturæ et nexuris et ossibus repetet quid quale ve singulis debeat. Repetet etiā quid aptionib⁹ / quid tecto / quid crustationi / quid pauimēto subdiuali / qd opi intestino debeat. Præscribetq; loca / vias / argumēta / quib⁹ superflua noxia fœdaq; deriuent̄ / auertātur / cohæreant̄ vti sunt pluuiarum egerendarū cloace: et arearū exsiccandarū fossuræ: prohibendarū humectationū præmunitiones: vt etiā sunt quæ irruentiū ponderū / impetentiū vndarū lacefcētiū ventorū vim / molē / iniuriā frustrēt atq; superēt. Deniq; omnia diffiniet / nihil relinquet / cui non quasi legē modūq; præscribat. Hæc ferme omnia tametsi ad firmitatē vltimq; p̄tinere in primis videant̄ / tamē de se hoc præstant / vt si negligāt / vitiū afferāt perq; maximū deformitatis. Quæ potissimū ad ornāmētī elegātiā faciāt / ornāmētū hæc sunt. Exactā esse oportet cōdecorādī opis rationē / atq; porti elegantē ro expeditā reb⁹ illustrib⁹ nō nimīū crebre cōfertis / nō inculcatīā faciūt. tis / vnāq; in cogeriē coactis: sed ita diffinite apte appositeq; distributis et collocatis: vt qui mutarit omnē cōcōnitas iucūditatē perturbatā sentiat. Præterea nihil habēdū est quauis parte operis neglectū atq; exps artificij: nō tñ oīa æquabiliter esse ornatu ex imio perducta / et diuitijs referta velī: sed copia vte non magis q̄ varietate. Ex præstantissimis alia ponet locis primarijs: alia etiā collocabit media inter minus elegātes: alia iterum inter postremas. Illud in ea re cauebit / ne preciolissimis nimium friuola / ne grādiōrib⁹ minutissima / ne retractiorib⁹ angustiorib; q; multo perfusa atq; amplissima p̄iungat: sed quæ erunt inter se dignitate dissimiles et generib⁹ nō vīq; pares artificij cōformatione cœquabunt̄. Vt cū alia grauitatē maiestatemq; præferant: alia incunditatē et festiuitatē exhibeāt. Omnīū ratio et ordo ita componēt̄: vt nō modo ad opus honestandum certatim cōueniāt: sed ne altera quidē sine alteris per se cō

Quæ ad

ornamē

ro expeditā

re b⁹ illustrib⁹

faciūt.

stare/aut satis suā seruare dignitatē posse videā: iuuabitq; cer-
tis locis paulo neglectiora intermiscere:quo excultiorib⁹ lumē
comparatione sui reddatur illustrius. Illud omnino cauebit/
ne lineamētorū rationes peruertant. Id fieret si corynthijs do-
rica/vt dixi/ aut doricis ionica miscerēt et eiuſmōi. Ordini etiā
suæ dabuntur partes:nequid interrupte/nequid cōfuse diffemi-
netur: sed locis et suis et aptis collocetur. Media enī medijs/ et
quæ a medijs pariter distabunt pariter collibrabuntur. Erūt de-
niq; oīa dimensa et nexa et compacta lineis/angulis/ductu/co-
hæſione/ cōprehensione: nō casu/sed certa et diffinita ratione:
præbebūtq; se vt per coronas/per intercapedines/ oēmq; p̄ inti-
mā extimāq; faciē operis quasi fluens libere et suaue decurrat
intuitus voluptatē augēdo ex voluptate similitum dissimiliūq;
rerū: neq; qui spectent satis diu contemplatos ducant se quod
iterum atq; iterū spectarint atq; admirētur: ni iterato etiā iter-
abeundū respectēt. Et cum satis quæſierint toto in opere nulq̄
offendāt aliquid non æquabile:non correspondēs:et totis nu-
meris ad decus gratiāq; cōsentiens. Itaq; huiusmōi ex modu-
lis excogitabūtur atq; pensabuntur: neq; solum quæ inchoes/
sed etiam quæ inter efficiendū vsui futura sunt ex ipsiſ exēpla-
ribus admoniti præ cogitem⁹ necesse est / atq; etiam paremus.
Quo cœpto ope non hæſitandū non variādū/ nō supsedendū:
sed tota re breui et circūscripta quadā explicatione p̄cepta quæ
apta commodaq; sint exquisita collecta prōptaq; suppeditēt.
Itaq; hæc sunt quæ et cōſilio et iudicio curasse architectū oport-
teat: Fabriles autē errores non cōuenit repetere: sed curabit fa-
bros/vt perpēdiculis/linea/regula/norma; recte vtātur. Aptj
autē temporib⁹ ædificabit/intercalabit/resummetq; opus attē-
perate:pura/incorrupta/impermista/ solida/ sincera/cōmoda/
accomodata/valida/ponet disponetq;/suis et aptis locis atq; se-
dibus/ collocabit/vt stent/iaceant/incumbāt/ fronte/latere seu
patēti seu aperto:vti cuiusq; natura et vsus exigit.

¶ Quæ architect⁹ cōsiderare debeat:quæ cōferāt ac necessaria
sint: quæ que ad eū pertineant. Caput.IX.

Ed quo in his rebus curādis/parādis/exquendis sese
recte atq; ex officio gerere architectus possit/nōnulla
sunt minime negligēda. Cogitādū ei qd suscipiat mu Officiū ar-
neris/quid profiteat/quem sese haberi velit/ quātā rē chitecti.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

aggrediatur/ quātū laudis/ quantū emolumēti/ quantū gratiæ atq; etiā posteritatis/ si suo recte functus fuerit officio nāciscat. Et contra si quid impite/ incōsulte/ incōsiderate inchoarit: quārum vituperationis/ quantū odij subiturus sit/ q̄ dicax/ q̄ aptū/ patens assiduūq; testimoniū stultitiæ suæ generi hominū exhibiturus sit. Magna est res architectura: neq; est oīm tantā rē agredi. Summo sit ingenio/ acerrimo studio/ optima doctrina/ maximoq; vsu prædit⁹ necesse est: atq; in primis graui sinceriq; iudicio et cōsilio qui se architectū audeat profiteri. De re ei ædificatoria laus oīm prima est iudicare bene quid deceat. Nā ædificasse quidē necessitatis est: cōmode ædificasse cū a necessitate id quidē: tum et ab vtilitate ductū est. Verum ita ædificasse/ vt lauti approbent: frugi non respuant: non nisi a peritiā docti et bene cōsulti et valde cōsiderati artificis proficiscetur. Præterea facere quæ vsui cōmoda videantur: et quæ posse pro instituto et fortune ope fieri nō dubites/ non magis architecti est/ q̄ ope rarij fabri. Sed præcogitasse ac mente iudicioq; statuisse quid omni ex parte perfectū atq; absolutū futurū sit: eius vni⁹ est ingenij quale quærim⁹. Ingenio igitur inueniat: vsu cognoscat: iudicio seligat: cōsilio cōponat: arte perficiat oportet quod aggrediatur. Quarū rerū omnium esse fundamentū statuo prudentiam et cōsiliij maturitatē: reliquas autē virtutes/ humanitatē/ facilitatē/ modestiā/ probitatē nō in eo magis desidero q̄ in cæteris cuius artificio deditis hoīb⁹. Ista enī sunt quæ qui nō habeat/ ne hominē quidē putādū cēseam. Sed oīno ei fugiēda est leuitas/ peruicacia/ iactātia/ intēperātia/ et si qua sunt/ quæ bonam gratiā minuāt in ciuib⁹: odiū ve augeāt. Cæterū sic gerat velim sese vtī in studijs litterarū faciunt. Nemo enī se satis de disse opam litteris putabit: ni auctores oēs etiā non bonos legerit atq; cognorit: qui quidē in ea facultate aliquid scripserint quā sectētur. Sic istic quotquot vbiq; aderunt opinione et consensu hominū probata opa perq̄ diligentissime spectabit: mandabit lineis: notabit numeris: volet apud se diducta esse modulis atq; exemplaribus: cognoscat/ repetet ordinē/ locos/ genera numerosq; rerū singulariū/ quib⁹ illi quidē vsi sunt: præfertiq; maxima et dignissima effecerint: quos fuisse viros egregios cōiectura est: quādo quidē tantarū impensarū moderatores fuerint: non tamen vasta illa exaggeratione operū mouebit/ vt in

eo acquiescat. Res magna est / inquit ille / quā colonus facit: sed in primis disquiret quid in quocūq; sit artificij p̄cogitati et recōditi aut inuenti ratione rarū et admirabile: affuescetq; secum nihil probari / nisi quod oīno sit elegās dignūq; admiratiōe ingenij: et quicquid erit vbiq; probabile ad se recipiet vt imitetur. Quæ autē multo fieri posse lautiora intelliget: ea tractabit artificio et meditatione vt corrigat atq; emendet. Quin et quæ alioquin erūt nō pessima enitef ingenij virib⁹ reddere meliora: semperq; acri et cōcitata rerū optimarū peruestigatione maiora cōcupiscens ingeniu exercebit atq; augebit. Eoq; pacto nō dispersas mō et q̄si disseminatas / verū etiā intimis penetralib⁹ / vt ita loquat / naturæ cōditas laudes oēs ad se colliget: aīoq; p̄cipiet / quas in suis opib⁹ cū mirifico laudis et gloriæ fructu cōferat. Gaudebit et aliqd in mediū suo deprōptū ingenio afferre: qd ad miremur / forte q̄le fuit illi⁹ inuētū: qui ædē struxit sacrā nullo Aedē fa-
 adhibito ferramēto. Quale ve illi⁹ / qui romæ stātē trāstulit co- crā nullo
 lossū atq; suspēsū: cui op̄i q; etiā faciāt ad rē q̄ttuor et vigin adhibito
 ti exercuit elephantos. Quale ve illi⁹ qui ex fodina labyrinthū ferramen
 aut tēplū aut q̄duis vtile vsib⁹ et præsp̄e effecerit. Neronē ar- to ædifi-
 chitectis vsū referūt prodigiosis: quib⁹ nihil veniebat in mē catā.
 tē / nisi qd efficere hoīes vix possent. Hos nequicq; p̄bo. Verū ita Attende.
 velim cōpent sese / vt semp oī in re vtilitati et frugalitati p̄mas opa factu
 dare ptes voluisse præse ferāt. Quī et cū ornāmēti gratia oīa se mirabilia
 cerit / tñ ita pabit vt in primis vtilitat̄ gratia id fecisse nō neges.
 Et probabo si nouis inuēt̄ opm p̄batissimæ rōnes veterē / et il-
 lis noua ingenij cōmēta nō deerūt. Itaq; hūc in modū vires in
 genij sui vsu et tractatione rerū quæ ad hāc eruditiōē multa
 cū laude assequēdā p̄ferāt excitabit: officijq; putabit nō eā solū
 facultatem habere / qua si careat / nō is sit / quē sese esse p̄fiteat̄.
 Verū bonarū oīm artiu cognitione et cultu quantū ad rē faciat
 ip̄m se muniet: prōptū expeditūq; reddet / quo ad plura aut ma
 iora in ea re adumēta doctrinæ nō desideret: sibiq; nūq; ponē-
 dum studium: nunquā cessandum statuet ab industria / vsq; sen
 tiat se his esse perfimilē: quorum laudib⁹ addi ampl⁹ nihil pos
 sit. Neq; sibi satisfactum putabit: siquid vs̄piam erit vlla ex p
 te conferens: quod arte et ingenio possit consequi: ni id præhē
 derit: penitusq; tenuerit: atq; pro virib⁹ egerit / vt in se sit ip̄m id
 laudis ad vltimam sui generis speciem formamq; redactum.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

Nota ę architecto scitu iprimis necessaria.

¶ Quæ autē cōferant/imo quę sint architecto penitus necessaria ex artibus hæc sunt. Pictura & mathematica. In cæteris doctus ne sit nō laboro. Nā qui architectū dixerit iuriscōsultū esse oportere/ę aquarū arcēdarū/finiū regūdorū/operū nūciandorū iura/et quę multa huiusmodi interdicto diffiniunt inter ędificandū tractētur nō auscultabo. Astrorū etiā in eo exactā peritiā nō postulo ea re/ę ad boreā bibliothecas: ad occidentū solem balnea posuisse conueniat. Ne musicū etiā esse oportere dixerō ea re ę in theatris vasa resonātia apponātur. Aut rhetorē ę ę acturus sit prædocuisse redemptorē iuuet. Satis enī rerū earum de quib⁹ dicturus sit/cogitatio/peritiā/cōsiliū/diligētia præstabit: quā apte ac cōmodateq; ad rē et prudēter loquat. Quā ipsum in eloquētia primariū & præcipuū est. Nolo quidē elingūē: nolo aurib⁹ ad armoniā penit⁹ obtusis. Sat erit si nō in publico/in alieno ędificarit: nō luminib⁹ offecerit: nō stillicidio: non deriuatione: nō itinere seruitutē indixerit præter interdictū. Si ventos qua parte orbis/et quib⁹ nominib⁹ appellenē tenuerit. Qui si tamen instructior fuerit nō recusabo. Verū pictura & mathematica non carere magis poterit ę voce et syllabis poeta. Atq;

De pictura.

haudiv scio an sit ea satis vel mediocriter præcepisse. De me hoc p̄fiteor/multas incidisse sæpius in mentē cōiectationes operū/quę tū quidē maiore in modū p̄barim eas cū ad lineas redigissem/errores inveni in ea parte ipsa quæ potissimū delectasset & valde castigādos. Rursus cū per scripta p̄sitavi/ & numero metiri adorsus sum/indiligentiā cognoui meā/atq; redargui. Postremo eadē cū modulis/exēplaribusq; mādassē: nōnunq; singula repetēti euenit/vt me etiā numerū fefellisse deprehēderim. Sed ne Zeusim quidē esse pingēdo/aut Nichomacū numeris/aut Archimedes angulis & lineis tractādis volo. Sat erit si nōstra quę scripsimus pictura elemēta tenuerit. Si eam etiam peritiā ex mathematicis adeptus sit/quę angulis vna & numeris/ & lineis mista ad vsū est excogitata. Qualia sunt quæ de ponderibus/de superficiebus/corporibusq; metiendis traduntur: quę illi podismata/embadaq; nuncupant. His artibus adiuncto studio & diligentia sibi gratiam architectus opes nominisq; posteritatem & gloriā nanciscetur.

¶ Vnum hic non præterisse iuuet/quod ad architectum pertinet: nō vltro oibus qui se ædificaturos prædicant/opera polli-

cenda tua est. Qd̄ leues & gloriæ plus satis cupidi certatim faci-
 unt. Equidē haud scio an expectandū sit vt iterū & iterū expo-
 scant. Tibi enī credāt oportet spōte sua qui tuo se vti velle cōsi-
 lio prę se ferant. Aut quid ego vt mihi vn⁹ alterue iperitus cre-
 dat vltro meas dignas & vtilis excogitationes explicatur⁹ p-
 deam nulla repēla gratis. Te enī vt meis monitis peritiorē effi-
 ciam in ea re: in qua aut maximo te leuē dispendio: aut cōmo-
 dis & voluptati vehemēter cōferā/ premiū merei nō mediocre
 Dignitatē iccirco seruasse cōsulti est/ fidū consiliū poscēti/ casti-
 gataq; lineamenta prestittisse sat est. Qd̄ si forte ad te susceperis/
 vt operis curator & finitor esse velis: vix erit vt vites ne oñia
 aliorū vitia/erroresq;/ seu iperitia/ seu negligentia cōmissa sint/
 ad vnū te ipsum referātur. Adstitoribus ista quidē solertib⁹ cir-
 cūspectis rigidis demandanda sunt: qui quę factō opus sit dili-
 gētia/ studio/ assiduitate procurēt. Velim quoq; quoad liceat cu-
 res/ sit res tibi nō nisi cū splēdidis/ & harū rerū cupidissimis p̄n-
 cipibus ciuitatū. Opera enī quibusuis p̄stita nō dignis vilescit.
 Quid putas summorū virorū auctoritates quib⁹ in primis in-
 seruiendū cēsueris/ tibi ad fructū laudis cōferat? Ego vero p̄ter
 id qd̄ pleriq; oñes nescio quo pacto videmur interdū ex fortu-
 natoꝝ sensu & iudicio plus lōge sapere vulgo q̄ lit in re. Is sum
 qui cupiā architecto propre abūdeq; ea prestari/ q̄ ad opus effi-
 ciendū exigant. Hoc tenuiores persepe cū min⁹ possint/ etiā mi-
 nus volunt. Adde his qd̄ videre licet: vbi alioquin par sit artifi-
 cis ingeniū & industria illic ēque atq; istic in opere cōparari: tñ
 ex præcio & præstātia rerū quib⁹ id opus cōstet gratia in altero
 multo habebit q̄ in altero accumulatio. Postremo glorię cupi-
 ditate nusq; quippiā p̄sertim insuetū atq; inuisum temere ag-
 grediaris moneo. Pensata digesta sint ad minimū oñia quæ in
 mediū afferētur. Aliorū enī manu perficere quæ tuo pprio in-
 genio cōmētatus sis laboriosa est res: & alienis velle vti pecu-
 nijs ad arbitriū quis nō intelligit q̄ nusq; futurū sit vacuū quę-
 rimonā? Tum & cōmune illud vitii quo sēpius fiat/ vt ferme
 nullū maximorū operū grauib⁹ atq; valde vituperādis errori-
 bus careat peruelim abs te lōge abigas quotus erit oīm qui nō
 affectet vitę/ artis/ morū/ institutorū tuorū emēdator/ modera-
 tor/ directorq; videri. Maxima quęq; ædificatio ad vitę homis
 breuitatē & operis magnitudinē vix nunq; dabit/ vt p̄ eundem

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

absolui possit qui posuerit. At nos pœces qui sequimur omnino aliquid innouasse cõtēdimus & gloriamur. Ex quo fit/ vt aliorum bene inchoata deprauētur & male finiātur. Standū quidē cēseo auctōrū destinationib⁹: qui per maturitatē illas excogitarunt. Potuit enī primos eos constitutores aliquid mouisse/ qđ ipsum te diuti⁹ & diligētius perscrutantē atq; rectius cōsulentē quoq; non latebit. Tamen quicquid attētandū institueris/ id nō nisi de peritissimorū cōsilio vel poti⁹ edicto aggrediaris mo neo. Sic enī & cōmodis ædificationis & tibi ab obtrektorū in simulationib⁹ bellissime cōsuleris. Dixim⁹ publica: diximus priuata: diximus sacra: dixim⁹ p̄fana: quæ ad vsum/ quæ ad dignitatē/ quæ ad voluptatē. Nūc qđ reliquū est/ si quid aut architecti iperitia atq; indiligētia: aut tēporis hoīm ve iniuria/ aut sifnistris iprēmeditatiscq; casib⁹ p̄ ædificiū manarit vitij/ dicemus q̄ pacto id corrigi/ restituiq; possit. Fauete hīs studijs litterati.

LEONIS BAPTISTÆ ALBERTIDE RE AEDIFICATORIA LIBER DECIMVS ET VLTIMVS. QVI OPERVM INSTAVRATIO INSCRIBITVR.

¶ De operum vitijs. Vnde pueniāt. Quæ ab architecto emendari possint/ & quæ nō. Quænā coelū grauefaciāt. Caput. I.

I de operū vitijs emēdandis deinceps disputādum est/ p̄siderasse oportet quæ nā ea quidē et qualia sint vitia quæ manu hoīm emēdent. Sic enī & philici arbitrātur maximā remediorū partē ex morbi cognitione pendere. Edificiorū vitia cū publicorū/ tū priuatorū alia ab architecto sunt veluti insita atq; innata: alia

importātur aliūde. Et rursus horū alia emēdari arte possunt & ingenio: alia penit⁹ emēdari nequeūt. Ab architecto ea sūt qualia pximo superiore libro quasi digitū intēdentes ostēdimus.

Animi &
manus
vitia.

Nā alia quidē animi sunt vitia: alia manus. Animi electio: partitio: distributio: finitio: p̄p̄ostera/ dissipata/ confusa. Manus autē vitia sunt paratio/ collectio/ astructio/ coagmētatio neglecta atq; desidiofa/ & eiusmodi in quæ vitia male cōsulti atq; indiligētes facile incidūt. Quæ autem importentur vix recenseri posse arbitror/ tam multa & tam varia sunt/ inter quæ illud est

quod aiunt/omnia vinci a uo: et insidiosa nimiumque valida esse tor Infima
 menta vetustatis: nec posse aduersus fœdera naturę niti corpo hæc omnia
 ra quin senectutē subeāt: vt vel ipm cœlum mortale arbitrētur tempore
 nonnulli ea re que corpus sit/sentimus quid ardor solis/quid vni senescere.
 bre gelatio/quid pruine/quid vēti valeāt. His tormētis actos
 cernimus fatiscere & putrescere etiā durissimos silices:& altis a
 rupibus auelli p̄trudiq; saxa imania tēpestate: vt multa cū par
 te montis corruāt. Adde his hominū iniurias. Me superi interdū
 nequeo nō stomachari/cū videam aliquorū incuria/nequid
 odiosum dicā dicerē auaritia/ea deleri/quib⁹ barbarus & furēs
 hostis ob eorū eximiā dignitatē pepercisset. Quęve tēpus perui Tēpus re
 cax rerū p̄sternator æterna esse facile patiebatur. Adde casus repē rū p̄ster
 tinios incēdiorum: adde fulgura/terremotus/& aquarū impet⁹ nator per
 atque inundatiōes:& quę multa indies p̄digiosa naturę vis pos uicax.
 sit afferre/inaudita/insperata/incredibilia/quib⁹ omnis bñ dedu Nota
 cta ratio architecti viticę atque disturbetur. Athlantem insulam hæc scitu
 Epyro nō minorē euanuisse aiebat Plato. Ex hystorijs accepit n̄ idignis
 mus burā/helidēque alterā hiatu/alteram vndis deletam fuisse. q̄ olim cū
 Tritonidāque paludem e vestigio disparuisse. Et cōtra apud Ar to perie
 gos subito exundasse paludē Stymphalidā. Apudque Terame rūt/vel
 nem repente insulā cū aquis calidis excreuisse. Et ex pelago in apparuer
 ter Thyresia & Therā prupisse flammā/quæ totū mare itegros runt.
 dies quattuor estuās ardensque reddiderit: subinde insulā emer
 sisse stadiorū duodecim in qua Rhodij templū tutori Neptūno
 ædificarint. Et mures alibi adeo multos cōcreuisse/vt sequuta
 sit pestis. Et ab Hispanis legatos ad senatū missos/ qui auxilia
 peterēt cōtra lepulcolorū iniurias:& quæ multa his similia in
 eo collegimus opusculo qui Theogenius inscribitur. Sed non
 omnia quæ importātur aliunde vitia talia sunt vt emendari ne
 queant. Neque ab architecto siquod aderit vitiū tale semper erit
 emendari vt queat. Corrupta enī funditus et omni ex parte pe
 nitus deprauata emēdationes nō suscipiūt. Quæ item sic se ha
 bent/ vt nisi totis lineis puertant reddi nequaquam possunt melio
 ra: ea quidē nō emēdātur magis quā vt noua illic facias demoliū
 tur. Sed nō hic insisto. ¶ Nos ea p̄sequamur quæ reddi manu pos De vrbe
 sint cōmodiora. Ac p̄mū quæ publica. Horū maximū & amplis emēdāda
 simū est vrbs vel potius/si id ita interpretari libeat/vrbis regio. Res
 gio qua indiligēs architectus vrbē cōdiderit hæc forte patietur

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoriã.

vitiã emendata. Nã aut contra repētinas hostium excursiões erit non satis tuta: aut cœlo erit immitti et parũ salubri / et quæ ad vsũ faciunt non abunde suppeditabũt. De his igitur transigemus. Ex Lidia in Ciliciã iter est perq̃ angustum a natura inter montes vt regioni facere voluisse portã dicas. In faucib⁹ iugi quas græci pilas nũcupant iter etiam est: quod terni custodiant armati: viã prærupta crebris aberrantib⁹ riuís / qui ex radicibus montiũ manant. Similes in Piceno ferræ: et quas vulgo fossumberonias nuncupant: et alibi cõplures. Sed hi aditus natura muniti non vbiq; ad arbitrium habent: posse tamẽ vi-

Nota demur multa ex parte naturã imitari. Quod ipsũ locis plerisq; hæc mira facere prudentissimi veteres. Nam hi quidẽ quo regionẽ cõtra bilia quõ hostium excursiones munitã redderẽt sic rem parunt. Referã dã opa. ex gestis præstantissimorũ principũ breuissime quæ ad rem fa-
Artaxer-ciãt. Apud Euphratẽ Artaxerxes fossa lata pedes. lxx. lõga pas-
xes. suum miliũ decẽ ab se hostẽ exclusit. Murũ per Britaniã Cæsa-
Adrian⁹. res inter quos Adrianus milia. lxxx. duxit: quo barbaros a ro-
Antonin⁹. manorũ agro separet. Antoninus etiã Pius eandẽ per insulã murum astruxit cespiticeum. Seuerus post hunc transuersam
Seuerus. per insulam vtrĩq; ad fines oceani perduxit vallũ milia passuũ
Anthio-c. et duo et viginti. Apud Margianã regionẽ Indiã Anthioch⁹
chus foter quo loci Anthiochiã condidit: muro ambitũ regionis cir-
Seosofis. cundedit longo stadia. M. quingẽta Duxit et Seosofis murum a latere Aegypti Arabiã versus a Pelusio ad urbem vsq; solis quam Thebẽ nuncupãt deserta per loca stadia itidẽ quingenta et mille Neritõ ad leucadem cum fuisset cõtinẽs abscisso Istmo mari perducto fecere vt esset insula. At Chalfidenses et Boetij Eurippo aggerẽ duxere: quo Euboia Boetiã iungere: vt esset
Alexãder altera alteri subsidio. Ad Oxum fluuiũ Alexander sex cõdidit opida inter se non multo distantia: ne subitis hostib⁹ laceffitibus
tyrses qd procul essent auxilia petẽda. Tyrses appellantur alto vallo munita præsidia castellis simillima: quib⁹ contra hostium aditus passim vtebãtur. Persæ iactis cataractis fluuiũ impedierãt Ty-
Persæ. grim / ne qua posset nauis hostiliter ascendere. Eas Alexander quod esse animi op⁹ diceret ignauĩ diruit: suasitq; potius viriũ virtute cõfiderent. Sunt qui regionẽ aquarũ copia inducta effecere vt esset similis arabiã: quam paludibus et stagnis ab Euphrate contra hostium ingressus fuisse munitissimã ferunt. Re

gionē igitur præsidij talibus contra hostē munitā reddidere. Hisdem artibus effecere vt esset quidem hostium regio imbecillior. Quæ autē sint quæ cœlū grauefaciant / suo prolixius loco Quæ cœlū diximus: ea tu si collegeris / ferme esse generib⁹ hæc inuenies. Iū graue Nam aut soles immodici / aut crudæ vmbrae / aut graues afflat⁹ faciant. obijcientur: aut ex terra malis vaporib⁹ inficietur: aut ex ipso erunt cœlo quæ nocuum importēt malū. Cœlū quidē vix posse putant vllis artib⁹ emēdari hominū: nī illud cōferat quod scribunt / placatis superis deorū ve monitis vti clauo per cōsulē afixo acres interdū fuisse sedatas pestes. Contra soles ventosq; incolis oppidorū et villarū quid forte iuuēt non deerit. Sed regionivniuersæ quid fatis cōferat cōpertū nō habemus: tametsi magna ex parte vitia quæ ex aura importantē emēdari posse nō negē: vbi euenerit / vt vapores ex terra noxij tollantur. Quā ob rem non est vt illa prosequar. Solis ne vi: an cōcepto viscerib⁹ intimis ardore tellus duo illa spirēt: anhelitū. s. qui sublatus in aerem frigore in pluias niuelq; cōcogāt: et siccum spiritū / quo putant fieri / vt ventorū impulsus moueant. Tātū cōstet apud nos spirare vtrūq; ex tellure: ac veluti ex corporib⁹ aīaliū quæ exalāt vapores / ipsum id sapere sentim⁹: quale illud sit corpus a quo effunditur: ex pestilenti pestifer: ex odorato suauis et huiusmodi. Interdū etiā fieri in prōptu est / vt qui sudor et vapor alioquin suapte natura minime molestus sit / vestitū tamē nido re infectus tetrū oleat. Sicin tellure. Namq; qui ager neq; aqua bene opertus sit / neq; etiā fatis siccus sit: sed ex vtrūq; lutescat: is quidē plurib⁹ de causis anhelitus spiritusq; fundet infectos et noxios. Et faciat hoc quidē ad rē. Nam vbi mare altū sit frigidus / alibi vero tepētes inuoluū vndas sentim⁹. Id ea re fieri prædicant / q; profundius imergi / et altius penetrare solis ardores non possunt: atq; vti ignitū candēs q; ferrū si forte in oleū dimiseris / fueritq; tum quidem oleū modicū / illico fumos excitabit acres turbulentos. Id vero si oleū multo supnatabit extinguet / fumosq; non dabit. At nos de his qua cœpimus breuitate prosequemur. Palude iuxta quoddā oppidum exsiccata / et ex ea re orta cum esset pestilentia / Apollinem scribit Seruius rogatum iuisse penitus exsiccarent. Apud Tempe lata stagnabat aqua: Hercules ducta fossa purgauit. Hydramq; quo ex loco eruptio Hydra. nes aquarū propinquā ciuitatē vastarent vti ferunt exussit: in-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

de factū aiunt vt consumato humore superfluo soloq; densato exundantiū stillarū meatus abradi sint. Oli Nilus pl⁹ æquo ex creuerat absq; luto multa et varia animātia cōcreta restiterāt. Siccato igitur solo putruerāt: inde ingens manarat pestis. Sub

Mazara. Argeo monte ciuitas inquit Strabo Mazara bonis quidē abūdat aquis: si æstate quo fluāt nō patet/aerē ea reddāt infalubrē et pestilentē. Tum et in Libya ad septētrionē/atq; itē in Ethiopia non pluit: ex quo sæpe lacus ob siccitatē fiunt cœnosi. Eaq; de re cum cætera istiusmōi animātia orta corruptionibus/tum maxime locustarū ingens copia exuperat. Contra istiusmōi factores et putredinū vim Herculis vtraq; remedia percōmoda adhibebuntur fossa ducta/ nequid ex mora stagnantis aquæ solū illutescat: proxime pandē solib⁹ / Nam hi quidē ignib⁹ vsum Herculē interpretamur. Et confert saxo/tellure/harena ve cōplere. Quo aut pacto cōcaua stagnantiū aquarū possis facile ha

Rauenna rena cōplere ex fluuio/suo dicitur loco. Rauenā inquit Strabo per sua tempora q; plurimo inundareē mari solitā affici odore tetra: aere tamē fuisse non pestilēti. Et mirātur quid ita: ni forte quod euenire vrbib⁹ venetiā dicūt id fiat ea re q; circūfluentes paludes ventis æstuq; maris actæ nunquā conquiescant. Huic persimilē quoq; fuisse Alexātriā ferunt: Sed ibi per æstatem Nili incremēta idvitiū amouere. Natura igit admonemur quid facto op⁹ sit. Nā iuuabit qdē aut penit⁹ exiccare: aut redde re bñ aquosam riuus/fluēto/mari ve imisso: aut demū tellure exemptavsq; ad itimā scaturitatē aquæ infodere. De his haften⁹ ¶ Quæ ad vsum necessaria/et iprimis aqua/ quā et maiores nostri multi semper fecerūt/aquarū quoquæ varietas. Caput. II.

Vnc si quid ad vsum necessitatē deerit/ id ne desit provideam⁹ Necessaria quæ nā sint nō longius repeto/ in prōptu sunt. Esca: vestis: tectū: et in primis aqua. Aquā milesius Tales principiū esse rerū et humanæ conūctionis dixit. Plus mille vicos se inqt vidisse Aristobol⁹ desertos quia Indus fluui⁹ alio diuertisset. Ego vero esse aquā animātib⁹ veluti pabulū calor/vitæq; alimētū nō negari: aut quid plātas referā: quid cætera/ qb⁹ mortales vtunt⁹: Sic existimo quæ in terris crescant et coalescāt oīa/ si aquā ademeris/ forte vt futura sint nulla. Apud Euphratē pecora a pastu pellunt q; pratis pl⁹ satis feracib⁹ nimiū pinguescāt: ei⁹ rei causam pu

Vide aq̄
vtilitatē.

tant humoris exuberantiā esse. Mariq; imanissima vigere cor-
 pora ea potissimum causa asseuerāt: q; ex aqua nutrimēti copia
 multa suppeditef. Regib⁹ Lacenarū meminit Xenophō digni Mos La-
 tatis gratia dabať vt stagnū aquā haberent pro forib⁹ ante do-
 cenarum mū. In nuptijs in expiationib⁹ ac ferme oib⁹ deniq; in sacris ve-
 tustissimo ritu aquā adhibem⁹. Quæ oēs res indicio sunt quāti
 maiores nostri aquā fecerūt. Sed quis negarit eius copiā multq;
 modis plurimū generi hominū iferuire atq; opitulari vt nufq;
 adesse non modica putāda sit / nisi cū affluētissime oēs ad vsus
 abundarit. Ab aqua igiť quādo ea vti aiūt per bonā et malā va-
 litudinē vtimur ordiemur. Massagetæ multis locis scisso Ara-
 go fluuio regionē aquosam reddidere. Ad Babylonē q; esset in fluuioq;
 sicco ædificata Tygris et Euphrates immissi sunt. Aquæ ductū duct⁹ mi-
 in vrbē Ecbatanā induxit Sēmiramis p̄fosso mōte alto stadia rables.
 viginti q; fossura lata p̄des quīdecī. Ab choro fluuio arabīæ
 vsq; in deserta et arida loca Arabs rex eo loci Cambisem expe-
 ctans aquā deduxit factō / si oīa credim⁹ Herodoto / ex taurorū
 p̄llib⁹ aquæ ductu. Apud Samios rara inter opa admirabātur
 fossam stadia longā septuagita / ductā per mōtē altū orgias cen-
 tum quinquagita. Admirabant et cuniculū Megaræi op⁹ altū
 pedes viginti: quo fons in vrbē deducereť. Sed meo iudicio vrbis
 Roma oēs facile et opm magnitudine et ducēdi artificio / indu-
 ctarum aquarum copia longe supauit. Aquam vnde ducas nō
 semper amnes fontes ve patebunt. Puteos Alexander iussit fo-
 di secus marē et litus persicū vt classē aquaret. Hānibal cū a
 Scipione vrgeretur inquit Appianus ad Collīā vrbē medijs in
 agris q; aqua nō adesset puteis effosis militū necessitati prouī-
 dit. Adde etiā q; aqua nō oīs inuēta vsib⁹ hominū accomodat
 Nam præter id q; aliæ calidæ / aliæ frigidæ repiunt : q; ve aliæ
 dulces : aliæ acidæ : aliæ amaræ : aliæ purissimæ / aliæ limosæ /
 viscosæ / vnctuosæ / piceæ / aliæ quæ etiā immissa reddant vt sint
 saxea : aliæ cursu eodē partim claræ parti fluāt turbulēte : et ali-
 bi aluo eodē hic dulces : alibi falsę amaræ ve. Sunt etiā alia me-
 moratu digna: quib⁹ aquæ inter se natura et vi multo differāt /
 quæ plurimū ad salutē et p̄nitē hominū faciāt. Et liceat quoq;
 nobis aliqua de aquarum miraculis recensere: quæ oblectēt. Ar-
 scionē apud Armeniā vestes eo lotas lacerat. Diana ap̄ Came-
 rinū nō coit cū viro. In Debrī oppido garamāthū fōs die friget ma-

Aquarū
 species va-
 riæ.

Vide hic
 aquarū
 miracula
 scitu q;
 dignissī-

Leonis Baptiste Alber. De re edificatoria.

noctu feruet. Apud Segestanos Helbesus in medio cursu subit
to efferuescit. In Epyro fons sacer / quo ardentia immissa extin-
guuntur: extincta incendant. In Eleusina fons ad sonitum tybiarum
exultat. Peregrina animantia si ex Indo potarint colores mu-
tant. In littore quoque maris Erytrei fons est / quem si oves bibe-
rint illico mutant vellus in colore atrium. Sunt et Laodicensium fon-
tes / apud quos conceptus quadrupes colore nascitur giluo. In
agro cadareno aqua est / quam si gustarit pecus pilos et ungues
amittat. Ad mare Hyrcanum est lacus / quo lotus qui uis incidat in
scabiem: et solo curetur oleo. Sufis aqua est / quam discutiat den-
tes. Apud stagnum zelonium fons ex quo steriles fiunt: aliusque mox
ex quo reddantur fecunda. Et in Chio qui insipientes reddat. Et ali-
bi quae non pota modo / sed vel gustata risu in mortem soluat.
Est qua etiam si laueris iterimat. Et in Archadia apud Nonas-
grum aquae genus aliquo purissimum: sed tantam habet vene-
nositatem / ut nullo queat metallo contineri. Et contra sunt quae bo-
nam instaurant valitudinem puteolanam / senensem / volaterranam /
bononiensem / et quae passim per Italiam celebrantur. Sed illud maius
quod de Corsica referunt aquam affuisse / quae ossa confracta reso-
lidaret: qua et venena pessima curarentur. Sunt et alibi quae bo-
num ingenium diuinantemque inspirant. In Corsica item fons oculis uti-
lis: si quis fur coram furto negarit sacramento / et oculos lauerit
caecatur. De his haec tenent. Ceterum aqua locis aliquibus neque
pura neque impura penitus inueniatur. Cisternis ea re pluiam
excipere et asseruare passim per apuliam asueuerunt.

¶ Quattuor circa rem aquarum consideranda / Et unde generetur /
aut erumpat / quoque defluat aqua. Caput. III.

¶ Quattuor igitur circa rem aquarum sunt / quae ad opus
faciant. Ut inuenias: ut ducas: ut seligas: ut asserues.
De his nobis dicendum est. Sed nonnulla praecensenda
sunt: quae ad vniuersum usum aquarum pertineant.
Aquam non nisi in vase detineri posse arbitror: et illis assentior /
qui ea de re moti mare quoddam immensum esse vas autumant: eo-
rumque similitudine fluium esse quoque vas valde oblongum in
interpretantur. Sed hoc interest quod in his aquae nulla extrinsecus ad-
hibita vi suapte natura perfluant et moueantur. Altera vero facile
acquiescerent / nisi ventorum appulsu agitarentur. Non illa philosophia
tuum hic prosequar / petant ne aquae mare quasi quietis locum: radio

ne fiat lunę vt mare momentis augeat̄/vicissimq; diminuat̄.
 Nihil enī ad rē nostrā p̄ferent. Illud nō p̄tereūdū est qđ ip̄s
 oculis p̄spicimus: aquā natura petere ima: nec pati aerem vs̄piā
 esse depressiorē se: odisseq; oīm tū leuiorū/tū grauiorū q̄ ipsa sit **Aque na**
 corporū m̄stionē: & cupere complere om̄es in quascūq; influat tura.
 cōcauitatū formas: & suis quo magis vti p̄hibeas virib⁹/eo cō
 tumacius illuctari aduersum atq; inniti: neq; iter quiescere quo
 ad p̄ virib⁹ assequat̄ q̄ ad quietē affectat. Adeptis vbi p̄quiescat
 sedib⁹ sese tm̄ cōtentā esse: mista om̄ia cætera aspernari. Superfi
 ciēq; sūmā sese ad coęquatā altitudinis parilitatē limbo/extre
 misq; labris collibrare. Et qđ etiā ad aquas p̄tineat memini ex
 Plutarcho. Querebat enī an īfossa tellure aqua veluti sanguis **Nota ex**
 in vulnus instillaret. An potius veluti m̄mas nutricis lac sen **Plutar-**
 sim generatū cōflueret. Sunt q̄ aquas q̄ perennes fluāt/nō velu **cho.**
 ti ex vase cōceptas effundi: sed locis vnde manarit assiduis mo
 mētis generari asseuerāt ex aere nō quidē om̄i: sed eo qui demū
 paratior sit vt fiat vapor. Terram enī et p̄fertim montes veluti
 spongiā esse meatib⁹ referētā: per quos cōcept⁹ aer inspissēt fri
 gore/atq; cōcogaat̄. Id cū ceteris inditijs/tū vel hinc p̄beri vt ita **☞**
 existimāt qđ maxīma quoq; flumina maximis a mōtib⁹ orta in
 tueātur. Alij nō penit⁹ istorū auctoritati acquiescunt. Etenī cū
 plures alij/tū pyram⁹ inquit̄ fluuius minime exiguus/ nauiga
 bilis enī est: quid ita nō ex mōtibus: sed media exorit̄ planitie.
 Quare qui dixerit tellurē humores imbibere imbrīū/qui quidē
 grauitate sui atq; subtilitate penetrēt: inq; vacua locorū instil
 lēt/fortassis erit minime redarguēd⁹. Nāq; videre quidē licet re
 giones: vbi imbres rarissimi sint/aquis omnino deficere. Libyā
 q̄ si lipygiā dictā ferūt qđ raro ibi pluat: ergo aqua īdigeat. Aq̄s
 demū vberimas iueniri vbi plurimū pluerit quis negabit? Fa
 cit etiā ad rē cōsiderandā qđ videm⁹ puteū fodiētī nō prius p̄
 beri aquas q̄ ad fluminis libramētū descēderit. Apud volscō
 niū mōtanū oppidū Etrurię puteo p̄fundissimo/ducētos enī
 ac viginti pedes anteq̄ venas vllas attigerint descēderūt/aq̄ nō
 pri⁹ reperta est q̄ ad fontīū libramētū ventū est q̄ suis locis de
 mōtis latere scaturiat. Idē ip̄m quidē montanis puteis euenire
 locis ferme oībus intelliges. Cōpertū habem⁹ spongiā ex aeris
 humectatione cōmadescere: indeq; librā efficim⁹: qua ventorū
 aerisq; grauedines & siccitates pōderamus. Atqui ego vero ne

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

quicq̄ negarim succum nocturni aeris a leui tellure attrahi: aut sp̄ote meatib⁹ ingredi facileq; posse in humorē verti. Tñ qd affirmē nihil satis apud me cōstitutū habeo: tã varia de istiusmodi reb⁹ apud scriptores cōperio tāq̄ multa et diuersa vltro sese cōsiderāti offerūt. Et p̄stat quidē locis plurib⁹ aut terremotu / aut sp̄ote sua repēte fontes erupisse / & fluxisse diu / & tēporibus defecisse varijs / vt aliq̄ quidē p̄æstū / aliã p̄ hyemē euauerint: et fontes posteaq̄ aruissent rursus aquarū affluētia exuberasse. Et aq̄s fontiu nō a tellure modo: sed etiã medijs ex fluctib⁹ maris dulces emanasse. Ipsi etiã ex plātis aquas p̄beri affirmāt. In insula quadã apud eas q̄ fortuitē dicunt̄ surgere aiūt ferulas ad arboris magnitudinē: ex quib⁹ q̄ nigre sint succū exp̄mas amarū: ex albis vero aqua excillet ppura potui cōmodissima: mirabileq; in mōtib⁹ armeniaē qd̄ scribit Strabo sane grauis auctor inueniri animalia vermes media ortos in niue qui pleni sūt aq̄ potu optima. Apud fesulas / apud etiã Vrbimum quīs mōtanæ sint vrbes / aqua ilico fodientibus præsto est: id quidē q̄ sint petrosi & petraē cōpactæ creta. Adesse etiã glebas purissimã aquã tunicę suę verticulo continētes. Quę si ita sunt profecto naturam nosse minime facile & valde obscurum est.

CInueniēde latētis aque indicia / fossuraq; duplex. Capi. III.

REdeō ad rem. Latentes aq̄s indicijs inuenies. Indicia p̄stabit forma & facies loci / terreq; gen⁹ quo aquã requiras: & q̄dã q̄ hoīm solertia adinuenit. Natura sic se habet vt q̄ locus sinuosus & subincauo sifis sit: is q̄dem q̄i vas ad aquã cōtinendã paratū esse videatur. Vbi plurimum soles possint / qd̄ humores illic radio exurātur: aquæ aut exigue / aut nullę reperient: aut si quę tandē in cāpestrib⁹ apparebūt / graues illę qdē & lētosę / salinosęq; habebunt. Ad septētrionē in mōtib⁹ / et vbi opacissima vmbra est / perprōpta succedet aqua. Mōtes q̄ diu niue operti stent aq̄s exhibēt vberimas. Hoc aduertit mōtes qui in sublimi habeāt pratū cōplanatū agnūq̄ defecisse. Et oēs ferme amnes nō aliūde q̄ ab locis istiusmodi exoriri cōperies. Aduertit etiã fontes nō scaturire alibi q̄ vbi sub se atq; circū habeāt solū telluris integrū & solidū: supra vero se aut planticies incūbat sidens / aut tellure sint operti rareti & soluta: vt si rē pensites q̄si fracto catini latere collectã emanare aquam nō inficieris. Hinc illud est q̄ tellus dēfior minus

aquarū / & eas qđē nō nisi in sūmo p̄bet. Solutior vero tellus plus humoris / sed nō nisi in p̄fundo reddat. Aliquib⁹ locis q̄ silua cæsa sit / aquā exortā fuisse meminit Plinius: meminit Tattius Moysen cū p̄ deserta peregrinaret̄ & siti periclitaret̄ / ex cōiectura soli herbidi aquarū venas adiuenisse. **F**emili⁹ cū haberet **F**emilius exercitū apud Olympū: & aq̄ penuria laboraret̄: ex viriditate siluarū admonit⁹ iuenit. Querētib⁹ aquā militib⁹ puella virgūcula venas q̄idā via collatina mōstrauit: quas secuti fossores vberimū patefecere fōtē: & fonti ædiculā iūxere: & rei memoriā apinxere. Terra si vestigijs p̄sa facile cesserit / et vna pedib⁹ adhęserit / aquā subesse idicat. Sūt etiā indicia p̄ximiora illc subesse **A**q̄ subli aquā vbi ea nascātur & vigeāt q̄ aquas optent / aut aquis p̄ducā tescentis tur: salicta / camuscula / iūcus / hędera / et q̄ nō nisi multo humo indicia. ris nutrimēto ad eā q̄ sint puenire āplitudinē possint. Quæ tera vites bñ frōdosas alit: quęve p̄sertim hebulū et trifoliū prunāq̄ siluestrē ferat / bonū solū et dulces p̄stare venas inquit Columella. Tū & ranulę & lūbrici copia et culices & cateruę pusillorū vermiū alatorū vbi volitādo inglomerātur / illic sublitescere aquā indicāt. Quę aut ingenij p̄spicacitas idagarit hęc sūt Aduerterūt enī p̄scrutatores cū reliquā omnē tellurē / tū maxie **Q**uib⁹ signis aq̄ p̄ alijs tenuiorib⁹. Et mōtib⁹ aduerterūt esse cutes hasce alteris al **Q**uib⁹ signis aq̄ p̄scrutāda. teras sup̄impositas atq̄ exaggeratas / ita vt extrinsec⁹ exaggerationū ordines / & lineę cōpactionū a dextris in sinistra sint ad libellā ductę: introrsus aut̄ versus mōtis cētrū cutes dep̄manē ad lineā obliquā tota sublimi superficie in p̄nū coęq̄bili / sed ductu sui atq̄ successu ad itimū nō cōtinuato. Nā in quosq̄ singulos cētenos ferme pedes in trāsuersū descēsū cutę abruptę gradib⁹ subsidūt. Ac deiceps ordinū iterruptione istiusmodi parili gradatiōe vsq̄ ad mōtis cētra vtroq̄ ex mōtis latere p̄currūt. His igit̄ p̄spectis acres ingenio viri facile itellexere aqs seu genitas seu pluuias p̄ itercutes atq̄ interpacturas paginarū excipi: ex q̄ intima mōtis madida redderent̄. Inde argumētū sūpfere / vt suffosso mōte aqs collitescētes peterent: ex eo p̄sertim locovbi gradationū descēsus & ordinū lineę mutuo cōcurrant. Qui locus maxime p̄optus est illic / vbi muscoli montiū alter alteri cohærentes sinū aliquē effecerint. Præterea compertum fecere cutes inter se varia & diuersa esse natura ad aquas imbibendas ve ex-

Leonis Baptiste Alber. De re adificatoria.

bibendas ve. Rubra enī saxa ferme nunq̄ inueniri non aquosa: sed assuesse fallere quod per iteruenia quib⁹ id gen⁹ lapidis abū dat/dilabant. Et silicē lapidē oēm succosum et rediuuū: qui in radice montis interfractus et admodū asper sit/aquā facile exhibere: Terram quidē tenuē etiā exhibere copiā aquæ: sed esse malo sapore. Sabulū vero masculū et harenam quæ carbūcul⁹ dicitur aquas præbere minime incertas valde salubres et phenes. Contra euenire in creta: q̄ enī nimiū dēsa sit ex se aquā nō præbere: sed aduētitiā sustinere. In sabulo admodū exiles et limosas/et in profundo sidentes inueniri. Ex argilla aquā manere tenuē: sed cæteris dulciore. Ex tofo frigidiorē. Ex nigra tellure limpidiorem. Glareā vero si solutior sit/spe fodi nō certa. Vbi vero dēfior cœperit profundius fodi nō penitus incerta. In

Nota

modū aq̄
iueniēdæ

vtrisq̄ inuenta vbi sit/ haberi sapore bonā. Arte etiā adhibita locum ip̄m vbi vena subest cognitū est/comptū dedere. Sic enī admonent. Cælo sereno mane ad diluculū procūbito: mētūq̄ firmato ip̄lo in solo: inde circū proximā regionē quaq̄ vndiq̄ lustrato: quod sicubi surgentes vapores videris crispate aere q̄ les gelida hyeme hominū anhelit⁹ solēt: illic aquā putato non deesse: sed quo fias certior fodito locū fouea p̄funda et lata cubitos quattuor: in ea circa solis occasum collocato: aut testā nuper ex fornace exemptā: aut vellus lanæ fucidæ: aut fictilæ crudum: aut nudū æneū vas inuersum et perunctū oleo/et operito asserib⁹ foueā terraq̄ insternito. Postridie mane si pōderi multum accesserit testæ: si infusa lana sit: si cōmaduerit fictile: si stil læ ad vas hærentes pendebūt: itē si ardēs lucerna illic interclusa minus olei cōsumpserit: aut si illic factō foco tell⁹ fumarit: proculdubio aquæ nō deerūt. Ista quo tēpore fieri magis cōducant nō satis explicarūt. Sed apud scriptores alibi sic iuenio. Per

**De dierū
canticulæ
siū natu
ra.**

sydus canticulæ terrā et animātiū corpa multo humescere. Ex quo fit vt per eos dies arbores sub corticib⁹ admodū cōmadescant humoris exuberātia. Tū et per id tēporis in hoib⁹ aluus soluitur: et præ nimia corporū humectatiōe crebræ infestāt febres: aquas etiā per id tēp⁹ pl⁹ emergere solito. Causas rei arbitratur Theophrastus / q̄ austri tū flarent/ qui natura sui vdi et nebulosi sint. Aristoteles asseribat cogi terram vt vapores emitat ab ingenito igne q̄ viscerib⁹ imistus sit. Hæc si ita sunt ea nimirum tpa cōueniēt: quib⁹ ignes hi aut validiores sunt/ aut mi

Liber. X. De Operū instauratione. Fo. CLVII.

ñus ab humoris copia pressabuntur: quib⁹ ve tell⁹ ipsa nō peni-
tus arens vstaq; sit reddita. Ac mihi quidē tpa ad eā rē pbanf:
fictioribus in locis ver: vmbrosiorib⁹ autūnus. Spe igit ex his
quæ dixim⁹ inditijs cōfirmata fodere aggrediemur. ¶ Fossura De fossu-
erit duplex. Nam alia puteus in profundū: alia cunicul⁹ in ob ra.
longum. Puteū fodientes nōnunq̄ piclitanf. Fit id aut malova
pore surgente: aut fossuræ laterib⁹ corrudentib⁹. Serui apud ve-
teres aliquo ex maleficio dānati ad fodinas metallorū mitte-
bantur: quo loci ex aeris pestilētia breui cōficerētur. Contra va-
pores sic monemur. Aerē assidua vētilatione p̄moueam⁹: et lu Pestilens
cernas ardētes adhibeam⁹. quo si forte vapor leuis est/cōficiat vapor q̄
flāmīs. Si grauior: tūc habeāt fossores vñ muniti nocuū malū mō in pu
attemperate fugiant. Graui enī vapore incessante flāma extin teo cauē
guetur. Si autē ingruescēt/p̄seuerabunt ve vapores/ fodito in- dus
quiunt vtrīq; in dexterā sinistrāq; ad lat⁹ æstuaria: quib⁹ liber
rime vis mala vaporis aspiret. Contra ruinæ piculū sic op⁹ du
cito. Primo in solo vbi puteū fodere instituas coronā msternis
to marmoreā aut firmissima ex materia tantā quantā velis esse
putei amplitudinē. Ea tibi erit tollēdi operis basis. In hāc igit
astruito putei latera alta cubitos tris / sinitoq; siccescat. Cū sic-
cuerit infodito intimū putei: atq; eximito quæ int⁹ sint. Fiet vt
quanto fossurā deprimat/ tātō sese structile opus imprimat. p̄
fundumq; petat. Tu inde additamētis cū fossuræ tū structuræ
tuto ad quantam vales altitudinē deuenies. Parietē putei sunt
qui extrui sine harenato velint: ne venæ obstruātur. Alij tripli Structu-
cem abduci iubent parietē: quo aqua ex imo fundo instillet nī- ra putei.
tidior. Sed maxime interest quo fodias loco. Nā cū habeat qdē
tellus cutes alteras in alteris varias: fit vt interdū imbrīū aquæ
sub cōgestitia tellure illico in prima densiore cute inuēta conti-
neant: eandē q̄ impura quidē sit aspnabimur. Contraq; inter-
dum eueniet: vt aqua inuēta vbi adhuc p̄fundū excuare pro-
sequaris / illa euanescat/ absq; oculis depdañ. Fit adeo id ea re q̄
vallis quo ea p̄tinebat fundū pfoderis. Qua de re perplacēt qui
puteum structura finiunt huiusmōi. Quasi enī vegetē effecturi
circulis ligneis tabulisq; obuallāt intima effossi putei vallatio-
nis lorica duplici: ita vt inter vtrāq; itersit spatiū cubiti: in idq;
intervacuū quod inter loricas ipsas est refundunt pultē ex gla-
rea maiuscula: aut poti⁹ ex siliceis marmoreisue fragmētis sub

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

actis calce: Sinuntq; menses sex opus inter hæc vallationum formas siccescere atq; durefcere. Id op⁹ integri vasis vicē et munus præstat: a cuius fundo nō aliūde surgēs pleuis purataq; aq̄ influat. Cuniculū si feceris eadē fossorib⁹ cōtra vapores obseruabuntur quæ recēsum⁹. Neqd vero incaput ruat fulctura ac deinceps etiā testudinato ꝑmunietur. Sed per cuniculū crebra æstuaria pducent partī ad perpēdiculū / ptim in linea obliqua. non ea re tantū / quo vapores nocuos vetēt: verū et maxie quo eximēdi atq; exhauriendi defecta subreptaq; operis exit⁹ expeditiores pateāt. Quærentib⁹ aquas inter fodiēdū ni assiduo humectiores glebæ respondebunt: et ferramēta facilius descendent frustrabitur spes aquæ inueniendæ.

C De aquarū vsib⁹ quæ salubriores: v⁹ optimæ / vel ꝑtra. Ca. V.

Nuentis aquis veli non temere vsib⁹ hominū dent / sed cum vrbib⁹ aquæ copia nō solū optat / vt potēt / verum etiā vt lauēt / vt hortis / coriarijs / fullonib⁹ / cloacis: vt etiā in primis subitis icēdiōrū casib⁹ abūde suppeditet: optima nimirū seligēda erit / quā potui des. Cæteræ / de mum vti quibusq; cōferāt accomodent. Aquā afferebat Theophrastus quo frigidior sit / eo plantis esse cōmodiorē: tū et luto sa atq; turbulēta / quæ præfertī a solo delabif fertili reddi agrū validiorē cōstat. Equi purissimis aquis nō delectant: muscolis tepentibusq; pinguescunt. Fullonib⁹ crudissimæ in præcio sunt Apud phylicos sic inuenio: necessitatē aquæ ad tuendā mortaliū vitā esse duplicē: vnā vt sitim sedet: alterā vt quæ iter vscē dum sumpserit nutrimentā quali vehiculū pducat in venas: quo depuratus coctusq; inde succus in mēbra adigat. Et sitī aiūt appetitiā esse quādā humoris in primis frigidi. Et frigidas putāt aquas præfertī post cœnas bene valentib⁹ stomachū corroborare. Paulo autē gelidiores etiā firmioribus stuporē inducere: præcordia tūdere: neruos quaterē: et cruditate virtutē cōcoquēdi extinguere. Oxus fluui⁹ q̄ semp sit turbulentus / ea re potui us potui insaluberrim⁹ est. Accolas Romæ cū ab aeris incōstātia: tū a no insaluber ætunis fluuij vaporib⁹ / tū etiā post meridianis ventis graues excitare febres occupāt. Nam hi quidē p æstatē nona diei hora q̄ maxime corpora æstu ferueāt algētes pflāt: venasq; obstipāt Sed mea sententia et febres et mali pleriq; oēs morbi maxima ex parte a tyberinis aquis eueniūt / quas cuncti ferme nunq̄ nō

turbidas potāt. Neq; sit ab re quod physici veteres curādis fe-
 brib⁹ romanis squilitico potissimū abscisiuis vtamur monēt.
 Ad rē redeo. Optimā inuestigem⁹ aquā. Ex aquis Celsus phy- Aquatū
 ficus sic statuit: leuissimā esse pluuiatilē. Secūdo loco fontanā. gradaria
 Tertio fluētī. Quarto putei. Postremo loco eā quæ ex niue aut qualitas.
 glatie liquata sit. Grauiorem his esse quæ ex lacu. Omnīū autē
 pessimam quæ ex palude. Sub Argo mōte ciuitas Mazara aqs
 abundat alioqui bonis: sed q; ætate quo fluāt nō habeāt / sunt
 insalubres et pestilētes. Ista quidē in sentētia periti oēs sunt: vt
 aquam natura sui dicāt corp⁹ esse impmissū et simplex: cui frigi
 ditas et humiditas inest. Eā igit optimā dicem⁹: quæ a natura
 sui minime aliena minime prauata sit. Quare ni purissima et oī Vitia ex
 lentitudinis mistiōe oīsq; saporis odorisq; vitio imunis fuerit / aq; ipura aq; ipura
 proculdubio salutī plurimū officiet / itestinos vti loquūt euēta subnalce
 tionū meat⁹ obstruēdo: venas oblimādo: spūsq; ministros vitæ tia.
 intercludēdo atq; obfocādo. Hic est qd aiūt / pluuiā qñqdē ex te Aqua
 nuissimis vaporib⁹ coactis p̄stet / merito esse oīm optimā. mō id pluuiā.
 ei non adsit vitīū / q; asseruata facile putrescit / et fetore inficiat /
 crassiorq; reddita alui duritiē iducit. Dixere aliq fieri id q; a nu
 bib⁹ ex nimīū varijs et diuersis inynnū cōmistis aqs haustæ sint:
 puta ex mari: in qd oē fontīū gen⁹ cōfluat: et nihil ad corruptio
 nē dari apti⁹ paratiusq; q̄ dissimiliū cōfusam cōmitionē posse.
 Cōfusus inynnū multarū vuarū succ⁹ vestutaj ipatiēs est. Apd Lex He-
 Hebrēos puetus fuerat lex neqd semia nisi selecta et siplīcia se brēorū de
 minarēt / naturā indicātes dissimiliū p̄mitionē penit⁹ abhorre seminib⁹
 re. Qui autem Aristoteli assentiuntur / et haustos a terra vapo
 res in parte aeris quæ algida sit frigore primum veluti in caligi
 nem cogi: et mox in guttas depluere arbitrantur / aliter sen
 tiunt. Cultas arbores aiebat Theophrastus ocius in morbos
 incidere q̄ siluestres. Has enim rigidas duritiē indomita aduē
 titijs impressionibus acrius resistere. Has vero alteras teneritu
 dine sui exhibere sese ad repugnādū inualidas / q; sint ad obses
 quium domitæ disciplina. Simile et illi in aquis ducuntur / quo
 teneriores dederis / eo vt suis vtat verbis / esse passibiliores. Et
 fieri asseuerant hinc vt decoctæ aquæ et ignibus factæ mitio: Aq; fontī
 res ocissime frigeſcant / ocissime iterato ferueſcant Sed de plu: ualis / flu
 uia satis. Proxime ad istas nemo nō probat fontes Sed qui flu uialis / pu
 mina fontibus præferunt / sic inquit. Quid nam aliud esse flu: tealis.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

men dicemus q̄ exuberantiam fluxūq; plurimorū fontium vnā in cōiunctionē atq; corruationē solibus/motu/vētisq; nimirū cōmaturatā. Puteū etiā fontē esse arguūt/sed pfundiorē. Qd̄ si radiū solis aliquid aquis cōferre nō negabim⁹/qui nā istorū crudior sit in prōptu est. Ni forte igneū versari spiritum viscerib⁹ terre cōsentimus: quo aque subterraneę cōcoquātur. Aque pu teorū inquit Aristoteles æstate post meridiē fiūt tepidę. Sunt q̄ asseuerāt aquas puteorū æstate nō esse sed videri comparatione feruentis aeris gelidas. Tū cōtra multorū inueteratā opinionē experiri licet haustas nuperrime nequa q̄ irrorare: si id quo exceptę sint/vitrū satis tersum & nō perunctū sit. Sed iter principiorū quib⁹ vniuersa cōstant/cū duo maxime ex pytha-

Calor & frigus duo loris natura & vis penetrare/soluere/rumpere/rapere ad se humascula. morē atq; depasci. Frigoris vero cōprimere/cōstringere/in durtiē cogere atq; cōformare. Ab vtrisq; tamen aliqua ex pte præsertim in aquis par ppe effectus manat: si adsint illi quidē imo dici/aut plus satis assidui. Inferunt enī ambo ferme pares consumptiones partiū tenuissimarū: vnde aritudines vsionū subsequūtur. Ex quo illud est q̄ arbores calorib⁹ vstas atq; etiā eadē frigore quoq; etiā vstas dicim⁹. Id quidē quoniā mollioribus absumptis partib⁹ cōfectisq; a gelu/a soleve materiē scabrā & torridā relicta videmus. Itaq; pari quidē ratione aque & solibus lētose & gelu cinerosiores reddūtur. Sed inter pbatas aquas alia rursus differētia est. Nā cœlestes quidē aquas plurimum interest quo anni tēpore/qua diei hora imbrib⁹/quo flāte vēto collegeris: quo etiā loco asseruaris: q̄ etiā diu asseruatæ sint. Aquas post brumā grauiores dari e cœlo putāt. Collectā

Primæ p per hyemē esse affirmāt dulciore/q̄ quæ æstate colligat. Primæ caniculā post caniculā pluuie amarę et pestilētes sunt. Adustra enī terre pluuiæ mistionib⁹ inficiūtur: & terrā quidē ob eam rē sapere amaritū amaræ & dinē dicunt/q̄ solibus adusta sit. Hinc est q̄ collectā tectis q̄ ex pestilētes area præferūt: & collectā tectis alteram ex priore pluuiā dilutis

Pluuiā firmant. Pluuiā q̄ per æstatē præsertim cū tonitru ceciderit ipū tonitruam esse/& falsitudine nocuam. Nocturnū arbitrat Theophrastus imbrē præstare diurnis. Ex his salubriorem putāt eam quæ ceciderit flāte aquilone. Aquā pluuiā Columella fore ait pura.

Liber. X. De Operū instauratione. Fo. CLIX.

nō pessimā/si tubulis fistilibus ducat in cisternā contextā. Sub diuo enī & solibus facile putrescere: ligneo etiā vase asseruata vitijs obnoxia. Aquæ fontiuū etiā inter se differunt: eas quidē q̄ Aquæ fōs a mōticuloꝝ radicib⁹ scaturiāt putabat Hypocras esse omniū tiuales q̄ optimas. Tū de fontib⁹ veteres sic statuebāt/vt inter optimos modo in primo haberēt loco fontē/qui septētrionalē/quive equinoctiū ter se. dif. ad solē oriētē spectet. Vltimo ponūt loco fontē/qui meridiē. ferant. Proximos optimis eos putāt qui ad exortus hyemales sint: et Qui fons occiduos etiā non vsq; quaq; penitus aspernant. Qui locus rores optis et plurimo & leuissimo esse vdosus solet/is quidē suauissimas mi. prębebit aquas. Ros enī nō nisi quietis puris temperatisq; aere locis inspergiť. Theophrastus aquā terra infici arbitrat nō sec⁹ atq; in fructibus succus vitis arborūq; qui oēs terrā quā suxe rint et eas res quę radicib⁹ iunctæ sint sapiant. Tot genera vini haberi dixeret veteres/quot sint terrę glebæ/vbi vitis plāterur. Patauina dicebat Plini⁹ vina falicē sapiūt/qua illi maritantes. Cato vites docet vbi medicētur veratro herba ad aluū sine periculo ducendā/manipulis ei⁹ herbę ad radices iter ablaque andū deiectis. Hinc est q̄ aquas præferēdas putāt/quę ex petra rediuua erūpant/q̄ quę ex limoso subgemūt. Sed præstare omī bus arbitrātur quę ex ea tellure extillarint: quā tu si in peluim aquæ admiscueris vt lutescat sedato motu confestim fidat. Et aquā colore/sapore/odoreq; nō omīno ipuro relinquat. Eadē ratione aquas q̄ per saxa præcipites voluātur putabat esse optimas Columella q̄ aduētitijs mistionib⁹ non inficianť. Sed aq̄ nō omīs q̄ per saxa fluat eiusmodi est/vt eā egregie pbem. Nā si alueo decurrat cæco ripisq; multo vmbrosis atq; pfundis icru descit. Sin autē alueo defluat patulo/tūc Aristoteli facile assentior. Nā feruore quidē solis parte leuiori cōsumpta reddet crasfior. Scriptores Nilū fluminib⁹ omībus præferūt his de causis Nilus pu Primo quidē q̄ cursu descēdat multo: q̄ ve terras secet purissim. ritate flu mas/& nullis infectas vitijs putredinis aut licci nocui conta. uijs oib⁹ gione vitiatas: q̄ ve septentrionē petat. q̄ ve alueo fluat pleno pferēd⁹. & purgato. Aquas quę quidē cursu lōgiore & tardiore veniant negādū nō est motu min⁹ crudas: lassitudineq; magis extenuas/atq; inde bene defecatas reddi/sordiū sarcina inter fluendū destituta. Tū & in hoc veteres oēs cōuenere/aquas non modo esse tales/qualis sit terra: vti nūc dicebamus/vbi quasi in paren

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

tis gremio asseruētur: verū etiā tales reddi/ quale ipm sit solum
qua pfluāt: q̄lis etiā sit succus herbarū quē lauerint: nō ea p̄ser-
tim re q̄ eas defluēdo libet: q̄ vel maxime ea re q̄ sudores imi-
scuerit terræ isti⁹ in qua pestilēs herba vigeat. Hinc est q̄ atunt
degeneras herbas p̄bere aq̄s nimirū insalubres. Pluuiam aliq̄n
senties fetentē/atq̄ fortassis etiā amarā. Id fieri ex loci infecti-
one aiunt: vnde primū is sudor euaporarit. Succū etiā terrestrē
vbi natura digestū & maturū est/dulcia: & cōtra vbi indigestū/
amara oīa reddere quib⁹ admisceat̄ p̄dicāt. Quæ septētrionē pe-
tant aquæ/eas forte ea re dices esse cōmodiores q̄ frigidiores
sint. Nam radios quidē solis præcipites fugiūt: & lustrātur sole
poti⁹ q̄ vrātur. Cōtra sunt q̄ in austrū. Nā ille quidē sese veluti
in flāmas vltro ingerūt. Igneū spiritū corporib⁹ a natura imi-
stū aiebat Aristoteles borea v̄to retūdi q̄n gelidus sit/atq̄ inti-
mum cōcogi/nequid euanescat: ex quo aq̄ coctiores reddūtur:
et spiritū eūdē ipsum hūc flāma solis dissipari cōstat. Puteos &
aquarū fontes sub tectis vaporē nō emittere ex peritorū snia re
ferebat Seruius. Id quidē ea re fit/q̄ aerē densatū ex pariete te-
cto cōprehēsum atq̄ grauē tenuis ille missus anhelit⁹ p̄findere
peruadere/sūmouereq̄ non pōt. Libero autē & soluto cælo liq-
dius efflat/& q̄si anhelit⁹ soluit atq̄ expurgat. Hic est q̄ puteū
sub diuo p̄bāt: cōtectū autē edificatio nō p̄bāt. In cæteris ea fer-
me om̄ia puteis desiderantur/q̄ in fontib⁹ exigunt. Genere enī
puteus & fons cognati sūt: nullaq̄ re differūt præterq̄ fusionis
motu. Tametsi nō infrequētes iuenias puteos: quorū venę lar-
go fluxu moueant. Affirmātq̄ nullas perēnes dari posse aquas
motu penitus imunes. Immota enī aqua vbi vis insalubris est
Qd si multa in singulas horas aqua ex puteo hauriat: erit is q̄-
dem eo eque atq̄ inde reddit⁹ vt sit veluti dep̄ssior fons. Cōtra
si fons ipse nō redūdet/sed quiet⁹ relideat: erit is qdē modice p̄-
fund⁹ pute⁹ potius q̄ fons. Sūt qui putēt nullas dari aquas vtī
aiūt iuges & perēnes/q̄ nō ad fluētis torrētisq̄ pximi fluxū mo-
ueātur. Qd mihi quidē p̄bat. Apud iuriscōsultos iter lacum &
stagnū hoc interest: q̄ lacus quidē aquas habet perēnes: stagnū
vero tēporales & collectas hyeme. Lacus ipse triplex est. Alter
quidē statarius/vt sic eū appellē qui suis cōtētus aquis sese cō-
tineat: nusq̄ redūdet. Alter qui fluminis parēs aquas p̄fundat.
Tertius qui quidē aquas aliunde influētes excipiat: iterūq̄ per

Cōtectū
ædificatio
puteū nō
p̄bant.

Lacus.

fluentē remittat. Primus stagni naturā sapit. Secūsus fonti si-
millimus est. Terti^o ni fallor dilatatus eo loci fluuius est. Ergo
ea repetēda nō sunt/que de fonte & flumine dixim⁹. Hoc addē-
dū tectas qualescunq; aquas vmbra frigidiores & clariores/sed
crudiores esse ¶ sint quas lustrarit sol. Cōtra multo excoctas so-
le aquas salinosas & lentos reddi. In vtriscq; pfunditas pdest
istic vt æstus feruētes/illie vt gelationes tolleret sine incōmo-
do. Demū stagnū ipm nō semp vsq; quaq; detestandū arbitrant^r
Nā vbi anguille scatēt/aquas haberi non oīno incōmodas pu-
tant. Stagnatiū pessimā dicūt esse aquā/quæ sanguifugas alat: **Stagnan**
que tela supinducta pigruerit: que fetore nauseā cierit: que co- **tiū aqua-**
lore atro & liuenti: que spissitudinē in vase multū asseruet: que **rum quæ**
mucosa grauitate lentescat: que si manus ea laueris/tarde sicce **pessima-**
scat. Sed vt de aquis summam q̄ dicta sunt colligā: leuissimā
esse aquā oportet limpida/tenuē/pellucidā. Addēda itē his sūt
que primo attigim⁹ libro. Pręterea ex vsu veniet: si menses alī
quot pecudē & potā & lotā ex ea quā cęteris pręstare dixim⁹ in
spexeris q̄ mēbris totoq; corporis habitu valeat. Exq; iocinez
habitu didiceris an bene sit. Nā omne quidē quod ledat/ledere
aiunt tempore: & possunt nimirum grauius ledere que tardius
sentiantur.

¶ De aquarū ductu et vsibus bellissime & aptissime. Capi. VI.

Eniq; inuēta & pbata aqua puidēdū est vt bellissime
ducat: aptissimeq; vsib⁹ prębeat. Aquę ducendę ratio
duplex est. Nā aut deriuat aquario sulco/aut cogit si-
stulis. In vtriscq; aqua non mouebit/nisi quo ea ducat
locus depressior sit q̄ vnde motū inchoarit. Sed hoc interest q̄
deriuata quidē aqua cōtinuo descēdat opus est: coacta autē in-
surgere tantisper aliqua itineris parte potest. De his nobis di-
cendū est. Ergo prius nōnulla recēfenda quæ ad rē faciant. Ter-
ram qui ista inuestigarunt esse aiunt sphericā/tametsi multa ex
parte mōtib; asperā: multa etiā ex parte vestitā mari. Sed ma-
ximo in orbe vix sentiri asperitatem: esseq; id veluti in ouo: qđ
cum asperum sit/tamen in ea ambit⁹ magnitudine minutas il-
las prominentias non putari. Et constare quidē maximū terre
ambitū stadia esse ducentorū quinquaginta duum milium: te-
ste Eratosthene. Et inueniri montem nullum adeo excelsum
neq; aquam adeo profundam/cuius perpendiculū milia exce-

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

dat cubitorū quindecim. Ne caucasus quidē: cuius cacumen ad
tertiā vsq; noctis horā illustrē sole. Est in Archadia mōs oīm
maximus Cyllenus. Et⁹ perpēdiculū metiti stadia nō excedere
viginti attestātur. Et mare putāt habendū nō secus atq; illini-

Iocus de
terra &
mari di-
ctus.

mentū: qđ sit veluti in pomo æstius ros. Sunt qui ioco dicant
mūdi opificē cōcauitate maris veluti sigillo vsū fuisse: cū pri-
mo formaret mōtes. His addūt geometræ qđ egregie faciat ad
rem. Rectā lineā quę terrę globū cōtigerit si a puncto cōtactus
ad mille passus in lōgū pducā/ fore vt interuallū illic qđ inter
eā & maximū terrę ambitū sit nō plus denos excedat digitos:
ea re sulco aquario aquam nō moueri/ sed stagnari in singulis
octonis peractis stadijs vado sit depressiore pedē integrū q̄ fuit

Incile.

locus/ vnde incisa ripa sit: quē locū iuriscōsulti Incile nūcupāt
dictū a saxi terræve incisione: quæ fiat aque ducēde gratia. Sin
autē eo stadiorū octonū spacio pedes declinarit plus sex/ cursū
aque reddi putāt nauib⁹ rapiditate incōmodū. Ab Incile autē
superficies vadi ad fossurā deriuationis excauati: vtrū depres-
sior sit: & quātū obliquitas descēdat: quo pacto dinoscaī instru-

Obliq̄tas
fossurę q̄
modo co-
gnoscēda

mēta quēdā & ars perutilis inuēta est. Eā rem imperiti fabri co-
gnoscūt pila ipsam in fossionē posita: quę si roteī / satis pcliuē
ductū fore arbitrātur. Peritorū instrumēta sunt libella/ norma
atq; deniq; similia oīa quę angulo recto finiātur. Ars paulo
secretior hęc est. Sed eā nō nisi quātū ad vsū faciat explicabi-
mus. Fit quidē intuitu et spectatione/ nā ea nos puncta nuncu-
pamus. Si erit illic planities expedita/ qua ducēda est aqua erit
intuitus dirigēdi ratio duplex. Nā aut modicis interuallis aut
lōgioribus terminis certa quēdā signa & limites ponētur: pun-
cta extrema interualli quo magis erunt inter se finitima: eo a
flexo terrę ambitu directio intuitus min⁹ abscedet. Quo autem
erunt interualla ipsa pductiora/ eo terrę ambit⁹ solūq; ab recta
librę linea esse pcliuius iucniē. In his obseruabit vt in quosq;
mille passus digitos vsq; declines decē. Sin autē non erit plani-
ties expedita: sed interextabit tumult⁹: tūc in his quoq; duplex
erit ratio: vna vt altitudinem hinc ab Incili: hinc vero cōtra ab
emissario cōdiscas. Emissariū appello destinātū vsui locū/ quo
velis aquā puenire/ vt inde aut libera/ aut ad certos vsus emita-
tā. Discunt altitudines istic pductis dimētionum gradib⁹. Ex
graduū similitudine quib⁹ in tēplum cōscendim⁹ hic grad⁹ ap-

pello: quorū vna est linea radius intuit⁹ pduct⁹ ab oculo spectā
tis ad parē oculi altitudinē. Id fit libella atq; etiā normis. Alte
ra vero linea est/ q̄ ab oculo ipso spectātis dimensoris ad pedes
cadat ex perpēdiculo. In istiusmodi gradib⁹ adnotato ex eorū
perpēdiculis q̄ nā sūma lōgitudinū excedat/ hinc ne qua cōscen
das ad verticē ab Incili: an contra/ qua ab emissario. Altera erit
ratio/ vt lineas ducas ab Incili summū vsq; ad cacumen tumu
li q̄ interfurgit: & inde quoq; lineas ad emissariū / angulosq; ex
geometrarū rationib⁹ directos annotes q̄ iter se cōueniāt. Sed
ratio hęc cognitu subdifficilis quidē est: factu etiā nō satis fida
Magno enī interuallo anguli error q̄ ad oculū intuētis causef
q̄uis modic⁹ sit: plurimū tñ habet momēti ad rem. Sed rationi
huic cōsentanea erūt q̄dā/ vt mox dicem⁹ quibus quidē si forte
trāssosso mōte aqua in oppidū ducēda sit: ad directiones habē
das vtamur peroportune. Id fiet sic. Sūmo in mōtis cacumine
vnde hinc Incile/ hīc emissariū sese visendū p̄stet cōplanato in
solo signabis circulū pedes latū decē. Is circulus orizon nuncu
paf. In circuli cētro figis hastile/ vt stet ad perpēdiculū. His per
actis director artifex extrinsec⁹ ambibit circulū q̄ritās q̄ loci li
nea intuit⁹ ad alterū aq̄ ducēde terminū intēta terminū ipm pe
tat: & ima cētricū illud infixū hastile p̄tingat. Loco igiŕ istoc in
orizonte circuli certo & nota artifex ipam hāc signabit lineā di
rectionis vtrinq; hinc atq; hinc p̄scriptū circuli ambitū secantē
Erit hęc nimirū linea cicli ipsi⁹ diameter: qñ per cētrum directa
vtrinq; coronā secet circuli. Eadē ipsa hęc lineā si ēque p̄trario
ab intuitu in lōgū & directū pducta hinc Incile/ hinc emissariū
petierit/ rect⁹ ea ductione p̄stabit ducēde aquæ cursus. Sin autē
non petierit: sed alia q̄ Incile spectet/ alia q̄ emissariū spectet dia
meter diuersam petierūt directionē/ tūc ex mutua linearū istarū
interfectione ipm ad cētricū hastile facta patebit q̄ differāt illæ
quidē directiones iter se. Nos circuli isti⁹ adminiculo ad vrbū
p̄uinciarūq; descriptionē adnotandā atq; pingendā: ad cunicu
los etiā subterraneos pducēdos bellissime vtimur. Sed de his
alibi. Quo vis igiŕ riuo adducat aqua seu modica ad potum: seu
multa ad nauiū vsus sit/ his vtamur directionib⁹/ q̄s hacten⁹ re
cēsuim⁹. Sed riuū parandi opus non idē erit in maiore aq̄ copia
ēque atq; in minori. Nos hic ea p̄sequimur vtī cœpim⁹ q̄ ad po
tum: postea suo loco nauigabilē trāsigemus. Opus riuū aut erit

Nota di
rectionis
artificiū.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

- Riuus q̄** structile aut fossile. Fossa erit duplex: aut quæ per agrū ducatur
mō parā- in plano aut quæ montis intima puadat/ qđ cuniculū nūcupāt
duſ In his omnib⁹ vbi lapidē/ aut tofum/ aut dēſiorē cretā/ aut qđ
tale quod aquā nō cōbibat inueneris/ ſtructura op⁹ nō erit. Vbi
vero ſolū aut latera nō ſolida ſubſequēt: tūc fiet ſtructile. Foſ-
ſa eadē ſi ducetur per telluris viſcera/ tūc qbus ſupra dixim⁹ ra-
tionib⁹ ſuccidetur. Cuniculis ſingulis quoſq; in pedes cētenos
puteorū æſtuaria adapiēt: et foſſura atq; vti telluris firmitas
exiget ope ſtructili firmabūť. Vidim⁹ puteos in Marſis ad emiſ-
ſarium fucini lac⁹ ſtructos ope elegāti lateritio cocto altitudi-
ne incredibili. In vrbe annos abvrbe condita quadringētos et
vnū et quadraginta Romæ nulli fuerāt aquæduct⁹ ſtructiles.
Flumina Poſtea eo deuenit res vr etiā fluia pēſilia inducta ſint. Et fuiſſe
penſilia. ſtructiles duct⁹ Romæ prædicāt vno tpe q̄ plurimos quorū af-
fluentia ois dom⁹ abūdaret. Sed in præcipio cœpere ſruere du-
ctus ſubterrancos. Id habuit cōmoditates Nāq; latēs opus id
minus patebat iurijs. Tū et aquas q; neq; gelicidijs neq; æſtui
caniculæ eſſent expoſiti præbebāt paratiores et frigidiores: nec
facile ab excurrentib⁹ hoſtib⁹ intercipientib⁹. Poſtea delitiarū grā
vt ſubſilientes aq; fontib⁹ hortorū et balneis haberēt / ducere
ope arcuato aggreſſi ſunt ſtructura locis nonnullis alta pedes
Aquarū plus cētum viginti/ pducta paſſus ſexagies milies. Id etiā habe-
ductus bat cōmoditates. Nā cū alibi tū et tranſtyberī ex aq̄ ductu mole
uarij. bant fruges: quo deſtructo ab hoſtib⁹ faciūda tyberi molē dina-
curarunt in nauib⁹. Adde q; aquarū copia vrbis facies et ſpiri-
tus purior atq; purgator effect⁹ eſt. Adiūcere etiā architecti q̄
ad vſus ciuiles horarū et tēporū ſumma cū rerū illic motarū fe-
ſtiuitate facerēt: puſilla enī pro frōtib⁹ emiſſarij ſimulachra ex
ære obābulantia et ludos triūphiq; pōpā repræſentabāt. Audi-
Organa ebantur et muſica organa/ vocūq; cōcinnitates perq̄ ſonoræ et
motu aq̄ ſuaues mouēte aqua. Structiles riuos opiebāt teſtudine paulo
ſonātia. craſſiore: neqđ aq̄ intepeſceret ſolib⁹/ cruſtabātq; intrinſec⁹ cru-
ſta qua pauimēta cruſtari dixim⁹/ craſſa digitos nemin⁹ ſex. Cæ-
Riui fru- terum ſtructilis riui partes hæ ſunt. Ad incile obijciť ſeptū: deī
ctilis par- cept per interductū interſerunť caſtella. Vbi vero prominētius
tes. ſolū offenderit: ſpec⁹ fodit̄ extremo loco ad emiſſariū adiūgit̄
calix. Iſta ſic a iuriſcōſulto diffiniūtur. Riuus loc⁹ eſt per lōgitu-
dinē depreſſus. Septa ſunt quæ ad incile apponūtur aquæ deri-

uāde gratia. Castella receptacula sunt / quæ aquā publicā fuscū Castellū
 piunt. Specus sublat⁹ est ripis loc⁹ / ex quo aqua despicitur. Ca- in riuo
 lix extrema est ducti pars / quo aqua fundit. Cūcta hæc pariete quid
 firmo et fundo perq̄ stabili et crusta itegra minimeq; futili p̄fi Item Ca-
 ciant⁹ necesse est. Pro faucib⁹ septi obijciē⁹ porta / qua possis tur lix.
 bidiorē fluentū excludere ualuis obductis: et op⁹ ad arbitriū si-
 quid vlla pte collapsum sit / reficere aqua nō īpediēte: subappin-
 geturq; cribrū æneū / quo aqua relictis frōdib⁹ et furculis cadu-
 corūq; impuritatib⁹ nitidior īfluat. A septo in cētenos deiceps
 cubitos castellū / et rursus in cētenos alios cubitos itē castellū
 aut specus interstruito latū pedes viginti / longū triginta / profun-
 dum sub riuo duct⁹ ad pedes quindecim. Id qdē adeo vt terrenæ
 labētis aquæ mixtiones impetu raptæ et cōuectæ inuēta inter
 quiescendi sede e vestigio fidāt: vndāq; riuo defecatiōre admit-
 tant. Calix modū aquæ fundendæ ex fluentis appulso atq; ex fi-
 stulæ qua vomat habitu variabit. Quo erit enī aqua ex largo et
 celeri fluente excepta: quo ve erit eadē via ducta expeditiore et
 pressura accumulatiōe augebit modū. Segnities qdē duct⁹ dep-
 dit fundēdi modū. Fistula ad librā atq; ī directū collata modū
 seruabit: fistulāq; ipsā q̄ mittas aquā optū habēt / vt sic loqr̄ / mi-
 cturitu aq̄ delimari: et nullū metalli gen⁹ dēsius resistere q̄ auge-
 Qui igit̄ et fossili et structili ope aq̄ deruet̄ hactenus. ¶ Ceteræ
 cogēt qdē aq̄ fistulis plūbeis vel poti⁹ tabulis. Nā plūbeas qdē
 phisici intestinorū excoriationes inducere attestant. Par vitiū
 dabit æs. Quæ potētur et quæ edātur ex vase terreo saporatio-
 ra esse periti affirmāt. Naturalē enī bene qescēdi sedē tū aquæ /
 tum rerū quas terra tulerit nimirū esse terrā profitent. Lignæ
 fistulæ ad tēpus aliquod aquā colore / sapore / nō grato inficiūt.
 Fistulas esse firmissimas oportet: vasa ænea inducunt epilēriā /
 cancrum / epatis dolorē et splenis. In fistula vacui diameter ha-
 bebūt solidi lateris crassitudinē nil minus quater pixidatis cō-
 missuris. Tubuli alter in alterū inibit: calce uina ex oleo leuiga-
 bun^t et cōmunient̄ structura validissima / ponderēq; graui accu-
 mulatione firmabun^t: præsertim vbi curuo ducas aquā tractu
 vbi ve īdepressius dimissa rursus præfurgat: vbi ve in anfractū
 īuersiones coarctiores reddātur: Nā ex pondere quidē īpræs-
 santis aquæ / exq; illabēdi mole atq; impetu facile tubuli tolle-
 rentur et durūperent. Id piculū vt euitarēt periti maxime in ge-

Fistulæ.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

niculis lapide rediuuo præserti rubro ad opus pforato. vtebã tur. Vidimus marmora pedes longa plus duodecî a summo ad imû traiecto foramine puia lato palmû: quod effecisse ænea fistula tornatili et harena aptissimis cõiecturis idicijsq; ex ipso lapide itellexim⁹. Id etiã vitiû vt euites eruptiõis tardabis aq̃ celeritatẽ flexionib⁹ alioqn minime geniculat; sed modice flexis / ita vt mō in dexterã flectant mō in leuã: modo etiã subeãt / mō scandãt vicib⁹ iterat;. Adijciẽt etiã his qd sit septi castelliq; loco cū nitidificadã aq̃ grã: tū etiã vt siqd vitij apparuerit facili⁹ qui locus emẽdãdus sit pateat. Sed ne poneĩ quidẽ castellũ in imo decursu vallis: neq; vbi aq̃ pressius cogãt cõscẽdere / sed poneĩ vbi perpetuã cursus æq̃bilitatẽ seruet. Quod si forte duct⁹ agendus erit / vt stagnũ lacũve trãscẽdat / leuissima id fiet impẽsa hũc in modũ. Habeto tigna ilicea: in eaq; p tigni longitudinẽ cauibis sulcũ latũ et p̃fundũ ad tubuli modũ: inq; fulco isto tubulos coaptato et leuigato calce / firmissimisq; firmato æneis. Post hæc ratib⁹ per lacũ ad lineã exposit; tigna istiusmõ alternis capitib⁹ alternis tignis iniũgito et innectito hũc in modũ. Habeto quidẽ fistulas plũbeas crassitudine cõpares: tubulis lõgas pedes quoad habilissime vbi id ita opus sit inflectant;: has fistulas sic liceat loqui tubulis impixidabis et calce ex oleo subacta cõpacturas illutabis: atq; æneis nexib⁹ affirmabis: eoq; pacto cõponito et porrigito suspensum ex ratib⁹ op⁹ tignorũ vsq; a ripa ad alterã puenat ripã capitib⁹ opis ambobus illa et ista in ripa residentib⁹ in sicco. Postea vbi lacus altior est / primũ sinito illic materiam hæc ipsam tignorũ quã tubulis cõparasti in profundũ sensim et cõequabiliter: reliq; vna subcomitãte cogerie istac descẽdere fumũ admiculis fiet illic vt plũbeã fistulã quantũ res postulet inflectant;. et op⁹ tignorũ sele aptissime in fundo lac⁹ collocet. Paratis igiĩ ductib⁹ prima imissione aquã simul imittis fauillã / vt siqua sint nõ satis oblita coagmẽta illiniant;. Dabis et aquas sensim nequid ea ingurgitanter infusa spiritus per fistulas introuertant;. Incredibile dictu est quanta sit naturã vis vbi spũs istiusmõi cohercẽatur / et in angusto cõstrigan;. Inuenio apud phycos ossa tybiarũ in homine ex cõcepti vaporis eruptione obcrepuisse. Ydraulici aquas cogũt ex vase in sublime profilire aere duas inter aquas interstricto.

☞ Cisterna duplex / ad potũ altã scz / altã ù ad cetos vs⁹. C. VII.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Sunt qui putēt si vitreū vas plenū sale bene obturaueris calce subacta oleo nequid aqua in vas penetret: idq; imiseris vt medias iter aq; cisternę pēdeat/ fore vt aquæ illic nulla putrescāt mora. Addūt aliqui etiā argētū viuū. Nōnulli putāt: si vas nouum fictile acri plenū aceto vti dixim⁹ bene obturatū imiseris/ mucosam ocus aquā instaurari. Cisternā puteūq; aiūt pisciculis iniectis reddi purgatorē. Piscis enim aque mucore terræq;

Epigenij sentētia.

vligine ali atq; depalci arbitranf. Ferē Epigenij vetus illa snia: quę semel putruerit aqua spacio defecari/ & rursus instaurari: post id amplius nō putrescere. Quę putrescere cœperit aqua ve hemēter subagitata iterū atq; iterū trāslata et cōmota foetorem amittet. Qd ipm etiā euenire mucoso cōstat vino atq; itē oleo Cū incidisset (inquit Iosephus) in aridū locū Moyfes: & nō ad esset alia nisi puteus amarę aque & sordidę iussit exhauriri. Id cū fecisset miles excussione/exagitationeq; istiusmodi potabilis reddita est. Coctura certū est aq; atq; extillatiōe purgari. Nitrosę itē amaręq; aque polēta inquit addita mitigātur/ vt iter duas horas possis bibere. Sed potorijs cisternis p̄terea vt aqua purgator prębeat adscisceť puteolus pprio & suo pariete circūclusus: loco positus oportuno: fundo paulo dep̄ssiore q̄ cisterna. Habebitq; puteus hic ad latus sui fenestrellas obtrusas aut spōgia/ aut pumice: nequid aqua ex cisterna int⁹ in puteū hunc nisi crassiorib⁹ mistionib⁹ dimissis et bñ liquata penetret. Apud

Pumex Tharaco nensis.

Tharacōnē Hispanię pumex cādīdus inuenit̄ minutissimis re fertus meatib⁹: quib⁹ aqua e vestigio limpidissima extillet. Li quabit̄ etiā si hostiolū quo puētura sit obstruxeris vase crebris foraminib⁹ om̄i ex parte p̄terebrato: & mox cōpleto harena flu

Aqua q̄ modo co letur.

uiatili/ vt aqua tenuissimā p̄ harenā penetret. Apud Bononię tofum habēt harenaceū fuluū: per quē aqua guttatim stillet le uissima. Sūt qui aqua maris panes efficiāt: qua nihil ad morbū procliut⁹. Tantā habēt istiusmodi quas recēsūm⁹ instillatiōes vim vt eā salubrē reddāt. Marina aqua Inqt Soliuas arzilla si percoleť dulcescit: & salē adimi cōpertū est/ vbi tenui torrentis harena iterū & iterū coleť. Vas fictile bene oclusum si habuesť immersum mari i plebit̄ dulci. Et hoc sit nō ab re/ vbi turbulen tā Nili fluminis aquā posuere/ si quid supra limbū et marginē aque amigdalā perfricaris/ e vestigio clarescet. Hęc satis. Si qñ vero fistularū ductus limo fieri obstrusi cœperint/ imittito aut

gallam/ aut pilam factam cortice suberis/ illigatā filo tenui & p̄longo. Cū igitur pilā fluens vnda perductū ad inum caput perduxerit: filo huic tenui aliud firmitus ac deinceps funiculū ex sparto alligato. Post id trahendo & retrahendo funiculo ab uerrentur quę obstiparant.

¶ De esca & veste quę agricultura paranda: agriq; colēdi/ mi- nusq; feraci regioni subueniendi modus. Caplm. VIII.

MVnc ad reliqua veniamus. Dixim⁹ escā et vēstē debe- ri accolis. Has res dabit agricultura: q̄s artes p̄sequi ad institutū nō pertinet. Sūt tñ ex architecto aliqua quę aratori cōferant. Id quidē vbi ager ad cultū seu siccitate/ seu aquarū nimietate & molestia aptus nequicq; sit de his aliqua breuissime cēsuisse iuuet. Vineā in prato et humecto De vite ī facies sic. Infodies ab oriente in occasum lineis directis & equi prato po distātibus foueas q̄ maxime id liceat p̄fundas: latas pedes no- nenda.

uem: distantes inter se pedes quindecim: & quā exemeris ex fol- sa tellurem accumulabis in area interuall: vt accliuitate meri- dianū excipiat solē. Istiusmodi colliculis factis manu vitis tu- tior erit et feracior. Contra in colle & siccō facies pratū sic: fossā oblongam nō decurforiam sed stagnātem in parte sublimiore facies margine ad libellam collibrato & cōæquabili. In eā deri- uabis aquam ex p̄ximis fontib⁹: ea superfluēs a latere cōtinua parilitate substitutū corrigabit agrum. In campestri Veronensi faxis globosis referto et alioquin nudo atq; penitus infœcun- do nōnullis locis crebra irrigatione effecere vt cutis obducere- tur cespiticea: & pratū excreuerit lētissimū. Silua vti crescat Vt silua in palustri versabis agrum aratro: oēm q; extirpabis cespitē ra- crescat.

dicitus: post id ad exortum spargito glandē ex robore. Hac sa- ctione locus plantarū copia refertus redde: quibus maxima ex parte humor exuberās exhauriā. Tū et radicū accretione cadu corūq; foliorū et furculorū accumulatione indies solū reddetur subelatus. Turbulentas etiā alluiones si imiseris vt quiescāt fidosis superobduces crustā. Sed de his alibi. ¶ Sin autē aquarū molestia regio vexabit: qualē vidimus Galliā ad padū. Quales Venetię & eiusmodi: sunt q̄ cōsiderasse oportet. Nā aut nimie- Lac⁹ suf- tate/ aut motu vexabūt/ aut vtriscq;. De his nos breuissime trāsi fossis mō gemus. Apud lacum Fucinum Claudius perfodit montem: et tib⁹ dedu aque nimietate obduxit in fluuium ripam. Et lacū Velinū for- cti.

Leonis Baptiste Alber. De re edificatoria.

tassilis quoq; ea re. **M.** Curtius eduxit vt flueret in mare. F. lacu nemorenlem itidē videm⁹ suffosso monte deductū in laurētē lacū: ex quo hortorū illa amœnitas et lucus fructifer sub nemo rensi ags libera relicta sit. Cæsar fossas cōplures facere apd Hylerdā instituerat: quib⁹ptē aliquā Sicoris fluij auerteret. Herymanthus crebris flexionib⁹ curuar⁹ ab accolis agrū rigātib⁹ cōsumitur adeovt religas sine noie remittat in mare. Cyr⁹ Gāgē plurimis factis ductib⁹ abscondit. Numero eos fuisse dicit Eutropius cēties quat et decies sex: ad eāq; demū exiguitatē redactū/ vt sicco peruaderet pede. Apud tumulū Halyactis in Sardis qd ex parte maxima ancille effecere lacus est colous factus manu deductus ad excipiēdas alluiones. Lacū effodit Myris apd Mesopotamiam supra urbem ambitu stadia trecēta et. lx. profundum cubitos quiquē ginta: quo Nilū si qñ acrius insurgeret exciperēt. Ad Euphratē ne tectavrbis diripiat præter moles qb⁹ cohercere retur nonnullos etiā lac⁹ qui excipiāt vi fluminis addidere. Ad didere etiam cauatos sinus ingētis magnitudinis: quib⁹ stantē et quietā aquā vndis ipetentib⁹ pro aggere obijcerēt. De aquis igif vbi supfluant/et nōnulla ex pte vbi motib⁹ ifestæ sint diximus. Si quid vero ad eā rē deerit/ dicem⁹ proxime: vbi de flumine et mare transigem⁹. ¶ Sequif vt q̄ nō possit ex se alimēta regio præbere icolis/ illud aliūde quoad id fieri possit comode suscipiat. Ad hanc rē facient itinera et viæ: quæ quidē habenda sunt ita vt perq̄ facile comodeq; possint oportunis temporib⁹ necessaria cōportare. Itinerū/ quod alibi suo loco attigim⁹ duo sunt genera: terrestre atq; aquaticū. Lutosa carrisq; corrupta ne sit via præ exaggeratiōes/ de quib⁹ alibi dixim⁹ curādū est vt plurimū capiat solis: plurimū vētorū: minimū vmbra. Apd lumō via si cum Rauēnæ per hos dies q; viā abscissis arborib⁹ dilatari: soeri possit lesq; imiserint/ ex corruptissima percōmoda reddita est. Videre cōmoda. istuc licet sub arborib⁹ quæ propter viā sunt q; solū illic tardi⁹ sicces fouente vmbra fieri ex quadrupedū attritu lacusculos: q collecto imbre semp cōmadescāt atq; dilatenf. Aquatica vero via erit duplex: vna quæ coherceri possit / vt flumen et fossa aq̄ria. Altera quæ nō possit/ vti est mare. Et dicere posse videor fluminib⁹ æque adesse atq; in vase vitia vbi fortasse fundo sint aut lateribus nō aptis/ nō integris/ non accomodatis. Nam cū ferēdis naibus opus aqua sit non modica: ea quidē in laterib⁹ fir-

mis cōtineat prorūpet. Agrūq; vastans late manabit et dissipabitur: vt etiam terrestriū itinerū vsus turbetur. Præterea si erit fundū obliquū / quis dubitat nauī cōtrariā vnda præceps refutabit. Adde etiā siquid erit a fundo surgēs salebrosū aut dorsuosū impediēt. Conuecto Romā obelisco ex Aegypto intellexere Tyberim nauigationib; cōmodiorē esse q̄ Nilū. Illū sane profusa patere laxitudine: hunc alterū esse profunditatis altitudine potētiorē. Neq; enī magis aquarū copia hunc ad vsum nauium q̄ altitudine indigem;. Tametsi etiā faciat latitudo ad rem. Ripis enī aquæ tardiores redduntur. Fluuio fundū cū erit nō stabile: huic etiā latera minime erūt valida. Instabile ferme fundum est omne præter id quod structuræ operib; probari diximus: hoc est quod ipsum soliditate sui ferrū aspernet. Eritq; omnino mobile quod ripa in creta / plano in campo globosoq; et rotabili instratū sit solo. Cui fluuio latera infirma sūt: huic et alueus erit salebris ruinarūq; excrementis et truncorū aut lapidum transuersarijs mollibusq; impedit;. Omnino infirmis silina et momētis mutabilia erūt latera / quæ alluio imposuerit. Ex hac laterum labilitate sequūtur quæ de Meandro Euphrateq; ferunt. Nam ille quidē q̄ solum secet infirmū / multas indies flexiones innouat. Euphrates vero canales quib; inducīt sēpissime obstruit laterū ruina. Istiusmodi laterū vitij maiores prouidebāt structo in primis aggere. Atqui aggeris quidē ipstus modus ad cæteras ædificationū rationes refertur. Nā in De aggeretere est quidē quæ ducat lineam / aut quo astruat firmeturq; opere. re ad fluuium. Qui agger recta sicut flumē ducetur lineam: is quidem vndis non uiuam facit eliditur. Aggerē vero quē transuersum fluui; offenderit / si erit inualid; prosterneret. Aut si erit depressus supfluitabit. Qui istic non prosterneret agger / indies augebitur fundotenus. Nam cōuecta quidē eo cōpinget / et quasi ad conscendendū succumulās alueo sese attollet: et destitutis illic quæ lōgius vectare aut propellere nō liceat alio deflectet. Si prosterneret aggerē vi sui et mole: tunc quib; naturis dixim; vtetur: cōplebit vacua: dispellet aerem: et rapiet quæcūq; aduersent. Sed grauias et quæ ægre moueantur vna cum præterlabendi ipetu sensim vadendo destituet. Hinc est q̄ in faucib; eruptionū inundatio quæ in agrū fit harenā crassiorē relinquit præaltā. Deinceps vero leuior et limosior accretio telluris inuenitur. Sin autem superabit allu-

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

uio aggerem atq; superfundet: tunc ruentiũ vndarũ appulſu ſolum illuſum commouebitur: et commota fluxu alportabuntur/ quoad ſubacta foſſione opus ſubrutum collabeſcat. At qui vnda quidẽ fluens ſi neq; directũ ne tranſuerſum/ ſed ex infractu aggerem offenderit/ pro ipſius flexione et fluminis latitudine ripam vtrãq; non minus hanc qua excipiatur q̃ alterã inquam retũdetur / preſſabit atq; conficiet. Et ſapit quidẽ tranſuerſi naturã flexio. Quare offenſiones perferet eaſdẽ quæ tranſuerſis infeſte ſunt: et vna duris abſterſionib⁹ delibabitur. Quæ quidem tanto erũt acriores moleſtioreſq; quanto illic vertiginẽs cicatiores/ turbidiores/ vt ita loquar ebuliant. Terebra quidem fluenti inuoluolus aquarũ et vertigo eſt: cui nulla durities diu queat reſiſtere. Videre id licet cum ex pontib⁹ lapideis q̃ illi quidẽ parte inferiore ſint alueo cauato et profundo: tum ex his locis fluenti/ quæ ripis coarctata ſunt vbi ex faucib⁹ anguſtioribus in ſpatia laxiora proruperint / q̃ illa qdem cadendo et ſeſe inuergendo late circumuoret atq; abſumat qcquid riparum aut fundi offenderit. Pontẽ Adriani Romæ audeo dicere omniũ quæ homines fecerint operum eſſe validiſſimũ: tñ alluiones adduxere vt dubitẽ diutius poſſe reſiſtere. Stipitibus enim et ramis quos ex agro alluiones arripuere/ pilas annuis moleſtijs onerant: et fauces arcus multa ex parte obturatas reddunt. Fit ea re vt aquæ intumeſcãt: atq; inde ex alto præcipites et moleſti vortices corruant et puergantur. Ergo pilæ puppi ſubruunt: molemq; operis perturbãt. Haftenus latera.

Pons
Adriani.

De fluuiis Nunc de fluminis fundo. Nicotrix apud Meſopotamios ſcribit Herodotus nimiũ concitatũ Euphratis curſum curuo tortuoſoq; retardauit ductu. At proxime quidẽ accedit/ vt diutius aſſeruetur vbi tardi⁹ effluat. Tũ et ſimile quippiã iſtud eſt. vti ſi quis arduo ex monte deſcẽdat via non præcipiti: ſed nũc in dextram nunc in ſiniſtram clui. Et fluuij nimia velocitas vtrũq; apno eueniat alueo ſatis cõſtat. Fluenti curſus nimiũ citus et cõtra piger vterq; vlib⁹ noxious eſt. Is quidem ſubruit ripas: is alter facile hærbelſcit/ et facile in glaciẽ cogitur. Amnẽ qui anguſtarit/ aquas fortaliſs reddet altiõres: et alueum qui excauarit/ habebit profundiores. Excauandi/ impedimenta tollendi/ atq; purgandi eadem ferme ratio et finis eſt de quib⁹ mox dicemus. Sed excauatio iſtic erit fruſtra/ niſi infra verſus mare fundũ ad

defluxus rationes equę depreſſum ſubſequatur.

De fossis / ne aq̄rū copia delit / ne v̄v̄sus ei⁹ impediāſ. Ca. IX.

Enio ad fossas. Optandum ne copia aquarum desit: ne ve vsus ad quos instituta est impediatur. Ne desit duplex erit ratio. Prima vt aliunde deriuata abunde influat: altera vt cōcepta diutius afferuetur. Deriu-

bitur fossura ex his quæ superi⁹ dicta sunt. Ne autem impediāſ iam deductæ vsus assequemur cura et diligentia. Siquidem sæpe purgabitur et importata deplebunt. Sed fossam aquariam Fossa aq̄ fluuium esse cōsopitū dicūt: eiq̄ ferme omnia debent / quæ flu ria. ento et in p̄mis fundi laterisq̄ soliditas et firmitudo exigat: ne quid immissas aquas absorbeat: aut per interuenia deperdat. Et itē profundiorē esse oportet q̄ latā: id quidē cū nauis ferendæ gratia tū & a sole minus exhauriatur / min⁹ hærbescet. Multæ ab Euphrate in Tygrim fossæ perducte sunt / q̄ sit ille quidē aluo sublimior. Gallia ps Italię quæ circa ifimū Padū et Athi sim est / tota fossis enauigatur. id illic facile præstitit planities. Ex Nilo Ptolemeus inqt Diodorus / cū nauigaret fossam apiebat: enauigata claudebat. Vitijs remedia erunt hæc. Cohercio / purgatio / clausuræ. Aggere flumina coherent. Aggeris lineā ducito / vt non repente / sed sensim præmat latera atq̄ interstrigat. Vbi vero ex faucib⁹ angustiorib⁹ laxiora in vada dimissurus sis: nō abrupto imissio sed p̄ducto canali finito vt deinceps dilatatis v̄ndis sese fluui⁹ in pristinā āplitudinē v̄dicet: neq̄ ob repētīnæ libertatis licētiā petulantib⁹ inuoluulis et vorriginib⁹ lædat. Cōfluebat fluui⁹ Melas in Euphratē / cupiditate fortassis noīs adductus Artanax rex exitū fluuiō obstruxit Artanax regionēq̄ late inūdauit. Nō multo post moles iterpellatæ aq̄ trix. tantis turbinib⁹ tātōq̄ abruptit ipetu vt multa secū arua traxerit: Melæ flu rit: multaq̄ ex pte Galatiā Phrugiāq̄ vastarit. Hoīs insolētiā uij exitū senat⁹ multauit talētis trigita. Et facit ad rē quod etiā legim⁹ obstruxit Iphicratem cum Stiphalim obsideret aquā Erasij / qui fluuius Iphicra motē subintrat: et in agrum argiuum refurgit obcludere cotes. natus spongijs innumerabilibus adiectis. Sed Iouis monitu reuocatum destitisse. Quæ cum ita sint / sic admonuisse iuuet. Opus aggeris facito validissimum. Validitatem dabit materia soliditas et operis ratio atq̄ amplitudo. Qua partē v̄nda superuadendo excidat non ad perpendicularum id latus extrin-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

secum / sed modice castigatū dimittito / vt perq̄ lenissime & nulla cum vertigine defluat. Qd̄ si cadendo cœperit excavationes facere / cōfestim cōpleto nō minuta materia: sed saxo amplo / integro / stabili / angulari. Proderit & fascēs sarmentorū conijcere quo procidēs aqua non nisi infracta et lassā fundū petat. Apud Romā videm⁹ Tyberim multa ex parte opere structili coarctatum. Semiramis. Semiramis nō cōtenta lateritio asphaltū etiā superinduxit aggeri crassum cubitos q̄ttuor. Quin & muros induxit multa per stadia altos vt vrbis mœnia coequarent. Regia hæc sunt Nicotrix. Nos aggere cōtenti erimus terreno / quali Nicotrix apud Assyrios ex limo: quali et apud Gallias maxima flumina quasi p̄silia videm⁹: quoad locis nōnullis interdū superent libella: mapaliū culmina. Sat quidē erit si pōtes structili opere cōfirmabūtur. Agger fluuiatū ex quib⁹ construi debet. Aggeribus extruēdis sunt qui cespite herbofo ex prato succi sos p̄bent. Mihi etiā p̄bātur. Radicularū enī cōplexu ferrumis nātur modo vehemētī p̄nsatione assolidētur. Tota quidem aggeris cōgeries et p̄sertim ea pars quā vndē lambūt dureſ oportet spissitate īpenetrabili atq; dissolubili. Sūt qui vimineas perticas aggeri intertexunt. Firmū id sane opus: sed natura sui tēporariū. Nā cū sint perticæ facile putrescibiles / fit vt radij aquarū locos materię putrefactæ occupēt. Atq; inde peruadētes auctis meatuū fistulis grādiōres riui cōsequātur. Hoc tamen minus verebimur si perticis vtēmur virentibus. Alij salictam / alnum / populū / et quę aquas amāt arbores per ripam ordinibus frequentes plantant. Habet id quidem cōmoditatem. Seruitiū subest id quod de perticis dicebam⁹. Nam interdum stipitibus carie cōfectis demortuarum arborū perterebrationes et cuniculi manant. Alij / qd̄ mihi in primis placet / virgulta & omnē herbarum copiam quæ viuax aquis / quę radicibus q̄ ramis ferax sit / ad ripam cōplantant. Quo in genere præcipua est saliuicula / iuncus / cannuſcula / & in primis vitrex. Nam is quidem multa & populosa subcreſcit radice / prælongisq; & rediuuis fibris sese profundit: ramis contra surgit humilibus et flexulis: qui vndis alludantur / et minime irritent: & quod mirifice conferrat planta hæc aquarum auiditate continuo sese per fluuiū immerſum prouehit. Quo autem loci fm fluminis rigorem agger directus erit nudam et tersam penitus esse ripam oportet / nequid offēdat / quo fluendi lenitas irritetur. Vbi vero sese

in flexu agger obiecerit fluuiio/quo illic robusti⁹ obsistat plute-
is obfirmabit. Sinaut tota fluminis moles trāuerso erit obice
depellēda aut sustinēda:tūc p̄statē vbi erit aqua minor alueo
parēti facito cratē iunctis stipitib⁹ robusteis p̄longis:cratēq; fi-
bulis bñ cōpaginato & cōcatenato:ponitoq; stipites directū p̄
alueū/vt frōtib⁹ vndā defluentē excipiāt: p̄figitoq; quoad per
id solū liceat p̄fundū in alueū palos p̄cucutos inditos forami-
nib⁹ ad eā rē factis. Qua obfirmata insternito alternis transuer-
sarijs tignis:& in cratē hmōi exaggerato lapidū molē:eāq; ad-
glutinato calce: aut vbi per ip̄sam nō liceat fascib⁹ iuniperi in
termistis annectito. Fiet inde vt pōderis imānitatē/cratiscq; fir-
mitatē nequeāt p̄mouere. Qd̄ si vorticibus subruere instraturā
p̄sequētur/cōferet/iuuabitq; rē. Nā p̄stabit quidē vt p̄mēdo/
et sese inferēdo in p̄fundū pōdus ip̄m sedem illic petat firmissī-
mam. Sinautē fluuius perenni erit altitudine vt ratis hasce po-
fuisse non liceat:tunc his vtēmur argumentis quibus pōtium
pilas excitari suo loco diximus.

De in littore maris aggerib⁹ & corroboratione/deq; portuū
munitione et aque fluuij clusione. Caplm. X.

Corroborabit etiā littus maris aggerib⁹:sed nō iisdē
quib⁹& fluēs. Nā fluentiū quidē aque iniurijs ledūt
via nō eadē/q̄ fluctus maris. Etenī mare aiūt suapte
natura quietū esse atq; tranquillū. Sed ventorū agi-

tari pellicq; p̄ssura: fieriq; hinc vt surgētes vndarū ordines litt⁹
petāt:quo loci si trāuersum & p̄sertim asperū quid atq; hirtū se-
se illis obiecerit:totis ille quidē illic pectorib⁹ ip̄etunt:relixēq;
resiliūt & infrigūtur:atq; sic ex alto irruētes solū cōmouēt: assī-
duaq; molestia excauāt atq; demoliunt quicquid obuerset. Hoc
ita euenire indicio sunt fundi altitudines:quas ad rupes mariti-
mas iuenias. Sinautē facili et depressa accliuitate sese littus sub-
actum vndis p̄stiterit/nō habens perinde cōmotū mare/qui cū
ēstu feruidiore pugnet/ponit ip̄etus/& in se vndis molliorib⁹
reciprocās remoraē:& si quid ex cōmotionibus harenae corri-
puit atq; cōuexit/interea destituit/& loco reliquit quietiore:ex
quo littora q̄ istiusmodi porrigunt ex humili cāpo indies intra
mare excreta esse sentim⁹. Vbi vero p̄montoriū offenderit ma-
re/& subinde in sinū arcūve littoris p̄fluxerit linea incurua/il-
lic scdm littus citatū discursitat atq; obuergit. Ex quo fit vt lo

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

cis eiusmodi passim p littore excauati, pductiq; canales habentur. Alij mare suapte spirare & respirare p̄dicāt/annotarūtq; hominē nūq̄ expirare a vita/nisi estu decedente quasi argumentū hoc de se p̄stet:cū nra hoīm vita ipsi⁹ maris aiām motūq; aliqd

Mariū re habere affine & cōsonū. S3 de his hacten⁹. ¶ Ceterū maris qdē
ciroca- incremēta & decursus alioquin locis mutari passim est. Calcidicū
tio in flu mare singulos p dies sexies alternat fluctus. Ad Bizantium nō
xu & re- mutat nisi excursionē in Ponto. In Propontidē suapte natura
fluxu. mare cōtinuo ab se quecūq; a fluminibus inuecta sint reijcit ad
littora. Quæ enī agitationib⁹ cōmouētur/vbi quieti data sedes
est imoran̄. Sed cū littorib⁹ plerisq; oibus vim harenę aut la-

Harena res inuenio. Harenā alibi dixim⁹ fieri ex limo: quē sol densarit:
ex limo postq̄ id estus in minuta corpuscula disciderit. Lapidēs a maris
fit. aqua gigni autumāt. Nā sole quidē & motu aquā dicūt in tepe-
Lapides scere/exficari/ac perinde inspissari partib⁹ leuiorib⁹ exhaustis:
a maris duciq; ad eā crassitudinē vt si qn mare paululū iterquiescat: sen-
aqua sim cutim obducat mucosam/& admodū bituminosam:rūpiq;
gignunt. mox cutim hęc/et dissipari nouissimis motib⁹ & collisionib⁹ in

globescere: fieriq; quippiā spongijs persimile: deferriq; globos
hocce ad littus. Quo loci harenas illic cōmotas adglutinat sibi
atq; ad se cōprehēdit. Apprehēsas autē vi solis & salis exficari
dēsiusq; cōcogi:& tēporib⁹ durefcere vsq; vt fiat lapis. Hęc illi.
Nos tñ videm⁹ ad fluminū hostia passim excrefcere littora: p̄-
fertim si sint illa quidē flumina/q̄ per agros solubiles fluāt: in
que plures torrētes cōfluāt. Nā ea qdē p faucibus ad littus ma-
ris hinc atq; hinc multū harenarū & calculorū exaggerant: lit-
tusq; pducūt. Id ita esse manifestāt Hyster & Phasis Colchorū/
et alijs maximeq; Nilus. Egyptū veteres Nili domū appellaue-
re/& olim mari opertum fuisse vsq; ad paludes Pelusias affeue-
rāt. Tū & Cilicię magnā esse agri partē a fluuio adiectā referūt.
Aristoteles motū esse reꝝ cōtinuū arguit:& futurū spacio tēpo-
ris vt locū mare mōtesq; cōmutent. Hinc ille. Quicquid sub ter-
ra est (inquit) in apertū pferet ætas. Defodiet cōdetq; latentia.

¶ Redeo ad rem. Habet hoc p̄terea fluct⁹ in se/vt ad maceriem
obiectā appellēs infestus arietet atq; insurgat: recedēs autē q̄ al-
to cadāt propulsę aque tã multo harenas excauēt. Videre licet
istuc q̄ ad rupes & scopulos p̄fundius subsistat mare: multo ibi

illidat̄ q̄ vbi nullos īterpellatores p̄ter molle castigatūq; littus
offenderit. Quę cū ita sint/magna nimirum erit opus industria
solertiq; ingenio/vt maris vim spiritusq; coherceas. Artes enī
multa ex parte manūq; frustrabit̄ mare: et nō facile virib⁹ ho-
minū peruincēt. Proderit quidē quā alibi deberi pontib⁹ exag-
gerationē diximus. ¶ Sed si res postulabit vt portus muniēdi **Portus q̄**
gratia moles p̄ducēda in mare sit/a cōtinenti & sicco rē incipie **modo**
mus: additamētisq; deinceps opus p̄ducemus in mare: curabi- **muniēd⁹**
musq; in primis vt id perq̄ stabile ponat̄ solo: & vbiuis posue-
ris p̄fusa maximorū lapidū accumulatione coaceruādū est/ita
vt stet maceries cōtra fluctus ad lineā sensim p̄cliuem: quo ap-
pellens vndarū moles & vt sic loquar minacitas deinceps in-
stinguat̄: & nō inuēto qui cū totis pectorib⁹ conflictet̄/recurrēs
nō p̄uat: sed lenissime dilabat̄. Sic enī refluxēs vnda post se no-
uissime appellentes fluct⁹ excipiet atq; retardabit. Ad rationes
portus etiā pertinere fluminis hostia vident̄ /q̄n sese eo loci na-
ues a tēpestatib⁹ recipiāt. Hostia in primis cōmuniri & coartari
velim p̄tra fluctus maris. Aiebat Propertius. Vinceris aut vin-
cis hec in amore rota est. Sic fit istic. Nāq; hostia quidē sempit-
erne aut marī contumacius incessante superātur/harenaq; ob-
struūtur: aut cōtra peruincūt assiduitate īpetus & vincendi per-
uicacia. Quare perplacebit si duob⁹ diuersis ramis modo aquæ
suppediet̄/fluuīū dimittas in mare. Non id quidē tātū quo na-
uib⁹ mutatis ventis prōptiores ingressus pateāt: verū etiā vt
si qua tēpestatū vis obstiterit aut exitus alter forte austro flāte
obstrusus sit tumidiores actę alluiones redūdent in agrū. Sed
pateāt qua libero excipiātur mari. De his hactenus. ¶ Sequit̄ **Purgatio**
purgatio. Cæsar maximā adhibuit curā purgādo Tyberī. Erat fluminū.
enī iniectis ruderib⁹ repletus. Extāt effecti ex textis ex flumine
exēptis montes imodici nō lōge a Tyberī cū in vrbe tū extravr-
bē facti. Tantā materiā tā viuīdo ex fluuio quib⁹ nā argumētis
eduxerit legisse me nō memini. Sed vsos quidē septis arbitror:
quib⁹ discluso fluuio atq; exhausta aqua īpedimenta eruerint.
Septa sic fiēt. Parabis tigna dolata ad rectā lineā: et a sūmo ad **Aquariū**
imū eorū caput p̄ lateris amplitudinē sulcos induces vtrimq; p̄ septum q̄
fundos digitos q̄ttuor: latos ad tabulę crassitudinē: qb⁹ ad op⁹ arte parā
vsus futur⁹ sit: & parabis tabulas ēq̄li īter se lōgitudine/ēquali dum.
etiā crassitudine. His paratis figito tigna q̄ dixim⁹ vt stēt ad p̄-

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

pēdiculū interuallis inter se moderatis ad tabularū paratarū lō
gitudinē. Tignis statutis et recte firmatis imittito tabulas capi
tibus/vt per sulcos tignorū descēdant in p̄fundū. Simile opus
vulgo cataractas nuncupāt. Tu vero sup̄ iniūgito alteras alte
ris tabulis atq; cōprimito vt bene cohæreāt. Mox disponito lo
cis aptis et oportunitis cocleas aq̄rias/et sucones/et siphones/&
fitulas/ et oē exicariū instrumētū/atq; adhibeto manū opariā
perq̄ numerosam: et cōfestim ope irrequieto atq; nequicq; inter
misso iclusam a septo aquā exhaurito. Si quauero imingit/ob
struito cētonibus. Succedet op⁹ ex sentētia. Int̄ istiusmōi septū
aquariū et aliud quo astruendis pontib⁹ vsi sum⁹ hoc interest:
Nam illud quidē stabile et diu māsurū esse oportuit/ quoad pi
læ non perficerent̄ modo/verū etiā extractæ p̄solidarent̄. Hoc
istic temporariū est: atq; postridie limo depleto amouendū et
transferēdū. Sic moneo siue septo istoc purges / siue obuertas
fluuium/caueto ne cū tota aq̄rū copia et vi vno eodēq; cōcertes
loco: sed additamētis mēbratiq; opus p̄ducito. Opera quæ qdē
cōtra aquarū molē et impetū fient/ si ducta in arcū sint dorso cō
tra pondus aquæ vtgentis obiecto validi⁹ obstabūt. Torrentē
excavabis si trāuersum feceris obicē itavt aqua se in altū suble
uet: cogatq; multo cōrumescere. Assequere enī hinc vt sup̄ua
dens vnda suo casu fossam deprimat: rursusq; quantū inferiore
a parte riuī depressius infoderis: rātū alueus vsq; ad fontē exca
uabitur. Promēs enī aqua cōtinuate p̄mouet: perturbatq; solū
atq; absportat. Quī et riuū fossamq; aquariā bu bulis immissis
purgabis sic: Occludito vt aquæ insurgāt: mox coge pec⁹ vt cre
bris et cōcitat̄is motib⁹ aquā limosam reddāt: cōfesti adapito/
vt præceps p̄fundat atq; abluat. Quod si forte in flumīe demer
sum aut infixū quippiā impediērit/ præter cæteras quas noue
re fabri machinas illud aprissimum est vt nauī onustā adigas:
atq; firmissime id ipsum hoc siue sit pal⁹/ seu quid vis eruendū
adlaquees: mox nauī leues onere: fiet īde vt sese leuigata atto
lens nauis radicitus reuellat alligata. Iuuabit si clauis modū
surgente nauī palū inuerteris. In agro prænestino madētē cre
tam vidim⁹ / in qua si fustē gladiūq; infixeris/ non in p̄fundū
plus cubitū/ nulla vi manu possis trahendo euellere. Sin autē
inter trahēdū paulo iuerteris/ vti q; terebrāt facile sequē. Apd̄
Ianuā latēs sub vndis scopulus fauces ad portū ipediēbat: in

uentus homo est per nostra tempora mira præditus arte et natura quidimino: aditusq; longe patefecit. Hunc rumor est solitum sub aquis durare: et multā per horā anhelitus causa non emergere. Limū ex profundo hauries rete ostreaceo vestito sacco: trahendo enim implebit. Hauries etiā vbi mare modicū sit: palatia in spumēto. Id fiet sic. Habeto mioparones duos in horum altero ad puppim firmabis axim: in quo nō sec⁹ atq; in libra ludat antēna prælōga / in cuius antennæ capite / quod e nauis perstat / affixa sit pala pedes lata tris: longa sex. Hanc oparij immergendo limū desumēt: et in altero ad id parato mioparone exponēt. Ex his principijs multa fiēt simillima et vttiliora: quæ longū esset hic psequi. Hacten⁹ de his. ¶ Sequitur clausura. Claudeſ aq; defluuiū cataractis: claudet et vallis. In vtrifq; labra lapidea pilarū ope firmissima debent. Cataracte pōd⁹ tollimus sine hoīm periculo adhibitis ad tractatoriū fūſū rotis dēſtatis quas veluti in horologio moueam⁹ / dentib⁹ alteri⁹ fusi ad id opus et motū adactis. Sed omniū cōmodissima erit valua: q̄ medio sui habeat fūſum statutū ad ppendiculū vertibilē. Fūſo appinget valla q̄drangula: vt pansa adest veluti in oneraria nauis quadratū explicat velū qd hocet hoc sui brachio possit ad p ram versus puppive circūagi. Sed value istī⁹ brachia erūt non cœqualia: altero enī paulo erit retractior ad digito vsq; ad tris Nam fiet tū quidē vt vno a puero referet: et rursus spōte claudatur vincēte pōderib⁹ latere plixiore. Duplices facito clausuras secto duob⁹ locis flumie: spatio intermisso qd nauis longitudinē capiat: vt si erit nauis cōsensusura cū eo applicuerit: iſerior clausura occludat: aperiat superior: sin aut erit descēsurā: cōtra claudatur superior: aperiat iſerior. Nauis eo pacto cū istac dimissa pte fluenti euehetur fluuiio secūdo. Residuū autē aq; superior asseruabit clausura. Illud nō prætermittā quod ad vias pertinet: nequid ista repetam⁹ per oppidū viā nō iponēdo atq; aggerando ruderib⁹: qd praua cōsuetudine fit: sed poti⁹ adimēdo: et late circum explanādo atq; abspōtando bene tersam beneq; auersam facito: ne insule et superficies vrbis stratarū accumulationib⁹ imergant. ¶ Nūc cetera minutiora quæ emendari patientur q̄ id potero breuissime psequar. Locis nōnullis q; aqua inducta sit: regio effecta est calidior: et cōtra nōnullis effecta est frigidior. Apd Larissam Tessaliæ ager stagnāti et pigra

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

erat opertus aqua ea re aerē habebant crassum atq; æstuosum. Postea educta aqua exsiccatæq; agtio facta est regio frigidior: adeo vt posthac olea quæ pri⁹ multa passim excreuerat circum: nulla supuixerit. Cōtra apd Philippeos: illic eī meminit Theophrastus educta aqua exsiccatæq; lacu effectū est vt minus rigerent. Harū rerū causā ex puritate ipuritateq; illic spirantis aeris esse interpretatur. Nā crassum quidē aerē tardī⁹ moueri: sed diutius seruare quę a gelu æstiuue ipressa sint prædicāt. Tenuē vero aerem sese haberi gelationi aptū: et cito radiorū pmutationib⁹ affici. Et aiūt agrū incultū et neglectū aerē præstare crassum et immitē. Vbi etiam materia excreuerit cōferta: ita vt eo neq; sol

Auernus lacus. neq; venti penetrēt: nimirū erit aer crudior. Auerno in lacu antra syluarū densitate ita ambieban^t: vt exalans sulphur alites per angustias supuolantes necaret. Cæsar detectis syluis expe

Liburnū. stilētū reddidit amœnū. Apd Liburnū maritimū oppidū Aetruariæ grauissimis febrib⁹ singulas p caniculas vexaban^t: obiecto ad mare muro accolæ bñ se habuere. Post vero fossis aq; munitionis grā inducta iterato piclitan^t. Scribit Varro cū exercitū haberet apud Corcyrā et passim peste caderēt: occlusisse oēs fenestras quę austris paterēt: et eo pacto exercitū seruasse. Mura

Muranū. no celebri venetiariū oppido raro in pestē incidūt: cū proxima metropolis ciuitas et frequēs et grauiter infestē. Euenire id ar

Ignis venena purgat. bitran^t copia vitrariorū. Nā certū quidē est aerē maiorē in modum purgari ignib⁹. Et odisse venena ignē inditio est q; annotarunt venenosa animalū cadauera nō gignere vermes vt aliorum: ex ea re q; veneni natura est: necare atq; p⁹tin⁹ extinguere vim oēm vitæ. Sed eadē si tacta sint fulgure: gignere tū qdem

vermes: eo q; sit eorū venenū extinctū igni. Gigni autē in cadauerib⁹ animalū vermes nō aliūde q̄ ab vi qdā nature ignea mouēte humidū id illic aptū ignib⁹: quos extinguere p⁹priū est veneni: vbi superet: vbivero superet igne: nihil posse. Si herbas extirparis venenosas et præfertī squillā: fiet vt malū id terre nutrimentū ad se bone hariant plantæ: eoq; alimēta inficiē^t. Iuuabit syluā præfertī pomariā nocuis vētis obijcere. Nā plurimū

Remediū pro ptificis. interest aurā qua foliorū vmbra excipias. Syluā piceā aiūt ptificis et his qui lōga valitudine vires nō recolligūt: plurimū prodesse. Contra vero arbores: quę amaro sint folio: nam illæ quidem auras præbent isalubres: sicubi erit sidosus: paludescēs:

viginosusve locus: iuuabit bene patulū et bñ illustrē reddere. Nam fetores et noxię bestiole quę insurgunt aritudine et ventis cito cōficientur. Apud alexādrīā loc⁹ publicus est: quo non alibi vrbis excremēta et purgamēta ruderū exponāť. Iamq; mōtem excitarūt tā altū: vt nautis multā oportunitatē prębeāt ad hostia petenda. Quāto cōmodi⁹ humilia et concaua huiusmōi lege cōplebunt. Venetię: quod vehemēter pbo: p mea tēpora purgamentis vrbis areas intra paludes ampliārūt. Qui agrum apud egyptias paludes colūt inquit Herodot⁹: quovī culicum et muscarū vitēt altissimis pnoctant turrib⁹. Ferrarię ad Padū intra vrbē culices haud multę apparent: extravrbē insuetis execrabiles sunt Pelli ab vrbe igniū et fumi copia arbitrātur. Musca ymbroso et frigenti et ventoso in loco nō versat: p̄sertim vbi fenestras habuerit in sublimi. Sunt qui dicāt muscas nō ingredi quo lupi cauda sepulta sit: et squilla suspensa abigi venenosa. Maiores nostri cōtravī æstus plurimis vtebant̄ remedijs Inter quę delectāt criptoportic⁹ et testudinata: quę quidē nisi nisi summo vertice lumē acciperēt. Delectabāt etiā aule fenestris patulis atq; auersis a meridie: q̄ p̄sertim ymbrosas auras a cōtectis acciperent. Metell⁹ Octauii Augusti sorore genit⁹ forū iumbravit velis: vt salubri⁹ litigātes versarent. Sed aurā ad refrigerādū pl⁹ valere q̄ ymbrā: intelliges velo strat̄ iducto: ita vt aurę min⁹ pueniāt. Plini⁹ pceptaculaymbrarū in eadib⁹ fieri solita meminit. Ea q̄lia essēt nō descripsere. Sed q̄liacūq; sūt: natura in eis imitāda est Spectare licet vbi ore apto oscites: aiām emittis tepētē. Vbi vero labijs p̄stiorib⁹ sufflas: tūc missus aer subgelid⁹ appellit. Sic istic in ædificio vbi laxo veniat aura spatio p̄serti lustrato sole tepet: vbi vero arctiorē p callē ymbrosūmq; cōfluat: illic citatior refrigeratiorq; est. Feruēs aq̄ si ex fistula palīā frigētē aquā ducta sit: refrigerat. Par qdē ratio erit in aura. Quærūt qd ita sit: q̄ in sole pambulātes nō fuscant: cōsidētes fuscant: prōptū est. Nā motu cieri auras: qbus radij vis frustret. Rursus ymbra ex se vt gelida sit pderit tectū tecto: et parietem pieti obducere. Atq; hi quidem quo plus inter se distabunt: eo erit ymbra q̄stus validior. Quoad loc⁹ ita contactus et circumseptus minus inferuescat. Interstitium enim hoc inter vtrosq; parietes vim ferme habet eā quā haberet parilis crassitudinis murus. Sed eo etiā p̄stat: q̄ murus a sole conceptum

Metellus

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

ardorē tardius exiit: & iportatū etiā frigus diuti⁹ enet. Inter hoſce quos dixim⁹ parietes duplices tēperamētū aeris æquabili ter pſeuerat: in locis vbi ſolis ardores offendant: paries ductus ex pumice incalefactiones min⁹ ſuſcipiet: ac minus aſſeruabit. Hoſtia ad cōclauia ſi fuerint valuis cōduplicata: hoc eſt ſi valuis exteriorib⁹ atq; item alteris valuis interiorib⁹ ocludātur: ita vt inter primas & ſecūdas valuas aer medi⁹ ad ſpaciū cubiti cōcludat: efficiēt: vt q int⁹ loqñſ ab exclusis neqant ſubaudiri.

¶ Minutiora qdā que ad ignis vſum conferunt. Caplm. XI.

Vnclī ædificādum ſit locc nimium algenti: vt emur igne. Vſus ignis varius eſt. Sed oīm cōmodus erit is q habebit loco patulo et collucenti. Nā ſi excluſo fumorū: aut teſtudinorū preſtabit: aerē male affectum dabit: q oculis inducat ſcaturiginē / & aciē hebetet. Adde q ipſe flammārū & lucis aſpectus ex viuo foco perq hylaris vt aiūt / comes eſt patrib⁹ ad larē cōfabulantib⁹. Sed in media gula fumaria ſuperne adeſſe oportet ferreā trāſuerſam valuā: quā tu quidē vbi oīm fum⁹ euacuerit: & pruna cādore nitēs ſeſe ipſam fouere cœperit / inuertas: gulāq; ocludas: nequis extern⁹ aurē flatus p eā apertionē poſſit inferri. Paries ſiliceus / marmareus ve cū et algidus: tūc et humectuoſus eſt. Nā aerem frigore ſuo cōcogit: & i fudorē vertit. Toſineus atq; itē Teſtace⁹ cōmodior eſt: vbi penit⁹ ſicuerit. Nouos & madētes itra parietes preſertim teſtudinatos qui pnoctabit: graues ſubibit ægrotatiōes doloris febriliūq; & pituita. Inuēti ſunt q ea re viſum amiſerint: neruis obtorpuerint: mente animiſq; ceciderint / & vecordes facti ſint. Vt autē ocus ſicceſcant: peruię apertiones diſcurſitātibus vētis relinquēde ſunt. Oīm erit cōmodiſſim⁹ paries valitudini: qui fiat crudo latere per bienniū ante exſiccato. Cruſta ex gypſo inducta aerē ſpiſſitudine inſalubrē reddit: & pulmonib⁹ cerebro q nocua eſt. Materia preſertim abieginea aut itē populea ſi parietē cōueſtieris erit loc⁹ ſalubrior: & bñ ſatis hyeme tepēs eſtate ū haud multo erit calēs: ſed ſorice & cimice fortalliſ fiet inſeſt⁹. Id vitabit: ſi iteruacua oppleueris calamo: ſiue latebras oīnes: & pſugia beſtijs obſtruxeris. Creta & rapillo et amurca ſubacta rectiſſime obſtruētur. Oleū enī genus oīne id animantis qd ex putrefactione ortum ſit: penitus abhorret.

Attēde q
lis paries
inhabitā
dus.

¶ Quomodo ſerpētes / culices / cimices / muſcę / mures / pulices /

tineq; & id gen^o molesta nocuaq; perdant & arceantur. Ca. XII.

Sed qñ i ista icidim^o: iuuat hic referre nōnulla q̄ apud graues auctores legim^o. Edificiū oñi vacet molestia optandū est. Oetes Herculi sacrū fecere: q; eos a culicibus liberasset. Et Meliuntē q; cāpas abegisset a vineis Eoles sacrificabāt Apollini p̄ copiā murū. Magnū id quidē beneficium. Sed q̄ nā pacto ista efficerēt: nō tradidere. Tametsi apud aliquos sic iuenio. Assyrij pulmonevstolato: cepe itē squilla ex supliminari hostij pēdens venenosa oñia fugari aīalia. Serpētes inqt Aristoteles ex ædib^o odore dispelles rutē. Et in ollā si carnes inieceris īgressam vesparū copiā cōcludes. Et sulfure oranganoq; agresti latebris formicarū īpositis exterminabis formicas. Sabin^o Tyro ad Mecenatē scripsit limo marino / aut cinere obturatis eorū foraminib^o tolli. Ffficacissime ait Plini^o elitro pio herba curant. Alij aquā diluto latere īmissam īimicā putāt. Apud veteres hoc testant mutuas a natura qbusdā reb^o & animātib^o inter se īnatas esse īimicitias acres: quoad alter alteri pestem / pernitiēq; afferat. Ex quo illud fit q; mustela nidore vstē felis: & serpētes odore fugētur leopardi. Et aiūt ad sanguisugę caput: vbi mēbris hoīm pertinaci^o hēret: si cimicē applicaris: illico soluet: lāguidaq; decidet. Et ꝑtra fumo vstē sanguisugę ab ītimis diffugijs cimicē discuti atq; depelli. Puluerē inqt Solin^o sumptū ex insula Athamo: q̄ in Britānia est: q̄ insparserit: illico serpētes oēs fugiēt. Idē ipsum aiūt hystorici efficere terrā: q̄ plęrisq; alijs locis: & maxime ex īsula Eubusso sūpta est. Quę vero ex insula Galeon Garamathū: scorpiones / atq; itē serpentes interimit. Strabo apud Lybiā ppter metū scorpionū pedes cum eant dormitū lectos illinire solitos allio. Cimices quēadmodū interfici oporteat scribit his verbis Sasernas. Cucumerē anguinum cōdito in aquā: eāq; infundito q̄ voles: nullę accedēt. Aut felle bubulo cū aceto misto vngito lectū. Alij fece vini latebras oblutari iubēt. Radix cerrei (inqt Plini^o) aduersat scorpionib^o et cōtra istiusmodi noxias bestiolas: maximeq; serpētes vim hę Fraxin^o egregiā. Filicis folia serpētes nō recipiūt. Capillo muliebri: aut cornu caprino / aut ceruino / aut scobe cedri / aut gutta galbani: aut sileris / virētisq; hederę / iuniperocq; icēsis pfligabunt / iuniperiq; semine vncti penit^o īmunes ab iniuria serpentū sunt. Haxū herba odoratu aspides inebriat: sopiuntq; vt tor

Vt serpētes expellas.

Vt formicas extermines.

Vt cimices depellas.

Vt scorpiones & serpētes iterimas: Itē vt cimices interfacias.

Vt īmunitas ab īiuria serpentum fias.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

aspidem peant. Cōtra erucas palo iubēt iponas in hortis ossa equini ca
 inebriat. pitis ex femella. Platani aduersant vespertilionib⁹. Decoctā ex
 Contra Sambuci flore si asperferis cūctas necabis muscas. Id fiet prō:
 erucas re ptius helleboro. Tū & musca & decocta ex helleboro nigro nes
 medium. cabif. Dens canin⁹ vna cū cauda pedibus ve in aula (vt ferf) se
 Cōtra ve pult⁹ muscarū molestias abigit. Stelliones croci odorē nō per
 spertilio: ferūt. Crematorū lupinorū fum⁹ culices iterficat. Mures aconi
 nes et ti odore quīs a lōginquo necabant. Tū & mures atq; itē cimices
 muscas. fumos odore atramēti. Pulices si locū decocta ex coloquintida
 Remediū asperferis: aut itē tribuli marini oēs euanesct. Si vero hirci san
 cōtra stel guine asperferis: eo cateruatī oēs cursabūt: fugant odore bras
 liones. sice: & lōgi⁹ oleādri. Vasis patulis plenis aqua p pauimentū dia
 In culicef spositis temere saltitātes pulices facile pdenf. Tineę absinthio/
 In mures anicq; semine/ sabineq; odore fugabūtur. Vestē a tineis nō tan
 In cimi: gi q̄ fuerit in funē pdicāt. Sed de his haften⁹ que fortassis fuere
 ces. plura q̄ grauissim⁹ lector postulasset. Sed dabis veniā: si nō alie
 In puli: na sunt ab emēdādis locorū vitijs: tā & si cōtra molestiā/ odio:
 ces. samq; assiduitatē infestissimarum istiusmodi pestium nihil sit
 In tineas quod satis cōferre posse videatur.

¶ De parietib⁹ auleis vestiēdis / & locis calefaciendis / ipsorūq;
 parietū vitijs reformādis et emendādis. Caplm. XIII.

R

Edeo ad rē. Mirū qd ita sit. Parietē atrij si vestias au
 leis intextis lanificio locū habebis tepentē: si ex limo:
 fiet frigidior. Locus si erit nimīū vliginosus infodito
 cloacas et fossas puteales: easq; completo pumice aut
 glarea: nequid aq̄ iterputrescat. Postea solū insternito carbone
 stratura alta pedē. In idq; sternito sabulonē: aut poti⁹ et cōmo
 dius tubulos: supne pauimētato. Oīno pderit si aer sub pauī:

Cōtra so mento spirarit. Sed cōtra solis ardores et cōtra hyemis sequitē
 lis ardo: bellissime faciet: si aliogn solū nō humectū sed siccū sit. Fodito
 res & hyc areā cenaculi fossione ad pedes duodecī: et hūc ptabulato mate
 mis. leui: ria nuda: pauimēto crusta iduta itro aerē dat supra quā posses
 tiem. credere frigidissimū adeo vt etiā vestiti socco pedes ea frigesct
 materia nullo imposito pauimēto pter tabulas: tectū vero ce
 naculi isti⁹ ad sublime supra caput testudinato: mirabere quātū
 estate subalgid⁹: hyeme tepens sit. Qd si forte eueniet qd ille in
 satyra q̄rif. Vt eripiāt somnū rēdarū trāsīt⁹ arcto. Vico: inflexu
 et instātis itonet cōuitia mādræ. Ex q̄ eger strepitu vexat⁹ labo

ret. Huic icōmodo discim⁹ ex ep̄la Plinij iunior⁹ q̄ pacto belliffi
me subueniat his verbis. Iūctū est cubiculū noctis & sōni: nō il-
lud voces fuulorū: nō mar⁹ murmur: nō tēpestatū mot⁹: nō ful-
gurū lumē: ac ne diē quidē sentis: nisi fenestris aptis tā alti abdi-
tiq; secreti. Illa ratio est q̄ interiacēs adrō parietē cubiculi hor-
tiq; distinguit: atq; ita oēm sonitum media inanitate cōsumit.

C Venio ad pietes. Parietū vitia hæc sunt. Nā aut rimā faciūt: Vt vitia ī
aut dissoluunt: aut ossa p̄fringūt: aut a p̄p̄diculi rectitudine di parietib⁹
scēdūt. Istoz maloz variæ sunt cæq; variæ etiā remedia. Causæ emēdāda
aliæ manifeste: aliæ occultiores. et nisi p⁹ acceptū detrimētū qd
cōferat nō satis cōstat. Et alia p̄terea neq; obscura sūt: sed for-
tassis non tm̄ ad perniciē opm valere quātū valeāt sibi ignauia
hominū p̄suasit. Causa in pietate prōpta erit hæc: puta vbi sit pl⁹
satis gratilis: vbi sit nexuris nō cōmodis: vbi aptionib⁹ refert⁹
nocuis: vbi deniq; ossa cōtra iurias tēpestatū nō satis munita
sint. Quæ aut̄ occulta et p̄ter sp̄e eueniāt hæc sunt. Mot⁹ ter-
rē: fulgura: soli natureq; oīs inconstātia. Sed ip̄imis quid vni- **Caprific⁹**
uersis opm partib⁹ plurimū obsit est hominū negligentia atq; parietib⁹
incuria. Surdus (inquit ille) aries parietib⁹ est caprificus: neq; surdus ē.
dictu credible q̄ immania viderim saxa cōmota et distrusa vi- **aries.**
et cuneo radicūq; inter fissuras abortē: quam siq; tū primū te-
nellā absterfisset: op⁹ peste imune p̄durasset. Mihi vehemēter
proban̄ veteres qui familias ex publico cōstituebāt vt opa cu-
rarēt publica atq; tuerēt. Fuere quos reliqt Agrippa ascriptos
numero huic. cc. et quīquagīta. Quos Cælar. cccc. et sexaginta:
dicarūtq; operi pedes quinos denos pximos: vt circū ad agrū
duct⁹ vacarēt: ne radicib⁹ insurgētū arborū cameratiōes late-
ra ve soluerent Id quoq; priuati spectasse visi sunt in his opib⁹
q̄ esse æterna optarent. Nā in suis qdē monumēt⁹ sepulchrorū
āscribebāt q̄t pedes in agrū dicarēt religioni. Alij denos qnos:
ali j vigenos. Sed ne ista repetā: adultas arbores iterimi abole- **Vt arbor**
riq; arbitran̄: si per eos dies quib⁹ sol caniculā igrediat̄ vñ ad **res enecē**
pedē recidan̄: et facto foramine per medullā oleū qd̄ petroleū **tur.**
nūcupāt ifundat̄: sulfuris farina imista: aut si decocta ex puta-
minib⁹ fabarū vstis abūde inspargāt. Syluā extirpabis ingt co-
lumella: lupini flore succo cicutæ vno die cōmacerato et isper-
so radicib⁹. Menstruo tacta arbor amittit frondē ingt Solin⁹.
Alij etiā necari asserūt Radice pastinacæ marinę arbores cōta-

Liber. X. De Operū instauratione. Fo. CLXXIII.

rit: sed fursum recta p̄scēderit in summo dilabiſ. Cōsiderabim⁹
hinc et hinc lapidū ordines. Nā hi qdē quā in partē a libella de
scenderint illiſc subeſſe fundamentū ifirmū demōſtrabūt. Sin
autē in summo illeſus fuerit paries: et ab imo rimæ plures hia-
bunt labris. quę ſeſe capitib⁹ ſuis interſurgēdū cōtīgāt: tūc fir-
mos eſſe angulos parietū. ſed vitiū adeſſe indicāt in media lon-
gitudinis fundamēti. Sin autē vnica tantū iſtiusmōi erit rima:
quo illa quidē erit in summo adaptior tanto in angulis factā
commotionē indicabit. Itaq; fundamētis prouidiſſe vbi opus
ſit: tunc p̄ opis magnitudine et ſoli firmitate iuxta parietē āgu-
ſtum fodito puteū: ſed profundū vſq; ſolidū firmūq; inuenias:
ſuffoſſoq; illic infimo pariete cōfeſti ordinario lapide ſuffarci-
nato: et ſinito dureſcat. Cum duruerit: aliū ſimilē alibi puteum
infodito: pariq; ratione ſubaſtruito: ſinitoq; ſicceſcat. Hoc igiſ
pacto traductis foſſuris parieti firmamētū ſubſtitues. Quod ſi
ex ſentētia ſolū conſtās nō pręſtabitur: tunc certis locis paulo
ab angulis diſtantib⁹ hinc atq; hinc ad radices parietis vtroq;
latere hoc eſt in area q̄ ſub tecto eſt: et area quę extra eſt e regio-
ne factis puteis figenſ pali in ſolo confertiſſimi: et inſtruenſ ti-
gnis oī ex parte firmiſſimis ſm parietis longitudinem. Poſt id
traiſcientur craſſiores et longe validiſſimę trabes per tranſuer-
ſas parietis radices: ita vt tignorū ſtaturas inſideāt: et dorſo pa-
rietē quaſi pontes iuga ve ſuſtineant. In oīb⁹ iſtiusmōi quas re-
cenſuimus inſtaurationib⁹ prouidēdū eſt ne ſit nouū hoc quod
adiungis opus aliqua ex parte ſui imbecillius q̄ vt onus ſuſce-
ptum diuq; beneq; p̄ferat. Nā illico tota parietis moles in hęc
ipſam imbecillioſiorem ptē ſidēdo cōflueret. Sin autē illic funda-
mēta ad mediū parietis erūt cōmota: & ſupnę ptes illeſę cōſtāt:
tunc ſignabis in parietis facie arcū rubrica amplū quātū exigit
res: hoc eſt vt p̄cipiat ſub ſe in totū qd cōmotū ſit. Tū ab altero
quouis capite arcus iſti⁹ incipiēs tranſfodito parietē foramine
nō maiore: q̄ q̄ vnicum ad ſe capiat lapidē arcus: quē nos lapi-
dē alibi cuneū nūcupauim⁹: cuneūq; hūcipſū ad ſuas lineas in-
ſtituito vt i radi⁹ a cētro iſti⁹ cicli p̄duct⁹ diriget. Poſt id p̄ximū
aliud cōtiguū foramen adaperito: ſimiliq; cuneo repleto: ac de
inceps opere ſucceſſiuo arcū p̄ficito. Succedet iſtitutū nullo cū
periculo. ¶ Colūna & oſſa ſiccubi erūt debilitata: ſic reſtitues.
Subſtruito ad trabē opis arcū validū tegula & gypſo ſubiectis tatem.

Leonis Baptista Alber. De re ædificatoria.

quoq; ex gypso pilis ad eã rē accõmodatis: vt arc⁹ istic q nouissi-
me subducef apertiones veteres bñ cõpleãt: fiãtq; astructio hec
sũma festinãtia nulla opis ìtermissione. Gypsi natura est vt ìter
siccificẽdũ excreseat. Ergo astructio hec nouissima humeris suis
quoad erit in se susceptũ subleuabit onus veteris parietis forni-
cisve. Tu paratis reb⁹ illinc læsam colũnã eximito: & loco inte-
grã substituïto. Qd si ex materia fulcire & subijcib⁹ eniti libue-
rit: ex trabib⁹ stateras submittito: & pductũ earũ sportulis ha-
rena onerato. Extollẽt põdus sensim sinevlla q̃ssatione coeq̃bi-
liter: & paries si a ppẽdiculo discesserit: statuïto tigna vt hẽreãt
adpacta parieti. His singulis adijcïto singula fulcãmẽta ex ma-
teria bñ valida pedib⁹ imis a pariete diuaricatis. Tũc vectibus
aut cuneolis sensim stringito vt parietẽ vrgeãt. Sic distributis
conatib⁹ cõpingẽdo paries ad perpẽdiculũ restituef. Si id nõ li-
cuerit: firmabis fulctura trabiũ firmo in solo: & trabes bñ pica-
bis pice et oleo: nequid calcis cõtactũ vitiẽtur. Mox astruïto q̃
drato ex lapide anterides: ita vt picata fulctura cõuectiaf. ¶ In-
sum vel cidet forte vt collossus ediculave in alterã partẽ tota cũ basi p-
ediculã a clinati sint: tunc subleuabis qua subsidãt: aut subdemes q̃ p̃sur
p̃clinatu gant. Audax vtrũq; opus. Pri⁹ igif & basim & q̃ dissolui motu
subleue- possint tignis & om̃i illaq̃atione bñ cõiugato & cõcingito. Cin-
mus. gẽdi gen⁹ cõmodũ: ergastula cuneis p̃stricta subleuabim⁹ sub-
missa trabe in modũ vectis: qd ìpm staterã nũcupauim⁹. Subde-
mes fossura sensim pducta. Ea fiet sic. Nã incipies a medio late-
ris sub ad radices imi pedamẽti: & illic ad pfundũ subcides ap-
tionẽ nõ multũ latã: altã vero quoad eã ordinarijs lapidib⁹ fir-
missimis substitutis positis ad arbitriũ subinsternere. Apertio-
nẽ hãc substruẽdo nõ ad summũ vsq; penit⁹ cõpletã reddes: s; q
palmos aliq̃t reliques in vacuo: q̃s cuneis robusteis nõ inter ra-
riffimis cõplebis. Pari deinceps opere totũ suffulcies latus istic
facellĩ: qd inde p̃ssius sidere velis. Ista vbi onus susceperint: tu-
belle & cautissime cuneos ipsos submoueas: pnũ parietẽ ad ius-
stam ppẽdiculi rectitudinẽ restitues. Mox q̃ ìter cuneos ìterua-
cua pateãt subfirmabis cuneis ex lapide firmissimo. Apud Ro-
mam ad basilicã Petri maximã q̃ alẽ parietũ in colũnis a ppẽ-
diculo declinãtes ruinã tectis minenf: sic excogitarã. Pronã pa-
rietis singulã partẽ eã: quã colũna q̃uis substineat: ìstituerã ab-
scindere: atq; e medio amouere. Idq; parietis qd dẽptũ esset; re-

fituere ope ordinario ad ppēdiculū relictis iterstruēdū hic atq; hinc dētib⁹ lapideis anscolisq; validissimis: quib⁹ reliq; struēturē inouatio annectere. Deniq; ad tectū trabē cui pclinata muri pars subadimēda esset cōmendassem capreis machinis supra tectū erectis: firmatis hinc atq; hic machinaz; pedib⁹ in tecti parietisq; pte stabiliore. Hoc deiceps in alteris atq; alteris colūnis quātū res postulasset effecissem. Capra nauticū instrumentū est tignoz; triū: quoz; sūma capita in vnū cōiūcta fibulant & cōno dātur: pedes autē in triangulū collocant. Hac machina adhibitis trocleis cocleave ad onera tollēda vtimur commodissime. Capra nauticū instrumentū

Crustā vetusto parietī aut pauimēto nouissime inducturus pri⁹ obluo aq; pura liquētīq; flore: calcis imista farina marmoris pēniculo dealbato / sic harenatiōes tenebit. In pauimēti subdualis rimulā si cineres in cerniculo puratos oleo p̄fertim lina ceo subegeris atq; infuseris stagnabit. Huic operi cōmodissima erit creta calce viua bñ subacta et furno excocta / & illico iducta ex oleo fissura prius omni puluere imuni reddita. Id fiet tersura pinarū & multa folliū sufflatura: & operis etiā elegantia nō negligam⁹. Parietes si forte sint altitudine iformi ducito aut opere adpacto coronas / aut pictura sectiones: q̄ illā altitudinē aptis locis diuidāt. Sin autē erit paries nimīū oblongus: inducito a sūmo ad imū colūnas nō nimīū frequētes: sed subdispāsas. Cōstet enī & remorabit ituit⁹ q̄si diuersorijis offensis vbi itorq̄scat atq; min⁹ offenda^t vastitate. Hoc etiā faciat ad rē. Multa quidē q̄ in loco dep̄ssiore sita / q̄ve parietib⁹ cineta humiliorib⁹ sint q̄ rō postulat: ea re minora & angustiora videbunt q̄ re ip̄a sint. Cnotraq; multa postea q̄ elatiora reddita sunt: adauctis pauimēto parieteve lōge vīsa dehinc maiora sunt q̄ pri⁹ videbātur. Et apertionib⁹ cōmodatis: hostiove aptiore loco posito: fenestrisve in pte parietis celliore adapertis: cœnacula & māfiones redactas cōstat: vt digniores / multoq; elegātiores habeātur. De crusta parietī aut pauimēto inducēda.

Leonis Baptistę Alberti Florētini viri clarissimi De re ædificatoria Opus elegātissimū & q̄maxime vtile accuratissime Parisius In sole aureo Vici diui Iacobi Impressum: Opera magistri Bertholdi Rembolt / & Ludouici Hornken in eodem vico ad intersigniū trium coronarū e regione diui Benedicti cōmorañ. Anno domini. M. D. XII. Die vero, XXIII. Augusti.

A⁸ B⁶ a-x⁸ y⁶

SPECIAL 84B
NA 11287
2515
A33
1512

